EX LIBRIS
WALTER MUIR
WHITEHILL JUNIOR
DONATED BY
MRS. W. M. WHITEHILL
1979

WHITE HILL
COLL.

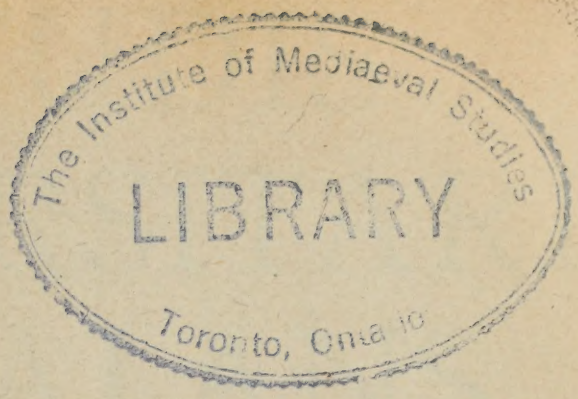

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/revistadelsestud04barc

ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS

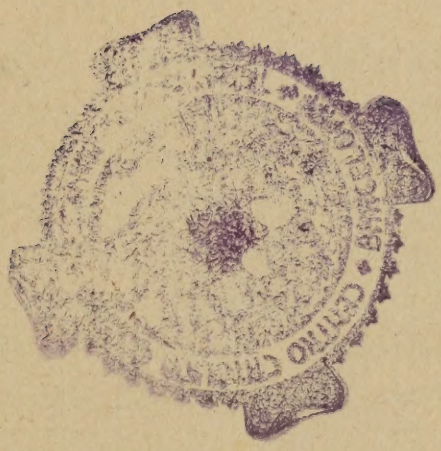

VOLUM IV ❧❧❧ MCMX

EL DOCTOR
MOSSÉN NORBERT FONT Y SAGUÉ

Cap a mitjans d'Abril hi hagué en el local dels E. U. C. reunió general de Junta, Professors y alumnes per tractar d'unes projectades lliçons d'estensió univesitaria en les quals havíen d'entrar totes les Cátedres. Diligentment hi comparegué el Dr. Font y Sagué ab l'*élite* dels seus deixebles y, quan s'hagué acabat de bosquejar el programa de lliçons que desarrollaría la seva Cátedra, posantshi, naturalment, ell al devant, de mica en mica, portat pel meteix fil de la conversa, se trobá encarrilat en desarrollarne un altre de programa: el de les materies que li tocava encara esplicar per completar l'ensenyança de la Geología. «La tasca —digué—m'ha d'ocupar encara uns set cursos. Y, acabats aquests set cursos, me retiraré». Una protesta general sortí de llabis de tots els presents, convençuts tots de que aqueixa retirada era impossible. Quan hagués acabat, havía de tornar començar.

Y, pochs díes després, en el meteix local y en la meteixa sala, un alumne d'Historia feu saber la nova de que'l Dr. Font, atacat d'una terrible malaltía, se trobava en estat desesperat, tant desesperat que probablement moriría aquella meteixa nit. No fou aquella nit ni l'endemá, però fou

La noticia umplí de desconsol a tothom. Tot se podía concebir menys que un home jove tant ple de vida, tant ple d'activitat, ab tant

falaguer porvenir al seu devant com Mossén Font y Sagué pogués anarsen d'aquest mon ab tanta facilitat, tant inesperadament y tant depressa. Confiavam encara tots en aquella robusta joventut que guardaría la força suficient per reaccionar y salvar una vida tant cruelment amenaçada. El mal era indubtablement terrible, però no hi cau tothom, y Deu escoltaría els prechs de tanta gent com s'interessava per aqueixa vida.

Res hi valgué y, quan apenes hi havía hagut temps de que s'haguessen enterat de la malaltía tots els qui coneixíen y amaven al Dr. Font, aquest morí en la pau del Senyor, ab l'exemplaritat que havía viscut.

Ningú se'n sabía avenir. Era tant estensa l'influencia d'aquella ánima nobilíssima, umplía tans buyts aquella excepcional activitat y era el seu nom tant conegut y estimat dintre y fora de les fronteres de Catalunya que'l dol per la seva mort fou verament un dol universal. A Barcelona els seus inombrables amichs se topaven pel carrer y tractaven devades d'aconhortarse mutuament d'una perdua tant irreparable. La superba manifestació de simpatía a que doná lloch l'enterro tampoch fou consol definitiu per ningú y aqueixa perdua l'anam trobant més cada día.

¿Còm no l'han de trobar els nostres ESTUDIS? La Cátedra de Geología era una cosa tant personal del Dr. Font que sembla ferse talment impossible pensar en un successor. Y, per altra part, es de necessitat absoluta, es un deber imperiós dels ESTUDIS, conservarla y seguirla. Perque aquesta Cátedra es una de les grans obres del Dr. Font y deixarla perdre fora malmetre a dretes una herencia d'un valor imponderable. Fins sería faltar a sa memoria abandonar, per la falta d'ell, aqueix camí científich obert ab tants sacrificis y tanta valentía; fora arruinar ab poca conciencia aqueixa simpática escola de geòlechs que, pel nombre y per l'entusiasme, potser no tenía pariona al mon y que tants y tants riquíssims fruyts estava destinada a donar dintre de la nostra estimada Catalunya.

Per ço en nosaltres ab el dol se barreja la confusió. Còm sotstituirlo un professor de tantes llums, de tanta abnegació, tant adicte a la nostra causa, tant convençut de la nostra missió, tant adorat podríem dir dels seus deixebles, d'aqueixa hermosa corona dels seus alumnes que, any tras any, escoltavan ab devoció les seves lliçons y el seguían amatents en ses escursions práctiques y's saben avenir menys que ningú

de que may més en aquest mon hagen de vèurel y sentirlo? Ells son els veritables hereus d'aquell esperit, d'aquella devoció a la ciencia geològica que té, sobre de totes les seves atraccions, la d'esser un amor verament real y práctich a la terra, a aquest limitat troç de la closca del mon qu'es la nostra *patria* material, els secrets de la qual s'han dedicat a escorcollar ab tant noble porfidia.

Sí, mestre de ciencia y mestre de patriotisme fou Mossèn Font y fou també home exemplar, amich fidelíssim y company inseparable. Dintre la familia dels ESTUDIS venía quasi a ocupar el lloch del Benjamí y per ell era el més tendre dels nostres afectes.

Els diaris han fet historia dels actes de la seva vida breu y feconda. La seva obra dintre dels ESTUDIS está en sa major part consignada en les págines de la present Revista per la ploma dels seus amorosos deixebles. No necessita de major ponderació. Lo que no hi consta es la seva gran abnegació, els seus sacrificis per posar la Cátedra de Geología a l'altura que lográ posarla: això que íntimament sabem nosaltres aumenta en gran manera el sentiment per la seva perdua y la gran devoció a la seva memoria.

Deu hage premiat les seves grans virtuts y les seves grans accions y'ns done a nosaltres resignació y vida per seguir les seves petjades.

LA REDACCIÓ

ORIGEN D'ALGUNES LOCALITATS CATALANES

Fuliola

Trasladantnos a aquells temps en que nostres avantpassats anaven conquerint pam a pam l'anyorada terra, ahont, encare calentes, eren profanades per la petja dels infiels les cendres de llurs pares, es curiós contemplar com a l'inundació árabe anaven posant aturall a cada lloch que li arrabassaven y a cada puig un castell, que anantse donant les mans ab els seus vehins constituíen junts la resclosa que, al propi temps que contenía ses invasions, els allunyava terra endins ab ses valentes sotracades.

Nostra patria havía quedada completament deshabitada en diferentes comarques per les repetides incursions sarraines, y la gran obra de repoblació y cultiu de la mateixa se feu més que difícil, deguda a la falta de braços ab que conreuar la terra, que al propi temps fossen ardits guerrers pera defendre el fruyt de llurs suades. A més de les cartes de població ab que'ls sobirans establíen senyors ab grans demarcacions de terreno, concedint privilegis, fins immorals, per atraurehi pobladors y fitant les mutues relacions que havíen d'existir entre elles y els colonisadors, era necessari que establissen altres títols de proprietat ab que atraure petits conresaires en els fèrtils territoris que romaníen erms o bé emboscats per servir de cau a les feres y enemichs. Aquets títols, que omplen les cartes dels segles XI y XII, consistien en la simple donació del príncep o senyor, com ho veyem, per exemple, en la carta venda, otorgada el 16 de les cal. de Febrer del any XXI del rey Enrich (1052), per Miró a favor de Isarn y sa muller Trudgards y de llur fill Willelm en la que'ls ven «meum alodem..... totum ab integrum quem michi aduenit de principem vel de patronum..... et sunt ipsos alodes in chomitatum urgellensi in kastrum que uocant laneira (avuy Llanera) aut infra suos terminos et ad sanctum saturninum vel infra suo termino et afrontant ipsos alodes de una parte in kastrum de ardeual (Ardevol) de alia in kastrum de lupera (Llobera) de III parte in kastrum de ualle frausa (Vallferosa) de IIII in ipso puigo de anglarillo (Anglarill) quanto infra..... istas afrontaciones..... ego habeo..... sic uindo uobis..... propter..... precium..... Solidos Centum in res ualentem et est manifestum. in aurum. et argentum in

bestias in uictum et uestitum et omnia que necessaria est michi in hoc seculo. in tali uidelicet ratione dum ego mironi uiuo teneam et possideam in uita mea exceptus quem ego non possim uindere nec donare nec comutare nec alienare in uita mea..... et post obitum meum remaneat ad uos suprascriptos.....» (1).

Un altre dels títols de possessió, que més comunament se troba, era l'«aprisio», pel qual eren reconeguts propietaris, en alou, de un territori aquells, d'entre'ls vassalls del senyor d'aquell lloch, que se l'havíen fet seu cultivantlo ab permís d'aquell.

Com aquets llochs deshabitats eren continuament exposats a les correríes dels enemichs, lo primer que feyen, per poca importancia que tinguessen, era bastir la torre, conegudes avuy ab el nom de torres de Moros, desde ahont poder defendres y esperar socors y fins moltes vegades havíen de construirles per manament de llur príncep o senyor, quan no ho feyen per propi impuls. Y baix la sombra d'aquesta torra s'anaven construint les cases que més tart han esdevingut a ser grans pobles y viles.

Un exemple curiós es la fundació de la Fuliola (2).

---

(1) Arx. Epal. de Solsona—plech de Llanera n.º 561.

(2) *Scribitur In Libro Judicum Quinto. Quod Donationes Regie Potestatis. Que in Quibus cumque Personis conferuntur. vel collate sunt in forum* (a) iure persistant. in quorum nomine. eas potestas contulerit regia. Ea uidelicet racione. ut ita huiusmodi regalis munificentie collatio adtributa. in nomine eius qui hoc promeruit transfussa permaneat. ut quodquod de hoc. facere uel indicare uo uoluerit. potestatem in omnibus habeat. Et iterum in alia lege de eodem libro reffert. quatinus res donate. si in presenti sint tradite. nullomodo repetantur a donatore. uel ab ullo aliquo homine. Qu a tunc pro certo uidetur uera esse traditio. quando iam apud illum habetur scriptura donatoris, in cuius nomine dinoscitur esse conscripta. *Qva propter ego Ermengavdos* (a) nutu diuino. urgellitanus consul ac marchio. sub omnipotentis dei nomine sacro. tibi Guilelmo Isarni filio. hanc donationis cartam de aliquantulo meo alodio. libens ac deuotus facio. Idest quadra una. iosum in marchia, in mascancani plana. ultra castrum almenara. que ab ore omnium terre incolarum uocatur folliola. que erat actenus tellus erema. et ab omni habitatore desolata. et in pastum ferarum bestiarum omnino dédita. Que mihi aduenit. per successionem genitoris meiseu per quascumque uoces. Est nempe prenominata quadra. intra urgellici comitatu rura. in planicie mascancani semel fata. Que terminatur ab artu solis. in terminos terroci. e, in terminos guardia dei. Ab australi clima in terminos montis aleni (?) et de.follia. Ab occasu solis terminatur in flumen sigeris. A parte septentrionis in quadra poncii dalmacii; que uocatur bisulduni. Quantum prescripte quatuor affrontationes ambiunt. etundique circumeunt. sic dono tib prefatam quadram scilicet follidam. cum omni hedificio quod ibi est. et erit per secula cuncta. cum omnibus alodiis cultis et incultis. quod infra prelibatos terminos sunt, cum omnibus terminis et affrontationibus suis et cum omnibus sibi pertinentibus causis et rebus cum censu et homni expletu quod inde exierit. per secula cuncta. Quatinus ibi hedifices turres ac muros. qui sint in munitionem ac defensionem xpanorum. contra perfidiam agarenorum in loco ubi actenus erat utilima pascua ferarum. In tali conventu ut teneas et possideas tu et cuncta posteritas tua. et facias quidquid tua fuerit uoluntas excepto que alium seniorem tu neque posteritas tua eligas inde, nisi me. aut cuncta postaritas mea. et habeam ego inde et cuncta posteritas mea. per cunta secula. medietatem de decimo. ex expleto inde exeuntio. Aliud totum sicut supra est insertum. omni quadra illa cum terminis et omnibus pertinentibus sibi rebus. cum decimis et primiciis cunctis. et cum omnibus rebus ad usum hominis pertinentibus; dono tibi ab omni integritate. ad tuum proprium alodium. sicut supra iam est insertum; et omnino absque ulla ambiguitate elucidatum. Sane si ego ipse. aut alius comes aut aliquis homo aut femina. qui contra hanc donationis cartam uenero aut uenerit pro inrumpendo. non hoc ualeam. uel ualeat uindicare quod requisiero uel requisierit. sed pro solo conatu. omnia suprascripta in triplo cogatur tibi exsoluere. cum incremento totius melioratione. ac deinceps hec donatio firmum et inconuulsibilem roborem obtineat, quousque finis eui veniat.—Que carta donationis est acta crona ab incarnatione dni. nri. ihu. xpti. Millessima LXXX. VI. idus Januarii anno .XX. regis Philippi. *Ermengavdvs di. gra. comes* (a). Ego ipse qui hoc feci donum et mandaui scribere huius scripture textum. et propria manu. hic impressi crucis signum. et mandaui firmare illud cunctis testibus. subter notatis. Sig+num Guilelmi Arnalli. Sig+num Arnalli bernardi. Sig+num Raimundi geralli. Sig+num Poncii geralli. Sig+num Arnalli. Nos testes hoc audiuimus et uidimus et coram nobis legere fecimus. et iussu aprelbato consule firmauimus.=*Lator* (a) Legis ac iuris Ermengaudus. Scripsit hoc aprenominato consule iussus. et signum hoc+impressit libens ac deuotus. In anno ac mense supra insertis.=Guilelmus iudex.

(a) Les paraules subratllades están escrites ab lletres majúscules y les que ho son en el meu ms. ho son també en l'original però majors que les demés.

En 1080 se trobava aquest lloch erm y completament deshabitat y convertit en niu de feres. Era vulgarment anomenat la quadra de la Folliola, situada entre les terres incultes del comtat d'Urgell, en la plana de Mascancan ab les següents confrontacions: A solixent ab el Terrós y «guardia dei», al sur ab els termes de «montis aleni et de follia», de manera que Folliola es el diminutiu d'aquest seu lloch vehí; a solponent ab el riu Segre y al nort ab la quadra de Pons Dalmau, anomenada «Bisulduni».

Volent el comte d'Urgell Ermengol que aquest lloch se fortifiqués y fos una defensa dels cristians contra la perfidia dels sarraíns y en fossen allunyades les feres que aleshores hi teníen tant tranquil pessebre, va donarla, ab carta fetxada al 8 de janer, en propri y lliure alou a Guillem fill d'Isarn y a la seva posteritat, ab la condició que hi edifiqués les torres y les muralles y tot lo demés que judiqués convenient, a la seva voluntat, exceptuant que pogués elegir altre senyor que no fos ell o els seus descendents y la meitat del delme de tots els esplets, que's reservava pera ell.

Molt va treballar en aquesta construcció. Set anys més tart, x de les cal. d'avril del any XXVII del rey Felip, 23 de mars de 1087, ja hi tenía construída la torre ab els corresponents edificis, cases, horts, vinyes y molins, segons consta de la donació que, en la referida data, feu a sa muller Sicards de aquest lloch, que ja anomena castell, y'l posseía per donació del Comte «et de aprisione». Fa la donació del castell «cum eius edificiis. cum domos. et solos et super positos. cum casas cas (alibus) et turre, et hortis hortalibus terras uineas. pratis pascuis mol(inis et molina)ris. cum capud aquis fontis et fontanulis. et garricis tam cultum quam ermum. petras mobiles et immobiles. cum homines et seruicium. et mandamentum in omnia et in omnibus hoc quod ad usum hominis pertinet et pertinere debet.....». Fa la donació en propri alou, durant la vida d'ella. Si no té fills procreats pels dos vol que, morta ella, passi als fills que ell ja té, poguent, no obstant, ella disposar de cent onces a ses lliures voluntats.

Aquest castell passá més tart, no sé com, a ser proprietat de l'iglesia de Solsona. En 1197, 30 d'avril, el pabordre Pere de Castelló feu una concordia ab Amich de Barcelona qui, en virtut de la mateixa, doná 200 «mazmotinas» al monestir de Solsona y aquell li entregá, durant la vida d'aquest, la meitat dels fruits y explets del castell y terme de Fuliola.

En 1222 el pabordre Geralt va ferne donació (1) a A. Tolza, pels

---

(1) Cognoscant cuncti Quod nos Geraldus dei gracia prepositus Celsonensis una cum consensu et uoluntate totius Capituli nostri per nos et successores nostros. non ui uel metu. uel dolo inducti perterriti uel seducti. sed ex bona et mera et uoluntate spontanea excausa mere pure seu simplicis donationis propter multa seruicia que a uobis Recepimus nos et ecclesia nostra donamus et cum auctoritate presentis pagine presencialiter tradimus uobis A. Talzano omni tempore dum uita fuerit uobis Comes Castrum et uillam de zafuliola. cum omnibus suis terminis. cum omnibus hominibus et feminis presentibus et futuris ibidem comorantibus cum Dominicaturis. primitiis. jouis. Tra-

molts serveys que havía prestat a l'iglesia de Solsona, ab tots els seus termes, homes, fembres, domenges, primicies, joves, tragins, pernes, emprius, toltes, forces, qüesties, jurisdicció y qualsevols altres drets que ell hi posseía, ab la condició de que, després de mort dit A. Tolza havía de tornar als successors del pabordre ab tots els mateixos drets ab que li havía entregat.

Aquets son els principals documents que sobre la Fuliola existeixen en l'arxiu episcopal de Solsona, y son els números 357, 358 y 364. N'hi há altres quatre sense importancia.

Castell de Frexa

La manera com els repobladors de Catalunya, després de l'árabe invasió, anaven colonisant y fortificant la nostra terra, se veu clarament també ab el castell de Frexa.

Els documents antichs l'anomenen Frexino, Fraxino y Fraxano, mes al dors está escrit Frexa ab carácters dels sigles XVII^è^ y XVIII^è^. Estava situat al comtat de Barcelona, terme del castell de Fontanet, y confrontava a solixent ab el riu que baixa de la Serra; ab el camí de La-Vid a mitgdía; ab el terme de Mediona a ponent y al nort ab el torrent que corre quan plou «qui per imbre ducit agua». Crech que aquest lloch, que jo no conech, está pels voltants de Piera, perque'ls documents del sigle XIII^è^ ençá son escrits pel rector d'aquesta vila o pel seu notari y, ademés, en 1413, tingué qüestions, que fins portaren a la Curia Romana, l'iglesia de Solsona ab el rector de Piera sobre'l delme de Frexa, lo que'm referma en la meva creensa.

El primer document que n'he trobat, consistent en el contracte de colonisació d'aquest lloch, es de l'any 955. En ell un tal Guitart (Witardus) dona la propietat alodial que posseheix, anomenada Frexa, a

---

ginis. pernis. Adempriuis. Toltis. forciis. Questiis. Districtis. et Mandamentis. et omnibus juribus ibidem ad nos pertinentibus sicut nos ea omnia melius habemus et habere debemus. Eo tamen pacto. quod post obitum uestrum. Castrum supradictum cum omnibus supradictis ad nos uel ad succesores nostros pleno jure reuertatur. Renuncian. tes omni juri civili uel canonico scripto uel non scripto et omni alii beneficio tanquam hic specialiter enumerato. Adeo quod aliqua jurium predictorum constitutorum uel constituendorum predictam donationem ledere non ualeant quoquomodo. Promitimus uobis insuper uobis. A. tolza contra cunctas personas facere in tota uita uestra bonam et legalem guirentiam uestro bono intellectui remotis penitus dolo et fraude. et sic castrum supradictum cum omnibus ad nos ibidem pertinentibus uel pertinere debentibus eicimus de jure nostro et Dominio et possessione. transferendo in uestrum jus Dominium et possessionem presentialiter cum auctoritate presentis scripti in tota uita uestra sicut nos melius habemus uel habere debemus uestro sano intellectu sine dolo.=Quod est actum pridie idus augusti. Anno dni. M. CC. XX. Secundo. Ego Geraldus celsonensis prepositus suscribo.=Sig+num petri prioris.=Sig+num p. sacriste.=Sig+num bernardi de acuta.=Sig+num bernardi de rochafort celleraii.=Sig+num berengarii de uillasicca.=Sig+num bernardi de Tarascho.=Sig+num R. de cint.=Sig+num Geraldi dardeual.=Sig+num Joannis de sancta columba.=Ego Bernardus de pampino subscribo.=Ego berengarius de guanolar subscribo.=Ego petrus de miraualle prior angularie subscribo.=Ego B. de ratera subscribo.=Ego Raimundus de Figols subscribo.=Ego dalmatius hoc firmo.=Ego petrus de claresuals subscribo.=Ego G. de Lauro subscribo.=Nos omnes prescripti qui hoc firmamus et testibus firmare precipimus. Sig+num Arnaldi darnax.=Sig+num Ponceti capud porchi.=Sig+num Jogeti. huius rei testes sunt.=Petrus deconches. Qui hoc. scripsit et in. VI. linea literas supraposuit ubi dicitur pernis+et hoc signum apposuit.

Ermovi, Sesegud, Ermamir, Elies, Deudefred, Arifred, Argerig, Guadamir, Cesari, Egirad, Ferriol, Ariemir, Sesarig, Mascaró y Bladeric. La terra estava herma, y aquets primers pobladors d'aquest lloch, després de l'invasió árabe, qui's titulen «laboratores», se comprometeren a cultivarla, y construirhi cases, y demés que judiquessen necessari. Devíen donar al senyor, o sía al referit Guitart, el quint de les vinyes, la tasca de les demés cullites y tot lo que'ls homes d'alou acostumaven donar a llur senyor en aquest comtat, y a més aquest els posá l'obligació de construir una torre comuna pera tots, o sía la fortalesa en la qual poguessen defensarse. Els consent el dret de vendre, però únicament a homes de llur condició, y vol que de les terres d'abdúes parts del riu Annolia ne fassen horts (1). Encara qu'en la carta diu que hi havía terres cultes seríen de poca importancia, y poden aquets esser considerats com a primers repobladors per quant els fa l'encárrech de la construcció de cases y del castell o fortalesa.

D'aquest Guitart deuría esser fill o descendent el vescomte Odalart, qui, en 1006, possehía aquest alou per heretament dels seus pares. Era casat ab una tal Richilda, vescomtesa, a qui vengué, pel preu de «pesas XV» aquest alou, en el qual, en la data d'aquesta venda, ja hi havía cases y la torre, que seríen obra dels referits quinze primers repobladors d'aquest lloch. Ab aquesta venda anava comprès un altre alou vehí de l'anterior que afrontava a solixent ab el camí públich que va de Fontanet a Frexa, a mitgdía ab el torrent que corre quan plou, a ponent ab el riu Annolia y al nort ab les terres de un tal Seniofre Kabaza (2). Aquesta Richilda era filla del comte Borrell y la comtesa

---

(1) In nomine domini ego uuitardus donator uobis ermouino sesegudo ermemiro elias deudefredus arifredo argerigo guadamiro cesario egirado ferriolus ariemiro sesarigo mascarone bladerico Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut uobis supradicti donatore fecissem aliquid de proprietate mea sicuti et facio dono enim (?) uobis terras meas cultas et eremas quod habeo in comitatum barchinonense in terminos de castro fontanedo in locumque dicunt adipso frexano qui mihi aduenit aliquid de ienitori meo et aliquid per mea comparacione et afontat hec omnia de parte circi in ipso torrente qui per imbre ducit aqua et de aquilone in sumitate de ipsa serra et de altano in ipsa uia que pergit adipsa uide et pertingit usque adipsa serra et de occiduo in ipso termine de midiona Quantum in istas afrontaciones indudunt omnia uobis oc dono cultum et ermum garigas et seluas ipsas domum edificare et ipsos ermos tragere acultura et ipsas terras que sunt dutrum partes anndia faciatis exinde ortos aud quid de uos necessa fuerit exinde laborare et donetis mihi exinde ubi uineas fuerint edificatas de ipso fructo ipsa V parte et de ipsas alias labores que feceritis in ipsas terras donetis mihi exinde ipsa tasca et uos et subcesores uestros tam presens quam aduenientes uel fucturi et talem seruicium qualem de legitimum alodem faciunt ipsos homines comanentes in iam dicto comitato ame uel a subcessores meos et faciatis ibidem ipsa turre in comuno et si uobis necesse fuerit uindere faciatis atales homines qui faciunt exinde seruicium sicut supra resonat et si ego donator minime fecero et de supra conuencione non oc ualeat uindicare set componat in uinculo solidos XX et nos laboratores minime fecerimus et de supradita conuencione nos abstrexerimus non oc ualeat uindicare sed componamus quisque sicut exinde minime fecerit et in antea tam donatores quam edificatores faciamus sicut exinde nos respondimus facto pacto et conuencione XI kalendas octuber anno primo regnante leutario reie+unitardus qui hanc pactum feci et firmare rogaui=s+ermouino s+ssesegudo s+ermemiro s+elias s+deusdefredus s+arifredo s+ariemiro s+argerigo s+guadamiro s+cesario s+egirado s+ferriolus s+sesarigo s+mascarone s+bladerico nos simul in unum qui anc conuencione et pactum fecimus et firmare rogamus=gondebertus+s+ieramias s+gotmare sss. ramio sss= GISIMARA qui anc pactum scripsi+die et anno quod supra.

(2) In nomine domini ego odalardus gracia dei uices comite. Uinditor sum tibi. uxori mea richilde. uicescomitissa. Emptrice. Per hac scriptura uindicioni mee uindo tibi. casas cum solos et superpositos. et curtes cum foueas. et casalibus. et turre. et terras et uineas. cultas uel eremas. cum arboribus. qui infra sunt. pomiferis. uel inpomiferis. mulino. cum suo rego. et suo capud rego. et arundines. qui mihi aduenit de genitori meo siue per quacumque uoce. Et est hec omnia in comitatum barchinonensis infra termine de castro fontanedo. In loco que nuncupant frexano. Et afrontat ipsa hec omnia que tibi uindo. de parte orientis. in sumitate de ipsa serra. de meridie in ipsa uia.

Sedgarda, y, segons Monfar (1), d'aquesta familia descendeix la casa de Queralt. Era fill seu el Guislabert, levita que més tart fou bisbe de Barcelona qui suscriu el document, com pot comprobarse ab els dos autògrafs que copío.

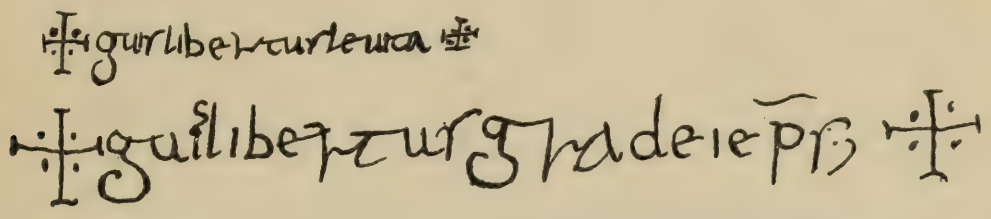

Autografs del Bisbe de Barcelona Guislabert, dels anys 1006 y 1046

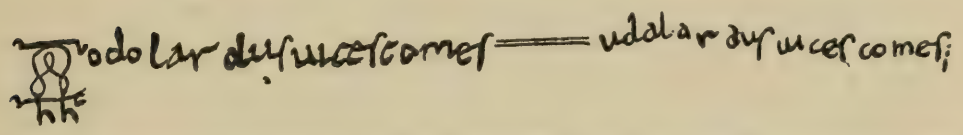

Autografs de dos vescomtes del mateix nom, dels anys 1006 y 1046 trets dels dos documents que copío d'aquestes dates

La vescomtesa Richilda, en 1041, va fer donació d'aquets dos alous al seu fill Guislabert, bisbe de Barcelona (2). Aquest bisbe es aquell que, al 11 de les calendes d'octubre de l'any 1035, fou consagrat en el monestir de La Portella per l'arquebisbe de Narbona Guifre, Ermengol bisbe d'Urgell y Wifret de Carcassona, estant allí reunits pera

---

que pergit ad ipsa uide. et pertingit usque ad ipsa serra. Et de occiduo. in ipso termine. demidiona. et de circii. in ipso torrento qui per imbre ducit aqua. Quantum in istas afrontaciones includunt sic uindo uobis hec omnia sicut superius resonat ab integrum. Et in alio loco uindo tibi casas et curtes et terras cultas uelheremas. cum arboribus. oliuas pomiferis uel inpomiferis. et arundines. Qui mihi aduenit hec omnia degenitori meo siue per quacumque uoce. Et afrontat hec omnia de orientis. in strada pubplica. qui pergit de fontanedo ad ipso frexano. de meridie. in torrento qui per imbre ducit aqua. de occiduo in medio alueo annolia. de circii. in terra de seniofredus kabaza. Quantum infra istas afrontaciones includunt sic uindo tibi ista hec omnia sicut superius resonat ab integrum cum exio uel regressios earum. In propter precium pesas. XV. in rem ualentem. Et nichil que de ipso precio apud te emptrice non remansit est manifestum. Quem uero predicta omnia que tibi uindo de meo iure in tuo trado dominio et potestate ad tuum proprium. Quod si ego uinditor uenero aut ullusque homo qui contra hanc uindicione pro inrumpendum uenerit non hoc ualeat uindicare set componam aut componat hec omnia sicut superius resonat in duplo cum omnes suas immelioraciones et in antea ista uendicio firma permaneat modo uel omnique tempore. Facta uindicione et nonas februarii. Anno. X. Regnante Roberto Rege.=Odolardus uicescomes. Qui ista uindicione feci et firmare rogaui.=s+audegario. s+unifredus. uuilielmus+=+Guislibertus leuita +=uiuimara iudice+ =ioannes+ =S+ GAUCEFFREDUS PRESBITER: qui ista uindicione scripsi et SSS. die et anno quod supra.

(1) Tomo I, cap. XLVI.

(2) In nomine domini Ego richillis gracia dei uicecomitissa. donatrice sum tibi filio meo karissimo domno guisliberto episcopo. Manifestum est enim quod placuit animis meis et placet. nullus quoque agentis imperio. nec suadentis ingenio. sed propria expontanea mea mihi elegit bona uoluntas. ut tibi donare fecissem aliquid de proprieta. sicuti et facio. Donoque tibi casas cum solos et superpositos. et curtes et foueas. et casalibus et turre. et terras et uineas. cultas uel eremas. cum arboribus qui infra sunt pomiferis uel impomiferis. mulinos cum illorum regos et capud regos. et arundines. qui mihi aduenit per mea comparacione. et per decimum. uel per. omnesque uoces. Et est hec omnia in comitatum barchinonensis. in termine de castro fontaned, in loco quem nuncupant frexano. (A continuació segueixen les confrontacions que son iguals que les del document anterior). Quem uero predicta omnia que tibi dono. de meo iure in tuo trado dominio et potestate. ad tuum proprium. Quod si ego donatrice uenero aut ullusque homo qui contra hanc donacionem uenerit pro inrumpendum. non hoc ualeat uendicare. sed componant aut componat hec omnia sicut superius resonat in duplo. cum omnes suas imelioraciones. et in antea ista donacio firma semper maneat modo uel omnique tempore. Facta ista donatione. II. nonas Marcii. Anno. X. regni henrici regis. Sig+num Richillis gracia dei uice comitissa. qui ista donacione feci. et firmare rogaui. Sig+num Isouardus S+ermemirus leuita et sacriste. S+dalmacius sacer. vuarinus francigena. S+Donuaus leuita. Sig+num Geribertus udalardus.=S+petrus presbiter qui hec scripsit et S. Radolfos qui hoc translatauit et hoc signum+impressit.

Pel carácter de lletra sembla trasllat del sigle XIIe.

consagrar l'iglesia. Aquesta noticia va junta ab un valiós document, que consisteix en el d'un concili de Narbona, al qual assistiren dos arquebisbes, disset bisbes y es suscrit per vinticinch. En Costa en ses «Memories de Solsona» (1) el copía de l'original que existía en el meteix monestir y diu que es inèdit, si bé'l P. Pasqual havía sigut el primer de trobarlo y copiarlo.

A més d'aquest fill tingueren a Ermissenda, qui emmaridá ab un tal Gondeball, a qui'l bisbe Guislibert vengué aquets dos alous en 1046, pel preu de setantacinch onces d'or. Diu que estaven situats en els termes de Fontanet y de Cabrera (2). Es de creure que també sería fill seu el vescomte Udalardus, qui suscriu aquest document. Aquesta firma no pot atribuirse al pare del bisbe per la diferencia en el carácter de lletra y fins algunes distintes, encara que tinguessen, com es de creure, la mateixa fonètica com pot veures en les adjuntes copies. Aymerich (3), si bé que dubtant, ja'ls fa germans, segons dedueix de la venda que'l bisbe feu en l'any VII del rey Enrich, del castell d'Apiaria; lo que mostra també que'l senyoriu d'aquesta familia estaría en aquestes terres, com també'l castell de Frexa.

Fill de Gomball y d'Ermessen sería Bernat Gomball, lo que sols dedueixo del cognom, que segons la costum d'aquell temps se prenía del nom del pare. Era casat ab una tal Beatriu, qui, junts ab la cunyada d'aquesta Ermengola, donaren, en 1084, a Ramon Bonuci dos mojades de terra culta en el castell de Frexa, pera que hi plantés vinya. Li donen «per carta precaria» ab la condició que la treballi y hi planti vinya, lo que deu haver fet dintre deu anys, durant els quals haurá de donarli quiscun any la quarta part de l'explet, exceptuat un any, que ell, el conresaire, pot elegir a ses voluntats, en el qual percebrá tot l'explet. Passats deu anys devíen comparèixer donador y donatari ab

---

(1) Suplemento al apéndice.

(2) In dei nomine. Ego guislibertus gracia dei episcopus. Uenditor sum uobis gondeballo. et uxori tue soro mee ermessindis femina. Emptoribus. Per hanc scripturam uendicionis mee. uindaque uobis alaudem meum proprium quem nuncupant frexanum. Id sunt terris et uineis. ortis ortalibus. pratis et pascuis. siluis garricis. arboris diuersis generibus. molinis cum rego et caput rego. et omnia usibilia quem ad mulinis pertinent et arundines. aquis aqualibus. uie ductibus. et reductibus. simul cum ipso castro. uel omnes mansiones siue casaliciis. qui infra eius termine sunt. Est hec omnia predicta in comitatu barchinonense. in termino de fontanedo. siue de capraria... (Segueixen les afrontacions que son les mateixes dels anteriors documents)... Et in alio loco uindo uobis casas et curtes. et terras cultas uel heremas cum arboribus. oliuas pomiferis uel inpomiferis. et arundines. hec omnia mihi aduenit per donacionem quam mihi fecit mater mea richillis uice comitissa. siue per quacumque uoce. (Segueixen les afrontacions... In propter precium. septuaginta quinque uncias auri in rem ualentem. Quod uos emptores precium mih de distis. et ego uenditor manibus meis recepi. Est manifestum. Quem uero predicta omnia que uobis uindo. de meo iure in uestro trado dominio et potestate ab omni integritate. exceptis ipsis decimis uel primiciis (segueix una ratlla y mitja borrada expressament segons la qual no podien possehirho fins mort el bisbe, y segueix) facere quodcumque uolueritis ad uestrum plenissimum proprium. Quod si ego uenditor aut aliquis homo utriusque sexus. qui contra ista vendicione uenerit ad inrumpendum. non hoc ualeat uendicare. sed componat aut ego componam uobis predicta omnia in duplo cum omnem suam imelioracionem. et inantea ista uenditio plenissimam in omnibus obtineat firmitatem. Actum est hoc .III. idus septembris. Anno .XVI. regni henrici regis;.=+guislibertus gracia dei episcopus+ qui ista uindicione fecit et firmauit. firmarique rogauit.=udalardus uicescomes.=Sig+num Guifredus presbiter. Sig+num Isouardus guadallo. Sig+num Geriberti quirici. Sig+num Enardus guilmundo. Sig+num Bonutio uiues. Sig+num Remundo ademaro. Sig+num Joan udalardus.=S+Petrus presbiter qui hec scripsit et SSS. cum litteras fusas in linea .XIIII. et XV. die et anno quo supra. et supraposita in linea. VI.

(3) Nomina et Acta Episcoporum Barcinonensium, p. 295.

els pèrits «cum honorabilium uirorum hominum» per reconèixer si havía edificat y treballat bé totes les coses a que estava obligat. En cas afirmatiu devíen dividirse les terres per meitat, quedant en propri alou de quiscú. Si may per may dit Bonuci o'ls seus descendents volíen vèndresho havíen de donar la preferencia al seu donador ab trenta díes de temps. Qui faltés al contracte quedava obligat a compòndreho ab trenta sous «magaros». Per lo curiós qu'es aquest contracte de colonisació, pel qual ab el treball s'adquireix dret alodial, el copío integre al sol de la plana (1).

Se veu que teníen un concepte distint o equivocat del precari, puix segons la lley romana consisteix en la gracia que's concedeix a algun suplicant pera usar d'alguna cosa mentres li permet el concedent. «Precarium est, quod precibus petenti utendum conceditur, tandiu quandiu is qui concessit patitur» (2), mentres que, segons aquest document, ho concedía a perpetuitat, si bé que reservantse el dret de tanteig o d'esser preferit en cas de venda.

Lo que era simplement l'alou de Frexa, del terme del castell de Fontanet, veyem en el document anterior, del 1084, que ja es un castell ab la seva torre, fortalesa y cases, ab la seva rodalía. No sé quán ni còm va passar a esser propietat del monestir de santa María de Solsona, qui a últims del sigle XIIè hi tenía per carlá el cavaller Ramon de Fraxino o Frexa. Aquest tingué moltes controversies ab el pabordre de Solsona Pere de Castelló, per no voler prestar sagrament y homenatge a aquest per moltes terres que deya aquell posseir en alou.

Després de diferentes sentencies donades pels jutges Berenguer de Castellet y Guillem de Viladecavall, que no foren acatades, se concordaren a respectar el consell dels prohoms Bernat de Box, veguer del

---

(1) In nomine domini ego Bernardus Gomballi et uxor sue nomine. Beatricis femine. ermengardis cunata mea. Donatores sumus tibi Ramundi bunucii donamus tibi modiatas .II. de terra culta ad complantandum uinee. aduenit mihi iam dictam terram ad me Bernardus iam dictus. per uocem parentorum meorum. et ad me beatricis. feminam iam dictam. per meum decimum. Et ad me ermengardis. per meum decimum seu per ullasque uoces. Et est hec omnia in comitatu barcinonensi infra termine de castrum frexano in alodio de iam dictum bernardus Gobalis. Affrontat namque omnia. Aparte orientis. in uineis de domno comite. de meridie. et doccidu. a parte uero circi in alodio nostro propio. Quantum iste affrontaciones includunt et isti termini ambiunt. sic donamus namque tibi iam dictam nostram terram. per carta precaria unde bene tineas tuum directum et tu ipsas modiatas .II. terre plantes eam bene de ipsas plantaciones que ad uinearum pertinet. et bene laborant eam. et hoc habeas factum usque ad termine .X. anorum. et infra predictis. annis. de ipso expleto quod ibi deus dederit. Et dones nobis ipsum quartum per unumquemque annum. Exceptus de uno anno quod. tu elegere uolueris. ut tu habeas totum expletum quod deus ibi dederit. Postquam autem impleti sunt X annorum ueniamus nos tu ipse ad iam dictam uineam. cum honorabilium uirorum hominum et uideamus si bene est edificata et laborata per totum. Et si illis laudantur quod tu bene habeas adimpletum divideamus aput eos ipsam uineam et habeas tu ipse iam dictam uineam ipsa medietate per tuam plantatam et nos alia medietate per nostrum propium alodium. Quod si tu predictum Remundi beuinucii tuam medietatem uendere uolueris de predicta omnia non abeas nisi uendere uel alienare nisi me uel posterita mea progeniee. Quod si nos aut nostra proienie infra .XXX. dierum. spacium... tu nobis diceris quod nos comparemus hec omnia. Si apreciatum bonisque hominibus nos iuste emere non uoluerimus auendere ad nostra proienie libitum (?) abea uendere. iam tuam partem ad tuos similes laboratores. qui non sunt contra ad nostrum directum quod si nos donatores aut aliquis homo utriusque sexus hoc disrumpere uoluerit aut aduouerit adnihiletur adcon... namus... uinculo solidos XXX argenteos. Magaros, Actum est hoc VIII idus hoctuber. Anno XXV. Regnante Regi Filipo. Sig+num Bernat gobal=Sig+num Beatricis femine=Sig+numer mengardisfe mine. Nos qui hanc karta precari fieri iusit et firmare et testes firmareque rogaui=Sig+num Guifret duran=Sig+num Ramon bernadus. Sig+num Ramon sunari.=Boneli psalMista qui hoc scripsit cum literis suprapositos+die et anno quod supra.

(2) L. I. D. de precario.

senyor Rey, Pere de Ferrán, Arbert de Soria, Raimond de Grua, Bernat de Vergós y altres, qui acordaren que l'iglesia de Solsona tingués perpetuament en llur senyoriu el domenge que hi hà desde la Serra-de-Borrell fins al torrent d'Olmedes, segons els mollons per ells fixats; els molins y alguns masos, quals noms expressa, fora d'aquets termes, y l'alou de sant Nicolau, que està sobre'l camí al peu de santa Tecla. Gayrebé tots els altres eren a mitjes y Ramon de Frexa y'ls seus devíen possehir perpetuament per l'iglesia de Solsona la casa que s'aguantava ab les parets del castell ab el cens de dos diners. Els treballadors que estiguessen en pagesíes de l'iglesia devíen fer joves, censos y obres als molins de l'iglesia y del carlá, segons costum entre treballadors que tinguessen pagesíes comunals. Aquestes desavinenses anaren aumentant, fins arribar a insultar y ferir en Frexa al batlle del pabordre, destruirse cases, imposarse ab els súbdits de l'iglesia pera que no prestessen a aquesta els serveys deguts, apoderarse de tota l'aiga dels molins, desde la casa que'ls Frexes posseíen junta a la Fortalesa, tirar les aigues brutes y demés sutzures devant de la porta del castell y moltes altres vexacions. En 1237, el pabordre Guerau y Guillem de Freixa se comprometeren baix pena de cinquanta aureos, al fallo den Sanxo de Salelles y Guillem Roig de Vilafranca, qui assenyalaren les cases que eren de castlaniu y les de senyoriu, establint qu'en aquelles el carlá pogués rebre firmes y termenar les causes y composicions de justicies sense consentiment del batlle del pabordre però que si aquest volía intervenirhi devía esser admès; qu'en Guillem de Frexa no pogués fer qüesties ab els homes de Frexa, exceptat que si'l senyor rey o altre «positus potestati» volgués menjar o estar ab els homes de Frexa, encara que fossen de la pabordría, per lo qual sigués necessari fer gastos, tant el pabordre com en Guillem de Freixa poguessen obligarlos a prestar qüestia a proporció, segons les respectives facultats dels homes d'aquell lloch; que quan no baixés prou aiga pera'ls tres molins—l'un era del carlá y'ls altres del senyor—anés tota a un sol o a dos y que'l que reditués fos repartit dos parts pel senyor y una pel carlá. Lo demés fou deixat gayrebé com en la concordia anterior. El gran pabordre de Solsona Pons de Vilaró, qu'es qui posá aquesta iglesia en situació de merèixer una mitra, es qui per fi acabá les dissensions ab el carlá de Frexa comprantli en 1283, per deu mil cinch cents sous barcelonesos de tern, tot lo que posseía en aquest castell. El carlá era en aquesta data el cavaller Simón de Frexa, casat ab una tal Cilia, qui junts ab llur fill Ramon s'establiren a Bellpuig.

En 1219, al 9 de les calendes de novembre, el pabordre de Solsona Guerau, ab consentiment del pabordre de Frexa Pere de Miravall, doná a Mestre Martí, canonge de Barcelona, durant sa vida tant solament, tot lo que'l seu monestir posseía desde'l congost de Martorell fins al mar y desde'l coll de Finestrelles a sant Vicens de Garraf, ex-

ceptat lo que la sacristía de Solsona possehía a la ciutat de Barcelona, ab tots llurs drets y pertinencies «usaticis seruiciis senioratico toltis forciis questiis placitis stacamentis stabilimentis homicidiis cucuciis exorchiis intestacionibus invencionibus adempriuis pratis pascuis garricis uenacionibus», y de les vendes empenyoraments, establiments y commutacions prometeren no exigirli, per causa del lluisme, altre servey que'l «quintum denarium». Feren aquesta donació en violari pels vuitcents sous moneda de Barcelona «ualente marcha argenti XIIIII solidos» que «domui nostre gratis liberaliter et caritative in magna nobis necessitate et utilitate obtulisti ad redimendum scilicet honorem nostrum Castri de frexeno». Aquest document té més importancia perque sembla despendres d'ell que en aquest lloch hi havía un convent ab el respectiu pabordre, tal volta dependent del de Solsona, puix comensa «Sit notum cunctis quod ego Geraldus. dei gracia Salsone ecclesie prepositus de assensu et uoluntate petri de mirauallibus prepositi de frexeno et tocius conventus dicte ecclesie. Damus...» y ademés entre molts altres suscriuen el document «Ego Gerrallus celsone prepositus subscribo;»=«Ego petrus de miravalle castri de fraxino prepositus subscribo;» lo que no sembla puga esser una prepositura territorial, com se troba en altres iglesies, puix es un cárrech que no va existir may en el monestir de Solsona.

Tots aquets bens donats al canonge de Barcelona Martí foren comprats, en 1264, pel capítol d'aquesta catedral al pabordre Ferrari y redimits a favor de la seva iglesia pel successor d'aquest, el pabordre Pons de Vilaró en 1273.

Tots aquets documents y noticies son extrets de l'arxiu episcopal de Solsona, plech de Frexa, del n.º 335 al 349. Cal anar ab cuidado en aquest arxiu ab els documents d'aquest títol, puix n'hi há molts d'un altre castell del mateix nom situat als comensaments de la Ribera-Salada y d'altres titolats, per un arxiver antich, Frexa y corresponen a sant Iscle de Feixes prop de Montcada.

Canalda-Isanta

En l'encinglerada montanya de Puig Subirá, sobre Canalda, jo crech que, si no varen mantenirshi sempre invictes els cristians, quan l'árabe invasió, foren dels primers llochs que fortificaren, o en els quals s'establiren per trobarlos naturalment fortificats. Al sol devall de l'immensa cinglera que mideix cents metres d'altura trobaren espayoses esplugues ahont establirse. En les vendes d'alous d'aquestes montanyes als sigles xè y xiè a més de les cases solen ferhi constar les esplugues. Encara avuy algunes son habitades. La de cal Llop es tant gran que, a més de tenir sobrades habitacions y llochs apropòsit pera

tota mena de bestiar, poden extendre la batuda a xopluch. A continuació teníen les fèrtils valls de Canalda y Oden, que vessen aygua per tot arreu, y, com a defensa, l'inexpugnable castell de les Coves-dels-Moros. Es aquest una obra curiosa de la naturalesa. A l'alsaria d'uns quinze metres, al mitg del cingle, a la cara de solixent, hi há unes coves molt grans y espayoses que sols tenen accés per un costat del cingle y encara sols practicable d'un a un, boy descalsos pel poch lloch que hi há ahont colocar els peus, y aduch per persones a qui no esfereheixi el vèrtich, puix está a l'alsaria de més de vint metres. Pera evitar això, segons vestigis de construccions que romanen, construiren arràn del cingle una torre fins a certa alsaria vora'l pas de les coves, y desde ella a les coves una escala llevadissa, ab la qual quedaven ben defensats, pera aillarse o comunicarse, segons els convingués. Un cop dalt totes les coves se comuniquen per la part exterior formant un llarch corredor que defensaren pera no caure al precipici, ab una llarga barana de pedra, essent un bell mirador que domina molta terra. En la més gran hi há una font de clot, que no sobrix may y jo l'he vista plena en temps de secada, lo qual havía de contribuhir molt a fer més inexpugnable aquella natural fortalesa. Si'l troglodita va viure en aquest país, estich persuadit que ab predilecció va viure en aquestes coves. El dirne avuy el castell o coves dels Moros no assegura que fossen aquets precisament els qui les fortificaren, sinó que podíen ser també'ls cristians en temps dels moros. També avuy els habitants del país diuen les obres dels Francesos de la carretera y escarpacions que en les montanyes de Busa feu el general Lacy pera defensarse dels Francesos, sense que aquets hi tinguessen altra intervenció que'l serhi presoners.

Els documents més antichs, alguns del sigle IX, que's conserven en l'arxiu episcopal de Solsona, son d'aquestes valls, referents als castells de Timoneda, Terraçola y vehins, que suposen ja ben habitada la comarca, lo que indica que si'ls Moros s'hi establiren may, en foren expulsats als primers anys de la Reconquesta. Del lloch meteix de Canalda poques referencies inèdites puch mentar, y sols per provar la seva avior, diré que sa iglesia fou consagrada en 901, pel bisbe d'Urgell Nantigis (1), y que de l'anterior centuria n'he trobades referencies en documents d'altres llochs.

Dintre'l seu terme vers a mitgdía hi há el lloch d'Isanta que encara conserva l'iglesieta románica y ruínes de l'antich castell. Segurament que fou construit a últims del sigle X^è^, puix en la venda que d'ell feu, pel preu de cinquanta sous, el comte Borrell a Quinidone y a sa muller Bella diu que aquest alou estava situat al terme de Canavita (Canalda) en la vila que havía d'esser nomenada Isanta «in uilla que

(1) Villanueva, «Viage literario», tom. 10. p. 83.

nuncupanda est ysanta». L'importancia que donaríen a aquestes valls del Riucalp, plenes totes, elles de turons estratègichs de granítiques cingleres, ho prova el que la carta de venda fou suscrita, a més del comte Borrell, per Ramon, comte y marquès, y Ermengol, comte, qui seríen els dos fills de Borrell, comtes de Barcelona y Urgell respectivament, pel bisbe Salla, Guillem vescomte y altres (1).

De la primera dena del sigle XIè se troben diferentes vendes de vinyes y alous d'aquest lloch y gayrebé en totes elles intervé un tal Durán, qui en dos documents, un de l'any 1000 y l'altre del 1005, se firma Durán d'Isanta, qui probablement sería el senyor d'aquest lloch.

Al 2 de les calendes de setembre de l'any XIII del rey Felip, en la donació que Bernat feu a Eimerig y a sa muller Beleisa de la meytat de l'alou d'Isanta ja li senyala les confrontacions dels castells dels Torrents, Ladurs, Llena, Oden y Canalda, arrodonint els seus límits com si fos un castell, qual nom ja li donen els documents que segueixen y en el precedent ja no'l posa en el terme de Canalda com els anteriors.

En 1177, era senyor del castell d'Isanta Arnau d'aquest nom, qui ab la seva esposa Ermessinda y'ls seus germans Ramon, Berenguer, Guillem y la germana Ermessinda, al 8 de les idus de juny vengueren per doscents cinquanta sous el bosch d'Isanta a l'iglesia de Solsona, qui havía de deixar pera bosch els troços que no conresés y'ls homes d'Isanta devíen tenir «quoque pasturam animalibus suis ibi et ligna et fustes ego uidelicet ad opus ipsi castri et homines de isanta ad opus suum non ut donent aut uendantur ego aut illi sine aliquis de nostris hominibus. Si forte homines mei foris fecerint predicte ecclesie aut non dederint ei tascam fideliter. aut huius mee uenditionis instruccionem cedendo aut incendendo maliciose predictum bosch infringere uoluerint. si infra octo dies cum baiulus eorum possit illum malefac-

---

(1) In xpisti nomine Ego BORREllus Comes ac Marchisius. Uinditor sum tibi emptori meo quinidone Et uxori tue Bella per hanc scriptura uinditionis mee uindo uobis Kasas Kasalibus. ortis. ortalibus. terras et uineas. siluis pomiferis. uel impomiferis. garricis atque speluncis. petras altiores uel sub teriores. Et aduenit michi hec omnia de parentorum. Et est istud hec omnia superius nominatum in comitatum urgellitense in locum ubi dicitur Kanauita. in uilla que nuncupanda est ysanta. Qui affrontat hec omnia de parte orientis in riuo caluo. Et descendit inde per ipsa sumitate et uadit per ipso torrente de ipsa fonte antiqua usque in ipso congosto ad ipsa spullcella. Et de meridie. in ipsa frontelga. et uadit inde per ipsa serra. usque ad ipsa rocha de firriolo. Et descendit inde usque in ipso riuo de iungente. Et de parte occiduo ascendit. per ipsa serra. inter ipsa uillella. et iungente. et uadit usque in ipsa erola. Et de parte uero circi descendit per ipsas uineas usque ad molinum rodarium. et ascendit inde per ipsas rochas usque peruenire in ipso pujo caluo. Quantum infra istas affrontaciones includunt. sic uindo ipsum hec omnia cultum uel eremum. sicut iam superius scriptum est. totum ab integrum. ad proprium exceptus ipsos alodes de galindone. uel suos heredes. propter pretio solidorum. quinquaginta. in rem ualentem. Et est manifestum. Siquis ullus homo. uel femina. quis contra hanc ista cartha uinditionis uenerit ad inrumpendum. non hoc ualeat uindicare. quod requirit set componat uobis hec omnia cum omni sua in melioratione Et hec Karta uinditionis semper maneat inconuulsa. Facta ista carta uindicione .IIII. ydus octubris. Anno. .IIII. regnante vgone rege+ Sig+num Borrello gracia dei Comite ac marchio qui hanc carta uinditionis rogaui scribere et testes firmare=Sig+ num Reimundo Comite ac marchio. Salla gracia dei episcopus sig+num. sig+num mirone=sig+num guilelmo. sig+num Guilelmus. uizecomes. sig+num Eldemares. sig+num Radulpho. sig+num miro. sig+num guilelmundo. sig+num Ermengaudus Comes+. Guitardus S.S.S.=Argemirus presbiter. Qui hanc carta vindicionis rogatus scripsit et S.S.S. sub die et anno quod supra: Guilelmus Diachonus qui hanc cartam fideliter translataui et hoc sig+num apposuit et in .VII.ª linea literas rasit et emendauit.

Aquest traslat es del sigle XII, segons el carácter de lletra.

torem distringere et emparare quod in illo bosch habuerit donec illis firmet directum et male facta redirigat». Si l'iglesia de Solsona volía vendre o empenyorar aquesta honor, devía ferho a persones de l'agrado d'Arnau d'Isanta, que no poguessen fer mal al seu castell.

En 1185, va empenyorar el castell per trescents sous d'Agramunt a Joan de Solsona fins y a tant que hagués tornat aquesta quantitat ab la mellor moneda corrent al comtat d'Urgell. Si aquest necessitava manllevar la referida quantitat avans que aquell li hagués tornada podía ferho a qualsevol menys a un clergue o cavaller. Feu l'entrega d'aquesta honor ab la condició que ni ell, l'Isanta, ni'ls seus podíen fer «aempriud agrad ne aforça» (1). Malgrat la prohibició passá aquest empenyorament a l'iglesia de Solsona, per lo qual tingueren qüestions ab en Ramon d'Oden, qui deya que'ls cavallers d'Isanta Berenguer y Guillem teníen aquesta penyora per ell, y, en 1195, vingueren a bona pau y concordia ab el pabordre Pere regoneixent aquell el dret de l'iglesia, segons concordaren en Galcerán de Santa-Fè, Pere de Vallfraosa, Robert y Joan de Solsona, Pere de Cint y altres prohoms. No feu les paus el pabordre ab aquesta concordia, puix el cavaller en Guillem d'Isanta continuá talant les terres de l'iglesia y fent tot el mal que podía als seus homes fins que, en 1200, segurament després d'haver fet un arreglo, jurá per Deu y la seva ánima defensar l'honor de l'iglesia de Solsona y no anar més contra ella. Suscriuen com a testimonis entre altres en Berenguer d'Isanta, Ramon de Ficulis, Pere de Vallfraosa y Pere de Sanahuja.

En 1206, Pere de Toló y Arnau de Toló, compromissaris en les qüestions entre Pere de Barberá, marit y procurador de Saurina filla d'Ermessenda d'Isanta, y Arnau de Sanahuja, cambrer del monestir de Solsona y com a defensor del meteix, sobre'l castell y terme d'Isanta, de Riart y Bosch d'Isanta, absolgueren a l'iglesia en la qüestió de Riart y Bosch d'Isanta, condemnantla a la quinta part del castell y terme d'Isanta que'l major Arnau d'Isanta, avi de Saurina, tenía allí y a la terça de les dos quintes parts que'ls germans Arnau y Ramón d'Isanta

---

(1) Sit notum cunctis. Quod ego Arnallus de isanta impignoro uobis iohanni de solsona et uestris. illum kastrum de isanta illud totum ab integrum quod ibi habeo uel habere debeo. et insuper mitto uobis illud decimum quod martinus de isanta facit de uino. et censum de palaol. videlicet censos et usaticos terras uineas ermas et cultas. et illud totum quod ad usum hominis pertinet et senioraticum in kastrum et in hominibus. hoc pignus mitto uobis et uestris illud totum ab integrum quod ibi habeo uel habere debeo sicut melius potest dici uel intelligi ad uestrum profit. per bonam fidem sine nullo engan per .CCC. sol. acrimontensis monete. de ista pascha prima uenienie usque ad alia. et si tunch reddiderimus ego uel mei uobis uel uestris predictum auer ipsum pignus sit solutum. si non. teneatis tantum predictum honorem de una pascha usque ad alia donec nos uel nostri reddamus uobis uel uostri .CCC. sol. meliori monete que in comitatu urgelli cucurrerit sine engan. Tali uero conueniencia mitto uobis et uestris predictum honorem ut ego nec aliquis per me non faciam ibi nullum aemprid agrad ne aforca. Et si forte euenerit quod ego iohannes nolebam manuleuare predictum auer super istud pignus possim facere sine uestro contradimento sine hoc quod non mittam ad clericum neque ad militem. Et ego arnallus de isanta conuenio uobis iohan per bonam fidem sine engan. ut ego faciam uobis tenere et abere in pace. contra cunctos homines uel feminas. istum honorem. Actum est hoc XIII A. marcii. Anno ab incarnacione domini. c .LXXXV. post Millessimum. Sig+num Arnalli de isanta. qui hoc feci-scribere firmaui et testes ut firmarent rogaui. Sig+num berengari de isanta fratis eius. Sig+num Guilelmi fratis eorum. Sig+num Marti de isanta. Sig+num Ruberti de solsona. Sig+num Poncii cap de porchii.=Petrus qui hoc scripsit et hoc signum+apposuit.

fills de l'anterior Arnau, hi teníen dels bens paterns ab la condició que na Saurina pagués la tercera part dels deutes del seu avi (1).

Aquest document té més importancia per la firma d'Arnau de Toló. Avuy que tant s'estudíen els signes lapidaris dels monuments arquitectònichs de la nostra terra, donántloshi alguns autors torsades significacions, crech que ab aquest y un altre document podré donar alguna llum sobre'l particular, no fent més que la simple exposició, sense emetre cap parer, que espero dels entesos en aytals materies. El signe més usat en aquestes obres es l'estrella, la qual en aquest document es anomenada'l signe de Salomó: «A de tolone subscribo cum ✶ salomone». L'altre document del 13 de les calendes de febrer de 1172 consisteix en la donació que Bernat d'Anglesola sa muller Elicsen y llur fill Arnau Berenguer feren a la taula del referor de sant Pau d'Anglesola y al capellá y a tots els canonges de la seva part del delme del vi y verema d'Anglesola y el notari suscriu de la següent manera: «Guillelmus de gerrida scriptor d'Anglerola scripsit istam cum hoc sig ✶ no salomonico» (2). En aquesta es ben marcada l'estrella de cinch puntes, signe el més generalisat en les obres lapidaries; mes, encara que l'anterior en tingui deu, vé a esser com un adorno de la de cinch. Podría esser el signe dels templers? No sembla gayre conforme que estigués un templer de notari en una vila, y a més he trobades diferentes firmes de templers sense tal signe.

No sé per quin títol era senyor d'aquest lloch en Pons de Pinell qui en son testament otorgat en 1210, al 8 d'avril, diu que llega el castell d'Isanta a santa María de Solsona.

En 1221, els homes d'Isanta ab ses fembres y bens se posaren baix la guarda y batllía de Ramon de Calders, qui prometé defensarlos ab tots els seus amichs y valedors, tant cavallers com peons, en pau y en guerra per lo qual aquells li donaren quiscun any tres sexters d'ordi y trenta sous de quatern d'entrada (3). Igual contracte feren ab en Guillem Ramón de Josa, en 1250, qui sols els exigí dos sexters d'ordi anuals y no res d'entrada.

---

(1) Sit notum cunctis hominibus. Quem ego. Petrus de tolone et Arnallus de tolone ex compromisso cognitores in questionibus que uertebantur inter petrum de barberano maritum et procuratorem saurine filie ermessendis de ysanta. et Arnallum de sanauga camerarium domus solssona defensorem eiusdem domus de solsona. super castro et termino de ysanta. et de riard et de bosco de ysanta dicto. iusis et auditis allegacionibus ntriusque partis. instrumentis et attestacionibus inscriptis et cum diligencia negociis examinatis post renunciacionem utriusque partis absoluimus Arnallum prenominatum nomine domus de solssona in questione de riard. et de bosco de ysanta dicto. condempnantes eundem arnaldum nomine eiusdem domus in quinta parte castri et termini de ysanta illius iuris quod .A. de ysanta maior habuit ibidem. et preterea in tercia duarum quintarum que debuerunt pertinere ad .A. de ysanta iuniorem et ad .R. fratrem eius de bonis paternis. dum tamen pro tercia saurina prefata soluat tercia debitorum eiusdem .A. de ysanta.=Actumest hoc .XVI. klas. Madii. Anno dni. mullesimo. Ducentesimo Sexto. =Ego Petrus de tolone iuris qualisque minister et ylerdensis canonicus subscribo; .A. de tolone subscribo cum✶ salomone.=Sig✶num Raimundi Iterii qui hoc mandato .P. de tolone et .A. de tolone scripsit quo supra.

(2) Arx. epal. de Solsona, plech d'Anglesola, n.º 78.

(3) «Notum sit cunctis. Quod Ego Guilelmus de calders Recipio homines de isanta et feminas et omnes reeorum mobiles et imobiles habite et habende que modo sunt uel in antea erunt cum uno homine de riart quod uocatur. G. de riart. et omnes res eius mobiles et imobiles in firma guarda et baiulia. ex parte mea et omnium amicorum meorum et valitorum et coadiutorum tam ex militum quam de pedonum. tam in pace quam in guerra. ut

Al sigle XVI era aquest castell del priorat de santa María de Solsona, y en 1553, al 23 de desembre, el nou prior Jeroni Obach requerí als homes del castell d'Isanta, en el qual en aquesta data sols hi havía tres masos afocats, perque, com a homes de dit priorat, li prestessen sagrament y homenatge, com a vassalls seus; qui prometeren ferho quan ell els hagués «jurat de tenir y servar tots y sengles privilegis usos pratiques y costums scrits y no scrits y no ennouarnos cosa alguna com axi los altres passats priors ho haien acostumat de fer tenir seruar y jurar». Aixís ho feu y encontinent els seus vassalls li entregaren el bácul de batlle y prestaren sagrament y homenatge «ore et manibus comendatum». Allavors el prior entregá el bácul a Agustí Isanta del mas del meteix nom, nomenantlo batlle, qui acceptá y jurá complir ab el seu cárrech.

Aquestes son les noticies existents en l'arxiu de Solsona sobre aquest castell. Comprenen els n.os 509 a 525.

Castell de Privá

Aquest castell está avuy situat en el terme de la parroquia de Vilanova-de-la-Sal, com se desprèn de les afrontacions que senyala el comte d'Urgell al Puig de Privazano, al donarlo, en 1086, a un cavaller, pera que hi construeixi una fortalesa. Diu que estava enclòs al terme de Santalinya (Saltalizenia), confrontant a O. ab la font Olmosa «ad morriola», seguint vers la costa de Celabro y el terme de Montroig; del cim de Celabro baixava la costa vers el coll de Llorens, pujant després al Murionol y baixant per la drecera cap al coll de Machaleu, seguint per la mateixa drecera fins al coll de Chintela, tenía les afrontacions de solponent; per la part del nort seguía per sota la Guardia del Baró cap a la Benna, baixant fins al coll de Batalgazed pujava fins a la Rocha de Man Salamon y, devallant per la meteixa costa y per la Chomella, tornava a trobar la font Olmosa a la Morriola.

Ab tot el circuit per aquestes afrontacions, al 7 de les cal. d'agost, el comte d'Urgell Ermengol va ferne donació a Brocart Guillem y á la muller d'aquest Karitat, en propi alou, ab les iglesies que hi fossen construídes. Se reservá el comte pera l'obra del castell de Santalinya la meytat del delme de pa y de vi «et ad meum opus una parellada de

---

melius potest dici uel nominari ad opus et saluamentum eorum eorumque remota omni excusacione tanquam meos proprios homines ita quod uos mihi faciatis annuatim pro ista guarda et baiulia .III. sextarios dordi ad mensuram... Accipio autem de uobis per intrada .XXX. sol. monete recti quaterni. de quibus mee uoluntati bene paecatus fui.=Quod est actum .XV. K. decembris. Anno domini .M.CC.XX. primo. Sig num Guilelmi de callers Qui hoc laudo et firmo. Sig+num Guilelmi de merola. Sig+num Petri de besora. Sig+num Burdi de cedro. Sig+num A. darnax. Sig+num Guilelmi de faus. Sig+num Raimundi doliua. Testes sunt.=Berengarius de guandor Qui hoc scripsit et hoc signum+apposuit».

alaudium», y el dret de que no pogués esser elegit cap altre senyor que ell y la seva posteritat (1).

D'en Brocart y sa muller Karitat, qui, per la manera de parlar del comte d'Urgell, suposo seríen els fundadors d'aquest lloch, va adquirirlo llur fill Berenguer Brocart, senyor dels castells de Biosca y Almenara, en el seu testament, del 11 de desembre de 1093, va llegarlo, pera després de la seva mort, a la canònica de santa María de Solsona (2).

En 1155 n'eren cossenyors ab el monestir de Solsona Bernat Guillem y Pere Guillem, encara que, tal volta, aquets seríen tant solament carlans. Aquest cossenyoriu va portárloshi malavinenses, fins que al 8 d'octubre concordaren que Bernat Guillem y en Pere Guillem tinguessen la meytat del castell y de la vila y dels seus termes y dels seus habitants, de la manera qu'en Guillem Bernat ho havía acaptat del senyor Brocart, y que l'altra meytat la tingués en Pere Guillem en feu per santa María de Solsona, ab la condició que tinguessen a mitjes santa María y Pere Guillem la «castellanía leuata» tant dels homes com dels termes pertanyents al referit castell «et si forte canonici Sa. marie volverint in sua porcione facere salvetatem abeat petrus guillelmi seinorium et districtum et stacamentum et adempriuum in ipsis hominibus». Dit Pere Guillem havía de fer servey y homenatge al pabordre, y servar la castellanía y el feu segons el seu valor y donar la potestat de la meytat del castell quantes vegades irat y pagat en sigués requerit pel pabordre.

---

(1) Ut ita ualeat donacio sicut et empcio. Donacio uero qui per uoluntate factam fuerit. talem qualem et empcio plenam habeat roborem. Igitur. In dei nomine. Ego ermengaudus urgellense comes et marchio. Donator sum tibi Brocardi guilelmi. et coniugis tue Karitas. Per hanc scripturam donacionis n·ee dono uobis ipso podio de priuazano cum pertinenciis et terminis sicut subterius dictum in hanc carta erit. Aduenit mihi ex parte genitorem meum ermengaudo comite uel per qualicumque uoces. Et est infra comitatu urgelli. et in termino saltalizenia. in prenominato loco. Predicto podio cum termine suo. Affrontat ab oriente in ipsa fonte olmosa ad morriola. et uadit usque ad ipsa costa de celabro siue in termine de monte rubeo. De inde ascendit usque in sumitate de celabro. et descendit per ipsa costa. usque in quallo de laurencio. De inde ascendit usque ad ipso maruniolo. qui est guardia de laurencio et descendit usque in quallo de moll. .o. et ueniat per ipsa drecera usque ad quallo de machaleuo. et de inde ueniat per drecera usque ad collum de chintella. Et hoc est aparte occidente. Et de parte uero circi' uenit per ipsa uia subter ipsa guardia de barone. usque ad ipsa benna. De inde descendit usque in quallo de batalgazed. et ascendit usque ad ipsa rocha de man salamon. Et descendit per ipsa costa. et per ipsa chomella usque ad ipsa fonte ololmosa et murriola. Quantum infra iste affrontaciones in cludunt. et isti termini ambiunt. totum uobis dono atque concedo ad uestrum proprium alodium. ad uos suprascripti. cum exiis et regresiis suis. uie ductibus, et reductibus. petrarum mobiles et immobiles. pratis pascuis cum lignis omnibus tam pomiferis quam impomiferis. fontibus. aquarium cum caput aquis atque molendinis. Et cum ecclesia uel ecclesiis qui ibi fuerint facte. et cum primiciis et oblacionibus. uel defuncionibus. de totum quod pertinet infra supra dictis affrontacionibus. Et in hoc retineo ad opus castrum saltalizenia medietatem de decima de pane et uino qui (inde) exierit. Et ad meum opus una parellada de alaudium. Comodo dono uobis predicto podio cum supra dictis terminis. ut uos nec posteritas uestra. inde non eligatis alium seniorem nec alium patronem. nisi me donatore. et posteritatis mee. Ego ermengaudus comes. sicut supra dictum est... mo siquis contra hanc carta donacionis pro inrumpendum uenerit. non uindicet. sed in duplo uobis componat podium predictum cum supradictis terminis. cum omni sua melioracione. et in antea ista carta firma et stabilis permaneat modo uel omnique tempore. et non sit disrupta. Facta ista carta donacionis .VII. Kalendas augusti. anno .XX.V. regnante filipo rege. Sig✝num Ermengaudus comes✝qui hanc carta iussi scribere. et manu proprie firmaui. et testes firmare rogaui. Sig✝num Petro reimundo de palliares Sig✝num Reimundo guitardi de midiano. Sig✝num Rodland oto de pallerols. Sig✝num Raimundus compagni de salta lizenia.,. Nos sumus testes. et uisores. et auditores.,. =Guilelmus Presbiter Rogatus scripsit et sub✝die et anno quo Supra.»

(2) A.'E. de S., n.° 154.

L'iglesia de la qual parlava el comte Ermengol que s'hi havía de construir, ja era feta en aquesta data y d'ella en quedá senyor per aquesta concordia el monestir de Solsona, ab les primicies y oblacions de tots els homes de dit castell y terme.

Al 2 de les nones d'avril de 1261, Berenguer Arnau d'Anglesola va absoldre y definir perpetualment al pabordre Bernat y a tot el convent de Santa María totes les demandes, peticions, ple poder y domini y accions reals y personals que feya y podía fer contra ell sobre'l castell de «Privaa» per certa donació feta en violari durant la vida d'aquest, del referit castell ab els seus explets y fruyts.

No sé lo que mitjantsaría entre'l pabordre y el senyor d'Anglesola. Sembla despendres d'aquest document qu'en vida d'un antecessor del pabordre Bernat havía fet el monestir un emprèstit o tenía un deute ab l'Anglesola, pel qual li donaren, durant sa vida, aquest castell ab els seus rèdits. El pabordre Bernat no li volgué reconèixer, y aleshores aquell s'ampará del castell de Merlet, y ab els rèdits que n'havía cobrat ja's donaría per satisfet de quan li debía el monestir de Solsona. Per fi vingueren a bon enteniment y concordia absolvent o cedint el pabordre tots els fruyts y profits que'l d'Anglesola havía adquirit, fos com fos, de Merlet y dels altres llochs del pabordre; y en Berenguer Arnau d'Anglesola confessá «iniuste uos pignorasse fructus de Marlet. unde promitto uobis et uestris successoribus quod in predictis fructibus dez Marlet uel in aliquibus quibuslibet fructibus uestris de cetero non tangam nec tangi permittam alicui palam uel occulte racione scilicet predicte donacionis de priuaa et fructuum eiusdem» y feu entrega de la carta de donació que li havía feta un altre pabordre.

Havíen nascudes qüestions entre en Pons, pabordre de Solsona, y el cavaller Bernat de Miravet sobre'l feu del castell, vila y terme d'aquest lloch, que'l difunt Bernat de Miravet, pare del referit cavaller del meteix nom, possehía per alguns drets que sobre aquest feu tenía la familia Miravet y que'l pabordre deya havíen passat al seu monestir, per haver caygut en comís dit feu per quant havía sigut enagenat sense requeriment del pabordre y capítol, senyors del meteix. El pabordre, creyent mellor que'ls ministres de Deu s'ocupin en les coses sagrades que no pas en sostindre pleyts, en 1283, va compondres amigablement, assentint en que na Agnès, mare del referit Bernat, aquest y la seva muller Berenguera continuessen posseint perpetualment el feu de Privá pel monestir de Solsona en la forma següent:

Qu'en Bernat de Miravet y els seus tinguessen firma y amparament en els homes del pabordre, de cinch sous tant solament, com a castellá, y el pabordre de xeixanta com a senyor major.

Que en les coses y possessions y facultats de cugucies, exorquies, intesties, bans d'amenassa de cultell, causes y penes de furts, rampinyes, homicidis, ferides y qualsevols altres baralles conegui y

administri justicia el pabordre o el seu batlle, y cobrin lo que reditui.

Que, deduides les despeses necessaries y útils als jutges, advocats, escrivans y demés, dongui el pabordre o el batlle per ell la meytat al referit Bernat o al batlle d'aquest.

Que'l pabordre o el seu batlle puga remetre o perdonar la tercera part de les penes, bans y demés, quedant les dúes altres parts a partir de la manera susdita.

Que si'l pabordre volía perdonar més de la tercera part, això no pogués fer sense consell y voluntat de dit Bernat de Miravet o del batlle d'aquest, per ell.

Que Bernat de Miravet no puga obligar ab fe, ni d'altra manera als homes d'aquest feu contra la voluntat llur a prestar o fer jova, batuda, ni tragí; a fer host ni cavalcada per ell; ni pugui fer guerra d'ells, ni exigirlos valencia fora dels termes del castell de Privá, predit; però, si, perseguit dels enemichs, en Bernat de Miravet se trobés en els termes del castell llur, l'havíen d'ajudar fins a fer fugir els enemichs part d'allá dels meteixos.

Que fora els termes del castell no havíen de sortirhi sinó en cas que'ls enemichs s'haguessen apoderat d'alguna presa del referit cavaller, o dels homes del castell de Privá. Aleshores teníen de sortirhi per pèndrels la seva presa y la de dit Bernat.

Que'l pabordre havía de tenir sempre la quarta part en la cort de dit Bernat de Miravet, carlá dels homes de dit feu, en totes aquelles coses que en ella se ventilessen de cinch sous en amunt, deduhides les despeses necessaries y útils dels jutges, advocats, escribents y demés; però que de cinch sous en avall sigués tot del referit cavaller.

Que aquest o el seu batlle duguessen les causes dels predits homes y que poguessen fer les composicions y redempcions rahonables.

Que'l pabordre pogués exigir qüestia y fer empriu als homes de dit feu a lliure voluntat.

Que en els homes habitants y habitadors, tant en les cases del pabordre com en les de Bernat de Miravet, usessen l'un y l'altre dels corresponents drets predits.

Que si algun o alguns de nou vinguessen a poblarse en les cases del pabordre, o'n construissen baix el seu domini, o d'una en fessen dos o més, poguessen ferho sense impediment del tant referit Bernat y successors y usessen aquest y el pabordre en aquells pobladors de firma y demés drets predits.

Que'l pabordre tingués potestat en les cases y «curali» juntes al castell y en la casa ahont estava aleshores el forn, qual potestat, irats y pagats, havíen de darli dit carlá y els seus successors, y també de tot el predit feu, mes no del castell, sempre que'n fossen requerits segons usatges de Barcelona y Catalunya; entenentse que al rèbrela dels llochs en els quals estava el forn no pogués rèbrela de la casa del forn, per rahó del forn, sinó per rahó de la casa y que, tenint la potestat de

la casa no podía impedir l'us de coure; de manera que lliurement pogués courehi dit Bernat y percebren la puya y demés rèdits, aytal com si'l forn no sigués en aquella casa.

Que pogués dit Bernat trasladar el forn en lloch alodial seu, del qual, com d'algunes altres cases mentades en el document, puga rebren la potestat. Mes, si succehís que en dit forn s'hagués feta contra algú amenassa de cultell, o comesos furts, robos, homicidis, ferides o qualsevols baralles, de tot conegués el pabordre si'l perpetrador y aquell a qui hagués estat inferida l'injuria o dany fossen del feu del pabordre, y que'ls emoluments que'n sortissen fossen repartits entre'ls dos de la manera susdita; mes, si eren del alou de Bernat de Miravet, conegués d'ells aquest, podentse quedar tot el fruyt.

Que si'l reo o inferidor de l'injuria o dany era home d'alou y l'injuriat o damnificat home de feu, havía de conèixer d'ells en Bernat de Miravet o el seu batlle y donar la meytat dels rèdits al pabordre.

Que si, al contrari, el causant era home de feu y el damnificat d'alou, havía de conèixer en la causa el pabordre o el seu batlle, essent també a partir lo que'n sortís.

Es molt curiós aquest document pera estudiar les costums senyorials de l'Edat Mitjana y les mutues relacions entre senyors feudals y senyors alodials, o senyors majors y senyors menors, segons frase d'aquella època. Pera major satisfacció dels aficionats a aquesta lley d'estudis el copío integre al sol de la plana (1).

---

(1) «Hoc est translatum bene et fideliter factum Quintodecimo kls. apprilis Anno Domini M. CCC Quinto Sumptum aquodam instrumento per litteris diuiso Cuius series sic se habent. Nouerint uniuersi Quod orta dudum materia questionis inter dominum Poncium diuina permissione Celsone prepositum et capitulum eiusdem ex una parte agentis et Bernardum de miraueto milite ex altera defendentem super feudo quod Bernardus de miraueto quondam pater dicti bernardi et sui predecessores tenuerant et tenebant in Castro et uilla et termine de Priuano pro ecclesia celsonensi nec non et super quibusdam iuribus feudi eiusdem que inferius in specie clarius inseruntur. Que iura idem prepositus ad suum Monasterium spectare dicebat ad (ucens) (?) nichilominus dictum feudum incidisse in comissum et suo fore monasterio adquisitum pro eo quod ut dicebat fuerat elienatum Irrequesitis preposito et capitulo predictis qui erant et sunt domini dicti feudi. Demum hab(itis su)per predicta aliquibus tractatibus inter partes ut partes eadem laboribus parcerent et expenqui et que ex litibus solent insurgere. Et quia ministros dei decet Pocius sacris uacare quam insistere circha lites pro se et omnibus successoribus ac eredibus suis ad composicionem amicabilem et transaccionem perpetuam et irreuocabilem consencientibus et expressum assensum dantibus dominabus agnete matre dicti Bni. et berengarie uxore eiusdem sub forma que sequitur peruenerunt. Ita uidelicet quod dictus bernardus de miraueto et sui heredes uel eciam successores habeant et teneant perpetuum dictum feudum pro monasterio supradicto Remissa sibi omni questione uel accione siqua competebat dicto preposito et ecclesie sue quod dictum feudum cecidisset ex causa predicta uel quacumque alia in comissum. Item quod idem bernardus de miraueto et sui haueant firmam et emparamentum in hominibus prepositi videlicet dicti feudi Quinque solidorum tantum tanquam castlanus et non de sexaginta. Et prepositus de Sexaginta solidos tanquam dominus mayor. Item quod de Rebus posessionibus et facultatibus cuguciorum exorquiorum et abintestato deffunctorum de peno seu banno cultelli astracti et de causis et penis furtorum Rapinarum homecidiorum plagarum uulnerum et quarumlibet percussionum cognoscot pgnoret et compellat habeat et percipiat quod inde exierit et causas easdem uel inquisicionem si fieri inde uel moueri contingat ducat prepositus uel baiulus eius. Et deductis inde expensis necesariis et utilibus tam in judicibus quam aduocatis scriptoribus et aliis det idem prepositus uel baiulus eius dimidiam partem dicto Bernardo de miraueto uel eius baiulo. Et quod prepositus uel suus baiulus possit Remittere terciam partem de predictis penis bannis et aliis et de residuis duabus partibus prepositus uel suus baiulus det medietatem bernardo de miraueto. Et prepositus Retineat penes se aliam medietatem Et siultra terciam partem prepositus uel suus baiulus uellet remitere de predictis hoc facere non possit sine consilio et uoluntate dicti bernardi de miraueto uel sui baiuli. Item quod bernardus de miraueto aliquos de hominibus dicti feudi non compellat ad fideiubendum uel alias obligandum pro eo non compellat eos in vicos ad prestandum uel faciendum sibi joua batuda seu tragi nec questias ab eis exigat nec compellat etiam nec compellere possit homines feudi eiusdem ad faciendam sibi hostem uel caualcatam nec possit de eis guerram facere uel ualenciam ab eis exigere extra terminos Castri de Priuano predicti hoc tamen adibito moderamine quod si ipse Bernardus de miraueto predictus fugatus

La castellanía y part de senyoriu alodial que en Bernat de Miravet possehía en la quadra o castell de Privá, com l'anomenen els documents del sigle xv, eren posseits per en Bernat de Palau. En 1330, 26 desembre, en presencia de notari y testimonis, Pere Ermengol, batlle pel pabordre, constituit al carrer devant la porta de l'abadía de Privá, després de la posta del sol y en presencia del honorable Bernat de Palau, va protestar de que aquest el dimars, festa de la Nativi-

---

fuerit ab inimicis suis infra terminos dicti Castri quod dicti homines teneantur ipsum iuuare et Inimicos fugare infra terminos eiusdem castri. Extra uero terminos non teneantur nisi ipsi inimici predam aliquam ipsi bernardus uel hominibus Castri de priuano abstulerint tunc enim teneantur ipsi homines ipsos fugare eciam extra terminos dicti Castri ut possint eis predam suam et dicti bernar di aufferre. Item quod prepositus habeat semper quartam partem in curi dicti bernardi de miraueto castlani hominum scilicet feudi predictorum videlicet in omnibus hiis que inde exierint a Quinque solidos supradeductis tamen primo expenssis necessariis et utilibus tam in iudicibus quam aduocatis scriptoribus et aliis per eundem Bernardum uel eius baiulum. Sed infra dictam quantitatem Quinque solidorum nichil percipiat prepositus set quod ipsa curia exierit sit dicti bernardi de miraueto tantum. Et quod dictus bernardus uel eius baiulus causas curie predictorum hominum ducat et composiciones seu remissiones racionabiles inde facere possit. Item quod prepositus posit exigere questiam et adempriuum facere hominibus dicti feudi pro uoluntate sua. Item quod prepositus in omnibus hominibus nunc habitantibus uel in posterum habitaturis in suis hospiciis uidelicet dicti feudi simul uel diuisum in eisdem hospiciis habeant tam prepositus quam bernardus de miraueto et vtantur eisdem iuribus sicut superius continentur. Item quod si aliquis uel aliqui de nouo uenirent ad populandum in hospiciis dicti prepositi uel conducerent hospicia sub dominio dicti prepositi uel de uno hospicio facerent duo uel plura hoc facere possint libere et sine omni impedimento eiusdem bernardi et suorum heredum uel eciam successorum et utantur idem prepositus et bernardus de miraueto illis populantibus de firmamentis et aliis sicut superius est diuisum. Item quod prepositus habeat potestatem in domibus et curali iuxta Castrum de Priuano et in domo ubi modo est furnus iuxta formam inferius comprehensam. Sicut affrontat contigue ex una parte in domo Petri siurana que est de honore dicti prepositi de alia in cellario bernardi de miraueto et in illa strata Castri dicti bernardi et de tercia in platea ante cimiterium ex quarta uero parte in dominibus den muntsso et den Gilinet. Et quod eandem potestatem ipse bernardus de miraueto et sui successores irati et paccati dent de locis predictis et de toto feudo predicto tantum et non de Castro nec de aliis a predictis dicto prepositi uel suis successoribus uel cui seu quibus ipse mandeuerit secundus usaticos barchinone et vsancia catalonie quantumque et quociescumque per eundem prepositum uel suos successores qui fuerint pro tempore fuerint Requisiti hoc tamen saluo per omnia et retento quod cum prepositus de dictis locis recipiat potestatem intra que loca nunc est furnus non recipiat nec recipere possit potestatem de domo ubi nunc furnus est ut de furno set ut de domo et quod tenendo eandem potestatem idem prepositus uel alius loco eius non impediat nec impedire posit vsum quoquendi quominus posit libere de coqui panis ibi et habeat ac recipiat dictus bernardus de miraueto et sui puyam et alios redditus tamen dicti furni tunc ac si non esset de domo eadem ubi furnus nunc est tradita uel recepta potestas. Et quod posit idem bernardus mutare furnum ad locum uel loca alodii sui prout sibi uidebitur quod si fecerit ex tunc detur et recipiatur potestas de domo eadem sicut dicitur de allis domibus et locis superius affrontatis de quibus dari debent potestas et Siffortassis contingat quod in dicto furno culltellus fuerit contra aliquem extractus uel furta commitantur Rapine fiant homicidia perpetrentur plage ulnera aut alie quecumque percussiones infferantur illa puniat et de eis cognoscat prepositus si inferens aut perpetrans et ille cui inferatur injuria aut dampnum passus est sint de feudo eiusdem prepositi et quod inde exierit diuidant ipse uel eius baiulus sicut in causa similiter superius continetur. Set sissint de alodio dicti bernardi de miraueto idem Bernardus de illis cognoscat et quod inde exierit commodo suo cedat. Et si infferens aut comitens aliquid de predictis fuerit de alodio et dampnum uel iniuriam passus de feudo de illis cognoscat bernardus de miraueto et de eo quod inde exierit det medietatem dicto preposito uel baiulo suo et in casu contrario hoc Idem servetur ut prepositus uel eius baiulus puniat cognoscat et medietatem det dicto Bernardo de miraueto uel eius baiulus si inferens de feudo fuerit eiusdem prepositi et alius sit de alodio bernardi predicti prout in superioribus continetur. Hanc autem composicionem et transaccionem partes predicte de predictis omnibus et singulis ffacientes firmam stabilem et irreuocabilem perpetuo per se et omnibus suis successoribus et heredibus manere voluerunt et bona fide solempni stipulacione interposita promiserunt eam in omnibus et per omnia inuiolabiter observare in cuius Rei testimonium presens super dicte composicionis et transaccionis instrumentum per me notarium infrascriptum confectum et prepositi ac canonicorum capituli predictorum subscripcionibus roboratum et per alphabetum diuisum fieri mandauerunt. Nos igitur domine agnes et berengari supradicte presentem composicionem et transaccionem Ratam habentes nostrumque assensum prebentes omnibus antedictis gratis et sine ui cerciorate de iure nostro super predictis per notarium infrascriptum renunciamus legi Julie de fundo dotali et iuri ypotecharum et omni alii iuri canonico et ciuili tanquam hic specialiter positus et expressis tactis sacro sanctis dei euangeliis et cruce+domini corporaliter iuramus nos omnia et singula contenta in presenti composicione et transaccione seruaturas et in nihillo contrauenturas Racione dotuum sponsaliorum aut quarumcumque aliarum causarum. Sic nos dominus adiuuet et hec sancta. Quod est actum IIII Idus september Anno domini M CC Lxxx Tercio regnante rege Petro. Sig+num Poncii dei gracia celsone prepositus. Sig+num berengarii d'oliueles canonici eiusdem Sig+num Bernardi de miraueto Sig+nun domine agnetis matris eius Sig+num berengarie uxoris ipsius bernardi iuratorum predictorum qui hoc firmamus et concedimus Sig+num G. signarii vicari ecclesie balagarii Sig+nun bartholomei de turribus capellanus de priuano Sig+num bonanati capellani de lorenç Sig+num R. çapena habitator de Gerb Sig+num petri siurana de la graa Testium. etc.» Segueixen a continuació les firmes de dotze canonges del monestir de Solsona.

tat del Senyor, havía invadit la casa de Guillem de Prat, home soliu del pabordre, junt ab el seu saig Guillem Sauri y un escuder al qual el propi Bernat maná segellar la porta «iussit scribere in cerramine hominis solidi dicti domini prepositi aliqua secreta et occulta» lo que feu, ab gran perjudici del pabordre, contra Deu y contra justicia y contra les convencions y ordenacions entre abdós y llurs predecessors pactades. Va requerirlo que esmenés el tort fet y protestá dels danys y perjudicis que se li'n seguiríen a no ferho.

L'edifici social del feudalisme, que ja havía complert sa missió, comensava a enrunarse en la XIV centuria ab les continues lluytes entre senyors majors y menors, com vulgarment eren anomenats els senyors feudals y alodials.

No sé si en l'anterior qüestió se posaría en dret Bernat de Palau, però segurament que no, ja que uns vuyt díes més tart ab homes seus y de la seva familia va anar ab má armada al mas de les Salines, anomenat també de na Colella, qual mas era del pabordre, sense rahonable y evident causa entrant en dit mas al crit de «muyren muyren» agafant y emportantsen a na Colella y un criat seu, que retingué presoners, y cridá als seus homes que enderroquessen el mas «vayen lo mas esderochse»; de tot lo qual protestá també'l pabordre pel seu batlle estant constituit en l'iglesia de santa María de Privá.

Segurament que per posar terme a les lluytes que originaríen les dos anteriors qüestions la reyna va comprar a Bernat de Palau la castellanía y feu d'una part de la quadra o castell de Privá, y es curiós veure com el monestir de Solsona vol que la reyna na Elionor li presti homenatge, com a castellana d'aquest lloch, que l'iglesia de Solsona posseía en lliure y franch alou, volent que'ls pagui el terç que pel dret de lluhisme hi posseía l'iglesia referida.

A aquest objecte el pabordre Bernat y convent feren poders a Bernat de Lluçá, camarer del propi monestir, pera comparèixer devant de la reyna o d'aquells a qui ella diputés a exigir el terç y homenatge (1).

---

(1) Nouerint vniuersi Quod nos Bernardus dei gracia celsone prepositus. De consilio et assensu nostri venerabili conuentus presentis consencientis et infrascripta firmantis. ad capitulum more solito pro infrascriptis congregati in claustro ecclesie celsone Cum hoc presenti publico instrumento. ex certa sciencia nostra facimus constituimus. creamus et ordinamus certum et specialem procuratorem. nostrum sindicum et iconomum. vos venerabilem Bernardum de luçano camerarium celsone. licet absente tanquam presente ad conporendum. non ine nostro et ecclesie celsone coram Illustrissima domina. Elienor dei gracia Regina Aragonum. seu coram eius procuratore seu procuratoribus. et aliis quibuscumque personis ad infrascripta deputatis seu deputandis. Et ad conueniendum cum ipsa domina Regina seu deputato uel deputandis ab ea. de tercio erupcionis quam fecit. de castelania et feudo de parte castri seu quadra quam nos et ecclesia celsonensis habemus in castro de priuano et eius terminis. Quequidem quadra. et pas castri cum hominibus et mulieribus. ibidem habitantibus et habitaturis est pro ffrancho et libero alodio nostri et ecclesie celsonensis. Et bernardus de palacio seu eius heres. aquo dicta domina Regina emit erat castlanus et feudotarius. nostri et ecclesie celsonensis. prout latius in instrumento conuencionali continetur. et ad firmandum instrumentum siue instrumenta erupcionis predicte castlanie et feudi et quecumque alia instrumenta nomine nostri et ecclesie celsonensis. tercium siue tercia. recipiendum apochar et finem faciendum. Et ad Recipiendum homagium ab ipsa domina regina seu eius procuratore seu procuratoribus. deputato seu deputandis ab ea. per et racione dicti feudi. Et inuestiendum ipsam seu deputatum ab ea de predicta castlania et feudo. Et confirmandum instrumenta conuencionalia que faciunt propter dictis. Et ad substituendum alium seu alios procuratorem

Aquest es l'últim dels documents que he trobat sobre aquest lloch, y tots ells son en l'arxiu episcopal de Solsona, secció de pergamins, desde'l n.º 1145 al 1152.

JOAN SERRA Y VILARÓ, PVRE.

---

seu procuratores ad predicta et ab ipsis emergencia. Et omnia alia et singula faciendum in predictis et orcha predicta que qualitas facti petit et requirit et nos facere possemus personaliter constituti. Quam super predictis omnibus et singulis et emergentibus ex eisdem damus uobis et substituendo seu substituendos a uobis. plenam et liberam potestatem. et comitibinus uobis totaliter uices nostras. Et insuper uolens uos et substituendum seu substituendos auobis super predictis releuari ab omni honere satisdandis. Promitentes notario Infrascripto. tanquam publice persone hoc anobis pro uobis et omnibus illis quorum interest uel intererit legitimum stipulanti et recipienti. nos semper ratum et firmum habere et non reuocare quidquid per uos dictum procuratorem nostrum et substituendos auobis super predictis actum gestum fuerit siue modo quolibet pertractatum. Sub obligacione omnium bonorum nostrorum. habitorum et habendorum. et ecclesie celsone. Quod est actum XV kls. augusti anno domini Millessimo ccc. tricesimo Sexto. Sig+num nostri bernardi dei gracia celsone prepositi predicti qui predicta laudamus et firmamus. Sig+num bernardi de fontanis prior. Sig+num Jacobi de uilabernat precentor Sig+num bernardi de solanell operarius Sig+num Jacobi de riart mayor dierum Sig+num G. andree. Sig+num Jacobi de riart minor dierum Sig+num. Johannis de solerio Sig+num Bartholomei de castro culino Sig+num Solsone uiues canonicorum ecclesie celsone. Qui predicta omnia et singula laudamus et firmamus. et eisdem consentimus. Testes huius rei sunt. Petrus daltarachs Petrus croat et Guilelmus de bacons presbiteri celsone=Sig+num Solsone de miraue notarii publici celsone Auctoritate dicti domini prepositi qui hoc scribi feci et clausi. Cum superposito in VI linea. ubi dicitur et quecumque alia instrumenta.»

La Verge del Claustre, de Solsona

Ab motiu d'una edició d'estampes de la venerada Verge del Claustre, de Solsona, que ha fet el fotograf Sr. Mas, ha tornat a pendre actualitat la tant debatuda qüestió de la data en que fou feta tal miraclera imatje. En la monografieta que acompanya la fotografía de tant notable esculptura sembla com si'l qui l'ha redactada no gosés a desfer ab afirmacions categòriques la bella tradició de que va envoltada la Verge predilecta de la devoció dels solsonins; però ja's diu prou en aquest curt text pera fer agafar set de noves investigacions als qui en altres ocasions s'han ocupat d'aqueix hermós exemplar del nostre art mitjeval.

No sabem si'ls erudits arqueòlechs que han posat llurs noms al peu d'estudis, més o menys acertats, pera inquirir la data y aquilatar la tradició, haurán sentit l'agulló esperonador de noves investigacions; si l'han sentit, acceptin aquesta modesta colaboració del qui una visita a la més hermosa de les verges mitjevals catalanes li va despertar l'interés envers aquexa pedra ahont l'escarpra del esculptor, guiada per l'unció d'un altre Fra Angèlich, va devenir cisell d'orfebre y lira de poeta ab els que va cisellar la joya més hermosa del culte mariá en la nostra terra y's va cantar l'estrofa més bella de la gloria y bondat de María.

Qui a primera vista observa l'imatge de la Verge del Claustre, de Solsona, se troba desconcertat; pensa ab els mestres arcaichs de la Grecia y ab els grechs decadents de Bisanci; les èpoques y dates més encontrades, els reys y senyors constructors li ballen pel cap en monstruosa barreja; y, quan de llabis d'un devot solsoní sent la llegenda piadosa de la santa invenció, li creix el dubte en la pensa y acaba per desorientarse.

Mes, passada la primera impressió, quan després, el cap asserenat, l'emoció estètica refrenada, l'observador fa obra analítica, la miraculosa imatge no sembla ja tant desconcertant; rica, senyora, bella y inspirada, l'esculptura de la Verge del Claustre, de Solsona, no s'aparta emprò d'una de les etapes de l'historia de la nostra esculptura románica.

***

Son ja reconegudes per tothom, en la nostra esculptura del periode románich, les tres fases d'evolució cap al naturalisme de l'esculptura gòtica: el periode que podriem dirne d'iniciació, en que sols se busca com un recort de la figura humana; el periode expressiu, en que l'ideal del esculptor sembla ser l'afectar al espectador per la vida, encara incompleta, que comunica a les imatges; y el periode d'harmonía, en que l'artista dedica'l seu esforç a compondre el conjunt, es a dir, a que cap de les parts atregui sobre les altres l'atenció del espectador; les actituts calmes y les poses correctes, els plechs de les robes quasi naturals y les proporcions harmonisades son la senyal de que'ls esculptors románichs deixen de serho pera confondres ab els primers artistes de l'esculptura gòtica. Quan això passa, som ja en ple sigle XIII.

Si estudiem aqueixes tres maneres pera emplaçar en una d'elles la nostra Verge del Claustre, ens trobem ab que la magnífica esculptura de Solsona no té en cap de les tres plaça pera ella; però, al intentar la classificació y buscar la data d'un monument, cal tenir en compte que'ls artistes may han fet lleys pera llur guía; que la similitut o semblança, el carácter que agermana unes obres ab altres y que'ns fa, després de sigles, atribuirles a un meteix moment artístich, no es una lley *à priori* ni una manera tácitament acordada pels artistes; obeeix a que aquets, sent els traductors del ambient local y de l'època, l'han posat en llurs obres, y ha resultat que, a través dels sigles, el temperament peculiar y la manera personal que en el seu temps era distinció quasi capital, hagi passat a ser modalitat secundaria, tot just apreciada després d'atenta observació, mentres que l'ambient local y d'època traduit per l'art, l'estil artístich, que podríem dirne, pren plaça importantíssima. Sols quan se tracta d'obres documentades ab referencia a un artista determinat, o de les que's poden acomvoyar ab altres avalades per documents en aquest sentit, o quan se tracta d'un geni qui traspassa les fites de lo comú, ressurt en l'art d'una època l'importancia individual juntament o pel demunt de la d'escola.

L'hermosa esculptura de la Verge del Claustre, de Solsona, s'hi fa acreedora a que la casualitat ens hagués portat a conèixer qui va ser l'artista qui l'esculpí; però la casualitat, avara en lo que a aquesta imatge se refereix, no ha volgut que ni remotament traslluissim pels textes l'època de la seva construcció.

***

Posats com en una vitrina de museu els tipus característichs de cada un dels tres periodes en que hem convingut dividir l'esculptura románica catalana, notem totseguit que la Verge del Claustre ni re-

motament se pot agermanar ab les que constitueixen l'agrupament que correspon al primer periode. Ni per la posa arcaica d'aqueixes, ni pel plegat de llurs vestidures, ni per les proporcions, ni per la posició del Infant Jesús assegut sobre'ls genolls de la Verge—en algun cas en mitx dels dos—ni per la concepció estètica de l'imatge, la nostra Verge té res que veure ab les que's varen fer fins a les darreríes del sigle XI.

Les Verges del sigle XII podríen ja ser cosines, si bé llunyanes, de la nostra. Encara que no han perdut l'inarmonía de proporcions de les dels sigles anteriors, encara qu'en les dels primers temps d'aquest periode sembla, per llurs rostres, que visquin consumides per la febre, tenen les imatges d'aquest temps, de relatiu ab la nostra, una pila de detalls dignes de ser tinguts en consideració. Per lo que toca al concepte estètich de la Reina de Cels y terra, tenen que a pesar de l'inhabilitat del artista, les imatges de les darreríes d'aquest cicle no están desprovehides de certa gracia de donzella gentil, les poses son més viables, l'expressió més accentuada; y en un altre ordre de coses, notem en diferentes imatges, com altres fites de l'excursió del Infant diví cap al genoll esquerra de la seva Mare, d'hont ja no se'n mourá en el sigle següent; observem, per altra part, que en les verges destocades y en les tocades sense tapar completament la cabellera, aquesta apareix tractada ab minuciositat, les trenes y rinxos son detalladíssims, tal com si fossin els estudis pera arribar a la bella sintetisació de les trenes de la de Solsona.

Les robes, qu'en el primer periode son com unes fundes encarcarades—tot just cap als últims temps ab indicis de plegat—al arribar al sigle XII s'afolguen, produhintse en una munió de menudíssims plechs cenyits al cos com si la roba fos mullada, y acabant els canalons que formen, ab formes atrompetades; y, finalment, les sumptuoses orles que decoren la sobretúnica y els mantells y túniques de la Verge y del Fill, ornen aixís meteix les vestidures de les imatges del sigle XII.

Però vé el sigle XIII, y, si properes de la nostra son les verges fetes en el sigle XII, diríem que ab les del últim cicle románich la de Solsona hi té un parentiu molt més pròxim. La naturalitat gayrebé gòtica de la Verge del Claustre, de Solsona, es comú a totes les d'aquesta època, dotades al ensemps d'una serenitat y d'un afecte pel seu Fill ben oposat a aquell abandono y desinterés que s'observa en les primitives. Apart les inconstruccions, pel desconeixement de l'anatomía, en la testa y les extremitats, les estatues d'aquesta tercera època, igual que la de Solsona, podríen moures ab cert desembráç, y, si s'aixequessin els vestits, apar que no's posaríen tan malament com en les dels periodes anteriors; els plechs, ab tot y ser encara confosos, son més rahonats, y les robes en general tenen un cayent més natural; però no s'han sabut separar encara del tot del arcaisme que les modela en tuberíes més o menys atrompetades o en expansions curvilínies més o menys paraleles. Finalment, aixís com en els primers temps del pe-

Mare de Deu del Claustre de Solsona

(Mas, fot.)

riode románich la Mare de Deu apareix asseguda en un setial sostingut per macices columnes y respatller en perfil més o menys semicircolar, ara la Verge apareix asseguda en un escó o arqueta encoixinada, tal com reposa la Madona solsonina.

Si observem tota l'evolució del Jesuset en la falda de la Verge desde que apareixen les primeres Verges Mares del periode románich, fins al entrar en els temps del goticisme, veurem que, com més avança l'època, més se relacionen entre sí Mare y Fill. Primer, la Verge y l'Infant, lluny d'estar en correspondencia afectiva, apar que sols els preocupi l'existencia dels devots postrats al seu devant: la relació de tracte entre'ls dos sols apareix indicada en la poma que, com maquinalment, ofereix la Verge al seu Fill; y en l'acció d'Aquest de benehirla, diríem, sense parar esment en la simbòlica fruyta. Al entrar als temps gòtichs la poma que la Verge ofereix al Jesuset ha desaparegut, pera deixar lloch a un pom olorós, emblema de les virtuts, o bé a un ceptre que la Verge sosté com insignia de la seva reyalesa. El Nen no es tant magestat, es més infantó joganer; té, ab molta frequencia, un aucell a la mà; y, encara que a aquesta escena de naturalisme familiar se li atribueixi un carácter simbòlich, la posa del Fill de Deu no té de bon troç aquell hieratisme sacerdotal dels primers temps. La Mare y el Fill apareixen en una escena de familia, ni a l'Una ni al Altre sembla preocuparlos altre cosa que'l llur mútuu afecte. Al Fill no'l preocupa més que la Mare a la que sovint amanyaga, y Aquesta, embadalida ab l'Infantó, el contempla somrient.

En la Verge de Solsona el Jesuset seu demunt de la cama esquerra, y, sense deixar de mirar al poble, está ja per la seva Mare, qui l'aguanta carinyosa sense tampoch abandonar del tot la preocupació pels fidels qui la contemplen. A la má dreta de la Verge, la poma s'es convertida en un ceptre de bella composició d'alta influencia oriental, però aqueixa má no es moguda pera empunyar la reyal insignia; dirías que l'esculptor ha posat aqueix ceptre, atenent a la moda vista en altres terres, però ha conservat la posició de la má com en les antigues imatges ofertores de la simbòlica fruyta a la Gracia divinal, y aduch la virolla del ceptre, pera encaixar bé entre'ls dits de la Verge, afecta la forma esfèrica de la fruyta tradicional.

Tots aquests datos, no semblen dirnos que la venerable imatge de Solsona deu datarse a mitjos del sigle XIII, en aqueix moment transitori del nostre art en que les formes velles y noves y els conceptes antichs y moderns se confonen y amalgamen pera infantar l'art naturalista dels sigles posteriors? No podría ser—y sigam permès entrar en la vía de les hipòtesis—que un artista arribat a Solsona en l'època de les obres que a la iglesia feu el prepòsit Pons de Vilaró, hagués esculpit l'imatge de la Verge y altres, quals fragments (segons l'esmentada monografía qu'acompanya la reproducció fotográfica del senyor Mas) se conserven en el Museu solsoní?

Bé podría ser que un artista, qui hagués viatjat per França o rebut influencies d'allí, hont l'estil gòtich havía ja florit en aquells temps, y ahont hi há imatges que poden compararse ab la nostra, hagués sigut cridat a Solsona pera fer les esculptures necessaries a l'obra de reforma qui va empendre l'aludit prepòsit, y que ab l'esperit del art nou, però sense haver pogut deixar el lastre de la tradició imperant encara a Catalunya, hagués esculpit l'imatge de la Verge de Solsona mitx románica mitx gòtica, ab deixos encara de bisantinisme en la decoració y ornamentació de vestidures y orles, ab regust de marcat arcaisme en els plechs de la espatlla y braços del mantell y en els de les regions torácica y abdominal de la sobrevesta, y que ab la llibertat propia del geni hagués romput ab la tradició de posar el llibre del Evangeli a la má esquerra de Jesús, fentli recullir ab aquesta la volada del mantell, terciat desinvoltament per sota del braç dret, pera produhir nous y naturalistes plechs.

Y dihem que bé podría ser l'autor un esculptor anat a Solsona pera colaborar en l'obra iniciada pel prepòsit Pons de Vilaró, perque durant la prepositura den Pons de Vilaró (1265 a 1302) van ferse a l'iglesia de Solsona obres que no s'especifiquen, però que deuríen ser d'importancia, per quant el bisbe d'Urgell en 26 de Maig de 1299 va concedir indulgencies als fidels que hi contribuissin ab llurs almoynes; y perque en Pons de Vilaró, qui va morir en 1306 sent bisbe de Vich, no's va fer enterrar a la catedral del seu bisbat com era de consuetut, ni al altar major de l'iglesia de Solsona com se feya ab els prepòsits, sino a la capella de la Verge del Claustre. Y encara hi há un altre dato interessant pera ajudar a formar opinió: les orles y cenefes de la mitra y roquet den Pons de Vilaró, en la seva estatua jaent de Solsona, son les meteixes que decoren els mantells de la Verge y el Jesús, y, qui ha observat aqueixes esculptures, com es l'autor de la monografía que acompanya l'edició del Sr. Mas, afirma que les «estatues jayentes son de la mateixa factura que la Verge del Claustre, y vestides quasibé ab el mateix luxo».

FRAGMENTS PRESOS DE LES ESTATUES DELS OSSARIS

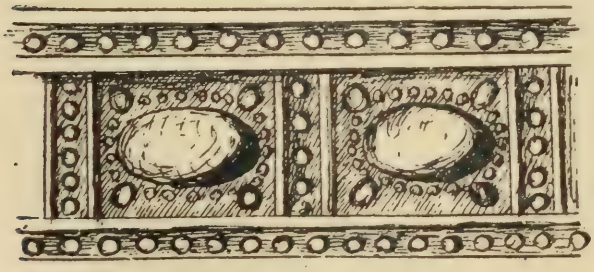

Orla de la mitra de Pons de Vilaró.—Any 1306.

Fragment del roquet

Un dels qui ha escrit ab més cura sobre l'imatge de la Verge del Claustre, el Dr. Riu, parla també en la seva *Memoria histórica de la*

imagen de Nuestra Señora del Claustro que se venera en la iglesia catedral de Solsona, del prepòsit Pons de Vilaró, però, sense entrar en aquests detalls de tècnica y decoració, diu que'l bisbe Pons va ser enterrat a la capella de la Verge del Claustre, y no a la catedral de Vich o al presbiteri de Solsona, perque durant la seva prepositura va tenir lloch l'invenció de l'imatge; però el Dr. Riu no aporta altre dato en favor de la troballa de l'imatge, en l'època que fixa, que'l fet de les obres y del enterrament.

Ab la tradició de l'invenció de l'imatge de la Verge del Claustre, com en totes les tradicions, cal anarhi ab un xich de compte, y a elles no s'hi pot supeditar cap indici que pugui conduhir a una prova. Per de prompte ni la tradició, ni cap document coetani o de temps propers al fet, ens ha tramès la data de la miraculosa invenció; y la primera vegada que se'n parla ab lletra de motllo, o ab firma responsable, es en una edició del dominich P. Camós feta en 1657, a pesar de que'ls historiadors de l'imatge fan oscilar la data de la troballa desde l'any 880 fins als primers anys del sigle XIV. Y, encara que la troballa hagués sigut en aquesta última data, resultará sempre extrany que s'haguessin passat prop de quatre sigles, tres y mitx al menys, sense que cap firma avalés en qualque document la veritat del fet tramès per la tradició. Y no es que'ls documents d'aquella època fins al present, que fan referencia a l'imatge de la Verge del Claustre, manquin; el meteix doctor Riu en la seva memoria ne cita de corresponents als anys 1303 (el primer que parla de l'imatge y que tracta d'una deixa que feu el canonge Olivelles pera iluminarla), 1337 (segon document, en el que s'acorda que'l canonge sacristá tingui perpetuament a la seva cura l'imatge, les rendes, si'n tingués, y els donatius que se li fessin). Y segueixen altres documents del 1339, 1418, 1486 y molts altres anteriors al llibre del P. Camós, y en cap, ni remotament, se fa referencia ni alusió al fet que contá la tradició.

Però no es de la nostra incumbencia l'entretenirnos en aquest afer. Nosaltres, sense preocuparnos en negar ni afirmar el fet de l'invenció y sense el partit pres d'alguns historiadors de donarlo com a efectiu, creyem que per totes les característiques estètiques y tècniques, y per concordancia de datos que hem trobat en el transcurs d'aquest modest treball, creyem que la bella imatge de la Verge del Claustre, ab tot y no tenir parella, ab tot y la seva originalitat, deu datarse en els anys mitjos del sigle XIII.

LL. FOLCH.

EL FOSSAR DE LA SEU DE BARCELONA
y ses inscripcions funeraries

PRIMERA PART

I

Caritat de l'Esglesia

Si llarga y molt llarga es per cert la seguida d'anys que al cim del *Mons Taber*, al centre de la secular ciutat dels comtes sobirans, s'hi alsa la Seu bisbal, ho es també la dels pròxims que, haventnos precehit ab el signe de la fe, jauen a dins y al entorn del sagrat temple.

Qu'hermosa y captivadora n'es la caritat! Es l'essencialitat vital que informa l'Esglesia, eixida del costat sagratíssim del bon Jesús. L'Esglesia, aquesta mare que tota es amor, ab tot dalè s'afanya pera nostra eternal benhauransa. Al náixer a la terra nos regenera o renaix ab la santificant aigua del sagrat purificatori, de tal manera, que'ns dona dret al ingrés al cel; aprés, ab el sagrament de la confirmació ens signa soldats de Christ; més tart ens nodreix ab aquell sabrosíssim Manná qu'es el Pa dels angels; al caminar més cap a la plenitut de la vida ens senyala el camí per ahont hem d'assolir el terme, sense fita, de nostre ser. Prou se plany al veurens atribulats y molts camins plora perque hem relliscat o caigut, fentnos prou mal; però com vol a tota rotura nostra vida espiritual no'ns escatima pas els remeys pera curarnos, com el samaritá, les pregones ferides. Y quan estem a punt d'entrar a l'eternitat ens proveheix pera l'últim viatge a fi y efecte de que ab la gracia del Senyor passem d'aquesta vida al altra, y alhora'ns dona la darrera abrassada pera que nostra ánima puga de dret, o com més aviat mellor, pujar cap al sí de la gloria.

Ab planys de mare caríssima acull nostres mortals despulles pera tornarles a la terra d'hont provenen, donántleshi sepultura, al recés del sagrat temple. No acontentantse ab aquesta obra de caritat y extenent més enllá sa mirada, ab freqüencia ens recorda, caritativament,

que preguem pels qui ja han passat les fronteres de la vida ab el fi de que, mentres nosaltres som misericordiosos ab nostres pròxims, siguem mereixedors d'assolir la misericordia del Senyor.

Per això es molt consolador pel fidel veure que, si la vida se li estronca, el recort d'ell el fa perdurable l'Esglesia ab aquell conhortador prech: *Requiem æternam dona ei Domine et lux luceat ei.*

II

Situació del fossar

Dit cementiri ab el temps ocupà l'interior del temple, claustre canonical, la galilea, claustre catedral y l'entorn de l'esglesia.

A més, la Seu tingué dos cementiris titolats de Montjuich y del Arenal, situats l'un a lo que es Plassa de Sant Felip Neri y l'altre prop de la Ciutadella.

Del fossar de la Seu ne subsisteixen dos testimonis tant valiosíssims pera l'historia religiosa de la catedral y ciutat de Barcelona com pera l'art. El primer es el gran nombre de llibres d'òbits, sepultures, vasería, funeraria y d'administració de l'Obra y de la Sagristía, guardats al arxiu, ahont hi consten els milers de milers que han hagut terra sagrada al fossar de la Seu, les píes cerimonies de la inhumació, les celebracions y resos en sufragi dels fidels difunts y els beneficis materials que redituaren tots aquests actes funeraris a obs de l'Obra. Es l'altre el regular nombre de sepulcres y més encara de lloses que tanquen les tombes, vasos o carners, ahont reposen les mortals despulles d'un indefinit nombre de pròxims que han passat del temps a l'eternitat.

Abdós testimoníen l'existencia, seti y antigüetat de dit fossar. Es cert que ab tals testimonis no es absolutament necessari aportar proves pera demostrar l'existencia, lo seti y l'antigüetat del Cementiri de la Seu de Barcelona, però creyem que no es cosa sobrera oferir algunes proves especificades que corroboren la llonga seguida de sigles de la existencia de dit fossar y del lloch de son fonament.

§ I

ESGLESIA

Poques disposicions testamentaries hem hagut ahont consti taxativament especificada l'elecció de sepultura, però això no obsta que afirmem que'l fossar desde molts sigles fins a nostres díes se recera a l'ombra del temple del Senyor.

Les sepultures dels particulars dins del sagrat casal, si al principi foren ben comptades, aprés y en especial durant el sigle XVIII anaren tant a la puja que'l sol d'alguns temples es un amassat de terra y restes humans, cobert o pavimentat ab lloses sepulcrals o funeraries.

Si a la primera y segona catedral hi hagué sepultures no podem demostrarho per falla de proves.

En l'actual basílica, son nombrosos los enterraments efectuats al pla de les capelles y al centre del chor, y cal memorar alguns sepulcres que de bo, a sa manera, embelleixen la nostra molt aymada *Domus Dei* capdalt de Barcelona.

§ II

GALILEA

Segons varies escriptures, hi havía al davant de la catedral y junt a la porta la galilea, qu'era una porxada o atri similar al de l'esglesia de Sant Antoni Abat de P. P. Escolapis d'aquesta ciutat, y a la senzilla porxada de l'esglesia parroquial de Santa Agnès de Malenyanes, al Vallès, ab la diferencia que al damunt de dita galilea hi havíen capelles.

Si ans del sigle XII hi havía galilea a la catedral no podem assegurarho, però sí que pot donarse per cert que en aquesta centuria se'n fabricava una. Per l'obra de la meteixa el canonge Berenguer de Puig Alt donà 500 sous, els quals en 1173 foren acceptats pel bisbe Berenguer y son Capítol (1).

Quan en 1319 el canonge Guillem Tarafa ordená son testament, elegí sepultura al cementiri de la catedral, a la galilea, davant de les portes majors de dita catedral (2). L'inscripció funeraria d'eix capitolar está empotrada al anpit del claustre, devant del sepulcre del cèlebre Mossen Borra y del portal petit de la capella de Santa Llucia.

Dita galilea ja estava feta en 1186, en qual any el canonge sagristá Pere de Ripollet fundá un presbiterat a honra de Sant Tomás de Cantorbery sobre les portes de l'esglesia de Santa Creu y Santa Eularia, a la volta, vers llevant (3).

§ III

CLAUSTRE CANONICAL

La corporació de canonges de Barcelona feya vida comunitaria en el sentit d'estar regularisada per certes ordinacions, y aixís com les

(1) Arxiu Catedral. *Lib I Antiquitatum*, n. 116 y altres.
(2) Arxiu Catedral. *Dotaliarum*, I, f. 183.
(3) Arxiu Catedral. *Liber I Antiquitatum*, n. 999.

cases monacals tenen el claustre com a part integral del edifici, qual dependencia acostuma esser com la cèntrica que comunica ordinariament ab les demés més importants del edifici, igualment s'explica que la Canonja, que no era altra cosa que la casa canonical o casa habitació dels canonges, també tingués el claustre.

Que'ls canonges de Barcelona ja d'antichs temps feyen vida comú ho demostra sobradament l'escriptura de restauració de la vida canònica del any 1009, que per deixadesa y per opressió dels pagans s'havía perdut (1), o relaxat, com se pot dir en altres termes.

En altre document del any 1110 se parla d'unes cases situades prop de la catedral, les quals confrontaven a solixent ab el dormitori de la Canonja (2), qual escriptura confirma la vida comunitaria dels canonges.

En general, el claustre ha sigut y continúa essentho, el cementiri de la corporació que viu a les cases monacals o conventuals, com ans ho fou també de les corporacions capitolars y de molts individuus, families y entitats que, per devoció, o per altres circumstancies, elegiren esser sepultats en aytals closos. Aixís s'explica perfectament que sens les dels religiosos y canonges hi hagin tant multiplicades sepultures d'altres en els claustres de referencia.

Quan en 1037 el bisbe Guilabert aumentá el patrimoni de la Canonja feu donació a la meteixa de tots els drets que a ell li pertanyíen de les sepultures dels homes difunts que tenía y devía tenir al claustre de la esmentada Canonja. A imitació del prelat, en igual temps Ermemir, sagristà de la santa Seu de Barcelona, ab manament y voluntat del sobre memorat bisbe, donà a la citada Canonja la meytat del cementiri, ço es dels drets que li pertocaven o devíen pertànyerli per rahó dels morts (3).

Del cementiri del claustre de la Canonja de la Seu anterior ne fa esment Bona dona, muller de Joan, levita, en l'any 1053, quan encara subsistía la primera catedral o l'esglesia que cronològicament se considera primera Seu de Barcelona. Dita Bona dona feu donació de varies propietats a la Canonja, y consigná que, si morís a Barcelona, volía que'l seu cos fos sepultat al claustre de dita Canonja (4).

Entr'altres dels qui ordenaren esser soterrats a la Canonja de Santa Creu y Santa Eularia se cita a *Alazedis,* muller de Martí Petit, qui en 1114 llegá 6 morabetins pera que son cos fos sepultat a dita Canonja (5).

---

(1) Arxiu Catedral. *Liber I Antiquitatum*, n.º 3.
(2) Arxiu Catedral. *Liber I Antiquitatum*, n.º 196
(3) Arxiu Catedral. *Liber I Antiquitatum*, n.º 3.
(4) Arxiu Catedral. *Liber II Antiquitatum*, n.º 71.
(5) Arxiu Catedral. *Liber I Antiquitatum*, n.º 379.

§ IV

CLAUSTRE CATEDRAL

Varies escriptures convenen en senyalar un altre claustre que no era el de la Canonja, sino el de la Seu. Per ara no'ns es possible demostrar quan cessá la vida canonical dels canonges de Barcelona, però es presumible que seria al menys en el sigle XIV, més o menys al obrirse al culte l'actual Seu.

La catedral d'avuy día sols té adjunt el claustre. Les cases dels canonges s'edificaren ben prop del temple però ab total independencia. Aquesta proximitat tenía sa rahó d'esser, puix a la nit anaven els capitolars a cantar les Matines a la Seu y era molt del cas que ses habitacions fossin properes al temple. Això explica que, si en el Synodo celebrat en 1355 pel arquebisbe de Tarragona Fr. Sanxo Lopez de Ayerbe se prohibí als eclesiástichs l'us d'armes, se fes excepció de quan anaven de nit a Matines y per alguna altra circumstancia (1). El cárrech de dormitorer que subsistí encara durant una llarga temporada després de deixada la vida comú tenía rahó d'esser, puix qui l'exercía era el qui despertava als canonges pera anar al sobrecitat reso canònich.

Varies corporacions o entitats y particulars esculliren la sepultura en el claustre, cosa que devíen estimar com a especial preferencia.

Els canonges son, tal vegada, la corporació més antigua que designá sepultura per sí al claustre. Se reuní el Capitol a 7 de Setembre de 1371 resolguentse que s'obrís sepultura pera'ls canonges en la capella de Sant Martí, y que s'obrissen les tombes ab bens de la casa de la caritat de la catedral (2).

En 1382 se fabricaren uns carners a la *castra* (claustre) y per la cals que s'hi empleá pagá l'Obra de la Seu 41 sous y 8 diners al aparellador Guillem Roca (3).

En 1408 el Capítol concedí a Joan Sabastida, ciutadá de Barcelona y als seus successors que'l vas o túmul que tenía junt al portal antich del Capítol el tingués en igual forma y modo junt al portal nou del Capítol (4), y en 1437 l'Obra rebé 11 sous de Joan Ramon, especier, per contemplació d'un vas que li consentí en la claustra (5).

Els beneficiats també teníen sos vasos al claustre, sobre dels quals

---

(1) Villanueva, *Viage Literario á las iglesias de España*, vol. 20.
(2) Arxiu Catedral. *Liber Camisæ*, f. 28.
(3) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, de 1381 a 1383, f. 33.
(4) Arxiu Catedral. *Liber Camisæ*, f. 73.
(5) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, de 1437 a 1439, f. 91.

en l'any 1428 s' hi posá una llosa que Mossèn Guillem Serra, prevere, beneficiat de la Seu, comprá a l'Obra (1).

El gremi dels sabaters en l'any 1573, a 6 de Maig, obtingué del Capítol un lloch condecent al cap dels claustres pera fer el vas o sepultura pera'ls confrares sabaters (2).

Els fusters, vidriers y llogaters de mules també tingueren sa tomba al claustre y per últim cal no oblidar la dels confrares de Santa Eularia y de la Puríssima.

Aixís successivament se continúa la cessió de sepultures en el claustre fins al sigle XVIII, tant al pla com a les capelles, y algunes, encara que comptades, en lloch elevat del meteix claustre.

§ V

ENTORN DE LA CATREDAL

Per diferentes notes se deduheix que'l fossar de fora ocupava principalment la plassa de la catedral y la plasseta del absis, al enfront del carrer del Paradís.

Indubtablement sería reduhit el claustre pera poguershi soterrar els cadavres de tants que ab el discurs del temps esculliren dit lloch pera sepultura, y això portaría a utilisar pera cementiri part del terrer del voltant de la catedral.

Del *Sepulcrum Sedis*, que se suposa era el cementiri forà de la Seu, encara que també podría esser el del claustre, ne parla una escriptura del any 1203. El Concell dels sabaters, en dit any, demaná al Capítol un lloch al *Sepulcrum Sedis* pera edificarhi l'altar de Sant March, a qual petició accedí el Capítol. En virtut d'ella dit Concell no sols eregí l'altar si qu'ensemps feu la fundació del presbiterat o benefici primer de Sant March (3).

En 1216 Pere de Ferses llegá son cos al Senyor Deu pera sepultarlo a dita Seu, junt a la porta del Sant Sepulcre, entre'l sepulcre de Joan Barraler y Joan de Palau (4).

Al cementiri de la catedral hi elegí serhi sepultada Na Agnés, filla de Pere Gruny, en l'any 1288, al túmul de son pare y mare, disposant que dit túmul sia cambiat a lloch idoni, y sia bell *(pulcher)*, y que pera dita obra se fes us dels 4,000 sous que's prengué pera sa ánima y sepultura (5).

En dit fossar, junt y molt aprop de la casa del xantre, hi fou sepul-

(1) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, de 1427 a 1429, f. 26.
(2) Arxiu Catedral. *Llibre I de la Sibella*, f. 83.
(3) Arxiu Catedral. *Dotaliarum I*, f. 196.
(4) Arxiu Catedral. *Liber I Antiquitatum*, N.º 1108, f. 394.
(5) Arxiu Catedral. *Testamentorum Piœ Elemosynœ*, N.º 62.

tat en 1373 Jaume Moliner, boter, ciutadá de Barcelona, el qual en dit any feu la fundació d'un aniversari celebrador a la catedral (1).

Quan en 1408 s'obriren els fonaments de la casa nova que s'afegí a la sagristía, varen esser mesos a una gran fossa, feta pel vaser, tots els ossos dels fossars qu'eren ahont va ferse dit fonament (2). Aquesta casa es la dependencia anexa a la sagristía, darrera de la capella de Sant Jordi y Sant Genís, ara Domería, junt al portal de la Pietat, que en altres temps se nomená la tresorería, perque en ella s'hi guardaven les alhajes.

Per una noticia del any 1445 se colegeix que'l cementiri era insuficient, puix el día 18 d'octubre els sagristans donaren 11 sous al bisbe pera consagrar el fossar nou de les escoles (3), quals escoles, segons indicis, eren lo que ara es Sala Capitolar.

A 16 de febrer de 1452 se possessioná de la casa canonical D. Lluís Sirvent, que vagava per òbit del canonge Joan Bruguera, la qual era al carrer vulgarment dit del Paradís, davant del fossar de dita esglesia (4).

En 1482 s'adobá, aplaná y's tragueren les lloses qu'estaven soterrades al fossar y plassa del portal que va al carrer *de Peradís*, per qual reball l'Obra pagá a Bartomeu Mas, mestre o arquitecte, lo que li corresponía (5).

Al detrás de la capella de Sant Miquel hi havía una sepultura que s'adobá en 1494, «per on entrava una gran pudor dins de la Seu», qual adob costá 7 sous (6). S'ha de tenir en consideració que això era ans de fabricarse la resagristía o tercera estancia de la sagristía, ahont s'hi guarden els ornaments, qual pessa existeix al darrera o absis de les capelles de Sant Antoni Abat y Sant Miquel.

Quan en 1502 s'obriren els fonaments de la resagristía s'hi varen trobar restes humans que foren recullits y conduhits a l'ossera de Santa Eularia, per qual treball el vaser Bartomeu Torrents cobrá de l'Obra 3 sous (7).

Al costat del portal major hi tenía un carner Pere Dardarich, boter, qui en 1502, a 11 setembre, pagá 10 sous a l'Obra pera una llosa que aquesta va vèndreli pel citat carner (8).

També hi havía carners fora de la Seu a la part de la volta de la Frenería o dels Freners, els qui en 1509 foren netejats y adobats a despeses de l'Obra (9).

---

(1) Arxiu Catedral. *Liber Clausularum testamentorum, anniversariorum. Sed. Barch.*
(2) Arxiu Catedral. *Administració de la Sagristía*, de 1407 a 1409, f. 87.
(3) Arxiu Catedral. *Administració de la Sagristía*, de 1445 a 1447.
(4) Arxiu Capitolar. *Manual 4 de Joan Ginebret*, 1451-1453; f. 43.
(5) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1481 a 1483, f. 70.
(6) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1493-1495, f. 65.
(7) Arxiu Catedral. *Albarans de l'Obra*, 1501 a 1503, f. 44.
(8) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1501 a 1503, f. 35.
(9) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1509, fs. 32, 39 y 41.

Varies vegades y principalment ab motiu de festes y processons s'escombrava la plassa y'ls voltants de la catedral, conforme se llegeix en els llibres d'Administració de l'Obra (1), y entre altres ocasions se cita l'escombrada al entorn de la catedral y traure els ossos de la plassa, que feu en lo mes de novembre de 1561 el vaser Jeroni Peu de Llop (2).

Aixís com al claustre els sabaters, vidriers de llum y llogaters de mules hi teníen son enterrament, els bastaixos de la Plassa Nova lo tenían a la capella de Santa Llúcia, y'l gremi dels Esteves al absis de la catedral. Les sepultures d'aquests subsisteixen encara, darrera de la capella de Sant Esteve.

D'una reparació de sepultures al voltant de la Seu, practicada per Pere Ferrer, mestre de cases, en 1622, ne fa colació el Llibre d'Administració de l'Obra de 1621 a 1623, f. 85.

A comensos del sigle xv se consigná que'l vaser feu una gran fossa ahont s'hi posaven els ossos dels fossars o enterraments que hi havía al lloch ahont se feren els fonaments de la casa o estancia que s'anyadí a la sagristía (3) y això dona a entendre que eren molts els restes humans sepultats al cementiri, ja que en certa manera fou necessari obrir una gran fossa u ossera. En 1421 el vaser Pere Panyella cobrá de l'Obra 55 sous per haver mudat els cossos morts, desenterrarlos y mètrels al pou o gran vas (4).

Eix vas sembla qu'era al centre del claustre, el qual ab el temps s'omplená tant que's disposá no s'hi fes cap més enterrament, puig se llegeix que en 1564, a 2 de maig, el Capítol deliberá que totes les sepultures d'aquells que hauríen de ser soterrats al hort dels claustres que ho síen a Montjuich, que'l fosser tapi el pou del hort y queno s'hi enterri ningú (5).

Se feu emperò ab el temps una exempció y va esser el determini que en 1624 se prengué de que al vas del claustre dels tarongers s'hi puguen transferir els cossos dels difunts enterrats en el vas de la Concepció, aixís vella com nova (6).

L'expressió de vella y nova vé de que la capella y confraría de la Puríssima successivament tingué dos capelles al claustre: l'una y primitiva ahont hi há la Mare de Deu de la Penya y l'altra al angle ahont s'hi guarda l'altar y retaule vell de Sant Paciá.

---

(1) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1509-1511, f. 41.
(2) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1561 a 1563, f. 93.
(3) Arxiu Catedral. *Administració de la Sagristía*, 1407 a 1409, f. 87.
(4) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1419 a 1431.
(5) Arxiu Catedral. *Sibella*, 1, f. 56.
(6) Arxiu Catedral. *Sibella*. I, f. 378.

§ VI

CEMENTIRI DE MONTJUICH

Essent tant nombrós l'aplech de cadavres que s'enterraven al fossar de la Seu, y reduhit el lloch, es de creure que motivá procurarse altre lloch pera enterraments, o, mellor dit, pera ossera general, ja que al claustre, per esser plena la que hi havía, no era posible continuar l'utilisarla, conforme ja hem dit.

Aqueix lloch fou el qui's nomená cementiri de Montjuich, qual cementiri bé pot dirse que fou una adició al cementiri de la catedral. Ocupava part de lo que ara es la plassa de Sant Felip Neri, part del solar de l'esglesia de dit Sant y el solar de l'actual casa-passatge del carrer de Montjuich del Bisbe. Al meteix s'hi anava pel passatge de Montjuich, més tart nomenat carrer de Montjuich del Bisbe y pel d'en Colom o de Mossèn Colom, qu'era, segons sembla, l'actual de Sant Felip Neri (1).

Dit cementiri s'anomenava de Montjuich molt probablement perque era situat junt al Call juich, part lateral del Mont Taber. El P. Agustí Mas, del Oratori, creu que'l nom li prové d'una montanyeta que allí hi havía nomenada Montjuich.

D'aquest fossar se'n tenen noticies d'últims del sigle XIV. Quan en el mes de setembre de 1481, ab motiu de la festa de la Verge María de Setembre, s'escombrá l'hort (del claustre), la ronya, o sía la runa, fou aportada al fossar de Montjuich (2). A eix cementiri hi donava la casa de Mossèn Colom al devant de la que en 1488 s'hi feren obres (3). En 1490 s'obrá la teulada de dit fossar arrimada a l'esmentada casa de Mossèn Colom (4) y en 1505 s'obrá la paret de Montjuich y del carrer de Mossèn Colom (5). Tal vegada aquesta paret fou la tanca del fossar.

El cementiri de Montjuich també servía d'ossera, puix en diferents llibres d'Administració de l'Obra hi consta que al meteix s'hi transferíen els restes que's treyen del claustre y en especial dels vasos o carners de l'Obra, Concepció y Santa Eularia.

Quan en 1684 morí molta gent d'una galera naufragada al port, se sepultaren dites víctimes a un nou fossar provisional, perque era peri-

---

(1) En 1673 el Capitol permeté fabricar part de l'esglesia de Sant Felip a la paret de Montjuich y doná al capellá de la meteixa un poch de terra pera ferhi dues capelles. En 1674 pera l'obra de l'esglesia doná part del fossar de Montjuich y en 1748 altre camí, mitjatsant certes condicions, feu cessió de part del fossar de Montjuich que la Congregació del Oratori necessitava pera la perfecció de la nova esglesia, o sia l'esglesia actual. Tot lo que consta al Llibre de Resolucions Capitulars de 1670 a 1679 y al de la Sibella, 20, f. 84, 90, 94 y 105.

(2) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1481 a 1483, f. 85.

(3) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1487 a 1489, f. 66.

(4) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1489 a 1491, f. 67.

(5) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, 1505 a 1507, f. 39.

llós portarles al de Montjuich (1). Aquesta providencia també's prengué en 1692 quan moriren en les Dressanes molts soldats, perque no cabíen al de Montjuich (2), y igualment fou presa en 1695 per altra mortaldat notable que ocorregué en eix any (3).

Suprimit el sepultar al calustre, el Capítol en 1809, a 4 d'Agost, acordá plantarhi al centre ab simetría alguns rosers y herbes oloroses ab el fi d'hermosejar, ab poch cost, aquell seti (4), verdader vas de llágrimes y pregaries. Aixís pot dirse que morí aquell fossar que abrigaba tantes víctimes que a la vida feu la mort.

No enterrantse ja ningú al claustre, ni tampoch al temple, com aixís se deduheix d'una proposició feta en Capítol, aquesta corporació nombrá comissionats pera que's vegés de ferse al cementiri nomenat de Montjuich una sepultura ab un ninxo pera cada hu dels inviduus del Capítol, qual proposta feu el Sr. Sagarriga a 7 d'agost de 1815 (5).

Quan en 1898 s'obrá la casa-passatge propia de D. Pere Ball-llobera fou enrunada una paret qu'ocupava l'espay ahont ara hi há l'escala del chor de l'esglesia de Sant Felip, a qual esglesia fou cedida per l'esmentat senyor la citada paret als 14 d'octubre de 1898. Al desfer aquesta pera l'obra de dita escala se trobá que a un metre d'alsada hi havíen ninxos, contenint mortals despulles (6).

Si aquests ninxos eran els de que's parlá obrar en 1815 no podem donarne fe, pero sí de que l'enterrament dels capitolars a dit fossar no tingué durada; puix en 1817 el Capítol nomená una comissió pera resoldre lo proposat pel senyor canonge Oliveres, consistent en si'l Capítol demanará als religiosos de Jesús lloch corresponent pera sepultura y, a més, un tros de terra ahont el Capítol, a ses despeses, mani fer sepultures pera'ls particulars que les teníen als claustres (7).

En 1816 se donaría ja per inutilisat del tot el fossar de Montjuich, propi del Capítol, puix, atès l'intent del General en Quefe y demés de la Comissió de Cementiris d'aplanar el de Montjuich, derrocar la paret del meteix al costat de S. Felip Neri y la casa que per concessió del Capítol tenía el Mestre de Capella, dit Capítol a proposta de son president y vicari general D. Pere Avellá determiná, a despeses propies, buydar el cementiri de referencia (8). Com en 1816 ja restava destruit dit fossar, se determiná que les absoltes que avans se feyen a dit cementiri el día dels morts en dit any se fessin en l'esglesia (catedral), al seu entorn y als claustres (9). Consta que en 1638 l'Obra

(1) Arxiu Catedral. *Llibre d'Exemplars*, V, fs. 68 y 69.
(2) Arxiu Catedral. *Sibella*, 6, f. 316.
(3) Arxiu Catedral, *Sibella*, 7, f. 201.
(4) Arxiu Catedral. *Resolucions Capitulars*, 1800 a 1814.
(5) Arxiu Catedral. *Resolucions Capitulars*, 1814 a 1817.
(6) Noticia del P. Agustí Más, de l'Oratori.
(7) Arxiu Catedral. *Resolucions Capitulars*, de 1814 a 1817.
(8) Arxiu Catedral. *Resolucions Capitulars*, de 1814 a 1817.
(9) Arxiu Catedral. *Resolucions Capitulars*, de 1814 a 1817.

entregá 7 lliures per donarles als pobres en la porta del fossar de Montjuich el día dels morts (1).

En aqueix cementiri s'hi erigí una capella, que no podem assegurar quan fou obrada. La primera noticia que tenim d'ella es del any 1673, en que'ls Obrers pagaren 6 lliures a Llorens Pasalós, escudeller, per un pálit de rajola de Valencia pera l'altar de la capella de Montjuich (2).

A 11 de Novembre de 1709 el Capítol resolgué fer un reixat a la capella de Montjuich pera que poguessin celebrarshi algunes misses ja que alguns devots ho desitjaven. El canonge Joseph Rius fou qui va fer la proposició al Capítol, atenent a lo que li representá el fosser de l'Esglesia (3).

En 1867 encara subsistía al fossar, situat al extrem del carrer de Montjuich del Bisbe, la capella ahont una vegada al any se celebrava missa y ahont se guardaven l'ara, imatges de Sants y les caixes mortuories (4) que servíen pera'ls penjats. Estava situada al lloch que correspon al derrera de la nau esquerra o de l'Epístola, de l'esglesia de Sant Felip (5). Ignorem quan fou enrunada. A la sagristía de la catedral hi ha un Sant Christ de regular mida, del qual haguerem noticia facilitada pel Sr. Mestre de Cerimonies Mn. Antoni Saladrigas, qu'era el que's venerava a la capella del fossar de Montjuich.

§ VII

CEMENTIRI DEL ARENAL

Més amunt hem dit que per circumstancies especials de lloch y de sanitat fou precís obrir un cementiri a les afores de la ciutat.

Quan comensá a haverhi cementiri en dit lloch es difícil precisarho, però eix devía tenir tant poca importancia que fins ab el temps s'oblidá el lloch ahont s'havía obert.

El naufragi que'l día 8 de novembre de 1684 sufrí al Moll l'Esquadra de les galeres d'Espanya, formada de set, fou tant notable qu'entre guarnició, y entre aquesta el capitá governador, y els hòmens amarrats a la cadena, moriren uns doscents.

---

(1) Arxiu Catedral. *Administració de l'Obra*, de 1671 a 1673, f. 91.
(2) Arxiu Catedral. *Acuerdos Capitulares*, de 1864 á 1869, fs. 273 y 274.
(3) Arxiu Catedral. *Exemplars*, V, fs. 68 y 69.
(4) Arxiu Catedral. *Sibella*, 6, f. 316.
(5) Arxiu Catedral. *Sibella*, 7, f. 201.

A vista de tal fet, el Virrey Marquès de Leganés providenciá que'l Capítol se conferís ab el Sr. Bisbe pera que'l prelat autorisés la benedicció d'un tros de terra al Arenal a fi de sepultarhi els cadavres. Feta la petició pels comissaris capitolars, accedí Sa Ilustrísima a la meteixa y doná permís al Mestre de Cerimonies de la Catedral pera que benehís un tros de terra, passat el rech, prop del Baluart de Llevant, com en efecte se portá a terme.

Aixís s'evitá el perill de la corrupció que podía produhirse si s'haguessin con-duhit els cadavres a la Catedral ans de donárloshi defini tiva sepultura.

Ignorantse ahónt, en altra ocasió, com ja s'es dit, s'havía eregit lo cementiri y volguent ara evitar que's repetís tal cosa ordená el Capítol que's coloquessin unes pedres o fites ab les armes del Capítol gravades en elles, y al centre del fossar posarhi una creu de ferre ab dit escut y l'inscripció següent: «*Cœmeterium Sedis Barchinonensis. Benedictum 12 No.bris 1684*».

Aprés de practicada l'obra de misericordia d'enterrar als morts, el Capítol resolgué practicarne una altra, que fou la celebració d'un funeral pera'l repòs etern dels qui havíen hagut terra sagrada al Arenal, el qual se celebrá en dit mes, ab la meteixa solemnitat ab que cad'any la ciutat el celebrava, durant els tres dies del carnaval, pera les ánimes del Purgatori (1).

En 1692 se proposá y resolgué per part del Capítol que al seu fossar, qu'era al Arenal, s'hi enterressin la molta gent que cada día moría de la galera (2).

Al susdit fossar s'hi doná terra sagrada, en 1695, als soldats que moríen a les Dressanes, a vista de que no cabíen al cementiri de Montjuich, qual enterrament s'efectuá precedida la llicencia del Capítol, qui facultá que perdurés dit lloch pera utilisarse pera fossar.

El Capítol a 23 de Janer de 1758 adoptá algunes providencies referents al seu cementiri del Arenal, qu'era prop del Escorxador, el qual se transferí a l'altra part del baluart de Sant Carles.

Sía que la pobláció anés ab aument, y que'ls cementiris parroquials, com el de la Seu, fossin insuficients, o per altres causes, vingué día en que els clausuraren dits cementiris, com també el del Arenal.

Desitjant, a lo que sembla, donar al fossar certa unitat, el Sr. bisbe D. Joseph Climent edificá a ses despeses un cementiri pera les parroquies de Barcelona, prop del *Lazareto*, a una mitja hora de la ciutat, el qual fou solemnement benehit a 13 de mars de 1775.

Dit cementiri no durá gayres anys, puix fou destruit a causa de les guerres. Fou reedificat més tart y engrandit a despeses de la Mitra,

---

(1) Arxiu Catedral. *Exemplars*, IV.

(2) *Colección de epitafios más notables que existen en el Cementerio general de Barcelona*, pl. 107.

anyadinthi una porció de terra erma qu'adquirí del Govern el Sr. bisbe D. Pau de Sichar, y'l benehí a 15 d'abril de 1819. Eix fossar es el que avuy se coneix ab el nom de l'Est, y vulgarment ab el de Cementiri Vell.

El gran y secular fossar de la Seu aná gradualment reduhint sos murs y avuy el Capítol catedral ha restat enclòs, en quant a propietat funeraria, a una tomba oberta dins del atri o porxada del Cementiri Vell, a la llosa de la qual hi ha gravat l'escut heráldich de la Seu de Barcelona.

La Seu, y les parroquies, que, durant molts segles, administraren autònomament son respectiu cementiri; y la Mitra de Barcelona, que desde 1775 a 1836, tingué l'administració del Cementiri general obrat a ses costes, vingué un día en que foren desposseides d'un dret ben propi y fou transferida dita administració a l'autoritat secular gracies al lliberalisme, que tantíssims greus danys ha causat a l'Esglesia.

JOSEPH MÁS, PVRE.

Evolució històrica dels juheus y juheissants barcelonins

(Continuació)

Los actes de la Inquisició merexeren noves protestacions dels Concellers, condensades en la carta al Rey del 18 d'Agost de 1487: «Apres ha succehit que los dits inquisidors han manades publicar per les sglesies de la dita Ciutat, certes monicions sots pena de excomunicació e altres sensures, e per diuersos lochs de aquella vna crida quasi tot de vn mateix effecte, la copia de la qual trametem a la gran altesa vostra, per causa de les quals la pocha negociació e comerci mercantiuol qui en aquella se fahia, ha cessat e cessa, per dubte de incorrer en les penes e censures en aquelles mencionades. Les compres e vendes de robes qui quascun die se acustumen fer per los lochs de aquesta Ciutat en aço destinats, nos fan, perque los corredors, per no caure en dites penes e censures, no gosen entreuenir en aquelles. Han amonestat los portalers de la dita Ciutat e guardes dels drets de aquella sots les dites penes e censures e cominat voler pendra segrament e homenatge de aquells, no permeten, per vía directe o indírecte, lexar exir de la dita Ciutat conuerses, robes ne bens de aquells. Han creats vltra Steuengan, molts oficials qui van per la dita Ciutat, viles, lochs e camins del Bisbat de aquella, prenent e apresonant totes persones axi conuersos com xptians de natura, qui passen per aquells ab les robes, bens e mercaderies llurs aportant les en aquesta Ciutat e encarcerant aquells en lo palau reyal de vostra Mt. en lo qual han fetes moltes presons, inuenteriant e exequtant robes e bens de aquells ab gran rigor ampliant la potestat llur mes que nols es permes e mostrant no hauer superior occupant se la juredicció a vostra Mt. pertanyent en gran preiudici de les preheminencies e regalies reyals, cosa nuncha vista e menys practicada en aquesta vostra Ciutat, la qual stà molt destrohida, despoblada, desuiada e encarregada de grans carrechs, les entrades de aquella molt disminuides, les imposicions e drets perduts, los manestrals qui no fan cosa alguna en llurs ofiicis guasten aço poch que tenen, e congoxen se quant no poden vendre sos bens per suplir a llur miserrima vida, en tant que tota comunicació e pratica de viure, cessen en aquesta vostra ciutat. Pense vostra gran altesa los poblats en aquella com

stan desconfortats. Hauem sabut nouament en lo Empurdá los pagesos tornen en llurs acostumanes comocions: han mort hun procurador de mossen çarriera: han cremats los castells de finestres e de santapau: van sobre les armes: no volen pagar a ningú, tota obediencia reyal apartada: han posat cartells en les portes de la ciutat de Gerona, vila de Granollers, en molts lochs de aquesta Ciutat» (18 Agost 1487). Seguían referint los Concellers al Rey, noves perturbacions que portava l'exercici de la inquisició, al comerç maritim del nostre port, en lo encarcerament que los inquisidors manaren fer del «scriuá e barber de la nau de Luis Soler qui es la plaia de la mar de la dita Ciutat, ab sospita que dien tenir en la dita Nau hauia robes de conuessos. Lo que ha portat gran alteració a la dita Nau e gran diffamació a les fustes qui mercantiluolment acustumen arribar en aquesta Ciutat, car veu se que de quantes hic arribaran, se spere fer lo semblant e exi desuiarse ha tota negociació mercantiuol: de que los pobles de la dita Ciutat qui stan destroits e no fan cosa alguna de llurs officis, han presa gran congoxa, vehent la pocha negociació en aquella cessar del tot.»

Lo 4 de Setembre de 1487, en que no s'havia rebut cap resposta del Rey, los Concellers escrigueren al infant Enrich d'Aragó, llochtinent general, comunicantli noves demasíes de la Inquisició:

«Illustre Senyor: vehent nosaltres que los Inquisidors de la herética prauitat continuen executar los argenters qui han comprat lo argent de Miçer Bardaxí, los hauem trames lo Sindich de aquesta ciutat pregant los prorogassen lo termini a ells assignat affi que per medi de la Altesa vostra, millor e ab madur e digest consell, aquestes coses se poguessen tractar. Han respost no prorogarien dit termini en alguna manera, ans volen que los dits argenters compareguen denant ells, donant rahons en scrits perque ells no sien tenguts liurar dit argent al Receptor del Sor. Rey. E que apres, hoydes les parts, ells hi declararán de justicia».

Lo 25 de Setembre de 1487, desde Còrdoba, se determiná lo Monarca, a contestar als Concellers a les dugues lletres llurs del 18 y 21 d'Agost, que havía rebudes a Malaga. Axò prova que a Ferrán II tot li anava bé en lo que concernía a la nova jurisdicció eclesiástica, per més que atropellás y ne vingués prou a menys la jurisdicció civil y reyal de la Ciutat. Deya donchs lo Rey: «Quant esguarda a les monicions que diheu los inquisidors hauer nouament fetes, be creem de aquelles se segueix en alguna manera lo dan e inconuenient que scriuiu: pero considerat que son coses juridiques y acostumades fer en totes les altres inquisicions, axi de aquestes com de aqueixos nostres Regnes, e que redunden en benefici e direcció del sant ofici de la Inquisició, en lo qual se tracta del seruey de deu qui a totes altres coses deu esser preferit, cosa rahonable es que los dans mencionats en vostra letra, sien tollerats e axius ho pregam, encarregam e manam.»

Mentrestant los novells Concellers elets en l'any 1487 per lo següent

any, comunicaren al Rey l'avís de la sua elecció, responent aquest tot seguit ab una lletra (Çaragosa 8 Desembre 1487) recomenántloshi prestessin a la Inquisició tot consell, favor y ajuda.

Dels interrogatoris a que subgectaven los inquisidors als juheissants, ne tenim una minuta trobada entre los papers dels dominichs de Santa Caterina, que val la pena de que's conegui. Son interés principal está en la explicació del significat de les cerimonies dels juheissants. Per qual concepte, encara que pertany a les derreríes del sigle XVI o començament del XVII, la inclourem en aquest lloch, puix per aytals cerimonies no hi passava lo temps.

AUDIENCIA CON JUDIO CONFITENTE QUE CONFESÓ SER XPTIANO BAPTIZADO (1)

«Si el reo fuese Judayzante y confessase auer seguido la ley de Moyses, debe procurar el Inquisidor que cosas ha hecho de la ley de Moyses y quien se las enseñó con quien las ha tratado y comunicado y el tiempo en que ha viuido con observancia de la ley de Moyses y ha es Xptiano baptizado. Y debe estar el inquisidor muy advertido para las cerimonias que hacen los Judios para poder hacer la audiencia con el Reo y enterarse si trata verdad y de ayudar al Reo a que diga enteramente todas las Ceremonias y son las que siguen:

«*Ceremonias y ritos de los Judios, mas ordinarios*

»Rezan los salmos de Dauid sin Gloria Patri. Y esperan al Mesias y dicen que el Mesias en la ley prometida no ha venido y ha de venir para que les saque del cautiuerio en que dice estan y lleue a tierra de promision: y assi niegan toda la ley de nro. Sr. Xpto nro. Redentor.

»Iten es ceremonia de las mujeres paridas guardar 20 dias sin entrar en el Templo.

»Quando nacen las Criaturas las circuncidan y ponen nombres de Judios y les hacen raer la Chrisma y labar despues de baptizados.

»Iten la 7.ª noche del nacimiento de la criatura ponen un Bacin con agua y hechan en él, oro, plata, aljofar, trigo, cebada, y otras cosas y laban allí las criaturas diciendo ciertas palabras y estas llaman las Hadas que hacen a las Criaturas.

---

(1) Inseguint les indicacions d'aquesta *Audiencia con Judio confitente* hi ha un imprés en llengua castellana sense títol, any, ni peu de estampa, ahont los inquisidors dirigintse a tots los vehíns de les poblacions del districte del cárrech del Inquisidor, los hi comunicaven, com, per relació del promotor fiscal del S. Ofici sabían que en molt temps no s'havía fet allá Inquisició ni visita general. Y com tinguessen conexement de molts delictes allá comesos contra la fé católica, se li demanava fer la visita general. Davant de quina petició era donada la present cédula y edicte per averiguar quines persones allí se poguessin tenir per heretges. A quin objecte se continuaven los rituals y cerimonies heretges sots aquets títols marginals: *Ley de Moysen*; *Ley de Mahoma*; *Seta de Lutero*; *Seta de los Alumbrados*; *Diversas heregias*; *Libros*.

En la *Ley de Moysen*, se dona compte de les cerimonies y actes que's detallen en la *Audiencia con Judio confitente*, en tal forma que sembla calcada la presenta relació d'quella.

Entre los llibres prohibits, no s'oblidan continuar les *Biblias en romance*, tan perseguides desde les derreríes del segle XV.

(*Memorias o memorials pertanyents al St. Tribunal de la Sta. Inquisició*, fascicles 13 y 15, Biblioteca Provincial Universitari de Barcelona, 8, 1, 26).

»Iten cuando masan sacan vna ala de masa y la hechan en la lumbre á quemar para sacrificio.

»Iten quando está una persona en el artículo de la muerte, se vuelven hacia la pared y muerto lo laban con agua caliente rapándole la barba y debaxo de los brazos y las partes del cuerpo; y las amortajan con lienzo nuevo, calzones, camisa limpia, y capa plegada y les ponen a la cabeza vna almoada en tierra virgen y en la voca moneda de plata, aljofar, o otras cosas; y derraman por las casas de los Difuntos, el agua que tienen los cántaros y tinajas quando mueren: y comen en el suelo tras las puertas, pescado, aceytunas y no carne, por duelo del difunto, no saliendo de cassa por vn año: y lo entierran en tierra virgen.

»Iten se casan modo Judayco y traen nominas de Judios.

»Los Sábados guardan por fiestas y en ellos ponen en la Messa manteles limpios y en la cama sábanas limpias.

»Iten guardan por fiestas los Sábados a honra de la ley de Moyses y se visten camisas limpias y otras ropas mejores de fiesta; ponen en la messa manteles limpios y en la Cama sábanas limpias por honra del Sábado y no hacen lumbre ni otra labor en ella.

»Iten suelen purgar y desebar la carne que han de comer, hechándola en agua por la sangre; y sacan la landrecilla de la pierna del carnero y de otra cualquiera res o aues que han de comer atrauesándolas. diciéndolas ciertas palabras, cortando el cuchillo en la uña: cubren la sangre con tierra.

»Iten comen carne en Quaresma, y en otros dias prohiuidos por la Iglesia sin tener necesidad, creiendo y teniendo la pueden comer sin pecado.

»Iten ayunan un ayuno que llaman del perdon, andando aquel dia descalzos.

»Iten rezan oraciones de Judios y las noches se piden perdon vnos a otros poniendo los Padres a los Hijos las manos sobre las cabezas diciendo: «De Dios y de mi seays benditos» por lo que dispone la ley de Moyses y sus ceremonias.

»Iten ayuna el ayuno de la Reyna Esther, que llaman el perdimiento de la Casa Santa y otros ayunos de Judios entre semana, como los Lunes y Juebes, no comiendo en dichos dias hasta la noche salida de la estrella y en aquellas noches no comen carne; y un dia antes se laban por los ayunos, cortando las uñas y puntas a los cabellos y rezan oraciones Judaycas alzando y vajando las cabezas, vueltos de cara a la pared y antes que recen se laban las manos con agua o tierra; y se visten vestiduras de sarga, estameña o lienzo con ciertas cuerdas colgadas.

»Iten celebran la Pascua del Pan cenceño y comienzan a comer con Lechugas, apio o otras verduras.

»Iten guardan las Pascuas de las Cabañuelas, poniendo ramos verdes ó paramentos, comiendo ó reciuiendo colación, dándola los vnos á los otros.

»Iten celebran la fiesta de las Candelillas; las encienden de vna en vna hasta 10 y despues las tornan á matar y rezar oraciones Judaycas.

»Iten bendicen la messa á vso y costumbre de Judios, beben vino casero y toman vn trago: con el vino dicen ciertas palabras sobre el y dan á beber á cada vno vn trago y suelen comer carne degollada de mano de Judios y comen de sus manjares y a sus messas.

»Iten han de declarar como hacen las dichas ceremonias todas ó las que supieren y las oraciones que saben de Judios y lo que significan y quieren decir, todo muy distintamente y declarado todo se le harán las preguntas siguientes.

Pregunta 1.ª

»Preguntado si ha tenido y tiene particular noticia de las cosas de nra. Sta. Fe Católica y si ha sido instruido en ella, adonde y quien le ha instruido.—Dixo etc.

2.ª

»Preguntado si el tiempo que ha viuido como Judio en la ley de Moysen, ha entendido que el Mesias prometido en la ley de Moysen no es venido y que ha de venir y le espera para que le saque del cautiuerio con que dicen los Judios están, y les lleue á tierra de promision. Y si ha creido que Xpto. nro. Sr. no es el Mesias prometido por Dios en la ley de Moysen.—Dixo etc.

3.ª

»Preguntado si todo el tiempo que dixo ha viuido en obseruancia de la ley de Moysen, la ha tenido por buena y segura para saluarse y irse al cielo y por mejor que la ley de Jesu Xpto que guarda y obserua la Sta· Madre Iglesia Católica Romana.—Dixo etc.

4.ª

»Preguntado que ha tenido y creido de Xpto. nro. Redentor y de nra. Sra· la Virgen Ssma. y si ha tenido y creido que Xpto. Nro. Sr. es hijo de Dios y concebido por obra del Espiritu Sto. en el vientre virginal de nra. Sra. la Virgen María y nació della siendo Virgen antes del parto, en el parto y despues del parto.—Dixo etc.

5.ª

»Preguntado que ha tenido y creydo de la Ssma. Trinidad y si ha creydo que Dios es trino y uno: Dios Padre: Dios Hijo: Dios Espiritu Sto., 3 personas distintas y un solo Dios verdadero.—Dixo etc.

6.ª

»Preguntado si sabia que la ley de Moysen y las ceremonias que ha confessado ha hecho en su obseruancia, sabia era todo contrario a la fe de Xpto. y a la ley de los Xptianos que guarda y obserua la Sta. Me.

Iglesia Cata. Romana· Y si no obstante que lo sabia, ha tenido y creido que la ley de Moysen era buena y Sta. y sus ceremonias lo eran para saluarse y irse al cielo despues de la venida de Xpto. nro. Redentor. —Dixo etc.—Aquí declarará la ciencia y pertinancia.

7.ª

»Preguntado que es lo que ahora tiene y quiere tener de aqui adelante y cree de Xpto. nro. Redentor y de nra. Sra. la Virgen Maria y de la Sma. Trinidad.=Dixo etc.

8.ª

»Preguntado que ha mouido a dexar la ley de Moysen auiendola tenido por buena para saluar su alma y voluerse a la fe de Xpto. y ley de los Xptianos y con que ayuda y auxilios se ha determinado viuir como católico.—Dixo etc.

9.ª

»Preguntado que mas tiempo ha viuido en la Ley de Moysen que el que ha declarado, que mas ritos y ceremonias sabe que las que ha referido, quien se las enseñó, mas que fulano con quien los ha hecho, tratado y comunicado saben o pueden saber aya viuido como Judio en obseruancia de la ley de Moysen y si las ha enseñado, sabe quien la enseñó. Y si ha tenido libros prohiuidos por la Iglesia o sabe quien los tenga.—Dixo etc.

10.

»Preguntado si ha confessado a sus Confessores que viuia como Judio en obseruancia con la ley de Moysen.—Dixo etc.

11.

»Preguntado si le pessa mucho de auer viuido como Judio en obseruancia de la Ley de Moysen apartándose de la fe de Jesu Xpto. Ley de los Xptianos que guarda obserua y predica la Santa Madre Iglesia Católica Romana.

»Dixo que le pessa mucho auer viuido como Judio en obseruancia de la Ley de Moysen, apartándose de nra. Sta. fe Cata. y pide a Dios perdon y a este Sto. oficio penitencia con misericordia y ser absuelto de las censuras en que ha incurrido, vnido e incorporado al gremio de la Sta· Me. Iglesia Cata. Romana y reconciliado en forma y ofrece no voluer mas a la Ley de Moysen ni apartarse de nra. Sta. fe Cata. y que viuirá y morirá en la fe de J. Xpto. y cumplirá con humildad y paciencia la penitencia que le fuese impuesta (Y con esto concluye la auda.) diciendo que no se le acuerda otra cosa y que él recorrerá su memoria y si se le acordare lo dirá. Y vuélvesele a leer todo lo que ha confessado y en ello se afirma y ratifica; y lo firma sabiendo, y si no, el Inquisidor.»

VII

LA FI DELS JUHEISSANTS

Establerta la nova inquisició a Barcelona, no tardá en accionar.

Lo primer acte públich, sigué d'extraordinari ressò. Lo divendres 14 de Desembre de 1487, s'efectuá una solempnial processó, que, exint de Santa Caterina, recorregué los principals carrers de Barcelona, parant a la Seu y aprés retornant d'ahont havía sortit.

Los heretges o juheissants reconciliats, qui eren los principals objectes de la processó, sigueren vists y reconeguts com a tals per tots los barcelonins. Eran aquests, 21 o 23 homes y 29 o 30 dones, portant «una garnatxa de cañamás blau, vestida, ab creu vermella devant e detrás, ab un ciriet de cera, no encés, tot negre.»

Al trobarse al pati de fora lo convent, «homes e dones ajonollats en terra ab alta veu cridaren: *Senyor ver Deu, misericordia*». Al esser de retorn a Santa Caterina «e intrats en la sglesia del dit monastir, los dits confessats, axi homes com dones, se despullaren les dites sobrevestes o garnatxes, e cascú aná en sa casa.»

Lo 17 de Desembre de 1487, los Concellers escriuen als tres embaxadors que teníen en la Cort Reyal, ço que segueix: «Nosaltres, digmenge passat (16 de Decembre) obtemperant a les monicions del Reverent Inquisidor hauem prestat semblant jurament qual hauien prestat los precessors Consellers de aquesta Ciutat en la sglesia del Monestir de prehicadors, de la prestació del qual hauem fet certifficar acte per lo notari del Consell, segons era stat fet per los dits altres Consellers. Apres lo Vaguer de aquesta Ciutat es vengut a nosaltres mostrant nos vna letra del dit Senyor dirigida a ell, ab la qual li mane stretament que vna bulla de nostre sanct pare, portada en certa manera en aquesta Ciutat, en fauor de algúns inculpats e altres condempnats en lo delicte de la heretgía, en mans de quisuulla sia, la aprehenga e per persona fiada la trameta a la Maiestat sua: e sabut ell dites bulles eren vingudes en mans dels dits precessors Consellers nostres, segons vostres Magnificencies saben Nos ha manat, per part de dit Senyor, li lliurassem decontinent aquellas. E Nosaltres, vista dita letra e encara hagut consell de aduacats les hi hauem liurades, cobrada apoca de la tradició, ab inserta de dita letra. Lo dit Inquisidor, en lo sermó que ha fet lo dit digmenge a prehicadors, ha denunciat als citats e penetenciats, qui son anats a la processó' que diuendres primer vinent, vagen processionalment a sancta María de la mar: diuse que laltre diuendres ne fara vn altre dells mateixs fahent los anar en cascuna processó ab

altra manera que no son anats: e diu se quels ne remet dues de mes que hauien delliberades fer, perque lorde de la Inquisició dona als penetenciats sinch processons: lo dia abans que feu la processó de quens hauem scrit, maná publicar ab veu de crida, e encara en les sglesies, sots pena d'excomunicació, que, tot hom fos a la processo, e que algú no gosás obrir les portes ne fer feynes.»

La lletra de 8 de Janer de 1488, diu clarament, que, un dels principals afers menats per los embaxadors de la Ciutat en la Cort Reyal, era lo dels Inquisidors. Deyan ells llavors: «Gran pler hauem pres haiau explicat a la gran altesa de dit Senyor (Ferrán II) los fets de la Inquisició, qui son dels principals caps de dites vostres instruccions e com al secret vos ha hoyts pus de vna hora e mige e les respostes e replicats li son stats fets, e los expedients moguts de la bulla e absolució general, confessions e penitencies secretes, ab seruici de quantitat en adiutori de la empresa de Granada. Nosaltres crehem vosaltres ab gran prouidencia e esforç haureu dit tota cosa que necessari sia a la conducció de la obtenta del que demanam: car coses son en que va tot lo be de aquesta Ciutat:» «opinió ferma tením, que si algun partit nos pren ab lo dit Senyor en los dits fets de Inquisició, la dita Ciutat, per lo poch Comerci qui en aquella se fa, en breu sespere de tot perir, despoblar e destrouir e par a nosaltres, que. aquesta Ciutat qui es tant insigne e de les precipues e principals de aquest principat, es digne e merexedora obtenirne cumplida gracia del dit Senyor. Aquets fets trobarem pler sien negociats per vosaltres molt sacret e ab la prefata Mt. sens interuenció de algú, car nosaltres açi, axi mateix ho tindrem sacret. Quant al que diheu que los Cathalans quis troben aquí se delliberauen junctar dimecres passat per entrar en pençament per remediar los mals del principat e que vosaltres sereu miradors e hoydors e del que succehirá nos dareu auis.»

La Inquisició, seguint ses actuacions, pronunciá la primera sentencia de mort, que's cumplimentá lo divendres 25 de Janer de 1488. En un cadafalch que s'alçá enfront lo palau major dels Reys, hi foren posats dos homes y dues dones y les estatues de deu juheuissants fugitius: vestien «tots ab sobrevestes de canamás groch, pintades de flames de foch e mitres als caps.» Los quatre conversos y les estatues, sigueren portats per la porta de Sant Daniel prop la mar, en lo lloch dit *lo Canyet,* ahont los primers sigueren morts ofegats y uns y altres cremats.

En la segona condempna de la Inquisició, promulgada com la primera, en un divendres 23 de Maig de 1488, foren cremades despres de mortes, tres dones, una d'elles la viuda del metge de Joan II Mestre Badós. D'estatues de juheissants, fugitius, ne cremaren 20.

En lo Agost següent celebrá dos actes més la Inquisició. En jornada de divendres 8, nou persones foren meses «en cadeffal dins la Seu per heretges reconsiliats» condempnantlos a carcers perpetuals. D'hu d'ells, lo mercader Francí Garret, se'n compta en lo procés, que, tro-

vantse a càsa d'En Pau Tholosa, «present lo dit Tholosa e sa muller e la muller de Mestre Miró e altres stants en rahons de la Inquisitió, digueren que, per dones no havian sino mal: e que aquesta vil bagassa de Regina nos fa anar per lo mon desterrats, dients ho de la Sereníssima Senyora Reyna.

»A les quals rahons respos una d'elles e dix:

»—Ja per amor deixa Verge Maria havem hagut prou mal e tribulacions e ella era juya e es morta juya e nons devia fer mal per esser nostra parenta. Si mal viatge fassa ella e tot son linatge.

»A les quals rahons respos lo dit Guerret:

»—E lexaula star, que mals bordells puixa ella correr; dientho de la Verge Maria mare de Deu».

L'altre acte del dit mes d'Agost, celebrat lo dissabte 16, fou una gran processó de reconciliats, en la que hi anaven 34 homes y 85 dones «ab gramalletes de drap de lana blau, ab creus, ço es, devant e detras, de tela groga, e son condempnats en portarles un any continuu.»

Aquests fets y los generals de la present temporada, feyan créxer la crisis econòmica de Barcelona. Entre los molts pensaments que s'idearen per veure de remediar la sua mala situació, n'hi hagué tres que prengueren molta consistencia. Lo hu d'ells (que no's portá a terme), era obtenir un absolut proteccionisme a Sicilia pera los texits y robes procehidors de la antigua Corona d'Aragó (1), si bé tenintse de pagar un dret per compensar lo dany que d'axò la cort ne rebría. Los altres eren: una «contribució dels eclesiástichs en los drets e imposicions de la Ciutat, en la qual ells deuen contribuyr (per temps de 12 anys), pus participen en los beneficis de aquella o per altres respectes: laltre es la imposició dels forans habitants en sos termes e territoris, segons aquesta Ciutat te exprés privilegi» (2).

Lo Rey en 8 d'Agost de 1488, accedeix a treballar la subvenció dels eclesiástichs, escrivint a Roma una molt interessant carta plena de grans elogis de la Ciutat (3). Pertocant al segon extrem deya no estar

---

(1) Lletra dels Concellers al Rey, de 6 Juliol 1488: «Per mossen Joan de vallgornera baró de Saro hauem rebuda vna letra de vostra gran altesa de XVIII del passat mes de Maig ab la qual nos significa que la voluntat sua seria posar per obra lo que per diverses vegades aquella es stada supplicada, que en lo vostre Regne de Sicilia, nos poguessen vestir ni vsar daltres draps de lane sino dels ques faran en aquest vostre principat Regne de Valencia e de Mallorques.» (*Letres Closes* 1487-1490, p. 78, Arxiu Municipal de Barcelona).

(2) Carta dels Concellers al Rey de 21 de Juliol de 1488.

(3) «Venerable prothonotario mis procuradores en corte de Roma y del mi conseio. Considerando quanto importa a mi stado y seruicio aquella mi Ciudat de Barcelona desseo poner la en disposicion de que me pueda seruir della lo que de present fazer no se puede sin que primero non sea descargada de los grandes cargos que tiene. E porque hayais complida informacion de su danyo y de lo que es mester para su reparo y subleuacion haueys de saber que la dicha Cindat sta muy cargada de creditos y censales y con la diminucion que tomó a causa de las guerras passadas, es dificil el remedio, sino por la forma infrascripta; ca he fecho bien ver la cuenta y balanze de las entradas y sallidas de la dicha Ciudat y fallo aquella faze quatre mil lliuras de cargos annuales mas que no son las entradas y receptas suyas y deue ya a sus creedores censalistas las pensiones de dos anyos que suben passadas quarenta mil lliuras y sino se remediasse de necessidat en poco tiempo hauria de romper y de perder su credito. De lo qual recibirá mi seruicio muy grande danyo. Ca perdida aquella Ciudat, el principado de Cathalunya seria de poca stima y recibiria mucho detrimento assi en la reputacion como en el interesse y por ende visto quanto en ella vasa mi seruicio he fecho entender con grande solicitut sobre la manera que se deue y puede tener para remediar tanto danyo; y despues de muchas praticas y diligencias ha sydo apuntada cierta forma, la qual poniendo se en obra, la

a la sua disposició lo de les imposicions del Territori. «Quant a la negociació de les drepades pera Sicilia, pus lo Baró dazaro ses partit, hauem deliberat donarne carrech per nostra part al amat nostre... de aqueixa Ciutat lo qual informam a ple de totes coses ab ell se faran los apuntaments que hagueren fet ab lo dit baró. E pus compreneu que lo pensament d'aquest es estat trobat per lo be y augment de aqueixa Ciutat e Principat, actenen en lo expedient de la satisfacció ques ha donar per lo dan que resultaria a nostra Cort per la prohibició fahedo-

---

dicha ciudat en dotze anyos quedara quitia y libre de sus créditos, censales, rendas e sera reducida en stado, que quedando descarregada y quitia yo me pore seruir della segund se sirvieron mis predecessores Illmos. reyes de Aragon de gloriosa memoria, en los tiempos passados. E assi los regidores de la dicha Ciudat han apuntado que sean disminuhidos todos los salarios de los officios de aquella por tiempo de dotze anyos y mas que pongan sisas en los términos de la dicha Ciudat, como stan puestas dentro de aquella por virtut de vn priuilegio reyal que de ello tienen. Empero por quanto nada de esto abasta al reparo sobredicho, sin que los creedores censalistas no compuerten en algo de sus creditos y sin que los ecclessasticos assi mesmo contribueixcan en las sisas y cargos de la dicha Ciudat, como los leguos por tanto beneficio lo han fecho, atorgado y ofrecido visto que dando se sta forma los dichos creedores relaxan parte de sus creditos faziendo la Ciudat cierta luycion cada hun anyo de sus censales. La qual luycion no se puede fazer ni hay camino para ella sin la contribucion de los dichos ecclesiasti os y faziendo se la dicha Ciudat quedara quitia en doze anyos y los dichos ecclesiásticos tendrán en este caso muy seguros sus censales y rendas y no faziendo se assí lo dello como todo lo otro, es cierto sta para rder y anichilarse no sin deseruicio de dios y nuestro y danyo euidentissimo del culto diuino.

«En la execucion deste dicho reparo, ninguna dificultat hay saluo la contribution de los ecclesiasticos, con los cuales los regidores de la dicha Ciudat han tenido muchas platicas y no han pudido jamas obtener dellos para en esto su consentimiento. Diziendo recelan, que, pues una vez fuesse introducido la tal imposicion se quedasse para siempre. Dizen mas, ser contra las inmunidades ecclesiasticas las quales no quieren perjudicar. A lo primero es faci. la prouision porque se puede fazer muy seguro para su indemnidat affin que mas no haya durar.

«Quanto a las inmunidades ecclesiásticas, razones tiebaien en las conseruar pero tambien deurian considerar que el mayor bien dellos es conseruar el patrimonio de la Iglesia. Ca reciben todas sus rentas sobre casas, campos y vinyas de particulares de la ciudat y sobre el cuerpo de aquella. Car de XXm lliuras que la Ciudad faze cada vn anyo de interesses, los ecclesiasticos reciben dellos las nueve mil o mas y el patrimonio de la yglesia, el qual consiste en las propiedades sobre las quales reciben sus censos y trehudos vale passados seys cientos mil ducados; y como ellos son solo vsufructuarios deste patrimonio, solo miran a lo presente, que cada vno en su vida tome la renda, no curando conseruar lo para mas adelante y no piensan quan cerca sta el danyo y perdicion y por no disminuhir en los dotze anyos algo de su renta, no se curan, como dicho es, de la perdicion de lo perpetuo en que mas va, y es ciertos que esto les seria muy poco interesse si sin passion lo quisiessen mirar. E si lo han por las inmunidades ecclesiasticas y no por el interesse, deurian pensar la grande necessitat que ocorre y lo que perdria la yglesia y ellos, perdiendo la Ciudat su crédito. Ca para siempre perdrian la mayor parte de sus rentas; por que la ciudat no pagaria saluo lo a que bastarian las sisas, como lo fazen muchas uniuersidades de dicho Principado, las quales no paguen el tercio de lo que primero pagauan. E como quiera que yo como Rey e señor, cabeca y protector de la cosa publica, sea obligado en la conseruacion de la ciudat y para ello no me faltassen formas en proueer que la ciudat no se perdiesse Empero quiero tomar el camino honesto y justo. De manera que los ecclesiásticos no puedan a ello contradizir y cumple assi se faga, pues ellos tan poco miran a la restauracion de la ciudat de la qual ellos son parte y menbro y en aquella viuen y del crédito della se sustentan recibiendo sus rendas y es razon ayuden en subleuar la, pues es visto por speriencia que ninguno otro reparo hay saluo este.

«Y por ende ha de dessir de mi parte suplicado nuestro muy sancto padre, que, por fazer me gracia y a mi stado grande beneficio le plega atorgar y proueer por su bulla o rescripto apostolico mandando lo so incorrimiento de grandes censuras que los dichos ecclesiasticos y religiosos por tiempo de dotze anyos y no mas, contribuhexcan en todos sus imposites de pan, vino, carne, pexcado, como los laycos y por quitar les toda duda que esto houiesse ser por mas tiempo podrá su Santidad proueer con la dicha su bulla en forma deuida y dispensar para en este caso con las dichas inmunidades ecclesiasticas, quedando illesas todas las otras cosas y faziendo se esto su Santidad conseruará el patrimonio de la Iglesia y de la dicha Ciudat y recibiré yo en ello muy señalado beneficio. E confio que su Santt. acatando la deuocion que tengo a la santa madre yglesia y los beneficios que a aquella procuro, vistas mis obras en respecto a la se apostolica y de su Santt. tendrá por cierta la necessidat y por no hauer otro remedio me atorgará esto que con tanta razon le pido y suplico. E por ende, pues comprendeys el negocio yo vos encargo y mando que con la mayor diligencia que ser pudiere en virtut de la carta de creenca que en personas e ambos para su Santt. vos envio con la presente, fagays deuida instancia y suplicacion de mi parte por tal que se impetre dicha bulla. Assi bien scriuo en creencia vuestra a los Rmos. Carles. vicecanciller Anges e Sancti Petri ad vincula; pero si se porá scusar que el vicicanciller ni el obispo de Barchinona no sientan el negocio, faga se secreto, porque quiza no recibiesse empacho alguno. Ca por lo tanto que importa a mi seruicio y stado, mucho lo desseo y seays ciertos que vos lo terné en senyalado seruicio y de lo que se fiziere luego me autsat. Datum etc.»

Aquesta carta anava enclosa en la que escrigué Ferrán II als Concellers de Barcelona, desde Albaceyt, lo 8 d'Agost de 1489, notificant la tramesa de la matexa, a Roma. (*Cartes Reyals Originals*, 1466 *fineix* 1498, Arx la Municipal de Barcelona).

ra a Sicilia de no entrar en aquell Regne, draps estrangers, e continuament nos dareu auis del punt en que stará lo dit fet.» (8 Agost 1488).

Los actes dels inquisidors promouen noves quexes dels Consellers. Les d'ara no tenen per causa privilegis lesionats, sinó vexacions comeses en los penitenciats, les quals expliquen, nostra primera autoritat municipal, als embaxadors que llavors tenía la Ciutat en la Cort Reyal, Joan Ros, Ramon Marquet y Jaume des Torrent: «lo dia pressent (27 de Decembre de 1488) los Inquisidors han trames als penetenciats e han los denunciat, que, per la obediencia a ells han vsat e la paciencia han haguda en obtemperar e exequtar los manaments llurs, que de tres processons hauian a fer ab disciplines ab la carn nua, de les quals hauian feta vna, vltra la primera, los remetrem les restants dues, continuant ne acte deuant ells, que, de pura e mera liberalitat les remetien, no subornats, pregats, ne pagats: pro que restaua dels de les dites penetencies processionals, esser feta satisfacció pecuniaria, la qual, digueren, no la volien pera ells, ne per conuertir la vtilitat llur, sino per trametra aquella a les Mts. dels Senyors Rey e Reyna e del sancto padre lo prior de sancta crus, qui aquella distribuira en coses pies: la qual satisfacció se han a fer en aquesta manera: que dins huyt dies primers vinents ab jurament e penes relapsu, han a denunciar als dits inquisidors, tots llurs ben mobles e inmobles e a portarlos a ells en scrits per fer la dita satisfacció segons la vera valor de aquells los dits penetenciats congoxantse de aço per quant eren venguts dins lo temps de gracia e per la promesa quels es stada feta, que, pus eren venguts en lo dit temps, que serien ben tractats e nols seria tocat en alguna manera en llurs bens: los han respost quels tractassen hamanament els tatxassen segons les facultats llurs.» (1).

Seguexen los actes de la Inquisició, que sols senyalarem lleugerament. Lo 9 de Febrer de 1489, foren cremades no poques estatues representatives de juheissants fugitius.

Lo 23 de Febrer dos juheissants, despres de sufrir la derrera pena, sigueren cremats al Canyet.

Lo 13 de Març del propri any 1489, quatre dones y dos homes, que's reconciliaren y abjuraren llurs errors, sigueren condempnats a carcers perpetuals. La fòrmula de abjuració açi usada, entre moltes altres paraules, contenía les següents: «apartam e lunyam de nosaltres tota e qualsevol heretgia e en special aquesta de que som infamats e testificats, la qual nosaltres havem confessada, ço es, de judeiçar e de guardar e observar les cerimonies de la Ley de Moyses e fer los ritus e cerimonies e les solemnitats dels jueus», etc., etc.

Son curioses les punicions imposades per los inquisidors als juheissants que perdonaven. Després de les penes espirituals ne seguien les

(1) *Lletres Closes* 1488. A. M. B.

corporals següents: «E mes los injungím e per penitencia los manam a tots los damunt dits, que, en tota sa vida natural, no porten sobre si, ni en llurs vestidures per si honrar, or, ni argent, ni perles, ni pedres precioses, ne vesten seda ni grana, ni xamellot, ni porten coral, ni ambre. E mes, que en tota sa vida no pusquen tenir, ni tenguen officis publichs en les ciutats, viles e lochs hont habitarán e viurán, ni beneficis en les Esglesies, ne sien físichs, ni cirurgians, ni botiguers, ni speciers, ni procuradors, ni arrendadors per sí ni per altra persona, ni sien cambiadors, ni notaris, ni scrivans publichs, ni cavalquen en cavall, ni porten armes. (Sentencia de 23 de Mars de 1496).

Seguexen desavinences y més desavinences entre la Ciutat y los Inquisidors, de les que n'es transllat la carta del Rey als Concellers: «Amats e feels nostres: Relació tenim que vosaltres atentau de entremetreus de la familia dels Inquisidors de la heretica pravitat y de llurs ministres, desarmant aquells e fahent altres coses a vosaltres e a vostres officis no pertanyents, attes que no podeu conexer ni entremetreus de aquells ni de llurs familiars. Per tant vos manam stretament, que, vosaltres no attenteu de conexer de aquells, ni ferlos nouitat alguna en llurs persones, bens ni armes. Car tal es nostra intenció. Datum en Medina del Campo a XXI de Març any Mil CCCCLXXXVIIII.—Yo el Rey.»

Ni millorava l'estat general de Catalunya, ni menys la especial y transcendental crisis de Barcelona, en 1489. Partides de remenses perturbaven encara la tranquilitat en lo camp, presentantse com a cap dels pagesos En Goxat, qui comanant deu homes assessiná a Mossen Biure, senyor del castell de Sant Jordi, en un bosch, entre lo Gorch del Comte y la Rupit (13 de Maig 1489). Lo propri Goxat, ab trenta homes, assaltá y robá la casa de Joan Pere de Cruilles a Caldes de Malabella, cremant la del Sotsveguer de Gerona, prop de aquesta Ciutat (22 a 24 Juliol 1489).

Les desavinences y lluytes del camp, repercutien dintre Barcelona. Se manifestan en la correspondencia dels Concellers ab lo secretari reyal Joan de Coloma (10 de Març de 1489): «som stats molt admirats dels qui han informat la Mt. de nostre Rey e Senyor, que per lo redreç de aquesta Ciutat, Nosaltres sinch no siam stats conformes: e fora stat mes degut. al qui ha donat auis al dit Senyor, o hagues callat per benefici e honor de la dita Ciutat...» «e encara que en lo modo, entre nosaltres, haiam algunes vegades disceptat, pur en lo esser e fi principal de aquell, tots som stats en vna opinió e la exequcio fins açi, ho ha be monstrat e ho monstrará millor per obra, obtenguda la bulla de la contribució dels eclesiástichs.»

Los Concellers no ho volen regonèxer, pro quí sab llegir entre ratlles, hi veurá regnar notoria dissidencia.

En lo mes de Novembre de 1489, otorgá privilegi, lo Rey a la Ciutat per «posar e fer culir e leuar impositions sobre pa, vi e carn, en los

lochs qui son dins los termens e territori de la dita Ciutat, que sobre les dites coses impositio se cull en la Ciutat de Barchinona» segons ja s'havía otorgat en uns privilegis del rey Pere *lo Cerimoniós*.

Pro los *forans* o vehins de les parroquies de fora la Ciutat, determinats a no pagar aquests vectigals, tancaren los escorxadors o maells, comprant fora del terme, la carn que necessitaven. D'aquí que Ferrán II en Abril de 1490, otorgués a Barcelona nou privilegi, de que «los forans no compren carns sino en les carniceries dels dits terme e territori» (1).

Ab tantes contradiccions y perjudicis, Barcelona se decandía depressa, anava morint per consumpció. Los remeys que solicitava per posar termini a son crexent malestar econòmich, sempre los veya diferirse.

D'altra part, seguían, los inquisidors en sa obra contra los juheissants. En 1490 (24 de Març), dos d'ells sufríen pena capital, a la par que eren cremades les estatues de 149 fugitius. Be diu, aquest nombre, si n'hi havía de gent escapada de Barcelona.

Y la tant desitjada contribució dels eclesiástichs a les cargues públiques de la Ciutat, no fou fácil d'obtenir per la gran oposició d'aquests (2). S'havíen de passar encara dos anys de continuades gestions per obtenirho definitivament.

1491 (4 de Janer).—Los inquisidors comuniquen a la Ciutat, la ordre de confiscació dels bens dels condempnats, quals noms allí s'individualisa. Y mana los hi sía dit los bens patrimonials que d'ells coneguin (3).

Entrem, donchs, de ple en lo capitol de les confiscacions. Les robes y bens se veníen al públich encant. Quals vendes, motivaren un conflicte ab la Ciutat, per quant lo Receptor dels dits bens que anaven al fisch reyal, no volía pagar lo dret *de la Peya,* als arrendadors d'aquest. Dret que's satisfeya de les vendes al encant.

Los Concellers ne protestaren, acudint al Rey, puix segons privilegis de Barcelona, lo Monarca y los seus oficials, veníen obligats a satisfer los drets e imposicions de la Ciutat. Ferrán II, en 1496, maná que lo fisch reyal pagás lo dret *de la Peya* (4).

1491 (10 de Juny).—Tres heretges sigueren morts y cremats: hu d'ells era un correu. 126 fugitius foren cremats en estatues. En la llista d'aquets se veu com families senceres juheissantes, havíen fugit.
Lo ex-secretari reyal Joan de Sanct Jordi, fou condempnat, axís com

---

(1) Vegis la carta dels Concellers de Barcelona al seu síndich Rafel Cervera, datada a 20 d'Abril de 1490.

(2) En la correspondencia del rey Ferrán II a Barcelona, son moltes les lletres que d'axò s'ocupen; tan sols del 13 d'Octubre de 1488 (Valladolid) n'hi han 17 adreçades als Concellers, al Abat de Sant Cugat del Vallès. al Ardiaca Major de la Seu, al Bisbe de Urgell y a altres entitats religioses. Vegis també les de 1489 de les següents dates; 31 de Janer; 4 y 21 de Febrer; 26 d'Abril; tres lletres del 6 d'Agost, y una del 5 de Novembre; totes elles adreçades per lo Rey a la Ciutat. (*Cartes Reyals Originals*. Arxiu Municipal de Barcelona).

(3) *Llibre Vert*, v. III, f. 170; *Llibre Vermell*, v. IV, f. 4.

(4) *Llibre Vert*, v. III, f. 176; *Llibre Vermell*, v. III, f. 280 y v. IV, f. 9.

sa muller Angelina, sa sogra Aldonça Boscá y sos cunyats en Cabestany y sa muller Aldonça. Trobem en la llista dels fugitius la viuda del metge Llorens Badós, lo llibreter Anton Ramon Corró, lo notari Joan Puigmitjá y sa muller Florentina, etc.

Tinguis en compte, que, si a En Joan de Sanct Jordi lo cremaren en estatua, sería per haber trobat manera de fugir de sa presó. Sabem d'ell, que, quan tractava d'escapar de Barcelona, la Inquisició lo capturá. De sa captura se conserva l'interessant detall, de que, entre son equipatge se li trobaren «be XXX prepucis de infants, retallats, tots enfilats en un fil, e guardats entre roba.»

1491 (28 d'Octubre).—13 processats, sigueren dexats anar lliurement y 39 formaren en la processó dels penitenciats. que seguí la rúa acostumada per l'interior de la Ciutat.

Y en aquest any 1491, lo desasossech de Barcelona, no's modificá en res: bandositats a fora y a dintre, malestar econòmich y polítich, agravat, d'una part, per la evacuació de tants ciutadans que fugíen temerosos de la Inquisició: d'altre, pels actes de aquesta que perjudicaven la lliure práctica comercial, y finalment, per banderíes polítiques internes, que contribuíen notoriament a arruinarla.

D'aytal malestar econòmich, com també de la existencia de dites lluytes polítiques locals, ne tractá ab algun deteniment Ferrán II, al respondre, en 28 d'Octubre de 1491, a una lletra dels Concellers de 30 de Setembre. Lo Monarca hi tenía a Barcelona de llochtinent a son cosí Enrich d'Aragó, per qui rebía noves de tot lo que hi passava, separadament de les que li facilitaríen altres persones de la sua Cort. Llavors gestionava encara la Ciutat ab lo Sobirá, la contribució dels eclesiástichs pera ajudar a remediar la crisis, solicitantse d'ells «mil liures per dotze anys e tres sous per liura de les pensions.»

Després de tractat lleugerament aquest tema, passava lo Rey a ocuparse d'altre de major trascendencia: del nou redrèç que projectava per lo concell municipal. Y deya als Concellers: «mes nos suplicau vullam dar vos lisensia que per la festa de sent andreu esdeuenidora e de aquiauant, vosaltres e la Ciutat pogau fer electio de consellers segons forma del priuilegi del Rey don Alfonso oncle nostre de inmortal recort: a queus responem, que, quant nosaltres desliberam fer a vosaltres consellers de aquexa Ciutat, ho fem principalment per entendre en lo be e redrez de aquella, segons fins açi hauem vist hauer be succeyt a tot seruici nostre e be de la Ciutat. Emperó nons parria hauer fet res, ni les coses redresades porien esser sostengudes sino provehiem que la Cintat fos posada en altre orde, com hage mostrat la esperiencia que la forma del regiment en que vuy la Ciutat sta posada, ha causat grans dans e inconuenients en aquella per hon es venguda a tal diminució qual huy en die se trobe, no sol per les grans diuisions que foren en les turbasions passades, mes encara apres que es tornada en nostra obediencia, no son stades menys les disensions apres seguides entre

los Ciutadans e los altres de la Ciutat, que curant mes de lurs propries passions que del redreç e be de aquella, en tems de XVIII anys la han endeutada de pus de quarantamilia lliures, e posada fora de tota reputasió e bon orde, en tant que era de tot perduda si per nos com a Rey e senyor axi com justament podiem, noy fos degudament proueyt. E per ço mirant quant dan ha portat lo modo en que fins açi ses regida, e ans e apres de les turbassions passades, ab bona consiensia no poriem atorgar una cosa en comú e en particular tant dampnosa. E per be que per molts abusos e desordes, causes e rahons que aci exprimir no curam, pugam com a Rey e Senyor, proueyr de noua forma de regiment per la manera que a nos será vist fahedor. Emperó encara volent posar en algun degut e saludable orde la dita Ciutat, ab voluntat de vosaltres de manera que sia regiment comú e ygual pera tots e no particular e que los majors no perjudiquen als menors, mes tot se faça comunament e ygual, e cascú en son stament participe del que deu justament e rahonable, vos pregam e per la affeccio e fidelitat quens teniu, encarregam tant stretament com podem. que, siau contents remetre en ma e poder nostre, la forma del redreç del regiment de dita Ciutat, significant vos, que si fer ho volreu graciosament per nosaltres hi será prouehit degudament, e posarem totes coses en tal orde e assento que haureu causa per tostemps loarnos e restar contents del que per tal redreç aconseguireu e qer lo qual cessaran les passions entre vosaltres e sera seruada ygualtat e no volem ni entenem fer perjuy algú a vostres libertats e priuilegis, vsos, pratiques e costums, ans volem que aquells vos sien guardats e romanguen sens lesió e perjudici algu: e si aço fer no volreu, nosaltres, com a Rey e Senyor conexerem que no voleu lo be de la Ciutat y proueyrem segons quens parrá, a tot seruici de Deu e nostre e be de la Ciutat e poblats en aquella· Car no permetrem, que, per passions de particulars persones, vna tant principal Ciutat com es aquesta, lo be e redrez de la qual tenim tant a cor, hage en nostre temps esser perduda e destruida. E per ço vos tornam dir quens complagau del que volem fassáu, si la nostra amor vos es cara e lo be e redrez de aquexa Ciutat en vostre temps desijau veure. Datum en lo nostre reyal de la vega de granada a XXVIII de octubre any MCCCCLXXXXI.

✠ Yo el Rey.

Coloma secretarius.»

De manera que la forma de la elecció de Concellers quedava amenaçada y un altre redreç s'havía d'implantar en breu temps a Barcelona. Mes la guerra de Granada ocupava totalment la atenció del rey Ferrán y mentres se determinava a dictar aquest nou procehiment electoral ab major maduració, donava ordes al Lloctinent de Catalunya, son cosí l'infant Enrich, perque donés *de Real Orde*, lo cárrech de concellers de Barcelona, a les persones que li paregués més a propòsit pera pacificar la Ciutat. Per ço escrivía als Concellers qui la re-

gíen en Novembre de 1491, aquesta altre lletra, prou expressiva:

«Lo Rey.—Prohoms amats e feels nostres: per nostra letra en los prop passats dies responent a altra vostra sobre la elecció fahedora de consellers de aquexa Ciutat peral any primer vinent, vos fou scrit, que abans del dia de la elecció vos scriuriem lo que sobre aquella seria per nos deliberat. E per quant nos ocupats en los negocis de aquesta santa empresa contra los moros de granada, no hauem pogut entendre en lo present any circa lo complit redreç de aquexa Ciutat, com sia nostra voluntat ab molta attenció prouehir en lo benefici e bon regiment de aquella. E pus fins açi no ses pogut fer, causant hi tant just impediment, vos manam sots lo deute de fidelitat a que nos sou obligats, tingau per consellers de aqueixa dita Ciutat per lany primer vinent, les persones que seran nomenades lo dia de sant andreu primer vinent, per lo Illm. infant loctinent general nostre en aqueix principat. Datum en lo nostre real de la vega de granada a XIII de nohembre any Mil CCCCLXXXXI.

»Yo el Rey.

»Coloma Secretarius.»

Los Concellers no feren oposició al Monarca y lo carrech se doná per l'any 1492, a les persones que cregué convenient donarlo l'infant Enrich d'Aragó, com prou ho determina la correspondencia entre Ferrán II y nostra primera autoritat municipal (1).

Al mitj d'aquesta tan forta crisis de Barcelona, sorprendrá no trobar mostres majors de la reyal munificencia. Mes en escusa de la ac-

---

(1) No pot dexarse de conèxer, com a complement d'aquesta important plana de la historia municipal de Barcelona, la seguent correspondencia;

Escriu Ferrán II als Concellers lo 18 de Janer de 1492 y es rebuda a Barcelona lo 7 de Febrer.

«El Rey.

»Amados y fieles nuestros· visto hauemos la carta de los consellères del año passado predecessores vuestros de treynta de nouiembre passado y la conclusion y deliberacion sobre la remission a nos fecha de la ordinacion y redreço del regimiento dessa Ciudad por el Conseio de Cient jurados y ha nos plazido haver visto y conocido prompta y buena voluntad en essa dicha Ciudad y en los que en ella por entonces presidian, para fazer y poner en obra la dicha remission la qual tanto concerne honra y beneficio de aquella; porque como sabeys y vos havemos scripto, otro respecto no hemos tenido en la dicha remission, sino el sobredicho y aun el sossiego y reposo que della se sigue en essa dicha Ciudad y en los ciudadanos della, pues con aquella no será menester hauer de entrar en los méritos que sin ella nos conuinia entrar, para justamente como es nuestra costumbre, proceder a fazer y ordenar el regimiento dessa dicha Ciudad speramos con la ayuda de Dios que muy presto hauremos dado cumplimiento a las cosas desta nuestra Ciudad y Reyno de Granada y que nos conferiremos personalmente en essa Ciudad donde todas cosas consideradas y hauida entera informacion a lo que conuiene de los ciudadanos dessa Ciudad, con madura y prouida deliberacion, procederemos a ordenar y assentar el dicho regimiento a todo seruicio de Dios y nuestro, honra y beneficio de aquella, en tal manera, que las honras y beneficios del seran a todos los estados dessa Ciudad, comunicados con la porcion y graduacion que a cada uno se merece y no solo con preseruacion y conseruacion de los privilegios de la taula y de la dicha Ciudad en general y en particular, mas ahun en lo que cumpliere y razonable fuere para la gouernacion della, con mayor augmento; porque es cierto que entre las otras cosas que en nuestro Real animo precipuamente stan collocadas, es magnificar y engrandecer essa dicha Ciudad por restituirla en la prosperidad que tenía y en mayor quanto possible nos sea. A vosotros encargamos y mandamos, que en bien regir aquella en este vuestro Anno seays vigiles solicitos y diligentes y de lo que para ello fuere menester con nuestras prouisiones, nos lo scriuays que no tardaremos en vos las embiar las que necessarias y convenibles fueren, siempre en tendiendo en bien pagar los censales y deudas dessa dicha Ciudad y en luyr y quitar aquellos y en que los drechos de aquella sean conseruados y acrecentados y que el crédito de la taula assimesmo sea conseruado, faziendo en ello y en todo lo al, todo lo que por al bien de la dicha Ciudad pertenezca, como de vosotros confiamos que en ello nos ternemos de vosotros por muy seruidos, allende que fareys lo deuido. Datum en la nuestra villa de sancta fe a XVIII de Enero Anno de Mil CCCCLXXXXII. Yo el Rey.

»Coloma secretarius.»

titut del Monarca y per no esser parcials en la present relació, recordarem, que, lo tresor reyal estava axugat ab les grans despeses de la guerra de Granada.

Pro axò no implica, que hagués pogut procehir d'altra manera, en 1492, lo rey Ferrán, ab alguns censals o crèdits contra la ciutat de Barcelona, que estavan en mans de juheissants condempnats per heretges y per tant revertits al fisch reyal. En lloch d'esser, la Ciutat, condonada de semblants cargues, la Corona los utilisá per satisfer compromisos que tenía ab particulars o entitats. En 3 de Febrer de 1492, esplicava, lo Rey, als Concellers, que: «por nuestra provisión patente de la data de aquesta, vereys como hauemos fecho gracia, merced y relaxacion, al spectable Conde de Palamós y de triuento, de aquellos dos censales, es assaber de Juan bonanat conuerso de Barchinona condempnado por herege, vn censal de conto viejo formado y cargado en e sobressa Ciudad de Barchinona, drechos, rentas e imposiciones de aquella, de dos mil libras de propriedad y de cient libras de pension annua y de Na Besaluna assi bien condempnada por el dicho delicto, otro censal de Cient dos libras diez sueldos de propriedad y de Cinco libras y dos sueldos y medio de pension annua y de qualquiere drecho a nos y a nuestra Corte en ellos y en qualquiera dellos, assi en propriedades como en pensiones deuidas y deuederas.»

Vingut l'any 1492 prou memorable en la historia general del mon, lo rey Ferrán, cregué trobar la manera de dominar lo conflicte dels juheissants, que per tot semblaven inacabables, treyent d'Aragó y Castella, tots los juheus. Son famós decret d'expulsió datat a 31 de Març (1) y fet públich diferents vegades, en los mesos de Abril y Maig, de 1492, manava, que, per tot lo mes de Juliol primer vinent, los juheus exissen dels seus reyalmes.

L'esverament que promogué no's pot referir. A la ciutat de Barcelona, que no tenía aljama, no havía de produhirli cap resultat immediat. Pro en lo restant de Catalunya, s'evidenciá quant gran fou la perturbació. Lo Duch de Cardona advocava per conservar les aljames en sos dominis, intentant substráureles de la proscripció general (2). L'infant Enrich d'Aragó se quexava de la forma com li comunicá lo Rey la expulsió dels juheus de les sues terres d'Empories (3).

Al costat d'aquests fets, gens ominosos, se'n troven d'altres vexato-

---

(1) Registre 3,569, foli 130, A. C. A.

(2) En una lletra de data 22 de Maig de 1492, del Rey al seu llochtinent a Catalunya l'infant Enrich d'Aragó, li deya entre altres coses: *Que los pregones sobre la expulsion de los judios aya sido fecho nos plaze, la qual cosa queremos que se observe y execute generalmente, sin excepcion alguna no solamente del duque de cardona mas ni de otro alguno.* (Registro 3,569, foli 152, A. C. A.).

(3) Lletra del Rey al infant Enrich de 23 de Maig de 1492:

«*El Rey.—Ilustre Infante nuestro muy caro e muy amado primo y lugarteniente general: vimos vuestra carta de propia mano en que os quexays porque la letra que se os fizo sobre la expulsion de los Judios yva con las palabras que dezis y porque la comission que se fizo para vuestra tierra sobre lo que toca a los bienes de en dichos judios no fue dirigida a vos sino a vuestros officiales y en la verdat la letra fue de aquella manera porque en nuestro Reial conseio se concerto y fué deliberado que se scriuiesse de aquella manera a todos los que tienen vassallos y assi se fizo que como fue cosa general a todos se scriuió de vna manera; el no yr la comission dirigida a vos se fizo considerado que en vuestra tierra hay pocos Judios.*» (Registre 3569, foli 154, A. C. A.).

ris per los malaventurats proscrits. Dalmau de Queralt, senyor de Santa Coloma de Queralt, pretextant la percepció d'una determinada quistia o tribut, impedía als juheus de dita vila, vendre llurs cases y possessions, segons disposavalo decret d'expulsió (1). En alguns llochs y ports del Ebre, assenyaladament a Tortosa, s'exigía als juheus que hi transitaven ab naus, drets de leuda, passatge y altres vectigals, contra la voluntat del Rey (2). Ben clar es, que procuraven treure partit, ab mides vexatorials, de les riqueses y patrimonis de les families proscrites, gent vil y sense conciencia, que may ne falta en lloch.

Mereix notarse, que, si bé abans de la expulsió dels juheus, la Inquisició condempná a 39 heretges a cárcers perpetuals (1 de Maig de 1492) després de dita expulsió, se passan tres anys sense que's tinga conexement de cap més sentencia condempnatoria.

Lo problema de Barcelona, la que'n podríem dir famosa qüestió catalana del sigle xv, s'agravá ab la sortida de les families juhives y juheissantes. Ferrán II enten que hi ha de prestar tota la sua atenció y se determina a passar una temporada a Barcelona, pera posar ordre, a tot, y assenyaladament a la gran qüestió dels remenses, que tant perturbava lo Principat· Axís ho escrigué al Batlle General, lo 8 de Setembre de 1492, manifestantli, que fins ell siga a Barcelona, no hi vol provehir res.

Al mes següent, ço es, en jornada de 22 d'Octubre, consta en los dietaris, que, lo rey Ferrán ab sa muller y fills, eren pomposament rebuts per les autoritats de nostra Ciutat.

Y al cap de 46 díes d'esser a Barcelona, en los metexos dietaris, se troba consignat, que, exint lo Rey de son palau, ahont hi havía tingut audiencia, y essent devant la iglesia del dit Palau, un pagès nomenat Joan Canyamás, «doná a la dita Mt. un colp en lo coll ab una spasa, del qual isqué sanch.» (7 de Desembre de 1492).

La Ciutat se congoxá d'aquest gravíssim fet, dexant de celebrar, al endemá, la acostumada processó del dia de la Puríssima, y en cambi començant una serie de pregaries públiques per lo Monarca. Les iniciá lo clero de la Seu anant a Jesús de Gracia lo dia 8 de Desembre y se seguiren processons a totes les iglesies y monastirs de Barcelona, fins al darrer dia del any.

Lo 12 de Desembre «conduyt Joan Canyamás en un cadefal, lligat en un aculeo» fou esquarterat.

Lo Monarca curá facilment de la sua ferida y lo 21 de Decembre, se presentá en públich, passejant a cavall per la Ciutat, acompanyat dels cavallers y «de molts altres en multitut copiosa.» Y lo 9 de Janer de

---

(1) Dalmau de Queralt es manat a comparèxer davant del infant Enrich, lo 14 de Juny de 1492, a respondre de la demanda que la Aljama de Santa Coloma interposá contra les sues vexacions. (Registre 3,724, foli 178, A. C. A.).

(2) En 15 de Setembre de 1492, lo Rey prohibeix s'exigesca als juheus de les aljames de Belxit y Yxar, semblants drets de pas (Registre 3,551, foli 51) y altre tant prohibí en 28 de Setembre de 1492 ab carácter més general en la lletra al Llochtinent. (Registre 3,527, foli 24. A. C. A.).

1493, per segona vegada torná a cavalcar y «los pobles li exien al encontre cridant altes veus *S.or Deus te mantenga,* que era cosa admirable.»

Y començaren a venir embaxades de felicitació d'altres ciutats: lo 18 de Decembre arribá la de Çaragoça; lo 3 de Janer de 1493, la de Valencia; lo 9 de Janer, la de Granada; lo 18 de Janer, la del Rey de França que venía per restituir lo Rosselló y Cerdanya. Lo 4 de Febrer los Reys partiren a Montserrat tornant a Barcelona lo 14 de Febrer.

Pro al mitj de tants detalls y notes del famós atentat d'En Canyamás, no's llegeix la menor indicació dels mòvils que guiaren lo braç del criminal, en època en que semblants delictes no s'estilaven.

Podem vèurehi en aquest fet, la má secreta dels juheus y juheissants barcelonins, que axís tractaven de respondre als actes del Rey Catòlich, al expulsarlos de sos reyalmes e implantar a Barcelona, la inquisició a la castellana, per acabar totalment ab la sua secta? Recordemnos de Çaragoça.

Dos anys se passaren, y en ells la Inquisició no dexá mostra de vitalitat. Lo 19 d'Abril de 1495, se tornen a rependre los actes contra los juheissants, cremant 71 estatues d'altres heretges fugitius. Poca importancia tindríen aquestes sentencies per los inculpats del delicte d'heretgía, si no anessin seguides de la confiscació de tots los bens llurs, que eran aplicats a la Corona. Altra conseqüencia, era restar en llibertat, los esclaus o cautius que possehissen los condempnats.

Durant l'any 1496, sols hi aparexen castigats a presó 6 heretges (23 de Març).

En 1497 sovintejen les causes: lo 26 de Març, 6 foren reconciliats y condempnats a presó; lo 16 de Juny, 7 reberen la metexa pena; lo 4 d'Octubre, 53 foren cremats en estatua; y lo 13 de Decembre, altres 8 condempnats a cárcers perpetuals.

Com los juheissants teníen usualment diners y anaven ben consellats, intentaren refugir los efectes de la Inquisició. Axís es, que, certs reconciliats, y alguns fills o nets de condempnats per crim d'heretgía, se feren dar del Sant Pare, o dels seus comissaris o penitenciaris (1) «bullas, breus, dispensacions, e facultats, en e sobre lo dit crim de la eretgia e apostasia e cosas tocans a aquell.» D'aquesta manera se procuraven habilitar y usar dels beneficis y oficis públichs y coses que lo dret los ho vedava, com també per reconciliarse secretament y eximirse de la jurisdicció dels inquisidors.

Per sa part, la Inquisició volgué vèncer l'obstacle que s'interposava en son camí, y comunicá lo confficte a Roma.

No tardá en aparèxer un edicte general resolutori de la qüestió, datat a Ávila lo 15 de Janer de 1498. En ell, los grans inquisidors, Fra Martí Ponce, arquebisbe de Messina, y Fra Alfonso de Fontelzauze, arquebisbe de Lugo, manaven als habitants dels bisbats de Barcelona,

(1) *Diversorum*, v. II, f. 31, Arxiu municipal de Barcelona.

Tarragona, Vich, Gerona y Elna, que tinguessin aytals butlles, les exhibissen dintre nou díes de la promulgació del edicte a fi de repasarles y en vista de la nova indagatoria, confirmarles o anularles. Se partía del supòsit de que lo Sant Pare havía estat sorprès per los qui gestionaren aquelles immunitats.

En 1498 (24 de Març) Fernando de Montemayor, inquisidor de la herètica pravitat als bisbats de Tarragona, Barcelona, Vich, Gerona y Elna, feya saber, que, s'havía enterat de que «moltes persones crestianes de la dita Ciutat Diocesis e Bisbat de Barchinona, tenen blibres e altres llibres tant de medecina, cirurgia, com de altres arts, en letre e lengua ebrayca scrits, e de dites blibres tenen scrites en tot o en part en lengua vulgada en romans transferidas e transladades: per la qual raho se segueix e pot seguir moltes erros ereticals.» Mana en conseqüencia li sían entregats dits llibres (1).

Del 1498, en que no's registra cap sentencia condempnatoria del tribunal de la Inquisició, passam al 1499.

Sería feyna llarga, pretendre narrar ab detalls més o menys característichs dels juheissants o dels judicis llurs, aquesta accidentada època. Per ço acabarem abreviantne la estadística tant com nos siga possible, finint al 1505, en que acaba la narració d'en Pere Miquel Carbonell.

En jornada de 2 de Maig del predit any 1499 foren absolts 2 enculpats d'heretgía, condempnats 11 d'ells a cárcers perpetuals, cremada 1 dona, y vuyt difunts condempnats, figurant entre los derrers la muller del cèlebre Micer Jaume Taravau, regent de la reyal cancillería a Catalunya en temps de Joan II.

Any 1500 (18 de Setembre): 10 heretges absolts; 6 condempnats a cárcers perpetuals; 6 difunts condempnats en estatues, hu d'ells Micer Jaume Taravau y 2 ajusticiats.

Any 1501 (20 de Desembre): 20 ausents condempnats en estatues.

Any 1502 (21 de Setembre): 12 condempnats a cárcers perpetuals y 9 ausentats o difunts, cremats en estatues.—30 de Desembre: 4 reconciliats.

Any 1503.—A 3 de Febrer, dos condempnats a cárcers perpetuals y 1 ajusticiat y cremat; a 10 d'Agost, 4 condempnats a cárcers; a 3 de Desembre, 12 reconciliats; y a 6 de Desembre 10 ajusticiats y cremats.

Any 1504.—A 12 de Juliol, 9 reconciliats, 5 condempnats en persona y entregats al braç seglar: 2 difunts cremats en estatues, ordenantse exhumar y cremar la ossamenta llur.—A 2 d'Octubre, 3 dones reconciliades y condempnades a cárcers perpetuals; 7 condempnats a penes corporals y 13 difunts condempnats en estatues, entre ells Violant, muller den Galceran Çaportella, familia distinguida.—A 28 d'Octubre, 1 dona reconciliada y 1 dona cremada.

---

(1) *Diversorum*, v. II, f. 34, Arxiu municipal de Barcelona.

Any 1505.—A 17 de Janer, 4 heretges reconciliats y condempnats a cárcers perpetuals y 2 personatges de significació condempnats a mort y cremats: eren En Jaume de Casafranca, llochtinent de tresorer reyal en lo Principat de Catalunya, y Dalmau de Tolosa, canonge y paborde de Lleyda, habitant en la ciutat de Barcelona.—A 24 de Janer, 19 heretges condempnats a cárcers perpetuals, tingueren llur pena commutada per la de remar en los trirrems d'En Ramon de Cardona, figuranthi Geroni Benet, pintor de Perpinyá.—A 23 de Juny, 7 condempnats a cárcers perpetuals y 5 entregats al braç seglar pera esser ofegats y cremats: s'hi comptava Na Blanca Mayans, muller d'En Casafranca y a quals pares la Inquisició en altre temps condempná com heretges. La filla dels derrers, Na Violant Mayans, llavors casada ab En Sagimon de Barberá, feu pública penitencia com a perjura, en la Seu de Barcelona, y axís no li succehí res (6 Juliol 1505).

Aquí l'arxiver y cronista Pere Carbonell, se cansá de copiar sentencies de la Inquisició. També a sa manera crida contra los oficials d'aquesta, y diu, que, ab la feyna que ell s'ha imposat al escriure tot lo que nos ha dexat anotat sobre lo Sant Ofici, «no sic guanya I diner, sino que despenem del guanyat, per ferne servici a nostre Senyor Deu», lamentantse que aytal treball y la curiositat que ell ha mostrada en ferlo, no la tinguessin «los scrivans del Secret de la Sancta inquisitió, quin son be pagats, e compten llur salari.»

Acaba anotant la condempna de Galceran Bertran, llochtinent de Mestre Racional, de sa muller Caterina y de molts d'altres juheissants barcelonins.

Lo que acabem de veure haver succehit a Barcelona es insignificant, comparat ab lo que esdevenía en les demés ciutats. Paramo copía d'altres autors la nova, de que, a Sevilla, fins al any 1520 havíen sigut cremats sobre uns 4.000 heretges y 30.000 reconciliats, en tant que hi havíen tal nombre de cases deshabitades, que, segons uns era de 3.000 y segons altres de 5 000.

Havem de dexar la present enumeració per esser de gran dificultat proporcionarnos les noves concernents al segle XVI, puix la constancia y labòriositat d'En Carbonell en reasumir fets de la Inquisició, ningú més la tingué. Y acudir a les fonts històriques, es empresa massa grossa per nosaltres, mancantnos lo principal fautor: temps.

Los juheissants, per altra part, van acabantse: pro la Inquisició no freturará de feyna. La estensió presa per les sectes luteranes y especialment la dels hugonaus, portará davant del Sant Ofici a altra lley d'heretges, qual estudi no entra en lo plan de les presents investigacions històriques. Y encara ab los heretges luterans hi empalmarán les sectes de maleficis y adoracions satániques conegudes per bruxeries, que tant volada prenen en la segona meytat del sigle XVI.

(Seguirá) F. CARRERAS Y CANDI

Relacions dels Reys d'Aragó ab la literatura, la ciencia y l'art en els segles XIII y XIV (1)

«Sols la ciencia es anomenada suma noblesa en aquesta vida»: qui així parlava no era un representant del doiç estil nou ni el Dant en el *Convivio*, sinó el rey aragonès Martí l'Humá en un document de l'any 1398, en el que feya una fundació pera'ls cavallers de la *Gaya Ciencia* (2). Els successors de Ramon Berenguer constitueixen una notable dinastía: en el periode d'un parell de segles, de nobles guerrers, que consideraven la lluyta com el joch principal del cavaller, esdevingueren atrevits conqueridors y dominadors gloriosos, que, després de guanyar pera'l llur petit territori sud-pirinench gran part de la costa N. del Mediterrani, l'assoleyada Valencia y les illes perles: Mallorca, Sicilia y Sardenya, estengueren els seus braços a la terra italiana, presentantse tan aviat amichs com enemichs de l'Iglesia y, finalment, sucumbint a l'influencia d'una cultura superior, s'establiren a la meteixa Italia y ocasionaren així la rápida decadencia de la brillant nacionalitat. El reyalme catalá aragonès a penes durá 300 anys; després perdé la seva independencia pera sempre, y la seva cultura per molt temps! Perque aquesta comarca oriental de la península ibèrica possehí una cultura altament característica; encara que no pas una cultura de vigor original. No possehía verdadera personalitat de pensament y esperit, y en cambi tenía l'esperit d'imitació; el seu art venía de l'Orient, la vida literaria de la Provença, y no deixá d'experimentar l'influencia castellana y de vegades l'arábiga: així s'esplica que arribés a perdre tant rápidament aquesta civilisació a principis del sigle XVI, fins el so de la seva llengua.

---

(1) Per el seu interès, donem la traducció d'aquest article, que ab el títol de: *Die Beziehungen der aragonesischen Konige zur Literatur, Wissenschaft und kunst im 13. und 14. Jahrhundert*, ha publicat en l'*Archiv fur kulturgeschichte*, de Leipzig, VIII. *Band*, 1 *Heft* el Prof. H. Finke, de l'Universitat de Friburg. Més que'ls punts de vista de l'autor en algunes questions, que no sempre ens pareixen prou justes, ens ha inclinat a donarlo a conèxer lo ben agrupats que's presenten els fets, sobre tot en les dos primeres parts de l'article, dintre sempre, naturalment, del caràcter de vulgarisació que s'havía proposat. (*N. de la R.*)

(2) *Quoniam sola sciencia dicitur summa nobilitas in hac vita* (*Colec. de documentos inéditos del Arch. de la Corona de Aragón*, VI, 4 69).—M'ha impulsat a escriure aquest treball, la publicació de les meves *Acta aragonensia* (1907), II vols., y sobre tot la de la valiosa colecció de *Documents per l'historia de la Cultura catalana mig-eval*, I vol. (1908), del conegut historiador de la literatura Antoni Rubió y Lluch. L'autor ha agrupat en l'introducció (I—XXX VI) algunes consideracions molt justes. Com que propiament s'hauría de citar cada número, m'acontento ab senyalar els més importants, y envío pera'ls demés a la obra den Rubió y als capítols XVIII y XIX de les *Acta*.

I

Els sobirans del país participaren activament de la vida de la cultura catalana (1). En la seva terra no sols ressoná el cant dels Trobadors, sinó que, mentres florí la seva nissaga, els reys foren els llurs amichs y protectors; Alfons II, que s'apoderá de la Provença per un cop de má, fou l'objecte dels durs sirventesos de Bertrán de Born, però en cambi li tributaren altres poetes les majors alabances. La seva lliberalitat fou altament preuada; y alguna poesía aspirá al seu favor així com al del seu fill Pere I. La mort heròica d'aquest últim a Muret (1213), va ser també un succés de grosses conseqüencies pera'l mon dels poetes. La personalitat guerrera del Conqueridor, tant en la seva jovenesa com en els seus últims anys (2), meresqué gran consideració dels trobadors. No sempre son veus amigues, però fins en les més plenes d'odi s'hi sent el ressò del respecte, y quan, mort, se barreja als *plors e 'ls crits e els plants* dels seus súbdits el cant funeral d'un Mateu de Quercy. Ademés, en la seva Cort la poesía havía sigut sempre ben acullida, y's diu que el rey havía compartit la seva cambra ab en Pere Cardenal, el més renomenat poeta d'aquell temps.

Y més encara. La major part dels sobirans aragonesos eren també poetes. D'Alfons II tenim una delicada cançó amorosa; Pere el Gran, el conqueridor de Sicilia, al qual en la seva jovenesa Paulet de Marsella havía celebrat com al «amable infant d'Aragó, que es tant poderós, jove, fort y gran, hermós y bo», en els díes de l'aflicció, quan per orde del Papa Martí IV era predicada una creuada contra ell, mentres que Carles de Valois era investit ab l'heretat que li disputava, escrigué un Sirventès, que avuy día meteix no deixa de fer impressió al llegidor. Així diu a un poeta de la seva Cort: (3)

Peire Salvagg 'en greu pesar
me fan estar
dins ma maizó
las flors que say volon passar
senes guardar
dreg ni razó;
don prec asselhs de Carcasés
e d'Ajenés
et als Guascós prec que lor pes
si flors me fan mermar de ma tenensa;
mas tal cuia sai gazanhar perdó
qu'el perdoi li er de gran perdició.

---

(1) Remeto pera lo seguent a Diez-Bartsch, *Leben und Werke der Troubadours*, ed. (1882). (He aprofitat ademés un parell de traduccions);-Vaissette-Molinier, *Hist. de Languédoc* (1885); Milá y Fontanals, *Obras completas*, II y III (1889 y ss.).

(2) Tinch per completament esclosa la possibilitat de que Jaume I hagués sigut poeta.

(3) Continuem el text provençal en lloch de traduirne la versió alemanya que'n dona el Prof. Finke. (N. del T.).

Pere II morí en la lluyta. Els seus fills salvaren l'Aragó y la Sicilia pera ells y els seus, gracies a hábils tractats y concessions.

Dos d'aquests fills son poetes. Frederich, que al fi heretá la Sicilia, fou a pesar del Dant (1), una simpática figura d'hèroe que, junt ab el poble que l'adorava, lluytá, sufrí y passá fam, fins que lográ pera la seva terra un destí més soportable. Quan, per motius políticbs, el combaté el seu propi germá Jaume II, aliat ab els Anjou de Nápols, Frederich li escrigué a ell «al qual venerava com a Pare», una carta plena de queixes amargues y emocionants, al meteix temps que se desfogava en una poesía al fidel partidari dels seus antipassats, el comte Ponç Huch d'Empuries: «El regne de Sicilia me perteneix de dret; faig ressonar el crit de guerra desde Catalunya y Aragó fins a Alemanya. Digues a tots els qui encara no s'han decidit que jo desitjo pera súbdits a aquells a qui recomana la valentía y constancia dels antichs romans. Me trobarán fidel els qui m'hagin servat fidelitat».

Sentiments completament diferents dominen en la *dancia* (2) del seu germá Jaume II, que'ns ha conservat una colecció de tractats del famós metge Arnau de Vilanova. Es una pregaria a la Verge pera que socorri l'amenaçada barqueta de l'Iglesia:

Mayre de Deu e filha,
verge humil e bela,
vostra nau vos apela
que l'aydets, quar perylha.

Está amenaçada perque les tempestats, això es les lluytes dels poderosos l'envolten; la negligencia del pilot, o sigui el Papa, la deixa indefensa, la desenfrenada ambició dels creyents li impideix avençar, y li obscureix el camí la general ignorancia dels cristians. Així s'esplica en el comentari de carácter escolástich que'l metge va afegir a la poesía del seu reyal senyor, y que respon completament a l'acostumada manera de pensar d'aquell pessimista reformador de l'Iglesia. Per això no puch ocultar un lleuger dubte sobre l'autencitat de la poesía, a pesar de la clara inscripció que l'atribueix a Jaume II (3). Solament se troba aquesta composició en la colecció d'escrits de l'Arnau; però ja sabem que an aquell gran metge de carácter tant petit no li venía d'una falsificació (4). Aquest perspicáç y previsor rey, a pesar del seu fons religiós y de la seva amistat ab els Papes contemporanis, s'havía queixat repetidament, però eren lamentacions sobre coses práctiques. Les reclamacions dels Prínceps contra l'Iglesia y els seus directors les havía rebutjades sempre ab nirviosa energía.

Però això, naturalment, no son més que reflexions de l'historiador. Desde'l

---

(1) Els motius me'ls reservo pera un altre lloch. (*).

(2) V. *Revue des langues romanes*, XXXI, 289 y ss. y Finke: *Aus den Tagen Bonifaz* VIII, (1902), pàgines CXXIV y s.

(3) *Incipit dancia illustris regis Aragonum cum comento domestici servi eius*.

(4) V. P. Diepgen: *Arnald von Villanova als Politiker und Laientheologe* (1908); especialment p. 72 y ss.

(*) V. l'article publicat per el Prof. Finke, *Dante als Historiker*, en l'*Historische Zeitschrift*, vol. 108. (N. del T.)

punt de vista literari, el rey podía ser molt bé l'autor d'aquella poesía que, si bé senzilla, no es insignificant per la seva expressió alegòrica y bíblica vehemencia. De Jaume II possehim la més gran colecció de cartes d'un sobirá mig-eval. Fins prescindint dels *documents*, en el veritable sentit de la paraula, la seva correspondencia arriba a uns 10 mil números (1) y lo que s'ha conservat encara de respostes y relacions desperta l'admiració del investigador. Certament que no sabem fins a quin punt el rey ha pres part personal en la majoría dels documents més importants, ni aquests testimonis son propiament literaris; però queden peces soltes que poden considerarse com a tals y en les que resplandeix suficientment el sentiment y lo que podríem anomenar la veu literaria del rey: per exemple, les cartes creuades ab el seu germá Frederich sobre assumptos religiosos y la correspondencia ab la seva filla Isabel, esposa de Frederich l'Hermós d'Austria (2). Per mi es cosa única en el seu genre la comunicació epistolar entre'l Pare y la filla princesa, que als dotze anys va tenir de cambiar les terres assoleyades del Sud per l'aspre Orient d'Europa. En aquest mitg centenar de lletres s'hi sent tota la gradació dels sentiments paterns; desde l'orgullosa satisfacció de que l'infanta fos la muller del rey de Romans, que havía de ser l'emperador del mon, fins la profonda impresió produhida per el rápit cambiar de les coses y la calurosa compassió per la pobre filla mitg cega, esposa d'un presoner. Qui sabía trobar accents tant sincers bé podía escriure també la *dancia*.

Els pintorescos fragments que he reunit en les *Acta Aragonensia* proben que Jaume II, com un excelent pare de families, educava o feya educar els seus fills segons les llurs diverses obligacions; però crida l'atenció particularment l'educació dels dedicats a la vida religiosa. No podem donar una profonda ullada en aquest procés educatiu, ni en la seva estensió y el seu mètode; fins les meteixes ordenacions de la casa reyal fetes per Pere III donen ben poch de positiu pera la coneixença de la vida espiritual de la Cort. Però lo que'ls resultats demostren perfectament es que l'element religiós degué sobressortir marcadament. No solament se consagrá a l'estat eclesiástich l'infant Joan, el més simpátich entre'ls fills del rey, sino que també l'hereu de la corona declará de sobte, quan s'acostava el jorn del seu matrimoni, que ell volía permanèixer sense cap honor y servir a Deu com monjo. Ni les llágrimes de la seva nuvia, ni l'indignació del desconcertat rey, ni les pregaries dels qui'l rodejaven, pogueren ferli mudar de resolució. Després, quan seriament se va trobar investit ab l'hábit, l'inconsistent jove cercá una escapatoria, fins que la rahó d'estat l'encadená per força en l'orde de Sant Joan (3).

Es interessant que'ls dos catalans més famosos de l'Edat Mitjana, Ramon Lull y Arnau de Vilanova, prengueren part, al menys indirecta, en l'educació dels infants reyals. El gran filosoph fantástich enviava al rey la nova edició de la

---

(1) Sobre la importancia del Arxiu de la Corona d'Aragó y la seva riquesa vegis la meva introducció a les *Acta Aragonensia*.

(2) V. pera'l primer Menéndez Pelayo, *Historia de los Heterodoxos españoles*, I (1880); pera l'últim *Wiener Sitzungsberichte* (de la *Phil. hist. kl.*) vol. 137 y 140.

(3) V. *Acta Aragonensia*, CLXXXVI y ss.—Ultimament el Sr. Miret y Sans ha publicat alguna cosa sobre'l desgraciat Príncep.

seva obra *de proverbiis*, que, segons la seva opinió, contenía moltes subtilitats que era convenient les sapiguessin els homes, «*in tantum quod homo laycus sciens ipsas, erit supereminens in intellectu omni alii layco qui non sciat: quare, erit bonum quod infantes hunc adiscant ad hoc ut regnare sciant*». Y el metge va compondre un catecisme práctich, a propòsit pera'ls Infants, en el que aquests apendríen a conèixer els primers fonaments de la vida religiosa (1).

Dels fills de Jaume II, sols un demostrá haver heretat el talent poètich del seu Pare: l'infant Pere, sobre'ls projectes de matrimoni del qual he publicat curiosos detalls de diversa classe. Ab simpátich candor ens descriu els seus plans y les nuvies que havía ullat; era difícil de contentar y, sobre tot, després del fracás d'una combinació francesa, no va volguer saber res més ab la familia de Felip l'Hermós. Aquell infant havía fet poesíes per la festa de la coronació del seu germá Alfons. En el dinar celebrat aquell día, diu en Ramon Muntaner «*lo senyor infant en Pere, ab dos nobles qui ab ell se tenien per la ma, e ell el mig, vench primerament cantant una dança novella que ell hach feyta*»; després vingueren altres versos seus pera cada plat, y finalment els joglars recitaren noves produccions de la seva musa, entre elles una poesía de 700 versos (2). De certa manera l'infant Pere vé a ser el llaç d'unió entre la nova poesía catalano-tolosana y la provençal anterior; es de suposar també que contribuí molt a l'educació del seu reyal nebot, desde molt noy orfe de pare y perseguit per una madrastra inhumana. A l'infant Pere, que en els seus últims anys prengué l'hábit dels Menorets, no solament els joves poetes com Cornet y Castellnou li dedicaven els seus tractats poètichs, sinó que'l meteix rey li enviava composicions seves com el *sirventès* sobre'l *bon aire y noblea* de la illa de Sardenya, quan hi vivía (3).

El nebot de l'infant Pere, el rey Pere III, portá el característich calificatiu de *Cerimoniós*. Tot ho ordenava, procurant regular, lo més exactament possible, tant la marxa del Estat com la seva Cancellería, per medi de milers de decrets y disposicions, de vegades pedantesques. Fins fixava multes pera'ls que fessin tart a la Cancillería. Quan escrivía poesíes, y això ho feu sovint, no era sense pedantería ni singularitat. Els seus versos els intercalava en els registres. Allí, entre mitg dels seus assumptes polítichs, les ratlles curtes fan l'efecte d'un divertiment. Poch regositjades son les regles poètiques per l'ordenació dels cavallers, que va escriure quan ja era vell. Seixanta anys tenía també quan va compondre la poesía burlesca en la que's reya del tercer matrimoni del seu fill Joan I (4):

Mon car fill, per sent Anthony,
vos juram quets mal consellat,
com laxats tal matrimoni
en queus dam un bon regnat,
e quen haiats altre fermat.

---

(1) V. *Acta Aragonensia*, 879; y Burger, *Rom. Quartalschrift*, 1907; Heft. 4.
(2) V. Crònica de Muntaner; cap. 298.
(3) Rubió; op. cit., I, p. XXXII.
(4) Cito segons Bofarull, *Los condes de Barcelona vindicados*, II, (1836), p. 288.

Aquesta obra no demostra una delicadesa exquisida. Però al rey li agradaven tant les seves poesíes, que sovint feya feliços ab elles no sols al seu fill, sinó també a una serie de cortisans.

Mes, a pesar d'això, no ha de menyspreuarse el lloch que ocupa el rey Pere en l'historia de la poesía catalana. Per primera vegada, desde l'eclipsi dels trobadors, apareix al seu entorn una veritable cort poètica, en la que figuraven reys y cortisans a l'hora: Jaume March, Pere March, Bernat de Só, Bernat de Bonastre, Guerau de Queralt, el Vescomte de Rocaberti, Bernat Metge, y altres. En Rubió considera l'aparició de la primera escola lírica catalana en el regnat de Pere III com un dels fets més importants de la literatura patria.

Els seus successors, els germans Joan I y Martí, devien haver tingut una educació molt més curosa, tant científica com literaria: no es que tinguessin un gran talent, però s'interessaven per tot lo que nosaltres anomenem cultura. El document més notable de Joan I es l'envío al infant Martí d'un *rondell notat* (1) que havía acabat de fer *ab sa tenor e contratenor e ab son cant;* ab la súplica de cantarlo ell mateix o ferlo cantar y si era possible de ferlo circular. Es musich y poeta (2) alhora. Bernat Metge, en el *Somni,* el vegé rodejat de gossos (era un apassionat caçador y morí de cacera) ab un instrument músich, una *rota* (3) en la má.

La poètica festa de Barcelona a ell li deu la solemnitat de la *gaya sciencia* y la seva organisació; als peticionaris els concedí segell, el dret de judicar les poesíes presentades al concurs y de concedir títols y regals honorífichs, així com els privilegis de que fruíen els mantenedors de París y Tolosa. El rey Martí destiná en 1398 una important quantitat per la compra d'una joya que s'havía d'entregar al vencedor en la *gaya ciencia* (4). Es dubtós si aquest rey conreuá la poesía; segurament n'era un calurós admirador com el més entusiasta y eloqüent panegirista de la grandesa de la nació catalana. Quan, un parell de desenes després de la mort del rey Ferrán, el seu fill Alfons IV se trasladá a Italia, lo que l'encadená a Nápols y li feu casi oblidar la patria fou, més que la magnificencia del país, l'esperit del Renaixement literari y artístich.

En totes les corts europees de l'Edat Mitjana s'hi trobaven *joculatores,* jotglars, però en lloch son mencionats tant freqüentment y ocupant una posició tant original com en la Casa Aragonesa (5). Segons un privilegi de Jaume II, desde temps antich havía existit un *regnum arlotorum,* confirmat y protegit per els reys. En l'ordenació de la Casa reyal apareixen, tant a Barcelona com a Ma-

---

(1) Rubió, *Documents,* I, n. 307.

(2) V. Rubió; op. cit. I, n. 266 (de l'any 1374). El poeta Bernat de Bonastre havía enviat al infant Joan copia d'unes *cobles* de Guerau de Queralt, la *resposta* que hi feu el rey y la traversa que'l meteix Bernat havía fet. En l'interval l'infant també rebé la copia, componenthi altra *traversa*. Es candorós el final: «De la qual (la principal traversa) sabents que us sera plaer vos trametem traslat».—N. 267: L'infant escriu al seu pare sobre la seva *traversa*. Més tart li envia Pere March un sirventès, y ell hi fa el *respost*. Després li tramet traslat de les dites *cobles, respostes, traversa e sirventés*. Naturalment la mare y els germans havíen de conèixer aquestes produccions.

(3) Milá y Fontanals, II, 511.

(4) V. més amunt, p. 61 nota 1.

(5) Sobre lo que segueix, s'ocupará més detalladament el treball d'un deixeble meu, especialment sobre la situació dels joglars en la societat mig-eval. Sobre Mossèn Borra, v. el meu quadre del Concili de Constança, al final, en el que es aprofitat el fonamental treball de D. F. de Bofarull.

llorca, alguns joglars pertanyents a la Cort. Está fora de dubte que la seva posició era més elevada que no pas en altres terres. No se celebrava cap festa cortisana sense la seva presencia, els protegíen nombrosos privilegis y s'aprofitaven de moltes recomenacions. Tal vegada el tipo més característich es Mossèn Borra, joglar del rey Alfons, que, devegades com embaixador y altres com espía, s'aturá al concili de Constança, en el seguici del rey Segimon. Li debem unes descripcions còmiques y alhora instructives de la vida de la ciutat hont tingué lloch el Concili y del Sud d'Alemanya, y de les característiques principals dels personatges més influyents fetes ab gran frescor y audacia, dissimulada ab un ayre deliberat de mitja bogería. «A Strassburg, una ciutat com Valencia o Saragoça, hi passarem un mes; cada día se ballava y junyía. May havía vist tantes dones hermoses y ben adornades. L'últim ball que s'hi doná començá a les 5 de la tarde y durá tota la nit fins a día clar, quan ja resplandía el sol. S'hi buydaren dos grans botes de ví y's menjá per valor de 100 Talers de lleminadures. A l'endemá se repartiren a totes les Dames, diamants, fermalls, anells, etz.» (1).

II

Dos reys aragonesos, Jaume I y Pere III, poden agruparse baix la calificació d'historiadors; abdós pujaren molt joves a la cadira reyal, y, havent gobernat els dos més de 60 anys (1213-1276 y 1335-1386), podíen contar moltes coses. La autobiografía del Conqueridor es una de les perles de la literatura catalana. La qüestió de la seva autenticitat ha sigut tocada molt per demunt, més que no pas estudiada a fons o completament resolta en nombrosos treballs (2). No deixa de sorpendre el que un rey que preuava més que res l'ofici de les armes, del qui a penes tenim un testimoni literari y els documents del qual no'ns demostren cap inclinació en aquest sentit, aparegués de prompte com un dels autobiògrafs y pintors de carácters més brillants de l'Edat Mitjana; perque, si aquella obra es deguda a la má del rey Jaume, se l'ha de contar entre'ls més eminents narradors mig-evals. Ab quín tacte aludeix a les relacions del seu Pare el rey Pere el Catòlich ab la seva muller María de Montpeller, que a la fi fou repudiada per aquell; quíns escalfats accents sab trobar al pintar á la seva mare, que morí com una Santa! Y la meteixa habilitat se mostra en tota la obra, fins al descriure la mort benaventurada de l'hèroe, que ha de ser deguda a una altra má. Que's llegeixin solament la serie d'hermoses escenes que'ns ofereix el llibre desde l'aturada del

---

(1) V. Bofarull; *Tres cartas autógrafas é inéditas de Antonio Tallander*. (*Mem. de la R. Acad. de Buenas Letras*, V, p.).

(2) V. el fonamental article de J. Massó y Torrents, *Historiografía de Catalunya*, en la *Revue Hispanique*, especialment p. 503 y ss. Utilitzo el text catalá editat per M. Aguiló y Fuster en la Biblioteca Catalana; en ella, en els caps. 523 y ss., s'hi troben els passatges relatius al Concili de Lyó. V. també el meu *Papsttum und Untergang des Templerordens*, I, apèndix. La traducció llatina encara es inédita. Que es de la má de Pere Marsili, ho prova la comparació ab el n. 566 de les *Acta*, que segurament es autògraf. Solament he comparat alguns capítols. Sobre'l conjunt son sempre importants les observacions resumides per A. Morel Fatio en el *Grundriss der Roman. Phil.* II, 2 (1897), p. 118.—V. també el index de noms den Rubió, *Documents*, I. En el doc. n. 117, jo proposaría llegir: *Miramur de vobis et merito, quare librum pergameneum, quem, ut nobis dixistis, ad opus nostri* (en lloch de *vestri*) *rescribi facere debebatis et sumi ex quodam alio papireo libro nostro facto super gestis dive recordationis domini Jacobi regis Aragonum abavi nostri, nobis tamdiu mittere tardavistis*. Així se troba sentit en el passatge difícil d'interpretar.

vell monarca a Lyó, fins al segon concili general (1274); com volgué permanèixer absolutament descobert devant del Papa, y se li va oferir un seti casi a la mateixa alçada que'l d'aquest; com en una reunió de notables va avergonyir, fentlos empalidir d'enveja per les seves generoses profertes pera la creuada, als francesos, als Templers y als Hospitalaris; l'ocasió en que, cavalcant cap al seu hostal, brocá el cavall, fentli fer *una gran parada,* de manera que'ls francesos ab prou feynes podíen creure que tingués prop de setanta anys, y com ell exclamá ple de satisfacció: *huy es honrada tota Espanya.* Y, si recordem els hermosos quadres del final, quan arriba el temps de partir! El rey no vol fer com aquells dels qui diu el refrá: *qui foil va a Roma, pech sen torna,* y demana al Papa que'l confessi. Y així ho fa, ab gran contentament de Gregori X que no li dona altra penitencia que'l consell de que perseveri en el bé.

Tot això ho escrigué el conqueridor de Mallorca, Valencia y Murcia? La cosa es encara enredada. El *Libre des Feyts* apareix per primera vegada en 1343 en el monastir de Poblet. Però abans tenim una obra: *Gesta Jacobi regis* que compongué el dominicá Pere Marsili y fou terminada en 1314; com ha demostrat la comparació ab una carta seva publicada per mi, el manuscrit original se troba en la Biblioteca Universitaria de Barcelona. Les dugues obres, la catalana y la llatina, coincideixen en el contingut, fins al punt de que l'una sembla traducció de l'altra. Així resulta de la part examinada per mi; mes no en el sentit de que la versió sigui feta paraula per paraula d'un llenguatge a l'altre. La redacció llatina sembla més concisa, però d'això es difícil treuren cap conseqüencia. No's podría deduir una conseqüencia certa de la comparació completa dels dos textes? No ho crech gayre, però de totes maneres tal treball no ha sigut encara emprès. Una diferencia sorprenent hi hà entre la versió llatina y la catalana: aquesta es escrita en primera persona, mentres que l'altra ho es en tercera. Y ara se presenta naturalment la pregunta següent: se dona en aquest temps el cas d'una obra literaria, d'una producció històrica que conti la vida d'un tercer que s'hagi convertit en una autobiografía? Jo crech que s'hauría de recercar molt, pera trobarne una de semblant. Per lo demés sabem que Pere Marsili va utilisar un model, sigui el que sigui.

Per altra banda es extraordinari que, tractantse d'una autobiografía de Jaume I, fins l'any 1343 en que fa la seva primera aparició el *libre dels feyts* en catalá, sols se fassi menció en els documents del *liber gestorum,* o d'altres semblants denominacions, que sens dubte se refereixen a l'obra del Dominicá. Tal vegada els pròxims anys portarán el plantejament per tant de temps diferit del problema, y ab ell la seva solució. Però, tant si'ns declarem per el text llatí o el catalá, com si aquest perteneix al s. XIII o al XIV, sempre quedará el *libre dels feyts* com un dels més importants testimonis de la cultura catalana y de la mitj-eval.

Pere III tenía un notable temperament d'home curiós de saber. El seu calificatiu de *Cerimoniós* se compren quan s'ha treballat en la serie de més de mil registres que'ns ha deixat, y allí se veu l'inclinació del rey a ocuparse en els detalls insignificants ab el meteix carinyo que en els importants negocis d'Estat. En ells s'apren a conèixer, en variada barreja, l'indumentaria, les costums, els instituts religiosos y trets personals de tota classe. A tot arreu s'hi troba la

má del Rey. Naturalment moltes vegades se satisfeya ab obres de segona má; ni tant sols son originals d'ell les famoses *Ordinacions* (1) de la casa reyal, en les que cada ofici de la Cort hi trobava marcada la seva posició y activitat. La odiada casa de Mallorca s'havía adelantat ab les *Ordinationes* o *Leges palatinae*, que encara ens conserva un còdex illuminat de Bruseles. Pere III copiá la obra de Jaume II de Mallorca, ab les necessaries modificacions, traduintla al catalá. Ell imitava sempre les idees d'altre (2). Els seus documents els esmaltava ab comparacions y textes bíblichs, y ell mateix s'anomenava'l rey David, que unificá y engrandí el regne (3). Al rey Pere li agradava la teología y sobre tot la sabía portar al seu fi, utilisantla pera la seva justificació. Deu el protegía com al seu representant, defensantlo en mitg dels perills (4).

Un temperament de tal naturalesa havía de tenir interès en recullir els fets dels seus antipassats, encara que sols fos pera provar com distingía Deu a la Casa d'Aragó, y veure celebrat al rey Conqueridor com a un sant enviat de Deu. Continuament coleccionava llibres històrichs sobre'l seu regne, y ab viva curiositat demanava tant els de les terres vehines com els de les llunyanes.

Va escriure ell mateix la seva Crònica? En temps passats així s'havía cregut tant fermament com avuy día ha estat combatuda aquesta opinió; tot s'atribueix al seu secretari Descoll. «Al present no hi há res que acrediti l'activitat històrica del Cerimoniós»: així comença'l senyor Gonzalez Hurtebise un interessant article en la *Revista de bibliografía catalana* (5). «La gloria que més cobdiciava, la d'historiador del seu poble, jau per terra. Encara se'l preua com astròlech, poeta, jurisconsult y diplomàtich, però com historiador sembla definitivament exclòs del Panteó catalá». El mateix Hurtebise va posar mans a la obra, cercant un dato darrera l'altre en la colossal pedrera dels registres, y procurant així refer y afermar de nou el fonament de la primera opinió. La seva investigació se resumeix en els punts següents: 1.er el rey Pere va escriure ell mateix una Crònica dels reys d'Aragó y comtes de Barcelona; está fora de dubtes que ja era enllestida en 1366, tal vegada alguns anys abans; 2.on aquesta crònica coincideix probablement ab el famós manuscrit de S. Joan de la Penya; 3.er en 1349, quan apenes tenía 30 anys, el rey Pere havía terminat una part de la seva autobiografía y's proposava continuarla. Así está actualment el problema tantes vegades plantejat. Jo m'inclinaría a l'interpretació de l'Hurtebise. Se compren que un home

---

(1) *Col. de doc. inéditos*, vol. V.—Les he comparades ab *les leges palatinae* de Jaume II de Mallorca, en *Acta SS.º Junii*, vol. III. Probablement aquestes ordinacions mallorquines arribarren en 1343 ab la biblioteca de Jaume III a les mans de Pere III. V. Rubió, *Documents*, I, n.º 116: *Illos septem libros nostros quoi penes vos tenetis, quique fuerunt incliti Jacobi de Maiorica* etz.

(2) Rubió, *Documents*. I, n.º 214: Havía donat al seu difunt protonotari Mateu d'Adriá, 3 llibres castellans *en los quals libres son contengudes les leys del emperador... per tal que aquells fes tresladar en nostre lenguatge e fessem ordenar semblants leys, les quals propriament poguessen esser dites nostres.*

(3) Se llegeix en la *Revue Hispanique*, XV, p. 547, un passatge tret de la seva Crònica: *Com altre David, al qual stech dit; non recedat gladius de domo tua*, així també en el seu temps, no li va caure l'espasa de la má. Aqueixos records dels seus enemichs y contraris relacionats ab imatges bíbliques proven lo fortament que en Pere III va influir la lectura del Antich Testament.

(4) De vegades aquesta gran pedantería es d'una increible inclinació a ensenyar y a instruir. V., en lloch de molts altres, tant solament la carta ab la que fa donació de la seva biblioteca al monestir de Santes Creus (no Poblet?) en Rubió, *Documents*, I, nota al n.º 331.

(5) IV, p. 188 y ss. *La crónica general escrita por Pedro IV de Aragón.*

d'esperit tant agitat com el rey Pere no s'haguera satisfet ab acompanyar ab algunes observacions les notes del seu secretari sobre la seva personalitat y la dels seus predecessors.

III

La nova publicació den Rubió, ja tantes vegades citada y utilisada, prova quant estretament lligada va estar durant dos sigles ab tota la vida espiritual catalana l'activitat dels reys aragonesos y especialment de Pere III. Se podría aplegar en qualsevol país una colecció semblant als *Documents per l'historia de la Cultura catalana mig-eval?* Jo crech que no. Ni a Roma, ahont hi há la Curia papal, ni a França en que l'esplendor del segle XIII ho podría fer més possible. Unica en el seu genre es aquesta obra, en la que l'interès dels reys per totes les aspiracions artístiques y científiques del temps se demostra tant clarament com en l'elogi de l'Acròpolis que a fi del segle XIV ressona en una carta de Pere III: *con lo dit castell sia la pus richa joya qui al mont sia.* Ab rahó en Rubió ha afegit al llibre la reproducció fotográfica d'un document de tant alt valor.

Ja vaig tenir de fer alusió en les meves *Acta Aragonensia* a les hermoses descripcions de regals que's troben en l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Comencen en el temps de Jaume I. Entre'ls presents pera les mullers, fills y parents, pera'ls servidors fidels y monarques estrangers, s'hi troben de vegades citats alguns llibres, casi sempre naturalment de carácter religiós, a voltes poètichs o literaris. Però també se troben mencionades freqüentment en documents y cartes, ja en el temps de Jaume II, tota classe de obres científiques que'l rey volía possehir o ja tenía, llibres de medecina y astrología y fins un Titus Livi, que es tal vegada el primer clássich que tant manifestament apareix en el mercat de llibres. La sistemática investigació den Rubió en els fons de l'Arxiu, permet oferir ara un cop d'ull complet sobre les aficions dels reys a la cultura.

Devant de tots apareix Alfons II, que en 1287 encarregá una biblia francesa pera traduirla al catalá (1). Pere el Gran ja n'havía possehit un exemplar també d'origen francès. Jaume II es citat principalment ab motiu de les seves nombroses relacions literaries y d'altra classe ab Arnau de Vilanova, Ramon Lull y Ramon Muntaner, el famós historiador. També es mencionada la seva fundació de l'Estudi de Lleyda. Aquesta Universitat va ser sovint font de preocupacions per qui la va crear y el seu fill Alfons III. Ab freqüencia faltaven els mestres; el clero, els ciutadans y els estudiants convivíen dificilment. Disputes inofensives o bé de mal genre produhiren tants disturbis, que repetides vegades va pensarse en la seva traslació a un altre lloch més favorable, com per exemple Barcelona (2).

Solament uns pochs documents ens anomenen Alfons III. Posseeix un manuscrit d'astronomía y un altre jurídich, els dos illuminats; desitja ademés que se li retornin la crònica del seu avi y un llibre francès d'exemples que havía deixat. Això es tot! Y molt més abundants segueixen els documents del temps de Pere III

(1) V. *Rev. de bibliogr. Catalana.* IV, 48 y ss.; Carreras Candi: *Primera traducció catalana de la Biblia.*
(2) Sobre això les meves *Acta Arag.* contenen alguna cosa no aprofitada.

y dels seus dos successors. El rey Cerimoniós cerca y recerca per tot arreu, compra, regala y empenyora; quan el seu fill vol tenir llibres, li escriu que ell té uns copistes a la seva disposició, comenta per carta una obra històrica y en critica alguns capítols; vol reunir en un lloch els seus llibres y deixa a Poblet una biblioteca que vol que s'anomeni *libreria del rey en Pere*. Procura que tots els seus llibres siguin relligats. El cas següent pinta molt bé la cobdicia de llibres del seu fill Joan: va a Casp, puja al castell de l'Orde de St. Joan, y, a pesar de les protestes d'un Joanista, entra en la Biblioteca. Troba allí un Vegetius, *de re militari*, y se l'emporta sens permís, com ell meteix ho escriu al Gran Mestre Joan Fernández d'Heredia. Ab rahó diu en Rubió de l'apassionat amor als llibres de l'infant Joan, que devegades recorda el dels moderns bibliomans (1). En el seu entusiasme arribaren els dos reys a utilisar l'Inquisició pera el seu propòsit. Un s'admira extraordinariament quan llegeix que l'orgue de la fe rebía encárrechs per la recerca d'obres clássiques o que era instat per la traducció, lo més rápida possible, d'una crònica universal. Y, en efecte, per tals serveys literaris un dominicá rebía la promesa del cárrech d'Inquisidor (2).

Els llibres citats més freqüentment poden classificarse en quatre grupos. Primerament la Biblia: en conjunt es mencionada prop de 40 vegades, y la majoría referintse a diversos exemplars. Apareix comprada en el país y a l'estranger, a voltes adquirida entre'ls bens d'una successió, p. e. en la confiscació dels d'un enemich polítich, o bé obtinguda per altres medis; es incorporada a la Biblioteca reyal, utilisada pera obsequiar a parents y confessors y cambiada ab altres llibres. Un parell de vegades se'n cita el nombre de volums; un cop, lo que es més important, el propòsit d'una correcció: *la qual vos haviem lexada per corregir*. Sovint se parla de traduccions catalanes de la Biblia: així el rey Pere envía a la seva germana, reyna de Castella, un exemplar catalá (3). Per encárrech del rey Joan, un dominicá donava a Barcelona *quandam leccionem sacre scripture in romancio*, que era molt concorreguda de llechs y eclesiástichs. Desgraciadament no's dedueix fácilment del passatge si era solament una lectura pública de la Sagrada Escriptura en catalá, o bé si's tractava d'un comentari. De totes maneres les *lecciones*, que se distingíen de les *praedicaciones* del mestre en sacra página Fr. Bernat Jaubert, ocasionaren escándols y envejes, y el rey escrigué sobre això al Papa (4). Ademés de la Biblia, se citen també molts manuscrits eclesiástichs.

Entre'ls llibres de Pere III sobressurten principalment les obres històriques. Sempre demanava cròniques espanyoles y nacionals. L'autobiografía del seu antipassat Jaume I es varies vegades nomenada per ell. La posessió de cròniques

---

(1) Rubió, op. cit., n. 259, 283, 317, 331, 413.—V. pròlech, p. XXXIV: En ell la passió dels llibres pren carácters més vehements, trenca tota mena de respectes humans y es revesteix algunes voltes de formes bibliopirátiques com en certs famosos bibliomans moderns.

(2) Rubió, op. cit. n. 226, 355 y sobre tot els 363 y 420. Copio d'aquest ultim el passatge principal: *Ad servicia per vos* (fr. Matheus de Deo, o. P.), *nobis in transportando et exponendo aliquos libros de latina lingua in maternam impensa... habentes respectum .. tenore presentis comitimus sive etiam comendamus vobis eidem fratri Matheo officium inquisitionis fidei catholice in civitate et regno Maioricarum et in comitatibus Rossilionis et Ceritanie quam primo ipsum tam post cessum vel decessum fr. Jacobi Raymundi, ordinis predicti, qui officium obtinet in presenti, quam alias quomodocumque vacare contingerit.*

(3) V. l'Index, en el llibre de Rubió, lo mateix que pera les obres seguents.

(4) Rubió, op. cit. n.º 410.

franceses y sicilianes era sempre'l seu desitg predilecte. Però també l'interessava l'historia antigua y l'universal, fins a encarregar que se li compressin a París obres sobre Hungría, Dacia y Noruega. Arriba a precisarne el preu y l'*incipit* (1). Que el temps del Renaixement s'aproximava ho proven en el rey Pere y el seu fill Joan les recerques de Livius, Plutarch, Trogus Pompejus y Suetoni; el rey Martí demanava al Papa Benet XIII un Sèneca en dos volums. Ovidi es citat un parell de vegades y en cambi es maravellós que Virgili no ho sigui, feta excepció de les figures d'un drap d'Arras. Les relacions ab la renaixença italiana y les seves inclinacions clássiques les podríem deixar de banda, perque en aquest periode no tenen encara massa significació y en part son poch clares. De totes maneres, l'infant Joan sab d'un *filosof* grech, que era al servey del mestre Joan Fernández d'Heredia y traduía llibres grechs al catalá, y el rey Martí citava en 1408 un passatge del Paradís del Dant, en una comparació molt divertida (2). Com el profon coneixement y apreci de l'historia romana anava aumentant gradualment en aquells reys ho prova de manera molt evident una carta de Martí, en la que en 1397 felicitava als valencians, procurant al meteix temps enardirlos, per la seva decissió de lluytar contra els moros. Els recorda el gloriós poble romá, y el seu esperit de sacrifici durant la segona guerra púnica. «Vosaltres combateu contra'ls descendents d'aquells africans. Heu d'imitar al noble Curtius, que saltá en la gorja que llançava ayre irrespirable; o a Marcus Atilius que, pres a Cartagi, *qui vuy es Tunig*, y enviat a Roma pera'l bé de la patria, preferí que's decidís la seva perdua, y morí crudelment» (3). En semblants circumstancies el rey Joan utilisava l'Historia de França alguns anys abans, en els capítols d'instruccions d'un embaixador, mentres que Pere III procurava inflamar el coratge dels barcelonins per medi dels recorts de la seva gran historia.

Els llibres del tercer grupu, o sigui de bella literatura, eren casi tots encomanats a França, sobre tot per la esposa francesa de Joan I, que tant l'anyorá sempre. Sovint es demanat el *liber Lanzaloti*, que una vegada apareix en llengua catalana y dos voltes es desitjat el llibre *tabula rotunda*, que's relaciona ab el cicle arturiá, però la vaguedat de la seva menció no permet fixar ab seguretat el carácter del llibre.

Molt freqüentment se troben obres astrològiques (4) y també d'alquimia, encar

---

(1) Id. id., n.º 200, dona el començ d'una crònica, explicant l'historia de Meroveu, la seva deposició y l'estada que feu *ab lo rey de la Tiringia, qui en romans es de Loerrene.*

(2) Rubió; op. cit. n.º 509. El rey Martí escrivía al seu Governador General de Catalunya, que diverses vegades li havía enviat diferents cartes, pera demanar unes gracies al Sant Pare (Benet XIII), y havía quedat sense resposta; *E semblents, que aco sia la faula de Sibilla, que Dant toque en lo seu llibre, dient que com lo seu sepulcre fos en un gran bosc e molts vinguessen alli per haver responssions de lurs demandes, les quals scrivien ab letres d'or en les fulles dels roures e puys els sen anassen e a cap d algu temps tornassen alli matex per haver les dites respostes e trobassen les fulles dels dits roures perdudes, les unes per vents, les altres per sequedat, seguie s que, per gran treball que sostinguessen, no podien trobar ni haver les dites resposles. Aquesta Sibilla excuse Dant molt dient que no era la culpa sua, mas dels homens, qui per lur paguesa li fahien la dita interrogacio: per que nos volriem esser clars ab vos, si es culpa vostra o peguesa nostra de demanarho.*

No pot referirse més que al *Paradiso*, XXXIII, 65 y ss.:

Cosí al vento nelle foglie lievi
Si perdea la sentenzia di Sibillia.

Però aqui no's tracta pera rès d'aquelles escuses de que parla'l document.

(3) Rubió, op. cit. n. 437, 429 y 339.

(4) V. especialment Rubió, op. cit. n. 191, 201 y ss., 304 y la nota a la plana 280.

que aquestes últimes no en tanta abundancia. Abdúes ciencies ocultes foren viva ment conreudes en la península ibèrica, tant que, sortint d'ella, alguna obra va empendre el seu viatge cap a Europa. Espanya fou el camí per el qual les obres arábigues portaren aquella Art envers el Nort. Fins els reys aragonesos s'hi dedicaren. Jaume II en els seus últims anys encara se feya enviar secretament desde l'Arxiu un llibre de Geomancia, que havía fet servir quan era jove. Pere III encarregá a dos coneixedors de la materia la composició d'una nova *Art de astrologia*, y els permeté valdres pera ferla de totes els llibres astrològichs del seu Arxiu, ab excepció dels dos d'Ali-Aben Ragel (astròlech toledá del s. II), que no'ls eren necessaris. Per la obra den Rubió se demostra que tots els reys, tant en els díes de salut com en els de malaltía, havíen consultat els resultats de l'astrología. Devegades ho feyen ab sana crítica, com se veu en una correspondencia del rey Joan I, que prova que fins coneguts teòlechs s'ocupaven en els pronòstichs astronòmichs. El franciscá Francesch Eximeniç, en el *Cristiá*, havía respost a la pregunta de quan finaría el mon que ell no ho sabía, però que alguns sostenían que després de la reforma de l'Iglesia, a finals del segle XIV, el Papat y l'Imperi, representats per juheus conversos, se mudaríen a Jerusalem, y que tots els reyalmes perderíen el llur poder, exceptada la Casa de França, per els seus serveys a l'Iglesia! Finalment, tot el mon viuría baix un Papa y un Emperador, tot foran repúbliques y la pau regnaría per tot arreu, fins a la vinguda de l'Antichrist. Es natural que agradés poch al rey Joan tal perspectiva. Se maravella de l'intromisió d'un frare en l'art d'astronomía, y li expressa per aquest motiu la seva sorpresa. «Si no per tal com lo amam e l havem en nostra affeccio, deya, nos hi proveiriem en altra manera». L'Eximeniç se degué excusar suficientment y va referirse, al ferho, a una altra extraordinaria profecía. «Havem haud, li diu el rey, gran pler de la bona escusacio que havets feta; a aço que s conten en la dita vostra letra que l cardenal d Albana e frare Joan de Rochasist havien scrit a nostre pare, a qui Deus perdo, com se devia seguir en aquest centenari que la monarchia se sperave a la casa d Arago, vos responem que be ha un any en l archiu nos trobam aço;... e aço mateix nos dix maestres Crexques, que era strolech de casa nostra, e s entenia molt en judiciis, e altres strolechs sabents nostra nativitat; e tota vegada ho havem remes e ho remetem al voler de Deu». Involuntariament venen ara a la memoria les declaracions del prodigiós predicador de la penitencia, y les contradiccions que aixecaren; St. Vicens Ferrer era també súbdit del rey d'Aragó (1).

Com que les obres més importants del art espanyol corresponen al domini castellá, se compren que l'oriental estigui atrassat en l'investigació històrica artística. Ara recentment l'art catalá ha adquirit nova honor en les publicacions de Sanpere y Miquel, J. Puig y Cadafalch, Antoni de Falguera y J. Goday y Casals. No faig més que indicar l'interès dels reys aragonesos en els assumptos artístichs, tema la completa investigació del qual encara no ha sigut empresa. Els primers indicis d'aquest gran interès se troben ja en el sigle XIII, en els regals abans esmen-

(1) Del treball de Morel Fatio (en el *Grundriss der Roman. Phil.*, II, 2, p. 98), en el que detalladament parla de fr. Eximeniç, se treu el coneixement dels dos famosos catalans. La profecía del Cardenal d'Albano m'es desconeguda.

tats del tresor de la cambra reyal: ja que no tením els grans inventaris artístichs de la casa del rey, possehim en cambi bon nombre d'aquestes delicioses relacions d'obsequis. Y apareixen naturalment en primer terme els productes de les arts manuals, y sobre tot armes ricament guarnides, robes de seda, preciosos utensilis de casa, esculptures, treballs de Limoges, etz., la procedencia de la major part dels quals no s'indica. També apareixen nombroses miniatures, y d'aquestes podem devegades, gracies als documents, reconèixer l'origen aragonès. Així Jaume II dona orde d'illuminar una Biblia y senyala el camp de les pintures: *de capitibus litterarum et aliis figuris*. O bé en un salteri, que regala al seu fill petit, Joan, demana solament les inicials, perque l'illuminador Bernat Gonter ja hi havía pintat les *istorie passionis Christi*. Mestre Bernat sembla haver sigut el principal miniaturista de llibres del regnat de Jaume II. Digne de notarse per l'estudi de la dispersió dels artistes per el país es la recomanació al pintor Bernat de Pou (Puteo), de Barcelona, que vol establirse a Balaguer, perque allá no hi viu ningú del seu ofici (1). Sabem les obres de tres pintors del temps de Pere III. Apareix com de Ramon dez Torrent una pintura pera la capella reyal de Lleyda. Ferrer Bassa de Barcelona havía terminat unes obres deu anys abans (1346) pera la mateixa, y al començ del regnat del rey havía rebut l'encárrech de fer *duo pulcherrima retabularia* pera la capella de l'Aljafería de Saragoça. La cambra moresca d'aquesta Aljafería tenía pintures murals ab l'*historia de Jaufre*. Un tercer pintor de Barcelona, Llorens de Saragoça, rebía un pagament en 1366 per un retaule de l'historia de St. Nicolau, pera'l monestir de Clarisses de Calatayud, fundat per la reyna; un altre ab la llegenda de Sta. Caterina vol regalar al nou convent de Franciscanes de Terol. Els dos retaules eren de tres compartiments (2).

Al meteix nivell que la pintura estava l'esculptura (3). Fins els menuts fragments del gran sepulcre que Jaume II erigí a Santes Creus pera'l seu pare Pere el *Gran*, y sobre la construcció dels quals nombrosos documents donen preciosos detalls, proven l'habilitat artística de aquelles gents que duyen el senzill nom de *lapicida*. Pere III havía escullit el monestir de Poblet pera la seva tomba y la de les seves mullers. Allí maná també colocar dos estatues del seu antipassat Jaume el Conqueridor: la una representava al rey ab corona y l'altre com a monjo.

Pere III fins havía creat la galería d'estatues dels seus predecessors! L'esculptor Mestre Aloy va rebre en 1342 el gran encárrech de construhir en alabastre y pera'l palau reyal de Barcelona la serie completa dels sobirans catalans-aragonesos, y en figures lo més hermoses possible: es a saber els vuyt que havíen dut el títol de rey fins a Pere III y onze estatues més dels comtes de Barcelona. Rebé 15 lliures per cada una, o sigui en conjunt 335, y 1000 sous per les despeses accessories. Mentres el rey sembla en el primer document que té el propòsit de que les pedres sense tallar siguin portades al Palau de Barcelona, diu més tart

(1) V. *Acta Aragonensia*, n. 581 y 601; Rubió, op. cit., n. 49-54.
(2) Rubió, op. cit.; n. 102, 132, 160, 170, 174, 218. Sobre'l pintor fugitiu Joan de Bruges, v. n. 261.
(3) Rubió, op. cit. n. 112, 150, 156, 184, 235.

que com moltes de les estatues son acabades a Girona y pels seus volts, que's duguin fins a mar y d'allá ab barca a Barcelona. El meteix Mestre Aloy havía fet a Castelló d'Empuries una estatua en pedra del rey, que ha de ser transportada a Perpinyá. S'han trobat indicacions de tota classe, que podrá aprofitar ara l'historiador de l'art. Així veyem que'l rey demana al abat de Ripoll suficient informació sobre la manera com els comtes de Barcelona son representats en el monestir: de quina edat y color del cabell y la barba, vestit, y que es lo què duhen al cap y a la má!

Tapiços pintats apareixen ja en temps de Jaume II, però sobre tot en el de Pere III: un drap *cum istoriis novem militum* costava 50 florins d'or; no es tan car un altre ab l'historia *de les XII passes;* altres quatre s'anomenaven del cavaller de la Penitencia, de Titus y Vespasianus y de Santa Caterina. La reyna Leonor maná comprar en 1356 a Avinyó y Montpeller diversos tapiços pera les infantes: un drap d'Arras ab l'historia *venandi*, un segon ab l'historia dels cavallers de la taula rodona, un tercer *cum istoria cuiusdam stulti et septem sapientium*, y el quart ab la coneguda historia de Virgili; també n'hi havía de brodats ab l'historia de la Creació, de la edat dels infants, dels cavallers lluytadors y de Carle-Many. Finalment l'últim figurava el *castrum amoris* (1).

Un *castell d'amor* de plata (2) disposat ab tres figures d'argent, torres y finestres, es descrit completaments en 1360 ab motiu d'haver sigut empenyorat per el rey. L'orfebrería tingué gran floreixement en la segona meytat del XIVèn segle. L'argenter de més anomenada es el valenciá Pere Bernes.

H. FINKE

Trad. de J. R. y B.

(1) Rubió, op. cit., especialment n. 135, 209, 240, y pás. 171
(2) Ibid., n. 195, 193.

La marxa de Portolá y'l descobriment del Golf de California [1]

La suposició popular accepta la tant repetida relació de que l'establiment de California es degut al piadós zel d'un sacerdot, prompte a salvar les ánimes dels pagans, ajudat pel paternal cuydado d'un monarca a favor dels seus súbdits. Oblidades les exigencies polítiques, els governadors civils y comandants militars queyen en l'insignificancia y's convertíen en senzills executors del poder eclesiástich; mentres l'heroich esforç de Juníper Serra pera convertir els indígenes, son valor enfront del enemich, son zel sublim y sa incessant devoció el feyen el factor impulsiu en la colonisació de California.

Y no es sols per la concepció popular que l'Iglesia s'obre camí dintre la California, puix nosaltres comprenem que'ls escrits de Fra Francesch Palou, amich, deixeble y successor de Juníper, serveixen de punt de partida pera tots els historiadors de la possessió. Fra Palou detalla la gloriosa vida del hèroe ab qui treballa, elogía al qui es digne capellá y ardent missioner, mentres aixeca y enforteix el país fundant missions, plantant vinyes, oliveres y arbres fruyters, en terres els habitants de les quals sovint havíen de patir fam, donant ajuda y confort als malalts y atribulats y consol als agonisants. La pintura dels Pares es realment encantadora. Els establiments pera l'infancia fundats per l'Iglesia se conservaven richs y poderosos, però tant acertada y sabia era l'administració dels Pares y tant generosa llur hospitalitat que la vida a California durant el primer quart del sigle XIX pot dirse qu'era una dolça y reposada existencia.

Per brillant que sía la figura de Juníper treta per Palou, l'investigador cuydadós trobará que'l factor impulsiu en l'ocupació de California era la necessaria força militar y no'l zel del missioner. Desde'l temps de Cabrillo, Espanya pretenía les costes del Pacífich fins als 42 graus de latitut nort, per rahó de descobriment; però més de dos anys havíen passat y encara aquella nació no havía fet res pera

---

(1) L'any passat a S. Francisco de California se feu solemne commemoració de l'espedició interessantíssima que detalla aquesta ressenya, la qual publicam traduhida del inglès per lo que interessa a tot Catalunya. En efecte, no cal més que fixarse en els cognoms dels oficials y religiosos que hi figuran y en els datos parcials que s'hi donen per concloure que l'espedició fou especialment catalana. Ne sabem aquí tant poch d'aqueixes coses, sobre tot en lo que s'enclou en les darreres centuries, que bé val la pena de posarhi l'atenció alguna vegada.

Ademés, un interès particular nos obliga a parlarne. Del Comitè de tres persones (una de les quals fou l'auto d'aqueix article) designat per fer ab tota pompa la referida commemoració formava part el nostre distingit compatrici l'enginyer D. Eusebi J. Molera, qui, residint de ja fa quaranta anys a S. Francisco, no hi há allí obra ni acte important que no necessiti la seva colaboració. Aqueix carácter catalá de l'espedició el menará a treballar en l'empresa ab més decisió y entusiasme y l'ha portat després a fer tota mena d'averiguacions sobre'ls antecedents del capdill d'aquella, el Governador D. Gaspar de Portolá; interessant en la feyna a la nostra Cátedra d'Historia de Catalunya, la qual ha tingut ja la fortuna de poderli enviar bon acopi de datos biográfichs, començant per confirmar l'origen y naturalesa catalana del pesonatge, tant desconegut fins ara aquí com cèlebre y popular en aquelles terres de California, sobre tot en lo superba Ciutat de S. Francisco.—*N. de la R.*

consolidar el seu establiment; y'l país fou obert a la colonisació per una nació prou forta pera mantenir y protegir les seves possessions.

Abans d'esplicar l'historia de la marxa de Portolá, considerem un moment la situació de California en relació ab Espanya y les demés nacions europees, y veurem per què Espanya no's trobá prou forta pera ocupar el país.

Quan Legaspi hagué completat la conquesta de les Filipines en 1565, va enviar son barco *San Pedro*, manat per son fill Felip Salcedo, ab ordres de procurar obrir camí pera'l retorn dels vaixells a les Illes. El *San Pedro* sortí de Cebú pel Juny de 1565, en direcció Nortdest, cap als *Ladrones*, d'allá cap al Nort fins als 38 graus de latitut, hont virá envers l'Est, seguint el *Kuroshimo* o Corrent Negra pel Japó, y desembarcaren en les costes de California en la latitut de Cape Mendocino. Un barco de vela no gayre gros baixá a les costes de California y la Nova-Espanya, menant els viatgers al port de Acapulco. Aquest camí fou obert pels capellans del *San Pedro*, y l'únich seguit durant quasi bé tres segles per les galeres d'Espanya que anaven de Manila a Acapulco. El viatge a travers del Pacífich fou molt llarch, y'ls vapors se vegeren obligats a fer parada al Japó. Tots desitjaven en gran manéra un alberch en les costes de California, hont els barcos poguessen reposar y reparar ses averíes. S'ordená una inspecció per les desconegudes costes del Mar del Sur (com s'anomenava), lo que sugería l'esploració estesa fins a uns 40 graus de latitut cap al Nort; afeginthi que la costa era part del meteix continent, com la de Xina, o tant sols separada d'ell per l'insignificant estret d'Anián, el que seguiren pera aixamplarlo fins a 42º de latitut.

Passat aquet temps, la primera esploració de la costa del nort de California fou la de Joan Rodriguez Cabrillo, continuada després de la seva mort per son primer pilot Bartomeu Ferrelo, en 1542-1543. Cabrillo s'embarcá cap al Nort fins a Fort Ross, anclá en el golf de Farallones, a l'entrada del Golden Gate, y pensava refugiarse de les tempestats en l'illa de S. Miguel, Sta. Bárbara, Chanuel, hont morí. Ferrelo prengué la direcció y s'encaminá vers el Cape Mendocino, anomenat aixís en honor de D. Antonio de Mendoza, primer Virrey de Nova-Espanya.

Pel Juny de 1579, Francis Drake, comanant Golden Hinde, va refugiarse en el golf de sota'l Point Reyes, conegut era per Drakes's Bay. Prengué possessió del país anomenat Queen Elizabelh, y l'anomená New-Albion, perque de sa blanca roca Chaplain Fletcher escriu: «S'apoya en mitx del mar y també ella té alguna afinitat ab nostre propi país». En aquell lloch y en aquell temps fou quan se prestá el primer servey inglès a Amèrica, per Master Francis Fletcher, capellá de Francis Drake. El *Prayer Book Cross*, a Golden Gate Park, S. Francisco, commemora aquest fet.

Drake residí 37 díes en aquella badía: refeu el barco, s'assortí ell mateix de fusta y ayga, y s'embarcá a 23 Juliol cap a Southeast Farallones, hont feu provisió, en una tenda, de bou marí, y el 25 s'encaminá a travers del Pacífich cap a Inglaterra, pel camí del Cap de Good Hope. En 1585, el Capitá Francisco de Galí, de retorn d'un viatge a les Filipines, dirigí sa galera tant cap al Nort com el temps li va permetre, y, al passar per les costes de California, examiná les terres y els ports y feu mapes y notes de tot lo que observá. Sembla qu'en aquestes notes de Galí no hi havía res de particular. Arribá fins a 37 graus de latitut de la costa, y notá que ses terres eren altes y hermoses, qu'en les montanyes no hi havía neu, y que per la costa s'hi veyen senyals de golfs, rius y ports.

En 1594, el Capitá Sebastiá Cermeñon, marí português al servey d'Espanya, embarcá cap a les Filipines, ab ordres semblants a les den Galí. En un acte de vigilancia de la costa, va perdre son barco *San Agustín*. Se suposa que fou trobat en una de les Farallones y arreconat en la Badía de Drake. Llavors del tronch d'un arbre construiren una barca anomenada *viroco* y dintre d'ella continuá el

viatge tota la tripulació, composta de més de 70 persones. La petita embarcació arribá al Puerto de Navidad bé, y allá la deixá el comandant y part de la companyía, a cárrech del pilot Joan de Morgana, ab un retén de 10 hòmens, els qui la conduhiren a dintre d'Acapulco pel Janer 1596. Fou un viatge molt notable aquest de prop de 2.500 milles, per hòmens náufrechs, malalts o contrariats y en una senzilla barca oberta.

Perdentse el *San Agustín*, quedá acabada l' esploració de la costa de California per les embarcacions que hi anaven desde Filipines.

Alguna vegada, l'istiu de 1595, el Virrey de Nova-Espanya, D. Lluís de Velasco, entrava en l'agreste país pera veure les esploracions de les costes de California y l'establiment de les terres. Aquests esploradors, a despeses dels verdaders aventurers, teníen el privilegi d'arreplegar peix y el del comerç, y les excepcions usualment fetes a tots els establidors pacífichs de les noves provincies. S'havíen començat els preparatius pera una espedició quan s'iniciá una disputa entra'l quefe y sos associats, y'l primer fou portat als tribunals. Abans de que's dictás sentencia morí aquest quefe y'l jutge ordená als associats, entre ells Sebastiá Vizcaíno, que no sortissen a viatge abans de tres mesos. Però Vizcaino va acudir al virrey Velasco y obtingué permís pera posarse en camí. Aixís estaven les coses quan Velasco fou rellevat, y'l nou virrey, D. Gaspar de Zúñiga, Comte de Monterey, entrá al mando de la plaça. Informat per Velasco, Zúñiga feu un cuydadós examen de tots els quefes d'aquella espedició de California, y'l resultat no fou favorable pera'l Vizcaíno. El nou virrey no pensava que una empresa que podía dur tant vasts resultats pogués fiarse al mando d'una persona de tant obscua posició y tant reduhit capital. També dubtava si Vizcaíno tenía prou resolució y capacitat pera tant gran empresa, semblantli que, si'l desordre entrava entre la seva gent, o si'ls indígenes se rebelassen contra ell, podía posarse en perill la reputació y autoritat del Rey. Per altra part hi havía la decisió de la cort, la concessió del virrey y el fet de que'l Vizcaíno ja havía remenat en aquella materia. Zúñiga comunicá sos dubtes al primer virrey, qui, estranyat, va sosmetre la qüestió a un teòlech jurista, escullit, com el virrey escriu, d'entre aquells l'opinió dels quals era tinguda en més gran consideració. L'opinió d'aquest fou: que la concessió del virrey tenía la força d'un contracte, que lo que primerament fou un favor ara esdevenía una rahó, y que, com el Capitá no havía manifestat incapacitat y no s'havía fet digne d'ofensa, el tracte no debía esser variat. L'audiencia, hont Zúñiga també plantejá la qüestió, fou d'opinió semblant. Devant de la força que aquell fet havía pres, el virrey va resoldre no anular aquell tracte, però sí fer tot lo posible pera assegurar l'èxit de l'espedició. A fi de que Vizcaíno fos temut y respectat de sos soldats, el virrey el revestí de la més gran autoritat y honor. Se feu entregar per ell un inventari dels barcos y llanxes que pensava endursen ab ell, ab ses veles y demés; el nombre de tripulants, ses provissions, armas, municions, etc., y notificá als oficials que no li era permès sortir, a l'embarcació, fins qu'estigués plenament assortida de tot lo necessari pera'l viatge y seguritat dels tripulants. El Consell de les Indies, al rebre l'avis de Zúñiga, li ordená que invalidés la comissió de Vizcaíno y que escullís un altre pilot pera l'espedició; però, abans de que aquesta ordre arribés al virrey, Vizcaíno ja s'havía embarcat. L'espedició constava del barco almirall *San Francisco*, de 200 tonelades, el *San José*, un ba co més petit qu'estava al mando del Capitá Rodrigo de Figueroa, y una llanxa. Vizcaíno embarcá cap a Acapulco pel Març de 1596. La seva primera parada fou en el port de Calagua en les costes de Colima, hont deixá una part de son personal y queviures; y a aquest punt el cuydadós virrey enviá un representant pera veure si Vizcaíno cumplía ab tots sos debers, y pera informarse de la conducta dels seus soldats. Desde allá Vizcaíno embarcá pel N. O. cap al Cap Corrientes; d'allá, pel

Nort, cap a les illes de S. Juan de Mazatlan. Desde Mazatlan virá cap al O. N. O., atravessant el Golf de California, prengué terra en una gran badía qu'ell anomená S. Felipe, coneguda després per la Badía de Cerralbo. D'allá se'n aná a la Badía de la Pau, anomenada aixís pel pacífich carácter dels indis, que'ls reberen ab presents de peix, caça y fruyta. Aquell es al lloch, com se suposa, hont Jimenez, el descobridor de California, perdé la vida en 1533, y hont Cortès establí sa mal organisada colonia anys més tart. Al entrar el barco almirall en la badía, s'encallá en una roca y's vegeren obligats a llançar el mástil y a descarregarse de les provisions, perdentne una gran part. Aquí Vizcaíno desembarcá y edificá un casalot, deixá el barco almirall y sos hòmens al mando de son tinent Figueroa, y torná a sortir pel Octubre ab el *San José*, la llanxa y alguns hòmens pera esplorar el golf. Se topá ab tremendes tempestats que separaren abdós barcos, y, no haventhi prou disciplina entre sos soldats, s'espantá enfront dels indis de la costa, perdent dinou hòmens en el saqueig del barco. Retorná cap a La Paz, hont els mariners, desanimats per les tempestes y la perdua de sos companys, demanaren pera tornar a Nova-Espanya. Les provisions s'acabaven, y, posant els malcontents en el barco almirall y llanxa, els enviá de retorn; mentres ell, ab una quarentena dels hòmens més valents y adictes, s'embarcá altra vegada pera les aygues tremendes del Golf. Durant 66 díes lluytá contra les aygues mogudes del Nort, conseguint sols un avançament de 29 graus, y llavors, complacent ab les súpliques de sos hòmens, embarcá vers el port de les illes de Mazatlan.

Els resultats de l'espedició no afavoriren la reputació de Vizcaíno, però ell feu la més brillant relació de sos descobriments. Parlá d'una terra que doblava l'estensió de Nova-Espanya y en molt favorable situació. Sos mars eran abundants en perles de valor y peix de superior qualitat y en proporció major que la dels altres mars descoberts. Terres endins, uns vint díes cap al Nort, s'hi trobaven habitants que vivíen en pobles, anaven vestits y portaven adornos d'or y plata y capes de cotó. Hi abundava el blat y aucells del país y de Castella: aquests indis, com ell els anomená, no se trobaven solament en un lloch, sinó en varis. Ell desitjava conseguir permís pera un altre viatge, y, com la primera espedició agotá tots sos recursos, demaná que se li donassen 35.000 dollars del tresor públich y s'assortissen sos barcos. Ab aquests avançaments pensava desquitarse de les primeres pagues de son viatge. També demaná, junt ab els qui l'acompanyaven, que'ls paíssos conquistats per ells a favor de la corona quedassen tributaris seus durant cinch generacions, que se'ls elevés a senyors y poguessen gosar de tots els favors, excepcions y llibertats que'ls altres senyors disfruten, no solament en les Indies sinó també a Espanya. Per aquests y altres favors concedits, Vizcaíno convení en sortir a la mar ab cinch barcos d'artillería, 150 hòmens, armes, municions, etc.; tot lo necessari pera'l viatge. Ell debía pagar al Rey una sisena part del or, pedres precioses y substancies minerals trobades, una dècima part del peix arreplegat y una vintena part de la sal obtinguda. També prometé descobrir tota l'*ensenada* y Golf de California, pendren possessió en nom del Rey, colonisarla, edificarhi forts y esplorar aquelles illes fins a una distancia de cent lleugues.

La entusiasta relació de Vizcaíno no acabava de decidir a les autoritats, però, com havía tingut alguna esperiencia, el Consell apreciá qu'ell era l'home mellor pera guía de l'espedició, a pesar de que Zúñiga afavoría, pera que resultés comandant, a D. Gabriel Maldonado, de Sevilla. El Consell ordená que del tresor públich se donassen a Vizcaíno tots els cabals necessaris; li concedí els drets feudals pera tres generacions y acordá que'ls descobridors tindríen tots els privilegis de senyors en les terres de les Indies. Vizcaíno fou proclamat Capitá general de l'espedició, y sortí d'Acapulco pel Maig de 1602, ab ordre d'esplorar la costa de California desde'l Cap S. Lucas al Cap Mendocino. Els barcos eren: *San Diego*, barco

almirall; *Santo Tomás*, manat per Toribi Gomez de Corvan; *Tres Reyes*, fragata petita governada per l'alfèrez Martín Aguilar, y un *barcolongo* pera esplorar rius y badíes. El primer pilot d'aquesta espedició era Francisco Bolaños, que fou un dels pilots, ab Cermeñón, del naufragat *San Agustín*. Tres carmelites descalços cuydaren de les necessitats espirituals dels aventurers.

L'historia d'aquest segon viatge de Vizcaíno es ben coneguda. Als 10 Novembre estigueren en la badía S. Diego; el 14 passaren a una badía de la qual ignoraven el seu nom de S. Miguel, que li havía donat Cabrillo 60 anys abans. Més tart hi entraren y l'anomenaren badía de S. Pedro perqu'era el día de S. Pere, bisbe d'Alexandría. També fou ell qui doná nom a les illes fins ara conegudes ab els noms de Sta. Catalina y S. Clemente. Seguidament torná a embarcarse y descobrí el Canal de Sta. Bárbara el día de la Santa, y també doná nom a les illes de Sta. Bárbara y de S. Nicolás. Passant per la Punta de la Concepción, com ell l'anomena, Vizcaíno pujá a la costa ab una espessa broma que s'alçá el 14 de Desembre mostrant als viatgers l'elevada costa, ovirada usualment pels vaixells que venen desde Filipinas. Quatre lleugues devant d'ells vegeren un riu que, procedent d'unes altes montanyes, arribava al mar passant per una hermosa vall. A les montanyes les doná el nom de Sierra de Sta. Lucía, y al torrent l'anomená Rio del Carmelo, en honor dels frares carmelites. Voltant una alta y emboscada punta que anomená Punta de los Pinos, anclá en la badía de Monterey pel Desembre de 1602. Aquí Vizcaíno edificá el tant desitjat alberch de refugi, donantli el nom de son patró, el Comte de Monterey. Vizcaíno treballá com el qui més en sos descobriments, y en una carta al Rey doná la més gloriosa descripció de la badía, qu'es de les mellors però ab cala oberta. Els indis, com de costum, li parlaren de grans ciutats en l'interior que'l convidaven a visitar, però Vizcaíno no podía aturarse. Ses provisions estaven quasi acabades, sos hòmens malalts que'n moríen varis; y, posant els més desesperats en el *Santo Tomás*, els enviá a rebre socors a Acapulco, mentres ell s'embarcava y ab el barco almirall y la fragata marxava cap al Nort. Una tempestat separá prompte els dos vaixells, que ja no's tornaren a veure fins que's trobaren en l'alberch d'Acapulco. El pilot Bolaños digué a Vizcaíno que Cermeñon havía deixat en la badía de Drake una gran quantitat de cereals y sedes; y ell entrá en la badía pera veure si quedava cap vestigi d'aquell barco de carga. Sense desembarcar, esperava l'arribada de la fragata, però, com no arribá, sortí a buscarla. El día 13 una tremenda ventada del S. E. el feu girar cap al Nort. Va seguir al vent una espessa broma que, quan s'aixecá, el trobá als 42 graus de latitut, límit de ses escursions, ab el Cap Blanco a la vista. Tant sols sis dels seus hòmens estaven en estat de continuar y ell virá vers Acapulco, ahont arribá pel Març de 1603. De tots els qui sortiren ab ell n'havíen mort quaranta dos.

En 1606, Felip III, Rey d'Espanya, ordená que Monterey s'ocupás en els socors y rehabilitació dels vaixells de Filipines. També ordená que's donás a Vizcaíno el mando de l'espedició. Ses ordres no foren proclamades y Vizcaíno s'embarcá cap al Japó, d'ahont torná en 1613, y va morir tres anys després.

Durant 160 anys, res estorbá la pacificació y establiment de l'alta California. Les galeres continuaven fent uns viatges anyals a les Filipines, y de retorn passaven prop de la costa contemplant aquelles hermoses terres; però cap alberch de refugi s'havía edificat y ningú havía provat de colonisar el país.

Al últim el Rey d'Espanya començá a discorre que, si volía retenir ses possessions a Amèrica, li era necessaria alguna accció o força pera la seva protecció. La sobiranía d'Espanya en el Pacífich estava amenaçada. Els russos havíen atravessat el Mar de Bering, y s'havíen establert per la costa de Alaska, mentres sos caçadors estenien llur persecució pel mar del Sur. L'Inglaterra s'havía dirigit al Canadá de França, y estava disposada a ocuparse en les posessions espanyoles

d'Amèrica. La familia dels Borbons, prínceps d'Espanya, França y Italia, havía encès l'ira de Pitt, llavors el cim de la seva fama, el qual resolgué demanar una esplicació a Espanya, y, en cas de no donarla, atacarla abans que pogués prepararse, declarant que ja era hora d'humiliar la casa dels Borbons. Una derrota del Consell feu resignar forçosament a Pitt, però en 1766 ocupá altra volta el poder, ab el meteix orgull y arrogancia de sempre.

Pel Febrer de 1767, Carles III de Espanya dictá son famós decret d'espulsió dels Jesuítes dels dominis espanyols. Aquesta Companyía havía establert un nombre de missions en la Baixa California, y D. Gaspar de Portolá, un capitá de dragons del Regiment c'Espanya, fou nomenat governador de California; y embarcá a Tepic ab 25 dragons, 25 infants y 14 frares Franciscans a la disposició dels Jesuítes y pera posar les missions de California sots la direcció dels Franciscans.

El Rey, advertit del avançament dels russos en les costes del Nort de California, ordená al virrey de Nova-Espanya que prengués mides efectives pera guardar aquella part de sos dominis del perill de l'invasió. Mentres el virrey buscava una persona de suficient importancia y habilitat pera encarregarse d'aquesta gran obra, D. José de Galvez, visitador general del regne y membre del Consell de les Indies, oferí sos serveys pera anar a la Baixa California y efectuar l'organisació de la espedició. Sos serveys foren acceptats y Galvez sortí de la ciutat de Mèxich, pel Abril de 1768, pera S. Blas, en la costa de la Nova-Galicia. Abans d'anclar en aquell port, li arribá un correu del virrey ab ordres que acabava de rebre de la cort, anunciant que anava a esser despatxada una espedició marítima per Monterey y aquell port fortificat. Reunida la Junta a S. Blas, el visitador esposá devant d'ella els desitxs del Rey. Digué qu'en les costes occidentals de California, Espanya reclamava desde'l Cap S. Lucas al riu Los Reyes, 43º, a pesar de que l'única porció ocupada era desde Cap S. Lucas fins a 30º. La porció civilisada, o cristiana, no comptava més que 400 ánimes, enclohenthi les families dels soldats de guarnició a Loreto y les dels minayres del Sur, que, si algun estranger s'establís en els cèlebres ports de S. Diego y Monterey, se podién haver fortificat ells meteixos abans de que'l Govern pogués rebren la noticia. En tot el Mar del Sur, que banyava les costes de Nova-Espanya, no hi havía altres vaixells que dos paquebots, el *San Carlos*, el *San Antonio* y dos barcos de menys tonelades que servíen als Jesuítes missioners per llurs comunicacinos entre California y la costa de Sonora. Aquets pochs barcos constituíen tota la força marítima que podía oposar resistencia a les invasions estrangeres. Galvez convocá la Junta ab assistencia del comandant del departament, els oficials de l'armada y pilots que's trobaven allá. Se resolgué enviar els *San Carlos* y *San Antonio* en espedició, y's donaren ordres de preparar els altres barcos, mentres Galvez treballava pera atendre en la península als gastos y provisions. Totes les missions de la Baixa California foren carregades de provisions y vestits pera les noves missions que s'anaven a establir, y s'hi rebíen fruytes, vins blats, cavalls y mules; perque Galvez havía decidit suplir l'espedició marítima ab una per terra, preveyent els inombrables perills d'un llarch viatge per mar. El governador, D. Gaspar de Portolá, voluntariament dirigía lo referent a l'espedició, y se l'anomená cap-comandant d'ella. Se designá pera segon al capitá del presiri de Loreto, D. Ferrán de Rivera y Momcado. Les tropes estaven formades de 40 genets, a les ordres de Rivera, y 25 infants de la *Companyía franca de Catalunya*, sots el mando del tinent D. Pere Fages. A les tropes del presiri s'hi ajuntaren 30 indis cristians de les missions, armats. Aquets estaven apuntats pera la espedició per terra. La missió de Sta. María, la de més cap al Nort de la península, fou el lloch de cita de les forces de terra, y desde Loreto quatre llanxetes ab provisions foren enviades a la badía

de S. Lluís Gonçaga, qu'es el punt més pròxim de les missions de Sta. María, ahont se dirigiren també, per terra, les tropes, mulats y vacades. No trobant pastura suficient als vols de Sta. María, avançaren fins a Velicatá, a unes 30 milles de distancia, y aquí s'ajuntá tota la espedició per terra. Pera juntarse als oficials, D. Miguel Costansó, del cos d'enginyers, fou nomenat cosmògraf y cronista de l'espedició, y D. Pere Prat fou apuntat pera metge. Pera assitir als soldats y pendre lloch en les missions que anaven a establir en les noves terres els següents missioners, del Colegi de S. Fernando de Mèxich, foren cridats a acompanyar l'espedició: Fra Juníper Serra, president de les missions de l'Alta California, Fra Joan Crespi, Fra Ferrán Parron, Fra Joan Vizcaíno y Fra Francesch Gomez.

El día 6 de Janer de 1769, en el port de La Paz, el *S. Carlos* estava ple y a punt de ferse a la mar. El venerable P. Juníper Serra cantá missa a bordo y benehí el barco y les banderes. El visitador nomená a St. Joseph patró de l'espedició, y ab fervent exhortació entusiasmá els cors dels qui anaven a marxar. Aquests eren: D. Pere Fages ab sos 25 catalans del primer Batalló, segon Regiment de voluntaris de Catalunya; Alferez, Miquel Constansó; Cirurgiá, D. Pere Prat, y el P. Ferrán Parron. El Capitá de barco era D. Vicens Vila, tinent del navili reyal; capitá ajudant, D. Jordi Estorace, y 23 mariners, 2 criats, 4 cuyners y 2 manyans completaven la tripulació de 62 hòmens en total. S'embarcaren la nit del 9 de Janer, y sortiren el día 10. Galvez nomená a Fages quefe militar de l'espedició marítima, y l'instruí en el mando dels soldats de terra fins a l'arribada del Governador a Monterey. El día 15 de Febrer el P. Juníper repetí sos oficis en el *San Antonio*, que sortí a la mar al mando de D. Joan Perez (de la navegació de Filipines), portant el P. Vizcaíno, alguns fusters, manyans y cuyners, que, ab els mariners, formaven unes 90 persones junt ab l'altre primer barco. La vanguardia era a la badía de S. Diego, hont se debíen juntar.

L'espedició de terra se dividí en dúes parts. La primera, ab Rivera al cap, sortí de Veticalá el 24 de Març, y la segona, al mando del Governador, sortí el 15 de Maig. Ab Rivera hi anaven el P. Crespi y el capitá ajudant D. Joseph Cañizares, 25 soldats *de cuera*, 3 moços y 11 indis cristians: total 42 hòmens. Ab el Governador marxaven: el P. Juníper Serra, 50 soldats *de cuera* al mando del sargento Joseph Francesch Ortega, 2 criats, moços y indis cristians: total 44 hòmens. El día anterior, 14 de Maig de 1769, era diumenge y Fra Juníper establí les Missions de S. Ferrán ab Fra Miquel de la Campa com a Ministre. Pera socors y rellevo de les tropes de mar y terra, Galvez arreglá una embarcació a S. Blas, que anomená *San José*, plena de provisions y demés coses útils, enviantla ab ordres de trobarse ab l'espedició a Monterey. Aquest barco se perdé en el mar.

No hi há gran cosa de interessant en aquesta marxa d'unes 200 milles, per terrenos pèssims, cap a la badía de S. Diego. Tinch el dietari de Fra Juníper al meu devant: es una relació plena de petits incidents de la marxa. Se trobaren ab colles d'indis, ab barranchs per atravessar, etc.; cap carrera; cap distancia atravessada, ni cap informació semblant necessaria pera qui no conega el país. Com a cronista no pot compararse ab Fra Crespi. El 20 de Juny arribaren a les envistes del mar, en l'Ensenada de Todos los Santos; desde allá proseguiren per mar fins que arribaren al punt de reunió. Mentres avançaven cap a S. Diego, els seus indis aliats començaren el desert per por als Diegueños, que començaven a trobar a bandades, y als qui feya retirar un miserable present. Aquests atracaren el camp, y ocasionaren un verdader dany ab llurs robos y exigencies. Volíen l'hábit de Fra Juníper, y tot lo que'l Governador portava a sobre. Un d'ells conseguí que Fra Juníper volgués seguirlo a n'ell cap a veure sos festeigs, y, tant aviat com el tingué en ses mans, se l'emmená corrent cap ab els altres indis, costant al sa-

cerdot y als seus grans dificultats pera tornarse a juntar. El día 27 de Juny, el sargent Ortega y sos soldats arribaren a S. Diego, y anunciaren al ansiós campament la prompta arribada del Governador. Rivera enviá deu de sos soldats ab cavalls reposats a trobarlo, junt ab Ortega; Portolá, avançantse al seu seguici, arribá al punt de cita o campament de S. Diego el día 29 y tota la divisió el día 30 en perfet estat y ordre. Feya 46 díes que havíen sortit de Velicatá.

Anticipem la seva arribada y coneguem els fets de les altres divisions de l'espedició. Feya més d'un segle y mitx que les aygues de la badía de S. Diego reposaven quietes, mogudes tant sols pel treball del cánem dels indígenes, quan en 11 de Abril de 1769, un vaixell, silenciós y pausat, entrava en la badía, clavant l'áncora hont ara el Coronado acaba la rampant. Era el *San Antonio*, el primer que arribá a la cita. No feren cap investigació per terra, perque's veyen sols y estaven afamats. N'havíen mort dos y la majoría dels de la tripulació queyen malalts. El día 29 arribá el *San Carlos*, encara en pitjor estat. Els tripulants tots malalts, alguns de morts y sols 4 mariners sostenien els rems, ajudantlos en el maneig dels rems tots els soldats que quedaven capaços pera treballar. Aquest barco havía perdut el camí, li havía faltat l'ayga, entrantne a buscar a l'illa de Cedros, y, per últim, ab la més gran dificultat pogué arribar a la badía de S. Diego. Lo més urgent era trobar ayga bona y darla als malalts. A aquest fí desembarcaren el día 1 de Maig D. Pere Fages, D. Miquel Costansó y D. Jordi Estarace, ab 25 hòmens: mariners, soldats, etc.; tots els aptes pera seguir la direcció, que'ls indicaren alguns indis, d'un riu de bona ayga de montanya que trobaren a 3 lleugues cap al Nort. Acostant tant com pogueren llurs barcos, formaren com un campament, que voltaren ab terra y montaren dos canons. Ab ells, les veles y demés aparells dels barcos arreglaren dúes llargues tendes d'hospital, y les colocaren al mitx de les tendes dels sacerdots y oficials. Llavors anaren pera transportar els malalts: aquesta feyna era terrible, perque n'hi havía molts, y'l nombre dels capaços pera cumplir ab son deber era cada moment més reduhit. Llur situació era molt difícil. Quasi totes les medicines y aliments s'havíen acabat durant tant llarch viatge, el mateix cirurgiá, D. Pere Prat, malalt de set y fam, sospirava pels camps buscant herbes de les que tant necessitat estava ell com els altres. De nit feya un fret intens y de día un sol ardent, alteracions de les quals els malalts sufríen cruelment, morintne dos o tres cada día, fins que tota l'espedició, que constava de més de 90 hòmens, quedá reduhida a 8 soldats y alguns mariners, que debíen cuydar de la guarda dels dos barcos, dels treballs de les llanxes, la custodia del camp y l'assistencia dels malalts.

No teníen cap nova de l'espedició de terra. Pel vehinat d'aquella fortificació buscaven rastre de petjades de cavalls, però res se descobría, y no sabien què pensar d'aquell retart. Al últim els indis portaren la noticia de que de la part del Sur arribaven soldats montats y armats com ells. Era la primera espedició de terra, dirigida per Rivera, a qui, ab 60 díes de viatge, no se li havía mort ni emmalaltit un home; però arribaven ab mitja racció tant sols, no teníen més que tres sachs de farina, tocantlos aixis dúes coques per boca. Gran fou la alegría dels malalts al arribarhi les forces de Rivera. Se resolgué transportar el campament a prop del riu. Aixis fou fet, y un nou campament s'estenía en la montanya coneguda ara ab lo nom de «Old Town», hont se feu una estacada y's montaren els canons. El cirurgiá, Pere Prat, s'abnegava ab els malalts; però les morts continuaven, fins que dels 90 y més tripulants sortits de La Paz ne quedaren dúes terceres parts d'enterrats sota la «Punta de los Muertos». Llavors lo que urgía era enviar un *paquebot* al Virrey y al Visitador pera donarli coneixement del estat de l'espedició, tementse que, si's tardava a ferho, no sería possible a causa del cansanci dels mariners. Fou escullit el barco *San Antonio* y's prepará pera la marxa,

y, aixís que sortía al mar, el campament se desfeya en manifestacions de goig per l'arribada de Portolá y la segona divisió, sencera, ab 163 mules carregades de provisions. El Governador, informat del estat de les coses y desitjós de que les ordres del Visitador referents a l'espedició se cumplissen, oferí al capitá Vila del *San Carlos* 16 hòmens del seu mando, pera que equipés el barco y marxés cap a Monterey. Com que Vila havía perdut tots sos oficials y hòmens de marina y no hi havía cap mariner entre'ls oferts per Portolá, s'escusá de ferse a la mar en aquelles condicions. Llavors tots els mariners capaços foren posats a bordo del *San Antonio*, que sortí pera S. Blas el 8 de Juny ab 8 hòmens per companyía.

Desseguida el Governador procedí a organisar la seva força pera la marxa a Monterey. Determiná anarsen tots a la vegada, pera que lo avançat de l'estació no'ls esposés a atravessar les serres cobertes massa de neus, puix els qui arribaren a S. Diego per mar trobaren les seves serres nevades pel Abril.

El 14 de Juliol, Portolá començá sa marxa cap a Monterey, distant 169 lleugues. Les seves forces consistíen en 27 soldats de *cuera* y el Sargent Ortega, al mando de Rivera; Fages ab 6 voluntaris catalans (tots els qui podíen treballar); el banderer Costansó; els sacerdots Crespi y Gomez; 7 moços, 16 indis cristians y 2 criats; 64 entre tots. Fages y Costansó estaven tots dos malalts; però, no obstant, se juntaren ab llur comandant. El personal d'aquesta espedició portava els mellors noms de California. Portolá, el Governador primer; Rivera, comandant de California (1773-1777), assessinat en la revolta de Yuma sobre'l Colorado en 1781; Fages, primer comandant de California (1769-1773) y Governador (1782-1790); Ortega, pacificador, esplorador y descobridor de Golden Gate y de Carquines Strait, tinent y aviat capitá, comandant del presiri de S. Diego, de Sta. Bárbara y de Monterey, fundador del presiri de Sta. Bárbara y de les missions de St. Joan Capistrano y St. Bonaventura. Entre les files hi havía noms no menys coneguts: Pere Amador, que doná nom al país d'Amador; Joan B. Albarado, avi del Governador Alvarado; Joseph Ramon Carrillo, alfèreç, tinent y capitá, comandant del presiri de Sta. Bárbara, de Monterey y de S. Diego, y fundador de la gran familia Carrillo; Joseph Anton Jorba, sargent dels voluntaris catalans, fundador de la familia d'aquest nom y afavorit ab el *Rancho* Santiago de Sta. Ana; Pau de Cota, Joseph Ignasi Oliveras, Joseph M. Soberanes, y altres.

A S. Diego, Portolá deixá els malalts al cuydado del digníssim cirurgiá Prat y una guarda de 10 soldats *de cuera*; el capitá Vila del *San Carlos* ab algun mariner; els frares Juníper, Vizcaíno y Parión, un fuster, un manyá y alguns indis de la Baixa California: total unes 40 persones. El Governador deixá també ab ells el suficient nombre de cavalls y mules y prop de 60 cargues de provisions. A 16 de Juliol, dos díes després d'haver marxat l'espedició de Portolá, Juníper fundá, ab totes les degudes cerimonies, la missió de S. Diego d'Alcalá, la primera establerta en l'Alta California. Les defuncions continuaven y abans de la tornada de Portolá (pel Janer) 8 soldats, 4 mariners, 1 criat y 8 indis havíen mort, deixant en el campament sols unes 30 persones,

Ara seguirem al Governador. Se refiava del barco suplement *San José*, que havía de trobar a Monterey, però que, com havem vist, se perdé en el mar; també pensava ab els suplements que li conduhiría el *S. Antonio*; això no obstant, al Governador, que coneixía els perills d'un viatge marítim, s'emportá ab ell 100 mules carregades de provisions, lo suficient, segons pensava, pera mantenirlos 6 mesos.

Durant la marxa se seguía l'ordre següent: al devant Ortega, ab 6 o 8 soldats, netejava el camí dels ramatges, pedres y fins dels indis salvatges que a voltes trobava. Devant de la columna marxava el comandant ab Fages, Costansó, 2 capellans y una escolta de 6 voluntaris catalans; aprop seguíen els çapadors y

minayres, indis ab espases, destrals, martells y altres eynes usades pels gastadors. Aquets eran seguits del cos de l'espedició, dividida en quatre rengles d'animals de carga, ab sos moços, y una guarda de soldats del presiri. Lo últim era la guarda reyal, comanada pel capitá Rivera, escoltant els mulats y cavalleries.

Els soldats del presiri anavan provehits d'armes ofensives y defensives. La defensiva consistía en una jaqueta de cuyro y l'escut. La primera tenía la forma de gech sense solapes, ab 6 o 7 capes de pell impenetrable pera les fletjes dels indis, a no esser que fossen tirades de molt aprop. L'escut era de dúes cares, balmat de dins y penjat del braç esquerra. El manejaven pera defensarse ells y sos cavalls de les fletjes y espases dels indis. També portaven una especie de devantal de cuyro penjat del puny de l'espasa, que brotava per cada costat del cavall y era prou ample pera protegir al cavaller de cos y cames dels tronchs y arços del camí. Les armes ofensives eran la llança que manejaven ab gran traça desde dalt de cavall, el sabre y una motxilla petita ab una caixa o capsa dintre. Costansó, qu'era oficial del reyal exèrcit, dava testimoni del treball constant dels soldats del presiri de California en el trajecte, dihent qu'ells eran capaços de soportar la més gran fadiga, obedients, resoluts y actius, y «no fora exageració dir que son els mellors cavallers del mon, y els mellors soldats que serveixen al Rey».

S'ha de tenir present que aquests viatges eren per paíssos desconeguts y per camins nous que no podíen esser molt seguits. Era necessari esplorar avuy el camí que s'havía de seguir demá, y la jornada d'un día era a voltes calculada segons el lloch hont se podía trobar aygua y pastures. Generalment s'assenyalaven de 2 a 4 lleugues, y'l comandant se parava o marxava durant les 4 lleugues, segons la fadiga causada pel traqueteig de les rodes, els treballs dels gastadors, les novedats de la marxa y'l cuydado dels malalts. Costansó deya que sa major dificultat era trobar pastura pels animals, puix, sense, no's podía empendre la jornada. En país estrany els cavalls estaven, durant la nit, estremadament espantats y frissosos. El vol d'un aucell, la fressa del vent, qualsevol cosa era prou pera que s'esveressen y fugissen varies lleugues lluny, tirantse per barranchs y precipicis, sense que'ls esforços humans logressen aturarlos. Després costava molt tornarlos a arreplegar, y'ls que no s'havían mort o estimbat quedaven inútils per molt temps. D'aquesta manera feyan llur marxa els espanyols, atravessant immensos terrenos que's tornaven més accessibles y fèrtils com més avançaven cap al Nort.

L'espedició seguía prácticament el camí que després fou *Camino Real*. La quarta jornada els conduhí a l'hermosa vall hont més tart s'establí la missió de St. Lluís Rey. Ells l'anomenaren *S. Juan Capistrano*, però aquest nom fou donat després a una missió de 40 milles més cap al Nort. El comandant s'aturá aquí el 19 de Juliol. El 20 torná a empendre la marxa; la serra la falda de la qual anaven seguint els portá tant aprop del mar que semblaven amenaçats si aquest avançava, però s'arreglaven el camí pera conservar ferma la costa; y'l día 24 pogueren acampar vora un hermós torrent d'aygua, al peu d'una serralada desde hont, mirant a travers del mar, s'ovirava l'illa de Sta. Catalina. Tot això era als vols de St. Joan Capistrano, hont romangueren fins al día 25. El 28 assoliren el riu de Sta. Anna, prop de la ciutat d'aquest nom. Un violent terretrèmol, ab totes ses conseqüencies, feu qu'ells anomenessen aquell riu *Jesús de los Temblores*. El 30 y 31 de Juliol estigueren en la vall de S. Gabriel, qu'ells anomenen *S. Miguel*, y el 1 d'Agost estigueren prop del lloch hont ara hi há la ciutat de Los Angeles. La parada d'aquest día, per necessitat de repòs y de fer esploracions, doná als soldats y a la gent oportunitat de guanyar l'indulgencia de la Porciúncula. Els sacerdots celebraren y s'administraren els Sants Sacraments. A la tarde els soldats anaren a caçar y's ficaren dins d'un *bariendo* dels que per allá abundaven. L'endemá atravessaren el riu Los Angeles per allá hont hi há ara la ciutat. Pas-

sant per sobre del riu s'introduhiren en la vall de S. Ferrán qu'ells anomenaren *Valle de Sta. Catalina de los Encinos*. Cinch díes passaren en aquella vall, y, atravessant les montanyes de Sta. Susagna, tal volta pel Tapocañon, arribaren al torrent de Sta. Clara, prop del lloch de Camulos, y allí's quedaren el 9 d'Agost. Portolá doná aqueix nom de Sta. Clara a aquell riu, en honor de la Santa, la festa de la qual, el 12 d'Agost, fou celebrada per ells. Caminaren prop del riu cinch díes fácilment y el 14 arribaren a la primera *ranchería* o ciutat dels indis, el Channel Indians. Hi entraren la vigilia de la festa de l'Assumpció de Ntra. Senyora, y Portolá doná a aquella vila el nom de *La Asunción*. Contenía vora de 30 cases, grans y ben construides, d'argila y jonchs, y cada casa allotjava tres o quatre families. Aquests indis eran de bona raça, ben formats, actius, industriosos y molt hábils en construir bots, archs y altres articles. Portolá pensá que aquell debía esser el poble anomenat per Cabrillo *Pueblo de las canoas*. Aquest fou el lloch escullit pera la missió de St. Bonaventura, fundada al Març de 1782. Els indígenes reberen als espedicionaris molt bé, els donaren aliments en abundancia y'ls mostraren llurs notables barques, o bots, de 24 peus de llarch cada una, fetes de pins, cordes y cobertes d'asfalt, capaces de portar 10 hòmens cada una. Els quatre díes següents seguiren la costa, y acamparen el 18 d'Agost en una ampla llacuna, anomenada per ells *Laguna de la Concepción*. Aquest era el lloch del futur presiri o missió de Sta. Bárbara. Arreu trobaven grans y poblades *rancherías* del indis, y arreu eran rebuts de la més hospitalaria manera, y provehits de més aliments dels que podíen consumir. La següent parada fou tres lleugues més allá, en les vores d'una gran llacuna pantanosa que contenía una illa gran hont vivía una important *ranchería*, trobantne tres més d'arrenglerades al vol de la llacuna. Portolá les anomená: *Inmediaciones de las Rancherías de Mescaltitán*. Aquest nom de Mescaltitán li ha quedat a l'illa, però quasi s'han assecat els *pantanos*, y ara conté un dels més famosos noguerars de California. El 28 tornaren a la Concepción y acamparen al Nort, en un lloch anomenat per ells *Paraje de los Pedernales*. El lloch de Pedernales, 5 milles més enllá, conserva aquest nom. El día 30 passaren un gran riu que anomenaren de Sta. Rosa, perqu'era el día d'aquesta santa. Ara es anomenat *Sta. Inés*, desde l'establiment de la missió d'aquest nom a les seves vores, en 1804. Anant cap al Nort, per la vora del riu, un passadís de la serra que's juntava al lloch de la sal els torná a la illa pel passadís seguit per .a Southern Pacific Coast Line, y arribaren el 10 de Setembre a un gran llach, al cantó del Nort del país de Sta. Bárbara, al qual se doná el nom de *Laguna Larga* y ara's coneix per Guadalupe Lake. Tres lleugues més enllá acamparen en el llach anomenat per Costansó *Laguna Redonda*, però que'ls soldats ne deyen *El Oso flaco* y encara ara es conegut ab aquest nom. Aquí caygué malalt el sargent Ortega y 10 de sos soldats patíen de mal als peus. Estigueren allá fins al día 3 y el 4 arribaren a l'embocadura del S. Luís Cañón. Allá foren hospitalariament rebuts pel principal de la gran *ranchería*, a qui els soldats, al vèurel, li trageren el motiu d'*El Buchón*, perque tenía un gran tumor al coll. Lo del motiu no fou aprobat pel P. Crespi, qui s'afanyá a batejar la *cañada* o *canón* ab el nom de S. *Luis Obispo*, y al poble ab el de S. Ladislao. Com en altres casos per l'istil, el bon Pare no pogué fer surar el nou nom: s'ignora el del sant patró, y Point Buchon y Point Harford y Mount Buchon, y fins Bald Knob, donen testomini de la permanent singularitat del coll del quefe. Passant per l'estret pas de St. Lluís acamparen en el lloch de la missió y ciutat de St. Lluís Bisbe. Aquí, en lloch de segui, per sobre la *Sierra de Sta. Lucía*, pel pas de La Cuesta, dintre l'alta vall de lesr Salinas, desde hont la marxa a Monterey hauría sigut fácil, ells giraren cap al Oest, y varen seguir la *Cañada de los Osos* cap al mar en la badía de Morro, qu'ells anomenaren *Estero de S. Serafín*. La *Cañada de los Osos*, encara avuy cone-

guda ab aquest nom, l'anomenaren aixís pel terror que'ls causaren alguns ossos verament feréstechs que hi trobaren, un dels quals no quedá mort fins després de haver rebut 8 bales. Un altre els va ferir algunes mules, y fins els caçadors tingueren treballs pera salvar llurs vides.

Després els viatgers anaren costa amunt fins que'l día 13 arribaren a un punt hont son futur progrés fou disputat pel de la Sierra de Sta. Lucía. Aquí es allá hont un passadís de la serra que acaba en el Mount Mars junta el camí ab la costa y'ns presenta un atrevit punt de vista, que puja 3.000 peus de l'aygua. Acamparen al peu de la serra, y Portolá enviá els esploradors al mando de Rivera pera que buscassen un pas per entre les montanyes. Durant els dies 14 y 15 els çapadors treballaren pera obrir camí dintre la serra pel *San Carpóforo Cañón,* y el 16 el comandant aixecá la parada començant l'embocadura ab inaccesibles montanyes a cada costat. Era impossible continuar el camí per aquelles serres que s'aixecaven rectes y llises y oferíen el precipici sense cap graó. Avançaven poch y ab dificultat. El día 20 arribaren a una cima estramadament alta y desde allá els espanyols contemplaren un ondejant mar de montanyes, «fent—escriu el P. Crespi—un pèssim efecte a nostres pobres treballadors, rendits per les fadigues de la jornada». El fret s'anava sentint més intens y molts dels hòmens sufríen inútilment pel servey que s'anava fent imposible; mes ells no dubtaren y tiraren avant bravament, fins que'l 26 se submergiren en el *Arroyo Seco,* qu'ells anomenaren *Cañada del Palo Caído,* y acamparen al riu de les Salinas, que batejaren de *Río de S. Elizario,* y desde les Salinas fins al mar la marxa se'ls feu molt fácil.

El día últim de Setembre, el comandant maná parar prop de la boca del riu de les Salinas, sentint la fressa del Occeá, pensant qu'ells no podíen vèurel. Estaven persuadits de que no's trobaven lluny del tant desitjat port de Monterey, y que les escabroses montanyes que havíen atravessat havíen d'esser les de Sta. Lucía descrites per Torquemada en sa historia sobre'l viatge de Vizcaíno y ensenyades en el mapa del pilot Cabrera Bueno. Portolá ordená als esploradors estendres per allá y que descobrissen en quina part de la costa se trobaven. L'endemá, Rivera, ab 8 soldats, esplorá la costa del Sur, anant cap al verdader port que buscaven, mentres Portolá, ab Costansó y Crespi y 5 soldats, escalaren una montanya desde hont vegeren una gran *ensenada,* hont cap al Nort s'estenía una gran badía dintre la mar y corría cap al Oest a una distancia de 8 lleugues marítimes, mentres cap al Sur una montanya s'aixecava dins del mar, poblada de pins. Ells reconegueren la del Nort per la Punta de Año Nuevo y la del Sur per la Punta de los Pinos, y entre les dos la gran *ensenada,* ab ses fondalades y tristes arenes. Era la costa que ja havía descobert el pilot Cabrera Bueno. Però hónt era realment el famós port de Monterey?

Llavors pensaren que tal volta havían passat Monterey, mentres havíen fet la gran curva per aquelles escabroses montanyes. L'anaren buscant per espay de tres díes. Rivera esplicá que al S. de la Punta de los Pinos y entre aquesta y una altra punta del S. hi havía una petita ensenada hont de les montanyes hi arribava un torrent d'aygua que desembocava en un *estero*; que allá devant la costa era tant alta y impenetrable que's vegeren obligats a girar arrera, y qu'ell creya qu'era la meteixa serra que'ls obligá a deixar la costa el día 16 de Setembre.

Estranyat ab aquesta relació, el Governador cridá en consell als oficials pera deliberar lo que era mellor fer. Un divendres, 4 d'Octubre, se reuní el consell, y, després d'haver oit missa, el Governador esposá devant de tots la qüestió. Deduhí que teníen una quarta part de provisions, qu'eren 17 hòmens els apuntats com a malalts y inútils pera'l servey, lo qual aumentava el treball als restants, el cuydado dels animals, les continues esploracions a fer y lo avançat de l'estació. Devant d'aquestes circumstancies y del fet de no poguerse trobar el port de Mon-

terey hont se'ls havía dit qu'era, tots els presents foren convidats a esposar amistosament la llur opinió.

Costansó parlá el primer: Vizcaíno havía apuntat Monterey a 37°; ells sols havían arribat a 36°42'; per consegüent, no havíen completat l'esploració de 37°30' pera trobar el port o decidir que no hi era. Fages pensava avançar fins a 37° o una mica més. Rivera digué qu'ells podríen establirse en un lloch o altre. Llavors el valerós comandant determiná tirar avant y posar sa sort en mans de Deu. Si trobaven el desitjat port de Monterey y el barco suplement *San José*, tot aniría bé. Si Monterey no apareixía, ja trobarien algun lloch pera establirse. Però, si era voluntat de Deu que perillés la sort y la vida de tots, ells hauríen cumplert son deber; fins a la mort hauríen treballat en el seu lloch pera portar a terme l'empresa que se'ls havía confiada. Tots s'avingueren y firmaren ab llurs noms el contracte.

Ortega y sos companys foren enviats acte seguit a netejar el camí varis díes a la avançada, y sobre el 7 d'Octubre sortiren tots els altres. Setze malalts havíen perdut l'us dels seus membres. Cada nit se'ls untava ab oli y cada matí eren colocats en tándems entre dos mules, del modo que caminen les dones a Andalusía. La marxa era calmosa y pesada. Alguns dels malalts havíen arribat al últim estrem y'l 8 d'Octubre s'administraren el Viátich y Sants Olis a tres que's creya anaven a morir.

Aquest meteix día atravessaren el Rio del Pájaro, que anomenaren aixís per que'ls indis hi mataren y rostiren ab palla un aucellás que midava més de 7 peus de l'una ala a l'altra: se cregué que era una áliga reyal que'ls indígenes havíen preparat aixís pera alguna cerimonia, quan fugiren espantats al veure els espanyols prop. Fra Crespi, que sempre tenía els noms dels Sants a má, l'anomená *La Señora Sta. Ana*; però altra vegada fou oblidat el nom de la santa y el riu es conegut ab el d'*El Pájaro*. El día 17 ells atravessaren y batejaren el riu S. Lorenzo, allá hont actualment hi há la ciutat de Santa Cruz. El día 20 arribaren a la Punta de Año Nuevo, y acamparen a l'entrada del Cañón de Waddell. Reconegueren la Punta de Año Nuevo de la descripció donada per Cabrera Bueno, y Crespi la valuá en una lleuga de distancia. Ab bona aygua y foch el comandant se quedá allá en el camp del 21 al 22. Portolá y Rivera figuraven llavors entre'ls malalts. Se gastaren carns y herbes, y la racció queda reduhída a 5 *tortillas de salvado* y farina per día a cada hú. Crespi doná a aquell camp el nom de St. Lluís Bertrán, mentres que'ls soldats l'anomenaren *La Cañada de Salud*. El día 23 reemprengueren la marxa pera passar la Punta de Año Nuevo, y, avançant dúes lleugues, acamparen probablement en Gazos, hont hi havía una gran *ranchería*, els habitants de la qual els reberen molt bé. Aquest camp, qu'era l'oposat a Pigeon Point, rebé el nom de *Casa Grande*, y també de S. *Juan Nepomuceno*. La jornada que seguí fou llarga de 4 lleugues y s'aturaren en el desigual terreno de S. Gregorio. Començá a ploure y'l comandant estava abatut a causa d'una epidemia de diarrea que no cessava. Tots se creyen perduts, però fou al contrari. La diarrea aliviá als malalts, y'ls inútils membres dels adolorits començaren a moures. S'anomená aquell camp Valle de los Soldados de los Cursos, y Crespi el batejá ab el nom de St. Domingo. Els fou precís pararse del 25 al 26, però, tornant a posarse en camí el 27, allargaren el pas. La parada següent fou en el terreno de la Puríssima, lluny prop de dúes lleugues; però'l camí era escabrós y'ls çapadors havíen de fer un pas en les travessíes dels rius, que se'ls feyen difícils pel transport dels invalits. A la vora d'un riu hi havía una *ranchería* india en apariencia deserta. Els espanyols prengueren possessió de sos allotjaments, però prompte ne sortiren corrents, cridant: *Las pulgas! las pulgas!* Preferiren acampar a cel ras. Els soldats anomenaren aquell camp *Ranchería de las Pulgas*, però Crespi li posá el nom de St. Ibo. El día 28

acamparen en el terreno de Pilarcitos, lloch de la ciutat espanyola, o Half Moon Bay. Ells anomenaren aquell terreno *El llano de los Ansares* y Crespi el batejá ab els noms de St. Simon y St. Judas. Tots els hòmens de mando estaven malalts, les medicines prompte estigueren acabades y el suplement d'aliments era molt petit. Hagueren de matar algunes mules. Aquella nit plovía copiosament y Portolá, qu'estava molt malament, determiná quedarse allá fins al 29. El diumenge, día 30, prosseguiren. Anotaren Half Moon Bay y Pillar Point, però no'ls donaren nom. Atravessaren varis torrents fondos, essentlos precís en alguns esténdrehi ponts pera que passessen els animals. Anaven continuant la costa, fins que una barrera de roca se'ls presentá al devant impedintlos el pas. Llavors acamparen en un recó de la serra, protegit del vent del Nort, mentres Ortega y sos hòmens eren enviats en busca d'algun pas per les montanyes de Montara. Un torrentet els assortía d'aygua y donaren al camp el nom de *Rincón de las Almejas*, perque trobaven molts mussols y altres aucells per l'istil entre les roques. Crespi ho anomená *Punta del Angel Custodio*. El lloch del campament es una lleuga més cap al Nort de la Montara, assenyalada per la broma baixa. Al mitxdía del endemá, 31 d'Octubre, els çapadors havíen preparat camí per sobre'l promontori Point S. Pedro. Prop les 10 hores del matí la companyía emprengué la marxa, seguint les petjades dels esploradors, fent la penosa pujada cap a la cima. Aquí una maravellosa vista se'ls presentá devant dels ulls y reanimá llurs esperits. Devant d'ells, transparent y hermosa, s'estenía una gran *ensenada*, brillant ses mogudes aygues ab el sol. Lluny, cap al Noroest, un pich sortía del mar, aixecantse escabrosament devant d'ells, alt, sobre l'Occeá. Més lluny, cap a l'esquerra, al O. N. O.; se veyen sis o set blanques Farallones, y, finalment, en la costa de cap al nort se distingía la blanca roca que s'assemblava a la boca d'una *ensenada*. No hi cabía equivocació. El punt distant era la Punta de los Reyes y devant d'ells s'estenía la Badía o Port de S. Francisco. El cel els havía sigut propici, y, plens sos cors de joya, s'aturaren, començaren la dificultosa baixada y acamparen en la badía de S. Pedro, al peu de les montanyes de Montara.

Alguns de la colla pensaven qu'ells havíen deixat el port de Monterey endarrera, però no creyen que haguessen arribat al Port de S. Francisco. Pera aclarir la qüestió el Governador ordená a Ortega y als seus que examinassen el país fins al Point Reyes, donantlos tres díes de temps, durant els quals se quedá el Governador acampat en el Vallecito de la Punta de las Almejas del Angel de la Guarda, com l'anomenava Crespi, combinant els dos noms del camp del 30 d'Octubre y donantlos al camp de la vall de S. Pedro.

El día següent, dijous, 2 de Novembre, després d'haver oit missa, alguns soldats demanaren permís pera caçar per les inmediacions. Pujaren les montanyes del Est del campament y tornaren quan fosquejava, esplicant que havíen vist desde'l cim un inmens canal o braç de mar que s'introduhía en la terra tant enllá com arribava la vista, tirant cap al S. E.; que també havíen vist alguns hermosos plans completament coberts d'arbres, mentres varies columnes de fum, que s'aixecaven sobre d'ells, demostraven que no eran lluny de poblats d'indis. Aquesta relació els confirmá en la creença de que realment eren en el Port de S. Francisco, y que les planes descrites eren les esplicades per Cabrera Bueno, y que l'embocadura havía d'esser la que havíen vist desde les montanyes de Montara. No'ls importá llavors que Ortega s'hagués vist incapáç d'arribar al Point Reyes, que tres díes no li fossen suficients pera recorre de l'una a l'altra part del terreno aquell. La partida d'esploradors retorná la nit del día 3, descarregant llurs armes de foch quan s'acostaven. Esplicaren que s'havíen trobat ab el pas obstruit per immenses desembocadures de rius, que corríen desde molt lluny y's precipitaven altra volta dintre la terra. Però que'ls havía causat gran alegría el compendre per les

esplicacions dels indis que ab dos díes de jornada desde allá hont se trobaven arribarien a un port hont hi havía un barco anclat. A aquest anunci alguns cregueren que's trobaven en el port de Monterey y que'ls hi estava esperant el barco suplement *San José* o'l *San Carlos*. Crespi digué que, si no era Monterey, aquell port sería S. Francisco.

El dissapte día 4 de Novembre, día de S. Carles Borromeu, en honor del qual s'havía anat a establir un presiri real y missió en el port de Monterey, y també essent aquell día el sant del Rey, Carles III, celebraren missa solemne en aquella petita vall, introducció, sens dubte, del Port de S. Francisco. Els soldats se divertíen lliurement ab els mussols, qu'en aquelles roques abundaven, y qu'eren tinguts per grossos y bonichs, y, ab l'alegría que desde alguns díes els acompanyava, aixecaren el campament a la una de la tarde. Seguint un xich més endevant, giraren per les montanyes de la dreta, desde'ls cims de les quals pogueren contemplar l'immensa *estero* o braç de mar. Llavors, baixant a la *Cañada de S. Andrés*, tornaren cap al S. y S. E., y, caminant dúes lleugues, acamparen en la *cañada* del peu de la montanya, molt verda d'herba curta, y que tenía un pilot de roures al mitx. Els dos díes següents caminaren per la *cañada*, costejant la plana, qu'ells no veyen perque'ls ho tapaven petites montanyes de l'esquerra, però notaven la bondat d'aquella terra, per sos roures, *palocolorados* y arbossos. Allá vegeren les petjades de molts cerbs y també d'alguns ossos. Els indis els reberen ab amistoses ofertes de fruytes y altres presents, qu'ells reberen alegrement, perqu'estaven mitjs atuhits y afamats. També oferiren als espanyols llurs *rancherías*, però'l Governador s'escusá dient que debíen seguir avant, y'ls despedí ab presents de medalles y rosaris. El día 6 arribaren al capdevall de la *cañada*, que repentinament girava cap al Est, y vegeren que l'estensa plana acabava ab una vall espayosa. Donaren a aquella *cañada* el nom de St. Francesch. Tirant un troç avant cap al Est, acamparen en un fons torrent, les aygues del qual, vingudes de la serra, queyen precipitadament dintre l'esplanada. Ells arribaren fins al terreno de *S. Francisquito*, prop del lloch de Stanfort University.

No trobant en el Point Reyes per l'Occeá camí accessible, Portolá enviá a Ortega contra costa pels voltants, donantli quatre díes de temps pera esplorar el país y trobar el port hont hi havía el barco suplement.

Ortega y sos esploradors, guiats per alguns indis amichs de les vehines *rancherías*, marxá la tarde del 7 de Novembre y estigué de retorn el día 10, á la nit. Esposá que no havía vist enlloch ni'l port ni'l barco, y qu'estava convençut de que no havía compreses les esplicacions que li havíen dat els indis pera trobarhi, afegint que'l port de Monterey no podía trobarse cap endevant. També esplicá que'l terreno que havíen vist cap al N. y N. E., era inaccesible pera la espedició, perque'ls indis havíen cremades les herbes, que aquets eren salvatges y'ls disputaríen el pas. Per últim, digué que havíen trobat una altra immensa esplanada vers el N. E., mitx illa, que's juntava ab la del S. E. y que, pera voltarla, seríen necessaries moltes lleugues de camí.

Durant l'ausencia dels esploradors, la massa dels espedicionaris se vegé obligada per la necessitat a menjar aglans de roure, que causaren en ells molts sufriments, indigestions y febres.

Portolá cridá un consell d'oficials el día 11 de Novembre pera determinar quin partit era mellor pendre. Per unanimitat convingueren en tornar a la montanya dels Pins y renovar la busca del Port de Monterey qu'ells creyen haver deixat endarrera. Se firmá l'acta en aquest sentit, el comandant aixecá la marxa a la tarde d'aquell meteix día, reculant el camí ja fet, y acampant a les envistes de la Punta de los Pinos, el día 27, en un petit llach d'aygua pantanosa. Ells s'alimentaven de fruytes silvestres y de mussols qu'arreplegaven de les roques de

la costa. Al día següent, començaren d'atravessar la Punta de los Pinos, acampant en la Cañada del Carmelo, hont trobaren abundancia de llenya y aygua de riu. Després d'haver ordenat repòs a tots sos hòmens, el Governador n'enviá 10 al mando de Rivera, ab 6 indis çapadors que's comprometeren a guiarlos per les costes, ab instruccions d'esplorar tots els voltants de les del S., y mirar si'l port de Monterey era ficat en algun d'aquells recons de la Sierra de Sta. Lucía.

La partida d'esploradors torná un dilluns, 4 de Desembre, a la nit. Havíen pujat penosament per les montanyes y digueren que'l port de Monterey no existía cap al S. d'aquell camp, que les montanyes continuaven en la Sierra de Sta. Lucía y que no hi havía camí per la costa.

Vizcaíno havía escrit que Monterey estava precisament cap al N. de la Sierra de Sta. Lucía: «Es tot lo que's pot desitjar com a comoditat y com a estació pera'ls barcos que fan el viatge cap a Filipinas». «Aquest port está al abrich de tots els vents, y está voltat de gent pacífica y dòcil». «Tenen cánem semblant al de Castella, cotó, etc.».

Portolá no sabía què pensarne. Lo que havía d'esser un gran port protegit de tots els vents era sols una ensenada; lo que havía de portar el nom de Rio del Carmelo era sols un torrentet, lo que tenía d'esser un gran llach, petites llacunes. Ademés: hónt eren els habitants inteligents y dòcils, etc. etc.? Costansó deya qu'en tota sa jornada no havían trobat país tant poblat ni individuos menys salvatges que'ls indígenes de per allá. No es estrany que Portolá no sabés reconèixer en aquella gran ensenada el famós port de Monterey, descobert per Vizcaíno.

La situació del comandant començava a ferse dificil. Quasibé teníen les provisions acabades. Havíen mort una mula, però tant sols ne menjaven els indis y'ls catalans. Torná a reunir consell d'oficials, y'ls esposá la situació, a 6 de Desembre. No havíen trobat el port que s'havíen compromès a buscar—els digué—ni teníen esperança de juntarse ab el barco suplement. Tant sols els sobraven 14 mitjos sachs de farina, teníen l'hivern a sobre, el fret se tornava excessiu y la neu ja cobría les montanyes. Els convidá a tots a la discusió, que aplaçá pera'l següent día, a fí de que tots hi haguessen reflexionat. El día 7 de Desembre, després d'haver oit missa, se tingué la reunió. Alguns estaven per no moures fins que les provisions fossen completament acabades, y llavors tornar a S. Diego menjant de la carn de les mules; altres creyen mellor dividir la partida, quedantse uns y marxant a S. Diego els altres. Tots dos projectes foren fortament discutits, y tots dos presentaven dificultats. Al últim sembla que l'idea de tornarsen tenía més partidaris, y'l Governador esposá sa determinació, dihent que retornaríen a S. Diego tots plegats, perque, si la neu cobría els camins de les montanyes, se perdería tota l'espedició.

Una violent tempesta que arribá al mitxdía y durá fins a la nit del 9 de Desembre atrassá la marxa.

El diumenge 9 de Desembre començaren la retirada de Monterey. Abans de deixar la Badía del Carmelo, atravesaren una montanyeta de la costa de la *ensenadita* hont deixaren tallada en la fusta aquest rètol: «Caváu, dins trobareu un escrit». Als peus de la travessera posaren enterrada una ampolla ab un missatge dintre. Donava aquest escrit rahó de les fetxes y fets de l'espedició y dels punts de per allá. També deixaren establert que desde'l primer día d'estar allá fins al de la fetxa havíen buscat en va el port de Monterey, y que, desesperats de trobarlo y acabant ses provisions, se'n tornaven a S. Diego. Seguíen apuntades les latitus de varis d'aquells punts, com ho observá Costansó. També suplicaven als comandants del *San José* y'l *San Antonio*, per si ells o algun dels seus trobaven aquell escrit y s'enteraven del estat de l'espedició, que seguissen el mar,

tant prop de la costa com els fos posible, a fi de que l'espedició pogués vèurels y servirse dels seus socors.

Tot seguit se posaren en marxa a travers de la Punta del os Pinos una lleuga y mitja, y acamparen a les costes de la badía de Monterey, hont deixaren una altra creu de fusta, ab una inscripció anunciant la seva ruta. El día 11 pujaren a les Salinas y començaren a desfer el camí fet. Mataren varis ánechs, que satisferen en part ses necessitats, y'l día 21 arribaren a les montanyes de Sta. Lucía. Els soldats, afamats, robaven els blats, y'l comandant, pera evitar aquest robos, dividí les sobres de les provisions entre ells. El día 28 el comandant maná parar en un barranch brut, prop de S. Luís Obispo, incapáç pera celebrar missa, a pesar de qu'era día festiu. El 3 de Janer passaren per Point Concepción. Aquí, entre'ls indis, l'aliment els abundava; les proves més fortes ja les havíen passades y la salut del comandant cada día era mellor. En lloch de pujar pel riu de Sta. Clara, atravessaren les montanyes de Sta. Susagna, en la vall de S. Fernando, seguiren pel riu Los Angeles, atravessaren el Sta. Ana a 18 Janer, y arribaren a S. Diego el 24 d'aquest Janer de 1770, disfrutant el comandant de bona salut, y sens la perdua d'un sol home, ab el mèrit d'haverse vist obligats per la necessitat a matar les mules pera menjárselas, y ab la pena de no haver trobat el Port de Monterey, qu'ells judicaren s'hauría umplert de sorres, perque sorres eran lo que veyen en el lloch hont creyen trobarlo.

Portolá trobá una alegre y carinyosa rebuda en el petit campament de S. Diego Alguns havíen mort, y Juníper y Parron acabaven de lliurarse d'una malaltía. No havíen rebut cap noticia del *San Antonio*. El comandant feu un cuydadós inventari de les provisions y reservá les suficients pera la marxa a Veticalá, en cas de que'l *San Antonio* no aparagués abans d'acabar les assenyalades. Això, segons calculava, sería a poch més de mitx Març, pel 20 del qual s'havía fixat la data de la partida, contra'l parer dels sacerdots. A 11 de Febrer, Rivera fou enviat a Veticalá ab una guardia de 19 o 20 soldats, pera recullir tot lo que havíen deixat allá.

A la sortida del sol del día anterior al que s'havía fixat pera la partida una vela aparegué al lluny del mar. Era el *San Antonio*, que arribava just pera aturar l'abandono de S. Diego. Portava provisions en abundancia, y Portolá feu preparatius pera una segona espedició en busca del Port de Monterey. El capitá Vila, del *San Carlos*, declará, després d'enterat de la ruta de l'espedició, que'l Port de Monterey se trobava precisament allá hont havíen erigit ells la segona creu.

El 16 d'Abril el *San Antonio* sortí a la vela envers Monterey, duhentsen a Juníper, Costansó y Prat y una carga de provisions pera la nova missió. Sobre'l 17, Portolá sortí per terra ab Fages, 12 voluntaris catalans, 7 soldats *de cuera*, Crespi, 2 moços y 5 indígenes. A S. Diego s'hi quedá Vila ab sos contramestres y 5 mariners del *San Carlos*, els PP. Parron y Gomez, el sargent Ortega ab 8 soldats de *cuera*, com a guardia, y Rivera, que havía arribat allá pel Juliol ab 8 mules més carregades de provisions y 106 caps de bestiar.

Portolá torná a fer el camí que havía seguit a la tornada de Monterey y el 24 arribá a la *Ensenada Grande*, prop de la Punta de los Pinos y prop de la creu que havíen erigit en 10 de Desembre. Buscant algun lloch pel camp, Portolá, ab Fages, Crespi y un soldat de guardia, aná al lloch hont havíen aixecada la creu, pera veure si l'havía trobada algú d'algun barco. La trobaren voltada d'un cercle ab divisions de sorra, que algunes eran cobertes de ploma, altres tenien peix y aliment colgat, y al mitx una pila ab peix fresch. Després Portolá, Fages y Crespi passejaren per la costa y contemplaren la badía ab ses aygues calmoses y plácides, mogudes per les foques y ballenes y esclamaren a una veu: «Aquí el tenim el somiat

Port de Monterey. Es exactament tal com nos el descriuen Sebastián Vizcaíno y Cabrera Bueno».

Recordant les hermoses aygues del Rio del Carmelo, Portolá ordená a l'espedició que's dirigís per la badía del Carmelo, mentres ell, ab Fages y Crespi, hi aniríen per la Punta de los Pinos. La trobaren coberta d'uns pins tant alts que molts podíen servir pera pals d'un barco. També caminaren per terra de xiprers, enfront de Cypress Point, y arribaren al campament després de 4 lleugues llargues de camí. Havíen avançat al *San Antonio*.

El 31 de Maig, el *paquebot* s'ovirá prop de la Punta de los Pinos. Els soldats feren senyals, que contestá el barco ab les seves, y abans de la nit ja havía tirat l'áncora dins el Port de Monterey, que fou proclamat un dels més famosos pels mariners.

A 3 de Juny de 1770, dins d'un alberch de branques, y prop del roure hont en 1602 els frares carmelites de Vizcaíno havíen celebrat missa, D. Gaspar de Portolá, ab sos oficials, soldats y demés de l'espedició de terra, Fra Juníper Serra y Fra Crespi, D. Joan Perez, Capitá del *San Antonio*, D. Miguel del Pino, son segon comandant, junt ab la tripulació, s'ajuntaren tots pera establir un *presidio* y missió. El Pare President cantá la missa y predicá desde'l Gospel, mentres la falta de música quedá salvada ab les descargues dels canons del *San Antonio* y'ls piquets o trompetes dels soldats. Al concloure la cerimonia religiosa, D. Gaspar de Portolá, Governador de les Californies, prengué possessió del país en nom de S. M. el Rey d'Espanya, D. Carles III; y aixis quedá establert el *presidio* y missió de S. Carles Borromeu de Monterey, primer *presidio* y segona missió de California.

D'acort ab les ordres del Visitador general, Portolá entregá al tinent Fages, com a comandant de California, el mando del nou establiment, embarcá en el *San Antonio*, el 9 de Juliol, cap a S. Blas y California no'l vegé may més.

ZOETH S. ELDREDGE.

Passió, mort, resurrecció y aparicions de N. S. Jesucrist

(Continuació)

1538 Can imfer ach aco ausit
Tenges manves per escarnit
E conjura lo setenas
Que en el logar nol aturas
1542 Que gran paor et gran glay
Si be sesta encara delay
Nos enmena tots et abrivats
Latçer qui ere ben liats
1546 Dins en infern et puys dela
(1)
E de les penes tots desliurats
E leven les mans tots alegrement
A ieshus qui daquel turment
1550 E di enfern axils agitats
Hon eren for be estacats
Con infern aço age vist
Que fet avia ieshu xst,
1554 Dix ala mort: mort e que faras
Ne qual careres tu pendras
Ho diables ministratrni eus
E quens farets vosaltres amis meus
1558 On es eishu xst quins afarats
E nos tots deseretats
E que volia cel senyor
En aquesta nostra honor.
1562 Fort be sta que satanas
Aga sa part daquest solaç

(1) Sembla que mancan dos versos.

Cor el anave tot cuytat
Que ieshu xst say amenas.
1566 E dix satanas vos que ieshu xst demanaves
Valguera mes que vos tot sol
Agueseu berrencat lo col
E van dien que son vençuts
1570 E tenense per confunduts
Pregam vos senyor quens
Digats qui sots vos senyor
Que axi regnats
1574 E sots tan gran en vostros feyts
E tanpoch anos parats,
Sots cavaler domilitat
O Rey o princep coronats,
1578 Ets viu ho mort diges nos sit plau
E yo daret ades la clau
Daquesta mia regio
Uy mes no la preu .I. boto.
1582 Nos ausim dir que erets morr
Per los iueus a gran tort
E ara es vengut aci
Tot viu sans tot si.
1586 Encara us dare per ma fe
Ey ades res nous en metre,
E tot lo mon sen estremi
Els alamens tots atresi
1590 Con en la creu fuest posat
E per longi alancegat.
Aras mas tolt mon poder
E yo de res nom puis valer
1594 E tu ieshu xst diges sit plau
Que per lo mon van sembran pau
E tots aquels qui en pacats
Originals son estats nats
1598 Absols i dones salvamens
E libertat a totes gens;
Qui est tu qui els pecadors
Traus de tenebres et langors
1602 E faslos clas e resplandens
Plus que soley del firmamens;
Qui es aquest tan gran senyor
Qui als dimonis fa payor
1606 E faslos regeu tremolar
E dins en abis amagar,
Qui es aquest ieshus tan fort

Qui hom es e no tem mort,
1610 La cara a tota refient
Anc els pus bel hom en horient
Ne nasc ni nexera
Car sel es senes macula,
1614 Sos uyls a clas e resplandens
La faç a clara e riens e luent
E es tot ple de homilitat
E plens de tota caritat,
1618 Anc a nuyl hom no dix de no
Qui penedis qui res perdo
De forma es tot cominal
Aquel ieshus si deus me sal
1622 Per negun temps no fo vist
Qui fos aytal com ieshu xst
Car tot lo mon subjugats
E nos a tots deseretats
1626 Mas les prophetes en apres
A desligats sus ades
Tuen ieshus quel satanas
Mavia dit que tal vergas
1630 Jeshus apres nostre senyor
Rey glorios e reemtor
Con ach infern si escoltats
Lo satanas a tost ligat
1634 E val a infern comanar
Qui lo meta en tal logar
Que per negun temps no pux anar
Ab tant infern sil feu venir
1638 E manves si li pres a dir:
Ho princep de perdicio,
Ho princep de maladicio,
Ho setanas malayrats,
1642 Ho satanas enverinats,
Con gosist anc tu asagar
No cogitar ni perpensar
Que fo contra aquest senyor
1646 Qui disrael es remtor;
Ara perdrem nostres gens
Qui lay estaren en turmens
Ara son solts i desliats
1650 E tots aquels qui eren sots nos
Seran senyors sobre nos ara,
Ho satanas, ho satanas,
Malet, malet, quet faras

1654 Que tot guany que avies feyt
Del fruit que adam ac mengat
Daquel arbre quil fo vedat
Qui en paradis era vedat
1658 Tot ho as en .I. punt perdut
Mas te valya que foses perdut
Fort be esta que ieshus deus
Lo qual pengaren los jueus
1662 Nos degues tolre e desliurar
E del nostre poder gitar
Tots los payres qui pel fruyt
Eren dampnats e jo mo cuyt
1666 E pel sant fust fossen salvats
Con per aquel foren dampnats.
Ho satanas, ho satanas,
Princep de mal quet faras,
1670 Escolta la sentencia
De mala diferencia
Car ieshu xst la vol donar
Angels quet vol comanar
1674 Ieshus tantost va desplegar
E de mantinent va condemnar
Menys de seny e meys dacort
Lo satanas pres de mort
1678 Quel setanas *per secula*
No escaparas *de vincula*
Lay on adam avie estats
Per molt de temps aco payats;
1682 E que nul tems daycel logar
No isques fora de portar
E sia sots mes linfern.
Que li do molt mal govern.
1686 Com la sentencia dita es
Lo satanas manves fo pres
E vol fos mes lai en pregon
On penes heren e presons.
1690 Apres aso lo salvador
Leva la ma com a senyor
E viu los sants tan ajustats
Qui eren molts so sapiats
1694 E vals cridar molt dolçament
Fets vos ansa benignament
Vos qui avets los meus seyals
E yo metreus en cort reyal;
1698 Venits a mi banauyrats

Qui en la faç me resemblats
E per lo fruit erets condemnats
E per el diable enganats.
1702 Ara per mort sots escapats
E per la creu sots deliurats
Doncs per fust vos sots dampnats
E per fust si sots escapats.
1706 Encontinent veren venir
Molt gran compaya sens mentir,
El prodom adam vench tot pres
Apres vench eva sa muler
1710 Car era payre de tots
Els se meteren davant tots;
E ieshus los dix: ay amics meus
Ara sous vos en poder meus
1714 E sots meus sots duy mes
E no ayats pahor de res.
Apres ieshus molt dolçament
Dix al prom payre adam:
1718 Adam adam la mia pau
Sie a tu com a mi plau
E ab aquest say ayustat
E lonc de temps man desigat
1722 E ora era que vengues
E de les penes vos tragues.
Cau ieshus ach axi parlat
Adam tantost ses enclinat
1726 E vas els peus aginolar
De ieshu xst e va plorar
E dix cridan a ieshu xst:
Senyor ieshu xst bonafavist,
1730 *Exultabo te domine*
Quoniam susepisti me, etc.
Jo loare vos senyor meus
Car desliuras mi e los meus,
1734 E vos plague quel satanas
De sobre nos avant recnas
Mas vos senyor de piatat
E de pura humilitat
1738 Qui no falis ares gents
Aus los donas vos salvaments
E aveu nos dela carcera gitats
El satanas encadenats
1742 E plaunos que feyt ho ayats
Qui beus a pel caliu pasats

E som estats estes turments
V milia anys e V cens.
1746 Veyats senyor si som regeu torats,
Mas per vos senyor som tuyts refredats.
Cantats cantats cantars novels
E ieshu xst dix: vos mo allis
1750 Car deliurats son de preso
E aveu benediccio
No es hom quiu poyes a est amar
Hoirem contar lo goy que anaquest fas.
1754 Con ieshu xst veyen davant
E aseulo apres poder
Car els ho son tenguts de fer
E vanse tuyt agenolar
1758 Ensemblança e van cridar:
Ieshu xst payre e redemptor
Tuns as gitat per ta honor
De les tenebres infernals
1762 Que avem soferits molts de mals
Mas complit senyor la ley
Axi com a poderos Rey,
Aso quels prophetes an dit
1766 Tot o as senyor be complit
Car per la creu hon fuest posat
E per los teus sants glorificat
E per la tua sancta mort
1770 Som escapats a la mala sor
Com te plac senyor devalar
Dins en infern et deliurar
Nos pecadors que erem ligats
1774 En gran dolor erem posats,
Perque us pregam com a senyor
Que vos metats per gran honor
Dins en infern una gran carta
1778 Hon sia escrita la rao,
E com vos avetsnos deliurats
Del setanas malayrats
E de infern son companyo
1782 Quins tenia en sa preso
E que victoria avets
De tot ço que vos volets.
Apres aso ieshus levet
1786 La sua ma e puis seyet
Adam el fort benignament
E tots los altres exament.

Depuis ieshus crida apres
1790 Per la ma dreta enapres
E muntasen alegrament
Acompanyat daycela gent
Cars tots los sants lo van segir.
1794 El propheta Daviu va dir:
Cantats bons cantars novels
E manves vos veurets
Ieshu xst lo salvador
1798 Quins a feyta tan gran honor
Cantate domino canticum
Novum laus in eclesia
Sanctorum et cet.
1802 El ses a tot lo mon mostrat
E ara es glorificat
E mantinent la multitut
De tots los sants an respondut:
1806 Beneyt sia deus dirael
E les virtuts qui son el cel.
Beneyt sia cel qui ve a deu
Cant hou nomenar lo mont
1810 Espes machies mantinent
E crida molt fort altament:
O deus senyor aytal com tu
Diges sit plau senyor ieshu
1814 Que tu perdones los pecats
E monstrans a tuyt piatat ,
E com machies ach parlat
Tots los prophetes an cantat,
1818 E cantaren *alelúya*
Aquest es *per secula*
E tuyts cantats alegrans
E cridaren tuyt ieshus laudant.
1822 Abram ieshus e sent miquel
Qui es misatge molt fel
Reebe adam qui es payre mayor
E tots altres ab honor
1826 Sent miquel tots los namena
En paradis tots sapiats
E cant foren layns entrats
Alegres foren e pagats;
1830 Encontraren mantinent
Dos homens qui sertanament
Eren canuts e de gran temps
E manves abdos ensemps

1834 E tots los sants han demanat
A els amdos hon an estat
Que no an sentits los turments
Que els an soferit lonch de temps
1838 E ara sots en est loch
En cos en anima menys de foc
Digats sius plau e qui sots vos
Ne com sots en axi ados.
1842 Respos ennoch encontinent
E dix que deus verayament
En aquel loch los fa estar
Axi com me veets me feu levar
1846 L esperit sant lonc a de temps
E complire sos manaments;
Aquest Alies qui vist as
Fo hom savi e entes,
1850 E com anava per camí
En una carereta vench aqui
Qui paria tota de foc
E val posar sus en mig loc
1854 E aportal puys en apres
En aquest loch hon ara es
E jo ne el anc no fom morts
Ans nos convendra eser tost
1858 Car lo senyor omnipotent
Nos a estogats certanament
Per combatre ab antixst
Qui vendra contra ieshu xst.
1862 E per aço som estoyats
Esperar lem sapiats;
E fest saber que antixst
Vendra en semblança de ieshu xst
1866 En est mon el aparia
E de fembra el naxeria
E sera fili de danch perver
E conjaura ab sa muler
1870 Si consebra per veritat
Un ver diable encarnat
Aquest dan fil fo de jacob
Duna druida segons que trop
1874 Est antixst per ferm creats
E dins en babilonia nexera
Qui es en lati confusio
E fo apelada per rao
1878 Car antixst per cert sera

E sera cruel a tothom xstia
Nodrit sera en -I- logar
Bensayda a nom per ver.
1882 Cant tot axi com ieshus vench
E aquest segle e atench
E deus lo payre li trames
Que restaurar lo mon degues
1886 El diable qui es tot viu
L ome metra en lo caliu
Tot per aco lo demoni fals
Qui sobre malea es mals
1890 E trametre -I- misatge trist
Lo qual aura nom antixst
Per confondre e destruyr
E enganar escarnir
1894 E son voler del tot complir
Totes les gens qui el mon seran
Car dantixst pahor auran.
De XXX ayns aura edats
1898 E sera for abrivats
E preycara aytant de temps
Com ieshu xst veraments;
E dels miracles fara asats
1902 Mas no seran de veritats
E el dara aur e argent
E grans riquees exament
A tots aquels qui lo creuran
1906 Ni qui sos manaments faran
E grans dons e molts prometra
Perque les gents enganara;
E tot aco fara lo trist
1910 E moltes metuces el fara
A mors cruels el anciura
Encontinent qui nol creura
Ne son manament no complira.
1914 E per rao viu es mostrara
E per exemples contara
Que tuit devem el hobeyr
E son voler del tot complir
1918 Osta barons des antixst
E sobre el ieshu xst
Com XXX anys aura pasats
Manifestat santixst
1922 E vendran ab el moltes gens
Gog e magog sertanament

Aquestes dues nacions
Enganaren ab lurs raons
1926 Cubertament los xstians
E fers an manves lus germans
E per ço quels pogues enganar
E a lur secta tirar;
1930 E puys apres de XXX ayns
Vendran per sert II ámichs
Qui preycaran III anys e mig
Segons que trobam en la lig
1934 Elies sera e ennoch
Qui exiran dun noble loch
Lo qual es parays terenal
Ques loch sant et natural
1938 Lonc de temps an layns estat
Aquests abdos per veritat
Els preicaran en orient
E cercaran tot ochcident
1942 A mig jorn els puys vendran
E tresmuntana els cercaran;
Lo nom de ieshus verament
Preycaran a totes gens
1946 Car del mal los deluyra
E dels pecats los porgara.
Com aquests III ayns e demig
Seran pasats pus el demig
1950 Antixst vendra poderos
Axi com ara curos,
Apres aso vendra
En ierushalem preycara
1954 Sus en plaça a la gent
Contra ieshus apertament
Gran companyes ab el menara
Gog e magog lo seguiran
1958 En axi com preycaran
E de ieshus els maldiran;
Elies e enoch apres
Respondranli que no diu res
1962 E desputar san sert aqui
E diranli no es axi
Ans preyques grans falies
E no dius res per veritat.
1966 Demantinent irat sera
Una gran masa traura
E sus el col el la levara

E aquels dos el matara
1970 Lay en la plaça mantinent
Davant tota aquela gent
Pres III jorns per veritats
Seran aquels dos socitats
1974 Antixst. ardidament
Fara miracles a present
Tot en axi com ieshu xst
Qui entre nos bona fo vist.
1978 Tot o fara certanament
Levat III coses verament:
Car morts no pora sositar
Ni lo vi del aygua mudar
1982 Ni de les pedres pa no fara
Moltes gents convertira
E creuran tuy apertaments
Que el los aport a salvaments
1986 E puys ante xst alegramens
En lo temple ierushalems
Vendra sapiats ab gran baldor
E penetra manves gran honor
1990 E i preycara a celes gens
Que el es deus veraments
E creuran en el mantinent
Car prometra lo salvament,
1994 A cascu dels seynals fara
Sus en lo fron los posara
En axi seran coneguts
E per el seran mantenguts
1998 Con antixst aura estat
Tot a la sua volentat
Ira defora tot jausent
El ira a mont holivet
2002 E dira que vol numtar
Sus alt el cel si o pot far
Mas ieshu xst salvador meus
Quin vol defalir als seus
2006 Miquel arcangel trametra
E antexst lay confondra
E ausiural davant tota la gent

(*Seguirá*)

Colecció de documents relatius a Arnau de Vilanova

(Continuació)

XV

1299-1300 (1)

Capítols enviats a Felip l'Hermós rey de França en nom de Jaume II, y dels quals fou portador A. de V.

Hec sunt capitula, que portavit magister Arnaldus de Villanova.

Inprimis exponent dicti nuncii predicto regi Francie quomodo Vallis de Aran tenetur in sequestra per dominum Jacobum regem Maioricensem nomine sancte romane ecclesie, ita quod tenetur eam restituere regi Aragonum, cum certum fuerit ipsum fuisse occupatum post motam guerram Sicilie. unde cum hoc sit notorium in partibus illis, petent dicti nuncii, quod dictus dominus rex Francie restituat seu restitui faciat dictam vallem predicto domino regi Aragonum, vel si super hoc ingereret rex Francie vel eius conssilium difficultatem, petant dicti nuncii quod dominus rex Francie comitat domino regi Maioricarum, quod inquirat super hoc veritatem. et si invenerit dictam vallem post dictam guerram motam occupatam fuisse, restituat eam regi Aragonum supradicto. et hoc videtur consonum racioni, cum dictus rex possit se super predictis de facili informare et sit avunculus utriusque et sic persona utriusque communis existat.

Item dicant dicti nuncii predicto domino regi Francie, quod post treugam datam predicto domino regi Aragonum per illustrem dominum Karolum regem Sicilie nomine et pro parte illustris regis Francie ad hoc mandatum ab ipso rege Francie habentem, et post securitatem per iam dictum dominum regem Sicilie datam eidem domino regi Aragonum nomine et pro parte dicti regis Francie et regis Maioricarum et aliorum confederatorum ipsius regis Francie et pro baronibus et subjectis ejusdem, in quantum ad ipsum perti-

(1) Ens inclinem a l'opinió den Diepgen que admet la primera d'aquestes dúes dates més que no pas a la den Finke que dona la de 1300 (?). Arnau se trobava pres a París en desembre de 1299, segons ens diu ell meteix en la protesta devant del rey de França contra'l colegi de teòlechs d'aquella ciutat Diepgen, *op. cit.*, pág. 14).

nebat, pro hiis scilicet, que barones et subiecti ipsi tenent a rege Francie et quod ipsi rex Francie et confederati et barones et subiecti ipsius prenominato regi Aragonum confederatis baronibus, terris et subditis suis guerram non facerent usque ad certum tempus in litteris inde confectis contentum: nobiles Rogerius Bernardi comes Fuxensis, Arnaldus de Yspania et Rogerius de Comenge eiusdem Arnaldi filius manu armata et cum militibus et hominibus, quos habebant et habent sub dominio et iurisdiccione domini regis Francie, infra tempus treuge et securitatis predicte, intraverunt terram subiectam domino regi Aragonum invadendo et capiendo castra et loca, que per dictum dominum regem Aragonum tenebantur et adhuc detinent occupata et multa dampna dederunt in terra dicti domini regis Aragonum, propter que predictum regem Aragonum oportuit magnas subire expensas et dampna gravia sustinere. quare petant predicti nuncii, quod dictus dominus rex Francie faciat predicto regi Aragonum occupata restitui et dampna data cum expensis factis per dictum regem Aragonum restituat et emendet vel restitui et emendari faciat, ut tenetur.

Item dicant predicti nuncii iamdicto regi Francie de iniuria que fit mercatoribus de Catalonia, qui vadunt per mare cum mercimoniis suis ad Montem pesullamun in gradu de Latis et de dampnis datis eisdem occasione predicta, sicut in articulis a mercatoribus datis plenius continetur.

Arx. Cor. Aragó, cartes reyals de Jaume II, n. 4601.
Finke: *Acta Aragonensia*, I, 452.

XVI

Principis de 1300

Protesta d'A. de V. devant del rey de França.

Coram vobis serenissimo principum orbis terre, domino rege francorum ego magister Arnaldus dictus de Novavilla non ut Arnaldus sed ut nuncius incliti principis et illustris consanguinei vestri regis Aragonie, propono atque notifico quod postquam a vobis licenciam redeundi ad eum recepissem in Betausel et die sabbati mane post festum beati Thome disposuissem iter meum arripere versus episcopum Tholosanum cum littera vestri mandati ad ipsum propter commissionem eidem in parte factam super negociis pertinentibus ad meam legacionem, die precedenti in sero parisiensis officialis procidicionaliter me fecit vocari quia per elericum suum afferentem non mandatum presidis ymo preces cum genu flexo quod irem ad ipsum quoniam me indigebat; et cum ivissem ad reverenciam et ex honestate meque blandis et sophisticis verbis detinuisset usque ad involutum noctis. postmodum me reclamantem quod muncius ad vos eram et non fugitivus, retinuit cum equitaturis meis, non obstantibus recquisitione et testimonio reverendissimi patris archiepiscopi Narbonensis factis eadem nocte per nuncium eius nec sequenti die voluit me nullatenus relaxare, nisi prestita fide iussoria caucione sub gravi pena trium milium librarum, presentibus et pro me fide

iubentibus domino Amalrico, vicecomite Narbonensi et domino C. de Nogareto et domino Alphino de Narnia et pluribus aliis, nullamque caussam mee capcionis atque detencionis pretendit nisi quia quatuor aut quinque magistri in theologia, ut asserebat, denunciaverant ei quod ego in quodam libello *de adventu Antichristi* scripseram quedam contra fidem et quedam contra evangelium, in cuius cause assignacione veritas probat ipsum fuisse mendacem eventibus subsecutis et infallibili judicio racionis: eventibus quidem, quia postmodum omnes et singuli de collegio magistrorum, eo presente ac multis allis, illud dixisse taliter negaverunt, non solum verbo sed etiam facto, nam presentibus reverendo patre archiepiscopo Narbonensi et discreto viro archidiacono Algie et nobilibus viris domino Almalrico, vicecomite Narbonensi et domino C. de Nogareto et domino Symone de Marcay militibus vestris et domino Alphino de Narnia, clerico vestro, et ipso officiali Parisiensi et pluribus aliis, totum collegium supradictum concorditer fecit legi notulos quos in opere meo notaverat impugnandos coram episcopo Parisiensi et per eundem episcopum fecit pronunciari dampnandos, non ut erroneos, sed ut temerarie assertos, de quibus exstat publicum instrumentum. cum igitur magistri collegii supradicti palam asseruerint cum sollempni processu quod dicta et contenta in opere supradicto non sunt erronea, patet officialem esse mendacem qui asserit clam denunciasse quod in eo contenta erant contra fidem aut evangelium, quia quicquid est contra fidem et evangelicam veritatem est omnino erroneum. claret etiam iudicio racionis quod officialis fuerit mendax et fictus in assercione predicta, nam reales ac veri in theologia magistri sicut radii splendidi Iesu Christi ceteri fidelibus superlucent sanctitate, iure et sublimitate scientie, quorum neutrum fuisse constat in illis quos officialis predictus fingit sibi denunciasse mendacia supradicta, nam qui ceteris eminent sanctitate vite, scandalum non ponunt nec suscitant adversus filium matris sue, nec murmure latebroso mendacia seminant contra fratrem nec sedent in insidiis cum ditibus et occultis ut interficiant innocentem. qui vero sciencie fulgore superant alios non clam impugnant vel mordent aliqua dicta sed gladio rationis expresse conscribentes iudicium silere cogunt imperite loquentem. in propo ito vero nondum apparuit aliquis inchoans vel attemptans rationibus scriptis palam vel publique dictum opusculum impugnare. patet igitur ex predictis quod illi denunciatores contra me quos fingit officialis non fuerunt in theologia magistri sed ypriote (*sic*) proculdubio, tristes de gracia quam mihi Dei benignitas impertitur successores phariseorum qui Christum impura livoris invidia malicia prosequebantur ut nequisimi draconis membra pestiffera. unde cum evidens veritas ipsum officialem ostendit esse mendacem in suo dicto et convincat eundem me suppradicto modo cepisse et incarcerasse ex odio vel cupiditate rerum mearum et non ex aliqua causa racionabili sive iusta, constat ipsum esse nimis culpabilem non solum quantum ad iniuriam mihi factam atque quantum ad maculam quam ingessit honori nestro, sed insuper quantum ad vituperium quod regi Aragonie intulit et quantum ad dispendium et dampnum quod dedit eidem impediendo legacionis ad eius negocia pertinentis prosecutionem acommodam et festinam. iterum vestre magestati notifico quod cancellarius Parisiensis, cui ad preces suas quoddam quaternum meum con-

cesseram ad exemplar, recquisitus, ex parte mea per socium meum in die qua fui detentus per supradictum officialem ut redderet, reddere denegavit nec adhuc reddidit, cum tamen ut nuncius ad vos missus recquisiverim ex parte vestra quod mohi redderet atque plenam faceret restitucionem et emendam pro santi temporis violenta retencione, protestando quod cum sim nuncius et adhuc in actu legacionis existens non pateretur fides vestre protectionis me depredari vel spoliari per aliquem regni vestri: de quibus vobis faciam fidem protinus publico instrumento. iterum notifico regie magestati quod post predictam capcionem sive detencionem, collegium magistrorum in theologia Parisiis impedivit execussionem mee legacionis citando me per officialem predictum ad sui presentiam et postmodum trahendo ad presenciam Parisiensis episcopi et cogendo terroribus atque minis me legere cedulam mendosam et abusivam per eos ordinatam et inique atque dolose confectam me non vocato nec consensu mee deliberationis nullatenus recquisito ad ordinacionem et scripcionem illius, ymo cum eam in manu mea cancellarius posuisset, repentino proceperunt clamare quod legerem, et lectis adhiberem consensum: cuius rei veritatem supradicti textes quia fuerunt expriment, saltem iuramento astricti. nec possunt predicti magistri ostendere rationem qua iuste potuerint predictum processum contra me facere. nam si dicant, ut tunc dixerunt, quod in opusculo meo *de adventu Antichristi* asserui aliqua temere, posito quod sic esset, tamen cum assercio temeraria non vergeret in blasphemiam Dei nec in preiudicium vel iniuriam proximi nec in ruinam fidei, non ad presenciam indicis causarum trahendus eram, sed pocius scolarum, cum ea que sunt pure scolastica, debeant pure scolastice pertractari. unde cum propter actus pure scolasticos adeunt officialem et episcopum Parisiensem ad quod justicie titulus vel alicuius honestatis urgebat eos, videtur quod inmundo spiritu vexarentur et quod utres eorum vacui forent peculo caritatis et maxime cum asserant falsum. nam id proprie dicitur asseri falsum quod absque nullo genere probacionis affirmatur pertinentis sed in predicto opusculo nihil asseritur, ut intuentibus patet nisi probabiliter iusta sanum intellectum sacrorum eloquiorum, nec quicquid falsum continet, ut ipsi vel quidam ipsorum doloxe finxerunt in cedula sua, nec iuramento districti auderent asserere quod aliquod falsum vel erroneum in ipso contineatur. patet igitur quod ignarus est atque irrisor vel dolosus qui temerarie dicit asseri que scribuntur, ibidem, quod ex hoc ibidem asserere nec posset probare, sed dicens oppositum iudicaretur temerarius absolute.
sicut per vos theologos in iudicio clare fiet nec obstat si dicant quod novitates in opusculo continentur, quoniam novitas racione suffulta et utilis non est horrenda sed pocius amplectanda. presertim cum ea que probantur vel asseruntur ibidem non sunt nova in sua radice, cum ex auctoribus sacri voluminis extrahantur, et si dicantur auctoritates ille noviter exponi secus quam exposiverint precedentes expositores, scire debent quod talis novitas non est inconveniens caritati et fidei non repugnat, ymo testibus sacris expositoribus a Spiritu Sancto, nec est inconveniens aliter nunc exponi quam exposuerunt nostri patres, cum ipsa scriptura sacra, supra cuius eloquia predictum opusculum est fundatum, expresse testetur illud, dicendo per Danyelem: clausi sunt signati quia sermones pertransibunt plurimi et mul-

tiplex erit stientia nec omnes intelligent sed docti tantum. (1) cum igitur scriptura predixerit quod multi expositores transirent per eam multipliciter exponendo, tamen docti a Spiritu Sancto solum intelligent veritatem et nisi sit in dicione vel potestate hominis prohibere Spiritum Sanctum, quin spiret ubi voluerit, patet quod expresse contradicat Spiritui Sancto qui asserit esse inconveniens quod eloquia sacre scripture possint in veritate secus exponi quam exposuerint patres nostri, et de numero sunt illorum de quibus veritas ait: ve vobis legisperitis qui accepistis clevem scientie, quia nec intratis, scilicet ad noticiam veritatis, nec permititis alios ingredi, (2) nec est mirum si vinum novum veteres rumpunt utres (3) et tandam fundatur, cum ipsa veritas hoc testetur, que simplicibus et ydiotis humilibus apperit sensum scripturarum et claudit tumidis et elatis doctoribus vel magistris. que omnia vobis, serenissimo principum, proposui, ut clarius cognoscatis quan irracionabiliter et iniuste supradictum collegium impediverit execussionem legacionis mihi commisse, irrequisita et omnino postposita vestre excelencie magestate. propter hec igitur omnia supradicta magestatem vestram cum presentis scripti testimonio ac protestacione recquiro ex parte regis Aragonie, et ut nuncius eius actu quod faciatis emendari plenarie vituperium eidem illatum in iniusta mei detencione ac rerum mearum ablacione et reparari dispendia atque dampna data per supradictos eiusdem legacioni, protestans, ut nuncius, quod rex Aragonie supradicta vituperia ferret molestius quod si per guerram hostilem amitteret partem regni. iterum protestando, ut supra, requiro ne vos atque vestrum consilium consensisse videmini vituperiis vel supradictis quod iam rei veritatem per sollemnes non tardetis arguere et condigne punire. dico etiam ex parte regis Aragonie et protestor quod cum predicti dederint eidem regi occasionem non parvam commocionis adversus dominum nostrum, et gravia plus quam exprimi posset vel liceat fomenta pepercisse vel incendisse noscantur contra bonum tranquillitatis et pacis, nullis subditorum vestrorum nullo iure divino sed vel humano seu privilegio deffensionis remedia poterunt optinere. dico etiam et protestor, ut supra, quod si forte dyocesanus, cui temerarii supradicti subsint inmediate, foret delirus atque carens sensu discrecionis vel statualis et hebes atque vertibilis ad impulsum cuiuslibet aure levis non vos excusaret deffectus eius atque sterilitas mentis sue, cum liceat in universitate fidelium apud omnium gemma pontificum papa noster qui sufragiis mendicatis alieni sensus non indiget, cum non solum eminencia dignitatis prebet uberem auctoritatem sed racionis..... et plenitudo scienciarum in ipse propriam mentem ornant, qui nobis indubitanter faciet justicie complementum, maxime cum supradicte temeritates fuerint actemptate in periculum boni communis et publici. dico etiam quod est hic casus novus et nimis arduus et quod non est auditum a seculo quod in regno Francie, nedum in domo eius, nuncius regis fuerit per illos de regno et domo regni captus, detentus, incarceratus, spoliatus irracionabiliter et inuiste, paratus sive ad informacionem totius magistratus regni vel domus Francie facere copiam

(1) Cf. Dan. 12, 9-10.
(2) Cf. Luc. 11, 52.
(3) Cf. Matth. 9, 17.

notificacionis, protestacionis ac requisicionis presentis: et ne rex Aragonie possit inde inculpare de neglicencia custodiendi honorem ipsius. cum sit princeps tante prudencie quod eligit mittere sapientem ad sapientem et stultos ad stultos et misit inde ad vos, supplicandó requiro quod detis mihi tabellionem qui hec omnia supradicta in publicam formam redigat scripturam, qua possum ei facere fidem de diligencia mea vel saltem, quod faciatis sigillo autentiquo, et insuper parte ipsius requiro quod personam meam et eorum qui mecum sunt et rex meas faciatis a violencia custodiri, cum sim paratus iter statim arripere et finem imponere legacioni.

Bibl. Nac. de Paris: fons llatí, 17.534, f. 103.
Menéndez Pelayo: *Op. cit.* I, 739.

XVII

Calatayud, 23 juliol 1300

Jaume II escriu a A. de V. sobre la comissió que li feu per tractar ab Felip l'Hermós de la successió al trono de Castella a favor de l'infant Alfons de la Cerda.

Jacobus etc. magistro Arnaldo de Villanova dilecto phisico, consiliario et familiari suo etc. cum nos intendentes cura pervigili erga ea tractanda et agenda, per que negocium illustris Alfonsi regis Castelle cari consanguinei nostri posset feliciter consumari, illustrem et magnificum principem Philippum regem Francie, qui dicto regi Alfonso proximo gradu consanquinitatis annectitur, per specialem litteram nostram rogamus, quod animadvertendo, ut tanti principis congruit dignitati circa ea per que regali provisione dicto negocio possit salubriter provideri, taliter agere placeat, quod prelibatus rex suis et nostris sufultus auxiliis possit id, quod sibi de jure debitum est, consegui et habere. ideo fidelitati et discrecioni vestre precipiendo mandamus, quatenus una cum inclito infante Ferdinando fatre regis predicti, qui versus Franciam suos maturavit accessus, vel sine eo, nisi fuerit in curia regis Francie supradicti, de materia hujusmodi cum prelibato rege Francie personaliter conferatis, tractando et ordinando cum eodem in suo consilio, prout vestre discrecioni melius videbitur expedire, ea, per que accita Dei potencia huius negocii finis optatus possit haberi. quoniam firmiter credimus et tenemus quod, si memoratus rex Francie circa graciam huiusmodi sui auxilii brachium duxerit prorogandum, cum nostrum ad hoc semper iuvamen prestiterimus et intendamus usque ad consumatum negocium exhibere, quod hactenus operante maligni spiritus astucia, inperfectum remansit, Deo propicio expedicionem concipiet quam obtamus, taliter in hiis vos habentes ut de vobis confidimus quod possitis in conspectu nostro comendabile aparere. datum ut supra.

Arx. Cor. Aragó, reg. 252, f. 230 v.
Finke: *Acta Aragonensia*, I, 450.

XVIII

Montpeller 12 octubre de 1300

Apelació d'A. de V. devant de la Santa Seu contra'l canceller y collegi de teolechs de Paris.

In nomine Domini amen. anno a nativitate eiusdem millesimo trecentesimo, indictione XIII, in presencia mei notarii et testium infrascriptorum vir providus et discretus magister Arnaldus dictus de Novavilla, habitator Montispessullani ad sedem apostolicam protestatus fuit, provocavit et appellavit et alia infrascripta fecit ac appellacioni ab eo facte, prout continetur in alio instrumento publico scripto manu mei notarii infrascripti, adhesit et eam renovavit de presenti et copia predictorum fieri voluit et mandavit per manum tabellionis quibuscumque sub hac forma verborum:

Licet sim vermis et non homo et obprobium hominum, tamen consciencie et testimonium insitum habeo nec possun excutere vel abjicere murmur eius quo frecuenter obiurgor et ideo testibus Deo et consciencia mea, notifico vobis reverendo collegio theologorum Parisius quod nuper, videlicet in die et hora qua me traxistis ad presenciam reverendi patris episcopi Parisiensis, timor et tremor venerunt super me et contexerunt me tenebre stupefactum terroris consideratis et comparatis preteritis ad ea que tunc presencialiter agebantur. recolens nempe quod licet ego ad quamlibet vocacionem domini cancellarii venissem celeriter, letanter et reverenter, ut ipse vel in capella Sancti Dyonissii de Passu retulit inde presente, nichilominus vos, domini, nescio quo zelo ac quibus verbis, propter actus pure scolasticos, adivistis officialem Parisiensem, qui prodicionaliter inde vocavit, dolose retinuit et in domo perniciosa mihi propter passibilitatem et calamitates corporis mei rusticaliter et impie carceravit, et iterum recolens quod cum in capella predicta in vestri gratia inregulariter ad privatum colloquium recepistis, concesseram vobis quod articulos quos mihi fecistis legi, scripseram non secundum intellectum quo sonabant extracti per vos ab opere meo sed secundum intellectum quo sonabant iacentis in serie scripture, et quia vos, domini, dicebatis esse temerarie scriptos, concessi vobis me ad reverenciam fore paratum ad temperandum juxta vestrum judicium et retinuistis vel tempus ad deliberandum super modo congruo temporandi. tandem vero die prefixa ad mihi notificandan formam temperamenti per vos escogitati et ordinati, aparuit mihi quod in ordinacione per vos dictata et seripta in quadam cedula mittebatur expresse temperare et revocare, cum tamen sint actus specie differentes diversis obiectis correspondentes ut temerariis unus et erroneus alius, vidi etiam quod dictum episcopum supradictum ad promissi temperamenti publicacionem adduceratis, cum tamen absque ipso paratus essem temerarie dicta modo racionabili temperare, considerabam quod licet instanter peterem rationes in scriptis quibus impugnandi quolibet modo videbantur predicti articuli, ut meam conscientiam informarem et solidarem nec quic-

quam facerem, ea fluctuante vel murmurante, noluistis michi concedere, cum tamen vobis incumbat conscientias hominum solidare ac preservare a lapsu vel ruina. iterum, presentibus et coassistentibus mihi domino Almarico vicecomite Narbonensi, et domino G. de Nogareto, milite domini regis Francie, et domino Alphino de Narnia, clericu eiusdem regis et magistro Gerardo de Novavilla, cantore de Tyarno, et magistro C. de Poilaco, canonico Vivariensi, et domino Symone de Marcay, milite domini regis, audiebam a reverendo patre domino archiepiscopo Narbonensi et a discreto viro archidiacono Algye, qui de vobis ad me vicissim intercurrebant et referentes hinc inde proposita et tractantes concordiam et offerentes pro me quod immediate paratus eram iter arripere ad summun pontificem et iudicio eius stare, quod vos, domini, ordinaveritis me per episcopum supradictum retineri et incarcerari, si vestre voluissem condescendere voluntati. percipiebam insuper ab cisdem quod ille magistrorum, qui vexillum gerebat humilitatis, videlicet cordam angeli Dei et signaculi Dei salvatoris, scilicet beati Francisci, ad me submergendum ceteris acrius seviebat, quod postmodum nichilonimus experimento cogitavi cum et ipse signanti (*sic*) et quidam alii moventes capita irridendo dixissent obliviose et callumpniose: vos sedetis super speculam, vos estis propheta; obliviose quidem, quia recordati non sunt quod Spiritus ubi vult spirat et Dominus non abicit parvulos sed sapienciam prestat eis; callumpniose vero, quia in opusculo meo non contenetur quod ego sederem vel sedeam super speculam sed quod speculatores ecclesie Christi debent adversariis interrogantibus taliter respondere. cum omnibus igitur supradictis cognoverim probabili coniectura quod parata michi erat retentio capcionis, coram vobis doctoribus et magistris collegii theologorum parisiensium et cumtis presentibus, ego magister Arnaldus dictus de Villanova, habitator Montispessulani, cum presenti scripto protestor et protestando dico sive pronuncio quod quicquid nuper coram domino episcopo dixi legendo cedulam ordinacionis vestre quam dominus cancellarius posuit in manibus meis instans ut legerem, omni dilacione postposita, non dixi nec pronunciavi legendo vel aliter, nisi concussus timore perniciose domus in qua timebam incarcerari propter predicta, et ideo, cum processus per vos factus et dominum episcopum supradictum sit ipso iure irritus et inanis ac nullus, cum caruerit fundamento nec ego iuraverim eundem servare, pro tanto ex nunc opus meum *de Adventu Antichristi* committo examini et judicio apostolice sedis et me ipsum protectioni eius, paratus cum adiutorio Christi respondere ibidem rationibus quorumcumque volentium dictum opusculum impugnare, et quoscumque volentes invehi vel procedere palam vel publice contra ipsum, cuiscumque gradus vel dignitatis aut status fuerint, provoco ex nunc ad presenciam et audienciam summi pontificis in quo fluenta scientiarum vigent et assigno eis terminum quartam ebdomadam post Pascha primo venturam. preter hec autem humili supplicacione recquiro vos omnes magistros collegii supradicti quod in similibus negociis, amodo modestia vestra sive maturitus nota sit omnibus hominibus, taliter ut id quod recquirit deliberationem unius anni et ut strepitu publice disputacionis cribretur et scrutinio studiose determinacionis limetur, nolitis unius mensis celeritate cum impetu suffocare, precipue ubi vertitur probabile scan-

dalum proximorum, dicentes inmitacione Christi parvulos allicere et fovere non prosequi, cum sit Deo et hominibus detestabile, adversus hominem advenam nec origine nec habitacione nec scolarum frecuentacione nec delicti perpetracione Parisiensi non infamem et communem omnibus Dei servis atque nuncium sollempnem pro negociis arduis sereni principis ad serenissimum appetitu vel motu rabido concitari, non requisita et omnino postposita regalis excellencie magestate. insuper autem requiro dominum cancellarium ex parte domini regis Francie, qui me, ut nuncium ad se missum, debet ad illum qui me misit remittere salvum et securum cum omnibus rebus meis, non spoliatum aut depredatum ab aliquo regni sui, quod restituatis mihi scripturam meam quam fidei vestre commisi et concessi literaliter ad exemplar, ut faciatis mihi emendam plenam de violenta retencione quam contra voluntatem meam retinuistis a die qua per socium meum magistrum Raimundum de Pictavia petii mihi restitui. similiter vero, ut nuncius, requiro vos totum collegium ut faciatis mihi plenam emendam pro eo quod me, non iniuriosum vobis nec plasphemum Dei nec inimicum fidei, absque ulla racione traxistis ad presenciam domini episcopi et coegistis me legere cedulam per vos dictatam et ordinatam, et vos magistrum Gaufridum de Carnoto requiro ex parte domini regis et apostolice sedis ut omnia supradicta et lecta et responsiones quas isti domini facient ad requestas premissas in formam publicam redigatis, ut in judicio clareat an sit magis temerarius qui dicitur temeratia scribere vel qui facit temeritates, et innocens valeat exclamare coram angelis Dei: confundantur superbi quia iniquitatem fecerunt in me; ego autem exercebor in mandatis tuis; convertantur mihi timentes me, Domine, et qui noverunt testimonia tua (1). Et quia nuper in tempore statuto a jure ad appellandum non potui habere presenciam domini episcopi, ideo ad cautelam de voluntate superioris ad sedem apostolicam in scriptis appellavi ab iniquo et iniusto iudicio processum domini episcopi et accersorum suorum in aula sua.
et illi appellacioni adhereo et eam renovo de presenti et volo inde fieri copiam quibuscumque per manum tabellionis et etiam de protestatione presenti.
actum Parisius in manerio domini episcopi Parisiensis predicti .IIII. idus octobris, coram venerabilibus viris archydiacono Parisiensi, cancellario Parisiensis ecclesie et magistro P. de Allvernia, magistris theologie, audientibus agenda aliis magistris in theologica facultate, dominis Radulpho de Roseto, penitenciario Parisiensi et officiali Parisiensi, canonicis in ecclesia Parisiensi predicta pro parte dicti episcopi vocatis et presentibus et testibus infrascriptis, reverendo patre domino archiepiscopo Narbonensi, nobilissimo comite Atrebatensi, nobili domino Almarico, vicecomite Narbonensi, venerabilibus viris magistris Nicholao de Cathan archydiacono in ecclesia Remensi, legum professore, magistro Thierico thesaurario comitis Atrebatensis et pluribus aliis ad premissa vocatis et rogatis eiusdem anno, indictione, loco et die. venerabilis vir cancellarius Parisiensis requisitus, ut supra dicitur, ut restitueret dicto magistro Arnaldo scripturam suam seu opusculum quod fidei sue commisserat et concesserat liberaliter ad exemplar, ut dicebat, predictus cance-

(1) Cf. Psal. 118, 79.

llarius respondit quod ipsum tradiderat aliis magistris in facultate predicta et quod de hoc loqueretur eisdem. actum presentibus qui supra proximo continentur. et ego Gaufridus dictus Ligator, Carnotensis, auctoritate sancte romane ecclesie publicus notarius, premissis interfui et ea scripsi et publicavi rogatus, meoque signo signari prout decet competenter.

Bib. Nac. de París, fons llatí 17.534, f. 105.
Menéndez y Pelayo: *Op. cit.* I, 742.
Denifle: *Chartularium Univestitatis Parisiensis*, II, 87.

RAMÓN D'ALÓS

(Seguirá)

TRESORS PERDUTS [1]

(Continuació)

BARCELONA

Monastir de Santa María de Valldonzella.—La comunitat de monges del Cistell, anomenada de Valldonzella, tingué per primera estada la que es avuy Torra de Santa Margarida, situada en la parroquia de Santa Creu d'Olorde. Fou l'any 1226 que'l bisbe de Barcelona Berenguer de Palou va fer donació de la iglesia de Santa María de Valldonzella a aquesta Ordre religiosa, per més que la verdadera fundació monacal del monestir no va tenir lloch fins l'any 1237. Successivament cambiaren diverses vegades de casa fins a ocupar desde'l darrer terç del XVII^en^ sigle l'antich Priorat de Nazaret, fundat per religiosos de la mateixa ordre del Cistell junt a les muralles de la ciutat y molt a la vora del portal de Sant Antoni. Enrunat el monestir en la guerra de 1808 s'aixecá aviat en el mateix lloch si fa o no fa que l'anterior, el cenobi que ara, avans d'un sigle d'existencia ha sigut destruit per les flames atiades per gents enemigues de l'Iglesia y de l'art.

Ab la desaparició d'aquest monestir, pert Barcelona un dels seus monuments més gloriosos; per que, tot y sent modern l'edifici era guardador dels recorts dels seus predecessors que tant figuren en la historia de Catalunya y tant íntimament van lligats a la de la dinastía dels Comtes-Reys. La pèrdua de Valldonzella ha ocasionat la del seu riquíssim arxiu, que's pot dit desapareix sense haver sigut encara aprofitat, y en el precís moment en que mercès al bon zel de l'Abadesa y al treball d'algunes religioses se portava a cap la seva ordenació. Ens consta positivament y ens ho confirma Mn. Joseph Mas que hi havía pogut treballar, que l'esforç que s'havía fet en tal sentit era

(1) Vegis el volum anterior d'aquesta *Revista*, pág. 445.

Fragment del triptich de La Adoració dels Reys del monestir de les Gerónimes

(Calch de V. Nubiola)

considerable y que aviat la historia del monestir y la de Catalunya en general s'hauría enriquit ab págines inèdites de gran valor.

Les notes històriques (1) publicades per l'entès arxiver de la Seu de Barcelona y que'ns han servit per redactar les anteriors ratlles, poden donar alguna idea dels documents que's conservaven en l'arxiu d'aquest monestir. Abundaven sobre tot els privilegis pontificis y reyals, molts d'ells dels sigles XIIIe y XIVe, hi havía una gran colecció de cartes o cèdules de professió de relligioses, sovint pertanyents a la antiga noblesa catalana, de gran interés per l'estudi de la genealogía y heráldica, essent no poques les que's referíen a les eleccions d'abadeses entre les que cal citar a D.ª Constança de Cabrera tía de la reina Margarida de Prades. Aquesta també hi visqué com relligiosa, després que'l seu marit D. Martí l'Humá havía mort en el mateix monestir.

Han desaparegut també ab l'incendi de Valldonzella alguns llibres corals antichs, escrits en pergamí y ornats ab precioses miniatures, 4 Atles y diversos manuscrits procedents de Poblet. A més, entre altres objectes, un mantell reyal de la reina avans esmentada, un magnífich crucifix d'eban y bronzo que havía pertenescut a D. Pere d'Aragó y procedent també de Poblet, al igual que casulles y diferents ornaments sagrats; dos grans reliquiaris que's conservaven en l'altar del Cor, un rich templet de bronzo daurat executat pera guardar la magnífica icona bizantina dita *La Mare de Deu del Cor* (salvada per sort), etc.

Per fi caldrá que consignem aquí la desaparició, del bras de D. Carles de Viana que guardava el monestir com preciosa reliquia del malhaurat príncep.

Reyal Monestir de Religioses Gerónimes.—Dels retaules que's conservaven en el convent que desde 1482 ocuparen les religioses de l'ordre de Sant Geroroni, sòls n'ha quedat el calch del dibuix d'un fragment d'un d'ells. A la generositat del seu posseidor el distingit artista D. Vicens Nubiola devem la seva publicació.

Es un tríptich del sigle XVI qu'existía a la sala Capitular del Convent, y representava l'adoració dels Sants Reys. Va figurar en l'exposisió d'art Antich celebrada a Barcelona en 1902 (n.º 385 del Catálech); el seu tamany era de 0'95×1'28. Dels demés retaules qu'existíen al Convent sols n'ha quedat el recort dels que'ls havíen contemplat. Teníen les següents representacions: «Santa Faç» (fons daurat), «La Mare de Deu alletant son Fill», «Aparició de Sant Geroni» (deteriorat), «Sant Geroni treu la espina al lleó», «La Santíssima Trinitat» (deteriorat), «Miracle de Sant Geroni salvant dos homes penjats per uns malfactors» (de gran tamany), «Sant Antoni de Padua voltat de re-

(1) *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, per M. Joseph Mas Pvre., vol II (Barcelona, 1907).

presentacions dels seus miracles)», «Mort de Sant Esteve» (deteriorat), «Carrer d'Amargura». Aquets eren sols els principals; n'hi havía d'altres y teles que ara es difícil precisar. A la sagristia's guardava un hermós frontal brodat en el que hi havíen les figures de Sant Maties, Sant Geroni y Sant Agustí; y una creu processional.

Les cadires del chor y el faristol eren esculturats; la de la Priora era en especial trevallada y ab una imatge de S. Geroni. De llibres chorals n'hi havía uns 28, en pergamí, alguns ornats ab moltes miniatures.

En l'Arxiu del Convent a més dels documents interessants pera la seva historia, bastantes cartes de germandat, etc., hi havía un «Ceremonial de les professions», en llatí, Ms. en pergamí, ab una miniatura de Sant Geroni; «Regla de Sant Agustí», en catalá; les «Epistoles de Sant Geroni», en catalá, paper, lletra gòtica, ab una miniatura en la portada representant aquest sant.

MANRESA

D'aquesta població ens comunica l'inteligent arxiver Sr. Sarret y Arbós els datos següents:

El *Convent de les M. M. Caputxines*, típich edifici de l'ordre, construit l'any 1638 en el mateix lloch ahont va neixer la fundadora M. Angela Margarida Serafina, ha quedat destruit, però salvantse sortosament l'adjunt claustre románich.

«La iglesia, adosada al convent, datava del any 1679 y contenía en l'altar major un grandiós quadro al oli d'uns 3×2 metres aproximadament, que representava Sant Carles Borromeu, la venerable M. Serafina y S. Francesch, a la gloria, rodejats d'angels, essent rebuts per la Sma. Trinitat. Era una pintura notable de darrers del sigle XVII^è^.

Al entrar, a la esquerra, prop la pica de l'aygua beneyda (que's conserva) hi havía altre quadro representant el naixement de la fundadora; pintura d'escás mèrit, del meteix sigle.

En l'altar, prop del presbiteri, a la banda del evangeli hi havía una pintura notabilíssima de primers del sigle XVIII^è^ representant la Mare de Deu voltada d'angels quan s'aparexía a S. Feliu de Cantalici y li confiava'l Jesuset envolcallat.

El *Convent de Sirventes del Sagrat Cor*, era de pochs anys, y en la nova iglesieta, d'estil senzill, s'hi venerava una imatge de la Mare de Deu de Montserrat, d'esculptura, del sigle XVIe. Tenía uns 0'60 cms. d'alt.

El *Convent de M. M. de la Ensenyança,* era l'antich que construiren en 1625 els P. P. Mínims de S. Francisco de Paula, cremantse part del edifici que feren fabricar les dites monjes. La iglesia, transformada d'estil grech-bisantí, era un exemple de riquesa ornamental poch vista en aquestes parts de Catalunya».

Fragment d'un manuscrit Luliá

En l'Arxiu de la Corona d'Aragó, entre'ls codis procedents de Ripoll, hi há el senyalat ab el n.º 129, qu'es un recull de diversos fragments d'altres manuscrits en llatí y en vulgar, d'un dels quals ja'ns en ocupem en altre lloch ab alguna detenció. Del meteix Ms. forma part el text que publiquem a continuació.

El primer, y unich que sapiguem, que hagi cridat l'atenció sobre ell, va ser en R. Beer, en les seves observacions sobre'ls manuscrits de la Biblioteca de Ripoll (1). Però no va adonarse de que'l fragment comença en el foli 185, un avans de lo que senyala. Compren 3 folis sencers, de paper, numerats ab la paginació moderna del Ms. y sense vestigi de numeració antigua. Els fols. 185 y 186 actuals, sembla se continuen verament l'un a l'altre; en cambi, entre'l fol. 186 y el 187, se veu per el context, en el que hi falta la part més llarga del *Dictat*, que hi há una llacuna produida per la perdua d'algun full.

La lletra sembla de mitx sigle catorze; al f. 185 v., aprofitant el marge y el blanch inferior de la plana, s'hi escrigué posteriorment ab lletra grossa y descuidada una mena d'obligació o compromís de pagament entre un cristiá y un jueu, datat el 2 de Juliol de 1408.

El bocí de manuscrit de que parlem, conté tres fragments lulians.

1.er El f. 185 l'ocupen casi totalment unes definicions de sustancia y accident, de les virtuts teologals y cardinals y dels set pecats capitals, que se corresponen, en quant al fons, ab les que tan sovint se troben en els tractats lulians.

2.on En el f. 186 comença el *Dictat* de Ramon Lull, com ja va senyalar en R. Beer. El fragment s'interromp a la fi del vers de meteix foli y compren fins a vers 4 inclusiu de la tercera estrofa de l'edició Rosselló.

L'última paraula del vers 2, está visiblement equivocada perque interromp la rima y allarga el metre indegudament, a més de trencar el sentit.

Al arribar al vers 11, se salten els dos ab que comença la segona estrofa en l'edició citada:

Encara volem demostrar
Deus esser de necessitat

---

(1) «Das nämliche (el no haver sigut mencionada) gilt von dem in der umfangreichen Sammelhandschrift 129, s. XIV auf fol. 186 r. mit der Uberschrift *Per conexer* (so) *deu en lo mon comensa lo dictat De Ramon* eingezeichneten Gedicht; es ist der von Jerónimo Rosselló in den Obras rimadas de Ramón Lull, Palma 1859, 370 f. veröffentlichte Diktat, dem in unserer Handschrift noc eine *exposició dels comensaments del dictat* folgt» *(Die Handschriften des Klosters Santa Maria de Ripoll*, II, 112).

3.er Al f. 187 comença una *Exposició dels comensaments d'est dictat,* lo que'ns fa suposar que aquest se trobava sencer en el Ms. y que son bastants els folis que falten entre'l 186 y 187, formant la llacuna que ja hem senyalat. Per el curt fragment que'n queda d'aquest comentari, se veu que anava esplicant els dos primers versos de cada una de les 6 parts en que está dividit el *Dictat,* que per lo tant devía tenir regular extensió.

Aquesta explanació d'arguments, es feta *per so que lo dictat pusque esser antes sens maestre,* o sigui sense l'*ensenyador* que'l mateix Lull diu que requereix, en el principi de la seva obra (versos 12 y 13). Es natural que l'ardent proselitisme del filosof mallorquí, que'l portava a difundir per tots els medis el coneixement de les seves obres, l'hagués mogut a escriure l'exposició que'ns ocupa, y tal vegada se la podría relacionar ab el *Compendiosus tractatus de Articulis fidei catholicae* que'l P. Pascual (1) diu que es la traducció del *Dictat den Ramón* feta a Mallorca en Juliol de 1300, y del que'n vegé un Ms. al Colegi de la Sapiencia.

Aquest tractat, en el que sols se fa menció dels cinch articles que's demostren en el *Dictat,* ja adverteix el P. Pascual que's confon per els bibliografs ab el *Llibre dels XIV Articles de la Fè.* (2) L'explicit del Ms. que del *Compendiosus Tractatus* va utilisar el P. Pasqual, deya: «Translatus est iste tractatus de vulgari in latinum, non tamen in pluribus de verbo ad verbum, sed ad sensum, *ut rationes multiplicarentur*». A pesar de que això sembla indicar que les modificacions se feren al traduirse'l tractat, ens atrevim a formular l'hipotesis de que l'*Exposició,* de la que publiquem l'unich fragment conegut per nosaltres, sigui com una primera forma de l'explanació en prosa del *Dictat,* a que aludeix el P. Pascual.

Sense medis de fer les confrontacions que foren necessaries, publiquem aquests textes pera que'ls lulistes hi diguin l'última paraula.

(f. 185)

/de conjunccio es aquel qui aguste diverses coses.
Mitga—de mensuracio es aquel ab qui·s mensura alcuna cose.
\de extremitats es ço que ... an .II. coses.
/de perfeccio es aquel en qui la cosa ha son complement,
Ffin—de terminacio es aquela ultre la qual no s'esten.
\de privacio es aquel en que la cosa ve en no esser.
Maioritat \/ Enfre sustancia e sustancia substancia.
Ugaltat —
Minoritat /\E acident acident e acident.

Sustancia es cosa per si stant e per si obrant, axi com: Deu, angel, cel, hom, bestia, aucel, pex, planta, pedre e lus senblants.

Acident es la cose qui no sta per si ne en si, ans sta an la substancia, com

(1) *Vindiciae Lullianae;* (Avinyó, 1778), I, 236.

(2) La mateixa confusió feu el sabi lulista mallorquí D. Mateu Obrador en la seva ressenya de codis y impresos lulians de la Bibl. Marciana: *Ramón Lull en Venecia; (Bol. de la Soc. Arq. luliana,* VIII, 314).

son lo .VIIII. demont dits, so es: quantitat, e qualitat e los altres, e ço que en ells es antes, axi com: longuese, amplese, pregonese, blanquor, negor, scalfament, refredament, dia, any, hora e moltes altres que per aquests pot hom persaber.

Justicia es virtut per la qual hom ret a Deu e a son proisme e a si meteix so de que es tengut.

Prudencia es virtut per la qual hom elegex lo ben, esquiva lo mal e abans pren lo ben maior que·l menor e abans ffug e squive lo mal maior que·l menor.

Fortitut es virtut ab la qual hom anfortiex son coragie contra vots (?) e temptacions de aquells.

Tempranse es virtut ab la qual hom huse mesuradement en ses obres enfre mase e poch.

(f. 185 v.) Ffe es virtut per la qual hom creu les coses veres catoliques les quals no antenem.

Speranse es virtut ab la qual hom spere de Deu gran perdó, ajude e secors.

Caritat es virtut ab la qual hom ame Deu per si mes que res e ame son proisme axi com si matex e a si matex per amor de Deu.

Avaritia es pecat ab lo qual hom ten ociosos los bens que poseey, devinant aquells de la ffin per que son.

Guole es destemprat desig en menjar e beure, e meniar e boure (sic) e beure mes que no·s conve.

Luxoria es pacat ab lo qual hom use de sos poders indegudement contra l'orde de matrimoni.

Superbia es pecat ab lo qual lo superbios se axalse mes que no li tany.

Acidie es pecat ab lo qual hom es necligent en ffer lo ben que pot e ha desplasser del be del altre e plasser de son dempnatge.

Enveia es pecat ab lo qual lo enveiors desiga iniustament los bens del altre.

Ira es pecat per lo qual l'om irat liga sa libertat e se deliberació.

(f. 186) A conexer Deu en lo mon, comense lo dictat de Remon.

A cels qui dien que provar
hom no pot la ffe ne doctrina (1)
Nuyl nesecari argument
volem donar anenseyament
de .VII. articles principals
los quals per rao naturals
provan per nous comensaments
qui mostren inconvenients
eser an Deus sens unitat,
sens trinitat, sens ancarnat,
sens crexar, sens resucitat;
empero est nostra dictat

(1) Ed. Rosselló: *donar*.

raquer aver ansenyador
qui mostra la fforse maior
(f. 18 v.) qui stat per los conseguens
qui ixen dels antesedens
nous comensaments apellats.
Comense donchs ab la claradats
del Sant Spirit glorios
qui complesque nostres rayos
e illumin hom obtinat
qui no por veser la claradat
sots posant que no·s pusque star
que nostra fe·s pusque provar;
e provem a mas que Deus es
e apres que sol un Deu es
e pux provem pluralitat
qui en .I. Deu demostre trinitat.

(f. 187) De exposicio dels comensaments d'est dictat.

(C)om cascune proposició d'aquest dictat sia posade en .II. veses decleramle, per ço que sia antes so que le proposició significa, e primerament decleram la primera proposició e apres les altres per orde. E aço ffem per so que lo dictat pusque esser antes sens maestre. Aquest dictat es bon contre aquels qui dien que Deus no es e contra los eregies qui dien que son molts Deus, e es bon a provar la santa fe crestiana e molt de be conté an si matex, ço es a seber, que los crestians ne poden eser ffortificats en or creense e·n poden destruir e confondre per nesesaries raons tots aquels qui no son cresticans e volen destruir la ffe crestiana per nesesaries raons.

Mays ha en esser e compliment
que a no ser e deffeliment. (1)

(Ço) es asaber, que eser e compliment se concorden molt mils que esser e deffeliment, con sia ço que compliment governa e menten lo subiet e la sustancia en que es, e defeliment es ocasió de la (f. 187 v.) destrucció de que la sustancia, axi con granesa de bonesa, eternitat, poder, saviesa, volontat e virtut qui sta rahon que la sustancia en que es sia perdurable, e poquesa de bonesa, doracion etc. es ocasion perque la substancia en que es no sia durable longnament, on com en lo cel, ne an negune cose qui contengue an si matexe, no sia granese inffinide de bonesa e les altres coses que dites havem, esta lur granesia ffinida, per la qual ffinitat no·s convenen tan be ab lo esser

(1) Ed. Rosselló, p. 372:

Mays se val esser compliment
que esser e defalliment.

Una variant que dona la mateixa edició (p. 383), fa millor sentit y s'acosta més a la nostra.

Mays fan esser e compliment.....

en que son, com farien ab esser qui agues granesa infinide, e car esser finit co an qui deffat granesa infinide e granesa de bonesa e les altres ffinida, convense de nesecitat que sia alcun esser qui aje granesa de bonesa e les altres infinide, e aquel eser apellam Deu, sens lo esser del qual mils convenria esser e deffeliment qui serie axi con lo esser del mon qui es e ha an moltes coses defeliment, que esser e compliment qui no serien. E car aytal conveniensia es

Aqui acaba'l fragment.

JORDI RUBIÓ Y BALAGUER

Inventaris de Castells catalans

(SIGLES XIV-XVI)

L'importancia que té la publicació dels antichs inventaris escrits en llengua vulgar o en llatí dels temps mitjos se despren del fet de que ells constitueixen quasi sempre una dèu abundosa de noticies pera l'historia en general, y sobre tot pera la del mobiliari, de la indumentaria, de les costums, ademés d'esser textes interessants per la de la llengua. Proporcionen ademés, tot sovint, junt ab els documents isolats dels arxius una de les fonts per l'historia de les arts y de la literatura: no hi ha més que fullejar les págines d'obres com la colecció de *Documents per l'historia de la cultura mig-eval* publicats per A. Rubió y Lluch (1) y's trobarán en els inventaris que s'hi recopilen noves gens despreciables que aclareixen punts foscos de la nostra bibliografía y completen el conjunt del patrimoni intelectual de Catalunya ab la cita d'una bona partida de llibres que's creyen perduts o els noms dels quals ens eren, fins ara, poch familiars (2). Y no parlem ja d'aquells que'n podríem dir catálechs resumits, o sigui els inventaris de velles biblioteques, tals com les dels princeps del casal d'Aragó, publicats en bastant nombre.

Es per això que creyem de tota necessitat el donar a coneixer tots aquells que's conserven recondits en arxius públichs y particulars, sempre que puguin esser d'alguna utilitat, com també convindría de totes passades fer un recull dels que ja han vist la llum en fascicles, revistes y publicacions de tota mena, pera millor aprofitarlos y impedir que tornin a llur condicio anterior de documents inèdits. En quant a lo darrer ens plau afirmar que potser no trigará molt en publicarse aquest *inventari d'inventaris catalans* d'una manera semblant a lo que ja s'ha fet a l'extranger, al menys a França. (3) Respecte a lo primer, procurarem que en els ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS se'n vagin publicant periòdicament alguns que ja tenim en preparació y altres que apareixin en ulteriors recerques en els arxius.

---

(1) «Institut d'Estudis Catalans». Palau de la Diputació. Barcelona MCMVIII.

(2) No volem prescindir de citar, aixi mateix, com tribut a la bona memoria del malaguanyat historiador Mn. Joan Segura, mort l'any passat, els interessants inventaris que va incloure en el seu treball *Aplech de documents curiosos e inedits fahents per la historia de les costums de Catalunya*, premiat pels «Jochs Florals» de 1885.

(3) *Bibliographie générale des inventaires imprimés* par F. de Mély et E. Bishop.—Paris. Leroux.

Els que avuy donem a coneixer, existents en nostra biblioteca particular, se refereixen a dos grans linatges catalans, els Tous senyors del castell del mateix nom (1) situat en la Segarra, a la vora d'Igualada y la branca dels Cartellá, que fou senyora de Folgons y de Granollers de Rocacorba. (2)

Els de Tous están inclosos en un volum ms., en paper, de tamany de 23×15 cm., sense relligar, la seva escriptura a ratlla tirada y presentant carácters de mans diverses. Consta de CLIII fulls: la foliació romana, que es moderna, se segueix sense interrupció malgrat mancarhi alguns folis de cap al principi y a la fi. El troç que n'hem copiat va desde'l LXXXVI al CXXXVII *v.* inclusiu. Dit volum un dels molts que posseim de plets de l'antigua y poderosa casa Cardona, es dedicat a un procés seguit per alguns individuos de la familia Vilanova, germans de Beatriu d'aquest cognom casada ab un Bernat de Tous, contra la Comtesa de Luna, Na Violant Lluisa de Mur y la seva filla Elfa de Perellos, per la possessió del dit Castell. En el primer foli se llegeix en lletra de la primera meytat del s. XVè : *Nobiles de Vilanova contra egregiam quomitissam de Luna et nobilem elfam de Cardona filiam.* Més avall: *conciliarii honorabilis Raymundus de Papiollo, Arnaldus de Manso, legum doctores.* Y en lletra ja més moderna: *Es del any* 1448. *n.º* 609.

De casa Cartellá publiquem dos quaderns de 22 × 16 cm., de L y LXIV folis respectivament (foliació moderna), escriptura dolenta, de l'època, d'una sola ma. El primer, de 1523, es tresllat de l'inventari dels bens den Pere Galcerán de Cartellá, senyor de Folgons y de Granollers de Rocacorba pres per la seva viuda Artesia, filla de Pere de Darnius; l'altra de 1546, ho es dels de Galcerán fill de l'anterior Pere Galcerán, pres per la viuda Magdalena de Perapertusa y Oms filla de Francesch de Perapertusa senyor de Joch y de Rebollet. Un y altre's refereixen quasi en llur totalitat al castell de Folgons.

Tots aquests documents ajuden a que un hom se faci carrech, més o menys, de lo que hi havía en aquelles fortaleses senyorials, en certs aspectes lo mateix que avuy se troba en qualsevol casa de pagès. Sobre tot donen aquesta idea'ls de Folgons, inventaris més moderns y molt menys interessants que'ls de Tous, castell que posseía ja més nombrosos y variats bens desde'ls esclaus que están clasificats com a *mobles* fins els edificis que depeníen del senyor feudal. Tot això, situantnos en l'època a que's refereixen els presents inventaris. Respecte a llibres, que es lo que a nosaltres, en particular més ens interessa, la curta llista dels que hi havía a Tous, quasi tots de cavallerías (*Ordinacions de cavalleria, destrucció de la Taula Redona, Alexandri, Tristany*) ens fan pensar en aquell curiós passatge den Marquilles quan explica lo que ha d'esser un castell, aon, diu, hi ha d'haver romanços, llibres de gestes, de batalles, etc., ab els quals s'animin y's delitin llurs mora-

(1) Sobre aquest castell vegis l'obra del mateix Mn. Segura, *Historia d'Igualada* (Barcelona 1907), pp. 77, 37.

(2) Llochs situats a una y altra vertent de la serra de Finestres, en les valls d'Olot.

dors (1). A Folgons ja es un altre cosa. En 1523 hi havía un Petrarca en castellá *Los remedios de prospera e adversa fortuna* (2) y en 1546 un altre *Ffrancisco Petrarca* igual que el primer, *de stampa*, y en la mateixa llengua, sense que's pugui afirmar que sigui un sol exemplar: es una proba més de l'influencia italiana en nostra terra y tant o més de la de Castella l'esperit de la qual començava a arrelarse entre nosaltres: d'això ultim se'n ressent també d'una manera lamentable la redacció d'aquests inventaris. Per lo demés no podíen faltar llibres tant corrents a Catalunya com el *dels angels* y el *de les dones* (deuen esser els de l'Eximeniç), el *Flos sanctorum*, l'*Egidi Romà*, el *Boeci* etc.

Enemichs com som de publicar res en estat fragmentari, donarem íntegres aquests documents ab tots els preambuls y repeticions llurs, que podrien semblar inutils.

RAMON D'ALÓS

(1) «Item sint ibi romancia et libri gestorum, videlicet Alexandri, Karoli et Rollandi et Oliveril et de Verduno, de Ancellino Lodaucer et de Ocovel et de Bechon et de Comes de Mancull et librorum magnorum et nobilium bellorum et preliorum que facta sunt in Hyspania. Et de his animabuntur et delectabuntur». *Comentaria Jacobi de Marquilles super Usaticis Barchinone* (Barcelona, 1505), f. CCCLXXVIII *v*.

(2) Imprès a Valladolid en 1510 y el mateix any 1523 a Saragoça.

Inventaris de Tous

(1372-1410)

Ulterius vero die martis intitulata vicesima tercia dicti mensis julii anno quo supra a nativitate Domini millesimo quadringentesimo (*f.* LXXXVI^{v}) quadragesimo octavo coram dicto honorabili domino Arnaldo de Manos altero ex dictis consiliariis, comparuit dictus Bartholomeus de Serres dicto nomine ex parte una et in alterius partis absencia. in eius translato scripta obtulit sequencia:

Hii nobiles [dicti fratres de Villanova] non tenentur de jure fidem facere de eo in quo nobiles Beatrix de Villanova tenebantur filio suo Bernardo de Thous cuius nobiles sunt heredes, quare sicut sufficeret quod dictus filius erat heres universalis (*f.* LXXXVII) illius et pro tali fuit habitus et reputatus per dominam reginam, set ad superabundantem cautelam procurator predictorum nobilium facit fidem de inventariis confectis per dictam Beatricem et de recognicione quam fecit honorabilis Bernardus de Thous, miles, avus istius Bernardoni, domine Ffancisce eius uxori, que omnia pervenerunt ad manus ipsius Beatricis et solum id quod erat dicte domine Ffancisce suficit ad plusquan petat per ipsos (*f.* LXXXVII^{v}) nobiles, de quibus omnibus ipsa nobilis nunquam dedit racionem nec ipse Bernadonus hoc; in vita tam quare fuit in potestate illius quam propter absenciam ipsius Bernardi qui per multos annos fuit extra regnum non pervenit ad ipsius noticiam; quare petit et requirit idem procurator, non obstante in contrarium allegacione, dictam executionem pro dictis .XII. mille solidorum fieri et pro interesse illorum juxta formam stipulacionis (*f.* LXXXVIII) et provisionis regni et pro damnis et expensis cum atento, quod totum hoc est liquidum et in rem iudicatam transactum pro excepcionibus illiquidis, dicta execucio non posit nec debeat impediri precipue cum in illis jam sucubuerit cum condempnacione .DCCXIII. libris pro expensis et non opus iterum. idem procurator fidem faciat de potestate cum constat apud notulam cause.

Et nichilominus ad faciendum (*f.* LXXXVIII^{v}) fidem de inventariis et recognicione mencionata in dicta cedula pro duxit duo translata in papiro auctentica et sub scripta manu notarii quorum tenores seriatim sicut se habent et fuerunt copiati in originali processu ut ecce:

Ego Bernardus de Thous dominus castri de Thous gratis et sponte confiteor et recognosco vobis domine Ffancisce uxori mec filieque venerabilis Berengarii Bertrandi civis (*f.* LXXXIX) Barchinone quod tradidistis michi et in meo castro de Thous aportastis omnes res et bona que inferius expressantur:

Primerament un parell de cofrens de pisa.

Item altre parell de coffrens de sipres ab taps de laons e ab senyals de Bertran.

Item sinch peçes de cortines de drap de seda.
Item un parell de vanoves botonades.
Item un cobertor de seda de color de les cortines.
Item una sella de drap d aur e .I. fre ab senyals.
Item un (*f.* LXXIX ᵛ) mantell e dos cots e una gonella e un manto fronzit ab fres de duay vermell.
Item un mantell de drap de seda blanch, de lavorat.
Item mantell e curtapeu de drap d aur ab pena vayre.
Item mantell ab pena vayre e curtapeu de drap de seda.
Item curtapeu e gonella d escarlata.
Item gonella e manto de drap daurat.
Item un mantell morat.
Item un manto fronzit ab fres de suyat.
Item mantonet de duay ab pena vayre.
Item mantonet de zamarra d escarlata
(*f.* XC). Item dues gonelles blaves.
Item tres gonelles blanches.
Item un curtapeu de velut blau.
Item un curtapeu blau.
Item una zamarra d escarlata.
Item dos coxins ab letres d aur e ab flochs.
Item dos .II. coxins blanchs ab botons daur vetats.
Item dos coxins vetats ab botons de seda.
Item una pena vayre.
Item .IIII. tovalles francesses blanques.
Item .VI. tovalles listades de blau.
Item .III. tovalles listades de blau.
Item una gonella blanqua stessa.
Item un parell de lançols grans.
Item .VI. parells (*f.* XC ᵛ.) grans prims.
Item .VI. parells de lançols d estopa.
Item dos coxins blanchs.
Item dues vanoves ondades.
Item .VII. tovalloles primes.
Item tres tovayloles blanques.
Item dotze tovayloles en una peça.
Item tres tovaylloles ab los caps listats de blau.
Item dotze tovayllons sguaqueyat[s] ab los caps listats.
Item .III. tovayllons grosses.
Item dues tovaylloles.
Item dotze canes de drap de li.
Item .I. parell de matalafs blanchs e blaus de fustani e un traveser.
Item dos matalafs (*f.* XCI) reyals ab les cubertes de drap de seda e los botons de li.

Unde renuncio excepcio dictarum rerum et bonorum predictorum non habitorum et non receptorum et doli mali et accioni. in factum facio vobis

dicte domine Ffancisce apocham de recepto etc. et prout melius potest dici vel intelligi ad vestrum comodum semper et vestrorum comodum atque sanum et bonum intellectum. actum es septima die augusti anno a nativitate (*f.* XCI v). Domini millesimo trecentesimo septuagesimo secundo. testes Guillermus Vilardell et Bernardus Palleres de dicto castro de Thous.

Ego Anthonius Gomar prebiter vicarius et notarius publicus ecclesie Beati Martini castri de Thous pro venerabili et discreto Petro Lor rectore eiusdem, hoc translatum a predicta sua orriginali notula reperta in quodam libro notularum (*f.* XCII) scribanie publice ecclesie antedicte lineata ad modum aliarum notularum a quibus jam fuerunt abstracta publica instrumenta requisitus pro parte honorabilis domne Beatricis de Thous uxoris honorabilis Bernardi de Thous, quondam, militis tutricisque Bernadoni de Thous pupilli filii et heredis universalis dicti honorabilis Bernardi de Thous, quondam, qui heres fuit universalis dicte honorabilis domine Francisce de Thous, quondam, (*f.* XCII v) matris sue fideliter sumpi et scripsi et cum dicta sua originali notula fideliter comprobavi. in quorum fidem et testimonium meum hic solitum posui signum.

In Dei nomine: noverint universi quod die mercurii otava mensis januarii anno a nativitate Domini millesimo quedringentesimo decimo in presencia mei Ffancisci Lobera notarii publici castri de Thous (*f.* XCIII) pro venerabile et discreto Petro Lor rectore et notario publico eiusdem et in presencia eciam venerabilis Guillermi Gomar baiuli dicti castri pro honorabile domina Ffrancischa de Thous uxore venerabilis Bernardi de Thous, quondam, militis domini dicti castri, tenente et possidente dictum castrum de Thous ypotechatum et obligatum pro dote et juribus suis et eciam in presencia Guillermi Mas, Petri Guixar et Petri Cugul ville dicte (*f.* XCIII v) de Thous testium ad hoc specialiter vocatorum et assumptorum, honorabilis domina Beatrix de Thous, quondam, militis nunc ultimo deffuncti, attendens dictum honorabilem Bernardum de Thous eius virum decessisse in regno Sardinie in mense novembris anni proxime lapsi, attedens eciam quod cum mulieres vidue,

Primo lo castell de Thous ab les possesions seguents:
Primo un forn (*f.* XCIV) ab sa casa.
Item una vinya plantada de grech que es prop del castell.
Item .I. troç de terra qui es a Lobeta.
Item un moli.
Item un ort.
Item lo castell de Cabrera ab sos termes e la quadra de Valbona.
Item los castell de Leger e de Lorenç ab tots sos drets.
Item lo feu del castell de Claramunt ab tots sos delmes è drets.

Item en lo dit castell de Thous foren atrobrats los bens mo (*f.* XCIV v) bles seguens:

Primerament dos sclaus sarts la un dels quals ha nom Pere de Serra e laltre Gantino de Serra.

Item una sclava appellada Margarida, de linatge de Tartres.

Item altra sclava apellada Eliesen filla de la dita Margarida.
Item dos taçes d argent, e una copa es daurada e l altra taça daurada.
Item dos culleres d argent.

Item en la casa de la cuyna fforen (*f.* xcv) trobades les robes seguens:
Primo les portes ab forellat sen payn.
Item una taula ab sos peus vinços.
Item .III. banchs grans.
Item altre banch meyns de peus.
Item un molt gran e los dos mijancers.
Item tres ferres fogues entre grans e pochs.
Item un baci.
Item tres paeles.
Item .III. reeles.
Item una grexera de fferre.
Item una caldera gran meyns de ança.
Item una caldera e un caldero.
Item dues olles de coure la una mitgancera e l altra (*f.* xcv v) pocha.
Item dos cobertores de ferre.
Item dos loces la una tranquada e l altra sancera.
Item una perola d aram.
Item un foroy.
Item dos leves.
Item un aster de ferre migancer.
Item .III. lumaners.
Item un canter d aram.
Item un brestat de fust.
Item un folladoret de fust per tenir civada.
Item dos mortes de pedra marbre.
Item dos talladors de fust grans de tayllar.
Item .VIII. (*f.* xcvi) taylladors de servir.
Item una taula ab peus levadiços.
Item dos platers d estayn de pocha valor.
Item una taula gran ab peus levadiços.
Item un arcibanch meyns de cobertor, es de pocha valor.
Item un bugader de terra encordat.
Item .XV. cayrats de fust poch mes o meyns qui eren plegats tots.

Item en la casa del rebost les portes ab son forrellat e clau e payn ab les (*f.* xcvi v.) robes seguents:
Item dos cofrets de pocha valor.
Item .IIII. pasteres les .II. ab cubertos e les altres meyns de cubertor.
Item una post de roure grossa.
Item sinc tallados entre grans e pochs.
Item sinc boys de fust.
Item sis scudelles, un morter de fust.
Item un aster de ferre.

Item un foroy.
Item dos raylls de raure pa.
Item una canada gran.
Item un plat d estany.
Item dos (*f.* XCVII) panistres de canyes.
Item un morter de coure ab sa ma.
Item una cobertora e una giradora de paella.
Item una cobertora e una giradora de paella de ferro.
Item un foroy gran.
Item un aster de ferre mitjancer.
Item dos.... blanques les unes bones les altres squinçades.
Item dos talladors de fust la un gran, l altre mitjancer.
Item dos sedaços de seda.
Item una boça de ferra gran.
Item (*f.* XCVII v.) una quilma.
Item un drap de pasta.
Item unes perpunctes vermelles.
Item tres destrals entre grans e poches.
Item una picaça de ferre.
Item soga e mitga.
Item una cadena ab son collar.
Item dos posts de pastar.
Item tres taulels de pastar.
Item dos arres de verduchs.
Item dos peleyns.
Item dos axades.
Item una coha de taça.
Item un taulell de jugar a taules.
Item dos rams de fill (*f.* XCVIII) de canyem.
Item un zinach d enpaltar.
Item unes cardes.
Item unes tovalles cotonades.
Item dos posts de fust en que stan les pasteres.
Item carratel de fust de pocha valor de tenir pey.
Item unes portes d armari ab son forrellat, clau e payn.
Item un sobrecap listat.
Item dues conquetes de leuto.

Item en lo pati foren trobades les robes seguens:
Primo tres cavechs entre grans e pochs.
Item una (*f.* XCVIII v.) post de fust ab polleguera.
Item qualsque .CV. permodols de pedra poch mes o meyns.

Item en la casa del celler les portes ab son payn, forrellat e clau.
Item .I. cub de fusta de capecitat de .LXX. somades tones de fusta grossa de capacitat de .XX. sesters poch mes o meyns.
Item una tona de capacitat de .XVIII. sesters.

Item .IIII. tones de fusta grossa de capacitat de .X. en .XII. sesters cascuna, poch mes o meyns.
(*f.* XCIX). Item una portadora gran de follar venema.
Item un brescadet de fust.
Item una canada de fust de una quarta e mig.
Item .VI. parells e mig de portadores entre als e bones.
Item un tercer de mesurar vi.
Item una douga de tona.
Item un banch de cub.
Item dos ambuts la un de terra e l altre de fust, de omplir vexels.
Item un canter de terra d obra de Barchinona.
Item un caratell de tres portadores.
(*f.* XCIX v.) Item una post de fust que es de tona.
Item una caldera de trescolar, trencada.
Item .IIII. flastons d estany entre grans e pochs.
Item dues folladores de fust.
Item un ambut de fust per omplir ampoles.
Item sinc rodes de ferre de junyir.
Item sinch parells de caperons de portadores.
Item una post grossa de que feyen banch ab cub de guix.
Item ha en les dites (*f.* C) tones de .XXIIII. en .XXV. sesters de vi entre al e bo.

Item en lo celleret sotarra les portes ab forrellat, clau e payn.
Item dos botes mareses.
Item un caratell de un sister ab un pochs de vi.
Item altre caratell de capacitat de .III. portadores ab un poch de vin cuyt.
Item altre carratell de somada.
Item altre de somada plen de vin grech.
Item altre caratell de .IIII. (*f.* C v.) portadores, buyt.
Item una abcola de terra.
Item una olla verda de tenir olives en sels ab sa cobertora.
Item una sellona de terra verda.
Item un ambut xich de fust per omplir apoles.
Item un carter de terra vert.

Item en la casa de la xemenera:
Primo les portes, forrellat, payn e clau.
Item una concha d aram gran.
Item un baci.
Item un petxel d estany.
Item una paela trencada
Item (*f.* CI). un torn ab son banch de filar lana.
Item pelleny.
Item balances de palla.
Item un panaret xich de verduchs.
Item una sistela xicha.

Item dos banchs de fust.
Item una taula ab sos peus.
Item un canalobre gran qui s alce.
Item unes mols.
Item un coffre enlaunat de fferre hon avia unes balances ab .x. peces entre liures, mitges e onçes.
Item una cadira.
Item un bugader gran encordat.
(*f.* CI v.). Item dos coxins obrats.
Item un parell de lançols de .III. teles.
Item un parell de cardes.
Item un tapit.
Item un bancal.
Item un matalaff.
Item .III. draps vermels.
Item una marfaga meyns de paylla.
Item un sobre lit.
Item un lançol d estopa de canem de tres teles.
Item una caxa gran.
Item una flaçada ab barres vermeles e blaves, de lana.
Item dos vanoves la una bastada e l altra prima.
Item un parell de lançols de lenç (*f.* CII) cascun de tres teles.
Item tres matalafs, dos blanchs, l altre listat.
Item un travesser de tela.
Item un coxi blanch.
Item una marfega ab palla.
Item un banch de fust.
Item .VI. posts de lit e sos peus.
Item un traversseret de drap de li.
Item unes tovalles listades de coto blau.
Item .VI. tovallons departits.
Item altres tovalles listades de coto blau, bones.
Item unes portes d armari.
Item una caxa bona.
Item un lumaner.

Item (*f.* CII v.) en la casa de l oli:
Primo les portes e pany e clau.
Item mes una post de fust gran.
Item un baci gran.
Item una caldera gran.
Item tres tallados grans e tres de xichs.
Item una lanterna.
Item dos pintes grans de pentinar cayem e li.
Item una loça mitjancera.
Item un garniment d axa de ferre.
Item .VI. algerres olieres.

Item una olla de coure petita de .VI en .VII. scudeles.
Item (*f.* CIII) altre olla de coure de .IIII. scudeles.
Item altra olla de coure de qualsque .X. scudelles.
Item altre olla de coure de qualque .XV. scudelles.
Item altre olla de coure gran que si couria .I. molto.
Item altra olla de coure gran que s i courien dos moltons.
Item una loça e un ambut de trer oli.
Item una perola d aram.
Item un canter ollier.
Item una bacia de terra hon ha qualque tres puyerons de li.
Item un cabat de palma ab (*f.* CIII v.) qualsque .VII. puyerons de lavor de li.
Item un sedaç de terres.
Item una taça ab sa coha.
Item una concha gran d aram que te qualsque tres portadores d aygua.
Item una sobremadora de vin cuyt.
Item una olleta de coure de qualsque .IIII. scudelles.
Item un taulell de jugar.
Item un morter de coure ab sa ma.
Item un canelobre.
Item .I. graelles.
Item un dobler ab qualsque .IIII. puyerons de lavor (*f.* CIV) de li.
Item una caldera gran ab qualsque dos puyerons de lavor de canyem.
Item un martell gros.
Item una olla d aram que te un canter d ayga.
Item una alcolla de terra.
Item altra alcolla xica de terra.
Item una cobertora gran d aram.
Item un morter de pedra marbre.
Item una caxeta ab ferraments.
Item una olla d aram.
Item algerra de terra gran.
Item una panistre ab stopa de li.
Item una sella ab ses singles e (*f.* CIV v.) streps de mul.
Item un cove de canyes plen de cayem que no es adobat.
Item dos talladors de fust gran.
Item una perola d aram ab ses ançes.
Item un cofrot ab scriptures.
Item altre cofrot ab scriptures et cartes.
Item uns ferres foguers ab una cama.
Item una caçola d aram.
Item un morter de coure.
Item dos bacietes de terra xiques.
Item un canasto de ferre.
Item una sella de roci meyns de cingles.
Item una (*f.* CV) premsa brou stillats. (?)
Item un debanador de lana.

Item unes leves de ferre.
Item dos posts de lit migenceres.
Item un tenidor de baci per lavar lo cap.
Item uns clamasques de ferre.
Item dos de romanes.
Item dos peus de debanadores de ferre.
Item una portadora gran.
Item un fre de mul.
Item un tenidor de baci per levar cap.
Item un caldaro d aram gran.
Item una caldera gran de coure vi.
Item una cobertora d aram .
Item un canter de terra.
Item una perolla d aram.
Item dos (*f.* CV ᵛ.) fferros de foch gran.
Item unes ferres del caldaro grans.
Item un peu de debanadores de ferre.
Item un banch de fre.
Item .I. cetria oliera.
Item una taula.
Item un quintar de canyem poch mes o meyns.
Item una mala de cuyre.
Item un rest d espart.
Item mitga quartera de fust.
Item un canal de ferre.
Item armari de fusta de dues cases.
Item una taça gran ab sa coha.
Item dos parells d esperons.
Item .I. cribe gros.
Item una cri (*f.* CVI) banella.
Item un ambros.
Item un torn de filar lana.
Item dos collas de ferre del carro.
Item un sobre lit squinçat.
Item dos garbels d espart.
Item un drap de paret squinçat.
Item una cingla.
Item un odre olier.
Item un cercoll de ferre, dos alambins de fer aygues.

Item en lo pati del castel ço es en la lotga:
Primo un caratell de fer bell arnes.
Item un talla ab sa corda.
Item tres cribetos.
Item una (*f.* CVI ᵛ.) bregadora.
Item dos asters de glavi la una ab ferre e l altre meyns.

Item en la casa dels graners:
Primo les portes ab son payn clau e forrellat.
Item dor bacons de carnsalada ab sos sagins.
Item una quartera de fust.
Item un puyero.
Item una aradre ab son areu.
Item .III. areres de cuyro.
Item un fex de li qui no es spadat.
Item una taylla meyns de corda.
Item una menjadora de fust.
Item una (*f.* CVII) bancha gran.
Item un garbell de civada.
Item dos cercols de ferre de boal.
Item un tros de cadena.
Item una senalla ab qualque mig puyero de sal.
Item una pala de fust.
Item en un graner quelsque dos quarteres de mestayll.

Item en la casa de stable ha y portes meyns de forrellat.

En lo fareig la corriola e una caldera ab sa corda.

Item en la casa dels porchs, unes portes.
Item un nerro.
Item dos porques (*f.* CVII v.) ab .VIII. porchs xichs entre mascles e femeles.

Item en la casa de la torra redona a y una scala de qualsque .XX. scalons.
Item un lançol.
Item una flaçada blancha listada.
Item dos banchs de lit.
Item cinc posts de lit.
Item un banch ab dos peus.

Item en la casa de la preso, les portes, pany, clau e forrellat.

Item en la cambra apres l altar o (*f.* CVIII) sobre los graners foren atrobades les portes ab son pany, forrellat e clau.
Item una colga ab marfega plena de paylla.
Item una cocera.
Item un travesser de fluxell.
Item un matalaff blau .
Item un parell de lançols de brin de canyem e stopa de canyem, cascun de tres teles, ollans.
Item tres vanoves blanques oldanes.
Item una flaçada de lana ab listes negres, (*f.* CVIII v) grogues e vermelles.
Item un vayrat bo e nou.
Item un coxinet blanch stes.

Item unes cortines blaves ab senyals de Thous e de Bertran.
Item un bancal de lit de fust ab senyals.
Item un tepit bo.
Item un bancal.
Item un coxi de cuyro.
Item un canalobre de banya de cervo gran e sobrer.
Item foguer petit redon.
Item altre foguer gran.
(*f.* CIX). Item una cadira de cambra.
Item una senalla plena de cartes.
Item un tautell d altilena trenchat.
Item dos oregays de cuyres.

Item en la lotia:
.I. scriptori de que han fet alter ab un adoratori ab dues ymages la una de sent Johan Babtista e l altre de santa Barbara.
Item .IIII. frots oldans plens de cartes.
Item dos barres.
Item un cove de canyes plen de lana (*f* CIX ᵛ.) blancha e negre, es levada.
Item un talador de fust gran.
Item una gabia de vimens trenchada.

Item foren trobades en la casa den Vilardell les robes seguens que madona Francescha de Thous tenia, que son de la heretat:
Primerament una concha d aram.
Item una conqueta lana.
Item una olla de coure poche.
Item una cobertora de ferro trancada.
Item una loça poqueta.
Item un travesser (*f.* CX) de ploma ab cuberta d estopa de canyem.
Item dos culleres d argent petites.
Item una pastera de fust.
Item un lit de posts e una marfega squinçada e un coffre trencat.
Item una canalobre de ferre.
Item en la sala dues taules grans ab sos peus.
Item un banc gran.
Item una scala de .VI. scalons.
Item .IIII. trochs.
Item un armari de dos trous ab (*f.* CX ᵛ.) ses portes.
Item les portes de la sala ab son forrollat.

Item [en] la cambra del senyor:
Primo les portes ab son forrellat, payn e clau.
Item una paela de portar foch.
Item un fogo de ferro ab corrioles.
Item una cadira.
Item un coffre encuyrat on son les robes seguens:

Primo unes tovaylles blanques, belles e noves de .VIII. canes.
Item unes [tovalles] ab listes blaves de coto blau.
Item unes tovalles blanques d estemeja.
Item unes (*f.* CXI) tovalles blanques.
Item tovallas blanques.
Item uns tovallons blanchs ab listes ab caps.
Item unes tovalles blanques oldanes.
Item unes tovalles blanques.
Item altres trovalles blanques.
Item tovalles blanques squaquades.
Item unes tovalles listades de listes de coto blau.
Item unes tovalles blanques.
Item uns manills ab listes de coto blau als caps.
Item tres tovallons en una peça.
Item dos tovallons en una peça.
Item (*f.* CXI v.) un manil ab listes blaves als caps.
Item dos tovallons en una peça.
Item .IIII. tovallons en una peça, nous.
Item uns manils tots listats.
Item un tovallo larch.
Item altre tovallo.
Item un altre cofre encuyrat e laurat ab les robes seguens:
Primo .IIII. canes e mitga de lenç.
Item dos canes de brin de canem.
Item un drap d altar.
Item un tovallo listat als caps.
Item un tovallo gran.
Item altre tovallo de cuberta.
Item dos cubertes de coxi ab listes de drap d or.
Item en l altre (*f.* CXII) tro sinch rams de lana e tres d estam.
Item un coxinet listat d estameja sotil.

Item en la recambre de la torra sobre l portal del castell, portes sense forrellat hon son [les coses] seguens:
Primo una caxa ab scriptures.
Item caxa ab cartes.
Item .I. berengures.
Item .XXVIII. madexes de lana mesclada.
Item un sobre lit blanch ab listes vermelles ben squinçat.
Item un drap de paret blau ab senyal de laopart de (*f.* CXII v.) Thous e de Bertran.
Item un bancal ab senyal reyal.
Item una cortina vert.
Item un sobre lit blanch ab listes vermelles.
Item una catifa de Cicilia.
Item un sobre lit d estamenya vermella ab bretxets banchs ab collas verts.
Item un bancal vert ab senyals d ocells ab fulles.

Item un cobertor groch ab senyal de Castelauli ab sotana vermella.
Item .I. sitial de blanch de fustani.
Item una vanova (*f.* CXIII) ben dolenta.
Item un matalaf blanch de pocha valor.
Item tres cortines vermelles.
Item un pelladi d aynes.
Item .I. cortina d estameja blancha ab listes als caps.
Item un travesser blau ab listes als caps.
Item .I. sobre lit de cuyro de lit de paraments.
Item .I. travesser de pocha valor.
Item .I. sitial barrat.
Item unes perpuntes blanques ab senyal de Mediona.
Item altres perpuntes blaves.
Item dos bancals verts ben (*f.* CXIII v.) dolents ab senyals d ocells.
Item un sitial barrat.
Item un tapit ben squinçat.
Item dos posts ab sos peus.
Item .I. troch menys de civelles.
Item .I. canalobre de paret.

Item en la casa del adoratori:
Primo les portes ab son payn, forrellat e clau.
Primo .I. cofret.
Item .I. ferre de lança e .I. troç de cambera.
Item .I. coffret de cuyro.
Item .I. caxeta de xiprer xica.
Item .I. capellina de Pampalona
(*f.* CXIV). Item .I. portadora.
Item .I. camberes e .I. cuxot.

Item en la cambra de la torra nova foren trobades les robes seguents:
Primo les portes ab son pany e clau e forrellat.
Item .I. arcibanch davant lo lit, de dos trons.
Item .I. colga ab sa marfega e ab sa palla.
Item .I. matalaf blanch.
Item .I. parell de lançols de brin de canyem, cascu de .III. teles.
Item una vanova bona.
Item dos vanovas oldanes.
(*f.* CXIV v.) Item una flassada blancha ab listes vermelles, grogues, e blaves.
Item .I. pavello de drap de li ab senyals vermeyls.
Item .I. canelobre de paret.

Item en la cambra dels scuders:
Primo les portes ab son payn, clau e forrellat.
Primo .I. bancal de fust.
Item .I. cofre pintat launat.
Item .VI. posts de lit ab sos peus e marfaga e palla.

Item .I. matalaf vert.
Item .I. travesser blanch.
Item .I. parell de (*f.* CXV) lançols de brin de canem de .III. teles.
Item .III. vanoves ben squinçades.
Item una flaçada blancha ab listes burelles, vermelles e grogues.
Item altre lit de posts qui son .V. ab sos peus.
Item una marfaga ab palla ab .I. boraça.
Item dos lançols de brin de canyem de .III. teles.

Item en la cambra de les sclaves, les portes, forrellat, pany e clau.
Item dos banchs.
Item altre banc menys de peus.
Item dos posts de lit.
(*f.* CXV ᵛ.) Item .I. post de roure.
Item una paella meyns de coha e .I. taça trenquada meyns de coha
Item .I. cofrot trenquat.
Item .I. manil blanch.
Item unes tovalles blanques.
Item unes tovalles listades de coto blau.
Item .I. lançol de .IIII. teles d estopa de li.
Item .I. exugamans.
Item .I. lançol de .III. teles squinçat.
Item altre lançol pus squinçat.
Item .I. lançol de .III. teles de li.
Item .I. tela e miga de lançol (*f.* CXVI) squinçat.
Item .I. lançol de .III. teles de drap de brim de canyem.
Item un lançol de .III. teles squinçat.
Item [en] altre cofre son les robes seguens:
Primo .I. standart blau ab senyal de leopart.
Item .I. libre de *ordinacio de cavallaria.*
Item .I. targe ab senyal de Thous fullada d argent.
Item .I. troç de vanova squinçat.
Item .I. troç de lançol squinçat.
Item .I. sobre lit burel barrat ab listes grogues, negres e vermeles
Item un tapit de pocha (*f.* CXVI ᵛ.) valor.
Item .III. recoldadors de coxi los dos negres e l altre vermell
Item .I. parel d esperons ab broques, fets a l entigor.
Item .I. artibanch de dos trons, en la .I. foren les robes seguens:
Primo .I. stox de tenir arreus de scatir ocels.
Item .I. libre de paper que es la *destruccio de la taula redona.*
Item en l altre tron hon a un libre de pergami ab .X. platons d argent .II. gafets e .IIII. scudets tots daurats.
Item .I. (*f.* CXVII) lit ab .VII. posts e dos banchs.
Item .I. marfaga ab sa palla.
Item dos matalafs, la .I. blanch e l altre listat de listes blaves.
Item .I. travesser blanch [ab] listes blaves.
Item dos lançols de .III teles cascu de brin de canem.

Item .I. vayrat.
Item .I. flaçada de burell ab listes blanques, blaves e vermelles.
Item altre flaçada blancha ab listes vermeles e grogues.
Item .I. vanova enbotida.
Item .I. lançol de .III. teles.
Item .I. parell de tovallons.
Item .I. cofre encuyrat hon son les (*f.* CXVII ᵛ.) robes seguens:
Primo .I. libre de pergami ab .X. boletes de lauto e dos gafets, son les *isrories del Alexandri*, ab cuberta de cordova.
Item .II. libres de paper que son comptes.
Item .I. libre de paper qui es capbreu dels censos del senyor.
Item altre libre de paper qui es les *istories de Tristayn*, ab cubertes verts.
Item altre libre de forma major hon ha alguns comptes de ma de mossen Bernat scrits.
Item .I. (*f.* CXVIII) panistre de verduchs.
Item .I. papallo dolent ab figures e ab fullatges.
Item .I. canalobre de paret.

Item altre cambre ab ses portes, forrellat, payn e clau.
Item .I. caxa ab son payn e sobre payn ab les robes seguents:
Primo .I. caxeta petita de xiprer.
Item altre candelera petita ab cartes e d altres scriptures.
Item .V. posts de lit ab sos peus.
Item .I. marfega ab palla.
Item dos lançols, la (*f.* CXVIII ᵛ.) .I. bo e l altre sotil.
Item una vanova blancha squinçada.
Item dos flaçades blanques de lana ab listes vermelles, grogues e burelles.
Item .I. matalaf blanch.
Item .I. bresola.
Item un coffre launat [ab] .I. poch de lana dolenta.
Item .I. artibanch de .III. trons, hon ha dos lançols squinçats.
Item .I. coxi d estameya meyns.

Item en la cambra de la torra del portal, fora:
Primo les portes ab son (*f.* CXIX) cadenat.
Item .I. ..... foren trobades .XVI. balesta de strep totes cubertes d albadines (?) sino tres enfre .II. barres.
Item .XV. balestes antigues en altre barra.
Item .X. pavesos vermels ab senyal de Thous.
Item .IIII. torns e .I. palancha de palestes.
Item .II. cuyraçes la .I. ab cuberta negre e l altre groge.
Item .II. caxons migs de passadors.
Item .III. peus de taules.
Item .I. coffret ab .I. cadena.
Item altre coffret ab .I. çaçola de colar saffra.

(*f.* CXIX ᵛ.) Item en la casa dels guaytes:

Les portes
Item altres portes.
Item .IIII. pevesos vermells ab senyals de Thous.
Item .IIII. sellotes antigues.
Item .XIII. braços d aylls.
Item .I. terçol de ferre.

Et dicta honorabilis domina Beatrix protestata fuit quod si ab inde invenerit aliqua bona dicti honorabilis viri quod ipsa posset mittere seu reponi in presente inventario seu aliud (*f.* CXX) facere repertorium seu inventarium de ipsis bonis ab inde provenentibus, pro conservacione jurium meorum. actum ut supra, testes predicti.

Et die lune tercia mensis februarii anno predicto fuit processum ad inventarium faciendum sive aliud reportatorium de bonis sequentibus per predictam honorabilem dominam Beatricem, presente me dicto notario et presentibus dictis Guillermo Gomar, bajulo, Petro Guixar, (*f.* CXX ᵛ.) Petro Cugul juratis et Raymundo Mulet et Raymundo Buldo mulnerius in modo qui sequitur:

Item en la casa del moli jussa:
Primo les portes ab son forrellat, payn e clau.
Item dos moles la una jussana e [l altre] sobirana.
Item una nadia.
Item .I. corro de ferre.
Item una tremunja.
Item .I. badil.
Item .I. loricha ab son banch e alçador.
Item .I. roda.

Item en (*f.* CXXI) casal del moli sobira foren trobades les robes seguens:
Primo les portes, payn, clau e forrellat.
Item un cavech ab son manech.
Item un terçol de ferre de mola.
Item dues armelles de roda.
Item .I. axa sotil.
Item .I. destral ab l uy trencat.
Item .I. scarpre e .I. gubia.
Item .I. tribe.
Item .VI. pichs entre als e bons.
Item .I. lanterna.
Item dos lumaners.
Item .I. torn ab ses sogues.
Item .I. caxa on (*f.* CXXI ᵛ.) meten la multura.
Item .I. marfaga ab palla sotill.
Item .I. parell de lançols de pocha valor.
Item dos sobre lits, la .I. blanch e l altre negre, de pocha valor.
Item dos borraços de pocha valor.
Item .I. capsal sotil

Item .I. day de romageres.

Item en lo casal roda sotil ab lo..... e ab son curro e son batech de ferre vuit.

Item una nadia.

Item la mola jussana ben prima ab son cercol.

Item la mola sobirana que ha tro a una ma de gros.

Item .I. tremuga.

Item .I. parpallet (*f.* CXXII) de fferre.

Item .I. scala de fust de .VI. scalons.

Item dos cabaços xichs.

Et die dicta, honorabilis domine Beatrix protestata fuit quod si ab inde possit invenire aliqua bona dicti pupulli ac dicti molendini quod ipsa bona possit addi seu adjungi in predicto inventario seu aliud facere inventarium.

actum ut [supra]. testes predicti.

(*f.* CXXII v.) In nomine Domini Jhesu Christi. noverint universi quod die jovis qui computabatur quinta die mensis junii anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo decimo, in presencia mei notarii infrascripti et in presencia eciam venerabilis Guillermi Gomar baiuli castri de Thous, pro venerabili domina Beatrice de Thous uxore honorabilis Bernardi de Thous, quondam, militis, domini (*f.* CXXIII) dicti castri, tenente et possidente dictum castrum de Thous ypotechatum et obligatum pro dote et suis juribus hac eciam tutrix testamentarie Bernadoni de Thous, filii sui conjugis, et eciam in presencia Guillermi Mas, Petri d Albareda, Francisci Roseta, Petri Jacobi et eciam in multitudo maxima pars probi hominum ..... dicti castri de Thous ad hec specialiter vocatorum et assumptorum, (*f.* CXXIII v.) honorabilis domina Beatrix de Thous uxor dicti honorabilis Bernadi de Thous, quondam, militis, quod de voluntate et de consilio dictorum procerum seu eciam a conservacione et juribus dictis, honorabilis Beatrice et Bernadono filio suo et eciam e conservacione et jure honorabilis Ffrancisce de Thous que aspiravit sive passa d aquesta vida, die et anno suppra scripto, quod voluerunt ut conderetur in forma seguenti inventarium de bonis dicte domine (*f.* CXXIV) honorabilis Ffrancisce de Thous in modum qui sequitur:

E primerament foren atrobades les robes seguens:

En la cambra on la dita honorable madona Francisca de Thous mori que es sobre los graners:

Primo un coffret petit enlaunat ab son payn e clau, hon foren atrobades les robes seguens con fou ubert, ço es:

.II. taces d argent (*f.* CXXIV v.) blanques.

Item sis cuyleres d argent.

Item .I. scut d aur.

Item .I. scurador d argent per scurar orelles.

Item un flori d aur valents .VIII. sous, X diners.

Item entre blanques e croats valents .VII. sous, .III. diners.

Item .I. carta de censal de .VII. sous, de na Maria Corbera e closa per en Francesh Rovires.

Item .I. albera que n Ipolit de Rrius feu a Madona Ffrancescha de .l. lliures per l exovar de madona Johaneta filla sua.

(*f.* CXXV) Item .XIIII. madexes de lana blancha.

Item .XIII. madexes de lana negre.

Item .VIIII. madexes d estam blanch.

Item .I. foppa negra de pocha valor.

Item .I. cota negra folrada de pell d ayells blanchs.

Item .I. gonella verda de pocha valor.

Item una gonella blancha folrada de pel blancha, de pocha valor.

Item una cota negre.

Item .I. gonella (*f.* CXXV v.) cenada.

Item .I. mantell negre.

Item .I. cota negra bona e bella.

Item fou atrobat .I. altre cofret enlaunat ab sa clau e ab son payn en que foren atrobades les robes seguens:

Primo una capsa d argent en que avie .I. noble de la nau.

Item .XIII. scuts d aur.

Item .II. timbres d or.

Item dos anells d or fi.

Item .IIII. franchs.

Item .I. dobla morisca.

Item .I. bossa de (*f.* CXXVI) velut negre en que atrobaren .XX. florins d aur d Arago que no son pessats.

Item .I. pes de florins.

Item fou atrobat en un pedaç de li que no ere en l enventari .XIIII. pecetes d argent.

Item .VIIII. perles petites.

Item .V. peces de pedres blaves e dos balaxetes.

Item .I. ligay de drap de li en que avia salsa.

Item dos capdells de fil de li.

Item .I. ligay de (*f.* CXXVI v.) drap de li en que avie pebre.

Item .I. onça de zucre.

Item una crespina d or ab lo croador vert brodat d or ab .LXVIII. grans de perles de compte.

Item .I. colar de perles de compte grosses que eren en nombre .XXIIII. ab .IIII. safirs e ab tres balays.

Item un fermay ab .I. balany e ab .VIIII. perles entorn.

Item una filadura ab .XX. perles e ab .IIII. fermalets e ab balays.

Item .I. oratori (*f.* CXXVII) petit ab tres perles ab .I. granat.

Item uns paternostres de salses qui son .XXVIII. ab dos botons de perles grosses e ab .IIII. petites.

Item un rest de perles qui son .XXXIII., gran ab .IIII. balaxos ab pitxaneta d or.

Item dos botons de perles.

Item d altre part .III. botonets de perles.

Item .V. balaxats e argenteria petita.

Item uns paternostres de gayeta negra.

Item fou atrobat que no fou (*f.* CXXVII ᵛ.) en l inventari .CXXXVI. grans de perles entre xiques e grans.
Item sinch cors d argent e .I. fulleta d argent.
Item un miral d ivori fornit.

Aquestes robes seguens foren atrobades dins la casa que fou den Guillem Vilardel, quondam, que are es d en Ramon Mulet, les quals son de la honorable dona damunt dita:
Primerament en l antrada del dit alberc .II. sachs de borraces en (*f.* CXXVIII) que avia .V. quarteres de farine poch mes o meyns.
Item altre sach de boraces buyt.

Item en la cambre de sobre lo portal foren atrobades les robes seguens:
Primerament .I. coffre en que son les robes seguens, ço es:
.II. lançols de pocha valor.
Item dos lançols de pocha valor.
Item dos lançols bons e bells.
Item unes tovalles cotonades.
Item una camisa (*f.* CXXVIII ᵛ.) de dona, de pocha valor.
Item .I. mantonet blau de dona.
Item un mantell negre meyns de manegues.
Item una camisa de dona.
Item d altre part dues camises de dones, de pocha valor.
Item .III. madexes de lana negre.
Item .IIII. madexes de burella.
Item .IIII. madexes de lana blancha.
Item .X. madexes d estam.
Item dos coxins meyns de cuverta.
Item unes beaces ab son payn.
Item .I. canter (*f.* CXXIX) de terra ple d oli.
Item .I. algerra de terra quax plena d oli.
Item .I. cabaç ple de canem.
Item .II. tovalloles bones de li.
Item .II. vells de pocha valor.
Item .I. olla de terra plena de mel.
Item .I. olla de coure bona e bella.
Item .I. concha.
Item .I. canalobre.
Item .I. gonella de dona, de burell.
Item .I. gonelleta verda de dona, de pocha valor.
Item .I. marfaga ab sos peus, posts, ab son matalaf e travesser.
Item .II. (*f.* CXXIX ᵛ.) flasades la .I. ab listes burelles e blanques e l altres ab listes vermelles e verdes.
Item dos sitis, de cuyro, de seure.
Item .I. coffret tanchat que no vehen si y avia res car pujaren lo al castell.

Item en la cuyna .I. caldera e .I. caldero petit.

Item .I. bacineta.
Item .I. graner ple d avena.
Item en un altre graner, forment, dues quarteres e mitga poch mes o meyns.

Item en lo (*f.* CXXX) celler de la dita casa ha dos carratells plens de vin grech.

Fforen atrobades les robes de madona Ffrancescha de Thous dins casa d en Figuera.
Primerament ..... ab ses posts en I travesser.
Item .II. lançols de pocha valor.
Item dos flaçades de pocha valor.
Item .III. cavechs e .I. axada.
Item .I. day darmes.
Item un day d esbarzerar.
Item una spasa.
Item dues destrals.
Item dos sogues.
Item .I. banch.
Item .III. quarteres de carnsalada.

Encara mes foren atrobats los bens seguens (*f.* CXXX ^{v}.) dins lo castell de Thous apres de la damunt dita roba:
Item .I. faxa negra folrada de pells de conil de pocha valor.
Item un mantell negre, de dona, bo e nou.
Item .I. libre de paper de compte de dades e de rebudes del any present.
Item una cana de drap vert gay, poch mes o menys.
Item .I. libre de pergami en que son les *ores de madona santa Maria e les ores de la passio* ab molts d altres (*f.* CXXXI) officis contenguts dins lo libre, ab posts de fust cubert de cuyro ab gafets e tancadors d argent sobredaurats, lo qual libre es bo e gentil.
Item .IIII. anels d os.
Item dos anells d argent qui son appellats cercolets.

Encontinent lo damunt dit inventari fou comanat an Pere d Albareda, an Guillem Mas, an Ffrancesch Roseta e an Pere Jacme per l onrat en Guillem Gomar batlle en lo dit castell, de la qual comanda los damunt scrits prestaren sagrament e homenatge etc. presentibus (*f.* CXXXI ^{v}.) testibus Guillermo Quadres, Guillermo Paloma etc.
Die sabbati .XXVIII. mensis junii anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo decimo fuit factum inventarium sive reportorium de aliquibus bonis que, quondam, fuerunt honorabilis domine Ffrancisce de Thous vxoris honorabilis domini Bernardi de Thous per discre um Petrun Lor rectorem ecclesie dicit castri ut actorem filii pupilli honorabilis Bernardi (*f.* CXXXII) de Thous, quondam, quod quidem inventarium fuit factum presentibus Guillermo Ulzina, baiulo, Guillermo Mas, Petro de Albareda, et Petro Ffarrarii, juratis ac Petro Jacme, Francisco Roseta et Guillermo Quadres ad hec presentibus vocatis et assumptis.

Hec bona que secuntur fuerunt inventa in domo Guillermi Vilardell, quondam, qui nunc est Raymundi Mulet scutifferi.

Primerament dos sachs de borres en los quals avie .v. quarteres de fa (*f.* CXXXII v.)rina poch mes o meyns los quals sachs de farina dien los dits, promens que la dita honorable madona Beatriu la sen feu pujar he anar entre lo dit castel de Thous he a Jorba.

Item .I. sach de borraces buyt.

Item en la cambra de sobre lo portal foren atrobades les robes seguens, segons que en l inventari[s] conte he açi s segueix:

Primerament .I. coffre en que son les robes seguens (*f.* CXXXIII) ço es:

Dos lançols bons e bells.

Item unes tovalles coronades.

Item una camisa de pocha valor.

Item .I. mantonet blau.

Item .I. mantell negre.

Item .I. cota negre menys de manegues.

Item una camisa de dona.

Item .II. camises de dona, de pocha valor.

Item .III. madexes de lana negra.

Item .IIII. madexes de lana burella.

Item .IIII. madexes de lana blanca.

Item .X. madexes d estam b anch.

Item dos coxins meyns cuberta.

Item unes beaces ab son payn.

(*f.* CXXXIII v.) Item [un] canteret de terra ple d oli lo qual oli digueren los promens que la senyora lo s avie pres.

Item .I. algerra de terra gran plena de oli fou recomplida de un poch de oli qui fou atrobat en lo dit canter, la qua algerra e oli romas en la casa del dit Ramon Mulet.

Item un cabaç plen de canem.

Item dos tovalloles bones de li, les quals tovalloles no foren atrobades segons l inventari conten.

(*f.* CXXXIV) Item .II. vells de pocha valor.

Item .I. viola de terra plena de mel.

Item .I. olla de coure bona e bella.

Item .I. concha e .I. canelobre.

Item .I. gonella de dona, de burell.

Item .I. gonella de dona, de pocha valor, la qual no s es trobada.

Item .I. marfaga ab sos peus, posts, ab son matalaf e travesser.

Item dos flassades la una ab listes bureles e blanques e altre ab listes vermelles he verdes.

Item .II. sitis de cuyro, de seure.

Item un cofret tanquat lo qual dien (*f.* CXXXIV v.) los promens no veren que y avie car al castell o sen puiaren.

Item en la cuyna .I. caldera e .I. caldaro petit.

Item dues cubertes de coxins oldanes que no foren atrobades en l inventari.
Item .I. bacineta.
Item .I. graner ple de avena, segons que en l inventari[s] conte, de la qual avena a venuda entre Perico Merter e en Pere Farrer, segons lur dit, .XVIII. quorteres e mige.
Item ne veneren an Pere Janer .I. quartera.
Item ne pujaren al castell (*f.* CXXXV) con l official de Guissona e midet (?) hi eren per a dar a les besties e a la voleteria, entre tot .II. quorteres.
Item .XX. madexes d estam negre.
Item una stora de peus.

Item foren atrobades les robes seguens a casa d en Figuera, les quals se diu que son de don Bort:
Primo .I sach vert ab bandes vermelles negres.
Item .I. capero negre.
Item altre blau de pocha valor.
Item .I. camisa e uns panyons.
Item dues camisetes e un panyos.
Item .I. gonella (*f.* CXXXV v.) de burell ben squinçada e .I. correga.
Et postea die dominica .XXVIIII. mensis junii anno que suppra, dicti jurati et alii probi homines reddiderunt bona et miscerunt ea in posse dicti discreti Petri Lor ut actoris suppra dicti et ea manu dictorum juratorum et proborum dictus actor recepit. et etiam recipit bona que continentur in primo inventario seu reportotorio per dictos probos homines facto, excepto peccunia auri, sicut sunt in primo reportorio sive (*f.* CXXXVI) inventario.
Ego Anthonius Gomar prebiter vicarius et notarius publicus ecclesie Beati Martini castri de Thous, pro venerabile et discreto Arnaldo Primera rectore et notario publico eiusdem, hoc translatum a sua originali nota reperta in quodam libro scribanie sive notarie publice dicte ecclesie manuale intitulato, requisitus pro parte dicte honorabilis domine Beatricis de Thous fideliter sumpsi et scripsi et cum ipsa originali nota veridi comprobavi, in quorum fidem et testimonium meum hic solitum aposui signum.
(*f.* CXXXVI v.) Quibus omnibus oblatis et productis confestim dictus dominus Arnaldus de Manso alter ex dictis comissariis jussit omnia producta in original processu inseri et continuari e concessa copia de eisdem dicte alteri parti inde absenti si eam pecierit et habere voluerit eidem ad respondendum et aliter dicendum, proponendum et allegandum quit quid dicere, proponere et allegare voluerint hinc ad terciam diem proxime instantem assignavit, (*f.* CXXXVII) mandans dicte alteri parti inde absenti intimari.
Que fuerunt intimata et notifficata dicti Guillermo Arnaldo Squert, quo supra nomine personaliter reperto per Martinum Dorna virgarium prout retulit.

TRAMSLATUM INVENTARII FACTI DE UNIVERSALI HEREDITATE ET BONIS QUE FUERUNT MAGNIFICI PETRI GALCERANDI DE CARTILIANO, QUONDAM, DOMICELLI, IN VICARIA BISULDUNI DOMICILIATI, DOMINI CASTRI DE FFOLGONIBUS ET CASTRI AC BARONIE DE GRANULLARIIS DIOCESIS GERUNDENSIS, PER DOMINAM ARTESIAM EIUS CONJUGUEM PRO CONSERVATIONE, DOTIS ET ALIORUM JURIUM AC UT DOMINA POTENS ET USUFRUCTUARIA EIUSDEM HEREDITATIS ET BONORUM.

(f. II) Noverint universi quod cum iuxta constitutionem Cathalonie generalem Perpiniani editam, mulieres postquam mortem virorum suorum sciverint de bonis dictorum virorum suorum inventarium infra triginta dies incipere et infra alios triginta dies perficere teneantur, idcirco ego Artesia uxor relicta magnifici domini Petri Galcerandi de Cartiliano, quondam, domicelli, in viccaria Bisulduni domiciliati, tenens et possidens hereditatem et omnia et singula (*f.* II ^{v}). bona et jura que fuerunt, quondan, magnifici domini Petri Galcerandi de Cartiliano obligata et ypothecata pro dote, sponsalitio et aliis juribus meis utque domina potens, restrix et administratix atque usufructuaria hereditatis et omnium bonorum predictorum ex legato per eundem magnificum, quondan, virum meum in et cum eius ultimo testamento ut assero michi facto, sciens dictum, quondam, magnificum virum meum die quinta mensis junii proxime (*f.* III) preteriti inter undecimam et duodecimam horas post meridiem diey ejusdem vite sue exitum terminasse extremum, quod dolorose reffero, ideo ob doli maculam evitandam omnemque fraudis suspicionem tollendam ne bona que fuerunt ipsius dicti, quondam, viri mei occultari valeant seu modo aliguo defraudari de omnibus ipsis bonis que et prout per me poterint inveniri signo venerande et salvifice sancte (*f.* III ^{v}.) cru + cis precedente, presens inventarium seu reportorium pro dictorum jurium meorum conservacione feci et seu facere procuravi, incepique die prima mensis julii anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo vicesimo tercio, in hunc qui sequitur modum.

Et primo lo castell dins dita parroquia de Ffalgons e vagueria de Besalu situat ensemps ab les quatre torres en aquell (*f.* IV) edificades e construhides, terres, honos e possessions, drets e pertinencies de aquell, en lo qual castell lo dit magn fich mossen Pera Galceran de Cartella, quondam, stave e habitave mentres vivia.

Item mes lo castell e baronie de Granollés del bisbat de Gerona, ab tots sos drets e pertinencies e jurisdiccio civil e criminal, alte e baxa de aquell.

Item en la intrade del dit castell de Ffalgons devant (*f.* IV .^{v}) la capella de Sanch Anthoni dins dit castell constituida e edificade:

Una caxa gran de tenir civade.

Item una bigue de ferrar e tenir presos los presones delinquents en sa jurisdiccio.

Item un banch sotil.

Item una destral ab son manech e tallant.

Item una axada gornida.

Item un canahel gornit dolent.
Item una lansa moresca ab son ferro, no molt bona.
Item una romane gran ab son pilo.
(*f.* v) Item un paves dolent.
Item tres bassons (?) de coure ab lur gorniment de fust.
Item entre una guilma e un sach cerca un quintar e mig de roge.
Item una scala de fust de sis grahons.
Item uns grillons de ferrar los presones.
Item un vexell buyt de tinencia de cerca sis o set botes.
Item una sogue.

En la stable

Primo un cavall ab los quatre peus blanchs e lo front blanch, (*f* v v.) de pel castany ab la cella de la guisa guarnida de.....

En la altre stable

Primo una mula de bosch de pel roig ab son bast, ben sotil.
Item en dite stable un trull ab sa mole de pedra per trullar olives.
Item una cella de mula, dolenta.

En la lissa

Primo un parell de bous, la un de pel more, l altre de pel vermell, vells de cerca de dotze anys.

(*f.* vi) En la dita capella de Sanct Anthoni dins dit castell situade:
Et primo lo altar ab ses tovalles sotils y palit de fustani vermell.
Item un retaula de orypell.
Item es entorxeres ab nou canalobres de ferro.
Item sis ciris entre grans y xichs.
Item en la paret una caxeta qui sta encastade, en que es la image de sancta Magdalena y de sanct Jordi.
Item una taula ficada en la paret en que son scrites les misses se han a dir e celebrar en dite capella.
(*f.* vi v.) Item un scon de fust larg ab nuja.
Item la pedra de la aygue beneyta.
Item una lantia de vidra.
Item lo sanpasser.

En la sacristia dins dit castell

Primo una caxe en que sta lo vestiment per a dir missa.
Item una casula, stola y manipla de fustani vermell obrat.
Item un calser de argent de un march.
Item un *missal* scrit de (*f.* vii) letra de ploma.

Item un coxi vermell petit per tenir dit missal.
Item dos canadells de vidra.
Item una capsa per tenir les hosties.
Item una scalleta petita per fer senyal com volen dir missa, sanctus e alsar Nostre Senyor.

En lo graner

Primo una quortera de fust de mesurar blat.
Item un quortero de fust per lo mateix.
(*f.* VII ᵛ.) Item mige quortera de fust censal.
Item una migera de fust censal.
Item una sanalle.
Item dos guarbells dolents, la un de vergues, l altre de spart.
Item vuyt barrils ben dolents en que ha entre tots una migera de faves e cerca una migera de cayretes.
Item un sach en que ha cerca de tres quorteres de faves.
Item dues samals ben dolentes.
Item un molle de ferro fals.

(*f.* VIII) *En lo celler*

Primo una rella de ferro.
Item un dall de romaguer ab son gorniment.
Item una axade ben dolenta.
Item un parpal migenser.
Item un feix de canem aneyguat.
Item una axa ben sotil.
Item una faus.
Item un canter de aram tot sclafat.
Item un tinarts petits, en lo un ha cerca de dues migeres de sagon.
Item una pedra petita oliera.
(*f.* VIII ᵛ.) Item dos vexells petits tenint cerca de una bota y mige cada un, buyts.
Item altre vexell buyt tenint cerca de tres botes.
Item un canat de cecar figues.
Item dues sarries.
Item dos bots olies foredats.
Item una alfania de terra foredada al sol tenint cerca de quatre botes
Item dos vexells cada hu de tinencia cerca de devuyt o vint botes, buyts
(*f.* IX) Item altra vexell tenint devuyt botes en que he cerca de vuyt o nou botes de vi vermell.
Item un mayal de terra.
Item sis sachs.
Item una tina o tinard en que ha cerca de vuyt o nou migeres de civada-
Item una alfania de terra, tenint cerca de tres o quatre botes, mige de vi. nagre.
Item un vexell tenint cerca de vint fins en vint y sinch botes, buyt.

Item altre vexell tenint cerca de sis o set botes, buyt.
(*f.* IX v.) Item una cella de cavall, de la brida bona.
Item un paner rodo e gran de vergue, de tenir pa.
Item un vexell tenint cerca de tres botes ont sta vinagre.
Item un ambut gran de fust.
Item una caxasse o ....., vella.
Item una palanca de norri (?)
Item dues tines grans, la una ha dos conglenys (?).
Item una axeta de qua.
Item una albarde.
Item dos vexells buyts (*f.* X) tenint cerca de set botes cascu.
Item altre vexell buyt tenint cerca de dotze o tretze botes.
Item altre vexell buyt tenint cerca de vuyt botes.
Item un altre feix de canem aneyguat.
Item dues stopes.
Item alt en un bascarral de dit saller un plec de dogues de vexell de pocha valua.
Item cinch alfanies, les quatre tenen cada una cerca de dues botes e mige, l altre cerca de quatre botes e mige, entre totes ha cerca de vuyt botes de oli.
(*f.* X v.) Item un morral de mula.
Item una pedra oliera tenint cerca dues botes en que n a cerca de una de oli.
Item altre pedra oliera tenint cerca dues botes, plena de oli.
Item altre tenint cerca de una bota, cerca de mige de oli de cremar.
Item altra pedra oliera tenint cerca de tres botes, buyda.
Item altre pedra tenint cerca de quatre botes en que (*f.* XI) ha cerca de tres botes y mige de oli.
Item altre pedra tenint cerca de una bota y mige, buyda.
Item altre pedra oliera ampla, tenint cerca de una bote y mige, buyda.
Item una alfania tenint cerca de dues botes y mige, en que ha cerca dues botes e mige de oli.
Item un mallal de mesurar oli, de terra.
Item un lexiuer.
Item altre lexiuer trencat.
Item mige copa y mig corto de terra per mesurar oli.
(*f.* XI v.) Item un ambut de fust.

Hec autem bona et non alia que ad presentem diem sub presente inventario reponere et conscribere seu reponi et conscribi facere potui, protestor tamen quod aliis diebus subseguentibus in dicta constitucione contentis continuabo et continuare huiusmodi inventarium intendo quousque residua omnia alia bona dicte hereditati dicti, quondam, magnifici Petri Galcerandi de Cartiliano, viri mei, seriatim fuerint (*f.* XII) sub eodem inventario reposita et conscripta manu publica, Domino disponente, dolo et fraude cessantibus quibuscumque.

Que fuerunt acta et per dictam magnificam dominam Artesiam uxorem relictam eiusdem magnifici domini Petri Galcerandi de Cartiliano incepta, confessata et protestata, die, mense et anno suppra appositis, presente me

Francisco Pou notario publico notarie Balneolarum infrascripto (*f.* XII ᵛ.) ac presentibus pro testibus discretis Petro Carreres presbitero rectore Sancti Vincencii de Ffolgonibus et Andrea Pau calsaterio ville Balneolarum ad hec vocatis et specialiter assumptis atque rogatis, necnon venerabili et religioso patre Joanne de Cartiliano monacho monasterii Sancti Stephani ville Balneolarum patruo pupillorum filiorum dicti, quondam, magnifici Petri Galcerandi de Cartiliano, domicelli meorumque, pro interesse eorundem pupillorum.

(*f.* XIII) Subsequente vero die decima predictorum mensis julii et anni scilicet nativitatis Domini millesimi quingentesimi vicesimi tercii ego jam dicta Artesia conjunx relicta dicti magnifici domini Galcerandi de Cartiliano, quondam. domicelli in dicta vicaria Bisulduni domiciliati, tenens et possidens dictam hereditatem et omnia bona et jura que fuerunt dicti, quondam, viri mei obligata et ypothecata pro dote, sponsalitio et aliis (*f.* XIII ᵛ.) juribus meis, in presentia Petri Massaguer notario et testium videlicet discretis Petri Carreras presbiteri rectoris ecclesie eiusdem parrochie de Ffolgonibus et Benedicti Marti paratoris ville de Blanis ad hec vocatorum et assumptorum in presenciaque eciam dicti venerabilis et religiosi fratris Joannis de Cartiliano monachi et elemosinarii monasterii Sancti Stephani ville Balneolarum in his pro interesse dictorum pupillorum ne (*f.* XIV) potum sive nebots suorum filiorumque meorum et eiusdem magnifici Galcerandi de Cartiliano, quondam, viri mei interessentes, continuando dictum inventarium, confiteor me invenisse ultra predicta bona superius inventariata, seguentia bona hereditatis eiusdem, quondam, viri mei pertenencia prout hic describuntur.

Al saller del pati

Primo sinc sagins de porch.

Item setze saques de lana sutza entre negra e blanque lana (*f.* XIV ᵛ.) de Arago, pesant unes ab altres dos quintas e mig quiscuna saque.

Item quarante e sis pugesals de lana tenyida, vermella.

Item tres saques lana sutza, negra, lana de Areguo, pesant quiscuna un quintar e mig.

Item una bota tenint dues botes en que ha mige bote de vin blanch.

Item una bota tenint una bota, buyda.

Item un vexell tenint quatre botes, buyt.

(*f.* XV) Item una alfania tenint cerca dues botes e mige, buyda.

Item una salera gran de salar los porchs en que ha un porch salat

Item dos barrils en que ha un poch de peix salat.

Item una arade ab tot son gorniment de laurar.

En la cuyna

Item una pastera ab sa granera e rasora.

Item set sadassos entre bons e dolents.

Item un armariot de pocha valua.

(*f.* XV ᵛ.) Item tres lexiues encastats.

Item unas levas de ferro.
Item tres ferros de foch entre bons y dolents.
Item un forroll y una pala de ferro tot sotil.
Item una pala de fust del forn.
Item un morter gran de pedra ab sa ma de fust.
Item una paella bona e dues de dolentes.
Item dos asts de ferro, la hu es trancat.
Item unas graselles de ferro.
(*f.* XVI) Item una graxonera de ferro, dolente.
Item un cavall de ferro antich, de dos caps.
Item una olla gran de coure pesant un quintar una roba e sinc liures.
Item altre olla de coura foradade pesant nou liures.
Item una olla de coura trancade e de dolent coure, de pes de vuyt liures e mige.
Item una altra olla de coure trencada pesant sis liures e mige, axi mateix de dolent coure.
Item una olla de coure pesant (*f.* XVI v.) sinc liures, deu onzes.
Item altre olla de coure pesant tres liures, quatre onzes.
Item altre olla de coure trancade pesant onze liures e mige.
Item altre olla de coura pesant sis liures, set onzes, de sotil coure.
Item altre olla de coure pesant trenta e set liures.
Item altre olla de coure sotil que serveix per calfar l aygua y les escudelles, pesant vuyt liures.
Item altre olla de coure foredade de pes de vint e tres liures e mige.
(*f.* XVII) Item altre olla de coure de pes de deu liures.
Item altre olla trancade, de coure, de pes de vint e tres liures.
Item un parol d aram qui stat penyora pesant dotze liures, sinc onses, es foredat.
Item altre parol de aram sta penyora pesant nou liures, es foredat.
Item altre parol de aram pesant vint e una liura.
Item altre parol, pesant vint e una liura.
(*f.* XVII v.) Item altre perol pesant set liures e mige.
Item un poal de aram sense ansa ja sclafat, pesant set liures, nou onzes,
Item altre poal de aram pesant deu liures.
Item un morter de coure ab sa ma de coure pesant per tot, deu liures e mige.
Item una copa de foch de aram, pera deu liures e mige.
Item una copeta de foch de aram, pesa una liura.
Item un foguer gran de ferro antich.
Item un no.. de fer oli migenser.
(*f.* XVIII) Item un tinell de fer oli dolent ple de sago.
Item una cubertora de ferro ben dolenta.
Item tretze plats d estany entre bons y dolents.
Item sinch tallados de fust.
Item un tallador de fust, gran, trencat per lo mig.
Item dues dotzenes d escudelles de terra enfra bones y dolentes.
Item dos plats de terra.

Item una conque de terra negre.

(*f.* XVIII ᵛ.) *En la cambra de la cuyna*

Item un lit ab sa colgue, marfegue y matalaf y traverser.
Item unas cortines historiades, molt velles y sotils.
Item una borrasse.

Al tarrat

Primo en una cambre del cap de la sala, un lit ab sa colgue e una borrasse e un parell de lançols nous de dues telas e mige e una flassade de borra sotil.

A la cambra de la fruyta

Primo sinc pavesos e dues (*f.* XIX) taulaixines tot molt antich.
Item sinc barrils buyts entre bons y dolents.
Item dues samals sotils.
Item tres faus.
Item una bota molt dolenta per tenir figues.
Item una caxeta sotil serveix per tenir nous.
Item alguns passados antichs.
Item dues pues de torn.
Item alguna ferramenta vella de pocha valor.
Item una vergue de dabanell.
Item quatre colones de pedra picada de finestres.

(*f.* XIX ᵛ.) *A la torra del forn*

Primo un lit ab sa colgue y una borrassa molt sotil.
Item un parell de lançols de dues teles e mige, nous.
Item una flassade cardade, ben sotil.

Al terrat demunt la cambre maior

Primo dos granes de canye buyts.
Item dues plegues de fuste entre posts e lates.
Item dos torns de filar lana, la hu bo, l altre dolent.
Item un dabanell de fust per debanar lana.
(*f.* XX) Item dos canats de canya de sequar figues.
Item tres cellas de cavalls molt antigues qui no poden servir en res.
Item un torn ab rodorte de parar ballestes.
Item sinc cosselets de arnes blanch ab algunes pesses de greves y cuxals e un cabasset qui tot es ben rovallat.
Item dues fermalleres rovallades.
Item dues celades aximateix rovellades.
(*f.* XX ᵛ.) Item tres frens de cavalls molt antichs y rovallats.
Item una caxa ferrade sotil.

En lo [trast] deuant lo Poetal. En una cambra

Primo un lit ab sa colgua e marfegue e dos matalassos, la hu bo l altre usat ja, e un travasser de ploma.
Item dos lançols usats de tres telas.
Item una flassade de borra usade.

A l altre cambra al dit trast

(*f.* XXI) Primo un lit ab sa colgua e marfegue e un matalaf ab listes blaves, migenser, e un travasser.
Item una flassade de borra, ben sotil.

Altre cambre al dit trast

Primo un lit ab colgua y marfague e un parell de lansols de dues telas e mige ja ben usat.
Item una flassade cardade ben sotil.
Item un travasser.
Item una caxa ferrade, ben dolenta.
(*f.* XXI v.) Item altre caxa molt dolenta.

A la torra de la squella

Primo tres canats de canye de sacar figues.
Item una caxa ferrade antigue.
Item un graner de canye.
Item lana neta, enfra blancha e negra cerca una rova.
Item una vanova de bastes de tres teles ben usade.

A la sala

Primo vuyt bellestes en que ne ha tres de martinet.
Item dos .... de parar ballestes ab dues corrutges.
(*f.* XXII) Item dues cadires de cuyra.
Item dues cadires de fust.
Item dos pagesos de fust de tenir lums.
Item tres taules, dues grans e la una xica.
Item quatre capitells de taula.
Item tres banchs grans.
Item una caxa largue per tenir lo pa, es de dos caxons ab les armes de Cartella e d Evinyo.
Item un tinell gran de fust colorat de vermell.
Item una bassina gran de aram ab tres peus qui sta (*f.* XXII v.) defora dit tinell.
Item una bassina per donar ayquemans, de lauto, tota lisa.
Item un pitxer d estany, ben sotil.

Item quatre canalobres de lauto, los dos bons e los altres dolents.
Item un tauler de jugar scachs, sotil.
Item en la ximenea dos cavalls de foch.

En lo rebost o torra

Primo una caxa ferrade antigue, migensera.
(*f.* XXIII) Item una taula xicha, ab son capitell.
Item sis bancals de vidra.
Item set ampolles de vidre.
Item setze tasses de vidra enfre grans e xiches.
Item quatre sales de vidra.
Item una lansa de la gineta en lo lanser de la sala.
Item dos puals de terra negre.

A la cambra patita de la sala

Primo un lit ab colgue, marfegue e dos matalassos bons.
(*f.* XXIII ᵛ.) Item, un parell de lansols usats, de tres telas.
Item, una vanova de bastes de quatre teles, migensera.
Item, una tela sotil per sponera del dit lit.
Item, un satial de fust sotil.
Item, una caxa xica en que ha dotze camises dels xichs de casa, enfre bonas y dolentes.
Item, altre caxa ab son pany dins la qual son los bens seguents:
(*f.* XXIV) Primo un sayo de contray ya usat del dit defunct.
Item una caxa de contray del dit defunct mingesera.
Item unes sabates de vellut negra, usades.
Item un bonet de dol del dit defunct.
Item altre caxa buyda.
Item altra caxa xicha ab son pany en que ha dins ella cerca una liura [de] fil de canem filat.
Item dues tovalles cardellades, de campanye (?) bones.
Item un scambell.

(*f.* XXIV ᵛ.) *A la torra de dita cambre*

Primo una caxa ferrade antigue dins la qual ha sis liures de fil de canem filat.
Item sis liures de canem pentinat.
Item en la finestre de dite torra cerca una liure e mige de canem filat.
Item una liure de canem pentinat.
Item dos paneres grans de vergues de salit.
Item una capsa rodona gran, buyda.
Item un barril per nous.
Item altre barril quasi mig de figues.
(*f.* XXV) Item un panaret sotil de vergue de salit.

Item dues sistelles blanques.
Item dues gerres, la una verda, l altre blanque, trencades.
Item un alambich, la cuberta de plom e la cassola de aram.
Item entre xichs e grans deu ampolles de vidra, dins les quals ha algunes aygues.
Item una capsa de fust sens cuberta, blancha.
(*f.* XXV v.) Item un mollo de guix per fer pedres de bussons.
Item una manegue de cuyre de crestiri.
Item un pinta de pentinar li.
Item un stoyx sotil de tela.
Item un punyal sobredeaurat, rahonable.

A la cambre maior

Item un lit gran ab sa colgue e marfegue e dos matalassos rahonables.
Item altre lit de banchs ab tres matalassos, los dos de lana bons e un de palla.
(*f.* XXVI) Item un satial de fust ab dos matalassos de dit setial.
Item tres coxins de cuyre.
Item setze coxins de ploma enfre bons e dolents, grans e xichs.
Item una bisarme de ferro ab son gorniment de fust.
Item un coffre gran pintat ab les armes de Cartella e d Evinyo dins lo qual son les coses seguents:
Primo un sayer de dona, de dita senyora, de mescles stives.
Item un cor de gonella de contray, ja usat, ab les manegues ja usades, es de dita senyora, lo qual tenia ja com era donsella.
Irem un sayer de dona, negre, fusat, ab manegues rodades, es de dita senyora.
(*f.* XXVI v.) Item dos sayons de fustani verguat blanch, son dels xichs de casa.
Item un gipo de contray gornit de sati negre, es de dita senyora lo qual tenia ja com era donsella.
Item un sombrero blanch, ja usat, es de dita senyora.
Item un busal de ximelot morat, es de dita senyora, lo qual ja tenia com era donzella.
Item unas faldilles de mescles entredos ab les manegues justas, gornides de vallut ver, e s de dita senyora.
Item una faldillas de cordellat blanch ab tres rivets de drap, mateix es de dita senyora.
Item un mantell de contray de dite senyora e era ja seu com era donzella.
Item una gonella de morat scur quarnida de seti blau, era ja de dita senyora com era donzella.
Item un tros de gonella de drap blau usat, es de dita senyora.
Item unes faldilles de drap grogues guarnides de valut negre, es de dita senyora.
(*f.* XXVII v.) Item un tros de gonella [de] drap negre fusat, ja usat, es de dita senyora.

Item una saya de drap negre fusade ab son cors rodat, es de dita senyora.

Item un busal de vallut negre ab barres de caslata burell, es de dita senyora, lo qual ja tenia com era donzella.

Item un cos de sati ja ben usat, es de dita senyora lo qual tenia ja com era donzella.

Item unes faldilles de contray, negres, cortonajades de domas vert; son de dite senyora les quals ja tenia com era donzella.

(*f.* XXVIII) Item altre coffra pintat, gran, ab les armes de Cartella e d Evinyo, dins lo qual son les coses seguents:

Primo una viola ab cordes e clavies.

Item una dague.

Item un parell de coxins de parar, plens de palla ab ses coxineres rantades, ja ben usades.

Item un pavallo de tela guarnit de flocadures blanques ab son pom de fust.

Item unas cuyrasses de brocat ab les tatxes daurades bonas.

(*f.* XXVIII v.) Item dos sayons blaus, dels xichs, ja ben usats.

Item un bonet flamenc de contray negre, es de Galceran.

Item un bonet flamenc de mesclas clares, ja usat.

Item un sayo de drap negre fusat, es de Galceran.

Item unas faldillas de mescles scures, sotils, son de dita senyora.

Item un capus de drap negre sotil, es de Galceran.

Item unas faldilles blaves, ja usades, son de dita senyora.

(*f.* XXIX) Item unas faldillas de drap violat, eren ja de dite senyora com ere donzella.

Item una caxa grisa ja ben usada del dit deffunct.

Item unas calses de cordellat, blanques, ja usades del dit deffunct.

Item altres calses blanques ben usades del dit deffunct.

Item un gipo de cordellat blanch, nou folrat de coto.

Item altre gipo de cotonina blanche ab les manegues de (*f.* XXIX v.) drap ben sotil.

Item una caxa xicha blanque ab son pany e clau dins la qual son les coses seguents:

Primo una saya de valut carmesi, es de dita senyora, ab les manegues amples.

Item un cos de punctes, es de vellut carmesi, de dita senyora.

Item un busal devallutat negre ab lo cos de punctes, es de dita senyora.

Item un ropo de vallut negre, es de dita senyora.

(*f.* XXX) Item una loba de domas negre ab les manegues y devant forrades de vallut negre, es de dita senyora.

Item una mantilla de domas negre guornide de vallut negre, es de dite senyora.

Item un cos rodat de damas negre de dite senyora.

Item un cos rodat de vallut negre de dite senyora.

Item un cos rodat de saya guornit de vallut negre, de dite senyora.

Item un cos de vallut negre ab (*f.* XXX v.) les manegues fronsides al puny ja usat, de dita senyora e era ja seu com era donzella.

Item un cos de punctes de sati blau de dite senyora e era ja seu com era donzella.

Item un cos de punctes de vallut negre de dite senyora, era seu com era donzella.

Item un coffre ferrat antich dins lo qual ha moltes cartes entre les quals son los capbreus en sa publica forma del terma de Falgons de e Granolles e de la leuda de Besalu, e de la regonexensa dels feus qui s (*f.* XXXI) tenen per lo castell de Granolles he de Folgons he de tres censals que la dite heredat reb sobre lo General de Catalunya, los quals son entre tots tres de pensio de norante e sinch liures, e la carte del maior censal que reb sobre la ciutat de Gerona lo qual es de pensió quiscun any de qurante sinch liures setze sous e vuyt [dines].

Item altre censal reb sobre le dite ciutat de Gerona (*f.* XXI v.) de pensio de trenta sis liures, un sou e tres dines del qual no te la carta.

Item altre censal reb sobre los censals que la heretat de mossen Sampso pren sobre la dite ciutat de Gerona de pensio de vuyt liures, quinze sous, del qual no te la carta.

Item en dite caxa es la carte del censal de sinquante sous de pensio que reb sobre en corona de brange (?).

Item altre caxa deaurade ab les armes de Darnius y de Pau (*f.* XXXII) del noviatge de dite senyora, dins la qual son les coses seguents:

Primo los levados en paper de les rendes de Falgons y de Granolles e lo libre de comptes de dits censos.

Item uns tapins picats, de dite senyora.

Item tres tovalles primes usades.

Item dues tovalloles quadrades, desfilades, ja usades.

Item set liures de li prim, fillat.

Item altre caxa daurada ab (*f.* XXXII v.) dites armes, del noviatge de dite senyora, dins la qual son les bratilles, cossets, capells de dite senyora.

Item un parell de coxineres brodades de sede de grana.

Item quatre coxineres blanques guarnides de cordons blanchs.

Item una caxete ab les robes de les minyones xiques dins ella.

Item dos bressols de minyons la hu bo, l altre dolent.

Item una caxa blanque plana dins la qual son les (*f.* XXXIII) coses seguents:

Primo una spase ab la bayna de vallut negre e lo pom e creueres sobredeaurat.

Item un collet de vellut negre, ja usat.

Item unes calses de cordellat negres, ja usades del dit deffunct.

Item una guorra negre sanar.

Item una gramalle de drap negre fusade.

Item una gorra negra doble.

Item unas sabates de vallut negre usades.

Item en dite cambre quatre parells de lansols prims de quatre (*f.* XXXIII v.) teles, los dos parells ja usats, los altres son bons.

Item tres parells de lansols nous de dues teles y mige.

Item dos parells de lansols ja usats, de tres teles.

Item sinch lansols usats de dues teles e mige.

Item nou tovalles cordellades, rahonables.

Item dues tovalles grans scacajades, rahonables, les unes millors que les altres.

(*f.* XXXIV) Item dues tovalles scacajades de la taule xicha, rahonables
Item set tovalloles ja usades.
Item quatre tovalloles noves.
Item trenta set torcabocas nous scacajats.
Item una tovallola de drap de case sens floccadures.
Item dos axugamans, lo hu nou, l altre usat.
Item dues tovalles squinsades.
Item sobre la porta ade de dite cambre una image de a Verge Maria y de (*f.* XXXIV v.) sant Francesch, ab les armes de Cartella y de Darnius.
Item un scalfador de lit.
Item un respall de pel.
Item un lansol prim de quatre teles, ja ben usat.

A la recambre

Primo un lit ab sa colgue, marfegue e un parell de lansols de tres telas usats.
Item una vanova de bastes de tres telas rahonable.
Item altre vanova de bastes de quatre teles ben usade e sotil.
(*f.* XXXV) Item unas quortinas de tela blave e verda rahonables.
Item un coffre grans dins lo qual son les coses seguents:
Primo un drap de ras de paret molt gran ab les armes de Cartella y d Evinyo, rahonable.
Item tres cobrebancals verts ab les armes de Cartella y de Pau, rahonables, los quals stan cosits en un.
Item un repostero o drap de peus vert ab les armes de Cartella y d Evinyo, rahonable.
Item una catifa gran rosa gro (*f.* XXXV v.) gue y morade, hun poch squinsada al un cap.
Item altre catiffa de tres rodes bona.
Item altre catiffa molt antigua y de pocha valor morisca, rasa.
Item dos banchals de listes morades y blanques, sotils.
Item dues alforges d estam sotils.
Item tres vanoves roses, de quatre te es, la una de mostres de rajoles e la altre de punctes e l altre (*f.* XXXVI) de lunes rodones.
Item una vanove de bastes de tres telas, bona.
Item dues vanoves de bastes ben squinsades.
Item un axelo vermell ab les obres de parres y de rahims.
Item tres flassades, dues de bona y la una cardade, bonas.
Item un bancal j a usat de listes grogues y vermelles.
Item un tros de vanova prima per lo brassol ja sotil.
(*f.* XXXVIv) Item una caxa codrade per les enguanilles dins la qual ha unas anguanilles de vallut morat guarnides de argent.
Item altres enguanilles de mescles scures guarnides ab caps envernissats de negre.
Item altre caxa ab algunes ..... de poca substancia.
Item altre caxa largue vella dins la qual son les coses seguents:

Primo un tros de sotana per fer un parell de coxins.
Item tres lansols nous de dues telas e mige.
(*f.* XXXVII) Item onsa lansols tots de dues teles e mige, ja usats.
Item tres lansols de dues telas e mige ja squinsats.
Item quatre tovalles squinsades, ja usades.
Item unas tovalles en dues pesses squinsades, usades.
Item unas tovalles squinsades.
Item una tovallola de drap de casa sense flocadures.
Item deu tovalloles totes noves.
Item dues tovalloles squinsades.

A la cambra sobre la recambra

Item dos lits ab ses colgues e marfegue.
(*f.* XXXVII v.) Item un parell de lansols de dues telas e mige.
Item una flassada de borra, rahonable.
Item tres caxas dolentes d ns la una de les quals ha algunes cartes de pocha valor, les altres son buydes.
Item una caxe feta com a tombe ab algunes armes de la gineta dins ella.

A la cambre dels dos lits al cap demunt de la sala:
Primo un lit maior ab sa colgue, marfegue y un matalaf e un parell de lansols de (*f.* XXXVIII) tres telas, usats e una flassade cardade, ja ben usade.
Item unes quortines de fustani leonat als entorns e lo sobre cel de tela ja ant ch.
Item a tre lit ab sa colgue e un matalaf e trevesser.
Item un parell de lansols de dues telas y mige, ja usats.
Item una flassade cardade ja ben usade.
(*f.* XXXVIII v.) Item unes quartines de fustani leonat, antigues.
Item altre lit ab sa colgue e marfega.
Item un parell de lançols usats.
Item una flassada de borra ab listes blaves y vermelles, rahonable.
Item un matalaf petit y de dolenta lana ab les cubertes blaves e blanques.
(*f.* XXXIX) Item dues pessas de cortina istoriades, grogues e negres.
Item una capa longue, vella, dins la qual son les coses seguens:
Primo dos parells de lançols nous de dues teles e mige.
Item un parell de lançols prims de sinch teles, ja usats.
Item un lansol de tres teles, ja usat.
Item unes tovalles scacajades, ja usades.
Item unes tovalles cardellades, ja usades.
Item una tovallona nova.
(*f.* XXXIX v.) Item dotze torcaboccas entre bons e do ents.
Item un parel de lansols de quatre teles prims tots nous.
Item una caxa en que son les coses seguents:
Primo dos barrets de mescles nous, son dels xichs.
Item un barret negre usat de Gualceran.

Item tres sayons de mescles clares bons, son dels xichs.

Item un gipo, lo cos de vallut morat e les manegues de fustani negre.

Item un gipo de sati groch ab les (*f.* XL) manegues de cordellats, blanques, son dels xichs.

Item unas calsas blanques bandades de drap groch e de sati blau, son del Parot.

Item unas altres calses blanques bandades del drap mateix, son de Gualceran.

Item altres calses de Galceran, blanques.

Item unes calses blanques novas que may se son portades, del dit deffunct.

Item un gipo de vallut morat e lo collar de sati carmesi, sens manegues.

(*f.* XL v.) Item un capus de mescles clares de Galceran.

Item un sayo de mescles clares usat del dit deffunct.

Item un sayo de contray negra sens manegues, ja usat.

Item una loba negre fusade, es de dita senyora.

Item una guornicio de mula, de vallut negre ab les civelles deaurades, cabassades falses, regnes e pitral.

Item cerca tres canas de drap de mescles clares.

Item altre caxa gran dins la qual son les coses seguents:

(*f.* XLI) Primo un sayo de dol, sotil, del dit deffunct.

Item un sayo de vallut negre de dit deffunct, folrat de drap froch, es bo.

Item una spasa ab lo pom e creueres sobredeaurat.

Item un capus de contray negre rahonable, del dit deffunct.

Item un gipo de tafata negre bo e les manegues de sati carmesi, ja usades.

Ite sis palms e mig de drap de mescles clares.

Item un capus de drap negre frisat, migenser, del dit defunct.

(*f.* XLI v.) Item un parell de plantofles de vallut negre ja pel rases.

Item uns flochs de seda de grana de un jahes de caval.

Item uns borsaguins de cuyro negres, ja usats.

Item un jahes de cavall ab sos flochs de seda de grana e morats.

Item unas correges de spasa, de vellut negre ab les civelles e platons deaurats,

Item unas xapes de fre de mula sobredaurades.

Item altres xapes de fre de cavall sobredeaurades.

(*f.* XLII) Item un caparasso de cella de gineta de drap groch ab los entorns de drap blau.

Item dues guorres xiques de minyons, de vallut, la una negre, laltre de vallut carmesi.

Item en dita cambre una caxa a manera de tomba buyda.

Item un gran armari en que ha dins aquell:

Primo quinze plats de terra.

Item dos pitxes de terra.

Item vint e quatre scudel (*f.* XLII v.) les de terra.

Item sis plats migenses d estany.

Item una dotzena d escudelles d estany grasalades.

Item un tovardo de grana molt arnat, es de la dite senyora.

Item dix la dite senyora que en la tresoreria del monestir de Banyoles ha dos coffres ferrats antichs ab los mobles seguents:

Primo tres pesses de cortinatge de tela de li encamissa (*f.* XLIII) des, totes noves, del lit de la cambra maior.

Item unas cortines de la cambre petita del cap de la sala, de drap de li, noves, ab listes de fil alumat.

Item una vanove del lit major de la cambre maior obrade de alguns papaguays, nove.

Item una tela de lit ab alguns rendats amples ab flocadures blanques.

Item altre tela de lit ab algunes randas stretas ab flocadures blanques.

(*f.* XLIII v.) Item una vanove de quatre telas, obrade de roses o de ful es de lor, bona.

Item una tela de lit de fil enpua (?) listade de grana.

Item altre tela de lit listade de cendat.

Item un pavallo blanch tot nou, de tela burgesa qui encare no es acabat de cosir.

Item una coxinera petita brodade de grana.

Item dues coxineres grans de parar brodades, de grana.

(*f.* XLIV) Item dues coxineres brodades de sede negre.

Item dues telas de lit brodades de seda negre.

Item las brodadures de hun pavallo, co es la porta e lo entorn de la caxe de seda negre que la dite senyora ha brodat de sa ma.

Item un parel de lançols prims de quatre telas, migenses.

Item un pentinador de orlande brodat de seda blanque.

Item una camisa de homa, brodada de seda blanque.

(*f.* XLIV v.) Item una camisa de dite senyora brodade de seda de grana.

Item altre camisa de dite senyora, brodade de sede negre.

Item dues camises de la dite senyora, brodades de seda de grana.

Item tres camises de dite senyora, brodades de sede negre.

Item una camise de dite senyora, sens brodadure (*f.* XLV) les quals dites camises tenia ja dite senyora com era donzella.

Item una tovallola brodade de seda negre.

Item sis torcabocas prims scacajats no molt grans.

Item unas tovalles scacajades primes.

Item confessa tenir dite senyora en la taula de la ciutat de Barcelona:

Una cadena de or de sinquante sinch malles de pes de un march y deu argensos.

Item altre cadena de or, en dite taula de tres pessas, la una (*f.* XLV v.) de tres voltes, la altre de dues voltes, la altre de una volta, qui son tot sis voltes de pes de un march y una onsa.

Item en dita taula setze manilles de or, de pes de dues onzes y onse argensos

Item un collar de or de spalles en dite taule, e s lo novial de dite senyora, e s de quarante dues pesses de pes de un march y dues onses.

(*f.* XLVI) Item en dite taule de dite ciutat de Barcelona quatre tasses de argent planes ab algunes bullons daurats, de pes de quatre marchs, tres onzes e mige, entre totes.

Item en dite taula dues copes de argent sobredeaurades, de pes de dos marchs una onze e mige entre endues.

Item confessa tenir un saler de argent sobredeaurat qui pesa un march, una onza e dos argensos.

Item una fruytera de argent (*f.* XLVI v.) ab les vores deaurades y en lo mig un titol que diu *Jhesus* y de fore les armes de Senseloni, qui pesa dos marchs.

Item un pitxer de argent, es vores y peu deaurat e lo dit peu obrat, qui pesa dos marchs, quatre onzes, set argensos.

Item una tassa de argent blanch plana, pesant sinch onzes y nou argensos.

(*f.* XLVII) Item altre tassa de argent blanch, plana, de pes de sinch onses, nou argensos.

Item deu culleres de argent pesant un march, la una no es marchade, e son totes trancades, sino dues.

Item un anell de or ab un diamant de taula, encastat en dit anell.

Item dos anells xiquets de or, smaltats, tal la hu com l altre.

Item un sagell de or ab les armes de Cartella.

(*f.* XLVII v.) Item un anell de or ab encast de oricorn.

Item confessa haver trobat en dines comptants entre moneda de or e de argent desavuyt ducats valents vint e una liure, dotze sous, moneda barcelonesa.

Item mes dos timbres de or.

Item un libre anomenat *dels angels* de pregami, scrit de ma.

Item un libre de pregami, anomenat *de vicis e virtus,* scrit de ma, en lenga lemosina.

Item un libre anomenat *de les dones*, en paper, scrit de ma, lo qual se diu sta en penyora.

(*f.* XLVIII) Item un *libre de manascalia*, en paper, scrit de ma.

Item un libre de stampa, anomenat *flos sanctorum*.

Item altre libre d estampe, en lengue castellana, anomenat *los remedios de adversa e prospera fortuna*.

Item un libre scrit de ploma anomenat *la vida de sanct Onofre*.

Item altre libre d estampe anomenat *Egidi Roma*.

Item altre libre de ploma, anomenat *Boeci, de consolacio*.

Item un cos de gonella de (*f.* XLVIII v.) vallut vert; era de la filla qui li mori, es ver que era stat seu com era donsella.

Item un sayet de drap negre, fusat, ab les manegues rodades, de dita sa filla.

Item un cos de gonella drap negre fusat, de dite sa filla.

Item unas faldilles de drap, grogues, guornides de vallut negre, de dite sa filla.

Item una gornicio de cavall, de drap vermell, ab unes vetes blanques.

(*f.* XLIX) Item un caparus de cella de cavall, de drap negre, ja sotil.

Item dues troques de burells bernadius qui son a Banyoles a casa den Francesch Ricard perayre de dite vila per a ferlos texir, apres aperellar, e son quiscu de vint e hun ram, e mes hi es tota la lana qui ha mester per areblir dits draps; e son de nombre setze vemins (?)

(*f.* XLIX v.) Hec autem et non alia bona mobilia et inmobilia jam dicte hederitati dicti, quondam, viri mei pertinencia superius inscripta redacta..... invenisse fateor et sub inventario jam diebus elapsis principiato conscripsisse; ideo hoc presens clando inventarium, protestor tamen expresse quod si forte in futurum quandocumque aliqua alia bona mobilia vel inmobilia eidem hereditati dicti, quondam, magnifici Galcerandi de Cartiliano viri mei perti (*f.* L) nencia invenero seu invenire potero ea incontinenti sub presenti inventario reponerm et conscribam seu reponi et conscribi faciam aut de ipsis publicum fieri instrumentum, dolo et fraude cessantibus quibuscumque

Quod fuit actum, confessum et protestatum atque firmatum per dictam dominam Artesiam uxorem relictam dicti magnifici domini Galcerandi de Cartiliano, quondam, in dicto castro de Ffolgonibus die, mense et anno predictis, presentibus me (*f.* L v.) Petro Massaguer notario eiusdem ville Balneolarum et testibus superius nominatis ad premissa vocatis specialiter et assumptis, ut superius continetur.

Presens translatum in his quadraginta novem foleis papiri huius minoris forme presenti connumerata scriptum, sumptum fuit ab eius originali inventario per dictam dominam Artesiam conjugem relictam dicti magnifici domini Petri Galcerandi de Cartiliano quondam, domicelli, in viccaria Besulduni domiciliati recepto pro conservatione dotis et aliorum jurium suorum ac ut dominam potentem et usufructuariam hereditatis et bonorum que fuerunt dicti magnifici, quondam, viri sui ut in exordiis eiusdem inventarii lacius continetur et in posse mei Ffrancisci Pou auctoritate reverendi domini abbatis monasterii Sancti Stephani ville Balneolarum notarii publici substituti ac herede seu successore magnifici Geraldi de Serra alias Gordiola, quondam, militis et utriusque iuris doctoris publici Balneolarum notarii principiato et in posse discreti Petri Massaguer similibus auctoritate et substitutione connotis mei finito et clauso diebus, mense et anno in illo contentis ffuitque cum eodem originali fideliter correctum et comprobatum per eundem Ffranciscum Pou notarium memoratum et ut huic translato tanquam eius vero originali aliisque predictis, mea propia manu scriptis ab omnibus in iudicio et extra ac ubique fides adhibeatur plenaria, ego idem notarius hic me subscripsi meumque quo utor in publicis claudendis instrumentis apposui solitum artis notarie in fidem, robur et testimonium premissorum, sig ✠ num.

TRANSLAT DE L INVENTARI DE LA UNIVERSAL HERETAT E BENS QUE FOREN DEL MAGNIFIC MOSSEN GALCERAN DE CARTELLA, QUONDAM, DONZELL, SENYOR DELS CASTELLS DE FFOLGONS E DE GRANOLLES E DE LURS JURISDICCIONS DRETS E PERTINENCIES, PRES PER LA NOBLE DONA MADALENA DE CARTELLA RELICTA MULLER SUA PER CONSERVACIO DE SON DOT SPOLI E ALTRES DRETS SEUS

(*f.* II) Noverint universi quod cum iuxta constitucionem Cathalonie generalem Perpiniano editam mulieres postquam mortem virorum suorum sciverint

de bonis dictorum virorum suorum inventarium infra triginta dies incipere et infra alios triginta dies perficere (*f.* II v.) teneantur, idcirco ego Madalena vidua relicta magnifici Galcerandi de Cartiliano, quondam, domicelli, in vicaria Bisulduni domiciliati, domini castrorum de Granullariis et de Ffolgoniubs et eorum et utriusque eorum jurium et pertinenciarum tenens et possidens tenereque et possidere debens ac teniens hereditatem ac omnia et singula bona et jura que fuerunt dicti magnifici, quondam, Galcerandi de Cartiliano viri mei obligata et ypo (*f.* III) thecata pro dote, sponsalitio et aliis juribus meis utque domina potens, usufructuaria, restrix et administratix eorundem hereditatis et bonorum vigore legati per dictum, quondam magnificum virum meum michi in et cum eius ultimo testamento facti, sciens et attendens dictum, quondam, magnificum virum meum vicesima mensis septembris proxime dimissi, animam suam suo reddidisse creatori, quod (*f.* III v.) dolore refero, ideo ob doli maculam evitandam omnemque fraudis suspicionem tollendam ne bona que fuerunt ipsius dicti, quondam, viri mei occultari valeant seu modo aliquo defraudari de omnibus ipsis bonis que et prout per me poterint inveniri, signo venerande ac salvifice sancte cru + cis precedente, presens inventarium seu reportorium (*f.* IV) pro dictorum jurium meorum conservacione feci et seu facere procuravi incepique die vicesima sexta mensis octobris anno a nativitate Domini quingentesimo quadragesimo sexto, in hunc qui sequitur modum:

Et primo lo castell dins dita parroquia de Ffolgons e vegueria de Besalu situat, ensemps ab les quatre torres en aquell edificadas (*f.* IV v.) e constituides, terras, honors y possessions, drets y pertinencies de aquell, en lo qual castell lo dit magnific mossen Galceran de Cartella, quondam, stave e habitave continuament mentres vivia e axi mateix ab totes les finestres e finestrons grans y xichs, totes retxades ab ses retxes de ferro molt bones e forts e axi matex ab la jurisdiccio que dit castell te civil per ses coses feudals [illegible] (*f.* V) de dit castell.

Item lo castell y terme de Granolles ab una bella torra y altres partidas ab tota la jurisdiccio civil y criminal, alta y baxa, drets y pertinencies de aquell.

Item les portes del primer portal de la lissa del dit castell de Ffolgons ben velles ab un tros de cadena de ferro de sis palms y mix ab pany y clau foradada y ben dolenta ab una ..... (*f.* V v.) qui s tanca ab clau.

Item les portes de l ort ab sos golfes bons, ab son pany y clau loba, bona, ab balda.

Item en l ort en la part del castell lo parrall fet.

Item les portes del corral ja vellas.

Item en lo corrall quatre bous valent a comuna stima trenta liures, moneda barcelonesa.

Item cerca de quinze (*f.* VI) carregas de lenya.

Item un gall ab vint y sinc gallines.

Item cerca dos centas teules, bonas, novas qui no son en obre.

Item cerca de sinquanta pessas de cabirons tasats ab alguns cayrats per fer los colomes de les torres.

Item les portes de la entrada del castell dolentas ab un forrollat de part de fora y un (*f.* VI v.) altro de part de dins ab anells y golfos bons.

Item una romana vella en la qual la pes maior si pesan cinc quintas.

En la capella de Sant Anthoni dins dit castell

Primo quatre ciris de cera grossos dins dita capella.
Item un scon mijanat.
Item una caxota dolenta.
Item un calzer trencat, valent a comuna stima sis liures o serca.

(*f.* VII) *En la torra o sagristia que es dins dita capella*

Primo dues anflainas en las quals ha cerca de quatre migeres entre favas y pesols.
Item quatre barrils en los quals ha cerca una quortera de cayretas.

En lo graner

Primo cent vuytanta migeres de forment a mesura de Banyolas en quatre graners de canya.
Item en dos graners de canye vint y sinch migeres de mestall.
(*f.* VII v.) Item una quartera de fust.
Item una scala de fust de vuyt scalons.
Item un garbell padrer, bo.
Item les portes de dit graner ben dolentas, ab dues tancadures ben dolentes.
Item un masuro de fust.
Item una sivadera de fust ab son pany y clau bo.
Item dos jous ab tres trargas bonas.
(*f.* VIII) Item quatre cabastrells bons.
Item quatre rellas bonas.
Item dues camissas gornides.
Item tres camisses desgornides.
Item dos magalls la un de tall, l altro puntagut.
Item una pala de ferro, dolenta.
Item tres axats bons.
Item una sarria dolenta de vuyt vias.
Item dos cabassos (*f.* VIII v.) o sanallas bonas.
Item vuyt sachs rahonables.
Item dues destrals dolentas.
Item una altra destral dolenta.
Item una faus bosquera, dolenta.
Item quatre bots, dos vinaters y dos oliers.
Item cerca de vint y sinc pessas de fusta vella.
Item un carrato vell sens roda.
(*f.* IX) Item una sanira (?) ja vella.
Item un garbell dolent.
Item una scala de fust de onze scalons.

En lo saller

Primo les portes de dit saller ab son pany, clau y forrallat.
Item una scala de fust de sis scalons, bona.
Item una tina gran bona de tinensa de satanta fins en vuytanta carregas.
(*f.* IX v.) Item una altra tina de tinensa de noranta carregas, vella.
Item honze samals entra bonas y dolentas.
Item dos vaxolots dolents en que fan scala per puiar a la tina.
Item vaxell de vinagre de tinensa de sis botas, es mix de vinagre, o mes.
Item una bota de sinc botas, bona; es miga de vi vermell bo.
Item mes una altra bota de t nensa de quatre (*f.* X) botas, plena de vi cuyt.
Item una bota de tinensa de tres botas, plena de vi claret.
Item una altra bota de tinensa de quatre botas plena de vi blanc.
Item una altra bota de tinensa de dues botas y miga plena de vi blanc.
Item una altra bota de tinensa de quatre botas, plena de vi claret.
(*f.* X v.) Item una bota de tinensa de dotze botes, plena de aygues.
Item una bota de tinensa de vuyt botas, plena de vi blanc.
Item un vaxalet de tinensa de set, botes, plena de ..... era prims.
Item un vaxell de tinensa de vint y quatre botas, ple de vi vermell prim.
Item un altra vexell ple de vi, prim, de tinensa de vint y vuyt botas.
(*f.* XI) Item un rero (?) ple de fusta vella de botas y gavesas vellas.
Item un tinard en lo qual ha cerca desavuyt migeres de farina.
Item un altro tinard patit ben dolent.
Item una stora migancera usada.
Item dos bacons de canselada.
Item una massa gran de fust, bona.
Item una panastra vella.
(*f.* XI v.) Item una canada bona, serclada de ferro.
Item un vaxel de tinensa de sinquanta bossas, buyt.
Item una bota de tinensa de sinc botas plena de aygues.
Item un parol gran bo.
Item un laxiuer de terra, bo.
Item un cova de canya gran, bo.

(*f.* XII) *En lo sallaret*

Primo les portes de dit saller dolentas ab son pany y forrallat.
Item dos tinarts plens de farina en les quals ne ha cerca desavuyt migeres.
Item sis ampollas y sis brocals de vidra, bons.
Item set tassas y vuyt citrells.
Item una alflania dolenta miga de alucas salades.
(*f.* XII v.) Item dos mallols envernissats, bons.
Item una gerreta patita ja trencada.
Item una bota de tres mallols plena de vi claret vell.
Item quatre miges botas de fusta.
Item una quarterola de fusta.

Item una pedra oliera de tinensa de miga bota buyda.
Item una altra pedra oliera buyda de tinensa de mige bota, es cerca.
(*f.* XIII) Item una altra pedra oliera de tinensa de quatre botas, buyda.
Item una altra pedra oliera de tinensa de tres botes, buyda.
Item una altra pedra oliera de tinensa de miga bota, buyda.
Item una altra pedra oliera de tinensa de una (*f.* XIII v.) bota y mige en la qual ha cerca tres malls de oli.
Item una altra pedra oliera de una bota, buyda.
Item un altra pedra oliera de tinensa de una bota y miga.
Item una masura de terra de mige caxa.
Item una anflania en la qual ha cerca un mallol de oli.

En la stabla dels cavalls

Primo les portes de dita (*f.* XIV) stable ben dolentas.
Item un cavall bell de pel roig, de sinc anys o serca, gornit de sella ab gornisios de vallut negra
Item una aca negra de edat de sis anys o cerca, gornida de sella ab gornicions plateadas.
Item un potro de pel roix de dos anys y mix.
Item un stugal.

En la stabla dels matxos

Primo les portes de dita (*f.* XIV v.) stabla, ben dolentas, sens pany.
Item dos matxos la hun de pel roix, altra de pel castany ab lurs basts gornits.
Item un trull dolent.
Item quatre porchs vius, bons.
Hec autem bona et non alia que ad presentem diem sub presenti inventario reponere et conscribere seu reponi et cons(*f.* XV)cribi facere potui protestor tamen quod aliis subsequentibus diebus in dicta constitutione contentis continuabo et continuare huiusmodi inventarium intendo quousque residua omnia alia bona dicte hereditati dicti, quondam, magnifici Galcerandi de Cartiliano viri mei seriatim fuerint sub eodem inventario et conscripta manu publica, Domino disponente, dolo, fraude (*f* XV v.) cessantibus quibuscumque.
De quibus omnibus et singulis ipsa dicta nobilis domina peciit et requisivit instrumentum et acta confici sibi dari et tradi unum et plura et tot quot pecierint et habere vuluerinta me huiusmodi nostario.
Que fuerunt acta, gesta atque sequta intus in dicto castro de Ffolgonibus et per dictam nobilem dominam Madalenam incepta, confessata et protestata die (*f.* XVI) mense et anno quibus supra, presente et in teressente.....co Onofrio Stialdat (?) scriptore, jurato et susbtituto in presenti, notario Balneolarum his vice et nomine mei Ffrancisci Pou notarii publici eiusdem interesante et presentibus et ad hec vocatis pro testibus magnifico Joanne Auleda jurium professore iudice ordinariocu rie ville Bisulduni et Benedicto Marti paratore orto a villa de Blanis (*f.* XII v.) residente in dicto castro de Ffolgonibus, nec non reve-

rendo et religioso fratre Joanne de Cartiliano monacho et elemorinario, prioreque [in] monasterio Sancti Stephani ville Balneolarum, patruo Galcerandi de Cartiliano pupilli filii dictorum conjugum, pro interesse eiusdem pupilli.

Subsequenter vero die vicesima nona predictorum mensis octobris et anni videlicet nativitatis Domini millesimi quingentesimi (*f.* XVII) quadragesimi sexti ego iam dicta Madalena vidua relicta dicti magnifici Galcerandi de Cartiliano, quondam, domicelli, in dicta viccaria Bisulduni domiciliati, in presentia dicti scriptoris et testium videlicet discreti Petri Carreres presbiteri rectoris ecclesie de Ffolgonibus et Benedicti Marti orti a villa de Blanis, residente in dicto castro de Ffolgonibus, ad hec specialiter vocatorum et assumptorum in presentiaque etiam dicti venerabilis et (*f.* XVII v.) religiosi fratris Joannis Benedicti de Cartiliano pro interesse dicti pupilli nepotis sui his interessentis continuando dictum inventarium confiteor me invenisse ultra predicta bona superius inventeriata sequencia bona hereditati dicti deffuncti pertinentia prout seriatim hic sequntur.

En la sala

Primo les portes de dita sala, bonas, ab son pany, clau, loba y balda, bonas

(*f.* XVIII) *En lo lanser*

Primo dues lanses de la gineta ab lurs flochs de seda groga.
Item una pica gran.
Item una asta gran, sens ferros.
Item una lansa de justar, grossa, bona.
Item una rodella pintada de vermell ab sanct Jordi cavaller peleant ab lo leo.
Item una altra rodella ab una creu daurada ab alguns rematges.
(*f.* XVIII v.) Item una rodella en la qual stan pintats dos homens ab les spases arrencadas, bona.
Item una altra rodella negra bona.
Item vint ballestas bonas ab sos armatosts o gaffes de les quals la una es trancada.
Item tres buyrachs bons gornits de tretas.
Item dos arcabussos bons ab tot son gorniment, co es flascos y flasquillos.
Item vint cadires de (*f.* XIX) cuyro, bonas.
Item una altra cadira bona.
Item una taula de tisores, bona, faxada al entorn.
Item una altra taula gran ab tisores, fexada ab tres frontisses, bona.
Item dues taules, la una gran, l altra xica, ab lurs capitells bons.
Item una bassina gran de tinell de pes de una rova, bona.
Item dos bancs larchs bons.
(*f.* XIX v.) Item un banc patit.
Item un tinell bo ab dos armaris ab lur pastera bona.
Item set tasses y sinc brocals de vidra, bons.
Item dues ampolles.

Item dos cavalls de ferro, bons, grans.
Item una caxa petita ab son pany y clau, ha hon es la roba de dit deffunct seguent:
Primo una daga daurada ab un gavinet y punxo, molt bella.
(*f.* XX) Item non tiretas grogas de armar, bonas.
Item una veta groga bona.
Item un gipo de sati negra, tallat y repintat, bo.
Item un altro gipo de sati negra, tallat y usat.
Item un gipo de sati groc rahonable, tallat y repintat.
Item unas calsas negras folrradas de tafata negra gornidas y repintades de sati negra, bonas.
Item unas calsas grogas folrradas de tafata groc, ja usades.
(*f.* XX v.) Item un sayo de vallut cubert de sati negre ab cordonillas trapat, mix usat.
Item una robeta de velut negra uberta devant ab botons, ja usada.
Item un papafigo de perdillo folrat lo devant de taffata burell o perdillo.
Item una capa de friso gornida de velut negra, trapada y olranes de sati negra ab capilla oberta, bona.
Item un sombrero de seda, ja usat.
Item una onera negra gornida de passama de seda.
Item una managa colorada (*f.* XXI) de sati groc y de tafata blanc y de vellut vert, usada.
Item un petnatxo blanc, arnat.
Item una gorra de vellut negra, bona.
Item dos tocados.
Item dues gorres de vellut negra, usadas.
Item una capilla de damas gornida de passama de or, usada.
Item un sayo de vellut negra, repintat, ja usat.
Item unas calsas de vel ut negra, ja ben usadas y paladas.
Item dues camises blancas ab cabessos plans del dit deffunct.
(*f.* XXI v.) Item un parrell de sabatas de vellut negra, bonas.
Item un altra parell de sabates de vellut gros trepades, usades.
Item quatre bandas de tafata verdas grogas y blancas.
Item una girreta patita de mostalla.

En lo rabost de la sala

Primo vuyt liures de canam spadat.
Item tres capdells de borres.
Item quatre liures de fil de borres.
Item dues liures de fil de canyissos.
(*f.* XXII) Item dues sistellas de canya, bonas.
Item sis canalobres de lauto bons.
Item dos canalobres de lauto dolents.
Item dues bassines de lauto, la una bona, l altra dolenta.
Item dues panaretas ja usadas.

Item quatre olles de terra, bonas, de les quals en la una ha cerca vuyt liures de mel.

Item un plat de terra negra envernissat.

(*f.* XXII v.) Item dos pitxes de terra negra.

Item dotze scudelles rodones.

Item dos pintas de pentinar canam ja usats.

Item quatre ampollas de vidra, grans, la una es mige de aygua ras.

Item quatre brocals de vidre.

Item tres posts gornides al entorn de dit rabost.

Item sinc brocals y sinc tassas y quatre sales, de vidre.

(*f.* XXIII) Item dos barrills buyts.

Item una capseta petita de fust ab confituras.

En la cambra patita al cap de vall de la sala

Item les portes de dita cambra ab forrallat dolent.

Item unas cortines de tela gornides ab listes y flocadura blanca, vellas.

Item una visarma tallant gornida ab un basto.

Item un lit de colgues ab marfagas y dos matallassos, y una vanova blanca y flassada blanca listada, dolenta.

(*f.* XXIII v.) Item tres coxins bons.

Item un parell de lansols de tres telas comunes.

Item una aspia de fust.

Item una caxa blanca ab sa tancadura y clau, dolenta, dins la qual es la roba seguent:

Primo un libra de stampa anomenat *Francisco Petrarca*, en castella.

Item una daga rovellada.

Item una bandareta de seda.

Item un mollo de fer rotllons.

(*f.* XXIV) Item unas croeres y pom de spasa daurats.

Item una p..a.

Item quatre parells de cascavells d estor.

Item sinc gets d estor ab sinc tornets.

Item un libre de stampa *de la manera que lo pare deu criar lo fill.*

Item un gipo blanc trapat.

Item una onera (?) trapada, dolenta.

Item un gipo de fustani, dolent.

(*f.* XXIV v.) Item un altro gipo de fustani dolent.

Item un sayo de pardillo, usat, dolent.

Item uns alts de calsas, de dit deffunct, dolents.

Item uns altras alts de calsas, dolents.

Item una maleta ab cadena, tancadura y pany, bona.

Item dos coxinets per dur la maleta.

Item un caxonet de tarsia ab caxons, bo.

Item una caxa ferrada ab son pany, forollat, bona:

(*f.* XXV) Primo un pavallo de tela, brodat de seda negra, nou, ab una bella mostra.

Item una tella de ret listada, dolenta.
Item una tela de lit brodada de seda negra, rahonable.
Item unas stovalles de ginesta ab monstras, bonas.
Item una tovallola brodada de blanc, bona.
Item un parell de lansols de tres teles, usats.
(*f.* XXV v.) Item dues telas de lit de ret squinsades.
Item una tela de lit ab flocadura blanca.
Item un tros de tela cerca una cana y miga grossera.
Item duas caxas de noguer de dita senyora, dona Madalena.
Item deu rams de fil de canam.

En lo studi

Primo dues mascaras de home, la una ab barba, la altra sens barba, dolentas.
(*f.* XXVI) Item dos portagorras molt bells ab lurs claus.
Item tres ventalls, la un bo, l'altro dolent.
Item dos sperons de .... a la geneta.
Item unas gornisions de seda de grana pera la geneta.
Item una spasa daurada ab bayna de velut negra, gavinet y punxo daurat.
Item un broquer gran bo.
(*f.* XXVI v.) Item dos libres de comptes de dit deffunct, vells.
Item sinc manuals dels censos dels castells de Granollers y de Ffolgons.
Item una serreta petita.
Item un punyal de dos talls, ab bayna.
Item un carner bo.
Item un fre de brida y uns sperons bons.
Item tres parells de strep a la gineta y (*f* XXVII) moltes a tras gornicions a la geneta.
Item un fre pera la geneta, bo.
Item una bargoleta dolenta.
Item dos tinters (?) ab dues stisores.
Item una capsa plena.
Item sis libres vells de stampa.
Item una capseta ab .....
Item un arc rotlloner.
(*f.* XXVII v.) Item una ballesta rotllonera.
Item dues cadenas per tenir cans ligats.
Item un plat d estany dolent.
Item un ..... de stor nou ab dos cascavells.
Item uns filats de golles ab sos botets.

En la cambra sobre lo trast al cap de la sala

Primo les portes de dita cambra dolentas, ab son pany, clau y forrallat.
Item un lit de colgues (*f.* XXVIII) ab un matalas y marfega dolents y una flessada cardada y un parell de lansols dolents.

Item unas cortinas dolentas.

Item una altra lit gran de colgues ab marfega dolenta y dos matalassos, dolents ab flassada cardada blanca usada y un parell de lansols usats y una marfaga blanca usada y un devant lit blanc.

Item unas cortines de tela verda y blava y flocadura dolenta.

(*f.* XXVIII v.) Item una copa de aram, bona.

Item un scambell.

Item una caxa farrada dolenta ab son pany y clau dins la qual es la roba seguent:

Primo setze lançols de tres teles, bons.

Item un lansol dolent.

Item una altra caxa forada ab son pany y clau dolent dins la qual es la roba seguent:

Item sis tovalles grosseras per campanya.

(*f.* XXIX) Item sis lansols squinsats.

Item una altra caxa semblant a la prop dita dins la qual es la roba seguent:

Item unas stovalles antigues usades.

Item unas altras stovalles de canam rahonables.

Item sinc lansols usats.

Item dos plechs de padassos dolents.

Item una altra caxa semblant a la propdita, dins la qual es la roba seguent:

(*f.* XXIX v.) Primo tres tovalles dolentes.

Item dos lansols grans, de tres teles, dolents.

Item dues tovalles olanes.

Item desaset tovalles novas, cordellades y dos axugamans nous.

Item altra caxa semblant a la propdita.

En la cambra sobre lo portal

Primo les portes ja usadas y dolentas.

Item un lit de colgues.

(*f.* XXX) Item unes cortines blanques ab flocadures dolentes.

Item unas anganilles negras.

Item un respall.

Item una vanova squinsada.

Item dos coxins sens coxinera.

Item una caxa dolenta ab son sobre pany y pany, dolenta, ab fusta y altras spicias.

Item una altra caxa ab son pany y clau y sobre pany dins la qual es la roba seguent:

(*f.* XXX v.) Primo quatre reposteros ab les armes de Cartella y de Darnius.

Item una portalera (?) de .....atges.

Item un drap de ras de paret molt gran ab les armes de Cartella y de Avinyo, dolent.

Item tres cobre bancals verts ab les armas de Cartella y stelas (?) cosits en un.

Item un repostero o drap de peus vert ab les armas de Cartella o de Avinyo dolent.

(*f.* XXXI) Item una altra catifa molt antigua de poca valor y rasa.

Item una catifa an rematges, migansera.

Item una caxa petita blanca ab son pany y clau.

Item una sernallera.

Item unas gornisions de mula, de velut negra, bone.

Item un parell d esperons gornits de velut negra, bons.

En la altra cambra

Primo una caxa gran (*f.* XXXI v.) ab son pany y clau dins la qual son unas anganillas de velut morat ab los caps y civelles de argent y goldrapa de velut morat, bonas.

Item dues sistellas plenas de padassos ben dolents.

Item una barenguera de aram bona.

Item tres barangueras de terra.

Item un caxot dolent.

Item un altro caxot dolent ab son pany y clau y molta padas(*f.* XXXII) seria y cordes bonas.

Item dos libres vells de ploma de cosa de iglesia.

En la sobra dita recambre

Primo un lit de colques, bo.

Item un matalas dolent.

Item un travasser dolent.

Item una litotxa, ab un trasponti, coxi y vanova, ben dolent.

Item tres flassadas ben dolentas.

Item un altro tresponti (*f.* XXXII v.) ab dos matalassos patits.

Item una caxa petita ferrada, dolenta, trencat lo cubertor.

Item un altro caxonot dolent sens cubertor.

Item una pollera dolenta.

Item una banastra larga a manera de bressol.

Item una sarria nova dins la qual es tot un arnes de homa de armes complit, tot nou.

Item un stox de homa de armes, gran, bo.

(*f.* XXXIII) Item una caxa dolenta dins la qual sta ..... arnes vell.

Item una salada, nova, bona.

Item un parell de sparons bons, nous, a la geneta.

En la cambra major

Primo les portes de dita cambra ja usadas y dolentas.

Item uns cortinatges blanchs encanyisats.

Item un lit de camp ab sinc matalassos usats (*f.* XXXIII ᵛ.) y una marfaga nova, bo.

Item un lit ab marfaga, de post.

Item mes una marfaga y dos matalassos dolents.

Item una vanova nova de drap de casa.

Item quatre vanoves dolentas.

Item un travasser y quatre coxins.

Item nou lansols, tres de olans, los altros bons.

Item una caxa patita dins la qual stan alguns (*f.* XXXIV) ligams de vells de dita senyora, ab son pany y clau.

Item una gorra de vellut negra y una altra de vellut carmasi.

Item una altra caxa semblant a la prop dita dins la qual stan quatre coxins de cuyro y de oripell.

Item una caxa gran ab les armes de Cartella y de Avinyo dins la qual es la roba de la senyora.

Item una altra caxa semblant (*f.* XXXIV ᵛ.) a la prop dita dins la qual es la roba seguent:

Primo un sayo de friso dolent.

Item un stoc gran bo.

Item un parrell de borsaguins.

Item una cota de sati de Bruges, leonada, nova.

Item una capa y un sayo (?) de contrall no gayre bo.

Item la capa de grana de dita senyora.

(*f.* XXXV) Item un pibit (?) de entall nou per sanct Antoni.

Item trenta tres canas de ret sobreposat.

Item una caxa patita ab son pany y clau.

Item un pavallo squinsat dolent.

Item sinc tovalles dolentes.

Item sis tovalles bonas.

Item dues stovalles primes.

Item tres tovalloles lises.

(*f.* XXXV ᵛ.) Item una tovallola brodada [de] fil.

Item un gipo de sati gros per en Galceran.

Item unas calsas grogas folradas de tafata vert de dit Galceran.

Item dues tovalloles lises.

Item una caxa ferrada ab son pany y clau dins la qual es la roba seguent:

Primo sis lansols (*f.* XXXVI) olans.

Item mes sinc lansols olans.

Item tres tovalles, dues de ginesta y una de scacagada.

Item una tela de lit brodada de seda negra.

Item dues dotzenes de torcabocas francesos.

Item dotze torcabocas nous, bons.

Item sinc tovalloles brodades de fil blanc, noves.

Item dues tovalloles brodades la una de seda blanca, la altra de seda de grana.

(*f.* XXXVI ᵛ.) Item dues coxineres de cordons de seda negra.

Item quatre coxineras brodades de seda de grana, les dues son petitas.

Item altra coxinera brodada de seda de grana, petita.
Item tres coxineras brodades de seda negra, olanas.
Item dotze coxineras en que ne ha nou de ret les altres son blancas.
Item una altra caxa (*f.* XXXVII) ferrada ab son pany y clau dins la qual stan dues catifes rodones y un lansol dolent.
Item dues *hores* per dir offici.
Item un altro cofre ferrat ab lo oripell daurat ab son pany y clau, bo.
Item un altro cofre ferrat ab son pany y clau.
Item un retaula de sant Francesc y la Verge Maria.
Item un satial gran ab son (*f.* XXXVII v.) pany y clau dins la qual estan un parrell de botas bonas de vacha.
Item quatre coxins de cuyro, dolents.
Item un bancal listat.
Item dos bancals dolents squinsats.
Item un bancal gran.
Item una catifa per lo satial.
Item una cuera (?) blava pintada.
Item un pom per lo pavallo.
(*f.* XXXVIII) Item una marfaga dolenta.
Item una barra per tenir lo astor.

En la cuyna

Primo la porta dolenta.
Item dos armaris de fusta dolents.
Item un altro armari a la paret, dolent.
Item una pastera dolenta.
Item sinc sadassos, tres de seda y dos de .....
Item dos passadors.
(*f.* XXXVIII v.) Item un morter de coure ab sa ma.
Item dos morters de pedra.
Item tres laxiuers enquestats a la paret.
Item dos laxiuers patits, bons.
Item tres ferros de foc un de gran y dos de patits.
Item sis lumaneres.
Item uns capmascles bons.
Item dues leves bonas.
(*f.* XXXIX) Item un forrol de ferro.
Item una pala de ferro patita dolenta.
Item un aster de ferro ab tres peus.
Item un cavall de ferro, dolent.
Item una anlardadora de ferro, bona.
Item una torradora de terra per torrar castanyes.
Item dos asts de ferro.
Item tres paellas ben dolentas.
Item una scalfeta de aram dolenta.
(*f.* XXXIX v.) Item una scalfeta de terra.

Item uns alambichs dolents.
Item una taula ab dos capitells.
Item dos banchs.
Item un saler d estany dolent.
Item quatre sitres de terra.
Item un pages (?) de fust.
Item un no ... dolent ab sa palanca.
Item tres parols dolents.
Item una olla de ferro gran.
(*f.* XL) Item una tasseta de aram, dolenta.
Item una conca de fust, altra de terra.
Item sinc talladors de fust bons.
Item quatre losses y dos boixs bons.
Item un culler bo.
Item quatre cubertores de terra.
Item tres puals de aram dolents.
Item miga dotzena de plats scudella d estany, dolents.
(*f.* XL v.) Item quatre plats d estany plans.
Item vint y quatre plats de terra.
Item dues dotzenes d escudellas.
Item una olla de coura gran de pes de un quintar, una rova y sinc liures.
Item una olla de coura foradada pesant nou lires.
Item una olla de coura trancada e de dolent coure, pesant vuyt liures y mige.
Item una olla de coure trencada de pes de sis liures y mige, axi mateix dolent coure.
(*f.* XLI v.) Item una olla de coura pesant sinc liures, deu honzes.
Item altre olla de coura pesant tres liuras, quatre onzes.
Item altra olla de coura trencada, pesa honze liures y mige.
Item altre olla de coure pesant sis liures, set onzes, de sotil coure.
Item altre olla de coura pesant trenta y set liures.
(*f.* XLI v.) Item altre olla de coura foradada de pes de vint y tres liures e mige.
Item altre olla de coura de pes de deu liuras.
Item una altra olla de coura de pes de vint y tres liuras.
Item dos lansols dolents.
Item dos draps de pa dolent.

En la cambra de miga scala qui munta els corredos

Primo dos lits de colgues ab dos matalassos dolents y dos parells de lansols dolents.
(*f.* XLII) Item un axalo vermell y una flassada cardada squinsada.
Item dues borrasses.
Item una caxa dolenta ab son pany y clau en la qual ha dotze liures de fil de borres.

Item una caxa gran ab son pany y clau, buyda.
Item una altra caxa bona ab son pany y clau dins la qual es la roba seguent:
Primo una vestidura (*f.* XLII v.) de cavall y de homa de armes grogue per ajustar, tota trapada.
Item una capa burella dolenta de dit deffunct.
Item dues goldrapas de mula dolentas.
Item un sayo de friso de dit defunct, ja ben dolent.
Item un sayo de contrall de dit deffunct, usat.
Item un altro sayo de contrall dolent de dit deffunct.
Item un caxo de grans (*f.* XLIII) usat de dit deffunct.
Item una gramalla ab gramallo de dit deffunct, dolenta.
Item un satial dolent.
Item un lit patit de colgues ab matalassos.

En la cambra del cap de la scala qui munta als corredos

Primo les portes dolentes.
Item un lit ab tres borrasses y un parell de lansols nous.
Item una borrassa bona.

En la torra del forn

Primo un lit de colgues ab una borrassa y una flassadota y un parrell de lansols nous.
(*f.* XLIII v.) Item vuyt coxins de ploma bons.
Item alguns vestits de arnessos dolents.
Item a la altra cambra un lit de colgues dolentes ab borrassots y un coxinot.

En la altra cambra

Primo un lit de colgues dolentes.
Item una flassada usada y un travasser dolent.
Item un foguer de ferro, dolent.

En la cambra mes enlla

Primo un lit de colgues y una flassada rahonable y altra dolenta y un pa (*f.* XLIV) rell de lansols.
Item un fre de cavall fet a la moderna, ja vell.
Item tres lits de colgues, tots spatllats.

En la cambra sobre la sala

Primo un quintar y mix de lana bruta.
Item tres roves de canam spadat.

Item quatre dotzenes de plats.
Item tres dotzenes d escudelles.
Item un plat de melica, gran.
(*f.* XLIV v.) Item dues tortradas de aram, una gran, altra xica.
Item un casso de aram.
Item sinc olles de terra.
Item una gibrella gran envernissada.
Item quatre cadenas de ferro.
Item una caxa gran dolenta ab amellas, prunes, orellanas y avellanas.
Item una taula dolenta.
Item dos masclas y dues famelles per lo terç portal de dit castell.

(*f.* XLV) *En lo rebost o terrat*

Primo dos graners de canya ab quatre migeres de blat.
Item una pastera bona.
Item un quintar de figues seques.
Item un gipo gran y sayo burell y una gagueta de dit deffunct que se havia feta en la malaltia.
Item una strada ab tres caxons dins la qual ha quatra migeras de nous.
(*f.* XLV v.) Item dues ballestas de passa.
Item deu carregas de pomas.
Item dues sellas a la gineta.
Item un cillo.
Item una cella de armar, nova.
Item unas cuyrassas dolentas.
Item vint y sinc forchs de sebas.
Item un brassol.
Item tres pessas de artilleria, de bronso.

Hec autem bona et non alia hereditati dicti quondam viri mei (*f.* XLVI) pertinencia prout superius descripta sunt hucusque per me dictam mulierem inventa fuere, ideo ea in presenti inventario per memoratum scriptorem scribere et continuare feci, protestor tamen quod aliis diebus subsequentibus ipsum dictum inventarium continuabo et continuari faciam manu publica quousque residua alia bona hereditate dicti, quondam, viri mei seriatim fuerint sub eodem inventario (*f.* XLVI v.) reposita et conscripta, Domino disponente, dolo et fraude quibuscumque cessantibus

De quibus omnibus et singulis supradictis eadem nobilis domina voluit, peciit et requisivit instrumentum et acta confici sibique dari et tradi unum et plura et tot quot pecierit et habere voluerit a me huiusmodi notario.

Que fuerunt acta et per dictam nobilem dominam confessata ac protestata in dicto castro de Ffolgonibus, die, mense et anno quibus supra, presente dicto (*f.* XLVII) reverendo et religioso fratre Joanne Benedicto de Cartiliano monacho patruo dicti pupilli, et testibus, videlicet discreto Petro Carreres presbitero, rectore dicte ecclesie de Ffolgonibus et Benedicto Marti orto a villa de Blanis, pro nunc in dicto castro de Ffolgonibus commorante, ad hec vo-

catis specialiterque et assumptis ..... dictoque scriptore qui premissis interfuit eaque requissitus recepit et continuavit ut superius continetur.

De ..... autem die nona (*f.* XLVII v.) mensis novembris anno predicto videlicet nativitatis Domini millesimi quingentesimi quadragesimi sexti, dicta Madalena de Cartiliano et de Perapertusa pro conservacione jurium meorum ex ..... in presencia notarii et testium in frascriptorum presenciaque indicti venerabilis fratris Joannis Benedicti de Cartiliano, continuando dictum inventarium, confiteor me invenisse ultra predicta bona (*f.* XLVIII) superius descripta et continuata et inventariata sequencia bona hereditati eius dicti, quondam, viri mei pertinencia prout sequitur ut ecce:

Primo una caxa de albre blanc en la tresoraria de la seu de Gerona dins la qual stan moltas cartas y scripturas pertanyents a dits castells, tant del castell de Granolles com del Castell de Ffolgons (*f.* XLVIII v.) ab son pany y clau; e aximatex son dins dita caxa les coses seguents:

Primo un pitxer o citrot de argent, de pes de dos marchs e tres onzes en dita caxa de dita tresoreria de la seu de Gerona.

Item un saler de argent deaurat de pes de un marc e quatorze argensos, en dita caxa de dita tresoraria.

Item vuyt culleras de argent en dita caxa de dita tresoraria de la seu de Girona e una cullera en lo dit castell de (*f.* XLIX) Ffolgons qui son entre totes nou culleres; e totes nou culleres juntes pesen un marc, tres unses y un argent,

Item mes en dita caxa de dita tresoraria dues tassas planes de argent, de pes de un march, dues unses e quatorze argensos.

Item en dita caxa de dita tresoraria una scudella de argent ab orrelles, de pes de sis onzes, doze argensos.

Item mes en dita caxa de dita tresoraria un (*f.* XLIX v.) collar de spatlles molt bell, de or, lo qual ab totes les pesses qui dix son quoranta dues pesses, smeltat, pesa nou honzes, quize argensos.

Sequexense les robes de vestir de dita dona Madalena.

Primo una saya de vellut carmasi ab la devantalera de sati carmasi, rechamada de tela de or y les manegues axi matex de sati carmesi ab la matexa rechamadura de dita saia.

Item unas maneguas de stat de vallut carmasi folrradas de sati de grana, de dita senyora.

(*f.* L) Item altra saya de valut negra y altres de vallut y de sati negra de dita senyora.

Item altra saya de sati negra usada folrrada de tela negra, de dita senyora.

Item un tros de sati negra trencat de pessa a compta de fer una saya, li volia fer dit deffunct.

Item un tros de vallut blanc am sis ..... y tres quarts per guarnir una saya de sati blanc, li volia fer dit deffunct.

(*f.* L v.) Item una savoyana de domas negra usada de dita senyora.

Item altra savoyana de vellut negra de dita senyora.

Item un verdugado de vellut groc, los verdugos de vellut verd, bona, de dita senyora.

Item un mantell de tafeta ja usat de dita senyora.

Item unas maneguas desegudas (?) de sati negra, de dita senyora.
Item uns tapins obrats de or al usat de dita senyora.
Item un cors de sati groc repintat de seda verda, de dita senyora.
(*f.* LI) Item unas faldillas de grana, bonas, desgornidas, de dita senyora
Item un verdugado de drap groc, ab los verdugos del matex, usat de dita senyora.
Item unas faldillas de contrall negra lisas, de dita senyora.
Item dos mantells de scot, negra, la un ab falda, lo altro sens falda, de dita senyora.
Item sis pessas de brassalets de or obrats de algunas (*f.* LI v.) stellas e altres obres de pes de .....
Item un tronsado gornit ab fullateria, ab les vetes de or, tirat, de dita senyora.
Item un capell de ret ab quoranta pessas de or obrat a modo de flor de lli ab smaltadura blava y blancha, de dita senyora.
Item altro capell de ret sobreposat ab vint y nou pessas de or totas de una matexa manera a modo de sombraret, smeltades de vert y vermell y blanc, de dita senyora.
Item dos capells brodats, la un de seda de or y (*f.* LII) negra y l altre brodat tot de or, lises, de dita senyora.
Item un cosset o gorguera de seda blanca ruellada de or, de dita senyora
Item sinc cossets o gorgueras de ret, lisos, de dita senyora.
Item una ligassa deglossa, tota niltellajada ab la vora de or, de dita senyora
Item dues biatilles tavelladas blancas, de dita senyora.
Item una ligassa de ret de fil blanc, de dita senyora.
(*f.* LII v.) Item altres dues biatilles noves, de dita senyora.
Item una dropella de coliant (?) ab fullateria de plata, de dita senyora.
Item dues gorres de vellut, la una negra, la altra de grana, de dita senyora.
Item una ligassa ab un tronxotor de or y de plata, de dita senyora.
Item una gorquera de or y de plata, de dita senyora.
Item altra biatilla de glossa ja usada.
Item un cosset de cambrall de eda negra, de dita senyora.
(*f.* LIII) Item un capell de tafata negra y una biatilla de seda cuyta negre, de dita senyora.
Item tres pintes de dita senyora.
Item dos trossets de tela burgesa.
Item un parell de sabates blanques y noves, de dita senyora.
Item una capa de grana ab lo passama de or y de grana, de dita senyora.
Item una toca de tafata negra per anar cami, de dita senyora.
Item una tovallola (*f.* LIII v.) de or landa obrada de seda de grana, que dita senyora sen ha portada, segons diu, de casa son pare.
Item unas polaynes de seda negra.
Item sis camises les sinc brodades de seda negra, l altre de seda de grana, de dita senyora.
Item tres parells de manegues de cal ..... grans, de dita senyora.
Item una dotzena de draps de ranta caras, de dita senyora.
Item quatre bonasallas no gayre bons del xic.

(*f.* LIV) Item quoranta y quatre grans de stanca sanc (?) dix dita senyora son seus que los aporta de casa son pare com se casa ab lo dit deffunct.

Item dos scofios brodats, dix dita senyora son seus que los aporta de casa son pare com se casa ab lo diffunct.

Item tres capells blanchs de tela burgesa, de dita senyora.

Item un parells de gans, de dita senyora.

Item mes dos capells blancs de tela burgesa, de dita senyora.

(*f.* LIV v.) Item quatre biatilles de coto y seda, de dita senyora.

Item dos cossets de seda la un rrullat, l altro tot lis ab una frange de or y blanc, de dita senyora.

Item un pico de glassa, de dita senyora.

Item nous cues de tela burgesa totes blances, de dita senyora.

Item un cabes de camisa obrat de seda de grana, de dita senyora.

Item mes dues biatilles (*f.* LV) de glassa y un tocado de glassa ab una floca, duta de dita senyora.

Item un tros de benjuy (?) aportada de casa son para.

Item un capell de ret de dita senyora.

Item un cosset de seda cuyta, brodat de seda negra, de dita senyora.

Item nou camises de drap de casa, de dita senyora, entre unas y altras.

Item trenta caps de bestias manudes entre ovelles, moltons, cabrius y altres.

(*f.* LV v.) Item una dargue.

Item quatre sagins de pes de sis liures uns ab altres.

Item un scalfador de aram.

Item un parpal de ferro de pes de nou o deu liures, diu sta penyora per una migera de blat den Torrent de Rullas. (?)

A la capella

Primo un morter de pedra per tenir la aygua baneyta ab lo salpasser.

Item la taula dels trentanaris.

Item quatre canalobres de ferro per les antorxes ab (*f.* LVI) unes antorxeras de fust.

Item en lo altar sinc tovalles usadas.

Item un sobra vel blanc ab listes negres, usat.

Item una scalleta de coura.

Item un vastit de fustani pintat e casulla de tela dolenta.

Item un libre de pregami *misal*, es de pregami squinsat.

Item un coxi brodat ab flochs vermells y de grana, usat.

Item dos canadells de vidre.

(*f.* LVI v.) Item un libre de comptes de les rendes del castell e terma de Granolles menava dit deffunct, lo qual libre comensa a vuyt d es del mes de janer de l any mil sinc cents trenta y sis del any y fineix per tot janer de l any mil sinc sens quoranta y sis, lo qual libre conte en si cent noranta y vuyt cartes en que ni ha entre comensades y acabades trenta y set cartes scrites e la resta son blanques e no scrites, en lo qual libre se troba com los pagesos

del catell e terma de Granolles deuen a dita heretat per los censos, noranta sinc liures desavuyt sous y sinc dines, contada la civa(*f.* LVII)da a raho sis sous migera de Gerona, lo quintar de la palla a raho un sou lo quintar, lo vi a raho vuyt sous la bota, la canselada a raho quatorze dines la liure, les ..... y batudes a dos sous, les gallines a tres sous, lo parell e los polls a raho dos sous lo parell.

Item altre libre de comptes dels censos dels pagesos del terma de Ffolgons que dit defunct aportava, lo qual comensa lo primer de janer de l any mil sinc cents trenta y sis y finex per tot l any mil (*f.* LVII v.) sinc cents quoranta y sis, y en dit libre ha cerca noranta y set cartes, ço es trenta y set entre comensades y hacabadas de scriure per dit defunct y les restants resten blanques en lo qual apar que entre tot lo que dits pagesos restem (?) deltors a dita heretat y en dits censos cent sinquante nou liures, deu sous y sinc dines comptant la migera de la sivada a mesura de Gerona a sis sous migera y lo quintar de palla a raho un sou quintar, lo parell de les gallines a raho (*f.* LVIII) tres sous parell y lo parell dels polls a dos sous lo parell y a vuyt sous la bota del vi y les .... y batudes a raho de tres sous lo jornal

Hec autem bona et non alia hereditati dicti deffuncti pertinencia quo ad presens confiteor me invenisse, protestor tamen quod aliis diebus subsequentibus continuabo et continuare huiusmodi inventarium intendo si et quo sciens alia bona hereditati pertinencia invenire potero et ad mei devenerunt noticiam manu publica ... Deoque (*f.* LVIII v.) disponente doloque et fraude quibuscumque cessantibus.

De quibus omnibus et singulis predictis dicta nobilis domina voluit, peciit et requisivit instrumentum et acta confici sibique dari et tradi unum et plura publicum et publice instrumentum et instrumenta a me huiusmodi notarii.

Que fuerunt acta, gesta atque sequta die, mense, anno et loco predictis, ut superius continetur, presentibus et ad hec vocatis pro testibus dictoque discreto Petro (*f.* LIX) Carreres presbitero rectore dicteque ecclesie de Ffolgonibus et Benedicto Marti paratore orto a dicta villa de Blanis, residente in dicto castro de Ffolgonibus meque dicto notario qui premissis interfui eaque requisitus recepi et continuari ut superius continetur.

Subsequenter vero die decima nona mensis novembris et anni predictorum videlicet nativitatis Domini millesimi quingentesimi quadra(*f.* LIX v.) gisimi sexti, ego jam dicta Madalena de Cartiliano et Perapertusa pro conservacione jurium meorum et ... in presentia ..... scriptoris jurati et substituti in notaria publica ville Balneolarum his vice et nomine mei notarii infrascripti et testium infrascriptorum, in presentia dicti venerabilis fratris Joannis Benedicti de Cartiliano continuando dictum inventarium confiteor me invenisse ultra predicta bona superius descripta et (*f* LX) inventariata sequentia bona hereditati eiusdem, quondam, viri mei pertinencia prout sequntur ut ecce:

Primo lo castell de Granolles dins lo dit bisbat de Gerona ab una bella torra un poc descuberta, ab tota la jurisdiccio civil y criminal alta y baixa, drets y pertinencies de aquella.

Item la lissa de dit castell ab un portal sens porte.

(*f* LX v.) Item les portes o portal de dit castell, dolentes.

En la entrada

Primo les portes ab un forrollat sens clau.

En lo manjador

Primo una taula ab dos capitells y dos banchs.

En la cambra

Primo un lit ab colgues.
Item una caxa sens cubertor.
Item una pedra oliera, bona, de tinensa de una bota.

En la torra

Primo unas portas ab (*f.* LXI) forrollat y pany sens clau.
Item una pedra oliera, te dues botes ab son cubertor.
Item una altra pedra oliera de tinensa de una bota, buyda.
Item una altra pedra oliera de tinensa de mige bota o cerca.
Item una romana petita en la qual al pes major se pesan sexanta liures.
Item una pessa de torcabocas de tir de vint canas y cerca, es a casa en Frexas taxidor de Banyolas.

(*f.* AI v.) *Seguexen se los censals que dit heretat reb sobre lo general del principat de Catalunya*

Primo reseb y ha acostumat resebre la dita heretat del dit, quondam, mossen Galceran de Cartella quincun any sobre lo general del principat de Cathalunya, a quatre dies de mes de ffebrer, un censal de pensio de deu liures, moneda barcelonesa.

Item reb y acostuma resebre la dita heretat del dit, quondam, Mossen Galceran de Cartella quiscun any sobre lo general del principat de Cathalunya, a vint y quatre (*f.* LXII) del mes de juliol, vint y sis liures moneda barchelonesa.

Item reb y acostuma de rebra la heretat de dit quondam, Mossen, Galceran de Cartella quiscun any sobre lo general del principat de Cathalunya, al primer dia del mes de octubre, un sensal de pensio anual de sinquanta dues liures, deu sous, moneda barchelonesa.

Item reseb y acostuma de resebre la heretat del. dit, quondam, mossen Galceran de Cartella sobre lo general del dit principat de Cathalunya quiscun any, lo matex dia del primer de octubre, un censal de pensio anual de deu liuras, moneda barchelonesa.

(*f.* LXII v.) Item reseb y acostuma de resebra la heretat del dit, quondam, mossen Galceran de Cartella quiscun any sobre lo general del principat de Cathalunya a dotze del mes de octubre, un censal de pensio annual de vint y sinc liures moneda barchelonesa.

Item reb y acostuma de resebra la heretat del dit, quondam, mossen Galceran de Cartella quiscun any sobre lo general del principat de Cathalunya a quinze del mes de octubre, un censal de pensio annual de vint y quatre liures, sinc sous moneda barchelonesa

Seguex se los censals que dita heretat reb
sobre la ciutat de Gerona y altres persones

Primo reb y ha acostumat de resebra la heretat de dite quondam, mossen Galceran de Cartella sobre la ciutat de Gerona un censal pensio annual de (*f.* LXIII) trenta sis liures un sou y tres dines, moneda barchelonesa.

Item reb y ha acostumat de rebre la heretat del dit quondam mossen Galceran de Cartella sobre la rosa de rodeja de morlant y la heretat de monges ? un censal de pensio anual de sinquanta sous barcelonesos.

Item reb y acostuma de rebre la heretat del dit, quondam, mossen Galceran de Caretlla sobre la ciutat de Gerona un censal de pensio anual de quoranta y sinc liures, setze sous y vuyt dines moneda barcelonesa,

Item mes la heretat de dit, quondam, Galceran de Cartella ha acostumat rebre la leuda de la vila de Besalu,

Hec autem bona et non alia mobilia et inmobilia jam dicte hereditati dicti, quondam, viri mei pertinencia superius (*f.* LXIII v.) inscripta, redacta hucusque invenire fateor et sub inventario jam diebus elapsis principiato conscripsisse, ideo hoc presens claudo inventarium; protestor tamen expresse quod si sortem in futurum quandocumque aliqua alia bona mobilia vel inmobilia dicte hereditati dicti, quondam, magnifici Galcerandi de Cartiliano, viri mei pertinencia invenire potero, ea in continenti sub presente inventario ponam et conscribam seu reponi et conscribi faciam aut de illis publicum fieri instrumentum dolo et fraude quibuscumque cessantibus

De quibus omnibus et singulis dicta nobilis domina voluit, peciit et requisivit instrumentum et acta confici sibique dari et tradi unum et plura publicum et publice instrumentum et instrumenta a me huiusmodi notarii.

Que fuere acta, dicta, gesta atque sequta die, mense, anno et loco (*f.* LXIV) predictis, presentibus et ad hec voratis pro testibus Petro Portalla, parrochie de Granullariis predicte et Benedicto Marti orto a villa de Blanis, residente in dicto catro de Ffolgonibus dictoque scriptore qui premissis interfuit eaque requisitus recepit et continuavit ut superius continetur

Translatum huiusmodi in his precedentibus sexaginta tribus folei papiri huius forme minoris ..... presenti connumerata scriptum sumptum fuit a suo originali inventario per dictam nobilem dominam Madalenam de Cartiliano pro conservacione dotis, sponsalicii et aliorum jurium suorum de universali hereditate et bonis que fuerunt magnifici Galcerandi de Cartiliano, quondam, viri sui domini castrorum de Ffolgonibus et de Granullariis et eorum et utriusque eorum jurisdiccionum, jurium et pertinenciarum recepto, et cum dicto suo originali fideliter correctum et comprobatum per me Ffranciscum Pou auctoritate reverendi domini abbatis monasterii Sancti Stephani ville Balneolarum notarium publicum substitutum a magnifico domino Michale Gordiola domicello herede seu successore honorabilis Bernardi de Serra, quondam, publici Balneolarum notarii et ut huic translato literaliterque manu scripto ab omnibus tam in judicio quam extra fides inpendatur in dubia ego dictus notarius hic me subscribo meumque que utor in publicis claudendis instrumentis appono solitum artis et officii tabellionatus sig ✝ num.

Flors o autoritats tretes de les Epístoles de Sèneca

Comensa lo libre de Seneca de les epistoles que ell trames a Lucillo trasladades de latí en frances, e de frances en catala.

Proloch e Introduccio del damunt dit libre

Seneca fon un hom savi dexeble d altre savi hom qui havia nom Phosion de la secta dels Stroycans qui deyen que virtud es sobira be. E que negun no pot esser benaventurat sens virtut, pero ell met sovint en sos scritz les sentencies del philosoff qui hac nom Epicurus qui deya que delit es sobira be, axí empero que tornas a honestat. E si fon aquell Epicurus hom de gran abstinencia que lo demes de sa vida no menja si no pa e aygua e erbes crues. Aquell damont dit Seneca fon natural de Spanya de una ciutat que s apela Cordova e fon honcle de Luchan lo poeta hom de grans letres e de gran abstinencia e fon mestre de Nero lo cruel emperador de Roma qui l feu occyre. Aquell dit Seneca havia un gran e molt ffammiliar amich qui havia nom Lucil qui fon natural de una terra qui lavors se appellava Campanya e vuy es appellada terra de labor de una ciutat qui hac nom Pompey e era assats prop de Napols la qual Ciutat s en entra en abis segons Seneca metex recomta en lo libre de les questions naturals. Aquell Lucil era procurador del Sanat e del poble de Roma en la ylla de Sicilia al qual Seneca trames moltes epistoles plenes de bons ensenyaments los quals se seguexen de jus. E per ço com aquell qui les traslada no era de lengua françesa ne de tan gran enguiny e sciencia com se pertany a la manera ell se scusa a aquells qui lo present libre ligeran que no l blasmen si a falit en algun mot al propi lenguatge o en les sentencies del actor pregant aquells humilment que per lur bonesa e franquesa lo vullen (e) esmena e en la un e en l als, car ell comfessa que asso fon presumpcio molt gran de appendre axi alta cosa a trasladar. Mas ell no u feu de son grat si no a pregaries de un seu gran amich e Senyor la pregaria del qual ell tench a manament. E per ço ell s esforça de tot son poder en ffer la dita obra.

De la qual dita obra ho libre de epistola son tretes aquestes flors ho autoritats qui apres seguexen

La primera *Ita fac Lucille*

Que hom deu detenir e cullir lo fugiment del temps. E que aquell no es pobre a qui basta pocha cosa. E que hom deu diligentment gardar lo temps lo qual se pert en tres maneres.

Algun temps no[s] es tolt e algun temps no[s] es furtat e algun se n scapa, mas sobre tots es molt vergonyos lo dampnatge del temps que perdem per nostra negligencia, car la mort te en sa senyoria lo temps que derrera es.

Totes les coses son stranyes e no s attanyen res si no lo temps tant solament; la natura nos ha mesos en possecio de aquesta sola cosa aleneguant e fugible de la qual ela ns gita totes hores que s vol.

Mas a mi esdeve axi com a molts qui tornen a pobresa no pas per lur culpa: a cascun pren pietat (at) mas negun no ls secorre. Adonchs que sera yo no crech que aquell sia pobre a qui basta ço que li es romas per poch que sia.

Tard estalvi es al fons car ço qui roman al fons no solament es lo menys ans es de tot lo peior.

La ij.ª epistola *Ex hiis que scribis mihi*

De aquells qui sovint se muden de un loch en altre e qui volen legir ara un libre ara un altre e que de asso se deu hom guardar. E que alegra pobresa es honorabla cosa.

Lo primer argument de coratge be ordenat es de esser en repos, e aver pau ab si metex.

Qui es per tot no es en neguna part; aquells qui usen lur vida en peregrinatge esdeve ls que han e saben molts hostals mas ells no han neguna amistat. Multitut de libres retrau e destorba(r) los coratges.

La diversitat de les viandes no nodrex ans affola e gasta l estomach.

Honesta cosa es alegra pobresa car verament si ella es alegra no es pobresa car aquell es rich qui be s acorda ab pobresa. E aquell no es pobre qui a poch, mes aquell qui mes cobeseya.

La primera [manera] de riquesa es haver ço que ne necessitat requer, la segona ço que basta.

La iij.ª epistola *Epistolas tuas ad me perferendas*

De la manera de elegir e retenir lo amich. E que axi es via de creure a tots com a no negun axi com tots jorns esser en pahor o tots jorns en repos.

Lo rich e assenat de bens no ha neguna pus mala ventura si no que pens que aquells son sos amichs dels quals ell no u es.

Car l u e l als es vici ço es creure a tots e no creure a negun. Mas la un dels vicis se pot appelar pus honest, laltre pus segur, pero amduys fan a rependre.

Hom deu mesclar ensemps lo treball e lo repos. E aquell qui hobra deu reposar. E aquell qui reposa deu obrar. Concellat ab natura car ella t dira ço que ha fet de dia e de nit.

LA IIIJ.ª EPISTOLA *Persevera ut cepisti*

Que hom deu haver poch dupte de la mort e que es gran riquesa pobretat ordenada segons natura.

Los joves dupten coses leugeres. Els infants coses falses. E nosaltres havem phahor de la un e de l als.

Alguns mesquins son qui tempesten entre pahor de mort e turment de vida. E no volen viure ne saben morir.

Negun be ni negun plaer no fa ajuda al hom sino solament a aquell qui es appellat apendre de cor. E de neguna cosa es la perdoa pus leugera que de aquella que hom no pot desijar apres que es perduda.

James fortuna no exalta degun que ella no l menaças enderrocar de tan alt com lo havia exalçat e metre l en bax.

Cascun servent teu ha en son poder ta mort e ta vida: axi dich yo que cascun d aquells qui avorrirə sa vida es senyor de la tua.

Gran riquesa es pobresa ben ordenada segons natura.

Ço que natura requer es cosa presta e apparellada e hom no s treballa ne sua fort sino per les coses sobres grans: e aquestes son aquelles qui tota la vida consumen, qui ns ffan envelleyr en fet d armes ens fan empendre perills de anar per mar; ço que basta es prest e aparellat. Aquell es rich qui s acorda be ab pobresa.

LA .V. EPISTOLA *Quod pertinaciter studes*

Que l bon hom no s deu metre en molt gran stretura de vida per conquistar sciencia e philosophia.

Que tu no faces cosa que sia notable en ton abit ni en ta manera de viure, axi com de esser sutze o mal pentynat, o portant longua barba, avorrint or e argent, jaure en terra e totes altres coses qui per malvades carreres tor nen a ypocresia. Car lo philosoff e l savi son prou avorrits del poble sens fer tals coses.

No cuydem que aço sia senyal de abstinencia no haver or ni argent ans metam nostre enteniment que seguiscam mellor vida que la altra comuna gent, no pas contraria.

Axi com amar coses delicades pertany a luxuria, tot axi avorrir les coses acostumades e de poch cost es follia; philosofia requer abstinencia, no pas pena

Qui entrara en nostres alberchs lohe mes a nosaltres que a nostre aver [e] arnes; aquell hom es de gran affer qui usa vexells de terra axi com d argent,

e aquell no es pas de menor qui usa dels vexells d argent axi com de terra. Es hom de pobre cor qui no pot suffrir riquesa.

LA VIª EPHISTOLA *Intelligo mi Lucille*

Que ensenyament per exemple es profitos.

Aço es un argument de coratges cambiatz en mellor quant ell veu e conex sos vicis lo[s] quals ell no conexia ça en tras.

Yo t mostrare molts los quals no falliren pas haver amich [o] amistat.

Qui m dava sciencia ab tal condicio que yo la tinges enclosa e no la deges mostrar a altri yo la refutaria: possecio de negun be sens companya no es joyosa.

Que la gent cregua mes ço que ella veu, que ço que ella hou; apres que es lonch lo cami dels manamens e dels exemples es fort curt, ço es de gran efficacia.

Cato diu que gran proffit es esser amich d altri e asso, diu ell, me es semblant que el prohom es amich de tots ne ja sera sol. Car tots temps es ell en lo seu cor ab algu de sos amichs.

LA VIJª EPISTOLA *Quid tibi vitandum præcipue*

Que hom se deu molt guardar e appartar de gran companya e de brogit de multitut.

Verament neguna cosa no es tant contraria a bones costumes com sovent mirar los jochs e les festes qui s fan entre la gent, car lavors, per lo delit que hom sent, los vicis tornen secretament.

Conversa e usa ab aquells qui t poden smenar e fer mellor e reeb aquells a qui tu puxes smenar. Aquestes coses se fan ensemps e l hom apren quant hom ensenya a altri [e] molts altres proffiten per sa doctrina.

Dix un savi: un hom es a mi en loch de poble e lo poble es a mi en loch de un hom; un altre savi dix a hun qui li demanava quin proffit ell auria de la subtilesa de la sciencia la qual tan pocha gent devien conexer ne entendre: assats me basta de poques gents, prou me basta de un, e prou me basta de no negu.

Molts homens te lohen; pensa si tu est digne de lohar e si aquells qui t lohen te conexen e si es ver que tals bens sien en tu metex.

Un exemple de luxuria o de avaricia fa prou de mal: lo vehi rich nos mou a cobeianza.

LA VIIJª EPISTOLA *Tu me inquis vitare turbam*

Que hom no deu desijar ni cobeeiar beniffets de fortuna, cor ell es orb. E que frugualitat e abstinencia ffan a lohar.

Yo mostre als altres la dreta carrera per la qual atrobar, yo he longamen caminat e tart la he coneguda; la fi d aquesta alta carrera es caure.

Que tu consentes al cors de ses volentats axi e segons que pertany a sanitat.

Creu me que aquells qui appar que fassen menors coses les [fan] pus grans, car ells tracten de le coses divinals e humanals.

Cove si tu vols esser franch que servesques a phisolofia, car qui dona sa pença e si sotmet, no hacurça gens sa vida ans viu continuadament car aquell servatge es vera ffranquesa.

Que no devem appellar nostre degun be de fortuna. Car tot nos es strany e no ns atany res ço que la gent desija e cobeeia.

Ço que fortuna t a donat no es pas teu, car ella pot tolre e tolra quant li plaura.

LA IXª EPISTOLA *An merito reprehendat Epistola*

Com lo savi es content de si metex e que ell no ha mester amich; e com se deu fer lo amich.

Epicurus, nostre savi, vehe tots desplaers e tots mals; mas empero ell los sent be, mas d ell no u sent (de) negun.

Axi dic yo: lo savi es content de si metex en tal manera que ell no vulla esser sens amich mas que ell se n puxa ben sofferir, ço es a dir, si ell pert son amich ell sofir be en paciencia. Mas verament lo savi no sera ja sens amich car ell ha poder de reffer lo tantost.

Lo savi es mester de fer amistat.

Si tu vols esser amat ama.

La joventut dels fills es pus profitosa mas imfantesa es pus alegra.

Qui pren amistat per ço que fassa son proffit pensa en mal.

Que axi gran virtut com es amistat no stigua ociosa.

Silbon qui havia perdut sa muller e sos infants com los enemichs haguessen presa la vila e destrouida e mesa a foch hi a flama, lo qual exint de la vila tot sol pero benaventurat, Demetrius qui avia presa la vila e destrouida li demana si avia res perdut. No, dix ell, tots mos bens son ab mi. Ell mes en dupte son enemich si l havia vensut o no, car les coses qui per alguna ventura se poden perdre no s deuen appellar bens.

Si algun hom no s te per pagat de sos bens e no hes semblant que ls seus bens li sien grans e habundans, ell es malstruch e caytiu encara que fos senyor de tot lo mon.

Negun hom no es benaventurat sino ço cuyda esser.

Negun hom no [se] te per pagat ni per content de sos bens ni de son stament sino lo savi.

Tots los folls son plens de enug d ells matexs.

LA Xª EPISTOLA *Sic est, non muto sententiam*

Que l hom perfetament savi deu squivar solitud e que l hom purament e simplament deu pregar Deu.

Sapies que lavors seras tu fora de totes cobeejançes quant tu no pregaras Deu de negunes coses de les quals tu no puxes pregar Deu devant tot hom. Car quina cosa es pregar Deu de coses males e orribles e si algun se acosta deves ells per scoltar ells callaran e dien a Deu ço que ells no volen que dengu sapia? Lavors tu deus viure ab los homens axi com davant Deu e axi perlar ab Deu com si los homens o hohien.

LA XIª EPISTOLA *Locutus est mecum amicus tuus*

Que l hom vergonyos no s pot per neguna manera gardar de vergonya natural. E que hom deu haver tot jorn en son cor la memoria e la ymaga d algun prohom en loch de examplar.

Nos devem elegir algun bon hom e prohom e tenir lo denant los uulls tots jorns assi que nos viscam e ffassam totes les coses axi com si ell i ffos present e que u miras continuadament.

Pensa que Deu es en tot loch e veu tots fets e tots pensaments; una gran partida dels peccats se lunya e s lexa si algun testimoni es present denant lo peccador; lo coratge haia algu de qui ell haja pahor e per autoritat del qual axi metex los pensamens sien nets e purs; benehurat es aquell qui smena sos fets e mes sos pensaments.

Elegex donchs algun prohom per gardia o per exemple e mostra l tot jorn a tu metex; necessari es a nos alguna semblança de la qual no[s] smen nostres costumes car cosa torta no s pot dretar sens regla.

LA XIJª EPISTOLA *Quocumque me verti*

Aci comensa lo segon libre de be de la velesa e que alguna necessitat no ns costreny de viure en necessitat en aquest mon.

Per ço deg yo amar la mia vila car per ella fuy yo sertificat de ma velesa, la cual nos devem amar e abrassar car plena es de delit qui la sab usar axi com deu; los fruyts son pus delitables quant comensen a ffallir.

Com es dolça cosa haver acassades e relexades totes cobeejances!

No es de res pus cuytat de mort lo vell que l jove e negun hom no es tant vell que no haja sperança de viure un jorn. E un jorn es grau de vida. E per tal devem nosaltres cascun jorn ordenar com si fos lo derrer.

Aquell es molt benaventurat e segur de si qui spera lo jorn dema sens sollicitut e qui diu: yo he vuy viscut; e cascum jorn se leva axi com haguany.

Malvada cosa es viure en necessitat mas neguna necessitat no ns constreny a viure en necessitat.

Nos podem vencer tot[e]s necessitats.

Les coses qui son de totes les mellors son les comunes.

LA XIIJª EPISTOLA *Multum tibi esse animi scio*

Del profit de excercitar se contre les adversitats e dels remedis contre los mals de fortuna; e que l foll cascun jorn comensa a viure.

Car la virtut es tant pus fort e crex mes quant es pus fortment combatuda.

Moltes mes son les coses qui ns spanten que aquelles qui ns toquen e ns nafren.

E pus soven som en treball e en pena per dupte que per veritat.

No t angoxes de la cosa tro a tant que tu veus apparer la desaventura car per ventura lo de que has haud dupte no vindra james, e certes encara elles no son vengudes. Totes aquestes coses qui fan sospitar e gemohar son leuger[e]s e menys preyvol[e]s.

Lo foll comensa cascun jorn a viure. E quina cosa es pus vergonyosa que del hom vell qui comensa a viure?

LA XIIIJª EPISTOLA *Fateor insitam esse nobis*

Que hom no deu servir lo cors e que hom deu squivar poder que viure puxa en aquest mon. E que aquell es rich sobre tots los altres qui no ha(n) cura de riquesa.

Si la vila hon nos habitam es regida per homens, bo es que sien nostres amichs com sia profitosa cosa no haver enemichs.

Axi fa lo savi que ell se garda del poder qui nolre li puxa. No cobeejem res de ço que l poble cobeeia car avorriment e enveia es tot jorn entre aquells qui demanen una cosa metexa.

Lo ladre stant en aguayt lexa l om pobre tot nuu o mal vestit passar. E tant ne sia lo cami asetegat de ladres e de aguayts que sien passen los pobres quitiament e en pau: axi es perillosa cosa esser reduptat com menypreat. E per tant (nos) devem nos recomanar a philosofia car tota altra sciencia es pus perillosa per la malvestat de la gent.

La philosofia es cosa pacifica e no pot esser menyspreada, car ella no [nodreix] secretament de sancs d altri, si dels sucs propies e es honrada de totes arts hoc encara de mals homens.

Pero hom deu philosofia tempradament usar; l om savi no torba pas les costumes comunes ne s fa remirar del poble per novella manera de vida.

Algunes vegades perexen los bons e no culpables.

L om savi proveix a totes les coses per consell mas a la ffi no pot ell provehir.

Lo ladre no es pas condempnat mas la hobra per ço com roba e occiu la gent.

Aquell se alegra tot jorn segur de riquesa qui de rique[sa] no ha cura.

Car ell penssa tots jorns en crexer la he demustrar hi alguna cosa, e entretant ell se oblida de spletarla e fa sovent son comte, e guarda lo calandar quant es lo terme de aquells qui li deuen que vinguen anant corrent amunt hi avall. E de senyor torna procurador.

LA XVª EPISTOLA *Mos antiquis fuit*

Que hom no deu engrexar lo cors ans lo deu treballar e que hom deu trem-

prar sa veu e son perlament amesurar, e que la vida del foll desplau e enuya a el metex no tenint se per pagat de si metex.

Los servidors han senyoria sobre aquells qui son entenents a beure e a menyar e qui cuyden haver feta bona jornada si an be suat e si u remeten al cors bevent tant com n a ixit per suor; beure e suar es vida de hom qui es cardiach

Pensa d aquell be lo qual no enpeiora gens per velesa. La vida del foll desplau e enuja a ell metex e no s ti per pagat de si.

Lexa anar aquests bens perilloses e que mellors son encara a aquells qui ls cobeejen que [a] aquels qui l[s] han e ls posseexen. Car si ells fossen vertades ells nos complirien e sadolarien algunes vegades.

E per que treballare yo o aplegare aquests bens vans he ffugibles? Veus assi lo derrer jorn, e si no u es be es, ell prop.

LA XVIª EPISTOLA *Liquere hoc tibi*

Que hom qui ve a bona vida se deu conformar en força de philosofia; e que l om qui viu segons natura no sera james pobre e qui viu segons oppinio no sera james rich.

Epicurus dix: si tu viuras segons oppinio tu no seras james rich.

Los desigs naturals han fi mas aquells qui naxen de falsa oppinio no han hon ells puxen finar car falsedat no ha gens de terme.

Donchs tirat atras de les vanitats e quant tu volras saber si ço que tu desiges es cosa naturall, o si es cobeejança orba e falsa, pensa e garda si ella pot aturar e haver fi en algun loch, e si tu veus que quant tu seras ana[t] be avant e encara hi haja tostemps pus lonch cami, sapies que aço no es pus cosa naturall.

LA XVIJª EPISTOLA *Projice omnia ista si sapis*

Que pobresa es profitosa a aquell qui enten en philosofia.

Leugera cosa es pexer pocha companya e ben acostumada, e qui denegant altra cosa no desiga sino esser sadolla la ffam, requer pocha cosa.

Lo vici e la ffalcia no es pas en les coses ans es en lo coratge.

Lo coratge vicios, o sia mes en riquesa, o sia mes en probesa, fa malaltia, ço es assaber, son vici tots jorns lo segueys.

LA XVIIJª EPHISTOLA *December est mensis*

Que hom lo jorn de la ffesta [deu] sens luxuria e sens obratge passar e que hom deu volenter passar a pobresa. E que desmesurada fellonia engendra oradura.

Mentre que l hom es segur se deu apparellar lo coratge en sofrir aspresa

e desayre entre los beniffets de fortuna e deu se hom fer ferm contre les adversitats e les forces de ella.

Que desmesurada fellonia engendra oradura.

La fi de la gran fellonia es oradura, per so se deu hom molt gardar de enfellonir, no per amor de temprança, mas per occasio de sanitat.

La XVIIIJª EPISTOLA *Exsulto quoties epistolas tuas accipio*

Que hom se deu [lunyar] de les faenes e ocupacions d aquest mon e esser en repos. E que hom deu squivar la multitud e la diversitat de les cobeejances qui son encadenades e s tenen ensemps. E que hom deu ab sos amichs conversar e menyar e beure.

Antigament les gents cercaven amistat; ara no serquen sino barats e enguany.

Gran cosa no pot poch costar.

Tant com l om sobrevia en dignitat e en granesa tant mes viu en tempestat gran de cor e en major duptança.

Hom deu ans gardar ab qui (hom) menja e beu que voler saber que es lo que hora ha a menjar e beure. Car menjar sens son amich es vida de leo o de lop.

L om rich e asseat de sos bens no ha pus gran malaventura sino que ell cuyt que aquells son sos amichs del(e)s quals ell no u es gens. E que ell se cuyda guanyar amichs per donar com sia cosa que alguns tant pus avorrexen com ells pus deuen; pocha man(u)leuta fa deute, mas la gran fa enemich, com don que s ben fet no fa amichs: si fa si ell es be ampleat e donat; e qui dona deu gardar a qui dona. E per ço mentre que tu seras ab tu metex usa aquest consell e creu me que hom deu mes gardar qui es aquell que u reeb que ço que reeb.

La XXª EPISTOLA *Si vales et te dignum putas*

Que la doctrina de l hom se deu acordar ab sa vida e que la vida deu esser tota eugual e de una tenor e de un beniffet de probea. E que aquell es prohom e de gran cor qui en riquesa usa pobretat. Mas es pus segur qui es sens riquesa.

Qual bona ventura pot esser pus richa que reduyrse a petites coses de les quals hom no puxa caure?

Gran cosa es lo no corrompre s per riqueses; de gran cor es aquell qui en riquesa es pobre.

Negun hom no nax rich: a cascun es manat que s tengua per pagat de una pocha de leyt e de un pobre drap en que hom lo enbolch.

De axi pobre comensament no s ha cobeejança [e] tant sobremontats [illegible] que [apres] no ns tenim per pagatz de un realme.

LA XXIª EPISTOLA *Cum istis tibi esse negotium*

Que la falsa oppinio de la bonaventurança d aquest segle empaxa e dete l om qui desiga amar a philosofia; e que solament l estudios enguiny fa l om noble e li dona nomenada e que en totes les coses que nos desijam haver nos devem nostra cobeejança esmenar.

Tu no sabs que t vulles: tu loes mils les coses honestes que tu no les seguex.

Qui de aquesta vida passa en aquella no devalla pas ans munta.

Lo nom del philosoff crex apres sa mort e duren tots jorns ab ell totes les [persones] de les quals ell parla en sos scrits.

En qualsevoll loch que hom vaja deu hom honestament viure.

No t dona cosa que faça ben beure mas que t restrenga la set per remey natural e per grat.

LA XXII EPHISTOLA *Jam intelligis educendum te esse*

Que hom se deu de les occupacions e fahenes d aquest segle salvament ab consell deliurar, no pas sobtosament lunyar se n axi com caure. E que ls occupats se planyen debades. E nos morim peior que no nasquem.

No es negun hom tant pahoruch que ell ama mes tots jorns esser en pendent que caure una vegada.

Lo combatedor pren consell despux que es intrat al camp. Ço que hom ha acostumat de dir es falç: yo no y pusch als ffer, e si yo no u volia si no cove a ffer a malgrat meu. No es negun hom a qui per força covenga encalçar la benehurança e anar li corrent detras.

Aquell qui pensa de fugir no deu esser sonillos. Aquestes son les coses de les quals les gents per força se pertexe[n] e amen lo loguer del cativeri e avorrexen e l maleexen complanyent se de lurs cobeejances axi com aque qui s plany de sa aymia.

Enquir be la entencio d aquels qui s planyen de ço que han cobeejat, e dien que ells se volen pertir e lunyar de les coses sens les quals ells no poden durar.

Poques gents son per força en servitut, mas la pus gran pertida si met de bon grat e y habiten per bona voluntat.

Quant alguna nau romp en ultremar deguns d aquells qui s giten a nedar per scapar no s carreguen de roba, ans se despullen tots nuus.

Quascu s pertex axi mal content d aquesta vida com si ell hi fos ara intrat,

Nos morim peiors que no nasquem e aço es per nostre vici no pas per culpa de natura.

Aquell es perfetament savi qui mor axi segurament com nax, mas quant ve al perill lavors tremollam e som descoratjats e tornam descolorits de gran pahor e lagremejam sens proffit.

Negun no s esforça de ben viure mas longament viure, com sia cosa que cascum puxa ben viure mas no longament.

LA XXIIJ EPISTOLA *Putas me tibi scripturum*

De la ferma e vera alegria e de la vana; e de malvat comensament de vida.

Si tu m demanes qual es lo fonament de bon pençament yo t o dire: que no t vulles alegrar de coses vanes.

Aquell es vengut a perfeccio qui sab de que s deu alegrar he qui no ha mesa la sua benaventurança sots senyoria d altri.

Los matalls de poch preu se troben tost sens fer molt fonda cava. Mas la vena del rich matall e de gran preu es amagada en profond e quant mes hom hi cava mes n i troba. Aquestes coses de que la gent se alegra han alegria buyda e vana. E tota alegria torbada no ha jens de fonament.

La cobeejança de bon hom es segura; si tu m demanes d on ve asso e com, yo to dire: dich te que de bona continencia de consell honest e de obra decreta e de menyspreament de fortuna de vida plasent e es continuament menada per una tenor.

Poques gents son qui visquen e ordenen lur stament per consell.

Malament viuen aquells qui tots jorns continuen a viure.

E aquells qui ara comencen a viure no poden esser apparellatz a la mort; negun hom no pensa de sa mort sino la hora que comença sa vida.

Alguns han lexat de viure abans que ells hagessen començat.

LA XXIIIJ EPISTOLA *Sollicitum te esse scribis*

Cum hom deu penssar los perills sdevenidors e que hom no deu duptar la mort. Empero que hom no ls deu pas sollament abrassar.

Quin proffit es tirar lo mal a ssi, e turmentarse ans del temps del mal qui prou tost sera a ssoffrir quant sera vengut, e perdre lo temps present per pahor d aquell qui es a sdevenir sens falla? Follia es de esser dolent de present per ço que s spera de esser algun temps dolent.

Leugera cosa es la dolor si yo la pux soffrir. E sino la pusch soffrir ella sera breu.

Nos morim cascun jorn car alguna partida de nostra vida nos es tolta.

Crexent nosaltres nostra vida descrex.

Lo jorn de huy matex partim ab la mort axi com la derrera gotta d aygua qui ix del stillador no l buyda pas, mas tot ço que abans n es exit.

Tot axi la derrera hora de nostra vida en la qual nos finam no fa pas la mort tota sola, mas ella sola la complex.

L om coratgos e savi no deu pas fugir a la vida ans ne deu ixir graciosament.

Epicurus desonra e repren aytant aquells qui desijen la mort com aquells qui la dupten. E diu que neciesa es anar corrent a la mort per enuig de la vida.

Alguns son tan fols e axi orats qui per pahor de morir se compayen a la mort.

Cascun jorn me cal despertar e dormir e soffrir fam e set e fret e calor; neguna cosa no s acaba james, ans son totes les coses ligades axi com una ro-

da. Elles fugen e encalsen e van e venen; la nit acaça lo jorn e lo jorn acasa la nit.

La XXV EPISTOLA *Quod ad duos amicos*

Que a corregir fan los vicis e encara los envellits, e que hom deu tot jorn pensar e ymaginar davant si la presencia d algun hom.

Neguna d aquestes coses que nos haven no ns es nessesaria; retornem a la ley de natura; riqueses nos son prestes hi apparellades, ço que mester nos es ens ve de grat o ab poch de cost; la natura desiga pa hi aygua, e d asso no es negun hom pobre. E qui en aquestes coses enclou son desig(s) tenint se per pagat pot ab Deu de benehurança contendre.

Yo am mes perdre mon treball que ffallir amalcalçat e a mon deute.

Gran profit es haver algun gardia a qui tu regarts e que tu cuyts que ell sia tots jorns e continuament veent e present en tots feyts e pensamens Mas mes fa a lohar que tu visques tot jorn axi com danant los uulls d algun bon hom qui tostemps si[a] present danant tu; yo m tinch per pagat si tu fas axi com si algu te mirava; sollicitud nos acompanya e ns convida en fer tots mals.

No ha hom al mon axi perdut de malvestat qui no s abstengua de mall fer quant algu li sobreve.

Reguarda tots los homens; tu no trobaras negu a qui no sia mills essen en companyia que tot sol. Quant tu est tot sol tu est pus prop de mal hom.

La XXVIª EPISTOLA *Modo dicebam tibi in conspectu esse me senectutis*

Que hom no pot blasmar de ffalta de natura, e que la mort examina la obra e lo merit del bon hom, e que gran cosa es appendre de morir.

Car yo son tot alegre si yo no puch fer cosa que yo no u deja voler.

La mort no compta pas los anys; tu no sabs hon la mort t espera e per ço tu la deus sperar en totz lochs.

Qui ha apres de morir ha apres de deservir e es sobre tot poder.

Una cadena es qui ns te encadenatz: amor de vida, la cual no devem pas del tot reffusar ne lunyar de nos, mas devem la appoquir axi quant mester sera; neguna cosa no ns tingua ne ns empatxa que nos no siam prests e apparellatz de ffer tantost lo que havem a fer alguna vegada.

La XXVIJª EPISTOLA *Tu me inquis mones*

Del nohiment dels delits e de la alegria de les virtuts a la qual hom no pot venir per ajuda d altri. E que hom no pot prou sovent dir ne retraure ço que james suffici entment no s pot apendre.

Tu ames vergonya de voler e de percassar aquelles metexes coses que tu volies e percassaves en ta infancia. Al tot menys fes tant en torn lo jorn de ta mort que los teus vicis muyren ans que tu. La virtur tant solament dona

alegria perpetual e segura e si alguna cosa la destorba aço es axi com un nuvol qui encontra lo sol.

Bon penssament no s pot manlevar ni comprar e yo crech que si fos a vendre que no s trobaria hom qui n compras. Mas lo malvat penssament se compra cascun jorn.

Riquesa es pobretat qui s acorda a ley de natura. Hom no pot massa sovent dir ço qui no s pot james sufficientment appendre.

LA XXVIIJª EPISTOLA *Hoc tibi soli putas*

Que hom no pot tristor e malenconia squivar per mudar se de hun loch en altre, mas per mudament de coratge, e que hom no deu lo perill squivar. E que comensament de salvacio es conexer son peccat.

Tu deus mudar coratge no pas ayre; passa ultra mar si t vols e ves de terra en terra, e de vila en vila: hon que tu vages los teus vicis te seguiran per tot.

Quin proffit pot fer novella terra e conexer los noms de diverses ciutats?

Diversitats de lochs no val res a ben esser, mas coratge ben dispost. E per ço no deu hom sa intencio en un loch apropiar ans deu pensar e dir: yo no nasqui pas per star en un loch ficat tot aquest mon es ma terra.

E ço que tu vas cercant es cascun loch, ço es assaber, ben viure.

Lo savi sofferra aquestes coses, mas ell no les elegira pas: ell amara mes esser en pau que en brugit. Car aço no es pas gran proffit haver lunyats sos vicis e haverse a combatre ab los stranys a contrastar.

Comensament de salvacio es conexença de peccat. Cor qui no conex son peccat no ha cura de si smenar. Ffes en aquesta contra tu metex acusant tu metex, apres te jutga è derrerament prega per tu metex. Algunes vegades agreuya t e ponex tu metex.

LA XXVIIIJª EPISTOLA *De Marcellino nostro*

Que jatsia que totes maneres no sien de esser amonestats, pero alguns son a qui hom deu ensenyar per molt que fassen contradiccions e per molt que s sconnesquen de aquells qui lls castiguen e lls reprenen. E que l om savi ama mes plaure a ssi metex que al poble.

La saviesa es una maestra e deu saber ella en que met son treball, e deu elegir aquells qui smenar se poden e lexar aquells qui son desesperats. Mas ella no ls deu tost del tot lexar anar.

Car l om a qui plau la virtut no pot plaure al poble; la gracia e la favor del poble se guanya per mala art, a tu cove que tu t faces semblant a aquells car ells no t loaran si no t conexen. Mas molt vall mes sguardar de pensar que tu sembles a tu metex que als altres. Hom no pot haver ab mala e viciosa gent amistat sino per vicis e per menar mala vida, donch dius tu: quin profit haure yo d aquesta philosofia qui sobre tota res es preada e loada? Certes tu auras aquest proffit que tu amaras mes plaure a tu metex que al poble, car tu deus mes amar los juys de la gent quals son no pas que ls comptes

quants son. Que tu visques sens pahor de Deu e de la gent que tu veuras los mals o que tu ls fuges. Mas si yo t vegx honrrar o lohar comunament de la gent e que cascuns leu denant de tu, e que dones e infants te vagen loant per vila, yo haure piatat de tu. Car yo se de quin cami mena l om a tall favor e a tal lagot.

LA XXXª EPISTOLA *Bassum Aufidium, virum optimum*

Que aquell (qui) no ha neguna sperança de viure qui per vellesa es menat a mort, he moltes occasions seguesxen apres per que hom no deu dubtar la mort.

Axi es foll aquell qui dupta la mort com aquell qui dupta la vellesa.

E qui s pot clamar de la condicio qui es comuna a tota manera de gents?

La anima del vell es prop dels labis e partex se del cors leugerament e sens gran esfors.

Empero jatsia que tū no duptes la mort vulles pensar tots jorns en ella.

LA XXXIª EPISTOLA *Agnosco Lucilium meum*

Que hom deu fortment lausengeria e lagoteria squivar e treball menysprear; de la excellencia de virtuts del coratge.

Vergonyosa cosa es al hom qui es ja perfet fer alguna preguaria a Deu. Quin obps te ffan pregaries si tu metex te pots fer benehurat ?

Donchs, quina cosa es be ? La sciencia de les coses. E qual es mala ? La ignorancia. Lo savi obrer elegira cascuna cosa segons lo temps, o la squivara.

Lo coratge es segur e alegre lo qual natura te ha ensenyat.

Tal cor pot haver axi be un hom de bax affer com un hom de altra senyoria e poxança, hoch encara lo pot haver un servent.

No ha al mon tant petit racho o angle d on hom no puxa be muntar al cel.

Leva t tu sforçadament e exalça ton coratge e ffes semblant de esser digne de alberguar Deu en tu; aço ffaras tu si t vols. Mas aço no sera per or ni per argent, car de tall materia no s pot ffer ymatga semblant a Deu; penssa que com Deu se mostraria pus gracios a la gent que aço sdevenja per lur simplea e per lur pobresa. E en aquell temps les ymatges de Deu no s feyen de la altra cosa que de terra.

LA XXXIJ EPISTOLA *Inquiro in te, et ab omnibus sciscitor*

Asi loha Senecha que hom se deu pertir de brogit e de gran companya e que hom us solitud; e amonstra ns que hom se deu cuytar de viure e descorrer lo temps e cors de la vida qui es molt breu e isnell.

Aço es proffitosa cosa no conversar ab gent dessemblant e desijant coses diverses.

Que hom no ha res ferm ne stablit en possessio de benehuyrada vida, la qual no es pus benehurada per esser pus longa.

Aquest es deliure de totes nessicitats e de tots empaxaments e es verament franch aquell qui viu pus que haja sa vida complida.

LA XXXIIJ EPISTOLA *Desideras his quoque epistolis*

Que tots los mots de philosofia son pensants e de gran autoritat e que vergonyosa cosa es tot jorn anant demanant, cerchant e perseguint los dits d altri per saber.

Maravella es que alts mots pertanyents sien dits per home proffes en mollesa e en delits.

A pobre hom pertany saber lo nombre de ses ovelles.

A hom perffet es vergonya de anar les ffloretes cullir e umplirse de algunes notables qui de tots son coneguts e mantenir se per memoria. Car ell se deu d uy de mes sostenir a ssi metex e aquestes notables dir de si metex no pas recordar de un altre. Vergonyosa cosa es a hom vell e prop de la mort e no saber res sino ço que ell pren dels dits dels altres.

LA XXXIIIJ EPISTOLA *Cum te tam valde rogo*

Com lo maestre s alegra en lo apreniment del dexeble e que gran pertida de bondat e de perffeccio es a cascum hom voler esser bo.

Si l abre qui a fruyt es crescut delita a aquell qui l a plantat. E lo pastor ha gog del fruyt de les sues ovelles. E si l hom se delita en lo jovent de aquell qui ell ha nodrit de poch infant axi com lo se[u] metex. Gran partida de bondat es voler esser bo. E sabs tu qual hom yo appell bo ? Qui ? Aquell qui es perfetament bo e absolutament, lo quall neguna força ni neguna necessitat no l pot fer malvat.

Lo cor de aquell no es pas ben adreçat los fets del qual se descorden.

LA XXXV EPISTOLA *Cresco et exulto*

Que l profit del dexeble dona profit al maestre. E com la differencia de amistat e de amor e de la viva he abondant alegria e de la fermetat del coratge qui es ffort diversa e gran e axi u mostra per moltes comparacions.

Qui es amich ama. Mas aquell qui ama per ço ell no es pas amich, e axi [com] la amistat es tot jorn profitosa la amor algunes [vegades] es dampnosa.

Si tu veus aquell que tu ames no tant solament en ta presencia mas a aquell a qui aproffita e qui algun poch es anat avant proffitant, lo veus aytal com lo teu cor desija. E per ço vine a mi car yo t rehebre en loch de un gran do e de un gran present. E per tal que tu t cuytes mes de venir pensa que tu est mortal e yo son vell.

Mudament de volentat demostra e signiffica que l coratge va nadant e no ha jens de fermesa.

La cosa qui es ferma e fonda ne s debat ne s somou jens; axi sdeve al hom perfetament savi. Lo savi per colp o encontre ne per occasio neguna no s mou ne s meneja ne tremola ni tant ni quant.

La XXXVIª EPISTOLA *Amicum tuum hortare*

Axi fenex lo quart libre. Comença lo vᵉ del brogit o debat de la benehurança mundanal e de la bona asprea e que propi be de bon coratge es haver en si fermament menyspreu de la mort

Aquells a qui la comuna gent porten envega e de qui los legotes fan lurs lagots no dura longament; alguns seran foragitats cauran. Benehurança es una cosa no reposable: ella matexa se debat e s scomou lo cervell e fa la gent follejar per diverses vicis.

E per res que hom te sapia dir no creges que aquell sia benaventurat qui de molts es assetiat. Car cascun corre a ell axi com aquells qui han set corren a l aygua e l anterbolexen mentre que la buyden bevent.

Leja cosa es e ascarnir fa l om vell qui ara comença a apendre letres e a conexer. L om jove deu conquistar e guanyar e lo vell se deu alegrar e usar de ço que ha conquistat en son jovent.

Que l petit infant ni l hom fora de seny no dupten la mort. E que vergonyasa cosa es si raho no ns dona aquella seguretat la qual follia nos acompanya.

La XXXVIJ EPISTOLA *Quod maximum vinculum*

De magnimitat de dues maneras e que philosofia acompanya l om a vertadera liberalitat e franquesa.

Quin proffit es alongar a vida alguns jorns o alguns anys? Nosaltres naxem sens perdua. E com, dius tu, me delliurare yo de aquests perills? Tu no pots les nessecitats squivar. Mas tu les pots vencre. E a ffer aço se troba via la qual philosofia te amostrara, a aquella te gira si tu vols esser sans, segur e beneventurat. Ffolia es una cosa baxa, meysprehivoll, orrea e serventa sotmesa a molts; si tu vols [a] cosa baxa sotmetre coses sotmet te a la raho.

Tu governarás molts altres si raho te governa, de la cual tu apendras que tu deus fer.

La XXXVIIJª EPTA *Merito exigis ut hoc inter nos*

Del profit qui sdeve e s aconseguex de usar mon privat, breu e no affanyat.

Aquell sermo aproffita molt qui poch a poch entre en lo coratge. En la disputacio que hom ffa gran e cerimoniosa devant lo poble ha mes de brogit que de familiaritat.

Hom deu usar peraules baxes he humils com hom les reeb e les rete pus leugerament.

Hom diu poques peraules mas si l coratge los reeb en bona manera elle[s] s esforcen e crexen.

La xxxviiij epistola *Quod frequenter mihi scribis*

Que nos devem amesurar nostra peraula e per exemple de Tulli qui u mostra, lo qual mana que hom deu esser tarda e fort amesurat en perlar.

Car lo gentil coratge ha aquesta propietat en si: que ell se comou a les coses honestes. Negun hom de alt enguiny no s delita en coses vils e orreses: la belesa de les grans coses lo tira a ssi e l exalça axi com la flama qui continuament munta en alt e no s pot abaxar ni ajaure.

E a gran coratge pertany menysprear les grans coses e tenir cares les miganes mes que les coses desmesurades.

Que cobeejança qui passa la naturall mesura torna a ultratge.

E axi los malestruchs se banyen en delits dels quals ells no s poden lunyar pus que y son acostumats, e de tant son ells pus malestruchs e malehurats que ells son venguts en aço que les coses qui ls eren superflues los son necessaries. E axi ells no s alegren pas d aquels delits ans los servexen e amenen lurs mals. La mala ventura es de les pus males la peior, car lavors la mala ventura es pus complida quant les vergonyoses coses no tant solament deliten al hom mas encara li plasen, e no y pot hom metre remhi o donar consell la hon los vicis son convertits en us.

La xxxx[a] epistola *Commentarios*

De la differencia del sermo ordinari e del breujat; com pertany a gentil coratge grans coses.

Car axi com a hom savi se pertany a la ora covinent e attemprada e ordinada, axi cove peraula baxa e no ardida, donques la summa de les summes es aquesta: yo t man que molt tart sies parler.

Que nos devem amesurar nostra peraula e per exemple de Tulli que mana que hom deu esser tarda a perlar.

La xli[a] epistola *Facis rem optimam*

Que Deus habita en cascun bon hom e que l om fa a lohar de boneha de raho tant solament e dels exemples clars e comparacions que n posa.

Tu ffas fort bona cosa e proffitosa a tu metex si perseveres axi com tu scrius de anar e[n] bon penssament la qual cosa es follia pregar demanar altri com tu la puxes impetrar de tu metex. Deus es prop de tu, ell es ab tu, ell es dins tu; yo t dich Lucill que l sant sperit es dedins nosaltres assegut e garda lo be e lo mal qui nos fem e axi com nosaltres lo trattam ell tratta nos.

Null hom no pot ben esser sens Deu; e com poria l om contendre contre fortuna sens la ajuda de Deu? Ell nos dona lo bo e l dret consell. Deus habita en cascun bo hom.

Lo poder de Deu monta lo coratge alt e amesurat qui totes les coses trespassa axi com a vills e menors d ell, e s trau scarni de les coses que nosaltres duptam he cobeejam.

Car, que es pus folla cosa que lohar en hom cosa stranya? Lo fre daurat no fa pas lo cavall mellor.

Negu no s deu gloriar ne prear sino del seu propi.

La vinya es lohada per habundancia de son fruyt e en hom metex deu hom lohar ço que seu es; si ell ha gran maynada e gran alberch e molt moble e prou or e argent, neguna de aquestes coses no son en ell, ans son en torn d ell. Loha en l om ço que hom no li pot donar ni tolre e que es propi del hom. Si tu m demanes: que es aço? Aço es lo coratge e la raho en ell perfeta.

Axis complex lo seu be si ell acaba aço per que es nat e que es aço que raho li demana, cosa molt leugera, ço es, saber viure segons sa natura.

Mas la oradura comuna lo ha fet greu. Car la hun de nosaltres empeny e avança l altre a vicis.

La xlij^a^ Epistola *Jam tibi iste persuasit*

Xa son notats e represos aquells qui mal aesmen e mal jutgen dels poderos[es] homens e del remey contre lo dampnatge dels bens de fortuna.

Certes, bon hom no s pot axi tost ni fer ni esser conegut; sabs tu de qual bon hom yo perle? De aquell qui es bo en alguna manera car lo perfetament bo no nex pas entre .D. anys una vegada axi com lo ocell qui s appella fenix. Ne no es maravella si les grans coses se engendren poc soveny. Car les coses miganes e qui per tot naxen soveny venen de fortuna. Mas les grans coses dona ella poch sovent e per ço son elles mes amades e preades e pus car tengudes.

E si ell sabes quina cosa es bon hom ell no u cuydaria encara esser e per ventura ell se desperaria de poder o esser james.

E semblants que nos hajam les coses debades qui molt cares nos costen e en aço pot hom conexer nostra follia.

Qui ha si metex no ha res perdut mas a cascun hom, tant no sia de baxa condicio, es atorgat de haver si metex.

La xliij epistola *Quomodo hoc ad me pervenerit quæris*

Com la manera de comparacio fa totes les coses quax parexer grans e petites, e que la malvada vida va cerquant que s amague e s abscondescha en lunyant se del sentiment comu.

La cosa que ses vehines sobre puxa es gran entre aquells que sobre puja. Car granesa no ha gens certa mesura. Comparacio la alça o la baxa: la nau qui par gran en un flum es xicha en la mar.

Les gents enquiren que fas tu.

E per ço deus tu pus diligentment e pus honestament viure. E lavors tint te e jutga per benehurat quan tu poras viure denant tota gent. Hom no poria a gran pena trobar un hom qui puxa viure ab la porta uberta.

E que cal amagar se e squivar se los uulls e les orelles de la gent; la bona consciencia appella a ssi tota gent, la malvada es engoxosa e sollicitosa fins en la solitud. Si ço que tu fas es cosa honesta totes gents ho sapien. E si es cosa vergonyosa, que val ço que negu no sab, com sia cosa que tu la sapies? E com est tu malehurat si tu menyprees tal testimoni.

La xliiij^a^ epistola *Iterum tu mihi te pusillum facis*

De la vertadera noblesa e de la error d aquells qui desijen benehurada vida.

Tots los homens qui s volran retraure e referir a lur primer naximent son de Deu.

Nos havem tots tants de antessesors lo[s] uns com los altres. No es negu qui sapia lo cap de son linatge.

Qui es gentill aquell qui es be ordonat a virtuts per natura.

L alberch ple de ymages antigues e famades no fa(s) gentill hom car los nostres predecessos no visqueren en la nostra gloria ni per conquistar nostre renom. Ne ço que fou ans de nos no es pas nostre. Coratge fa l om gentill lo quall de(l) qual condicio sia se pot exalçar e fortuna sobrepujar.

La xlv^a^ epistola *Librorum istic inopiam esse quereris*

Ffenex lo libre .v^e^. Comença lo .vj^e^. de la manera del studiar libres he que hom deu la subtilesa de son enginy exercitar; no pas en paraules, mas en fets; e que ell sia vertaderament axi com se pertany ha benehuyrat.

Car nostres antecessos no ns han lexades coses trobades ans no[s] han lexat coses a trobar. E ells haurien per ventura trobades les coses necessaries si ells no hajessen enquestes les ultratgoses e meys profitoses. Ells perderen prou de temps en trobar cavillacions de peraules despitoses e decebidores qui res no valen en los quals hom exercita son enginy sens profit.

Les coses qui ns enganen aquelles fa bon conexer.

Nostres desigs se combaten contre nostres desigs e lo consell contre lo consel ; lausenja e lagot son resemblants [a] amistat.

Aquell qui la gent lo appellen benehuyrat no u es gens, so es a saber, aquell qui ha gran quantitat d or e d argent, mas aquells qui tots sos bens ha dins son coratge dret e absolt de totes coses e qui meyprea e te en villes coses que lls altres cobeeien e tenen a maravelloses.

La cosa qui es bona sens ffalla es necessaria. Mas la cosa necessaria no es bona per força car algunes coses son necessaries qui son molt vills.

La xlvi^a^ epistola *Librum tuum quem mihi promiseras*

Açi Senecha loha la dolçor del libre que Lucill li avia tremes e mostra que a dictar hom deu elegir materia la qual sia be abundant.

Per ço deu hom elegir materia habundant qui umpla e furta lo giny e que ll desperte.

A benehuyrat te pots tenir que tu no has per que hom deia mantenir de axi luny. Mas la gent es axi acostumada de mantenir que sens tota raho e occasio manten per costuma.

La xlvij^a^ epistola *Libenter ex his, qui a te veniunt*

Que hom deu haver familiaritat ab los seus servidors

Yo he volenter entes de aquells qui venen deves tu, lo que ells compten de tu, ço es a saber, que tu vius familiarment ab tos servidors e aço pertany al seny e a la tua doctrina. E son ells servents ans son ells persones de nostre[s] habitacions, son ells servents ans son nostres humills amichs, son ells servents ans son nostres companyons e persones en servitut, si deus te pensar que tant de poder ha fortuna sobre nos com sobre ells. E per ço com fas yo scarn de aquells qui s donen vergonya de seure a taula ab lurs servidors e de menyar ensemps ab ells. Car no es per als sino per la ergullosa manera de lur senyor qui vol qui li sien servidors estant en peus denant ell.

Si tu vols penssar de aquest que tu appelles servent, ell es nat de la maynada d on tu nasquest e viu de aquelles metexes coses que tu vius: axi morras tu com ell fara. E tu l pories encara veure franch e ell te poria veure servent.

Sies deves tos servidors senyor humil e de bon ayre, fes que sies d ells amat mes que temut.

La xlviij^a^ epistola *Ad epistolam, quam mihi ex itinere misisti*

Que pus lonch temps cove a respondre a una questio que a proposar la. E de aquells que lls amichs tot es comu. E de aquells es tant perdiment de temps ha sofismes qui son infacills.

Car tu metex qui m demanes de consell pensist gran stona ans que ll me demanasses, e tant ho deg yo mes fer car mes temps cove a absolrre la questio que en proposar la.

Aquella cosa metexa es bona a mi que es bona a tu. E yo no son pas amich si yo no tinch per meu tot ço que pertany a tu: la amistat ffa entre nosaltres totes nostres coses comunes.

Si tu vols viure ab tu cove que tu visques ab altre. Mas ara, quina oradura es de appendre les coses ultragoses e sens profit en tan gran necessitat de temps?

LA XLVIIIJª EPISTOLA *Est quidem, mi Lucili*

Que hom deu despendre lo temps qui appar isnell gracios o cuytos en questions no profitoses. Mas lo deu hom reembre e compensar per consell de virtuts aytant com puxa o ab tot son sforç.

L om qui va segurament sens cuyta pot entendre a cullir a aplegar les coses menudes. Mas quant los enemichs lo encalsen de prop la necessitat fa lançar al cami ço que havia aplegat per ocios pas.

Tu est dessebud si tu cuydes que tant solament aquell qui navega per mar sia vehi de la mort, per tall com par que entre ell e la mort no haja sino tant de spahi com es lo grux de la fusta.

Axi es prop de nos la mort en tots lochs com es en la mar. Mas ella no s mostra axi prop com fa alla.

Si tu no m volras menar fora de cami yo aplegare pus leugerament la hon yo desig de anar. Car, axi com diu un savi, lo sermo de veritat deu esser simple e per tall no ns cove embolumar ne empatxar, car neguna cosa no pertany axi poch al coratge qui desiga alta e gran cosa com aquesta descebedora subtilitat.

LA .L. EPISTOLA *Epistolam tuam accepi*

De la falça escusacio dels peccadors e com la malvestat endurida per res no s pot smenar. E que les virtuts son bens naturalls e los vicis son enemichs de natura. E que comensament de virtut es greu. Mas la garda e l retenir es leuger.

Que ls vicis que tu cuydes que sien de les coses son teus propiament, car nos metem e apropiam alguns vicis al temps o als lochs, mas on que anem ells nos seguexen.

Yo no he cura de folls car com yo vull delitar ab lo foll no m cal anar guayre luny e cercar lo: yo m trasch scarn de mi metex.

Cascun de nosaltres diu: yo no son cobeejos de honor mas hom no pot viure altrament.

No es neguna cosa de que hom no puxa venir a cap per continu studi e per entenement e diligent cura; hom pot un gran arbre dressar per tort que sia.

Car lo nostre coratge no es altra cosa que un sperit qui s conte dins nosaltres.

No es negun hom qui lo mal pensament no vinga ans que l bo; los vicis son enemichs e contraris de natura.

LA EPISTOLA LIª *Quomodo quisque potest*

Ffinit es lo VIen libre Comença lo VIJen Que hom deu squivar les delitables encontrades e aço ns mostra ell per rahons e per exemples.

Nos devem fermar nostre cor lunyant lo de vicioses delits. Aniball qui

ffou hun dels mellors marines e dels pus adrets cavallers que fos de tot lo mon torna mort e covart per un ivern tant solament que ell senyoreya en Campanya. E l hom qui en fet d armes no havia par e qui a tots vencia, fou vençut e sobrat per vicis. A nos metex cove combatre e fer guerra, hoc certes que james no ha fi ni repos.

Delit massa gran affollex e amollex los coratges; sobre totes coses acaça e lunya de tu los delits e ti ls per molt vils car ells nos venen en guia de traydors homeyses e ns abrassen per poder nos offegar.

LA LII^a^. EPISTOLA *Quid mi Lucille*

De tres maneres de gents vine[n]ts a philosofia, e quina ajuda hom deu triar en aquesta vida; e de lausenja covinent ede vedada.

No menyspreus ja tal hom qui ns pot salvar per ajuda d altri. Aço es gran cosa voler se salvar. Elegex tal ajudador lo qual mes te garda e del qual tu t maravelles mes: quant tu hauras vist tu l hauras oyt.

Com es fora de seny aquell qui s alegra de la cridadiça de la folla gent quant ells lohen; de que t alegres tu quant tu est lohat de aquells que tu no pots lohar?

Algunes vegades per molt petites coses se pot hom apercebre e conexer les costumes del hom.

Los folls se conexen al riure; los desviats de seny se conexen per cara e per abit.

Tu conexeres qual sia cascun hom si tu l mires com ell loha altri e com es loat d altri.

LA .LIIJ^a^. EPISTOLA *Quid non potest mihi persuaderi*

De la tempesta e del enugs que ell sofri en mar; e mostra ns la differencia entre los vicis corporals e spirituals. E perlans de la veritat e de la granesa e de la força de philosofia.

L om occupat no ha poder de venir perfetament a philosofia.

Aquesta deus tu cultivar e honrar, e si tu ho fas, gran differencia haura entre tu e los altres homens. Tu sobremontaras tots los altres per coratge e Deus no t passara de molt.

Vet assi gran cosa haver febletat de hom e seguretat de Deu: la força de philosofia es no creable contre tota violença e tot ultratge de fortuna.

LA .LIIIJ^a^. EPTA *Longum mihi comitatum*

De la malicia del sospir e del sanglot la qual hera axi com assignada hon en aquesta un maravellos ensenyament de la mort, e que l savi no es foragitat de vida ans se n hix.

Car la mort no es altra cosa sino no esser aço que abans fou.

Loha aquell qui no ha dupte de morir, jatsia cosa que ell se delit en viure. Car, quina virtut es ixir quant l om es foragitat? Pero si es aço alguna virtut.

Lo savi no fa neguna cosa no volenter; ell squiva la necessitat. Car ell fa per grat aço que ell ha lo deu costreny.

LA .LVª. EPISTOLA *A gestatione cum maxime venio*

De la vida de un rich hom qui havia nom Servilius Vacia, e de sa disposicio e de squivar precios repos e que el savi tant solament sab viure assi. E com lo coratge fa tots jorns e continuament los amichs esser presents.

Car treball es naquex esser longament portat e yo no se si es pus gran per tant com ell es contre natura, la qual nos ha dats peus per tall que nos anassem per nos metex: lo delit nos ha afflebits.

Car gran differencia es de vida ociosa a vida pereosa.

Empero lo loch no monta, ne fa molt al repos lo coratge de aquell qui tot o adoba e u met en bon stament.

Hom deu possehir l amich en lo cor. Car ell james no es absent e ll veu tot jorn alla on se voll.

LA LVIª EPTA *Peream, si est tam necessarium*

Aci repren la tempestuosa lutxuria dels banys e que tots los vicis del coratge son pus leuges en apres; e de la magninimitat del coratge, ço es, franquesa de cor.

Car que val si la terra es en pau e te salenci si diversitat de coratge e de volentat nos agreuja a part dins?

La nit no ns lunya de pensament ni de sollicitut: axi son tempestuosos los somnis com es stat lo jorn. Aquell es ver repos qui ve de bon pensament.

Hom qui es be occupat e affaenat no li va l cor en luxuria.

Nos veem sovent que per l enug de les fahenes de la ciutat e per penediment alguns se n partexen e van star privadament en algun loc solitari.

Aquell es perfetament savi qui no s spanta ni s met pahor per negun brogit d armes ni per altre brogit, encara que la vila fos preha de enemichs e encesa mesa a ffoch hi a fflama.

Aquell es menys savi qui a pahor de perdre sos bens, qui s spanta per quascun brogit, e pert cor e ardiment per cascun crit, e s stordex e s sbalaex per un leuger moviment: la sua trossa lo fa pahoruch.

LA LVIJª EPTA *Cum a Baiis deberam*

De la cova de Napolls dita de Virgili; e que no pahor mas avoreir cau en hom savi. E que la amina del hom no s pot tenir enclosa en la streta preso del cors.

Axi com l ayre no s naffra per ferir ni per batre ne desvia, ans se despen

entorn la cosa qui ll empeny, tot axi lo coratge qui es de molt subtill materia no s pot pendre ni encloure ni esser naffrat ni scalfat dins lo cors, ans per(t) virtut de sa subtilitat se n hix.

Cor no es neguna immortalitat ab excepcio, ni neguna cosa no pot noure a la cosa perpetual.

LA LVIIJ. EPTA *Quanta verborum nobis paupertas*

De diverses divisions e differencies de les coses hon ell, per exemple, mostre de Plato que abstinencia mena l om a vellesa, lo be del qual hom no deu rebujar ni desijar.

E per so m maravell yo de la nostra oradura que nos amam tant e tenim tant cara la cosa qui axi es ffugibla, ço es, lo nostre cors e havem pahor de morir. E com sia cosa que sia pus gran perill mal viure que tost morir.

Molts son, la vida dels quals jau en terra e languex sens res obrar e sens fer negun profit.

LA LVIIIJ^a^. EPTA *Magnam ex epistola tua percepi voluptatem*

De la vertadera e vana carrera. E com lo perillos viatge de aquesta vida. E com los savis deuen esser tots jorns garnits de virtuts, hon ell repren aquells qui molt entenen e consenten als lausengers.

Delit es cosa diffamada, e que alegria no sedeve a negun sino al savi tant solament. Car alegria es un exaltament de cor qui s ffa en sos bens propis e verdaters; pero nos parlam comunament axi e diem que nos havem hauda gran alegria quant algun nostre amich munta en gran stament, o quant ell fa noces, o quant sa muller ha infantat, les quals no son pas alegres mas son algunes vegades començament de tristor qui ha a esdevenir.

Tu has los mots en ta senyoria e parles a mesura, la habundancia de la tua eloquencia no t avança ni t empeny mes que ella no deu.

Tu parles tant com tu vols e signiffiques mes que tu no vols ne parles, ço es, signifficançia de pus gran cosa.

La ffollia no ha neguna cosa pasiffica, ella ha pahor, axi dessus com dejus ella dupta de anduy los costats; perills la encalçen e li venen al denant. Ella dupta totes coses car ella no es apparellada: ares spanta s de les sues ajudes metexes. Mas lo savi qui es armat contre tots assats ententyu ja no recullara ni per assalt ni per pobretat ni de vergonya ni de tristor, mas sens pahor hira al encontre de sos averssaris. Yo t mostrare sus ara com tu conexeras de fet que tu est savi, car lo savi es ple de alegria, yojos, ferm e plàsent. La vida del savi es egual a Deu.

Tu vas cercar ço que tu puxes acabar ta alegria e acabar saviesa. Tu erres e foravies qui y cudes venir per migs de les riqueses e vas cercant alegria entre les honors, ço es, entre les sollicituts. Aquestes coses que tu percasses per haver ne alegria e delits son occasio de dolors.

Aquesta alegria no es sino consciencia de virtuts; hom no s pot alegrar

sino es just, coratgos hi ateemprat. Mas la alegria que Deus ha a aquells qui l seguexen no ls lexa Deu ne ls fall james. Car ella faldria si fos presa d altra part e per ço com ella no es de altri per ço no [es] ella en senyoria d altri. Car fortuna no ns pot tollre ço que ella no ns ha donat.

La lx epistola

Aci repren Senecha e condampna cobeeiança d amor.

Car nos som crescuts e nodrits entre les malediccions de nostres pares e de nostres mares; diem a Deu nos metexos que aço es prou e no li demanam mes.

Un bou se assadolla en la pastura de petita plaça. Un bosch basta a molts orifflants. L om se pex de terra e de mar. Poca cosa es lo que hom dona a natura: hom la pot quitar e pagar per pocha cosa.

Donchs, axi com diu Salustes, tals gents qui son obedients al ventre no devem nos pas metre en lo nombre ni nomenar ab los homens, mas entre les besties.

Car se son avançats de morir denant o abans de lur mort.

La lxiª epistola

Com lo savi se apparella cascun jorn stant apparellat de morir, yo m son fforçat de ben viure ans de la mia vellesa e en la mia vellesa me studiu de ben morir, ço es volenters morir.

Qui volenter reeb e fa los manaments de son senyor es deliure de la pus enveyosa cosa de servitut, ço es assaber: de fer ço que ell no voll. Aquell qui ffa alguna cosa per manament d altri no es per ço dolent mas aquells qui ffan per força. E per ço devem nos ordonar e disposar nostre coratge en tal manera que nos vulam de grat tot ço que a venir es. E pençem tot primerament de nostra ffi sens tristor e sens descomfort.

Tot jorn nos par e ns parra que ns fall alguna cosa; ja gran summa d anys ni de jorns no ns fara que nos haiam assats viscut si lo coratge no u ffa.

La lxiiª epistola

Del afaytanemt o per cars de occupacio, e com l ome per molt curta vida pot venir a riquesa de sperit.

Yo son fora de occupacions e hon que yo sia yo son meu e enten en mi metex.

Car yo no m don pas a les fahenes ans m i preste

Yo aport en mi metex ma memoria.

Algun hom pot be totes coses menysprehar. Mas ell no pot totes coses haver.

La .LXIIJ epistola

Assi conforta Senecha son amich Lucill de la mare de hun seu amich qui era appellat Flaccus.

Quant hom ha perdut son amich no deu pas haver los ulls exuts, ne no deu-en massa abundar en lagrimes; hom deu lagrimeyar no pas plorar.

Nioba qui perde en un jorn VIJ fills pensa de son menyar.

Aço es be malaventurada oradura que la gent van cerquant pompes naquex en menant dol.

James aquell no ama molt son amich qui no n poch amar sino hun.

Es mort aquell que tu amaves? Cerca e percassa te n hun altre que tu ams Mes val reffer son amich que sospirar.

Aquel qui no sab dar fi a son doll per consell ne par raho lo troba per spahi de temps vergonyos. Remey de dol es en hom savi la ffesa de menar dol. Yo am mes que tu lexes lo dol que si ell te lexava.

Los nostres ancians stabliren terme de un any a les dones de plorar, no pas que elles deguessen axi longament menar dol, mes que elles no deguessen pus longament dol mantenir. Als homens no fou stablit negun temps, car james no es honestat ne covinent cosa al home menar dol.

No es neguna cosa qui tant henugs al hom e que l om ho havorrischa axi tost com lo dol, lo qual mentre que es novell troba qui ll conforta ab si mas pus che es envelleyt cascun se fa scarn d ell, e aço es ab bon dret car ell es o ficte o foll.

E si la oppinio dels savis es vertadera e ell es reebut en algun loch, aquell que nos cuydam que sia perdut o perit es enveiat primer.

La LXIIIJª epistola

Del profit qui s seguex del sermo o peraules de hun bon hom; e que hom deu creure la doctrina dels ancians e haquells haver en reverencia.

Alguns de mos amichs eren venguts a mi per los qualls lo fum de la coyna se feya pus gran, mas no pas axi gran com aquell qui ix de les coynes dels grans homens e richs qui sol spantar les guaytes qui vellen. Yo t delit de haver alguna cosa que yo vença e per soffirença de aquella yo m exercite.

Los remeys del coratge son trobats per los entich[s], mas a nos pertany saho e manera de usar; prou ho feeren aquells qui foren ans de nos.

Mas ells no u compliren pas tot, pero hom o deu rebre e honrar com a Deu.

La .LXVª Epistola

Del nombre de les occasions del mon segons diverses sentencies e que o cors del hom no deu pas regardar aquestes coses.

Yo parti hir lo jorn ab la mia malaltia, car ella m tench tro sus hora de mig jorn e lavores me lexa.

Tota art es semblança de ymatge de natura.

Mas la humanitat[h]a ymatge de la quall l om fou format dura tostemps. E quant los homens treballen e ffallexen ella no sent algun dan.

Si tu m demanes: aço que es? So es la sua bonesa, car axi ho diu Plato: que la bonesa de Deu fou occasio de fer lo mon. Car ell es bo e lo bo no haja envega de negun be. E axi ell lo feu lo mellor que ell poch.

Tot ço que en mi pot ultratge soffrir, aço es, lo cors en aquell servill habitable habita lo coratge franch, james aquesta carn no m costrenyera a pahor ni a ffer fals semblant qui no pertany pas ha bon hom.

Lo loch e la potestat que Deus ha en aquest mon es que ha lo coratge en l om.

Yo no he pahor de transpassar car yo no sere en neguna part axi stretament enclos.

La LXVIª epistola

Senecha repren assi tots aquells qui fan tres graus de bens, ço es que sien tres maneres de bens. Car diu que solament es un be, ço es be de virtuts lo quall, diu, que no crex ni minva ans son tots enguals.

A mi apar que aquell s foravia qui dix que la virtut es graciosa quant ella ve de bell cors. Ella no ha mester de negun ornament. Ella es gran ornament de si metexa e sagra e santifica son cors.

Un hom de gran affer pot be ixir de una habitacio petita; axi pot un coratge bell e gran d un cors petit e menyprehivoll.

La leya fayço del cors no affolla ni gasta lo coratge, mas la bellesa del coratge dona bellesa e ornament al cors.

Les coses divines son de una natura: la raho no es altra cosa sino una partida del sperit de Deu enclosa en lo cors del hom. Donchs si la raho es divina e negun be es sens raho, tot be es divinal.

La materia no cambia la virtut ne la materia dura e greu no ha la peiora, Ne la joyosa e alegra no la ffa mellor.

Ne lls desayres quant ells casen en virtuts no han mes de part ne mes de raho que una pluja en mar. E per ço que tu sapies que axi es lo bon hom ira corrent a tota cosa honesta sens neguna tarda. E si a alli apparellat lo morro de vaques ab tots los turmens.

Negun hom no ama sa terra per ço com es gran mas per ço com es sua: los bens qui son lohats follament per sentencia del poble inflen les gents qui s alegren de vanes alegries.

Car negun be no es sens raho e la raho seguex la natura. Donchs que es raho segurament de natura, qual es lo sobiran be del hom? Si metex portar segons volentat de natura.

Hom loha de gran bonesa aquells qui tornen de la batalla sangonoses e neffrats; axi dich yo: yo lohe los bens forts e exercitans e qui ab fortuna se son mesclats e combatuts.

La .LXVIJª epistola

Diu Senecha que lo be es una cosa fort desijada.

Yo ffas gracies a la vellesa qui m a aportat a jaure en mon lit, e per que no li retre yo gracies? Yo no puch fer ço que degues no voler.

Desayres no son pas desijables mas la virtut per la qual hom los soffer. Car sofferir turments no es pas cosa desijable, mas fforça de coratge.

Tot ço que s fa honestament una virtut ho ffa, mas ella ho fa per consell ho per us sentiment de tots les altres.

Neguna cosa no es pus noble ne mellor que virtut; bona cosa es e desijosa tot ço que hom fa per son manament.

La .LXVIIJª epistola

Com deu hom ociositat coltivar; e que deu hom fe[r] entre l any.

Quant seras tu lunyat de la gent tu no deus pas entendre ço que la gent fa ne parlen de tu. Mas que tu parles ab tu metex car cascu çe conex les defaltes e los vicis de son cors.

Daplages ara a Deu que nos penssassem de la vida benehuyrada abans que no tinguessem la mort davant nostres hulls.

Tu deus saber que no es negun temps pus covinent a bon penssament que aquell qui per moltes proves e per longa e espessa penidença de les coses s es adondat.

E qui penssa de son salvament lavors quant sos desigs son reffredats e passiffichs, aquest es lo temps de aquest be. Qualsevol en vellesa ve a saviesa ell hi have per temps.

La .LXVIIIJª epistola

Com deu hom squivar diverses moviments de loch en loch, e com deu hom pendre e recobrar la diversitat del temps.

Fundaments somniats pertanyen a coratge no ferm.

Axi com aquell qui s voll lunyar de folla amor deu squivar tota remembrança de cors delitat, com no sia neguna cosa qui axi tost se prena e s ençenga com la amor.

Negun mal no es sens alguna falça semblança de be; avaricia nos permet moneda, &c.

Pensa en ton cor que negun hom no mor sino lo jorn que li es destinat; tu no perts jens de ton temps car lo temps que tu lexes es d altri.

La .LXX epistola

Que l hom se plany follament de la mort. Qui trop se tarda se deu cuytar e com se deu dilatar.

Car viure no es pas bona cosa, mas ben viure, e axi lo savi viu tant com ell deu, no pas tant com ell pot. Ell guarda hon deu viure, e ab qui e com, e que ell deu fer. Ell pensa tot jorn de qual manera sia la sua vida.

Morir pus tost, o pus tart no pertany a la fahena: ben morir, o mal li pertany molt. Mas ben morir es scapar del perill del mal viure.

Tant com l om viu, deu tot jorn haver sperança de totes coses.

Soffrir espera la exida que natura ha determenada.

La ley perpetual no ha feta neguna cosa mellor sino que ella ns ha donada una entrada de vida e moltes exides.

La .lxxiª epistola

Com deu hom pendre consell de la summa de la vida sua. Aquella mort es honesta cosa e de fortalesa de cor e del proffit del philosoff.

No ages cura si algu t te per foll: qui s vulla te fara honta e injuria. Tu no ..... mas que virtut sia ab tu. Si tu vols esser benehuyrat de bon hom soffir en bona fe que algun te menyspreu; aço no pot fer negun sino aquell qui tots los bens fara eguals. Car be no pot esser sens honestat, e honestat es egual en totes coses.

Car per una metexa virtut venç hom la fortuna contraria e ordona la bona. E la virtut no pot crexer ne mimvar car ella es de una fayço.

Qual cosa es fora de perill de mudança? Ne lo cel, ne la terra, ne tot lo mon.

Totes les coses van per temps cert: elles deuen nexer, crexer e morir.

Lo gran coratge deu obehir a Deu e sofferir sens duptança tot ço que mana la divina ley. Car ella passa a mellor vida.

Socrates deya que la veritat e la virtut es una cosa metexa, que axi com la veritat no crex, tot axi la virtut ha sos membres e es plena.

Lo nostre coratge es orb en regardar les vertaderes coses. Mas lo benehuyrat de perfeta virtut lavors ha gran alegria de si metex quant ell es fortment assaiat e sprovat.

Car lo savi per virtut venç la fortuna. Mas molts qui proffessen sapiencia algunes vegades se spanten ab leugeres menasses: aci es nostre vici.

Certes negun be no pot esser sens virtut e aquesta virtut es asseguda en la mellor partida de nos, so es la rahonable. Que seria aquesta virtut? Jutgaments vertaders no movibles.

Los bens del cors son bens sens falla al cors. Mas ells no son pas bens del tot e han alguna honor. Mas no han alguna dignitat.

La lxxijª epistola

Com deu hom totes occupacions lexar e continuament studiar e entendre en philosofia. Car la joya del savi es perpetual.

Aquell qui no es encara perfet la sua alegria se entreromp. Mas la alegria del savi se continua e no s romp per neguna causa ne per neguna fortuna.

Ella es tots jorns en tot loch paciffica. Car ella no ve pas stranya part ni spera favor d om ni de fortuna: la sua benaventurança hes domesticha e privada. Ella exiria del coratge si ella y intrava. Mas ella nax alli metex.

Car la cosa a la qual alguna cosa se pot ajustar no es pas perfeta, e aquella de la qual alguna cosa se n pot tolre e axiquir no es pas perpetuall. Aquella qui vol haver alegria perpetual se alegra del seu. Totes les coses del poble desija corrent anant e encara coses de fortuna no donen alguna cosa al servent.

Gran perill es de esser reculat atras: per ço no devem nos entendre en occupacions ans les devem squivar e gitar fora. Car si elles se poden metre una vegada dins elles metran e ordonaran altres en loch de si.

La .lxxiij^a^ Epistola

Com deu hom tenir encar axi los qui studien en philosofia com los princeps e los Reys; e de la molt excellent potencia del bon hom.

Cobeeiança tant mes crex com mes es plena. Car aquell qui penssa e espera a reebre ha oblidat ço que ha reebut. Ne cobeeiança no ha en si negun mall pus gran que aquest: que ella es pus desconexent del beniffet que ha reebut d altra part. Aquells qui usen en cort no regarden pars aquelles dells quals ells son sobremuntats e no han pas axi gran alegria de ço que ells han sobre pujats d algun tant solament.

Tota cobeeiança d onor ha en si aquest vici: que ella no regarda jens detras si.

Lo savi no te ni jutga neguna cosa per propia ni mes que aquelles que son comunes a tota generacio humana ensemps ab ell.

Companyo es aquell qui ha part en la cosa per petita que sia.

De dos bons homens aquell qui es pus rich no es pas lo mellor. Ne mes que de dos nautxers qui saben engualment de la art de la mar, tu no diras pas que aquell sia lo mellor qui comanda la pus bella e pus gran nau.

E maravelles te tu que l om vaia a Deu? Deus va als homens. Negun bon coratge es sens Deu.

La .lxxiij epistola

De vana pahor, ne d aquella occasio ve, e lo remey per que hom la pert; e que les coses que les gents tenen a molt precioses no son pas bones; ell preposa e respon.

Aquell qui creu que neguna cosa sia bona si ella no es honesta es benehuyrat dins si metex. Aquell es dolent de sos imfants qui n ha perduts. Aquell altre es engoxos qui lls ha malalts, l altre es en mal pençament qui els ha taquats de alguna mala tacha.

La summa de nostra benehuyrança no es pas a metre en la nostra carn; los vertaders bens son aquells que raho dona e son forts e perpetualls que ells no poden caure, ni crexer, ni apoqueyr.

Ultratge gasta e fa caure riqueses. Ne james cosa desmesurada durara longament si la raho governadora no la costreny; aço pots tu veure e conexer per la destrucccio de moltes ciutats, la ultragosa senyoria de les quals decaygue e torna a no res, essent elles en mellor stament. E tot ço que per virtut fou guanyat cayge per ultratge.

Placia al hom ço que ha plagut a Deu, e de tant se preu e tinga per bo.

Ama raho e la sua amor te amara e t garnira contre totes adversitats.

Mentre que la virtut sera salva tu no sentiras que haies res perdut.

Lo savi no s angoxa de la mort de sos infants ne de sos amichs car ell soffer lur mort de tal cor com ell spera la sua propia.

A follia se pertany propiament e fastigosa fer lo que fa.

E qual es pus gran follia que angoxarse de les coses que son a venir?

Que dolor no es sino de la que hom sent.

La .LXXV epistola

Com les peraules del philosoff no deuen esser massa polides ne massa cuytades; e de tres maneres de gents que en philosoffia approffiten.

Qui s força de perlar massa polidament sino aquell qui vol parlar massa desonestament?

Car philosofia no refusa pas subtilitat de giny; mas ella no ha obs de perlar molt polit. Aquesta sia la summa de nostre proposament e perlem ço nos sentim e sentiam ço que nos parlam. Nostra paraula se acorda ab la vista. Aquell ha complida sa promesa lo qual es hun metex quant tu l veus e quant tu l hous.

Nostres peraules sien proffitoses no pas delitables.

Lo malalt no va cercant metge ben perlant.

No duptes ni Deu ni hom ne voler cosa ultragosa ni vergonyosa haver gran potestat en si metex.

La .LXXVIª epistola

Que hom deu tostemps apendre encara en la vellesa; e que lo propi e lo vertader be del hom es la raho e la virtut.

Mentre que hom no sap deu hom apendre que sapia hom viure e com viu hom.

Tu aproffitaras tant com tu assaiaras: enten tu aço. Negun hom no sdeve a esser savi de ventura. Moneda poras tu haver laugerament; honor te sera offerta tot de grat; gracia e dignitat te seran per ventura ajustades: virtut james no t sobrevindra de ventura ne ella no s conex leugerament james ni ab poch treball.

Qual es la cosa en l om qui es mellor de totes ? La raho, e per aquesta passa ell les besties e seguex Deu: donchs raho perfeta hes propi be, les altres coses li son comunes ab les besties.

Lo mal qui es primerament penssat fa menor dampnatge. Mas als fols

e aquells qui s fien en fortuna es semblant que totes les coses qui sdevenen sien novelles.

Nos ho[i]m dir algunes vegades als folls (dien): yo sabia be aço m devia sdevenir; lo savi sab totes les coses qui a venir son; tot ço que ell fa diu: yo u sabia.

La .LXXVIJ epistola

Asi ns ensenya Senecha per exemple e per raho que hom no deu haver cura de la mort.

La vida es complida si ella es honesta en qualsevulla loch que ella sia finida.

Car viure no es una gran cosa: tots tos servidors viuen e totes tes besties. Mas gran cosa es morir honestament, saviament e coratgosament.

Tu est nat a aquesta ley; axi sdevench a ton pare e a ta mara, e als mayors de tu, e qui seran apres de tu.

Tu veus algun qui s glorifficha de longa vellesa; la vida es axi com la faula de la qual no s fa cura a hom quant sia longa mas que ella sia be dita e representada. No ns fa cura per res en qual loch hom muyra: muyra l om en qualsevoll part, empero que la cosa, so es la fin, sia bona.

La .LXXVIIJª epistola

Com la presencia dels amichs es leugera exercitacio aquella que aproffita molt a les menyscabances e en les malalties.

Comforts honests son en loch de remey, e ço qui adressa lo coratge aproffita molt al cors.

Neguna cosa no es qui tant confort e ajud al malalt com la bona companya e la bona voluntat, com la bona companya e la bona volentat dels amichs no es cosa qui tant li tolga la pahor e l enteniment de la mort.

Aquestes tres coses son greus en totes malalties, ço es a ssaber: dolor de cors, pahor de mort, entrellassaments de delitz.

Quant tu seras sans e alegre tu no seras pas scapat de mort, mas de malaltia.

Quin proffit fa recordar les dolors passades e esser dolent per ço com hom o es stat?

Cosa natural es alegrar se a la fin de son mal, donchs dues coses son a lunyar e a lexar del tot, so es assaber: e pahor de cosa qui es a venir, e remembrança de desayre.

Los combatadors son naffrats per migs de les cares e per tot lo cors e soffren tota manera de pena per cobeeiança de gloria.

Axi com lo enemich es perillos a aquells qui fugen axi tota desaventura agreuja mes aquells qui torna atras e gira la squena. Mas la dolor es greu.

Membrat d aquell qui s fahia tallar les venes de les cuxes e ja per so no s lexa de ligir un libre que ell tenia. E membrat del altre qui no fina de riure

als turments mal grat dels turmentadors qui molt se n agreujaven per que li feyen lo peior que podien.

No sera vençuda la dolor per raho qui fou vençuda per rialles.

Appar que tota la vida sembla breu a aquells qui la amen e preen segons los delits qui son vans.

E no fiar se en benignitat de fortuna haver denant sos uulls tota potestat axi com si ella deges fer tot son poder; quant hom la spera pus longament toca pus laugerament.

La .LXXVIIIJª epistola

Dels perilloses lochs de la mar qui s apellen Scilla e Caribdis [e] Montgibell; e que la cosa qui fa lom benehuyrat es egual a tots; e com la gloria es ombra de virtutz.

Certes, vuy mes, si nos volem podem comfessar la veritat. Car esser mellor dels molts malvats no es pas bondat.

Epicurus qui es lohat e prehat, no tant solament de savis, mas encara de la grossera gent, james en sa vida no fou conegut en Attenes hon ell se atura, mas lonch temps apres la mort de son amich Metrodorus.

Si una virtut se sta amagada he ha stat en secret no es degun dan a virtut.

Aquell es nat al proffit de poques gents qui no penssa sino al proffit del poble de son temps. Car molts millers de pobles e de gents venen apres nos;

Apres vindra qui jutgara de nos sens amor e sens mal voler.

Lo fals semblant no fa negun proffit: la cara leugerament de fora engana e poques gents han la veritat.

Les coses qui deceben no han neguna fermetat.

La .LXXXª epistola

De exercitar l enginy en philosofia e que vertedera ffranquesa cove haver a foragitar la pahor de la mort e a sostenir pobresa.

Com gran aplegament de poble se fa a regardar los jochs qui no son sino lutxuria e vana gloria. E que a bona art ne apendre virtuts no y ha negun.

La virtut poras tu guanyar sens apparell e sens cost: totes les coses qui t poden fer bo son ab tu; que t fall per esser bo? La volentat sens pus.

Si tu vols conexer tu metex e asmenar lunya de tu lo haver, e l alberch, e ta dignitat de perdues. E no cregues los altres car ells t enguanen.

La .LXXXIª epistola

Com per negligencia hom no deu son ben fer resseure; e que hom deu la hobra e lo be compenssar; e que negu no s a a regranar del ben feyt sino solament lo savi.

Apres la mala reoblida e cullida deu hom sembrar axi com primer, car soven sdeve que la habundancia de un any ret tot ço que hom havia perdut

per la continua malvestat de la terra sterrill; hom deu be triar e paguar los messeguers per trobar ne un conexent.

Lo mariner assaia lo viatge de la mar apres que y es stat en perill de mort.

Car hom veu soveny assaiar la cosa, l aveniment de l[a] qual es duptable, per ço que hom puxa algunes vegades venir a (s)son entenimento.

Lo savi tant solament sab quant deu esser preada cascuna cosa.

Car una metexa cosa se fa mellor e pus gran per loch, per temps e per o casio: algunes vegades no pogueren ne valgueren tant grans riqueses donades desordenadament com .IIIJ°. o .V. donats a punt o per raho. Car gran differencia ha entre do e successors, e entre ajudar o fer rich; fort sovent lo que hom dona es pocha cosa, mas lo proffit qui se n seguex es gran.

Si tu volras resemblar de vida algun hom, la remeembrança del qual sia fitada en ta memoria per la bonesa sua, yo vull que tu li resembles axi com a ffill.

Si tu vols raho scoltar ella t dira la causa: lexa anar talls coses a les quals cascu corre; e lexa star les riqueses de les quals aquell qui les posseeix n a carrech e perill; lexa anar los delits de tu e de ton coratge, car aquells lo amollexen e l affeblexen; lexa cobeeiança de honor car aço cosa inflada vana e plena de vent e no ha negun terme. Ella es axi engoxosa de aquells qui lls van devant com de aquells qui ls venen apres: ella es plena de vida dobla.

Adressa tu metex, si tu m creus, a ssapiencia, car sa habitacio es passifica e ampla qui quer coses humanes e a coses altes e nobles.

Mas tu vols en aquesta altesa muntar a qui fortuna es sobirana. Tu veuras dejus tu totes les coses qui son vengudes tan altes e nobles, pero tu veuras aquesta sobirana altesa per via plana.

La .LXXXIJª epistola

De pereos respos e disputa de la mort, e diu que sembla que sia malvada, pero no es bona ni mala; e que deu fer hom contre la mort.

Lo coratge del hom moll es ocios; poch a poch es affeminat, amollit e afflequit e es disolt en semblança del seu oy.

Los homens delicats e ocioses axi metex temen la mort a la qual fan semblant lur vida.

Ociositat sens letres es mort e sepultura del hom viu

Qual amagatall es en lo qual no entra pahor de la mort?

Lo coratge qui a desemparades les coses foranes e mundanes sta en loch alt e insuperable.

Molt es flaqua fortuna e no ha tant longues mans com nos cuydam: no ocupa ni pren negun, ni aquel qui volenter si acosta e s ajusta a ella.

Null mal es glorios. Mas la mort es cosa gloriosa donchs la mort no es mala null temps.

Lo pobre volentari es loador e ve ha pobresa, mas [pus encara] aquell qui no cau per pobresa ne s desespera.

La .lxxxiij^a^ epistola

Del stament de vellesa e del sa sobre conexença; e de viure, e si posa primerament la sentencia dels altres philosoffs e apres la sua.

Axi deu hom viure com si viviem en fas de tots; axi deu hom cogitar com si algun mirava dins los pits e veya les cogitacions. Que aproffita alguna cosa esser secreta als homens? No es res tanquat e amagat a Deu: ell es dins nostres coratges e si entreve en mig de nostres cogitacions.

La vida del hom deu esser informada per exemples bons e illustres.

Ebrietat es un vici lo qual trencha tot vici e l enten e l descobre.

Mes son aquells qui s abstenen de vicis prehibits per vergonya que no aquells qui s contenen per bona volentat.

Ebrietat no ffa los vicis, mas aquells dexela e lls perlonga.

Per ebrietat crex al altiu superbia, al malvat crueldat, al maligne enveia: tot mal vici la donchs ix e es descoyt. Ajusta y mes avant que l home enbriach ignora si metex, parlant coses duptoses e paraules no splomades.

La .lxxxiiij epistola

De diversitat de liço e de studi e com nos devem fer los dits d altri per nostres propis pertransformacions

Si raho volras hoir ella te dira en axi: lexa aquestes coses altes a les qualls en temps passat est discorregut. Relexa riqueses car son o perill o carrech d aquells qui les posseexen. Relexa los delits del cors e de la penssa car amollexen e afflaquexen. Relexa ambicio de honor: cosa es inflada, vana e ventosa e no ha neguna fi bona.

La .lxxxv epistola

Dels desigs del coratge los qualls, segons los paripatetichs, los savis poden attemprar, mas no squivar, pero segons los stoycans ells poden be esser squivats; e de la persecucio de bona vida.

La virtut tant solament es a temprar los vicis del coratge qui no s poden atemprar; pus leugerament los pot hom del tot alunyar que atemprar.

La obra del savi se te per tota la vida e axi neguna fortuna ni neguna cosa destorba la obra del savi.

Lo savi mostra la virtut en riqueses si ell n a, sino en pobresa; e en sa terra, sino en exil, e ensenya l si ell pora o no obediencia soffrir.

Al savi es mester de adomdar los mals dolors, pobretat, vergonya, preso e exill qui es en totes parts son tengudes coses duptables e penssives, pero quant elles venen al savi elles [tornen] humanes e domestiques.

La .lxxxvi epistola

Senecha usant los exemples de Serpi hon repren la lutxuria dels banys. E apres fa mencio de algunes maneres de plantar e de empeltar que es delitable als homens ancians.

Usant de exemples Serpio repren la lutxuria dels banys; apres fa mencio de algunes maneres de plantar e de empeltar qui son coses delitables als vells.

La .lxxxvij epistola

Assi ns ensenya Senecha a fragilitat per exemple de si metex e de Cato, e disputa contre los paripatetichs que los bens de fortuna no son bons.

Qui ha vergonya de pobra carreta aura vana gloria de la richa.

Cuydes tu que aquell sia rich qui s porta richament de gent hon que vagen, e axi metex per camins, qui perceben grans manlevades opolencies, qui a or e argent gran quantitat? Quant tot ho hauras dit ell es pobre per ço que deu.

La virtut exalça l om e fa les coses mortalls sobre pujar, e l ret axi segur que ell no cobeeia molt les riqueses qui son appellades bones, ne s dupta de aquell(e)s qui son son appellats malvats.

Que l sobiran be ha son propi setge: ell no nex tantost com los arbres e les erbes. Si tu vols saber qual es son loch propi yo to dire: aço es lo coratge; sino es sans e net ell no pot Deu reebre ne albergar.

Son molts qui no han vengonya de ladronicis, qui s vanen e s proven de adhulteri. Car los petits ladronicis son punits e los grans son honrats axi com una gran victoria.

Les coses qui son bones donen fiança, riqueses donen foll ardiment, les coses qui son bones donen granesa de coratge. Riqueses donen boban. E boban no es altra cosa que semblança de falça granesa.

Molt lutxuriosament mostra lo poble de Roma les sues riqueses; d on hom despulla(t) a altri; en que pus leugerament pot tot lo mon Roma robar e despullar que ella no roba e despulla.

La .lxxxviij epistola

Del proffit de divisio e de la differencia que es attendre sapiencia e philosofia e com la una se acorda ab l altra.

Yo t dire primerament quina differencia es entre sapiencia e philosofia: sapiencia es perfet be del penssament humanall; philosofia es amor e affeccio de sapiencia.

Car philosofia no es sens virtut ne virtut sens philosofia: philosofia es studi de virtut. Mas aço es la virtut metexa. Ne virtut no pot esser sens studi de si, ne virtut ne studi de virtut no poden esser sens ella.

Tres son les partides de philosofia, so es: morall; naturall e rahonable: la

primera adoba e acaba coratge; la segona ensenya la natura de les coses; la tercera requer propietat de mots e ornaments, e argumentar que la falsia no ns engan en loch de vida.

Philosofia no es altra cosa sino maestre de la humana generacio.

La .LXXXVIIIJ epistola

Com deu hom rependre malgrat seu a altres de peccat de lutxuria e de avaricia.

Castiga tes cobeejances e d altri tant com tu poras.

La madecina aproffita quant lo cors qui era axi stordit que ell no sentia res ne s dol lla hon lo tocha; yo dire les coses proffitoses tro a aquells qui no m volen hoir.

Studia de saber alguna cosa no pas mes. Mas mills a les costums a costrenyre la rabia d ells.

La .LXXXXª epistola

Que la philosofia no es cosa que hom puxa donar; e de la manera del be e del primer segle qui fon d or. E del temps de vuy qui tant es lutxurios e ultratyos. E disputa en contre Possidoyne; e com les arts mechaniches no foren trobats en philosofia.

Qui pot dubtar que aço no sia don de Deu que nos vivim, e de philosofia que nos be vivim.

Pus gran beniffet es bona vida que vida sens falla: hom li deuria eser tengut si la philosofia metexa no fos be de Deu, la sciencia de la quall ell ha donada a algun, la facultat a tots. Car si Deus hages feta philosofia be comu e l hom no fos savi, la sapiencia haguera perdut lo mellor que ella hages en si. Car ella seria dels bens de fortuna e aquesta es la pus alta e la pus preciosa condicio de ella, com no vinga a degu de ventura.

La obra de ella es una tant solament, so es assaber, de trobar la veritat de les coses divines e de les humanes e de ella no s partex james justicia, ne pugnar, ne Religio, ne tota altra companya de virtuts.

Los primers homens e aquells que d ells foren engendrats seguien la natura sens corrupsio.

A natura pertany sotsmetre les peiors coses a les mellors.

Entre ls homens en loch del sobira e del pus gran es lo mellor, e per ço ells elegien maestre e governador segons lo coratge, e per ço eren les gents benehuyrades entre les quals negun no podia esser lo pus poderos si no lo mellor de tots. Car aquell pot tant com se voll qui no cuyda esser sino ço que deu.

Esser emperador era offici no pas senyoria. Negun no gosava mostrar son poder contre aquells per los qualls ell era en senyoria. Negun no havia ne occasio ne volentat de mal fer car lo senyor era bo e los sotsmesos obediens. La pus gran menassa que l Rey pogues fer a aquells qui no volien obehir era que ell se partis de son realme.

Lo savi volia poques coses. Axi fa ell encara al temps de ara car ell desija esser empatxament.

No podem esser vestits sens gran artifici e que nos podem haver ço que ns es mester per nostra vida, si nos nos tenim per pagats de ço que la terra nos offer e dona de grat; e qui aquesta volra scoltar ell conexera e sabra que axi pot hom viure sens coch com sens armadures.

Les coses necessaries son de petit cost, e als delits cove a treballar.

Nos som nats a coses prestes e apparellades. Nos no[s] havem fetes coses totes greus e penoses per nostre fastig per ço com nos som enviatz de les lengues

Lutxuria es rellevada a natura la qual se ensen e crex tot jorn e multiplica sos vicis per art [e] enginy; luxuria primerament cobeeia les coses ultratgoses, pux apres les contraries; a lla conclusio ella ha sotsmes lo coratge al cors e l te en sa servitut.

Los savis fan moltes coses per ço com son homens no pas per ço com son savis.

Car lo savi fa moltes coses que nos veem fer aximetex a ffolls o axi be o pus subtilment [e] isnellament.

Los uulls son tardius a veure les coses divines.

Aquell es molt benehuyrat qui no ha mester benehuyrança e que aquell es molt poderos qui ti si metex en senyoria.

Per ma fe a mi apar que aquelles gents eren molt riques en les quals hom no podia trobar negun pobre: lavors vench avaricia e combat les coses qui molt be eren assegudes.

E dormen les nits passifficament sens sospirs. Mas nos qui som vestits de porpra som scampats e plens de sollicituts qui ns spanten e punyen ab sos agullons.

Car natura no dona pas virtut: hom se fa bo per art o per senyoria. Mas be ha gran differencia si l'hom no sab peccar o si no vol.

La .LXXXXI^a^ epistola

Que hom deu son coratge imformar en contre totes coses qui puxen a venir e com totes son mortalls axi com nos metex. E que contre destinacio no ha mester res sino paciencia.

Neeguna novitat no agreuja tant com aquella d on hom no pren garda.

Ffortuna troba tot jorn algun novell cas per que ella torn sobre nos de tota ça força axi com en gent oblidadiça. E guasta e vessa en un jorn tot quant hom ha guanyat per lonch temps ab gran pena e ab gran treball.

Lo crexement e l mellorament de les coses venen suaument e a tard. Mas lo peyorament se cuyta molt yvassosament.

E que es pus foll que l hom qui dupta paraules? Demetrius nostre amich sol dir noblament que aytant hes de les paraules de la folla gent com dels sons qui brugint hixen del cors. Car que m cur yo si ells brugen en sus o en jus? Cuydats vos que l bon hom peioras si hom parlas malvadament d ell? No tinguats la mort per malvada per lo renom car hom lo y alleva a tort.

Negun de aquells qui blasmen la mort no l a assaiada: entre tant follia es blasmar ço que hom no conex.

Aço sabs tu be: que ella es proffitosa a molts que ella delliura de plants, de pena e de enugs.

La xcij^a epistola

Asi acaba lo .viij.^en libre. Comença lo .viiij.^en En la seguent epistola fa mencio Senecha de la sua vellesa e de la sua mesura de vida. E posa del vici d embragesa primerament la sentencia d alguns altres e apres posa la sua.

La divina raho es danant mesa a totes coses e ella no es sots negun.

Aquella casa tan solament es bona qui no s gasta james ne defall.

Tal deu esser lo coratge dels savis com se cove a Deu. Que pot desijar aquell que ha en si totes coses honestes?

Car lo coratge qui es sens molestia penssa e enten en contemplar les costumes, e no es cosa que l destorb de contemplacio de natura; l altra cosa, ço es delit, es be de bestia menuda.

Car l om per natura es creatura neta e nobla.

Lo be no es pas en la cosa mas en la eleccio. Axi com nostres intencions per les quals nos obram son bones, no pas les coses que s fan.

Qui aesma no prea james les robes per la caxa hon elles son encloses: la bayna no fa la spasa ni bona ni mala.

Hom no munta pas en sobiran stat per vida d altri ne per la bonesa d altri.

E que hom [deu] omplir lo coratge no pas la caxa.

Negu no es tant alegre del seu com es trist de ço d altri.

Hom no es franch qui segua ab lo cors.

Yo no he cura de sepultura: la natura sotarra aquells qui sens sotarrar son lexats star.

La xciij epistola

En aquesta epistola [parla] de la alternitat del ligir e de scriure e en qual manera los dits dels altres devem fer nostres per transformacions, e en qual manera ço que havem dit observem, e que de molts bens es venir a hun gran be, so es, saviesa. E en qual manera de saviesa venim de pla o diem coses baxes al pus sobira.

Yo trob molts homens qui so[n] prou detractius envers los homens mas envers Deu no n trob negun. Nos blasmam tots jorns les destinacions e diem: per que es mort aquell e per que no mor aquell altre?

Diges me qual es pus justa cosa: que tu sies obedient a natura, o ella a tu?

Cor viure longament cove destinacio a ssofficientment viure coratge: la vida es longament bona si ella es plana.

Lucill, yo t prech de una cosa: fassam que nostra vida no sia molt parencera, mas que sia molt resplandent axi com les cosas precioses, e seguischam la per obra no pas per spahi de temps.

Axi com lo qui ha lo cor[s] e la statura menor que ls altres pot esser acabat, axi en petita mesura de temps pot esser la vida perfeta.

Si lo prohom no visque tant longament com poch aço no fa cura, car un petit libre de pochs versos pot esser loable e proffitos.

La hun de nos no passa l altre de molt: la mort va per tot. Aquell qui mata l altre va per tot apres del mort. Molt petita es la cosa de la qual los homens se n barallen e se n combaten

La xciiij epistola

Asi ensenya Senecha exemple de Scipio e repren la lutxuria dels banys; apres fa mencio de alguna manera de plantar e de empeltar qui son coses delitables.

Que totes les coses que la necessitat del mon nos mana fan a ssoffrir molt coratgosament.

Les leys de philosofia son breus e emprenen totes coses.

Altra cosa es cobeejar moneda e altra saberla usar, la mesura de la qual no saben los avars, ne encara aquells qui no son avars no saben lo usatge.

Tu sabs que a tart requer l om castedat de sa muller qui es tocador de son cors e a qui corren les mullers de los altres.

Compra no pas ço que t sera mester mas lo que requer necessitat. Ço que mester es, massa es car de una mealla.

Oblidança es remey de injuria e de malfeyt; la ventura ajuda als ardits: lo pereos contrasta a ssi metex. Aquestes coses no ha[n] mester advocats car elle[s] toquen lo cor.

Cove que la ley sia breu per tal que la gent grossera la retenga pus leugerament.

E que es altra cosa la philosofia sino ley divina?

Neguna cosa no es que tant tira los coratges a honestat, e quells coratges duptoses e inclinables a mal mes tira atras de mal fer e retengua que la conversacio dels bons.

Car aquesta cosa poch a poch entra en lo cors. E moltes vegades esser vist e moltes vegades esser hoit a força de manaments, hoc encontrarse ab un savi, fa proffit. E del prohom pot hom algun proffit traure enquara quant el jau.

Que axi t aproffitaran los bons manaments com los bons exemples si ells seran soveny ab tu. Pigtaguoras diu que l coratge cambia a aquells qui entren al temple e regarden les ymatges dels deus de prop e speren de oyr alguna veu divina.

Lo coratge avar no s sadolla de negun guany. Garda que altri fassa a tu ço que tu has fet a altri; aquestes coses nos firen al cor quant nos les oym.

Si la reverencia refrena los coratges e streny los vicis per que no n pora altre tant fer lo amonestament?

Mas aquell es de pus gran poder qui comferma per raho ço que ell mana, e qui diu perque deu hom fer cascuna cosa e quin proffit ne spera aquell qui es obedient.

Per concordia les petites coses crexen e les molt grans coses decasen e tornen a no res.

Al hom de feble enguiny cove anar algun hom danant qui li diga: aço faras e de aço te gardaras. Cascun peuyorant altri peiora si metex: ell ha apres lo mal pux, l a ensenyat als altres e axi a crescuda malvestat en la gent.

Tu t erres si tu t cuydes que ls vicis nasquen ab nos; ells nos son sobrevengutz e s son mesos sobre nos.

La xcv^a^ epistola

Ffenex lo xiiij^en^ libre. Comença lo xv^e^ Usant exemples de Scipio repren la lutxuria dels banys. Apres fa mencio d algunes maneres de plantar e de empeltar qui son delitables als vels.

La magresa de la indigestio naffra mes que aquella qui ve per fam, aço es, lo que fa tremolar los peus e ensopegar.

Quantes gents son en traball e en pena per servir un ventre! Cuydes te tu que aquests bolets, que no son altra cosa sino veri delitos, que no fassen alguna mala obra dins lo cors.

E fan fer al coch ço [que] pertany fer a les dents, ells no volen treballar a mastegar cascuna vianda per si, ans ho fan metre ensemps e tot convertir en una sabor per englo[tir] ço tot en una vegada.

Qual cosa es pus vergonyosa e pus reprehensible que l menjar de gran despesa? Pero molts prohomens de gran sobrietat fort sovent han donat a menjar a lurs amichs que costa car. Aquesta cosa metexa es vergonyosa si hom la fa per glotonia mas si hom la fa per honor no y ha reprehencio.

La vida sens proffit es folla e vana.

Nos som membre del gran cors; la natura nos ha engendrats tots parents he pertanyens la un a l altre.

Nostra companya es semblant a la companya de les pedres qui son ajustades en l arch voltat qui dura per ço com la una soste l altra.

Negun hom no pot haver repos sino aquell qui ha jutgament no mutable e cert; los altres cahen e pux se dressen folleiant entre les coses, ara desijant una cosa, ara altra.

Si tu vols voler tot jorn una cosa metexa cove que vulles la veritat. Pus vergony[os]a cosa es soffrir servatge de grat que per força e a malgrat seu.

L or e l argent a a esser romput e fos moltes vegades. Mas la remembrança de vexells de terra que Cuberon havia dura tostemps.

La xcvi epistola

Assi ns consella Senecha a frugalitat per exemple de si e de Cato; e disputa contre los paripatetichs que ls bens de fortuna no son bons; nos gemecham e que nos havem tan gran pahor e que nos tant reduptam son trah[ut] de vida.

Axi com en lonch cami ha pols he fanga e pluja, si tu dius: yo voldria viure sens aquests desayres, dich te que axi vil paraula no s cove a prohom.

LA XCVIJ^a EPISTOLA *Rem utile tibi desideras*

Ffenex lo XV^en libre. Comença lo XVJ^e del proffit de visio e de la differencia entre sapiencia e philosofia; e com la una se acorda ab l altra, e de les partides de philosofia.

Gran pena es als peccadors haver peccat; negun peccat es que no sia punit tant no l amaga o l deffena la ventura. Car la pena e lo turment del peccat es en lo peccat metex.

Que ls peccats fan a squivar per ço com la pahor no s pot. Scusar la consciencia fan tots jorns e angoxa[r] los peccadors.

La fortuna delliura a molts de pena, mas ella no delliura degu de pahor.

Aquells qui s amagen no han deguna fiança en lur amagatayn, car la consciencia los repren e ls demostra a ells matex[s].

LA XCVIIJ^a EPISTOLA *Hec Lucille virorum optime*

Que hom deu l om malgrat seu apertament rependre abans que vingua a lutxuria e glotonia.

Totes les coses que fortuna guarda son fructuoses e alegres si l om les ha en sa senyoria e ell ha si metex e si no es sotsmes a les sues coses.

Car lo coratge es pus poderos que tota fortuna e amena ses coses ha una part o a altra, e assi metex es occasio de benehuyranda vida o de malehuyra. Lo coratge anguxos de les coses endevenidores es malehuyrat, e aquell es dolent ans del desastre qui es pensiu de les coses en que ell se delita ne li ffalguen.

Per eguall es la dolor de la cosa perduda e la phahor de la cosa perdedora. Aquel pot squivar fortuna qui la pot sofferir.

L om desmesurat e ffoll cuyda que sa benehurança li dega esser perpetuall, e cuyda que totes les coses que li son avegudes li degen crexer no solament durar.

Car lo vertader be no mor: ell es ferm e perdurable.

LA XCVIIIJ^a EPTA *Quis dubitare, mi Lucili, potest*

Que philosofia no es cosa que s puga donar en manera de beniffet; e del primer se[gle] qui fou lavors e del segle present qui tant es lutxorios e ultratgos. E disputa contre Possidomus que les arts mechaniques no foren trobades per philosofia. E que lls homes d aquell rustech segle no eren pus savis, ans eren semblants a savis.

Sens nombre son los exemples de aquells qui sotarren lurs fills jovens, sens gitar lagrimes e sens menor dol, e qui tantost com los agueren sotarrats tornaren a cort o al consell e a ffer altre offici.

Pren aço que nos appellam lo temps de un hom e acompara ll a la desme-

surada granesa del temps que tu veuras que fort richa cosa es ço que nos desiyam e que nos spera.

E axi aquel qui es mort no ha res perdut sino les coses d altri. L om es pus cert de son dan que de son profit.

E per ço tu no deus percassar occasio de menar doll, ne per ton doll agreuyar lo dampnatge qui es leuger. Lex en exir les lagrimes per elles matexes car elles poden exir sens cridar e sens tot brogit.

Car negun hom no comença volenter ab l om trist e molt menys ab la tristesa.

Car lo savi deu finar son dol, mas ell se deu recordar longament de sos amichs.

Mes val per lo dol assuauar pensar que aquell qui es partit no pot nengun mal sentir.

Tots los homens jovens e vells son engualls, car de tot lo temps no se n ve en part que la molt pus xicha cosa que hom pot pensar. Car la cosa fort xicha es alguna cosa, mas ço que nos vivim es acostat a no res, pero nos som axi fora de seny que nos o despesam ffranchament.

LA Cª. EPISTOLA *Liberalis noster nunc tristis est*

Que hom deu fermar lo coratge contre totes coses que avenir poden e que totes aquestes coses presents son mortalls axi com nos metexes. E que contre discucio no ha mester menyspreu, mas equinamitat, ço es pasciencia.

Tulli parla pus noblament que ell, mas la cosa qui es menor de la molt gran per ço no [es] pas molt xicha.

LA CIª EPISTOLA *Puto inter me teque conveniet*

Assi disputa Senecha contre aquells qui dien que sola virtut no fa benahuyrat l om sens los plaers qui venen deffora e ll fa, ço dien ells, benehuyrat, mas no molt benehuyrat. Hon ell nos mostra que aquestes coses no son bones ni males e per ço l om benehuyrat e dolent. E de la excellencia del coratge.

Cascun jorn e cascuna hora nos mostra com nos som no res e per algun argument nos fa membrant de nostra fragilitat e de nostre esser no res. E mirant al jorn de huy nos costreny a penssar de nostra mort.

De quant es gran follia dir: yo fare asso hi aço, axi vull ordenar ma vida la qual no es senyora del jorn de dema.

Negun hom no deu res prometre de ço que es a venir, com lo temps que tenim present nos scapa entre les mans.

E qui smena cascun jorn, axi com tota ça vida, aquell es segur. Lo temps es prop: corre e scapa a aquells qui viuen en sperança.

Caler nos deu de ben viure no pas de longament viure; e deus saber que alguna vegada vinga be al hom de no viure longament.

LA CIJ[a] EPISTOLA *In epistola qua de morte*

Fenex lo XVJ[en] libre. Comen[ça] lo XVIJ[en] Que no deu caler al hom de la curta vida; e molt gran spahi de vida es venir a sapiencia o saviesa.

Los bons se acorden tots a una sentencia, ço es a la veritat, car la veritat es tot jorn de una força e de una cara.

Pensa en ton cor que gran claretat es aquella hon tantes stelles mescles ensemps lur claror e lur luminaria.

Lavons diras tu que auras viscut en tenebres quant hauras aquella perfeta claror entegrament vista, la qual tu mires al present scurament per aquests strets camins de to(t)s ulls.

Pensa com gran proffit nos fan los bons exemples; tu sabras com altretant no[s] es proffitos la presencia dels prohomens com la lur remembrança.

LA CIIJ EPISTOLA *Eam partem philosophie*

Si la partida de philosofia qui contre los mandaments es ultratgosa; e de la advocassio contra lo mal del poble e lur opinio.

Guardat que tu no t vages vanant de philosofia. Car molts homens ne son cayguts en grans perills per philosofia desmesuradament e ultratgosament usar; ffes axi que ella te aluny e tolga tots vicis e que tu no ho retrages als altres los lurs. E que tu no sies contrari del tot a les costums comunes.

Ella loha al hom de esser savi sens vana gloria e sens ergull.

LA CIIIJ EPISTOLA *Petis quod in diem suum dixeram*

Que hom no deu demanar lo que hom no volria empetrar. E quina differencia es entre los decrets e los manaments; e que a acabar sapiencia los vicis no valen res sens los altres e que segons empero algunes altres coses hi son necessaries.

Com donchs cuydes tu que l coratge, qui en tots lochs es naffrat e distort, puxa garir per mudament de lochs? La sua malaltia es axi greu que ella no pot esser curada per anar de loch en lochs: lo peregrinatge no fa l om metge ni bell parler; neguna art no s apren per ocasio de lochs.

Tol tota malvestat de ton coratge si tu vols haver peregrinatge alegre.

Car en aquesta vida foscha e tempestuosa no y ha sino un sol(t) port, so es, meysprear les coses sdevenidores. A esser segur al port e a reebre ardiment los fets de fortuna sens dupte e sens amagarse, la natura nos ha engendrats de gran cor

Lo prohom pot viure e pot morir malgrat de fortuna; ell usa tota sa vida en guerra ciutadana, o en guerra de vicis.

LA CVª EPISTOLA *Tamen tu indignaris aut quereris*

Que hom deu consentir als decrets esdevenidors.

Partida de seguretat es no jens fer fellonament: los fellons o los ergulloses menen una vida comfusa e terbola. E tant dubten com ells no han als altres. Esser pot per algun aveniment que l hom qui ha massa sciencia no aura perill, mas neguna cosa no l pot assegurar. Car tot jorn se cuyda esser sobrepres ja que no u sia e en dorment o soffer.

LA CVIª EPISTOLA *Erras, mi Lucili, si existimas*

Que ls vicis son dels homens no pas del temps; e que l hom per malvada costuma pecca sens haver vergonya; e que ls peccats segons la consciencia poden esser segurs.

La pahor nos rete, la força nos empeny avant e dona ns ardiment. mesura nos refrena e ns retrau atras. Alegria nos exalça, tristor nos baxa: finalment nos fem tot quant fem per manament de malicia o de virtut.

Yo dire a mi metex ço que yo vex que tu m deus dir. Nos havem stampada e alargada ultratgosament la philosofia axi com les altres coses; nos som axi desmesurats en la lectura com en les altres coses. Nos no u pream pas per smenar nostra vida, mas per disputar ab los escolans.

LA CVIJª EPISTOLA *Nunquam credideris felicem*

Com lo coratge se deu ordenar contre la aspresa de fortuna.

Aquell qui es desgarnit e no es apparellat s espanta de les coses leugeres. En aço devem nos entendre que neguna cosa no ns sia sospitosa e que nos pensem totes les coses ans que elles sdevinguen.

Molt bona cosa es soffrir ço que hom no pot smenar, e sens planta aconpayar Deu de qui proceexen totes bones coses.

Per que nos devem alegrement e apertament obeyr als manaments; aquell coratge es gran qui a Deu s es donat. Aquell es bax e foraviat qui rebuja e contrasta e s plany del orde del mon e ama mes castigar Deu qu[e] si metex.

LA CVIIJª EPISTOLA

Assi conforta Senecha Lucill son amich de la mort de son fill qui mori en la infantesa, e mostra ns que hom deu finir son dol per raho, no per delit.

L om se deu carregar segons sa força e no devem empendre mes sino tant que nosaltres hi puxam bastar. Tu no deus pas englotir tant com requer la volentat, mas tant com pots reebre e retenir. Tota hora empero sies tu de bon cor, e apendras tant com te volras.

Aquell qui apren e aquell qui ensenya deuen haver un metex proffit.

Tanta es la força de philosofia que ella ajuda e proffita, no tant solament a aquells qui la studien, mas encara a aquells qui ab ells conversen.

Car la natura ha donat a tots fortalesa e seti seny de virtuts. Nos som tots nats a totes coses.

A ffratura fallen moltes coses, a avaricia fallen totes; lo avar no sta ab negu, aci metex es el malvat.

Riquesa no es gran heretat, mas encoratge; e que que aquell es rich qui s acorda ab sa pobresa que s fa rich de poch.

Aquell no ha [de] res fretura qui res no cobeeja; aquell es perfet qui pot voler ço qui es assats.

Car lo enginy tendre fort leugerament se adressa a amor de dret e de honestat.

Algunes coses pus leugerament se desijen del coratge del tot que elles no retornen a temprança.

Molt pertany al fet a quina intencio hom se meta a studiar en alguna sciencia.

Lo bon jorn se n va primer, e sobreve ns malaltia, e la trista vellesa, e pena e treball. E la fi la mort nos enporta sens pietat.

Car hom no s efforça james tant de correr com hom fa fugint, e los bons jorns se n fugen tots primers.

Cascun jorn nos placia axi com a fort bo sia, mes, e disposat en nostre profit, hom deu sobtosament svahir e cuytar ço que fugs.

Car la vellesa es una enfermetat de que no pot guarir.

En aquell temps que lls Reys foren en Roma hom se podia apparellar al poble de les males sentencies que ells donaven, segons que hom troba en lo libre dels sacrifficis.

La c(v)ix^a^ epistola *Fabiani Papirii libros*

Que l parlament philosoff deu esser pus simple e pla que revers e curios.

Tu desiges saber si l savi proffita a altre savi. Nos diem que l savi es ple de tots bens e que el es vengut a la sobirana altesa.

Los bons proffiten entre ells. Car ells exerciten les virtuts, mantenen la saviesa en son stament la hun al altre.

Lo malvat fa dan al malvat e l penyora disent sa fellonia e sa pahor, concentint li sa tristor, lohant li sos delits.

Si tu vols dir que l un savi no aproffita al altre mas a ssi metexs axi, pots tu dir que la mel no es dolça.

Lo savi no pot durar en l abit de son pensament si ell no ha ab si algun qui sia tall com ell, ab qui ell partescha e faça comunes ses virtuts.

Algunes coses son les qualls los savis veen pus diligentment en nosaltres que en ells metexes; sobre aço lo savi servira al savi de aquella cosa molt e molt honesta qui es una met[e]xa cosa voler e una me[te]xa cosa no voler. E liurara lo lo jou egualment e fara l om bo e perfeyt.

LO CX EPISTOLA *Omnis dies omnis hora*

Ffenex lo XVIIJ^en^ libre. Comença XVIIIJ^en^ de subtos e no ppenssat terme destinat hon ell repren aquells qui volen alonguar lur vida per turment o per sutzura.

Deus qui es nostre pare nos havia apparellat e mes prop de nosaltres tot ço que ns devia tornar a be: ell no spera pas que nos o anassem cerquant. E ha luyat de nos e amagat en perfons les coses nohedores, ço es les menes d aur e d argent. Nos no ns [cal] planyer sino de nosaltres metexes. Nos havem trobades e meses defora les coses d on nos perim malgrat de natura qui les havia amagades. Nos avem mes nostre coratge sots servituts de delit al qual cove sperar començaments de tots mals. E havem sotsmes a cobeejança d onor e nomenada e a altres coses vanes e sens proffit.

Ne tu no fas pas molt a lahor si tu menyspreses vexela d or e d argent e pedres precioses. Car quina virtut es meysprear les coses ultratgoses e superflues? Lavors te loha quant tu meysprearas les coses necessaries.

Lavors te preare yo quant tu menysprearas lo pa gros ple de arestes e que tu creuras, quant necessitat o requerra, que les erbes no nexen solament per les besties, mas encara per los homens. E que tu sabras que dels brots dels arbres pot homplir lo ventre.

Vols tu menysprear los delits de les viandes? Que garts la fi.

Quina differencia es si aquella cosa que fortuna te pot donar o negar es fort petita, hoc lo pa he l aygua, son en senyoria d altri? Mas l om es franch sobre lo qual fortuna no ha jens de poder, ni tant ni quant de senyoria.

Axi es si tu vols contendre ab Deu, qui res no desija, no t cove desijar alguna cosa.

LA CXI^a^ EPISTOLA *Quomodo molestus est jucundum*

Assi ns posa Senecha una transitoria disputacio de la lahor e del preu que hom dona al hom apres sa mort. E apres ne parla segons philosofia.

Lo vertader philosoff e qui es perfet en obra, no pas en artiffici, ell es en loch apparent e es maravellos e alt de vera granesa.

Ell se te per pagat de sa granesa e aço no es pas maravella. Car es crescut tant alt que fortuna no y pot bastar ab la sua ma.

Tota la vida basta emvides en appendre aquesta sola cosa, ço es, a menysprear la vida; car la vida no es pas axi gran cosa a governar com a meysprear la, car negu no la ha be sino aquell qui l a meyspreada.

LA CXII EPISTOLA *Quid ista circumspicis*

Del perill qui ve al un hom de l altre; e de que es tengut la un hom a l altre e com deu usar philosofia.

No es negu a qui sa vida desplacia: los homens [amen] lur vida e la avorrexen aximètex; lavors donem sentencia d ell quant ell nos aura assegurat que ell avorrex lutxuria

LA CXIIJ EPISTOLA *In Nomentanum meum fugi*

Que lunyar se de la gent e donar se a ociositat no profita res, ans nou sens melorament de coratge. De la magnanimitat e de la excellencia del sperit humanall, que ll no deu dubtar mall ne treball. E asso ns mostra Senecha per exemple de Socrates e de Cato.

Cascun animal fa alguna cosa per si, mas la virtut per si no fa neguna cosa, ans hobra ab l om: Tots los animals o son rahonables axi com los home[ns] e los deus, o son no rahonables axi com les besties mudes. Les virtuts veres son rahonables, mas ell[e]s no son ni homens ni deus, donques no son animals.

Assi t vull yo recomtar la sentencia de Possidomus.

Not cuydes, diu ell, james esser segur de les armes de fortuna: ab ses propies armes se combat contre los desarmats, donchs aquells qui contre lurs enemichs son armats contra fortuna son desarmats.

E llas! e com son los homens en gran error per la qual ells desigen haver senyoria ultra mar e s tenen per benehuyrats si ells poden conquistar moltes terres, e si ells ajusten de jorn en jorn a lur conquesta. Vols tu saber qual es la pus gran senyoria que l hom puxa haver? Si es esser senyor de si metex.

E diga a ssi metex: a mi ve esser just tot per mon grat.

No qual ja regordar qual sia lo pus gran do de la cosa justa, car ell es en tu metex ficat dins ton cor. Si m ajud Deu tu volries esser fort sovint just ab blasme e ab vergonya e lavors, si tu est savi, la mala intencio ben guanyada te deu adelitar.

LA CXIIIJ EPISTOLA *Que observanda sunt tibi*

Que quatre coses son qui empatxen la hun hom viure ab l altre, e un hom squiva lo desayre de aquestes quatre coses; e que gran partida de seguretat es no fer res malvadament.

Lo nostre coratge alguna vegada es Rey e alguna vegada es tirany, so es, malvat senyor; lavors ell es rey quant ell guarda a honestes coses e quant ell percassa e procura la salvetat del cors qui es a ell comanat, e no li mana fer neguna cosa sutza ni vergonyosa.

E no es asso gran follia que degu de nos no s pens que ell es mortall e que es feble e no pensa que ell es vell?

Neguna cosa no t profitara tant a temprança e a mesura de totes les coses com sovent penssar que nostra vida es curta e incerta. Que s que tu fasses guarda t en la tua mort del malvat robador.

LA CXV^a EPISTOLA *Tardius rescribo ad epistolas tuas*

Assi disputa Senecha cavillosament que les volentats o los moviments de coratges son cors la qual disputacio ell dampna tantost.

Lo parlament es ornament del coratge; si ell es affanyat, e polit, hi acolorat, e fet studiosament, ell mostra que l coratge no es pas net e que en ell ha alguna cosa de franquesa: paraula polida e cimentada no es ornament de prohom.

No he cura si be jo m son malvat appellat, mas que yo rich sia cridat. Negun no demana del hom si es bo, mas si es rich; hom no demana com ni en qual manera ell es ab ses riqueses avengud e com les ha guoanyades, mas tant solament quant ha valent. Cascu es presat segons ses riqueses.

Negun avar no pot esser sens pena.

La moneda se posseex e s garda ab pus gran treball que no s goanya. Car los avars gemequen e menen gran dol dels dans que lls esdevenen qui tots jorns lo[s] semblen pus grans que no son. E jatsia que fortuna no ls tolgua res tot los sembla dan ço que guoanyar no poden.

Negun hom no[s]te per pagat de benehurança per be que li vingua corrent, ans se planyen tots de lurs sensals e de lurs deutors e mes amen tostemps lo que han lexat.

Lo philosoff creu que tot son proffit sia en ben viure e lavors cuyda ell esser savi: quant no dubtara no cobeejara res.

LA C[X]VJ EPISTOLA *Ubi est illa prudentia tua?*

Ffenex lo XVIIIJ^en libre e comença lo XXe Quals coses fan a ssoffrir en sta vida e que esser prepensiu e provehit de les coses molt greus les fa molt leugeres; e que hom deu de bon cor sofferir la vanitat de la mort e destinacio.

Negun vici no es sens deffença ni sens sensacio, car cascun vici ha vergonyos començament que longament se pot perdonar. Mas com se scampa pus amplament tu no l poras acusar si ll lexes començar

Si delit ve per si sens necessitat aço es lutxuria; lavors contrastem als delitz quant ells venen. Car axi com ja he dit pus leugerament hom tira atras al entrar [ço] que hom no trau defora quant ell hi es intrat.

Sabs tu per que nos no podem fer aquestes coses per tall com nos cuydam poder? Per ma ffe no es altra occasio si no que nos amam nostres vicis e lls deffenem. E amam los mes scusar que lunyar los del tot de nos; la natura ha donat al hom prou de força si ell la volgues usar per si.

LA CXVIJ^a EPISTOLA *Id, de quo quæris, ex his est*

Que hom deu temprar la cobeejança de appendre e que es gran proffit usar sovin ab lo savi; e que ells jovens son pus abrivats a philosofia que lls

vells: hon ell repren aquels qui aprenen philosofia per disputar e no per viure.

Certes no es mala cosa ço que al malvat nos ha costar, donchs saber es bona cosa. La cosa que negun no pot haver si [no] lo bo es bona.

La natura no ns ha pas donat axi liberalment ne axi benignament lo temps que nos hajam leer de perdre n ni tant ni quant.

Ves que ns delitam nos de perdre en va la pus gran partida d aquest temps qui tant tart es e ysnell e que ns porta!

Torna philosofia en delit com ella sia rem[e]y e medecina.

LA CXVIIJ^a^ EPISTOLA *An «sapiens sapienti prosit,»*

Senecha prova per molts exemples que la un savi proffita al altre.

De gran coratge es aquell qui res no demana e qui no suplica a negu e qui diu a fortuna: yo no he que fer ab tu; no auras ja senyoria sobre mi; yo se be que tu tornes atras los bons e los honrats e los malvats: yo no t deman res.

Car james no fou hom qui s tinges per pagat de la cosa que ell havia desijada» jatsia que ella li semblas molt gran ans que la hages.

So que tu cuydes que sia la sobiranesa es scola. Mas cascu es enganat en ço que no s conex en lo veure.

La cosa se fa bona pot esser malvada. Mas la cosa qui es honesta no pot esser sino bona.

Neguna cosa molt petita no es bona: quant ella comença esser bona ella es petita.

LA CXIX^a^ EPISTOLA *Ex Nomentaneo meo te saluto*

Ffenex lo XX^en^ libre. Comença lo XXJ Que hom no deu desijar que Deu se agreuge contre los mals homens e que sovint continuar philosofia hom pot haver conexença del be e del mal necessari e ultratgos.E que lega cosa es dir que benehurança [de] vida es mesa en menyar pa hi aygua.

Nos no podem axi poch haver que no sia prou sino volem demanar e pendre de nos metex ço que ns fallira, car no ha neguna deffensio.

No res desijar e[s] haver assats.

Yo he fam, cove que meng: mas a natura no cove de res sino pa d ordi ho de forment, car ella no voll pas lo ventre adelitar, ans lo vol umplir. Yo he set, cove que bega: mas no pertany a natura de demanar mes sino apagar la set; ni ha cura si l anap es d aur, o de crestall, o de pedra preciosa, o de terra, o si hom beu aygua cullida ab les sues mans.

Si nos havem fam prengam ço que tost e pus leugerament podem haver car la fam agrada tot ço que nos pendrem; l om famolench no rebuja deguna vianda.

Qual es pus gran cosa, haver prou o molt? Qui molt ha mes desija e aço es argument que ell encara no ha prou. Qui prou ha ell es vengut la hon lo rich no pot james venir, so es a la fi.

Ara m diras que aquell ha poch qui no ha fam, ni set, ni fret. E yo t dich que Deus no ha mes sino ço que es prou. No es james poch e ço que no es prou no es james molt.

James moneda no feu hom rich, ans n esdeve tots jorns pus cobeejos com mes n a.

Mas aquell qui es ordonat e s te per pagat de ço que natura requer, no tant solament es fora de pobretat, ans encara es sens pahor de ella.

Mas aquell que nos havem separat del poble e de fortuna es benehuyrat dins si metex.

Quant tu [no] as gran fam rebuges tu totes viandes si no son pagos e palayes: la fam no es gens fastigosa ella s te per pagada de cessar.

Deus qui crea lo mon e ns stabli regla de viure ordona e volch que nos fossem sadols, no pas delicats.

Vesem donchs aquest beniffet de natura e comptem lo entre ls grans e pensem que aquest es un dels pus grans beniffets de ella. Que tot quant hom desija per necessitat se pren sens fastig.

La CXXª epistola *Quid vocentur latine «soffissmata»*

De la vertadera granesa del philosoff la qual no s pot goanyar per sofismes.

Honestat appellen ells aquella cosa qui ha raho de dret offici, axi com graciosament sostenir ni ajudar a sson pare e a ssa mare en lur vellesa, soccorrer a la pobretat de son amich, coratgosament combatre per sa terra, saviament e amesurada jutgar de una questio.

Neguna cosa no es bona sino aquella qui es honesta, e la cosa qui es honesta sens dupte es bona.

Neguna cosa no m par bona la qual se puxa malvadament usar. E tu veus be que molts homens usen malvadament riquesa, noblesa he força.

Molts homens son qui no donen pas lo lur, ans lo lancen e scampen; yo no tinch pas per franch aquell qui no sab sa moneda gardar. Negligencia contrasta graciositat, follia contrasta ardiment.

James l om perfet en virtut no malesex fortuna, james no s agreuja de cosa deguna que li avinga.

Molt gran argument es de coratge, venint del pus alt loch, si ell te per baxes e stretes aquestes coses ab les quals ell conversa e no ha pahor de ixir se n car be sab hon deu anar qui s membra d on es vengut.

Guarda com nostre pensament es orb, car la cosa que ha a venir, axi com yo he dit, se fa al present e una gran partida n es ja feta. Car lo temps que nos havem viscut es alla hon era ans que nos visquessem.

Alguns son qui alguna hora volen contrefer lo savi, altra lo foll, ara contrefan lo pobre, ara lo rich, ara lo tarda, ara lo amesurat, ara lo franch, ara lo scas, ara l aspre, ara lo delicat: aquesta diversitat es gran ademostrança de malvat penssament.

Gran cosa es tots jorns mantenir se de una manera, e aço no pot fer negun sino lo savi.

Ffes que tu puxes esser loat o al menys que tu puxes esser conegut. Tant es lo mudament de la gent que tu pots demanar a bon dret de algun que tu vist hir e dir: qui es aquest?

La cxxiª epistola *Cupio, mehercules, amicum tuum formari*

Assi ns mostra Senecha, per exemples de les vinyes e del cami, del enginy envellida que no s pot smenar.

Les coses qui s mouen per força son tardives e aquelles qui s mouen de grat son prestes e ysnelles.

Cascun de nos enten que ell ha en si alguna cosa qui mou ses volentats mas no sab que s es.

Cascun animal tantost com es exit del ventre de sa mare conex la cosa qui li es contraria e squiva la; les guallines entre les altres coses han pahor de la ombra del mila quant passa volant sobre elles: negun animal no ve a vida sens pahor de mort.

Neturall cosa es de rebujar les coses nohibles sens negun penssament: tot ço que natura mana se fa sens consell.

Tot ço que l art te ensenya es cosa no certa e diversa, ço que natura dona es eguall.

Jatsia que les besties mudes sien grosses e no proffitoses a fer les altres coses pero a viure son elles ginyoses e avisades. Tu veuras que aquells que als altres no son proffitoses a ssi metexes no fallexen.

La cxxijª epistola

Assi disputa Senecha e mostra [per] moltes rahons aquelles virtuts no esser animalls e sobre ajusta una moral dottrina de força e de justicia.

Lo jorn es ja axiquit e que n son retret, mes encara hi ha prou spahi per ben affer a qui s voldra levar mati ans del jorn. Aquell fa a lohar qui spera lo jorn e qui s leva en l alba; a blasmar fa aquell qui jau gran dia entro sus al jorn ixit.

Negun jorn no es molt lonch al hom be obrant.

Molt mes maleuyrat que aquells se mouen contre natura qui beuen en deju, que angolexen lo vi a les junctures e son ja embriachs quant van menyar.

Aquella embriaguesa dona delit que troba l estomach e l ventre buyt.

La cosa oblidada no ret negun delit [a] aquell qui la hoblida.

La intencio de dretura es simple, e que aquella de la malicia es de diversa manera e diversificha en tantes maneres.

Totes coses son leugeres e prestes [a] aquells qui seguexen natura. Mas la vida de aquells qui fan contre natura es semblant de aquells qui naden aygua munt en l aygua dels flums.

La cxxiij^a^ epistola

De moltes diversitats de vicioses parlaments e que parlaments [muden] de forma segons qualitat del coratge d aquel qui parla; hon ell parla breument contre lutxuria.

Neguna cosa no es greu [a] qui la vol reebre en paciencia.

E per ço no deu hom menjar ans que la fam no u mana.

Cosa es necessaria usar se e haver apetit al menyar, car algunes vegades aximetex los richs han fretura d alguna cosa. Negun no pot haver tot ço que voll, mas be pot no voler ço que no ha usar alegrament les coses axi com hom les troba. Una gran partida de franquesa es haver lo ventre axi ben duyt que el se tingua per pagat de ço que hom li dona.

Aquella prova es molt certa qui ve de longua costuma de sofferir los desayres en pau e en pasciencia sens fastig, sens brogit e sens brega.

Malvats homens nos semblen aquells qui reporten les males paraules davant la gent. Mas assats son piyors aquells qui reporten e representen los vicis e lls publiquen; lo parlar d aquells es fort dampnos.

Axi la paraula dels lausengers e lagoters qui lohen les coses perverses se fiquen e s aturen en lo pensament longament.

E per ço deu hom cloure les orelles a les males paraules tantost com hom les comensa a hoyr.

Gran oradura es de procurar e crexer los bens de son hereu, e levar a ssi per gardar a altri, e l amich fer enemich. Car quant mes haura ton hereu e ha mes sperança de haver, tant mes sera alegre de ta mort.

Mes te val menar bona vida que haver bona nomenada.

Negun no torna bo d aventura; la virtut se cove a pendre delits, e es cosa petita e baxa e de negun preu, e es comuna a les besties mudes.

Pobresa no es mala a negun si no aquell qui la rebuja. La mort no es pas malvada car ella sola es eguall e dretura a la humanal generacio.

La cxxiiij^a^ epistola

Que al savi no cove esser sollicitos son parlament de la belesa del coratge e que la benehurança de totes les belles coses de aquest mon no es vertadera ne perfeta, ans es ficta e pintada de fora tant solament.

Si algun volgues conexer e jutgar de les coses menudes, no per vista mes per tocament, el hom no ha negun membre qui axi tost ne axi subtilment senta una cosa menuda com fa l ull: donchs l ull deu esser jutge del be e del mall.

Axi dich yo que l be del hom no es pas en l om sino en quant aquell ha raho perfeta; lo be del hom es coratge franch e dret qui tot[e]s coses soste en si e qui ha neguna cosa no es sotmes.

Lo be no pot esser sino la hon es la raho; donques be de natura perfeta no pot esser en natura no perfeyta.

Aquella cosa es pahorucha qui alguna vegada pot esser segura. Neguna cosa no es viciosa sino aquella qui pot esser virtuosa.

Aço es coratge net he pur semblant a Deu exalçat sobre les coses humanes qui tots sos bens ha dins si metex, so es animal rahonable. Qual es ton be ? La raho perfeta e fforçat de aquesta crexer e exalçar tant com tu pots. Lavors te tingues per benehuyrat com tot ton cami nexera dins tu metexs.

Quant tu no veuras neguna cosa que tu cobeeges entre totes aquestes que ls homens desijen revisant e regordant, yo t dare una petita regla per la qual tu t governaras tot be: quant tu entendras e conexeras quals benehuyrats sont molt dolents

Treva de Jaume II d'Aragó ab el rey de Mallorca

(Nota de l'Arxiu Municipal de Manresa)

Jaume II, rey d'Aragó y comte de Barcelona, tingué que lluytar sempre, unes vegades ab el de França y altres ab Jaume de Mallorca y ab el rey de Castella.

En l'any 1295 diuen els Anals de Catalunya Jaume II pactá ab Felip de França y ab Jaume de Mallorca son oncle, quedant assegurada la pau general, confirmada en 1298 a Coplliure, aon se varen fer mutuo regonexement de drets el d'Aragó y el de Mallorca.

Del llibre del Veguer de Manresa copiem el document que seguex:

«Als molt amats e honrats als sotsveguers de Menresa,d Osona, de Berga: e de Ripolles. De mi en Gauceran de Miralles veguer del senyor rey. Saluts e amor. Femvos saber que havem hauda carta del maestre del temple que ha presa treva del senyor rey e del honrat avunde seu, la tenor de la qual es aytal —«Al honrat savi e discret al Veguer de Berga e de Ripolles, Frare Berenguer de Cardona de les coses de la cavalería del temple en Arago e en Catalunya humil maestre e visitador en Espanya. Saluts e bona amor. Fem vos saber que nos per volentat e per manament del senyor rəy d Arago som venguts en les partides de Rossello e havem alongada la treva d açi a la festa de nadal primer vinent e d ali avant tro que la una de les parts reba la dita treva e pus sie retuda que hi aja encara un mes de tinença, perque nos vos deim e us manam de part del senyor rey que vos façats cridar la dita treva per tots los lochs de vostra veguería e no sufirats ne consintats que negu qui sots vostra jurisdiccio sía, ne altre, faça mal ne dan a neguna res que n sía de Rosello, de Cerdanya e de Conflent con nos en fe del senyor rey haiam presa e alongada la dita treva e en aço no metats negun dubte car stats cert que n fariets gran desplaer al senyor rey. E haiam vostra resposta si havets volentat de tenir la dita treva o no. Dat a Perpenya lo dissapte apres la festa de tots sants.»

«Encara vos deim e us manam de part del senyor rey e de la nostra que vosaltres que façats cridar la dita treva segons la tenor de la dita carta del mestre del temple. Dat a Miralles VI jorn de novembre.»

Tot seguit se feu, a Manresa, per en Bernat de Comellas pregoner, la crida seguent: «Ara ojats de part del senyor rey e del seu veguer con tuyt sapiats que treva es dada e acordada entre l senyor rey e l ourat en Jaume avoncle seu, d açi entro a la festa de Nadal primera vinent, e d ali a avant entro que la una de les parts reta la dita treva e pus sia rebuda que la haia encara un mes de tinença. perque lo dit vequer mana de part del senyor rey a tothom que null hom durant la dita treva no faça mal a null hom de Rosello, ne de Cerdanya, ne de Conflent. ne de la terra o jurisdiccio del dit avoncle seu. E si alcu o fara lo cors e l aver sera encorregut en poder del senyor rey. Quod fuit factus VI idus (día 8) novembris anno Domini MCCXC.VII.»

JOAQUIM SARRET Y ARBÓS

CAPELLADES

Origen etimologich

Confós y malmès en lo pladeig d'algunes opinions l'origen etimològich de Capellades, réstans bona mica difícil d'esbrinar ab certesa:

I Hi há qui, fonamentat en la tradició, diu que Capellades deu son nom a una filla de l'antich senyor del Castell de Claramunt qui volgué ferse monja, y a la qual son pare complacent l'hi doná per dot lo *feudo* del terme que ara es de Capellades, fundantse ab aytal motiu en aquest lloch *un convent de monjes*. Dit convent fonch posat sots la protecció del Cenobi de Sant Cugat del Vallès, y tenía una capella baix l'invocació de la Mare de Deu, cuydantse de la direcció espiritual de les religioses predites un sacerdot posat per los de Sant Cugat. Era de *monjes del capell*, vulgarment anomenadas *monjes capellades*, y d'aquí, segons la tradició, pervingué el nom *Capellades* (1). Aquesta creença apar arrebaçada de fonament crítich, puix no'ns la referma cap prova documental trobada.

II Altres atribueixen l'etimología de Capellades al fet de que, trobantse en certa època molt vexats y oprimits per llur senyor los súbdits del de Claramunt, fugiren de ses terres y llars, abandonantles, y refugiantse en una *capella* d'allí prop, dedicada a la Mare de Deu. Aytal *capella* afirmen qu'existía en lo lloch ahont avuy hi há l'esglesia parroquial de Capellades, y pertanyía al Monestir de Sant Cugat del Vallès, juntament ab lo seu terme. L'abat de Sant Cugat acullí y protegí als fugitius, agafant les estades que'ls tals feren a l'entorn de la capella el nom de *capelatis, capellatis, capelatas, capelades, capeladas,* y *capelladas* o *capellades*, pera significarnos qu'havíen sigut aixecades al voltant d'aquesta. (2)

Funden aquesta suposança, atenent que la rodalia del terme y parroquia de Capellades pertenesqué al Senyoriu de Claramunt, y que'l Monestir de Sant Cugat de Vallès fou senyor alodial de la vila fins a l'any 1835, percebintne delmes y primicies. (3)

Tenint en compte aquesta esplicació etimològica, l'antich *capellatis* documental, de *capellatus* llatí, significaría unes llars, families, població o estades etc., dependents, acostarades, pertinents, etc., a una capella.

---

(1) J. Puigjaner: «Apunts hist. de Cap.», quaderns n.º 1 y n.º 4.
(2) Arx. Parroq. Cap.: «Apunts hist. de la P.ª de Sta. M.ª de Cap.».
(3) Arx. Parroq. Cap.: «Apunts hist. de la P.ª de Sta. M.ª de Cap.».

III Una tercera opinió nos fa derivar el significat de *capellades* dels capritxosos enfillals *d'estalactites y d'estalacmites*, que, formades per los degotalls vorers a la Riera de Noya, donen a l'espadada cinglera sobre qual pla s'esten la vila la forma d'una fantasiosa serie de *coves*. D'açí'n vingué el nom *Capellades*, y aixís apar confirmarho el nom de *Capelló* dat a les roques d'est barranch, y d'un modo especial a llur *Barret* o penjoy d'estalactites de tosca que sobressurt del meteix. (1)

S'apoya aquesta opinió en certes variants de fonètica catalana tals com los diminutius en *at* masculi (*Arnavat* per *Arnavet* o *arnavet* d'*Arnau*) y en *ada* femení (*Bonada*, per *Boneta* de *Bonet* diminutiu de *Bo*) etc. que s'usaren antigament en la nostra parla (2) y de lo qual se n'originaría el nom *Capelló*.

Dona també fonament a la meteixa el nom *capellades* donat a Besalú (Gerona) a la *Riera Capellada* qu'en forma de reguerol comença més amunt del gran cingle de pedra calá dit *Roca Pastora* y llisca en sos principis al peu d'unes roques que formen *covaumes* com la *Vauma dels Encantats*, les *Vaumes Rodones*, la *Vauma del Cingle Petit* y altres. Sota meteix de *Roca Pastora* abundant deu d'aygua forma grossa concavitat cap dintre la crosta calcinal de la primera, quedant aixís coberta per aquesta com si l'aixoplugués y donás a la *Capellada* el signifcat de *riera cobe ta* o *amagada*.

Analogía semblant a les de la *Riera Capellada* de Besalú ofereixen les roques dels indrets de Capellades y especialment les de *Capelló* que d'origen també *mecanich* cobreixen y amagan pregones *coves* dintre de las quals s'admiran magnífiques enfilades de pedra tosca degudes a l'acció de l'aygua que traspúa gotejant per les escletges y esquerdes de dites roques.

Seguint aquesta opinió, lo vocable *Capelló* de *capell*, llatí *capelum*, s'apariona ab lo de *barret*, fentse aixís esplicable l'analogía y coordinació entre les aplicacions lèxiques *capell*, *capelló*, *Barret de Capelló*, y la de les variants documentals *capelatis*, *capellatis*, *capelatas*, *capelades*, *capeladas*, y *capelladas* o *capellades*, en lo sentit significatiu de *roques cobertes*, *tapades*, o *amagades* ço es *coves*, correlacionat ab l'home prehistòrich que habitá les del sobredit *Capelló*.

P. VINYOLAS, PVRE.
Vicari

Capellades, 1906.

---

(1) Arx. Parroq. Cap.: «Origens de Cap», folis 7 y 8.
(2) Arx. Parroq. Cap.: «Origens de Cap», folis 7 y 8.

RESSENYES DE LES CÁTEDRES

DRET CIVIL CATALA

Passades les festes de Nadal, seguint l'estudi de les generalitats dels contractes, s'esplicaren les modalitats, juraments y causa dels contractes.

Entrant a estudiar particularment cada contracte, se començá pels preparatoris: promesa de contractar, mandat, accions *adjectice qualitatis* y societat. Se seguiren estudiant els demés contractes segons la classificació del any anterior; y després les obligacions nascudes de quasi contracte y de fet ilícit.

Després de les obligacions, s'esplicaren estensament les successions per causa de mort.

S'ha seguit el sistema de plantejar casos práctichs encarregant especialment a dos deixebles llur estudi y discusió, y admetent als demés a pendre part en aquesta.

HISTORIA DE CATALUNYA

Passades les vagacions de Nadal, s'entrá, com ja's deya en la ressenya anterior, a historiar per peces menudes el regnat de Joan II y molt especialment la gran revolució desenrollada dintre d'aqueix periode, la primera de les tres que figuren en la nostra Historia y que tantes semblança tenen entre sí. Com ja preveyam també en l'anterior ressenya, aqueixa llarga y minuciosa lliçó umplí tot el periode que vá de Capdany a fi de curs, ab gran satisfacció dels alumnes que pogueren veure satisfet el desitx d'imposarse bé de tots els fets esterns y de totes les causes internes d'aquella gran commoció nacional que tanta exemplaritat enclou pels catalans d'avuy en día.

Tot lo publicat fins ara en histories y monografíes, y altres datos inèdits encara, foren posats a contribució a fi de que poguessen estudiarse, com en un plet, la rahó d'un y altre contendent en aquella llarga y accidentada campanya, donant a la part diplomática l'importancia grandíssima qu'enclou y que sol interessar en gran manera als alumnes.

Fou necessari els primers díes fer un estudi també molt detingut de la qüestió social dels Romences, a fi de que'ls fets y les accions de certes personalitats, com la den Verntallat per exemple, poguessen esser compreses a la llum de la veritat y's vegés ben clar lo que tenía carácter social y lo que tenía carácter politich; quan se tractava de patriotisme y quan també de personalisme, y lo que hi podía haver ancimeteix d'ambició y de vanitat en la devoció del un o del altre al monarca desconegut o al princep novament entronisat.

El Professor, valentse, com de costum, unicament dels texts históríchs y especialment dels documentals, cotejant, comparant y fentlos servir de pedra de toch, aprofitant totes les espontánees apreciacions dels interessats en la gran lluyta, trayent tota la substancia possible de les comunicacions sortides dels prínceps, de la Diputació, dels Concells, etc., sens aventurarhi may cap apreciació personal, logia que'ls alumnes per sí sols se fessen cada un el seu judici particular d'aquells trascendentals sussessos y s'emportessen una idea lo més clara possible de com s'havien manifestat en tant apretada ocasió les nostres virtuts y els nostres vicis nacionals. D'aquesta manera se fa labor històrica seria y profitosa y els alumnes quedan satisfets de l'ensenyança.

Al acabar a fi de Maig la narració començada a primers de Janer, a prechs dels meteixos alumnes se convingué en continuar els curs vinent aqueix sistema d'esplicació minuciosa, aplicantlo a la segona revolució, o sía a la del temps de Felip IV, que, ja més acostada, se fará doblement interessant als deixebles.

LITERATURA CATALANA

Represes després de Nadal pel Sr. Rubió y Lluch les esplicacions d'aquesta Cátedra s'entrá en l'estudi de l'historiografía catalana segons el següent programa:

HISTORIOGRAFÍA EN CATALÁ (1)

Se divideix en dos grans grupos que corresponen respectivament al periode *nacional* y al de la *decadencia* de la nostra Literatura: *A*), *els cronistes*. *B*) *els historiadors* Característiques de uns y altres.

A) Les Cròniques (sigles XIII a principis del XV)

Classes en que poden agruparse: I. *Cròniques monacals*. II. *Cròniques de carácter popular o militars*. III. *Cròniques generals*.

(1) Les investigacions dels últims anys han aclarit molt la nostra historiografía. No podent donar una biografía completa de les edicions y estudis que s'hi refereixen, ens limitem a citar el sòlit treball del Sr. Massó y Torrents *Historiografia en catalá (Revue Hispanique*, 1906), en el que ha sigut exposada ab tanta novetat la teoría de les *Gesta comitum* y se sistematisen per primera vegada els manuscrits que constitueixen el tresor de la nostra literatura històrica.—*A. R.* y *Ll.*

I Cròniques monacals (s. XII-XIV)

Moltes d'elles son escrites originariament en llatí, peró més endevant se barregen y enllacen tan estretament ab les en vulgar que, al menys per ara, no poden estudiarse per separat.—Rahó del nom de *monacals*.— Son les primeres manifestacions de la nostra historiografía. Les seves característiques: impersonalitat; tirada a la genealogía; son continuades successivament per diverses mans; sovint relacionen els fets históríchs ab donacions de que ha sigut objecte el monestir on s'escriuen.—Diverses formes que revesteixen.

El monestir de Ripoll, breçol de la nostra historiografía.—La seva significació en la reconquesta catalana.—Ripoll, panteó dels comtes de Barcelona, fins a l'unió de Catalunya y Aragó.—Els Arxius de Ripoll.—Literatura ripollesa en llatí, que mostra l'activitat històrica del monestir en l'època románica: *Plany* en honor del comte Ramon Borrell († 1017); *carmen in laudem monasterii Rivipullensis* de l'abat Oliba (1032); l'anomenada *Brevis historia monasterii Rivipullensis* (1147); poema en alabança de Ramon Berenguer IV († 1162). Prestigi llegendari d'aquest Comte, mantingut tradicionalment a Ripoll.—Altres obres literaries de carácter històrich, existents o escrites a Ripoll en aquella època. El *cantar satich* del Cid; opinions sobre'l seu origen. La *Vita B. Petri Urseoli*; es de procedencia ripollesa?—Vestigis de fonts ripolleses en els *Annales Massilienses* y el *Chronicon Dertusense*.

Gesta comitum Barcinonensium et regum Aragonum.—Families en que poden agruparse y el seu escalonament cronològich: *a*) Primera versió llatina (s. XII y XIII); *b*) traducció catalana (s. XIII); *c*) segona recensió llatina (any 1299); *d*) altres cròniques a base de les *Gesta*: *Geneología dels reys d'Aragó y comtes de Barcelona*.—La seva transfusió en les cròniques generals del XIV.

a) *Primera redacció ripollesa en llati de les Gesta comitum*.—Descripció del manuscrit estudiat per en R. Beer a la Biblioteca Nacional de París, que la conté. La seva primera meytat, en la que s'hi noten dugues mans, y que arriba fins al comte Armengol d'Urgell († 1183), es escrita en el s. XII. Continuació per dos altres mans, que arriben fins a tractar dels fills haguts per Jaume I de Dona Violant d'Hungría.

b) *El text catalá de la Gesta comitum*.—Es traducció del anterior, feta a les darreries del s. XIII?.—Raons que semblen justificar aquesta opinió del Sr. Massó y Torrents.—Manuscrits de la meteixa. Textes que s'aturen en Pere el *Catòlich* y en Jaume I.—Divulgació del text catalá de la *Gesta*.

c) *Segona recensió llatina de la Gesta*.—Manuscrits que'ns l'han conservada.—La seva primera edició per en Baluze; publicació per Mr. Barrau Dihigo dels fragments que la completen. S'atura definitivament en 1299 y l'autor parla com contemporani de l'invasió de Felip l'Atrevit. Es traducció del text catalá, completat fins al darrer any del sigle XIII?

Prestigi de la biblioteca de Ripoll qu' es considerada com a centre de la nostra historia oficial durant l'Edat Mitja. Testimoni de Pere III.—Aquesta fama encara durava en temps den Bernat Boades, que diverses vegades recorre aquella biblioteca pera documentarse sobre l'època comtal.—Les

biblioteques històriques dels altres monestirs románichs: Cuxá, Banyoles, Besalú, St. Pere de Galligans.

II Cròniques populars de caracter militar

Carácters distintius d'aquesta secció.—Els cronistes han pres part per lo comú en bona part dels aconteixements que relaten y's complauen en donar major relleu a aquells en que han intervingut. Els recorts personals y la tradició oral com a fonts d'informació. De vegades també s'aprofiten escrits anteriors (altres *cróniques* o bé *documents*) sense que això llevi may a l'esposició el carácter popular narratiu.—a) Les quatre *grans cròniques*: D. Jaume, Desclot; Muntaner y Pere III.—b) altres *cròniques especials*

a) *Les quatre grans cròniques*

Crònica de Jaume I.—Questió de la seva autenticitat.—Teories que s'han presentat sobre aquest problema: 1) autenticitat directa; 2) falta d'autenticitat; 3) autenticitat indirecta.

1) Dificultat d'admetre la paternitat directa, continua y total del rey en la *Crònica*. Silenci sobre ella, fins y tot quan fan l'elogi de D. Jaume, de Marsili y dels cronistes dels sigles XIV y XV, y singularment de Pere III. Els documents fins ara coneguts no donen cap argument definitiu en favor ni en contra fins arribar al de 1371.—Exemples que proven la facilitat ab que en l'Edat Mitja s'atribueixen als reys les obres fetes baix el seu manament y direcció.

2) No pot acceptarse hipòtesis d'una suplantació total y irreverent de la persona del rey. N'es una prova la consideració de que fruí en la Casa Reyal demostrada per els documents y la imitació del rey Pere.—Les errades y omisions no poden posarse com argument; ab aquest criteri s'hauría de negar també l'autenticitat de moltes altres cròniques.

3) Fragments de la Crònica en que's veu una má agena: el pròlech; els últims capítols.—Analogíes que presenta el cas de D. Jaume I ab el del rey Pere III ab el nom del qual tenim també obres històriques en les que sols va participarhi indirectament. Probabilitat de que baix la direcció de D. Jaume hi treballés alguna persona del seu seguici.

Estudi intern de la Crònica.—Parts en que's divideix y desproporció de les meteixes. Estensió ab que es referida la conquesta de Valencia.—Valor literari: severitat d'estil; riquesa de recorts personals; força patètica d'algunes escenes; vigorosa pintura dels personatges.—Valor històrich: no's pot apreciar degudament sinó comparantla ab els registres del Arxiu y sobre tot ab el seu Itinerari. Riquesa de noms propis y de dates.—Epoca de la seva redacció; poca llum que dona sobre aquest punt la Crònica meteixa. Sols pot deduhirse que hagué d'esser escrita en els últims anys de la vida de D. Jaume. Alusió al Sacristá de Lleyda *qui fo puys bisbe d'Oscha* (1273) en el cap. 489.

Traduccions de la Crònica en el sigle XIV.—Versió llatina del dominicá fr. Pere Marsili (1313). Es feta per encarrech del rey Jaume II valentse del text

catalá del arxiu reyal. Estudi del pròlech que precedeix a la traducció. El seu carácter: major ampulositat; influencia llatina eclesiástica, sobre tot en els discursos.—En el regnat de Jaume II sembla que fruí de major predicament que'l text catalá. Verossimilitut de que fos el Marsili el *librum actuum* que Jaume II enviava al seu cosí Sanxo de Mallorca (1313). El manuscrit dels dominicans de Mallorca (1312). L'enviat pel rey Pere III a Poblet (380). Els dos manuscrits que encara figuraven a la llibrería reyal a la mort del rey Martí: conteníen també el text llatí els manuscrits que posseiren successivament els infants Jaume y Alfons, fills de Jaume II? Manuscrit que s'en coserva avuy a la Biblioteca Universitaria de Barcelona.—El text de Mallorca que conté sols la part del Marsili referent a la conquesta de la illa. La seva traducció al catalá en el sigle XIV.—Devíen utilisarse pera'ls sermons de la Conquesta.—La traducció aragonesa del Mestre Joan Fernández d'Heredia inclosa en la *Crònica de los Conqueridores.*

Bibliografía de la Crònica de D. Jaume.—Manuscrits trecentistes de que'ns parlen els documents descoberts al arxiu de la Corona d'Aragó: els dos conservats al arxiu reyal; les copies del abat de Poblet (Destorrens), del infant Joan y de la ciutat de Mallorca (Barbastro). Descripció dels copiats per en C. Destorrens y J. de Barbastro que resten avuy día.—Altres trellats posteriors.—Agrupació de tots els manuscrits en dos families segons procedeixin del text tradicional o continguin les variants de la copia de Poblet.

Edicions del text original y de les seves diverses versions a altres llengues. —Estudis y comentaris sobre la *Crònica.*—La seva influencia en les cròniques posteriors.

Crònica den Bernat Desclot.—Escassedat de noticies sobre la biografía d'aquest cronista.—Va acompanyar al rey Pere en la conquesta de Sicilia? —Sembla fora de dubte que va pendre part en la campanya contra Felip l'Atrevit.—Estraordinaria riquesa de detalls que semblen recorts personals en la descripció del siti de Girona. S'hi trobava? En la última part del llibre, en ell se concentra tot l'interés quedant en segon terme la figura del rey. —Llibre avuy perdut y que en Boades atribueix a Desclot *del començament de les cases nobles de Catalunya.*

Estudi intern de la Crònica.—Son escás valor autobiográfich. Unich passatge en que en Desclot se posa en escena.—La seva comparació baix aquest aspecte ab les altres grans cròniques y sobre tot ab la de Muntaner.—Es la crònica de Pere el Gran per excelencia y així la bategen alguns manuscrits (*Libre del rey en Pere e dels seus antecessors.....*)—Severitat y impersonalitat de la narració. La frase: *diu lo Compte.*—Regnats que compren.—Aspecte deslligat y sense orde ab que son esposats els anteriors a Jaume I. Intercalació de la llegenda de la Emperatriu d'Alemanya. Vestigi d'una crònica, a base tal volta de les *Gesta,* aprofitada en els primers capítols.—Regnat de Jaume I. Estensió donada a la guerra de Mallorca que acusa una font diferent de la crònica del Conqueridor. Poch valor de la breu menció que fa de la presa de Valencia.—Capítols referents a l'historia de Sicilia intercalats al tractar del matrimoni del infant Pere ab D.ª Constança. Procedeixen d'una font siciliana? La presa de Murcia. A partir d'aquest fet, la figura

del primogènit adquireix cada cop major relleu, y Desclot sembla que's distregui de Jaume I.

El regnat de Pere III. Carácters distintius d'aquesta part de la *Crònica*: a) imparcialitat; b) valor històrich.

a) Franquesa ab que declara l'estat de la terra, no sempre favorable al rey, les disensions de la familia reyal y els fets que podríen fer resultar antipátich el protagonista.—A pesar d'això, se veu qu' en Desclot no pot dissimular el seu entusiasme per el rey Pere. Passatges en que principalment se manifesta: lluytes contra en Ferrán Sánchez, en els últims anys de Jaume I (el cronista presenta l' infant Pere com defensor dels drets de l'autoritat reyal, contra les pretensions de la noblesa); silenci de Desclot sobre la divisió del regne feta per D. Jaume a la seva mort; optimisme ab que es relatada la guerra contra Felip l'Atrevit, y comparació d'alguns episodis de la meteixa ab els corresponents de les *Gesta comitum*, no tan favorables al rey Pere.

b) Veracitat històrica de Desclot. Exactitut geográfica y rigorós encadenament cronològich dels fets de la guerra de Sicilia: riquesa de noms propis. —Superioritat del valor històrich d'aquesta obra sobre 'l de la crònica de Muntaner, tant en els fets de Sicilia com en la guerra de Felip l'Atrevit.—Documents cancillereschs apromptats en la composició de la *Crònica*: diverses formes ab les que s'hi presenten.

Epoca de la composició de la Crònica.—Pot donarse per acabada en el regnat de Anfòs II.—S'hi destríen molt bé dugues parts, entre les que sembla observar solució de continuitat y cada una de les quals apareix escrita seguidament y concebuda ab certa proporció: la una que arriba fins a la tornada del rey Pere a Catalunya pera'l desafiament de Bordeu, conta'ls fets de Sicilia; l'altre, la guerra dels francesos.—Capítols escrits anteriorment a la presa de Menorca (Janer de 1286).

Bibliografía. Manuscrits, edicions y traduccions.—Desclot y els cronistes posteriors. Sols es conegut per en Boades, a pesar de que l'abundancia de manuscrits que se'n han conservat prova fou una crònica bastant popular. El tenir un regnat comú, fa que sovint s'empalmin en els codis els textes de Desclot y Muntaner.—Interpolacions de capitols de Muntaner, (els referents a la donació de Sicilia als Anjou) que apareixen en alguns manuscrits.—Estudi d'altres interpolacions.

Crònica de Ramon Muntaner.—Biografía d'aquest cronista; aspectes principals de la meteixa. Estat dels estudis d'investigació. Arxius on poden trobarse documents que l'aclareixen (Barcelona, Mallorca, Valencia y Venecia). Arbre de la familia Muntaner.

La personalitat de Muntaner en la seva Crònica.—Es la única font que tenim actualment pera conèixer la seva infancia y jovenesa. Son naixement (1265). Viatje d'Anfòs el Sabi per el regne d'Aragó fins a França (1274). Entrevista del infant Pere ab el rey de França (Janer 1276). Sortida den Muntaner de Perelada (1285). Muntaner a la guerra de Menorca (1286): miracle del almogáver de Segorb. Desaparició de Muntaner de la Crònica durant deu anys. Apa-

reix a Sicilia. Continua presentació en escena de la seva personalitat desde'l setge de Messina (1300) fins a la fi de la Crònica.

Muntaner en l'espedició catalana a Romanía (1303-1307). Manera de judicarla dels historiadors bisantins Pachymeres y Gregoras; paralel ab en Muntaner. Les quatre grans campanyes de l'espedició. En quínes pren part? Paper important que Muntaner desempenyá en la de la Tracia y nombre de capítols que li dedica. Valor narratiu d'aquest episodi y relleu que hi pren la personalitat del cronista. Estudi dels seus principals episodis: estudi comparatiu de la batalla d'Apros (1305) en la Crònica y en les histories de Pachimeres y Gregoras.—Robería den Muntaner en el Negrepont (1307).—Son retorn en Sicilia (1308). Primer govern den Muntaner a Gerba (1308-1310). —Torna a Valencia: son matrimoni (1311).—Segona estada a Gerba (1311-1315).—Retorn a Sicilia (Març 1315); viatge a Perpinyá acompanyant el fill del infant Ferrando de Mallorca (estiu de 1315). S'instala definitivament a Valencia (Nadal 1315). Prepara una nova espedició a la Morea (primera meytat de 1316).—Comença a Valencia a escriure la *Crònica* (1325). Diverses reclamacions dels bens robats a Negrepont.—Assisteix a la coronació d'Anfòs III (1328) últim fet de que parla en la *Crónica.*

Ultims aconteixements de la vida de muntaner.—Cárrechs que desempenya a Valencia. Son testament (1329).—Muntaner a la cort de Jaume III de Mallorca (1332).—La seva mort a Iviça (1336).

Análissis de la Crònica.—Regnats que compren.—Carácter dels 27 capitols que dedica a Jaume I. No segueise la seva Crònica ni la den Desclot, però en cita de referents a la presa de Mallorca y Valencia y al regnat del Conqueridor. Recorts de la seva infantesa.—Regnat de Pere II. Carácter dels 98 capítols que hi dedica. Diferencies del seu estil y del de Desclot: (en quant als fets y la manera d'esposarlos). Ausencia de documents; alusió a un llibre relatiu a aquest regnat.—Records personals.—Regnat d'Anfòs II. Escassa estensió que li dona. Silenci de Muntaner sobre alguns dels seus fets. Capítols notables y de recort personal d'aquesta part: els referents a la campanya de la Balears. Cita d'obres històriques.—Regnat de Jaume II. Estensió que té en la Crònica. Comença la seva part més directa y personal. Enlláç estret entre'ls fets públichs y els privats de Muntaner, qu'esactor y escriptor alhora. Ausencia de fonts escrites. Desorde y buyts de la cronología en els fets anteriors a l'Espedició Catalana. Importancia que dona als de Sicilia que va presenciar. Muntaner única font catalana de l'Espedició a Orient; silenci de tots els cronistes posteriors. Relleu extraordinari que dona també a la seva governació de Gerba y als fets del infant Ferrando. Conquesta de Sardenya: no va assistirhi, ocupat com estava en la redacció de la seva *Crònica.* El *Sermó sobre'l passatge a Sardenya.* Epoca en que fou escrit —Importancia d'aquesta composició, escrita en metre èpich.—

Judici general de la obra.—Medis espositius. Estil casolá.—Vanitat nacional y personal. Sentit històrich providencialista y patriòtich. Esperit catalanista. Optimisme del autor y sentiment intens de la grandesa d'Aragó. Falta d'imparcialitat y tendencia a exagerar. Importancia que dona als fets històrichs quan se relacionen ab els seus personals.—Influencia de la fal·lera visionaria en el pròlech, tal volta per contagi de l'època.

Bibliografía.—Manuscrits, edicions y traduccions.

Crònica del rey Pere el Cerimoniós.—Pere III historiador.—Afició del rey a la historia desde la seva primera joventut.—Ses lectures històriques. Indicació de les conegudes. *Cròniques dels reys de França* que demana en 1339. *Cròniques* del Arcabisbe Rodrigo de Toledo (en 1342); *Crònica del rey Jaume* (en 1344) Petició d'antigues cròniques al bisbe de Girona (1345). *Cròniques dels reys de Castella, Navarra y Portugal* (en 1349). *Suma de les histories del mon* en francès (en 1362). Sant Isidor, el Pacense y Paulus Orosi (en 1370). *Cròniques d'Hungría, Dacia y Noruega* (comprades a París en 1370). *Cròniques de Navarra* (en 1373). *Speculum historiale* de Beauvais (en 1386).—Amistat del rey ab l'historiador Joan Fernández d'Heredia.—Culte del rey per els seus antipassats.—Traduccions d'obres històriques, promogudes pel rey Pere o escrites en él seu regnat: Traducció de les cròniques de St. Denís (1351-2); *Suma de les histories del mon,* traduída al aragonès per Joan de Barbastro (1362-1372); Juli Fronti (1369);adaptació catalana del *Compendi historial* de Beauvais.—Obres d'historia nacional que promou o escriu el rey Pere. Sentit històrich imperialista: a) *Crònica dels reys d'Arago e Comtes de Barcelona.* b) *Cròniques de Sicilia.* c) *Crònica del seu regnat.*

Crònica de Pere III.—Sugestió de la Crònica de D. Jaume. Imitació del seu estil y d'alguns passatjes.—Participació personal del rey. Probes d'ella. —Epoca de la redacció.—Les cròniques reyals son una estensió de la cancillería.—Colaboradors del rey: Bernat Dezcoll (136... a 1388). Instruccions del rey a Dezcoll (1375).—Divisió de l'obra. Manera d'esser feta (consulta y interpolació de documents; correccions reyals; orde cronològich minuciós).—Afany del rey per justificarse.—Errades.—Carácter pintoresch y personal de la Crònica.—Ausencia de fonts històriques no documentals.—Llacunes històriques.—LaCrònica de Pere III y la d'Ayala en la guerra de Castella. Superioritat del hirtosiador castellá.

Bibliografía. Manuscrits y edicions.

b) *Cròniques especials*

Croniqueta de la coronació y primeres corts de Jaume II.—Detallades y pintoresques cartes relacions del embaixadors d'aquest rey, que moltes vegades venen a ser cròniques parcials d'algun fet. Les de Vidal de Vilanova, embaixador de Jaume II. Era d'aquesta classe la *Gesta* den Galcerán de Vilanova sobre la pau de Tarascó, citada per Muntaner?

Cròniques especials avuy perdudes.—Alusions de Muntaner a llibres sobre'l rey Jaume I; la conquesta de Mallorca; la de Valencia; el rey Pere el Gran.—Cites den Muntaner y Boades de llibres sobre la guerra de Sicilia.—Vaguetat de tals alusions, de les que may se traslllueix l'autor.

Sanxo Martin: *Gestes* en vers, del rey Pere III (1344).—En llatí?

III Cròniques generals

Obres originals y traduccions d'altres estrangeres ab interpolacions referents a Catalunya.—Pere Ribera de Perpejá: *Crònica d'Espanya* (1266?); traducció, adaptada a Catalunya, de la crònica llatina del arquebisbe Rodrigo de Toledol.—*Crònica de mestre Rodrigo de Toledo* (s. xv): altra traducció, portada fins al regnat d'Anfòs V.

Histories generals degudes a l'iniciativa de Pere III. a) *Crònica dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona.* Arguments que proven qu'es l'anomenada de St. Joan de la Penya. Va participar el rey en la seva confecció? Al tornar de Sardenya mana continuarla a Tomás de Canyelles (1355). Fonts de la obra. Manuscrits catalans: text dipositat a Ripoll, ab l'encárrech de continuarlo (1366); idem al Arxiu Reyal (1367). Mes que avuy se'n consecven.—Necessitat de compararlos tots, pera decidir la qüestió de la prioritat del text català respecte del llatí.—Text llatía enviat a Poblet (1359) y al Bisbe de Valencia (1372). Versió aragonesa enviada al mestreHeredia en 1 72.—b) *Cròniques de Sicilia.* Estreta relació de l'historia de Sicilia y d'Aragó. Desclot y Muntaner historiadors de Sicilia. Alusions de Muntaner y Boades a histories d'aquella illa. Histories sicilianes en llatí de la Biblioteca del rey Martí. Pere III mana continuar als monjos de Ripoll les cròniques dels reys d'Aragó y de Sicilia (1366). Les *cròni ues de Sicilia* encarregades pel rey a Jaume Conesa (1375) y Guillem Nicolau (1381), tal volta traducció catalana del *Anònim Sicilia* Manuscrits.—Continuació de les cròniques de Sicilia per el rey Martí.—c) Fra Jaume Domenech: traducció del *Speculum historiale* (1360-1384). Continuació de la mateixa encarregada a fra Antoni de Genebreda (1385). Estensió que adquireix aquesta obra; la seva adaptació a Catalunya y obres catalanes que sabem foren aprofitades en ella. Estat en que ha arribat fins a nosaltres.

Joan Francesch: *Llibres de les nobleses dels reys.* Valor que li dona l'intercalació de llegendes històriques. Plagis de Muntaner.

Flos mundi. Genesi de scriptura. Cròniques catalanes de la familia de la crònica universal.

Bernat Boades: *Libre dels feyts d'armes de Catal nya.* (1421). Datos biogràfichs del autor. Cultura literaria y històrica. El seu llibred emostra la transició dels cronistes als historiadors erudits. Fonts que utilisa pera les èpoques prevomana y romana. Id. de l'època comtal. A últims del regnat de Pere III, se comença a valdre de recorts personals.—Esperit patriòtich al tractar de fets contemporanis.

Esplicada ab detenció aquesta part de la nostra historiografía, tractá més rápidament dels historiadors erudits fins a arribar al sigle xix, y a continuació s'entrá en l'estudi de Ramon Lull, del que donarem el programa en el núm. uinent.

TECNICA D'ANALISIS QUIMICH

Seccio d'Industrials

Aquesta secció, durant la primera part del curs se dedicá al análisis cualitatiu de sals inorgániques.

En la segona part dels curs, al análisis cuantitatiu, de diverses substancies.Exemple de una sosa cáustica comercial.

Per lo que seguiren el següent procediment.

Dosificaren primer l'alcali total, per medi del acid sulfúrich normal, valense com a indicador de l'Heliantina; calcuda en sosa cáustica dona 62'4%.

De aquets 62'4% de alcali total, varem separar els carbonats pel cloruro de bari quedant per l'alcalinitat de la sosa cáustica sola, 57'3%, que restats dels 62'4%, donen 6'75%, que corresponen als carbonats.

Els cloruros, varen ser dosificats volumètricament, per la solució decinormal de nitrat de plata, (després de acidulat ab $So_4 H_2$ y tractar per CO_3Ca).

Els sulfats son trobats per pesada, donant tot junt el següent resultat:

Sosa	57'3
Carbonat de sodi	6'75
Sulfat de sodi.....	4'22
Cloruro de sodi.....	28'15
Aigua, Calci, etc., ...	3'58
	100'00

demostrant la gran cantitat d'impureses de la sosa cáustica que se usa en el comers.

Análissis d'una soldadura groga. Per medi d'un análisis cualitatiu, sapiguerem qu'estaba formada per coure, zench y indicis de ferro.

El coure va ser separat per la corrent sulfhidrica (després de atacada la substancia per l'ácid nitrich).

El zench, el varen dosificar volumètricament, servintse d'una solució titulada de sulfuro de sosa, donant el següent resultat:

Coure	56'944
Zench	40'70
Ferro	2'356
	100'000

Análisis complert d'una calcopirita.

Després d'atacar el mineral ab ácid nitrich separaren el coure per la corrent sulfídrica.

Dosificarem el ferro y l'alumina per medi del amoniach y cloruro amònich donant un 25%.

Procedirem a la separació del ferro de l'alumina, determinant el ferro volumètricament servintse, del permanganat de potasa, (en solució clorhidrica ácida) donant 15 % de ferro que restats dels 25 % de ferro alumina dona 10% d'alumina.

El calci s'ha dosificat pel carbonat de sosa.

Buscarem la riquesa d'ácid fosfòrich d'un superfosfat, donant el 18% d'ácid, dels quals el 12 % son d'ácid fosfòrich soluble y 6 % d'ácid fosfòrich insoluble.

Determinarem les calories d'uns carbons per medi de la bomba Berthelot.—Mahler.

Practicarem ademés altres análisis, de productes comercials, com l'oxid de zinch, l'oxid de magnesia, l'oxid *de manganes, sal d'antimoni Hën, etc.*

Analisis d'una orina

Densitat: 1'008.

Reacció: neutra.

Clorurs: a 10 c. c. d'onina hi afegirem 3 o 4 cristalls de Mn.. y K y un xich de SO_nH_2 y escalfant fins a ebullició. Decolorat lo liquit neutralisem ab CO_3CA, filtrem rentem y al liquit hi tirém tres o quatre gotes de solució de CrO_4K: Valorem ab solució 1)10 N de NO_3kg.

Gastem 6'5 c. c.

Fets els calculs, donen: 3'7 gr. per litre. (en ClNa).

Fosfats: 50 c. c. d'orina ab l'indicador ferrocyanur potásich (sobre paper de filtre que anàrem tocant ab la vareta de remenar), son valorats pel nitrat d'urani. Gastats '5 c. c. Dividint per 10 tenim 0'45 que son gr. de Ph_2 O per 1 litre.

Albúmina: Ab lo reactiu Tanret, negació.

Glucosa: Pel licor Fehling després de defecada l'orina ab subacetat de plom, no hi há glucosa.

Urea: Per l'ureometre Moreigne. Lo volum de gas es 4'3 c. c. segons les taules del instrument correspon a 5'50 gr. per 1 litre.

Acid urich: 100 c. c. d'orina ab 10 gr. de SO_4 $(NH_4)_2$; se deixen 12 hores en repòs.

Filtrem y rentem lo precipitat ab SO_4 $(NH_4)_2$. Se fa urat amònich que disolem passant H_2O calcnta y alcalinisada, per filtre; en al liquit filtrat recullit afegim 15 c. c. de SO_4H_2 conc. Mentres la temperatura es relativament elevada fem la titulació ab solució de Mn O_4K al 1/1000 fins a color rosat que desapareix tot seguit. Gastem 7'4 c. c.

$$7'4 \times 0'0022 \times 10 = 0'1628 \text{ d'ácit urich per 1 litre.}$$

Examen microscòpich: Centrifugada l'orina, observem lo sediment al microscopi. Veyem globuls de pús, celules epitelials y bacterils.

Analisis d'un sabó

Cendres: Calcinem 1 gr. Pese lo calcinat 0'071; 7'1% de cendres.

Alcalinitat: Disoltes les cendres en aygua calenta, titulem ab SO_4H_2 1/2N usant la tintura de tornasol com a indicador. Trovem el 14'8% de CO_3Na_2.

Cloruus: En aquest liquit buscàrem els clorurs ab sol. 1/10N. de NO_3Ag.; indicador lo cromat potásich. Gastkm 6'5 c. c.

6'5×0'0058=0'0177 de ClNa en 1 gr: ó sigui'l 3'77%

Acits grassos: 10 gr. de sabó son tractats ab 30 ó 40 c. c. d'aygua y altre tant de SO_4H_2 diluit, los acits grassos van a la superficie; per decanteció llarga se separen; se renten y se filtren; trovem 7'5 gr.; se deseque al vuit sulfúrich. Ne trobem lo 67'5%.

Resines: Pel reactiu Barford que disol les resines y no les grasses.

Lo reactiu Barford se prepare ab: 10 gr. de cristalls de CO_3NA_2; 30 gr. d'aygua y 70 c. c. d'alcohol de 30° (21'6 c. c. alcohol de 95° + 86 c. c. d'aygua).

Diluint la disolució de sabó en un filtre ab aquet reactiu, la resina queda disolta. Un excés d'aygua precipita en la solució la resina en forma de copos blancs.

Determinació dels volums d'un aygua oxigenada

A 2 c. c. de l'aygua oxigenada, hi barrejem uns 20 c. c. d'aygua destilada: Se tracte pel permanganat fins a color rosat.

S han gastat 18'4 c. c. depermanganat a 0'566%.

La riquesa del H_2O_2 será $\frac{18'4}{2} = 9'2$ volums.

Analisis d'olis

Al objecte de poguer apreciar diversos resultats, hem trevallat ab olis de diferent procedencia.

Reacció pels vapors nitrós de la elaidina: 10 c. c. d'oli que suposem pur d'oliva son tractats per una corrent de vapor nitrós. Se solidifique del tot. lo que probe la seva puresa.

Index de refracció:

Oli d'olives de Juneda	1'4698
« « « Pobla de Segur	1'4716
« « « Sarroca de les Garrigues ..	1'4700
« d'ametlles	1'4729

Acidés: 10 c. c. d'oli ab 40 ó 50 c. c. d'alcohol de 96° ab indicador de fenolftaleina; valorem per sosa 1/10 N fins a color rosat.

Lo resultat en c. c. multiplicat per 0'3074 (factor per el cálcul en ácid oleich, soposant esser la densitat del oli d'olives=0'917)

Oli de Juneda	4 ×0'3074.....	—1'23%
« « Pobla	12'5×0'3074.....	—3'84 «
« « Llansá	6'5×0'3074.....	—2 «
« « Sarroca	4'5×0'3074.....	—1'38 «
« « Ametlles	1'7×0'3074.....	—0'52 «
Barreja bruta d'olis vegetals y minerals	18 ×0'3074.....	—5'53 «

Index de saponificació: 1'5053 gr. d'oli son barrejats ab 25 c. c. de KOH alcohólica 1/2 N. Se bull mitja hora y's titule la KOH freda ab ClH 1/2 N. Gastem 14'4 c. c. de KOH 1/2 N.

$\frac{1000}{28} = \frac{10'6}{x}$; x=0'2968 gr. de KOH combinats ab 1'5053 gr. d'oli.

En un gram será $\frac{1'5053}{0'2968} = \frac{1}{x}$; x=0'197 gr. d. KoH.

Luego, l'index de saponificació es: 197.

Taques sulfúriques: S'observen la coloració d'una gota del oli ab SO^4H^2 en placa de porcelana. Per comparació se comprèn quina es la classe d'oli de que's tracte.

Investigació del oli de sesam: Se prepare una solució de sucre ab molt poca aygua, tiranthi ClH concentrat, fent de manera que la solució tingui 0'1 gr. de sucre per cm^3.

Se barrejan 5 c. c. de la solució y 5 d'oli y s'emulsiona. Si hi há oli de sesam, al separarse de la solució, queda aquesta tenyida de vermell.

Index del yodo: 1 gr. d'oli se pose dins una ampolla de 500 c. c. ab 15 c. c. de cloroformo, deixant reposar 24 hores. L'oli's disol.

Afegim ara 20 c. c. de solució de I al 5% y 20 c. c. de solució de Cl. Hg Se deixa reposar 2 hores, afegint després 20 c. c. de solució de II K al 10% y uns 300 c. c. d'aygua.

Una part del yodo es absorbit per l'oli; l'altra la valorém ab solució d'hiposulfit 1/10 N.; servint d'indicador les pastetes de midó, al 1%, ben cuytes.

Al mateix temps se fá l'operació en altra ampolla ahont hi han totes les sustancies menys l'oli; la diferencia d'abdós operacions done'l número dit, index del yodo.

Lo d'olives pur té 82.

Analisis d'un aygua de Lleyda

L'aygua es bastant bruta, per lo que la filtrem tota, perque la fangositat es deguda a la molta terra que conté y no formant part aquesta de la composició del aygua, donchs varie segons lo mes o menys temps que hagi passat desde les plujes, no la tindrem en compte.

Un análisis previ ens indique que hi há poca cantitat de sulfats, carbonats y clorurs.

Deixantla reposar 24 hores y observant al microscopi lo sediment, s'hi veu un exemplar de diatomeas.

Grau hidrotimètrich: 16º.

Salinitat total en 1 litre: Evaporat 1 litre d'aygua y pesades les sals, dona 0'2882 gr.

Sulfats: Aquest residuo tractat ab ClH pera descompondre'ls carbonats, afeginthi aygua, escalfants y filtrant ens dona una part insoluble, que es silice en sa major part.

La porció que ha passat p'el filtre se tracte per Cl^2Ba que precipita'ls sulfats.

Se calcina'l precipitat y's pesa.

Obtenim 0'109.

$$0'109 \times 0'34 = 0'0^3\ 7 \text{ gr. de } SO^3 \text{ per litre d'aygua}$$

Sitric y ferro.

Pesats aquests donen 0'018 gr. de sitrich y 0'0018 de Fe.

Clorurs: Se concentren 200 c. c. d'aygua y s' valoren los clorurs ab NO^3 Ag. Indicador, lo cromat potásich. Gastem 1 c. c. de NO^3 Ag que equivalen a 0'0058 gr. de Cl Na.

$$5 \times 0'0058 = 0'029 \text{ gr. por 1 litre}$$

Calci y Magnesi: Lo residuo de 1 litre se tracte per Cl H y's neutralisa per NH^3. Se precipita en calent pel oxalat amònich. Calcinem y's forme CO^3Ca Pesem 0'13 8.

$$0'13\ 8 \times 0'56 = 0'075 \text{ gr. de Ca O per litre}$$

Lo que ha passat p'el filtre se pruipita pel fosfat sòdich y NH^3 se filtre, rente ab aygua amoniacal y's calcina fort pera que passi lo fosfat d'amoni y magnesia a perofosfat.

7'5 pese

Trobem 0'074

0'074 0'36 0'02664 gr. de Mgo per litre.

Nitrats y nitrits: Posem en práctica les reaccions de la brucina y de la difenilamina per els primers y la de la resorcina per els segons. La última d'aquestes reaccions resulta tant dèbil, qu'apenas s'a recia.

NOTES BIBLIOGRÁFIQUES

Johan Boccaci. DECAMERON.—Traducció catalana publicada segons l'unich manuscrit conegut (1429) per *J. Massó Torrents.—Biblioteca Hispanica—New York. The Hispanie Society of America.*—[Tipografia «L'Avenç». —Barcelona] 1910. Vol en 4ᵗ de pags. XII—641, dos facsimils,

L'estudi de l'influencia italiana sobre la catalana tot just si'l tenim embastat, sobre tot en lo que fa relació al periode anterior al regnat de Joan I. Durant els sigles XIIIᵉ y XIVᵉ, potser abans-y-tot, al costat de l'influencia provençal manifestada en la poesía catalana que no se sab desfer de la forma trovadoresca, y de la francesa sobre la prosa y sobre certes obres poètiques (les de carácter narratiu), se comença a manifestar certa italianisació en les nostres lletres. Y no podía esser d'altre manera si's te en compte que d'antich, entre Italia y Catalunya, existiren estretes relacions de carácter comercial y politich sobre tot desde que fou incorporada a la Corona d'Aragó una gran part de les terres meridionals de la península vehina: això havía de produir forsosament en nostre país la introducció cada vegada més accentuada de la cultura italiana manifestada de primer entuvi a través de la literatura llatina-eclesiástica y de les obres dels classichs de la antiguetat que aquella terra vençuda per nostres armes, però superior en nivell intelectual, no deixava de proporcionarnos. Per no citar més que un exemple de lo que diem recordi's que ja en 1315 Jaume II demanava se li comprés un Titus Livius que l'escriptor mallorquí Joan Borguny havía vist en poder d'un llibreter de Napols.

Pero l'època de la gran influencia italiana en les lletres catalanes comença a darrers de la XIVᵃ centuria y perdura durant tot el sigle seguent fins que s'inicia la decadencia integral de la Corona aragonesa. Es durant aquell temps que les grans figures del Dant, Petrarca y Boccaci son conegudes entre les nostres erudits y escriptors y llurs obres figuren en les principals biblioteques catalanes de que's te noticia. An això afegeixi's la llista cada día més nombrosa, a mida de noves recerques, de traduccions catalanes de les obres mestres del renaixement italiá.

Fixemse solament en el Boccaci que d'una manera tan fonda influí en alguns dels nostres escriptors de l'època d'or de la literatura catalana (Joanot Martorell, Roiç de Corella.....) Quatre de les seves obres, al menys, foren trelladades a la llengua catalana. *Il Corbaccio* catalá degut a Narcis Franch

se conserva en un Ms. de la Biblioteca Nacional de Madrid. L'edició de Barcelona (1498), del qual va posseir un exemplar la Colombina de Sevilla, se dona per perduda. La *Fiammetta*'ns ha pervingut traduida en tres versions d'altres tants mss.: l'un existeix a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (fons de St. Cugat del Vallès) y fou publicat ara hi há dos anys pel Sr. Miquel y Planas en vol. de la colecció de publicacions de la *Societat Catalana de Bibliofils;* una segona versió encare inèdita está en poder de D. Isidre Bonsoms y a darrera hora'l Sr. Masso y Torrents ha donat noticia d'una tercera existent a la Biblioteca capitular de la Seu de Barcelona. Pels inventaris de llibres y altres objectes que pavien passat a ser propietat dels Muñoz de Terol, a la mort de Benet XIII, se té noticia de que en la Biblioteca de l'antipapa aragonès, al costat de les obres de Boccaci que acabem d'esmentar, hi figurava també la versió del llibre *De claris mulieribus*, del mateix autor, avuy perduda, així com la del famos *Decamerone* que acaba de veure la llum.

La primera descripció minuciosa y feta a conciencia del Decameron catalá, la va donar Miss Carolina Brown Bourland, l'any 1902, en la seva notable tesi doctoral *Boccacio and the Decameron in Castilian and Catalan literature.* Després han vingut els comentaris del gran hispanista A. Farinelli, (1) n'ha parlat D. M. Menéndez, Pelayo, (2) l'amich Ll. Nicolau d'Olwer, (3) etc. Però la versió al catalá de la gran obra boccacesca havia restat desconeguda per nosaltres que sols haviem pogut llegir en nostra llengua la novela dezena de la darrera jornada y encare a traves de la traducció llatina pel Petrarca vertida per Bernat Metge al catalá baix el titol de *Valter y Griselda.* (4)

L'aparició del Decameron en llengua catalana'ns proporciona, com diu molt bé el Sr. Massó y Torrents, un text de la més gran importancia per a l'estudi de les influencies de que suare parlavem de la literatura italiana sobre la nostra.

L'erudita nota preliminar del Sr. M. y T. que encapsala l'edició dona una noticia exacta y discreta del voluminos Ms. de «las ciento novellas de Johan Bocacio en catalan», avuy existent en la riquíssima biblioteca de l'erudit bibliofil ja citat Sr. Bonsoms, y del carácter de la traducció catalana. Res més podriem afegir de la nostra part.

La versió está datada a St. Cugat del Vallès, el dia 5 d'Abril de 1429, en que's va acabar. Malgrat esser obra no massa religiosa y moral s'ha de creure que'l traductor, o millor traductors—l'escriptura al menys acusa la feyna de dos escrivents que ofereixen també alguna petita diferencia en el llenguatge que empleen—deurien esser monjos del famos Monestir de Benets constituit

---

(1) *Note sulla fortuna del Boccacio in Ispagna nell'Età Media. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen).* Braunschweig, 1905-1906.

(2) *Orígenes de la novela española,* (Madrid, 1907) II, VII.

(3) *Apunts sobre l'influencia italiana en la prosa catalana.* Revista «Estudis Universitaris Catalans» (Barcelona, 1908), II, 166 y 306.

(4) Sigui per l'autoritat de l'ilustre autor del *Somni* o per estalviarse feyna, lo cert es que l'escrivent que acabá'l Decameron catalá, no traduí la darrera novela de totes, directament de l'original boccacesch, sinó que's contentá en copiar la trad. petrarquesca de Bernat Metge.

El Sr. M. T., recorda que en 1875 se publicá una traducció catalana, en la varietat algueresa de la novela 9 de la jornada I.

a-les-hores en un important centre de cultura, del *scriptoruim* del qual conserva diversos mss. l'Arxiu de la Corona d'Arago.

A diferencia de la versió catalana publicada de la *Fiammetta*, procedent del mateix cenobi, empalagosa y dificil de llegir degut als nombrosos italianismes y a l'impericia del traductor, les *cent noveles* se llegeixen en catalá com si fos aquesta la llengua original: tanta es la facilitat y elegancia del seu llenguatge. Els traductors varen fer obra ben literaria, enterament catalana, mostrantse verdaders mestres en el maneig de la llengua propia, com també perfectes coneixedors de l'italiana. Això no'ls priva d'incorrer en certs defectes de traducció, que de massa grossos que son, crech que s'han d'atribuir en general mes a distracció o mala lectura que no pas a manca de comprensió del original. Alguns d'aquests erros, senyalats pel Sr. M. y T. arriven a esser senzillament ridicols. No falten tampoch alguns italianismes.

Un aspecte curiós d'aquesta traducció y que afegit a lo que venim dient fa d'aquest tresllat el millor que s'hagi produit a Espanya, del famos llibre, es el seu carácter d'adaptació: llegint les noveles se troben molt sovint dites y aforismes catalans—algun d'aragonès—al costat de petites afegidures que denoten el catalanisme del copista. Però lo principal es que les cançons o ballades que hi há a la fi de cada jornada eren substituides per altres de catalanes o provençals que deurien esser corrents a Catalunya. Desgraciadament sols se'ns han conservat 4; pera les altres sol haverhi un espay en blanch que no hi va haver temps d'omplir o no s'en va sapiguer. La primera (Jornada I) no es més que la cançó que s'atribueix a D.ª Constança muller de Jaume II de Mallorca. L'altres tres eren inèdites. (1) Ademés en la novela 10 de la jornada V se substitueixen els començaments de cançons populars italianes per altres catalanes y en la novela 6 de la jornada X se llegeixen els 4 primers versos de la poesía de Ricart de Berbezill «*atressi'm prem com l'orifany*«.

El sistema de transcripció que es el corrent entre'ls romanistes d'avuy en día no cal dir que's fet ab tota cura. Algunes dificultats que se seguíen en quant a la puntuació han sigut resoltes tenint a la vista, pera la correció de probes, una bona edició italiana. Per tot això es digne del millor elogi la tasca que ha dut a bon terme'l Sr. M. y T. ab la publicació d'aquesta obra, un dels textes més extensos de la nostra literatura, llevat d'algunes obres de carácter enciclopedich, que té tot l'aire d'un aconteixement per l'historia de les nostres lletres.

A. y D.

---

(1) El Sr. Menéndez Pelayo ne va donar a conéixer dues (*op. y lloc citat*), com les havía publicades també totes, junt ab altres diversos fragments de la traducció Miss Bourland.

NOVA BIBLIOTECA CATALANA, publicada per *R. Miquel y Planas.* — Novelari catalá dels segles XIV a XVIII.

Darrerament han vist la llum els seguents fascicles: *Frondino y Brisona* (32 p.) narració treta del Ms. 487 «fonds espagnol» de la Biblioteca Nacional de París y que ja havía estat publicada l'any 1891, en la «Romanía» per M. P. Meyer—*La filla del rey d'Hungría* (64 p.), que'l Sr. M. y P. publica segons les dues versions conegudes fins avuy en día. La primera lliçó es d'un Ms. trecentista de la Provincial de Palma de Mallorca y fou donada a conèixer per D. Bartomeu Muntaner, l'any 1873. La segona'ns ha pervingut en altres dos mss. de l'Arxiu de la Corona d'Aragó haventse publicat en la *Colección de Documentos Inéditos.....* (vol. XIII,) y més tart en el *Llegendari catala* den Bulbena y Tusell (1902)—*París y Viana* (64 p.). Les edicions anteriors an aquesta son les seguents: Girona, Gumiel 1495, únich exemplar conegut, en la Biblioteca Reyal de Copenhague; Barcelona o Girona, Gumiel, 1495 en la de l'Institut d'Estudis Catalans; Barcelona, 1904, reproducció de la segona; y Erlangen, 1904 en l'obra *Der Altfranzösische Roman Paris et Vienne* de R. Kaltenbacher, que transcriu la versió de Copenhague. L'antich exemplar de Barcelona, es totalment diferent del de Copenhague contra lo que afirma en Haebler (*Bibliografía ibérica del s.* XV. *p.* 245) per no haver vist el que allavores pertenyia a D. Marian Aguilo y ara a l'I. d'E. C. El Sr. M. y P. l'atribueix (está mancat de la darrera fulla y colofó) a l'impressor Pere Miquel, de Barcelona y el fa anterior a 1495. A creure l'entès bibliografif Sr. Conrat Ernst, que actualment viatja per Espanya estudiant tots els incunables espanyols, per compte d'una comisió berlinesa, la seva data y impressor son els adalt consignats.—*Partinobles* (128 p.). Reprodueix l'edició de Tarragona de 1588—*Somni de Francesch Alegre* (24 p.), *Rahonament entre Francesch Alegre y Sperança* (8 p.), *Pensament de Pere Joan Ferrer* (12 p.) y *Despropriament d'amor de Romeu Lull* (12 p.), quatre obretes fins ara inèdites que's troben en el cançoner dit «Jardinet d'orats» de l'Universitaria de Barcelona.—*Tractat sobre Scipio y Anibal* per frare Antoni Canals (56 p.) que'ns han conservat dos únichs mss. un de la R. Academia de Bones Lletres y l'altre pertanyent a la Biblioteca d'aquesta Universitat—Ademés don Antoni de Bofarull l'havía donat a coneixer donantnos el text incomplet de l'Academia.—*Lo fill del Senescal* (28 p.). El Ms. del XV^en^ sigle que'ns ha conservat el text catalá's guarda a la Biblioteca Nacional de París. Va ser reproduída aquesta narració per M. Morel-Fatio en la «Romanía» (v, 1876) y posteriorment ha sigut objecte de nova edició en el *Recull de textes catalans antichs.* S'ha d'afegir una versió que fins ara ha sigut inèdita diferent de la de París, que coneixem per un curt fragment que's troba a la Biblioteca esmentada de l'I. d'E. C.

Es digne de tot elogi—ja ho hem dit altres vegades—el proposit que segueix el Sr. Miquel y Planas, ab la publicació d'aquests textes. No es altre que proporcionarnos una colecció d'obres d'antichs escriptors catalans, la qual vingui a continuar en certa manera la sèrie començada per D. Marian Aqui-

lo ab la seva *Biblioteca catalana*, en mal hora estroncada. Y degut an aquest mateix carácter de cos homogeni, de *corpus* de lletres catalanes que te la *Nova Biblioteca Catalana* no'ns ha d'extranyar la publicació de textes ja publicats anteriorment en edicions més o menys aprofitables, al costat d'altres que avuy veuen la llum en versions desconegudes fins al día y posades a contribució per l'editor y director de l'obra. Afegim que la personalitat del Sr. M. y P. y el seu sistema de treball, escrupolós y del tot científich (coteix de mss., variants, etc.) son la millor garantía de la fidelitat d'aquestes noves edicions. S'hi arriva al extrem de conservar la *u* per la *v*, la *j* per la *i* conforme l'original y s'hi donen les paraules unides a llurs complements atons quan així ho porta'l Ms. Creyem que ja això no caldría y que s'hi podría admetre la convenient separació de paraules o, millor l'us de l'apostrof y del punt superior seguint el sistema força generalisat pels romanistes y que per la nostra lengua fins té la ventatge de poderse aplicat a l'escriptura moderna.

A. y D.

LES MONEDES CATALANES.—ESTUDI Y DESCRIPCIO DE LES MONEDES CAROLINGIES, COMTALS, SENYORIALS, REYALS Y LOCALS PROPRIES DE CATALUNYA, per *Joaquim Botet y Sisó*.—Vol II. Institut d'Estudis Catalans. Palau de la Diputació. Barcelona: MCMIX [Oliva, impressor: S. en C.—Rambla de Ventosa, 2 : Vilanova y Geltrú]—Vol. en 4t pags. 192 gravats intercalats, una fotografia.

Acabat l'estudi de les Monedes carolingies, comtals y senyorials ab el I volum d'aquesta obra, el II comença'l de les reyals y locals que van desde l'unió del regne d'Aragó al comtat de Barcelona ab Alfons I, fill de R. Berenguer IV y D.ª Petronella, fins l'època de Felip IV (V d'Espanya), any 1716, en que s'extingí la moneda propiament catalana. Mentres esperem ocuparnos ab més deteniment del conjunt de l'obra del Sr. Botet y Sisó, un cop hagi vist la llum el vol. III y últim, que no será sinó la continuació y acabament de la materia del present, es dir de la segona de les seccions en que's divideix aquest considerable *corpus* de la numismatica catalana, sols volem avançar que l'autor, en el volum II, ademés de descriure les monedes corresponents als regnats d'Alfons I, fins a Ferran II *el Catòlich*, en nombre d'unes 400, fa l'historia de l'encunyació a la nostre terra d'una manera completa mercès a investigacions de tota la vida en els arxius y al coneixement perfecte de les principals coleccions dels museus y dels particulars. Això fa que ab l'ajuda del treball del Sr. B. y S. s'aclareixen no pochs passatges d'aquesta part de l'historia catalana y's vinguin a rectificar les noticies que s'en tenien d'ençá dels esforços den Salat y demés tractadistes que han precedit a l'obra dignament patrocinada per l'Institut d'Estudis Catalans.

Remarquem no més l'interessant capitol destinat a parlar de les moltes encunyacions de moneda arábiga per Jaume I y tot lo referent al llarch y fecon

regnat de Pere III, introductor en la nostra terra de la moneda d'or (*florins*), millorada per Joan I ab la creació dels *timbres d'Aragó*, per Pere IV (el conestable de Portugal) ab els *pacifichs* y sobre tot per Ferran *el Catòlich* que introdui'ls *principats*. Quasi bé totes les noticies numismatiques del temps de Joan I, principalment, son inèdites, y cosa semblant se pot dir de lo que's refereix a l'historia de les ceques locals. Però encare que l'objecte del autor sigui registrar no més que les monedes propiament catalanes (compreses les del Rosselló) també aporta curioses noticies de l'encunyació de tots els altres paisos de la Corona aragonesa. Y aixi, per exemble, el Sr. B. y S. afirma y justifica documentalment per primera vegada'l fet de l encunyació de moneda a Murcia per Jaume II, donant a coneixer l'únich exemplar que s'en conserva, existent al Museu de Vich. Aquesta peça era donchs, inèdita fins ara, com ho son entre les catalanes que descriu uns 50 exemplars quasi tots provenients de la seva rica colecció.

A. y D.

KEICHER (Otto) O. M.—*Raymundus Lullus und seine Stellung zur arabischen Philosophie. Mit eine Anhang, enthaltend die zum ersten Male veröffentlichte «Declaratio Raymundi per modum dialogi edita»*.—Münster. 1909. —223 pp. (Band VII, Heft 4-5 dels *Beitrage zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters*).

L'autor d'aquest llibre, s'ha proposat pr ncipalment, com ja ho indica el titol del seu treball, fer un estudi f losòfich, pera judicar el qual no'ns considerem preparats. Ens concretarem, donchs, a donar una idea del seu contingut.

Se divideix en tres parts, dedicades respectivament a la *Biografía* de Ramón Lull, als seus *es rits* y a tractar del *lulisme* y *l'averroisme*. La part més considerable del llibre, la ocupa l'edició de la *Declaratio Raymundi*, escrita l'any 1298; el text es establert demunt de 5 dels 7 manuscrits que'l contenen. En aquest tractat, R. Lull discuteix ab un contrincant suposat, anomenat Sòcrates, les proposicions que en 1277 foren condemnades pel Bisbe de Paris y a judici de K. es aquest el primer escrit luliá dirigit espressament contra'ls averroistes (p. 52)

L'autor se mostra molt ben enterat de la bibliografia referent al nostre filosof, y a més el poder utilisar a discreció el formidable dipòsit de manuscrits lulians de la Biblioteca de Munich, li ha permès treure a llum interessants passatges, que van aclarant la producció luliana.

En la primera part, dividida en cinch curts capitols, sense que s'hi vegi'l propòsit de fer una biografia detallada de R. Lull, se segueixen els fets més importants d'ella. Fa primer un estudi de la fonts, fixantse especialment en la Vida coetania y combatent les raons que'n Biehl va aduir contra la seva autenticitat. Passa després revista rápidament als treballs posteriors, sobre tot dels estrangers, que s'han fet sobre la biografia luliana, desde les *Vindiciae* del P. Pascual fins als més moderns de Zwemer, Barber y Golubovich. Un capitol dedica a l'*Art general* y clou aquesta part ab l'estudi de les pere-

grinacions de Ramon Lull per l'estranger, els seus viatges a Paris y a la Curia Papal y les seves predicacions per l'Orient y el N. d'Africa, fins arribar a la seva mort.

Respecte a la qüestió de la data en que tingué lloch la mort, exposa la contradicció que ab la que senyala la tradició inclouen uns documents recentment descoberts y que han sigut publicats per H. Finke (*Acta Aragonensia* II, n.º 578 y 579) y Rubió y Lluch (*Documents*, I, 65 y 66). D'ells sen desprén que en Octubre de 1315 R. Lull encara no era mort, o al menys a Barcelona no sen tenía noticia. Això ho sembla confirmar, l'*explicit* del Ms. 10.517 de Munich, que afirma que R. Lull l'acabá a Tunis, en Desembre de 1315. Els autors de l'*Hist. litt. de la France*, ab tot y no ser convençuts partidaris de la tradició del martiri surten al encontre de la dificultat, que ja fou exposada per en Salsinger, suposant una errada en la data d'aquell *explicit*. Però ara'ls dubtes tornen a adquirir forta consistencia. El P. Keicher imagina que tal vegada pot esplicar tal contradicció una diferencia en el modo de comptar els anys; aquesta es també la solució proposada per Mn. J. Avinyó, en un treball recent (1). Però aquell, no essent catalá, no é com aquest últim l'obligació de saber que quasi sempre en les terres de la Corona d'Aragó, y sense cap escepció en els documents de la nostra Cancilleria, els anys de l'Encarnació se conten començant los 3 mesos més tard que nosaltres, per lo tant, queda la dificultat en peu.

La segona part del treball que'ns ocupa, se refereix als escrits de Ramón Lull. En ella tracta del catálech que sen feu en 1311, y de les confusions a que han donat lloch els titols que devegades prenen les seves traduccions llatines, diferents dels originals. En aquesta materia, l'estudi directe dels Mss. de Munich, li ha permés (p. 38) fer alguna rectificació al Catálech de l'*Hist. litt.* Més endevant parla de la debatuda questió de si R. Lull sabia o no el llati, la que havia ja tocat breument en algun altre punt (p.21, nota 2) Traduim algdn passatge de l'autor sobre aquest punt: (p. 43), «Pera'ls fins indicats (de difusió de la seva obra en el poble) era segurament convenient que Ramón escrigués la major part dels seus escrits en vulgar..... si aquesta forma d'escriure es deguda a alguna segona intenció o bé si te'l fonament en la seva falta de coneixement del llati, depen de saber fins a quin punt el sabia..... si Lull va escriure en llati, ho degué fer tan sols en la més petita part de la seva producció y en el llati bò o dolent que sabia.»

La tercera part del llibre, té dos capitols, el primer dels quals tracta del *combat literari den Lull contra'ls Averroistes*. El segon, titular *Els caracters principals de la filosofía luliana*, estudia com a tals el coneixement nacional y la fè, y el sistema dels principis absoluts. No som competens pera entrar a ferne el resum, y ens limitarem a dir que estudia els principals tractats antiaverroistes de R. Lull, valentse dels manuscrits de Munich; a judici de l'autor poden colocarse casi tots al fi de la primera desena del sigle XIV o a començaments de la segona (p. 52)

B. y B.

(1) *Una fecha luliana*, en *La Cataluña*, 1910, n.º 108. Creu que l'any 1315 ha de llegirse 1314, per esser computat segons l'Encarnació, començant l'any nou mesos abans que nosaltres. Aquest es e sistema menys generalisat.

NOTES VARIES

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.—CRÓNIQUES. *Janer-Febrer de* 1910. —En lo que va d'any la vida de l'Institut ha sigut particularment intensa. Entre les personalitats que per objecte científich han visitat el local de l'Institut hi há que anomenar al doctor Williamson, de Londres, que ha vingut a Espanya principalment pera estudiar l'orfebrería antiga; al professor Herrero, de l'Universitat de La Plata, y a Mons. J. P. Baumgarten, del Arxiu Vaticá, que ha passat una temporada a Barcelona estudiant les butlles dels Papes, que's conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Mossèn Font y Sagué, delegat per l'Institut pera l'esploració de la estació prehistórica de Capellades, ha entregat els sleíxs trobats fins al present, que son nombrosíssims, com cap de les coves esplorades fins avuy a Catalunya havía donat. Formen dos jaciments que patentisen la existencia de dúes civilisacions successives, la més antiga de la qual pertany al período mousteriá. Ni en la capa superior ni en la inferior s'ha trobat el més petit rastre de cerámica.

L'Institut encarregá a mossèn Font la classificació de lo trobat pera dipositarho en la secció provincial del Museu de Barcelona.

El senyor Brocá presentá al Institut les fotografíes d'alguns manuscrits dels textes llatins dels Usatges de la Biblioteca Nacional de París; va fer notar especialment l'importancia d'un del sigle XIII, que s'ha fotografiat sencer y d'un altre del XV per les seves hermoses miniatures. Desitjant l'Institut augmentar en lo possible la colecció de fotocopies dels manuscrits catalans que's trobin fora del país, ha acordat encarregar les d'un text catalá dels Usatges de la Biblioteca del Escorial y del Ms. de la Crònica den Bernat Desclot, de la Biblioteca Nacional de París.

Aprofitant el viatge que tenía de fer a París el membre de l'Institut senyor Massó y Torrents, ha recullit de mans del seu autor senyor A. Pagès, a punt de donar a l'estampa, el manuscrit de l'edició crítica de les obres de Auzias March, que ha de publicar l'Institut; el text es establert segons les variants de tots els manuscrits y va acompanyat d'un comentari esplicatiu

de cada cant y d'una biografía del poeta. Igualment va recullir el senyor Massó del senyor Foulche-Delbosc, encarregat de dirigir l'edició, l'original del primer volum de la Biblia catalana que compren el Pentateuch. L'Institut ha rebut comunicació del meteix senyor A. Pagès, manifestant que l'Universitat de París, apoyantse en un decret del ministre d'Instrucció Pública, havía admès la presentació en catalá de la seva tesis de doctorat, que versa sobre Auzias March.

L'ilustre arqueòlech y historiador M. Salomon Reinach ha publicat en la «Revue Archeologique», de París, una laudatoria nota de les publicacions de l'Institut, de les que diu constitueixen una veritable enciclopedia històrica y arqueològica de Catalunya.

La biblioteca de l'Institut continúa rebent importants donatius. El senyor Narcís Oller li ha entregat una curiosa colecció de publicacions periòdiques y altres llibres referents a Catalunya; la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova y Geltrú ha enviat la colecció de les obres completes del seu fundador. y la casa Henrich y Companyía ha regalat totes les publicacions editades per ella; don Guillem J. de Osma ha donat les seves interessants monografíes sobre cerámica velenciana, y importants corporacions estrangeres, com l'Instituto Storico Italiano, la Societé des antiquaires de France y l'Academia del Luncei, de Roma, han fet donació de les coleccions completes de les seves publicacions. Finalment han establert darrerament el cambi ab l'Institut, el «Journal des Savants», la «Gazette des Beaux Arts», la «Revue des Questions historiques« y la «Revue des Bibliothèques», de París; els «Anallecta Bollandiana», de Brusseles; l'«Instituto Veneto di Scienze, Lettere e Belle Arti», els «Annales«, de l'Universitat de Lió y els de la d'Oviedo».

Març-Maig.—La vida de l'Institut d'Estudis Catalans en aquests mesos ha sigut abundant en iniciatives, que cal donar a conèixer al públich.

Durant el Maig ha ocupat preferentment l'atenció dels membres de l'Institut l'ultimar la Crònica de l'Anuari MCMVIII, que fr poch ha sigut posat a la venda. No per a xò han de xat de banda les demés publicacions que tenen entre mans. Ha començat la impressió del pròx m Anuar , el quadro de coloboració del qual está quasi complet, y la dels segons volums anunciats, adhuc la del primer de la Biblia Catalana que veurá la llum a les primeríes de 1911.

Don Guillem M. de Brocá, després d'un viatge a Madrit, va comunicar als seus companys d'Institut l'estudi detingut que feu del Ms. llatí dels Usatges que's guarda a l'Academia de la Historia. Del seu examen el senyor Brocá dedueix que aquest Ms. pertany al sigle XIV y no al XIII com fins ara s'havía suposat, lo qual aumenta la importancia del text del sigle XIII que'l

senyor Miret y Sans va descobrir a la Biblioteca Nacional de París y del qual s'ha procurat foto-copies l'Institut.

El senyor Puig y Cadafalch va donar també compte en una de les sessions d'aquest periode de la escursió que feu a la comarca del Llussanès, ab l'objecte de visitar diferentes iglesies de tipu románich d'aquella encontrada, tals com les de Sagás, Sant Andreu de Llanás y Llussá, aixís com la de Coaner, situada en la vall del Cardoner.

Feya temps que l'Institut se preocupava de la necesitat de qu'existís a Roma un organisme de carácter científich, per l'estil de les escoles que hi tenen establertes altres paíssos, que servís de llaç de unió entre'ls pensionats que hi envíin nostres corporacions oficials. Ab aquest propòsit va anar a Madrit el seu secretari pera que, d'acort ab els elements de l'anomenada Junta de Pensions, pogués arribar a efecte la desitjada fundació. Després de diverses gestions, eficaçment secundades pel governador civil de Barcelona, l'Institut va rebre en el mes de Mars una carta del doctor Ramón y Cajal, president de la «Junta de ampliació d'estudis y investigacions científiques», fentli saber el seu propòsit de fundar a Roma la Escola Espanyola, y en la qual, tenint en compte les diligencies que ab igual fi havía portat a terme l'Institut, li demanava la seva cooperació a tan important obra. Avuy la fundació de la Escola ja es un fet, haventse publicat en la «Gaceta« el corresponent R. D. y l'Institut no pot menys de felicitarse d'haverhi contribuit ab les seves forces.

La inesperada mort de mossèn Font y Sagué. delegat per l'Institut en la estació prehistòrica de Capellades' en la que dirigía les escavacions ab tant de zel com inteligencia, va obligar a l'Institut a nomenar un nou director dels treballs. La generosa oferta de don Lluis Marián Vidal fou acceptada al punt per l'Institut ab la més gran satisfacció, encarregant pera ausiliarlo al senyor Romaní, propietari del terreny ahont se fan les escavacions. El senyor Romaní, que ja anteriorment hi havía treballat baix la direcció de mossèn Font, va presentar al Institut un plánol de les coves de Capellades, en el qual s'indiquen les capes prehistòriques de les mateixes.

Darrerament l'Institut ha rebut les fotocopies que va encarregar d'un text catalá dels Usatges de la Biblioteca del Escorial y del Ms. de la Crònica de Desclot de la Nacional de París; al meteix temps, desitjant empendre els treballs preparatoris de l'edició d'aquesta Crònica ha encarregat així meteix les del text que's guarda a l'Escorial. Aquesta colecció de fotocopies que va reunint l'Institut s'ha aumentat últimament ab les d'un tractat de cetrería donatiu del bibliòfil senyor Faraudo y la copia fotográfica del *Blanquerna* que va fer a Munich per encárrech de l'Institut el senyor don Mateu Obradors.

El professor de l'Universitat de Friburg Dr. H. Finke, tan conegut per les seves publicacions sobre la historia catalana en l'Edat Mitja, ha escrit pera l'«Archiv für Kulturgeschichte» un estudi sobre la colecció de «Documents« del senyor Rubió y Lluch de la que fa grans elogis y pera l'«Internationale Wochenschrift» un llarch article parlant de la tasca de l'Institut. Son igualment molt laudatoris el «compte rendu» que Mr. Dieulafoy dedica al llibre «L'arquitectura Románica a Catalunya» dels senyors Puig y Cadafalch Goday y Falguera en el Botlletí de l'Academia d'Inscripcions de París y la comunicació que sobre les obres de l'Institut va publicar l'hispanista de Milán Dr. B. Sanvisenti en l'«Archivio Storico Lombardo».

La Biblioteca de l'Institut s'ha aumentat ab les coleccions de publicacions atrassades de l'Academia de la Historia y la de Ciencias Morals y Polítiques de Madrid (mercès a les gestions del governador de la provincia), ab la serie completa de la «Revue Tunisienne» y importants donatius dels senyors don Manuel Llopis, C. A. Torras, doctor Joseph Dachs prevere' R. Miquel y Planas, Lluís Faraudo y els «Documents inèdits» de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, donatiu del senyor Bofarull.

Finalment, l'Institut ha establert el cambi de publicacions ab la «Societé Scientifique» de Lemberg (Austria); «Società Archeologica» de Turin; «La Bibliofilia» de Florença; «Service des Antiquités» del Kairo; «Deutsche Literaturzeitung» de Berlin, y el «Syllogos Parnassos» de la Universitat de Atenes».

Altres importants donatius dels que ja s'ha ocupat la premsa diaria d'aquesta capital s'han d'afegir als demunt citats. Un d'ells consisteix en la més rica colecció existent de llibres y fascicles polítichs de l'època de les guerres de separació de Catalunya, en els sigles XVII y XVIII així com també relatius a la de l'Independencia, que en nombre de mes de 5000 títols ha cedit generosamente pera la Biblioteca de Catalunya l'erudit bibliòfil D. Isidro Bonsoms.

A principis d'any D. Alexandre Cortada ha enviat desde París, ab igual destí, algunes caixes (franques de ports y despeses) al Palau de la Diputació, contenint cent vintiquatre obres d'interés pera'ls estudis provençals. Historia del Llenguadoch y referents a Catalunya, al meteix temps que'l conegut hispanista Mr. Foulché-Delbosc feya també altre donatiu d'importancia consistent en llibres referents aiximeteix a la nostra terra.

CANÇONER GIL. L'adquisició més important de la Biblioteca de Catalunya, durant aquest any, ha sigut la del famós Cançoner catalá provençal del siglo XIV, que fou propietat del catedrátich de l'Universitat de Saragoça D. Pau Gil y Gil. Aquest preciós manuscrit ha sigut adquirit mercès a la generositat de deu honorables patricis que s'han repartit per igual la quantitat de vint

mil pessetes pera comprarlo y ferne donació a l'*Institut* pera la Biblioteca: Srs. D. Isidro Bonsoms, Pere G. Maristany, Eduart Sevilla, Marquès de Casa Maury, Joseph Mansana, Jacinto Serra, archer M. Huntington, Huch Herberg, Manuəl Girona y Srta. Teresa Amatller. El següent contingut del llibre, segons nota del Sr. Massó y Torrents, fará veure la seva importancia excepcional:

Se pot considerar dividit en tres partides: I. Cançoner den Cerveri de Girona, 104 poesíes de les quals 95 son desconegudes y moltes d'interés historich. II, Cançoner dels grans trobadors provençals de l'època clássica, obres de Riambau de Vaqueres (22), Bertran de Born (2), Guerau de Bornell (73), Arnau Deniel (8), Guillem de Sant Deidier (4), Bernat de Ventadorn (3), Ponç de Capdull (7), Jofre Rudel (3). III. Cançoner dels poetes de la escola de Tolosa, ab diverses poesíes coronades del consistori de la Gaya sciencia: Joan de Castellnou (12), Ramon de Cornet (19) ,y altres poesíes dels tolosenchs Ramenat de Montalt, Bernat de Penasac, Jaume de Tolosa, Bertran de Sant Proscha, Gastó comte de Foix, de l'aragonès Tomás Periç de Foces, y dels catalans Joan Blanch, Bertran d'Espanya y Bertran de Falgar.

La compra d'aquest cançoner, tan cobdiciat per les Biblioteques estrangeres, ha ocupat l'atenció dels més eminents provençalistes del mon y la premsa local y forastera n'ha parlat estensament, lloant el noble y generós acte, sense precedents en el nostre país, dels deu generosos donants.

ACADEMIA DE BONES LLETRES.—En la sessió del día 19 de Abril, fou llegit un treball històrich del acadèmich corresponent y conegut catanòfil senyor duch de la Salle de Rochemaure, titulat: «Les vicomtes provençaux et catalans de Carlat en Hauto Auvergne».

Parlá dels comtes carlovingis y de la probable comunitat d'origen dels comtes d'Auvernia y Tolosa y dels vescomtes de Carlat. Presenta a Bernat com el primer d'aquests vescomtes, a partir del any 890, essent el tronch de la genealogía coneguda de Dolça de Provença, muller de Ramon Berenguer III, comte de Barcelona. Senyala y estudía tots els seus successors, Gilbert I, Gilbert II, pare d'Adela, qui portá dit vescomtat de Carlat a la casa de Millau.

En tot el treball posa de manifest l'autor una bona investigació y notable bibliografía sobre'l tema.

En la sessió estraordinaria qu'en el mes de Juny celebrá pera honrar la memoria del rey Martí l'Humá, en els moments en que's cumplíen cinch centuries de la seva mort, llegí don Ferrán de Sagarra un curiós estudi dels segells usats per dit príncep, tant en el periode en que era duch de Montblanch

com després ja proclamat sobirá. Feu observar els interessants datos iconográfichs y especialment els detalls d'indumentaria que ofereixen y presentá el major o segell magestátich com a una veritable joya artística. Acabá son treball el senyor Sagarra ab la descripció dels segells de la muller primera del rey esmentat aixís com de les dúes de son fill Martí de Sicilia.

A continuació disertá el senyor Carreras Candi sobre la protecció que don Martí otorgá a les arts, enumerant els edificis de carácter artístich que feu construir, tant dintre de Barcelona com en altres llochs de sos Estats.

Don Joaquim Botet y Sisó tractá dels precedents que ofería la historia de Catalunya, ja llavors, en punt a la no admissió de les dones a la successió a la corona, pera establir, en defecte de dret escrit, un criteri històrich sobre l'elecció entre'ls pretendents.

Finalment, el senyor Miret y Sans llegí un treball pera refutar a diferents escriptors qui sostenen com cosa certa y excepcional l'estat malaltís, feble y degenerat dels tres darrers reys de la dinastía catalana, demostrant que casos iguals als aduhits com a proves de llurs afirmacions se troben en les altres dinastíes coetanies y que, si's fes l'estudi de la patología mental dels sobirans d'aquell temps, certament que'ls nostres ocuparíen bon lloch.

HOMENATGE A LLUIS VIVES.—El congrés de la Associació espanyola pera'l progrés de les Ciencies, celebrat a Valencia en el mes de Maig dedicá un homenatge al gran poligraf D. Tomás Carreras y Artau, delegat dels E. U. C., disertá ab tal ocasió sobre «La concepción jurídica de J. Luis Vives» segons el seguent: SUMARI.—I. Tendencia de la Filosofía de Vives que trascienden á su concepción jurídica.—Las tendencias psicológica, crítica, ética y pedagógica.—Sentido ético jurídico de los tratados *Introductio ad sapientiam, De institutione femin christian , De officio mariti, De subventione pauperim* y de sus escritos políticos, peda ógicos y pacifistas.—Fuente sinmediatas de estudio.—El tratado *Ædes legum.—Pr lectio in leges Ciceronis. —De causis corruptarum artium* (lib. VII).—*De tradendis disciplinis* (lib. V, parte I, caps. III y IV).—II. Exposición de la doctrina jurídica de Vives. —a) Aspecto critico.—Causas de la degeneración del Derecho civil.—El problema de la ignorancia de les Leyes.—Defectos en la enseñanza del Derecho y en el ejercicio de la profesión del jurista.—b) Aspecto Positivo.—La Ley y el Derecho.—Divisiones del Derecho.—El *Jus naturale* y el *Jus gentium.* —Triple función natural, moral y dialéctica de la Filosofía jurídica.—Teoría de las Leyes.—Origen, naturaelza y fundamento de obligar de la Ley.— La equidad.—Función de la Ley.—Valor sustantivo y primordial de las Costumbres.—¿Sin Leyes?—Las Leyes deben ser pocas, breves y mostradas en

lengua vulgar (*vulgari sern one*).—El referendum.—Precauciones para asegurar el conocimiento de la Ley.—El código simple ó popular y el Código razonado.—Derogación y renovación de las Leyes en cuanto á su contenido y á su expresión formal.—Misión respectiva del Legislador, del Juez y del Jurisconsulto.—La Pedagogía jurídica de Vives.—III. Vives y el pensamiento ético jurídico de Cataluña.—Juicios del Dr. Torras y Bages en su libro *La Tradició catalana.*—La concepción jurídica de Vives es profundamente ética, simplista y popularista.—Estudio especial de esta última nota con referencia á la tradición filosófica y jurídica de Cataluña.—Lo «*popular*» y lo «*vulgar*». —El aspecto aristocrático formal-clasicista y el espíritu de la doctrina de Vives..—IV. Paralelo de Vives con los teólogos y filósofos españoles de la época, y especialmente con Suárez en su tratado *De Legibus ac Deo legislatore.*—V. Residuo actual de la doctrina jurídica de Vives.—Tendencias modernas inspiradas ó coincidentes con la misma.

ARXIU DE LA BATLLIA DEL REYAL PATRIMONI.—Per iniciativa de l'Institut, secundat per la intervenció eficáç del president de la Diputació, senyor Prat de la Riba, y gracies també al concurs del senyor don Eduart Monner, Batlle del Reyal Patrimoni, s'ha conseguit veure instalat decorosament en les sales que havíen sigut secretaríes de l'antiga Audiencia el formidable dipósit de documents que constitueix l'Arxiu de la Batllía del Reyal Patrimoni, al que está també agregat el del Mestre Racional de la Casa d'Aragó. Pera perpetuar la seva intervenció en aquest fet, l'Institut ha publicat la memoria que, sobre l'estat dels arxius a Catalunya y recomanant una millora tan important, va encarregar en sessió de 23 de Desembre de 1907 al senyor Miret y Sans.

CONFERENCIES AL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. —El día 28 de Janer, el Dr. Joseph Massot, ne doná una sobre'l tema: *Indagacions paletnològiques. Estació neo-paleolítica de Ciurana.* Estudiá y descrigué, entre altres, els Menhirs de Perafita y Castell del Illa; la Pedra dels sacrificis, de Sabassona; el dolmen de Puigseslloses, y les notables esploracions de Sant Juliá de Vilatorta y Sant Sadurní d'Ossormort.

—Les del Dr. D. Antoni Rubió y Lluch, del 25 de Febrer y 4 de Mars, versaren sobre l'*Escursió per algunes ciutats de Grecia durant la dominació catalana*, estudiant y descriguent aquestes, esposant el carácter de l'espedició catalana a Orient y l'establiment dels ducats catalans d'Atenes y Neopatria.

—Les de D. Ramon d'Alós y de Dou, de 8 y 15 d'Abril, se referiren a les *Impressions d'un viatge a Grecia*; el d'investigació històrica realisat ab el Dr. Rubió. Feu remarcar l'importancia dels llochs y monuments visitats, esposant atinades observacions crítiques. Abdós conferenciants ilustraren les seves peroracions ab interessants projeccions fotográfiques.

—D. Daniel Girona y Llagostera, doná el día 6 de Maig una conferencia sobre *Costums de l'Edat Mitjana.*

—Per a commemorar el V Centenari de la mort del rey Martí l'*Humá* la Junta del Centre organisá una serie de conferencies, ben interessants, que tingueren lloch en els díes seguents: 24 Maig. D. Joaquim Miret y Sans disertá sobre el tema: *El derrer rey de la Casa de Barcelona.*—31 de Maig. D. Daniel Girona y Llagostera tractá de la *Estinció del Casal de Barcelona y capvespre de la Nacionalitat Catalana.*—7 de Juny. D. Ramon N. Comas desenrotllá'l tema: *Des de dalt del campanar del Pi. Recorts del derrer rey del Casal de Barcelona.*

—14 de Juny. D. Jaume Massó y Torrents s'ocupá de *Les lletres catalanes en temps del rey Martí.*—28 de Juny. D. Sebastiá Farnés tractá de *La voluntat de Catalunya davant la voluntat del rey Martí.*—Aquestes conferencies se van publicant en folletí adjunt al Bolletí del Centre.

Ateneu Barcelones.—Entre altres interessants conferencies donades en aquesta entitat cal citar la que en 23 d'Abril doná D. Joan Givanel sobre'l tema: «Comentaris al capítol 61 dela segona part de *Don Quijote*, o sigui l'entrada a Barcelona», y la de D. Joan Alcover, en 27 de Maig, sobre'l tema: «Reacció literaria».

Ab motiu de dotar el Palau Episcopal d'una nova capella, el Sr. Bisbe d'aquesta diòcessi Dr. Laguarda hi há emprès importants obres de restauració, la direcció de las quals ha encarregat al distingit arquitecte D. Enrich Sagnier. Mercès a aquets treballs s'han posat al descobert en el pati central 3 interessants arcades romániques que, per llur estil evidentment del sigle XIII, cal atribuirles al temps en que Arnau de Gurb bisbe de Barcelona va trasladar (abans de 12..) el Palau dels nostres bisbes al lloch que desde aleshores vé ocupant.

El Sr. Governador de Barcelona D. Bonaventura Muñoz ha tingut el bon pensament de fer importants millores en el Palau del Govern Civil, les quals han permès treure a llum unes interessants pintures que decoren l'orla principal d'aquell edifici, degudes al conegut pintor catalá Pere Pau Montaña, deixen a les gestes de Carles III d'Espanya intervenint en l'espansió política y comercial de la Península.

Imprenta de Joaquím Horta; Méndez Núñez, 3 y 5.—Barcelona—Teléfon 2326

RAMON LULL

en els Estudis Universitaris Catalans

El present estudi esquemàtich sobre la vida, la bibliografia y l'enorme *opus* científich y literari del famós escriptor mallorquí, patriarca de la nostra prosa científica en llengua vulgar, y pare de la nostra poesia, y després del rey En Jaume, la més alta y més europea figura de la nostra terra, ve a esser el programa, o més ben dit, el resum de les meves explicacions donades sobre tan important assumpte, en distints cursos de la càtedra de Literatura catalana dels *Estudis Universitaris* de Barcelona. El cicle de lliçons més extens, fou donat en els mesos d'abril y maig de 1906; an algunes d'elles assistiren els distingits lulians En Matheu Obrador, malhauradament arrebaçat per la mort en mig de la seva gloriosa y profitosa tasca, y l'eximi poeta, Mossèn Costa y Llobera, els quals llavors treballaven en la edició completa,—iniciada ja de temps a Palma pel benemèrit Geroni Rosselló,—dels textes lulians en vulgar. En el curs de 1910, desde'ls darrers díes del mes d'abril,fins an els primers díes de juny en que terminaren les lliçons, per mor de les vacances d'estiu, vaig dedicarne una altre serie a continuar l'estudi començat en 1906. Fruit d'aquestes lliçons en les que vaig animar als meus alumnes a empendre entre tots plegats la completa y tan necessaria bibliografia dels codis y impresos lulians escampats per les biblioteques d'Europa, ha estat la que han emprés ab infatigable zel, els aventatjats alumnes Srs. Duran (D. Estanislau) y Rogent (D. Elías) y que consta actualment de més de 1500 titols, y es d'esperar que aumenti encara considerablement. Per últim en el curs 1910-11 en els passats mesos de janer y febrer, m'ha estat possible terminar les meves conferencies lulianes, interrumpudes diverses vegades, per les necessitats de la ensenyança, y redactar en la seva totalitat aquest petit treball.

La manca material de temps m'ha impedit publicarlo *in extenso*, posant per escrit les dites conferencies orals, de les que no s'han fet estrets taquigrafichs; y per aquest motiu, y per donarles més difusió pel cas de que en poguessin traure algún profit els estudis lulians tan floreixents en la nostra terra, servint al menys d'orientació als joves que ab tant de dalit se dediquen a escorcollar el nostre gloriossíssim passat intelectual, fins ara tan poch conegut, es perquè m'he resolt a donar a llum aquest assaig sense pre-

tensions de cap llinatge, y ab el caracter d'interinitat y de continua rectificació, que per necessitat tenen tots els treballs d'erudició y d'investigació. A fi de no imprimirli el pretenciós aspecte d'index d'una obra que no m'ha passat may pel cap de escriure, y de conservarli el d'un programa pedagògich o d'estudi, no he cregut necessari puntualisar totes les obres de consulta, lo qual l'haguera donat una excesiva extensió. Sols m'he proposat presentar degudament ordenats, en tot lo que m'ha llegut, els principals materials lulians, sobre tot els relatius als escrits catalans del gran apóstol y mestre, perquè facilment els puguin trobar arreplegats els estudiosos, tirant linies y conclusions tant clares y precises, com m'ho consent el meu personal, y per lo tant deficientíssim domini de la enorme producció luliana. He de fer constar, no obstant, que'ls escrits de R. L. en català, se presenten ara per primera vegada arreplegats, aprofitant les recerques dels autors de la *Histoire littéraire de la France* (t. XXIX) y sobre tot les troballes, moltes d'elles inesperades del malaguanyat Obrador en les biblioteques Reyal de Munich y Ambrosiana de Milà, en la missió que li fou encomenada per l'*Institut d'Estudis Catalans.* Tan debó l'exemple del eminent bibliofil mallorquí, tingui imitadors y que ben aviat se pugui complietar el coneixement del cabal bibliogràfich lulià en la nostra llengua, que es lo que sempre tindrà per nosaltres més caràcter d'actualitat y de aplicació pràctica. No oblidem may que entre les grans catedrals intelectuals alçades en la Edat mitjana pel cristianisme, l'única de fisonomía y estil arquitectònich popular, es l'atrevida construcció de R. L. Aquest no es l'únich, pero si un dels majors títols de la seva gloria, y el blasó científich més ennoblidor de la nostra llengua.

RESUM

1.ª part.—*A*) Biografía de R. L.—*B*) Bibliografía luliana.—*C*) Llengua en que R. L. escrigué ses obres.

2.ª part.—Exposició sumaria del *opus* científich luliá: *A*) Filosofía.—*B*) Teodicea.—*C*) Mística.

3.ª part.—Exposició sumaria del *opus* lulià en vulgar: *A*) Anàlissis de les obres en vers.—*B*) Anàlissis de les obres en prosa.

PRIMERA PART

A) Biografia

Fonts a que hem d'acudir per estudiarla.—1.ª) La *Vida coetania.* (Ms. del Museu Britànich, s. XIV); el seu valor y autenticitat.—2.ª) Els llibres mateixos de R. L. caràcter autobiogràfich de molts d'ells; importancia dels *explicit.*—3.ª) Els documents dels arxius.

Naixement de R. L. data més generalment admesa (1232).—La seva vida de cortisà.—Sa conversió y periode de contemplació y estudi que la segueix.—Preparació y divulgació del *Art general.*—Els documents relatius an aquest primer periode, publicats pel P. Pasqual y Rosselló son autentichs? —Primera anada a Montpeller.—Fundació del Colegi de Miramar (1276).—

Estada que va fer-hi, probada pel *Blanquerna* y *Cant de Ramon*.—Anada a Roma (1287).—Primera anada a Paris (1288?).—Ensenyança de la seva Art.—Escás èxit que logrà.—Propòsits de creuada.—Primer viatge a Tuniç (1292).—Retorn a Nàpols (1293).—Entrevista ab Celestí V y Bonifaci VIII. —*El Desconort* (Roma: 1296) —Segona anada a París (1297-1299).—Estada a Barcelona (1299).—Primera noticia de les relacions de R. L. ab Jaume II: (*El Dictat*, 1299).—Viatge a Xipre (1301) y Orient (Alleas).—Retorn a Mallorca (1302).—Estada a Montpeller.—Tercera anada a París.—Viatge a Bugia (1307).—Retorn y desembarch a Pisa (1307) —Anada a Gènova (1308).—Entrevista de R. L. ab Arnau de Vilanova.—Anada a Avinyó.—Quarta estada de R. L. a Paris (1309-1311).—Aprobacions de la seva doctrina per la Sorbona (1310 y 1311); Son autèntiques?—Anada al Concili de Viena (1311).—Retorn a Mallorca (juliol 1312).—Estada a Messina (1311).—Llibres que hi escrigué.—Retorn a Mallorca: son testament (26 abril 1313).—Embarch cap a Berberia.—Recomanacions de Jaume II al Rey de Tuniç (novembre 1314). —Data tradicional de la seva mort (29 juny 1315).—Arguments en contra d'aquesta data, discutida ja per Salzinger.—Explicits dels llibres de *majore fine intellectus*: *de Deo et mundo*, escrits a Tuniç, en desembre 1315, y nota de de R. L. de *Consolació d'hermità*, del Ms. del Mus. Brit. del s. XV.—Documents del 5 agost y 29 octubre, del mateix any, demanant un traductor llatí, pels seus llibres escrits a Tuniç en aquesta època.

Relacions de R. L. ab els escriptors y els sobirans de son temps.—Relacions ab els nacionals; ab Sant Ramon de Peñafort; ab Arnau de Vilanova.—Idem ab els sobirans del casal d'Aragó.—Obres dedicades a Jaume II y Sanxo de Mallorca; a Frederich III de Sicilia, y a D. Jaume II d'Aragó y Dña. Blanca.—Relacions ab escriptors y sobirans extrangers.—Duns Scot (?); Thomás le Myessier (l'*Atrabatensis*); Bernat *le Delicieux*.—Obres dedicades al rey Felip l'Hermós y sa muller, al rey Carles de Nàpols, al Dux de Venecia (P. Gradenigo), als papes Celesti V y Bonifaci VIII.—Obres dedicades a l'Universitat de París.—Obres dedicades al seu fill (*Doctrina Pueril, Filosofia desigada, L. d'Intenció.*).

B) Bibliografía luliana

Dificultat de precisar son enorme y indeterminat contingut y necessitat de fer-ho, pera procedir a la classificació definitiva del *opus lulià*.—Necessitat de formar ensemps la cronologia y la geografia de la producció luliana.—Periode d'aquesta producció (1272-1315).—Epoca de la producció literaria de més valua, en prosa y vers (1272-1300).—Frenètica activitat científica de R. L. en el XIVèn segle. (1300-1315).—Fabulosa quantitat d'obres que s'han atribuit a R. L.—En 1308, segons confessió propia, n'havía escrit més de cent—Fonts a que s'ha d'acudir per determinar la producció autèntica luliana:

a) *Els catàlechs lulians*.—Catàlechs contemporanis del autor: de 1311 (cita 121 obres); complementari de 1314? (30 obres més).—Obres citades per L. en son testament de 1313.—Indicacions bibliogràfiques d'Aymerich y d'altres documents del XIVèn segle.—Inventari de les escoles lulianes (Barce-

lona: 1488 etc.);—els catàlechs impresos.—Enumeració dels més importants. —Catàlechs de Bouvelles (1514); de Alfons de Proaza (Valencia, 1515: cita unes 206 obres); de Nicolau Pax (Alcalá, 1519 ab 200 obres); del Dr. Dimas de Miguel (unes 260 obres), del Dr. Arias de Loyola, d'Antoni Agustín (Roma 1696: cita 320 obres), de Sollier (1708); del Salzinger (1722: cita unes 300 obres) del P. Pasqual (1788: cita 246 obres); de l'*Histoire littéraire de la France* (París 1881; 313 obres analisades, ab un total de unes 180 autèntiques).

Llibres que cita R. L. que no han arribat a nosaltres.—Altres obres perdudes citades en els catálechs y inventaris contemporanis etc.—Obres apòcrifes. —Obres d'Alquimia que se li atribueixen.—Declaracions de R. L. contraries a la Alquimia.—Obres de Química també falsament atribuides.—Obres ab títols duplicats.—Tractats que formen part d'obres més extenses, citats com independents (*Libre d'Amich e Amat, d'Oració*, etc.).—Obres abreviades, amplificades o escrites per deixebles o expositors de R. L.—Necessitat de resoldre definitivament el problema de la bibliografia luliana.

b) *Els manuscrits lulians.*—Causes de la seva extraordinaria difusió, aixís en forma llatina com en la vulgar, en les biblioteques europees.—Geografia bibliogràfica luliana per orde d'intensitat de la producció: París, Montpeller, Mallorca, Messina, Tuniç, Roma, Pisa, Viena, Nápols, Barcelona, Gènova, Xipre, Armenia. Els mss. lulians en vulgar y en llatí al extranger.—Enorme dipòsit de codis lulians de la Biblioteca reyal de Munich.—París, segon dipòsit de la bibliografía luliana (Biblioteca Nacional, Mazzarina, del Arsenal).—Codis de la Biblioteca de Sant March de Venecia, de la Ambrosiana de Milà, de la Vaticana, y del Museu Britànich.—Id. de les biblioteques de Oxford, Troyes, Berna, Berlin, Halle, Viena, etc.—Els mss. lulians a Espanya.—Codis de Palma (Biblioteca del Institut, Sapiencia y particulars); de Barcelona (Universitaria, Ateneu, etc.), de Madrid (Nacional, Reyal, de l'Escorial) etc.

c) *Les edicions lulianes.*—Nombroses impressions d'obres lulianes a Europa, efecte de la extraordinaria divulgació de la filosofía de R. L.—Obres soltes y coleccions generals.—Bibliografía extrangera de les obres soltes.—Predomini de les edicions dels XV^èn^ y XVI^èn^ segles.—Principals centres editorials de obres soltes: París, Strasburg, Lió.—Altres menys importants: Francfort, Rouen, Roma, Venecia, etc.—Bibliografía espanyola de les obres soltes.—Principals centres editorials: Valencia y Palma.—Incunables de Barcelona.—Obres publicades a Valencia per Alfons de Proaza (s. XVI).—Altres edicions valencianes.—Idem de Mallorca dels s. XVII y XVIII: Capò, Cerdà, Amorós, Vda. Frau.—Id. de Alcalá y Taraçona, etc.

Col-leccions generals de llibres lulians llatins.—Edició de Strasburg (1609-1617, in 8.º).—La gran edició maguntina de Salzinger (1721-1742) conté 48 obres en 8 vol. in fol.—Les *opera parva* publicades a Palma (1744-46).—La bibliografía catalana de R. L.—Edició del *Blanquerna* en 1521.—Edicions de Palma del s. XVIII (*Doctrina pueril*).—Edicions del segle XIX.—Les *obres rimades* de R. L. publicades per G. Rosselló (Palma 1859).—Edicions catalanes den Rosselló y M. Aguiló (*Fèlix, L. de Cavayleria*).—Matheu Obrador repren l'impuls donat per en Rosselló de portar a cap una col-lecció completa

catalana (Palma: 1906—?) Edicions soltes barcelonines (Luanco, «L'Avenç», Gili etc.)

d) *Traduccions lulianes.*—Traduccions castellanes, franceses, italianes, provençals, hebraiques y llatines.—Traduccions castellanes de Sánchez de Uceda, Nicolau Pax, Cepeda, Pasqual, Jovellanos, etc.—Traducciones franceses de Lefebre, Vassy, Chapuys, Guardia, etc.—Traduccions italianes del *Fèlix*, etc.—Traduccions llatines coetanies y posteriors de textes catalans, de Salzinger, etc.—Gran quantitat de llibres lulians en llatí y vulgar que resten encara inèdits.—Classificació dels textes lulians per raó de la llengua: 1) obres de les quals sols se conserva'l text llatí.—2) obres de les quals se conserven un text llatí y un text vulgar.—3) obres que sols tenim escrites en català.

C) Llengua en que R. Lull escrigué les seves obres

L'afany de proselitisme mogué a R. L. a servirse de les llengues que coneixía, sobre tot de la vulgar.—Llengues que usà: *a*) la catalana—*b*) la arábiga—*c*) la llatina.

a) *Llengua catalana.*—R. L. escrigué la majoría de ses obres en català. Proves d'aquesta afirmació:

1.—Superioritat literaria dels textes catalans que s'han conservat.

2.—Opinions del P. Pasqual, Rosselló, Littré, Obrador, Keicher, etc., en son favor.

3.—Diferencia d'estil dels tractats llatins, y uniformitat dels catalans.

4.—Nombrosos textes catalans conservats y probabilitat de nous descubriments.

5.—Freqüencia ab que's valgué dels seus deixebles y dels frares dels convents en que feya estada, per ses traduccions llatines.

6.—Traduccions llatines catalanisades.

7.—Traduccions de la edició maguntina fetes en certs casos demunt dels textes catalans, ab preferencia als llatins.

8.—Demostració de que fins algunes de les obres filosòfiques més importants foren escrites en català.

b) *Llengua aràbiga.*—El desig de convertir als sarrains, mogué a R. L. a escriure alguns dels seus llibres en aràbich.—Obres en aquesta llengua de que tenim noticia: *Disputatio Raymundi et Hamar*; *L. de contemplació*; *L. del Gentil*; *L. del Blanquerna*; *L. de Trinitat e Encarnació*; *Art inventiva*; Compendi de la *Lógica* de Algazel; L. de *Alchendi* y *Telif.*—Influencies arábigues en R. L.: L. del *Gentil*; de les *Besties*; d'*Amich e Amat*; del *Blanquerna*; del *Cent noms de Deu*,etc.—Confessions explicites de R. L. en ses obres del seu coneixement del arábich.—Explícits en que indica les seves traduccions del vulgar a dita llengua. (*Dictat de la Trinitat*, etc.).

c) *Llengua llatina.*—Questió sobre'l grau de coneixement que R. L. degué tenir del llatí.—En els primers temps escrigué principalment en vulgar y arábich.—R. L. no escrigué'l llatí sinó per necessitat.—Probes del seu escás domini del llatí: La *vida coetania* y declaracions del mateix autor.—(*Declaratio Raymundi per modum dialogi* (1285); *Liber de experientia Artis generalis* (1308). —Petició a Jaume II de que li envii fr. Simon de Puigcerdá a Tuniç per traduirli

quinze tractats en vulgar.—Freqüents peticions de R. L. de que siguin traduides les seves obres: (*Cent noms de Deu*, 1285; *Art amativa*, 1290; *Apostrophe*, 1296; *Art de fer e solre questions*, 1294-1303; *Filosofía d'amor*, 1298.)—Deixa del testament per la traducció de ses obres en llatí (1313).—Afirmació de N. Aymerich (*Directorium inquisitorum*).—Afirmació explícita del autor en moltes obres d'haver sigut escrites en vulgar.—Documents que ho proven (Butlla de Gregori XI de 1374: id. condemnatoria de 1376; petició de Pere III al Papa sobre l'examen de les obres de R. L., de 1377; id. de Joan I, de 1389; etc.)—Traductors de R. L. coneguts: Guillem de Mallorca; Simón de Puigcerdà, etc.

Necessitat d'admetre une producció llatina personal.—No n'es una proba el que la major part dels textes lulians ens hagin arribat en llatí.—Durant la seva vida foren quasi totes traduides per facilitar sa divulgació.—Per ses relacions ab les universitats R. L. adquirí un coneixement deficient del llatí.—Ho proben també; el coneixement dels sistemes filosòfichs de la època, les seves estades a Paris y mestratge en sa Universitat; les seves obres llatines dedicades a la Curia Romana y a la Sorbona.—Enorme quantitat de codis llatins lulians existents en les biblioteques de Europa y dificultat de precisar el seu origen personal.

SEGONA PART

Exposició sumaria del opus científich luliá

A) *Filosofia luliana.*—Dificultat d'armonisar els principis que la constitueixen.—Desesperat y infructuós esforç que suposa l'enorme conjunt del *opus lulià* (*plus habere audatiae quam efficatiae*).—No es un sistema orgànich, sinó utòpich y de combat enfront de la filosofía aràbiga.—Escolasticisme popular y oriental de R. L.—Exageracions a que'l porten el seu afany de simplificar els procediments racionals y el coneixement de tota la ciencia humana.—Art combinatoria y mecànica.—Procediments expositius principals; el símbol, l'alegoría y el silogisme.

Síntesis de l'*Art magna.*—Principis universals y trascendentals.—Les categoríes lulianes y les idees arquetipes de Plató.—Paralelisme entre les lleys del ser y del coneixement.—Tendencia armònica y sintètica.—Unitat de la ciencia (*Arbre de la sciencia*).—Armonía entre ella y la fè.—Identificació entre la lògica y la metafísica.—Creació a la vegada de un *novus organum* y de un nou mètode.—Unitat ontològica y diversitat cosmològica.—Realisme ontològich de R. L.—La construcció apriorística luliana s'armonisa ab la defensa del empirisme.—Importancia de la equació com moviment natural del enteniment.—Obres principals en que s'exposa la doctrina luliana.—L'*Ars compendiosa inveniendi veritatem* (1272) base y clau del sistema.—Ses nombroses aplicacions.—L'*Ars demostrativa* y l'*Ars inventiva*, llurs derivacions.— L'*Ars generalis ultima* (1308) resum del sistema.—Paralel de l'*Ars magna*, ab els sistemes teológichs-filosòfichs de la època.—Caràcter escolàstich de la seva doctrina (St. Anselm: B. de Chartres; St. Tomás; Duns Scot; Bacon).—Carácter oriental.—La *Lògica* d'Algazel y la de R. L.—Se pot admetre la influencia de Mohidin?—Averroes y el racionalisme lulià.—Caràcter popular

y de propaganda.—Empleu de la llengua vulgar y de l'arábiga, ademés de la llatina.—Procediments literaris y gràfichs.

B) *Teodicea luliana.*—Gènesis de la mateixa.—L'averroisme.—Oposició que aquest sistema despertà en les escoles cristianes. (St. Tomás; Albert el Gran; Duns Scot, etc.).—Desig de R. L. de lligar en un sistema orgánich la teología y la filosofía, posades en oposició per l'averroisme.—Unitat de la fè.—Teodicea racional luliana.—Confusió de les esferes de la fè y de la raó. —La fè propedeutica. Confiança en la raó humana y en els procediments demostratius.—Exageració dels arguments de St. Anselm y de R. de Saint Victor.—Arriscades teoríes pera probar la fè per raons necessaries.—Polèmiques de les *tres lleys* (*El Gentil*, etc.).—El *Liber principiorum theologie* y el *L. dels articles de la fè*, obres fonamentals de la teodicea luliana.—Multitut de llibres teològichs llatins. -Explanacions poètiques d'aquestes ensenyances (*El Desconort*, etc.).—R. L. apóstol de la creuada anti-averroista.—Campanyes en la Universitat de París.—Multitut de diàlechs y obres de controversia anti-averroistes.

C) *Mística luliana.*—Gènesis de la mística luliana.—Fácil tranzit de les seves idees filosòfiques al misticisme.—Analogia y diferencies entre'l misticisme lulià y el de R. de Saint Víctor y de St. Bonaventura.—R. L. obre la serie dels místichs espanyols.—La filosofía mística del amor, conseqüencia de la filosofía mística del intelecte.—L'*Ars amativa boni*, y altres obres fonamentals de la filosofía del amor.—L'amor es mig entre creencia y inteligencia.—Contemplació de les criatures com escales de ascens del enteniment a Deu.—Grandesa y poesía del *Libre de contemplació*.—Formes orientals y trobadoresques del ardent misticisme luliá.

Caràcter pràctich de la ciencia luliana.—Principals estimuls que mouen a son autor: *a*) l'anti-averroisme.—*b*) la conversió dels jueus y sarrains.—*c*) *c*) projectes de creuada militar oriental.—Medis que posa R. L. al servey d'a quets propòsits.—*a*) demostració general de la fè.—*b*) fundació d'escoles de llengües orientals.—*c*) formació d'un exèrcit cristiá permanent ab la unió de les ordres militars.—Els projectes de R. L. s'imposen al Concili de Viena. —Els orígens de la qüestió d'Orient y R. L.—Les seves idees polítiques y mercantils eren noves per la seva època.—Influencia de elles en les de Pierre Dubois, Marino Sanuto, etc.—Principals tractats sobre la creuada militar de R. L.

TERCERA PART

Exposició sumaria del opus luliá vulgar

A) *Análissis de les obres en vers.*—Originalitat d'aquest escriptor en aquest genre.—R. L. patriarca de la poesía catalana.—Relacions d'aquestes obres ab la poesía trovadoresca.—En les poètiques no va adoptar son autor altre llengua que la vulgar.—Provençalismes de llenguatge: caràcter català fonamental.—Distintes formes de la seva obra poètica.—Formes èpiques franceses: la cobla monorrima alexandrina (*Desconort, Plant de Nostra Dona, Regles introductories*).—Formes líriques trovadoresques; escás nombre y varietat de

les mateixes.—Formes populars; noves rimades; son empleu principal en els tractatsdidàctichs.—Incorrecció, prosaisme y irregularitat mètrica d'aquestes obres (*Lo pecat de n'Adam*; *Medicina de pecat*; *Aplicació del Art general*; etc.)—Estudi de les obres poètiques lulianes.

Regles introductories, Regulæ introductoriæ in practicam artis demonstrativæ. (sens data) n. XX (1).

Cobles alexandrines monorrimes a imitació del metre dels *trouvères* fransesos.—Caràcter didàctich d'aquesta obra per popularisar les regles de l'art demostrativa.—Traducció llatina antigua.—Publicació en l'edició maguntina.—Codi català de Munich (s. XIV).

Plant de Nostra Dona Sancta María (Miramar 1275-86) n. XCII. Carácter elegiach d'aquesta composició :(32 cobles de 12 versos monorrims alexandrins), una de les més inspirades de R. L.—S'hi sent el ressò de les preocupacions que agitaven son esperit.—Codis catalans de Palma (s. XV y XVI) y del Vaticà (s. XV).—Edició catalana den Roselló; Palma 1859.

Proverbis d'ensenyament o rimats (sens data) n. XCIII

Altres reculls de proverbis que en prosa escrigué R. L.—El present es l'únich en forma rimada (174 distichs octosilàbichs rimats).—Desig del autor d'assegurar un èxit popular a ses ensenyances.—Descuit y vulgaritat d'aquest recull.—Edició de Morel Fatio («Romania»: XI. 188 y s.).—Codi català de l'Ambrosiana de Milà (s. XV).

Ores de Nosta Dona Sancta María (sens data) n. XCIV

Diferencia entre aquest poema y el *Plant* de la Verge.—La divisió en set parts dedicades a cada una de les hores canòniques.—Cobles de sis apariats octosilàbichs destinades al cant sagrat.—Descuit de la versificació.—Reminiscencies trobadoresques.—Codis catalans de Palma (s. XV y XVI).—Edició catalana den Rosselló. (1859).

Lo pecat de n'Adam. (Perpinyà: 1282) n. XCV.

Poema de 200 versos en noves rimades o apariats de nou sílabes, escrit a requesta de Jaume II de Mallorca, sobre una qüestió teològica.—Codis del Mus. Brit. (s. XIV), Ambrosiana (s. XIV) y Palma (s. XV).—Edició den Rosselló.

Els cent Noms de Deu. (Roma: 1285) n. XCVI.

Poema de caràcter teològich dedicat al Papa.—Curiosa versificació d'aquesta obra (3.000 versos en terzines curtes monorrimes) destinat al cant plá, y poca cura de sa metrificació.—Influencia oriental.—Prosaisme; monotonía; estremada sutilesa.—Desig de R. L. de que fos posat en llatí.—Codis catalans de Munich (s. XIV), Nac. de Madrid (s. XV), Vaticà (s. XV), Biblioteca Chigi y Palma (s. XIV y XVI).

El Desconort. (Roma: 1295) n. XCVII

Poema elegiach en 69 cobles de 12 versos monorrims alexandrins.—Es la obra mestre poètica de R. L, y una expansió patètica y sincera del seu cor.—A quin poema francés ha de atribuirse, *lo so de Berart* ab que's cantava? —Codis catalans del Mus Brit. (s. XIV), Munich (s. XIV), Vaticà (s. XIV) y Palma (s. XIV, XV y XVI).—Codi llatí de Munich.—Traducció castellana de Nicolau Pax

(1) Les xifres romanes que's troben en la major part de les obres aquí citades son las mateixes del vol. XXIX de l'*Histoire littéraire de la France.*

(Mallorca: 1540, 1606 y 1852).—Traducció francesa den Guardia. Edició catalana y castellana den Rosselló (1859).

Lo cant de Ramon (París: 1299) n. XCVIII.

Menys important en extensió que'l *Desconort*, el supera en sentiment y força lírica.—Sa metrificació (14 cobles monorrimes de 6 versos octosilàbichs) la més fluida de totes.—Codis catalans del Mus. Brit. (s. XIV) y Palma (s. XV y XVI) Edició den Rosselló.

Lo Dictat de Ramon (Barcelona: desembre 1299) n. XCIX.

Poema didàctich-teològich en sis parts de carácter popular sobre l'existencia de Deu; Trinitat, creació, etc., dedicat a Jaume II y Felip l'*Hermós* de França. (Versos apariats de nou sílabes). Ms. fragmentari de l'arxiu de la Corona d'Aragó (s. XIV).—Altres ms. de Roma (s. XV y XIV).—Edició den Rosselló.

Aplicació del Art general (Mallorca: març: 1300) n. C.

Llarch poema didáctich (de 1200 versos octósilàbichs, apariats) pera popularisar l'aplicació de l'*Art general*, a les diverses ciencies particulars.—Més que a la poesia perteneix aquesta obra a la mnemotècnica. Codis catalans. Munich (s. XIV) y Palma (s. XVI).—Edició den Rosselló.

Medicina de pecat (Mallorca: juliol 1300) n. CI.

Tractat moral el més extens de les obres poètiques de R. L. (6.000 versos en *noves rimades* irregulars).—Caràcter prosaich d'aquesta obra purament didàctica, en cinch parts —El capítol de la quarta part sobre la Trinitat figura en alguns catálechs com obra independent, lo mateix que la quinta part sobre la *Oració*.—Codis llatins de Munich que les contenen.—Escassa originalitat d'aquesta obra.—Codis catalans de Munich (dos del s. XIV) y Palma (s. XV y XVI).—Edició den Rosselló.

El Consili (Viena: 1311)

Carácter fácil y popular d'aquesta composició, la darrera obra poètica de R.L. (1200 versos en cobles de 7 versos: 5 octosilàbichs, y 2 trencats).—Es una de les més escullides y personals del poeta.—Divisió de la obra. Codis catalans de Munich (s. XIV) y Palma (s. XV y XVI).—Codi llatí de Munich.—Edició den Rosselló.

Lògica en rims: codi català (Munich s. XV)

Altres obres poètiques de R. L. incloses en el *Blanquerna*: *A vos, dona verge, sancta María* (cap. 83) y *Senyor, ver Deu glorios* (final del *Blanquerna*).—Caràcter trovadoresch d'aquestes composicions.—Refundicions en llengua y metres moderns de la edició de 1521.—Edició de Palma (1859).—Poesíes apocrifes (*A vos, Deus glorios*: L'*art de l'alquimia*, etc. V. edició Rosselló p. 174, 305, 650)

B) *Analissis de les obres lulianes en prosa* —Importancia estètica y filològica de la divulgació dels textes originals lulians en vulgar —Necessitat per raons històriques y filològiques de no circunscriure l'estudi d'aquets textes a les obres merament literaries —Importancia que te per la literatura catalana l'haver estat nostra llengua la primera vulgar que empleà la filosofía de la època.—Exposició y clasificació dels textes lulians en vulgar.—1) Les grans obres literaries.—2) Obres filosòfiques.—3) Obres teològiques.—4) Obres místiques.—5) Obres científiques.—6) Obres doctrinals.

I) LES GRANS OBRES LITERARIES

Obres de forma novelesca y de fons social enciclopèdic y polèmich.

Blanquerna. (*Lo libre d'Evast y Blanquerna*) (Montpeller: 1283). n. LXXVI. —El seu objecte: ordenació final de tots els estaments de la vida social.—Es el primer assaig de novela biogràfica o social en les literatures occidentals. —Anàlissis general de la obra y dels seus personatges principals.—La vida domèstica; la vida religiosa; la vida prelaticia y pontifical.—La vida contemplativa.—Armonía de les dugues sobiranies temporal y espiritual.—Caràcter autobiogràfich del llibre.—Comparació ab el *Libro de los Estados* de D. Joan Manuel.—El *L. d'Amich e Amat,* episodi del *Blanquerna.*—Poesía y profunditat d'aquest llibre.—Fonts en que va inspirarse.—Influencia oriental.—Exposicions del *Amich e Amat* (s. XV y XVII): Sor Agna María del Santíssim Sacrament.—El personatje de *Blanquerna* en altres llibres de R. L. (*Fèlix: Liber Tartari et Christian*) – Codis, edicions y traduccions.—Codis trescentistes (Munich, Palma y Paris).—Trellat del expositor de 1492.—Traducció llatina de la «Causa Pía luliana» de Mallorca.—Edicións llatines de París (1505) y de Rouen (1632).—Edició valenciana de 1521.—Traduccions franceses: (ms. del sigle XIV etc..)—La traducció castellana de Palma (1749) y la den Menendez Pelayo, de Madrid (1881-82).—Traduccions especials del *L. d'Amich e Amat,* en llatí (Bibl. Marciana) y en francès (Paris).—Edicions del mateix; dos en català (Palma 1886 y 1904), tres en francès (Paris 1586, 1633 y Bruseles 1897) y francesa y llatina (Ginebra 1890).—Versió .perifràstica den Rosselló,

Fèlix de les Maravelles del mon.—(París: 1288) n. CCLVII.—Primer model de novela episòdica.—Carácter autobiogràfich d'aquesta obra.—Nova aparició del personatge de *Blanquerna.*—Divisió y exposició dels seus vuit llibres.—Son valor enciclopèdich popular: eximplis, fàbules y forma dialogada.—Origen popular y literari dels seus apòlechs.—Teoríes cosmològiques y meteorològiques.—Tendencia moral del *Fèlix.*—Valor literari de la obra. —Les costums polítiques de la època.—Concepte democràtich de la monarquia.—Pintura de la societat contemporania.—Sentiment idílich de la naturalesa.—Realisme en la pintura de costums.—Valor episòdich del llibre VII o de les *Besties.*—El seu carácter satírich.—Suposades influencies del poema del *Renart.*—El *Calila* verdader model d'aquest episodi.—Diferencies que d'ell el separen.—Altres fonts d'aquest llibre.—Crítica de la societat monàrquica y feudal del seu temps.—Llibres citats en el *Fèlix.*—Codis, edicions y traduccions d'aquesta obra.—Text llatí.—Edicions catalanes de M. Aguiló (1872) y den Rosselló (1903).

Libre del Gentil. (1272-1275) n. VII.—Noms ab que's designada aquesta obra.—Fou escrita de primer en aràbich y després en català.—Pensament y finalitat d'aquesta obra: art abreviat de conèixer la veritat segons R. L. —Ample y tolerant discusió teològica del seu contingut.—Forma popular de la teodicea racional de R. L.—Conflicte de les tres religions.—Semblances del *Gentil* ab el *Barlaam* y el *Cuzari.*—Codis y edicions del *Gentil.*—Traduccions llatina, hebraica, francesa y castellana.—Reminiscencies del *Gentil* en *El Libro de los Estados* de D. Joan Manuel.—Idem en el primer llibre del

Somni de Bernat Metje.—Idem ab els llibres terç y quart de la obra *De veritate fidei* de Vives.

Disputació dels V savis (text català de Munich. s. xv) n. IX.—Controversia religiosa entre un jueu, un sarrahi, un nestorià y un jacobita.—Altres llibres anàlechs que'ns han arribat en llatí.—(*Liber de Spiritu Sancto, Liber Tartari et Christiani*).—Importancia que'l personatge *Blanquerna* té en aquesta obra.

2) OBRES FILOSÓFIQUES

Art d'atrobar veritat (*Ars compendiosa inveniendi veritatem*, anomenada també, *Ars major* o *Ars magna*). (Mallorca: 1272) n. I.—Primera manifestació de la doctrina luliana, sa clau y son fonament.—Deu es el principi del sistema lulià.—Del seu coneixement com per reberveració se passa al de les criatures.—Aquestes tenen tant més de entitat y veritat quan més participen d'Ell.—Conveniencia del ser ab la perfecció.—Identificació de l'ontologia y la teologia.—Conformitat d'aquestes doctrines ab les de St. Agustí, St. Anselm, etc.—Idea incompleta y confusa que'n dona l'*Art d'atrobar veritat*.—Exageració de l'art combinatoria.—Predomini del silogisme representat per diagrames.—Codi català de Munich (s. xiv).—(Codis llatins de Munich—Text llatí de la ed. maguntina.

Libre de definicions (*Liber de definitionibus et questionibus*) (abans de 1375)—Sols se'l coneixía per una cita de la *Doctrina pueril*.—Text català de l'Ambrosiana de Milà (s. xv) recentment conegut.—*Taula de definicions* de vocables (Ms. Munich del s. xv).

Art demonstrativa (Montpeller: 1282) n. XIII.—R. L. ensenyà aquesta Art públicament a Montpeller.—Procedeix de *l'Art general*, y ve a facilitar el seu coneixement.—Demostracions per equació, inducció y deducció.—Llarga serie de qüestions que termina'l llibre y arbitraria solució de moltes d'elles. Importancia d'aquesta obra en la exposició del *Art general*.—Proves de que fou escrita en català.—Edicions de París (1509) y de Maguncia.—Llibres d'aplicació del *Art demonstrativa*.

Libre de primera e segona intenció (Montpeller 1283?) n. XLVI —R. L. el dedica a son fill.—Distinció de les dugues intencions, la suprema y que mira al fi últim, y la accesoria.—Fonament d'aquesta teoría en Duns Scot (1274-1308).—Altres obres en que R. L. desentrolla aquesta teoría: *L. de Contemplació* (c. 45); *L. de Santa María*; *L. de mil proverbis*. etc.—Codis catalans de Palma (s. xv y xvi), de Munich, Halle y Vaticà (s. xv).—El text català es el primitiu.—Trad. llatina de l'edició maguntina (1737).—Edicións catalanes: Palma (1901) y Barcelona (Boletín R. Acad. de B. L.)

Lo coment major (1283) n. XVI? ¿Se pot identificar aquesta obra ab el *Compendium seu commentum artis demonstrativae* en que's donen les regles per l'ascens y el descens de l'inteligencia?—Questions que's plantejen tretes de la metafísica teològica luliana.—La teoría del ascens y descens del intelecte se trova exposada en el llibre d'aquest nom que ve a esser una enciclopedia sumaria. (n. LXII). —Importancia de la exposició d'aquesta teoría.

Taula general (Tuniç: septembre 1292). n. XXXV.—Es un complement y demostració de l'*Art inventiva* y de l'*Art amativa*.—Les deu regles y questions

a les quals tot es reductible, venen a esser com les dèu categoríes d'Aristòtil. —L'objecte de l'Art es el coneixement y amor de Deu, y el coneixement de tot lo particular.—Codi català de Palma.—Edició llatina de Valencia:15 15 y de Maguncia.

Lo VI seny lo qual appellam Affatus (Napols: 1294.—n. CXLVIII—Suposa en aquest llibre R. L. que aquest sisè seny es la paraula.—Insisteix en aquest punt en altres obres seves. (*De anima* etc.)—Unich codi conegut; el català de Munich (s. xv).

Arbre de Ciencia (Roma: 1295) n. LXXII.—Carácter enciclopèdich d'aquesta obra en la que's repeteix el plá dels textes lulians.—Forma alegòrica, simbòlica y dialogada.—Valor autobiogràfich.—Son objecte: la més fácil divulgació del *Art general* y aprenentatge de totes les ciencies.—Interés que ofereixen els exemples y proverbis del *Arbre Exemplifical.*—Riquesa del seu contingut.—El seu escás desentrollo novelistich, per esser sols posats al servey d'un fi didáctich.—Codis, edicions y traduccions.—Codis catalans de l'Ambrosiana (s. xv), Palma (s. xv).—Traducció castellana de Zepeda (Bruseles: 1664).—Edicions de Barcelona (1482) y Lió (1515, 1635).

Novell llibre d'ànima racional (Roma: juny: 1296) n. XLIV.—Important tractat de psicología segons les regles de la *Taula general.*—Del origen de l'ànima: concepte d'ella y de la vida; de la seva creació: dels orguens; de les seves operacions, etc.—Codi català de Munich (s. xiv)—Edició llatina d'Alcalá: 1519, y maguntina.

Començament de Philosophia (Mallorca: 300) n. CXXX.—Text disttnl del *Liber principiorum philosophiae* de la edlció maguntina.—Serà tal volta ei titulat, *Principia philosophiae complexa*, del que existeixen un text llatí a la Bib. Nac. de París y sis a la de Munich?—Codis catalans de l'Ambrosiana (s. xiv) y de la de Munich. (s. xv).—Identiticació de la filosofía y de la teología.

Libre del home. (Mallorca: novembre 1300) n. XLIV—Llibre d'observació, apartat de la forma silogística, y més literari que'ls precedents.—Divisió de la obra: *a*) esser del home; *b*) mort del home; *c*) adoració de Deu per l'home. —Relacions d'aquest llibre ab el *d'ánima racional*, y el tractat del *home* del *Fèlix*—Codi català de Munich (s. xv) y del Mus. Brit.

Libre de natura (Xipre: desembre 1301). n. LXVIII.—L'estudi de la natura es una de les parts del *Art general.*—Les questions están resoltes més ab el criteri d'un lògich, que d'un físich.—Codi català de Palma.—Edició llatina de (1740)—Codi llatí de París y Munich.

Nova lògica (Génova: maig. 1903) n. LVI.—Multitut de tractats de Lògica que escrigué R. L.—Aquest es un resum de quant importa saber per esser un bon lògich.—Realisme exagerat de les categorías d'especie y genre. —Paralel de R. L. ab Duns Scot y Spinoza.—Multitut de codis llatins d'aquesta obra (7 a Munich y 2 a París).—Codi català Munich (s. xv) y Ambrosiana (xv?) —Ed. de Valencia: 1512.

Art breu (Pisa: janer; 1308) n. IV.—Es un resum o compendi de l'*Art general.* —Escasa valua d'aquesta obra. Extraordinaria difusió que va atenyer.— Codis de Palma y Ambrosiana (s. xv).—Edicions de Barcelona: 1481, 1655; Lyó 1598: París 1578: Strasburg, 1598, 1609, 1612, 1617, 1651; Palma 1689, 1744;

Tarazona (sens data).—Traducció francesa (París: 1632).—Traduccíó arago nesa perduda.

3) OBRES TEOLÓGIQUES

Libre dels Angels. (1277?) n. CCXL.—Fou un dels primers llibres de R. L. y se'l troba citat en el *Fèlix.* Está dividit en sis distincions.—Fou traduit al llatí en 1307.—Codi català de Munich (s. XV).

Libre d'Antichrist (Montpeller: 1290) n. CCXXXIX.—Diferencia entre R. L. y A. de Vilanova sobre la vinguda del Anticrist.—Codi català de Munich (s. XV?) y Ambrosiana (s. XVI).—Codis llatíns de Munich y París.

Libre de demonstracions (sense data) n. X—Tractat conegut en llatí ab el títol de *Liber mirandarum demonstrationum* y considerat com una branca del *Art d'atrobar veritat.*—Es una mena de teodicea racional per la conversió dels infels, en quatre llibres.—1.er Possibilitat del intellecte de compendre'ls articles de la fè.—2.on Probes de la existencia de Deu.—3.er Probes de la Trinitat.—4.t Probes de la Encarnació.—Arguments de S. Anselm y Ricart de Saint Víctor.—Estil personal, animat y fervorós d'aquest important llibre escrit en vulgar.—Traducció directa llatina de Maguncia.

Libre dels articles de la fè (*Liber de articulis fidei sacrosantae et salutiferae legis cristianae, sive liber Apostrophe*) (Roma: juny. 1296). n. XXVII Nou tractat fonamental de la teodicea luliana compost pera la conversió dels infidels.—Necessitat de triomfar dels infidels per la raó.—Idem de la predicació de la fè per raons necessaries.—Creure es de segona intenció; compendre de primera.—Influencia d'aquesta obra en la *Teología natural* de R. Sabunde. Fou escrita de primer en catalá per l'autor, y després traduída al llatí.—La traducció llatina de Maguncia es diferent de la contemporania—Codi català de Munich (s. XIV).— Edicions llatines de Barcelona (1504) y París (1578).

Art de fer e solre questions.—Lectura super artem inventivam et tabulam generalem(1294-1303) n. XXXVIII.—Nou esforç intentatper R. L. per fer accessible el seu complicat procediment de *l'Art inventiva.* Perteneix també a la teodicea racional.—Demostració de la fè per raons necessaries.—Exageració de l'art combinatoria y de la màquina silogística.—Multitut de qüestions, que conté la tercera part.—Aquest llibre fou compost primer en català.—R. L. desitjava que fos traduit al llatí.—Codi català de Munich (s. XIV).—Traducció llatina de 1400.—Edició llatina de Valencia (1515)—Altres tractats semblants: *Questions per artem demonstrativam seu inventivam solubiles.* (1287. n. XXI). Interés d'aquesta obra.—Negació del valer de la alquimia.—Teoría de R. L. sobre les marees.

Libre de quadratura e triangulatura de cercle (París: 1299) n. CLX.—Malgrat el seu títol es un llibre de metafísica teològica. Codis catalaus de Munich, de la Valando Bib. Real Madrid (s. XIV) y de la Biblioteca Gohier.

Libre de oracions e contemplacions del enteniment en Deu. (Data ignorada) Tractat fins ara desconegut.—Codis catalans de Palma, de la Ambrosiana (s. XIV) y mnnich.

Libre del Es de Deu (Mallorca: septsmbre 1300) n. CLXXIV.—Proposits de R. L. de traduir al arabich aquest tractat y els dos següents.—Exposició del

tema segons el mètode de l'*Art general*, y divisió del tractat en vuit parts.—Codis de Palma y Munich (s. XIV).—Edició den Roselló (Palma: 1901).

Libre de conexença de Deu. (Mallorca: octubre 1300) n. CLXXV.—Piadós ardit de que's val en aquest tractat per atraure als jueus y sarrains.—Pensament capital de la obra: la divina perfecció ha de produir perfecció infinita.—Desig de probar per arguments de raó els misteris de la fè.—Codis de Palma y de Munich (s. XIV).—Edició de Palma (1901).

Libre de Deu (Mallorca: desembre 1300) n. XLVII y CLXXVI—Nombrosos textes que ab aquest títol s'atribueixen a R. L.—El present es autèntich.—Aplicació del *Art general*, y del mateix procediment ingeniós que en els tractats anteriors, per atraure implicitament als infiels.—Codis de Palma (s. XIV) y Munich (s. XV).—Edició de Palma (1901).

Libre que deu hom creure de Deu. (Alleas: Armenia, 1301) n. CLXXVII—Explicació no sols dels articles y sacraments, sino de lo que es Deu en sí mateix Influencia del «Prologium» de St. Anselm.—Perdua dels mss. llatins.—Codi català de Munich (s. XV).

Tractat de la Trinitat (Mallorca: septembre 1302) n. CCV.—Fou traduit per R. L. d'aràbich en català.—Codi català de Munich (s. XV).--Traducció llatina de Munich.--R. L. escrigué a Montpeller en 1310, un altre tractat sobre la Trinitat.

4) OBRES MÍSTIQUES

Libre de Contemplació (Mallorca: 1272) n. XLVIII.—Conjectures respecte de la època de sa redacció.—Manifestacions de R. L.—Enorme enciclopedia mística que s'enclou en aquesta obra.—Sa disforja extensió, la major de totes les de la nombrosa niçaga luliana.—Sa importancia teològica, ascètica, filosòfica y literaria.—Durant sigles únich monument en son genre en romans.—Alegòrica y sistemàtica distribució de la obra.—Valor psicològich y freqüents confessions íntimes del llibre que recorda les de St. Agustí.—Importancia autobiogràtica del mateix. -Profonda y armoniosa concepció del mon material y espiritual.—Ardorosa efusió del seu estil.—Rica nomenclatura filosòfica y preuat valor filològich.—Llibres lulians que citen el de *Contemplació.*—Primera reducció del mateix en aràbich.—Traducció de la obra en vulgar per R. L.—Versions llatines d'aquest llibre (París: 1505.—Maguncia: 1740—Mallorca: 1746-49).— Codis dels s. XIII, XIV y XV (Barcelona: Palma y Ambrosiana de Milà)—Primera edició del text català (Palma 1906?)—Postergació del llibre per les seves dimensions.—Condemnació del mateix per N. Aymerich.

Art amativa (1290) ns. XXXIX y CCXLIX.—Filosofía mística del amor—L'amor del bé ensenyat per sillogismes com el de la veritat.—Divisió de *l'Art amativa* en figures, regles, definicions. condicions y qüestions.—Motius que obligaren a R. L. a escriure aquesta obra en vulgar.—El seu intent de traduirla al llatí y al aràbich.—Codis catalans de Paris (s. XIV) y Munich (s. XV).

Flors d'amors. (Napols: 1294) n. XLI.—Tractat místich alegòrich basat en els principis de *l'Art amativa*, dedicat al papa Celestí V y un dels més característichs de R. L.—Barreja del silogisme ab les metàfores y alegoríes trovadoresques.—Influencia del *Roman de la Rose* en la personificació del *Amich* y del *Amat.*—*L'Amich* convertit en predicador dels infidels, y va-

lentse de les *Flors d'amor* per consegui lo.—Codi català de Munich (s. XV).

Arbre de Filosofia d'amor. (París: 1298) n. XL.—Tractat fundat com els precedents sobre'ls principis de *l'Art amativa.*—Intent de R. L. d'atènyer per l'amor, lo que no ha conseguit per la inteligencia.—El misticisme pren a la escolàstica formes poch favorables an ell.—Aplicació al amor de les deu categories lulianes.—Predomini de la forma alegòrica dels *trouvères.*—Alegoría del arbre del amor.—Imatges trovadoresques y romancesques.—Reminicencies del *L. d'Amich e d'Amat.*—Curiós explicit y dedicatoria d'aquest llibre als reys de Franca.—Condemnació per N. Aymerich.—Codis de Palma, Londres y Vaticà (s. XV).—Edició llatina de París (1516).—Edició catalana de Palma (1901).

Arbre de filosofia desijada, Arbor philosophiae desideratae. (Montpeller 1290?) n. XLII.—Nova forma d'aplicació de l'*Ars amativa boni.*—Llibre dedicat per R. L. al seu fill.—Ve a esser una mena d'art memorativa y ciencia per amar a Deu.—Ingeniosa forma alegòrica.—Codis catalans de Munich (s. XIV) y París.—El text llatí de la edició maguntina es traducció del català.

Libre de Sancta Maria, De laudibus B. Mariae(1290?) n. LXXXI.—Barreja del raonament silogístich ab la forma popular.—Us de la forma alegòrica y dialogada y empleu de apòlechs y eximplis.—Invectiva contra la indiferencia de la època.—Codis, edicions y traduccions.—Codis de Munich (s. XV), Palma (s. XIV) y Vaticà (s. XV).—Edició llatina: París, 1499.—Traducció castellana: Palma, 1756.—Edició catalana den Pijoan, 1905.

Libre d'oracions, Liber, de tredecim orationibus. (Barcelona: 1299) n. CCXXX.—Fou dedicat a Jaume II y sa muller Dña. Blanca.—Codis de l'Ambrosiana (s. XIV), Palma (s. XV) y Vaticà (s. XV). Edició de Palma: 1901.

Libre de Benedicta tu (Viena: octubre 1311) n. LXXXII.—Es apòcrif?.—Codis catalans de Munich (s. XV) y Palma (s. XVII).—Traducció castellana: Palma 1739. Ediciò fragmentaria de M. Obrador («Revista Luliana» 1902).—En el s. XIV fou reprobat com herètich.

5) OBRES CIENTÍFIQUES

Tractat d'Astronomía (París: desembre 1297) n. CLXIX.—R. L. declara haver escrit aquesta llarga obra per disuadir als princeps y grans de creure en la astrología.—Aplicació a la astronomía dels principis del *Art general.*—Codis catalans de Munich y Mus. Brit. (s. XIV).—Vuit codis llatins conservats a París y Munich.

Libre de Nova Geometría (París: Juliol 1299) n. CLXX.—Divisió y plá d'a questa obra.—Aplicació del seu mètode a la ensenyança de la geometría.—Codi català de Palma.—Dos codis llatins de Munich.

Començaments de Medicina (sense data) n. LXXXIV.—Escás valor científich d'aquest llibre.—El mètode silogístich lulià aplicat a la medicina sols porta a combinacions verbals o a conseqüençies absurdes.—Sistema dels quatre humors y dels quatre radicals.—Forma alegòrica y simbòlica.—Explicació mística de certs fets y combinacions.—Codis catalans de Palma y Munich (s. XIV).—Escasedat de codis llatins.

6) OBRES DOCTRINALS

Doctrina pueril (1275) n. CCXV.—Compendi doctrinal de R. L. per la educació del seu fill.—En ell s'adelanta a les idees pedagògiques del seu temps. —Sistema pràctich y experimental.—Preferencia per la llengua materna.—Instrucció religiosa, moral y profana.—Exposició de las tres lleys.—Fundació d'escoles de predicació.—Ensenyança del *Art de atrobar veritat y del L. de Demosntracions*.—Divisió y exposició de la obra.—Codis, edicions y traduccions —Cod. cat. de Palma (s. XVII), de Munich (s. XV) de Barcelona. (Bib. epis. s. XV) Edició catalana de Palma (1736).—Traducció castellana de Salamanca. (1742).—Edició catalana de Barcelona (1907).—*Doctrina dels infants*. (Cod. català de l'Ambrosiana s. XIV).—Traducció provençal del s. XIII.

Libre del orde de Cavayleria (1276) n. CCLVII Doctrinal del perfecte cavaller.—Completa l'idea pedagògich del *Blanquerna*.—Divisió del llibre que'ns ha arribat incomplet.—Difusió del mateix.—Pararel ab el *Libro del caballero e del escudero*, de D. Joan Manuel,—Adicions del autor castellá.—Imitació en el *Tirat lo Blanch*.—Altres llibres en que R. L. tracta del estament dels cavallers. (*Contemplació*: *Sta. Maria*; *Blanquerna*; *Arbre de ciencia*)—Font de *de Cavaylesia* y element indígena.—Codis, edicions y traduccions.—Cod. del XV (Bib. del Inst. de Estudis Catalans y Ateneu barcelonés)—Edicions d'Aguiló (Barña. 1879) de l'Acad.ª de Buenas Letras (1901) y de l'Obrador (Palma: 1906).—Traducció castellana del P. Pasqual del s. XVIII.—Id. de Jovellamos. —Traducció francesa del *Mus. Brit.*

Art de confessió (1312?) n. CCXLIV—Multitut de llibres atribuits a R. L. sobre la confessió: Tractat dogmátich sense cap originalitat.—Duptes sobre la seva autenticitat.—Codi de Palma.—Idem llatins (tres de les Bib. de Paris y Munich).—Edició de l'Obrador. (Palma: 1906).

Art de predicar o llibre de vertuts e pecats. (Mallorca: janer 1313) n. CCXLVII -Es una mena *d'Ars major praedicationis* com altrament se la intitula en llatí.—S'hi proposa R. L. reformar l'art de la predicació, deduint dels principis de la filosofía y teología les regles de la vida práctica.—Codi català de Munich (s. XIV).—Els codis llatins de Munich semblen una versió del català.

Art abreviada de predicar (febrer 1313) n. CCXLVIII.—Com ho indica son títol es un compendi dels *Ars major* que a son torn havía estat precedida d'una *Ars magna prœdicationis* (Mallorca: 1304).—Codi català del *Ars abreviada* (Munich s. XIV).

Libre dels proverbis. Liber proverbiorum.—(Roma: 1296) n. XLIII.—Definició de R. L. del proverbi.—La seva utilitat per coneixer y amar Deu, y per la predicació.—Proverbis divinals, naturals y morals.—Conté 6000 proverbis —Codis y edicions.—Cod. català de Munich (s. XIV.)—Cod. llatins de París y Munich.—Edicions de Barcelona (1493), Valencia (1507 y 1510), Venecia (1507) y París (1516).—Edició maguntina.

Libre de mil proverbis (Alta mar; 1302) n. CCLIX.—Colecció menys important que l'anterior escrita al retorn de Xipre.—Codi català de Palma (s. XIV).—Edició de Palma (1746) ab texte llatí y català.—Ed. catalana de Palma: (1901).

Nou llibre de proverbis (distint dels dos anteriors, y dels *proverbiis rimats*)

fins ara desconegut y perdut, compost per la educació dels fills de Jaume II (Montpeller: 1307-1309?).

Phantasticus (1311) (*Disputatio clerici et Raymundi phantastici*) n. LIV. Es un dels dialechs més vius y interessants de R. L.—Curioses noticies que aporta a sa biografía.—Quadro de costums de la època.—Projectes de creuada espiritual.—Crítica d'ells y de tota la seva infructuosa activitat. Ed. llatina de París: 1499. -Traducció francesa de la biblioteca Mazarina.—Codi català de Palma.

Libre de consolació d'hermità (Messina: agost 1313) n. CCLX.—Es com una mena de pendant del *Desconort* y un dels darrers llibres personals de R. L. —Arguments ab que refuta les vint objeccions del hermità.—Curiós *explicit* d'aquest llibre.—Controversies que ha suscitades.—Codis catalans: Munich (s. XIV); Ambrosiana (s. XIV); Mus. Brit. (2 cod. del s.XV) y Palma.

Textes catalans de R. L. dels quals sols ens ha arribat la traducció llatina. *Liber per quem potest cognosci qua lex sit magis bona etc.* (Mallorca: 1315) n. CCXIX.—Dedicat als reys de Sicilia y Mallorca.—*Retòrica nova* (1301) n. LXXIV.—*Liber clericorum* —Ed. llatina de Palma: 1906.

Textes perduts y citats en les obres de R. L. o en catalechs, com catalans: *Libre contra amich, en pla* (id.)—*Rudimenta Doctrinae puerilis, in rithmis, catalane* (Arias de Loyola)—*Liber de confessione cathalane, in rithmis* (id.) *Tractatus de ente, intellectu et potentia, cathalane* (id.)—*Liber contemplationum per decem modos artificiales, catalane* (Paris 1297) (id.)—*Libre de Plasent visio*. Vasta enciclopedia, unica en que entra l'element historich, (*Felix*).—*Doctrina de princeps* (*Blanquerna*) —*L. del Chaos* (*Felix*).—Quinze tractats catalans escrits per R. L. a Tuniç en 1315.

Vida coetanèa de R. Lull. (fins a 1311).—Se troba després del *Libre de consolació*.—Codi català del Mus. Brit. (s. XV) Codis llatíns (Roma). Edicions del P. Custurer, dels Bollandistes y den Salzinger Interés y valor literari d'aquesta obra, verament excepcional en aquella època.—Disquisició sobre qui pugui esser son autor.

TEXTES LULIANS CITATS (1), EN VULGAR,

A vos, Deus glorios... (R) (*apòcrif*).
(A vos, Dona Verge Sancta María) (R).
Aplicació de l'Art general (R).
Arbre de ciencia.
Arbre de philosophía d'amor.
Arbre de philosophía desitjada.
Art abreviada de predicacions.
Art amativa.
Art breu.
Art d'alquimia (R) (*apòcrif*).
Art d'atrobar veritat.
Art de confessió (*apòcrif* ?).
Art de fer e solre questions.
Art demonstrativa.
Art de predicar.

Blanquerna.

(1) Pera'l millor maneig d'aquesta taula, empleem les següents abreviatures: [ ] Obres citades ab titol llat. V. Obres rimades. ( ) Obres formant part d'altres.
** Obres perdudes.
* Obres de les quals sols se conserva la versió llatina.

Cant de Ramon (R).
Cent Noms de Deu (R).
Començament de philosophia.
Començaments de Medicina.

Disputació dels V savis.
Doctrina de princeps **
Doctrina pueril.

El Consili.
El Desconort.

Fèlix de les Meravelles.
Flors d'amors.

[Libre clericorum] *
[L. Contemplationum per decem modos artificiales] **
[L. per quem potest cognosci qua lex sit magis bona] *

Libre d'Amich e Amat.
L. dels Angels.
L. del Anticrist.
L. dels Articles de la Fè.
L. de Benedicta Tu.
(L. de les Besties).
L. del Chaos **
L. de Conexença de Deu.
[L. de confessione in rithmis] (R) **
L. de consolació d'hermità.
L. de Contemplació.
L. contra amich **
L. de Definicions.
L. de Demonstracions.
L. de Deu.
L. del Es de Deu.
L. del Gentil.
L. del Home.
L. de mil proverbis.
L. de Natura.
L. de nova geometria.
L. de nova logica.
L. de Oracions.
L. de Oracions e contemplacions del enteniment en Deu.
L. del Orde de Cavayleria.
L. de plasent visio **
L. de predestinació **
L. de primera e segona intenció.
L. de proverbis.
L. de Santa María.
L. que deu hom creure de Deu.
Lo Coment major.
Lo Dictat de Ramon (R).
Lo Peccat de N'Adam (R).
Lo VI seny lo qual appellam affatus.

Medicina de pecat (R).

Nou llibre de proverbis.
Novell libre de anima racional.

Ores de Nostra Dona Sancta María (R).

[Phantasticus].
Plant de Nostra Dona (R).
Proverbis d'ensenyament (R).

Regles introductories (R).
[Retòrica nova] *
[Rudimenta doctrinae puerilis in rithmis] (R) **

(Senyor ver Deu glorios) (R),

Taula de definicions.
Taula general.
Tractat de astronomía.
T. de la Trinitat.
[T. de Ente, intellectu et potentia] **

A. Rubió y Lluch.

NOTES PER LA BIOGRAFIA DEL TROVADOR GUERAU DE CABRERA

Sentim profonda admiració per la magnífica obra d'En Milá *De los trovadores en España*; emperó, desde la primera volta que la llegirem ens resistirem a admetre sens noves proves la identificació que féu del trovador Cabrera ab el vescomte Pons, marit de Donya Marquesa d'Urgell, filla del comte Ermengol VII. Com poch temps abans haviem practicat una detinguda investigació sobre la familia vescomtal de Cabrera en els segles XII^è^ y XIII^è^, conservàvem fresques les resultancies y les aplicàvem tot seguit.

En Milà suposava que'l marit de Donya Marquesa, com altres individuus de la mateixa familia, portaven nom doble, Pons-Guerau o Guerau-Pons, però que familiarment moltes vegades n'usaven o els era donat un sol sens distinció, el primer o el segón. Durant la nostra esmentada investigació may no haviem observat aquest fet d'usar sol el segón nom, que en realitat no es més que'l patronimich. El vescomte Pons, gendre del Comte d'Urgell, sempre, absolutament sempre, l'haviem vist anomenat Pons, net y pelat, ni una volta Pons-Guerau o Guerau unicament.

Anys després observàrem un petit indici que vingué a refermar la nostra suspicacia. El Senyor P. M. (*Paul Meyer?*) en el *compte-rendu* de la nostra Memoria *El mes antich text literari escrit en catalá*, insertat en la revista *Romania* de Paris (octubre 1906), al exposar certes observacions sobre la escriptura de la capitulació del castell de Llorens, feta pel vescomte de Cabrera, que nosaltres haviem donat a conexer, hi afegí aquesta suposició: «Dans la pièce que je viens de citer, qui est une charte de Girau de Cabrera (peut-etre le troubadour) datée de 1211...». Deviem pensar que'l director de dita important revista no apuntaba distretament y sens cap motiu aytal suposició y que no sols tenía ben llegida la obra d'En Milá, sino encare ben present la seva opinió sobre'l trovador Cabrera; y no obstant, mentres En Milá creya que aquest era'l marit de Donya Marquesa d'Urgell, el Senyor P. M. suposava si podía esser el fill de la matexa senyora.

Darrerament havem tractat de completar la investigació, sens poder aplegar cap nova en favor de la identificació del trovador ab el vescomte Guerau del any 1211; peró en cambi havem reforçat les que ja teniem per no acceptarla d'una manera definitiva ab el pare d'aquest, may anomenat familiarment Guerau, que sembla era el nom verdader del trovador.

Al fer la exposició d'aytals proves devem allunyarnos fins al segle XIè y aportar tots els documents. En primer lloch convé advertir que es cert que diferents personatges de la nissaga dels Cabrera usaren noms dobles o millor dit el patronimich. Ja s'observa ab el marit de Letgarda de Tost, filla del estrenuu cavaller del Urgell Arnau Mir de Tost. En nostre llibre *Investigación històrica sobre el Vizcondado de Castellbó*, dedicarem el capítol II als vescomtes de Cabrera-Ager, ab el corresponent arbre genealògich; alli pot veures còm el gendre de l'Arnau Mir de Tost era anomenat Pons-Guerau y era fill del vescomte Guerau y viceversa, còm l'hereu o primogènit del citat Pons-Guerau y de Letgarda de Tost fóu anomenat Guerau-Pons. Ni el pare Pons-Guerau ni son fill Guerau-Pons no pogueren, donchs, trasposar a llur arbitri els noms, ni usar alternativament el segon sol o el primer d'una manera indistincta, com tampoch ho feren segurament llurs amichs y coneguts. Rès d'això; alguna volta per abreviar aplicaven o els era aplicat no més que'l primer, el nom personal y propri, y's prescindía del segón o patronimich; pero may això succehia a la inversa, es a dir aplicar el patronimich sol, sens el personal.

Per procehir ab claretat començarem per estudiar aquest Guerau que viu desde'l derrer terç del segle XIè fins al segon de la centuria següent y que nosaltres per entendrens millor anomenarém Guerau Pons I. Havía nascut segons calculem, en la década de 1060-1070, perquè ja fóu anomenat en el testament del seu avi l'Arnau Mir de Tost, atorgat en 1071. El seu pare Pons-Guerau degué morir abans de 1095, per la rahó de que també abans de aquest any figura ja en Guerau-Pons com a cap de casa. Efectivament, el trovam jurant homenatge al comte Guillem de Cerdanya, fill d'Adala, qui governá'l comtat entre 1068 y 1095. Diu'l document: «Carta sacramentalis quam fecit Gueraldus Poncii filius qui fuit Letgardis femine Guillelmo comiti ceritanie seniori suo filio Adales comitisse et ad uxorem suam Sanciam qui fuit filia Almodis comitisse in quam promissit ei esse fidelis et nominatim juravit dicto Comiti ipsos castellos quos per eum tenebat...» (1)

En 1112 continua vivint y ho sabem per un altre acta de jurament feudal que tampoch dona lloch a dubtes: «Juro ego Raimundus Raimundi tibi Gerallo Poncii filio Letzardis femine quod ab hodierno die et deinceps fidelis ero tibi de tua vita...» Data de Kalendes de maig del any IV del rey Lluis, que reduhim al 1112 del istil modern (2). També provam que existeix en 1121 per un conveni que celebrá: «Anno XIII regnante Ledoico rege facta est conveniencia inter Gerallus Poncii vicecomite et Alegret. Comendat supradictus Gerallus ad iam dicto Alegret ipso castro de Momagastre et castrum de Guarra et donat ei per fevum ipsas castellanias de predictos castros sicut tenebat Gomballus Bernardi...» (3). En altra escriptura del any de 1121 hi surt per primera vegada un fill del citat vescomte. Es la cessió de terres alodials a la iglesia de Sant Pere d'Ager, feta per Ramón Berenguer en compli-

(1) Arxiu de la Batllia de Reyal Patrimoni de Barcelona.

(2) Arxiu de la Collegiata d'Ager, n.º 2133; copia en Colecció Moreau, volúm 46, foli 91, en la Biblioteca Nacional de París.

(3) Arxiu d'Ager, n.º 1575; copia en col. Moreau, vol. 50, fol. 171.

ment de disposicions dictades per son avi Bernat Berenguer al morir a mans dels serrahins, després de la firma del vescomte Guerau hi ha la de Ferrer son fill (1). Y en la donació que'l propri vescomte atorga en 1127, d'una torre a Martí Adalbert, signen dos fills Pons-Guerau y Ferrer (2).

De 1129 es aquesta concordia: «Hec est conveniencia que facta est inter domnus Gerallus Poncii vicecomes et Arnallus Petri de Girbeta. Est notum omnibus quod predictus vicecomes et iamdictus Arnallus habuerunt maxima ira et guerra ad invicem, unde venerunt ad magna pacificionem... et iam dictus vicecomes comendat ad predictum Arnallum castrum de Bellmunt per fevum et castrum de Aczed et castrum de Finestres...» (3) D'aquest any poch mes o menys es la donació de part del Castell de Blancafort, car no está datada la escriptura: «...quod ego Gerallus Poncii recognoscens magna beneficia Dei prompta mente et spontanea voluntate dono domino Deo et ecclesie Sancti Petri de Ager atque canonicis ibi Deo servientibus in castrum quod dicitur Blanchafort medietatem et omnem decimum quod ibi habeo... Signum Gerallus Poncii qui hanc donationem in potestate et in dominio Sancti Petri trado; Signum Poncius Geralli filius eius; Signum Gerallus quod vocitatur Ferrarius *eius* frater qui hanc donationem afirmamus et corroboramus... (4).

Es del novembre de 1130 un altra donació a Sant Pere d'Ager: «Omnibus notum sit, quod ego Gerallus Dei gracia vicecomes, recognoscens magna beneficia Dei spontanea voluntate dono domino Deo et ecclesie Sancti Petri Aggeris atque canonicis ipsius loci medietatem de ipsa mea condamina de Ager... Signum Gerallus vicecomes; Signum Poncius Geralli filius eius; Signum Ferrerius Geralli frater eius...» (5).

A 31 maig 1131, pochs dies abans de fer testament, el vescomte atorgà una tercera donació a la iglesia d'Ager: «...quod ego Gerallus Poncii agnoscens magna beneficia Dei ad emendacionem deducere volo... in primis dimitto domino Deo et ecclesie Sancti Petri... castrum de Camporells cum suis terminis et pertinenciis... Similiter Poncio filio meo cui ego dimitto ipsum castrum sit homo manibus propriis de abbate et donet inde potestatem... Signum Gerallus vicecomes qui hanc cartam donacionis... Signum Poncio filio meo; Signum Ferrer filio meo...» (6).

Per aquells metexos dies (17 maig 1131) havía fet donació del castell de les Ventoses al orde del Hospital de Jerusalem y començava: «Igitur in Dei nomine ego Gerallus Poncius vicecomes donator sum domino Deo...» (7). El seu testament es de 4 juny del citat any 31, y el publiquem integre perquè es inèdit y perquè interesa saber quins castells possehia. Com disposa de bens del Geronés y del Urgell y fa dexes a convents de les comarques de Girona, Empurdá, Ausona, Ripoll, Urgell, Solsona y Ribagorça, es induptable que era

---

(1) Col. Moreau, vol. 50, fol. 1.
(2) Arxiu d'Ager, n.º 952; col. Moreau, vol. 53, fol. 10.
(3) Arxiu d'Ager n.º 1581; col. Moreau, vol. 54, fol. 3.
(4) Arxiu d'Ager, n.º 1556; col. Moreau, vol. 54, fol. 211.
(5) col. Moreau, vol. 54, fol. 128.
(6) Col. Moreau, vol. 55, fol. 13.
7) Publicat en *Les Cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, per J. Miret Sans, plana 40 (Barcelona 1910

vescomte de Girona-Cabrera y d'Urgell-Ager a la vegada. El transcrivim de la copia que Caresmar va ferne en l'Arxiu de la collegiata d'Ager (n.º 991) y que trameté a son amich l'advocat Fossa de Perpinyá, del qual anà a parar a la Colecció Moreau, ara a la Biblioteca Nacional de Paris (vol. 55, fol, 17):

«In nomine Domini nostri Jesu-Christi. Ego Gerallus vice comes, recognoscens magna beneficia dei que mihi in hoc seculo contulit, plena memoria, integro sensu, volo testamentum meum facere, ut si mors mihi advenerit antequam alium testamentum faciam potestatem habeant mei manumissores distribuere omnem meam facultatem sicut in hac pagina subterius ordinavero, manumissores quidem mearum rerum istos esse precipio: in primis abbas Sancti Petri Arnaldus nomine et Raimundus Berengarii Aggerensis et Alegret de Momagastre et Berenguer Bertrand, quibus iubeo et per eam fiduciam quam in eis habeo rogo et admoneo per deum et suis sanctis ut sicut notatum subterius fuerit ita adimpleant. In primis dimitto ad Sanctum Salvatorem de Breda decem mancusos, quos dedi in Gerone in presentia abbatis ipsius loci quando veni de Gerones ita teneant et habeant in his locis in quibus dedi abbas loco predicto cum monachis deo ibi servientibus ad proprium alaudem et ad Sanctam Mariam Sedis Gerunde dimitto quartam partem de ipsa ecclesia de Vidreves quod tener soror mea in vita sua post suum obitum remaneat sedis iam dicte ut omni tempore ardeat lampadam unam ante altare Sanctae Mariae pro anima mea vel parentorum meorum.

Dimitto ad Sanctum Petrum de Vicho ipsam meam dominicaturam de Balma sicut ego habeo ab integrum et ipsis molendinis quos ego redemi de Guillelmo Bonefilio, et similiter dimitto loco iam dicto ut omni tempore ardeat unam lampadam ante altare Sancti Petri, et orent pro anima mea vel parentum meorum, etad sanctum Petrum Rodis dimitto in Brunala ipsos mansos quos ibi dimisit pater meus et orat (?) pro me et ipsi et parentum meorum totam namque et aliam honorem de Gerones dimitto filio meo Pontio ut habeat potentialiter. Si minus venerit de Pontio remaneat suis filiis, si filii de Pontio defuerint remaneat ad filios de Jorda, si ipsi obierint sine infantes revertatur ad proximos et in tali pacto dimitto filio meo Pontio hanc honorem ut ipsi vel ipsis qui post obitum eius tenuerint hanc honorem hoc quod superius datum habeo sanctis non minuet nec pejoret sed adjuvet ad tenere et habere et defendere contra cunctos homines et feminas et si hoc non fecerit judicet Deus interne et ipse (?).

Dimitto ad Sanctam Mariam coenobio Rivopollense unum mansum obtimum in Castello et in Castrum de Artesa unum caput mansum in quo habitat Guilelmo Raymundo de Monte cum censum et usaticum et voces quas in eo habeo et habere debeo ad proprium alaudem cum exiis et regresiis suis et cum suis pertinentiis qui ei pertinent, et in ipsum meam condaminam de Artesa in obtimo loco dono petiam terrae ubi possit seminare modium unum ordei et ad Sanctam Mariam sedis Urgelli dimitto castrum de Gabarra cum medietate de meos dominios quod ibi habeo et habere debeo, exceptum directos et voces Sancti Michaelis Momagastrensis quod ibi habeat et habere debeat; alia vero medietas dimitto filio meo qui tenuerit castrum de Momagastre ut teneat pro episcopo Sedis Urgelli et pro canonicos ipsius loci, et donet eis potestatem quantas vices quesierint, et Castellani ipsius castri

si obierint mittant ibi alios castellanos ad laudamentum filii mei iam dictus de Alegret et per (?) hoc donum iam convenit mihi illo episcopo Petro, L. morabatinis, et de ipso habere relinquo medietatem Episcopo, de ipso habere alia vero medietas scilicet XXV morabatinos dimitto ad opera Sancta Maria ut operator illius opere sit bene pagatus.

Dimitto ad Sanctum Michaelem de Momagastre de ipsa planta quod plantant homines de Momagastre meam partem cum condamina et horto quem habeo ante ipsam villam et ipsum caput mansum ubi habitat Arnal Ramon de Gentil cum voces et pertinentiis que pertinent ad ipsum capud mansum, et aliud capud mansum cum suo estottat (?) in Castello , et unum hominem in Artesa unum de melioribus nomine Pere Guillem Olony de Guardia Roya, et tertiam partem de meo horto de Artesa.

Dimitto ad hospital de Jherusalem castrum de Ventoses ad proprium alaudem cum medietate de meo dominio quod ibi habeo et habere debeo et servitium et censum de omnes homines quod mihi facere debent et questa et pregera; et filium meum cui dimissero ipsum Castrum sit suus homo manibus propiis de illo hospitale et teneat per illum alia medietas et donat ei et potestatem de iam dicto castro quantas vices quesierit similiter et Castellani ipsius castri sint sui homines et possit benefidare et credere in eis. Et si ipsi castellani obierint filius meus cui dimissero ipsum castrum mittat alios castellanos et comendat ad ipso hospitale ut possit fidare bene et credere in eis et... capud mansum in Castrum Momagastre nomine Guillem Mir de Turre Blanca cum quantum mihi facere debet; et ad Sanctam Mariae de Solsonae ipsam condaminam qui fuit de Pere Brocard que est ad Pilza, et ipsos capud mansos quos iam olim dederam in meam honorem in quocumque loco sint, similiter dono loco predicto et canonicis ipsius loci ut omni tempore orent pro anima mea.

Dimitto ad Sancta Maria de Arteza unum hortum in ipsa mea Rivera et XX solidos de plata per unum calicem quod inde traxi et XX solidos in aver ad dedicationem ipsius Ecclesiae, et ad sanctam Mariam de Pedul unum hortum in ipsa Rivera et unum hominem in Alos, de quinque quos ibi habeo cum quantum mihi facere debet et ad Sanctum Petrum de Ager quod ei dono omnia pro emendatione ex hoc quod inde abstuli, sicut resonat et scriptum est in ipsa carta quod inde ei iam feceram et firmatum a me est et alii plures de quantum ibi dimitto, videlicet Castella Villasque cum illorum terminis et voces atque pertinentiis et exiis et regresiis eorum potestates et cetera alia sicut in carta resonat, videlicet homines et capud mansos cum districtis (?) et mandamentis et universis servitiis quod facere debent, agros, vineas, hortos, linares, domos et arbores, molendinos cultum et heremum, omnia vero quod superius sunt scripta de sanctis, quod dimitto pro anima mea tam de Sancto Petro Ageris quam et de aliis Sanctis, rogo et admoneo et conjuro per deum et suis Sanctis ut vos filii mei et parentes cui dimitto meam honorem... adjuvare et tenere et defendere contra vos et universos homines uel feminas, ut non minuetis nec inde tollere nihil dimittatis vos neque alii ad vestrum podeo (?), et si hoc non feceritis neque ad implere volueritis judicet Deus inter me et vos.

Dimitto ad Sanctum Vincentium de Roda medietatem de Castello et de

haga (?) dimitto filio meo Ferrario ipsam honorem que ei pertinet que fuit de matre sua cum Valfraosa et Castrum de Montcenis ut habeat per Sanctum Petrum et abbatem ipsius loci atque canonicis cum medietate de meo dominio, sicut resonat in carta de super scripta, ut filius meus Ferrarius teneat ipsum castrum de Montcenis et donet inde potestatem quantas vices quesierit ad abbatem et canonicis ipsius loci et Castellani ipsius loci sint homines de abbate ut credere et fidare bene possint in eis, et si ipsi castellani obierint Ferrarius mittat ibi alios castellanos ad servitium sancti Petri et canonicis ipsius loci, et sint similiter homines de abbate ut fidare et credere possit bene in eis.

Dimitto Ferrario meo filio Castrum de Ventoses et teneat pro ipso hospitaliter (?) illo Castro, cum medietate de meo dominico. Dimitto Pontio filio meo Castrum de Momagastre cum Castrum de Comedols et castrum de Vidues et Galfret et Aqua, cum illorum terminis et pertinentiis, et castrum de Gavarra ut teneat per episcopum Urgelli atque canonicis eius loci, cum medietate de meo dominico, adhuc dimitto Pontio filio meo Castrum Ageris cum suis terminis et pertinentiis, salva fidelitate Sancti Petri Ageris. Dimitto Pontio filio meo Castrum de Artesa cum suis terminis et pertinentiis et Ferrarius frater eius habeat per eum et donet et inde potestatem quantas vices quesierit, et castellani ipsius castri sint homines de Ferrario et habeant per eum; Castrum vero de Camarasa et de Cubels dimitto Pontio filio meo, cum suis terminis et pertinentiis et Ferrarius frater eius habeat per eum cum medietate meo dominico et Castrum de Alos et Balage et Sancta Lizinia, similiter castrum de Sancto Paguensa (?), et de Casserres et de Pilza et de Pugrog et Biosca et Besora et Lobera, similiter Castrum de Benevarre et Fals; dimitto filio meo castrum de Via campo dimitto Pontio filio meo et Ferrarius frater eius habeat per eum et adjuvet ei guerregare castrum de Coçaus, et quando Deus eis dederit, similiter habeat per Pontio cum medietate de meo dominico. Castrum de Camporells dimitto Pontio filio meo, ut habeat per Sanctum Petrum et per abbatem atque canonicis eiusdem loci, cum medietate de meo dominico, et Ferrarius frater eius habeat per eum, et donent potestatem ad abbatem quantas vices quesierit et canonicis eiusdem loci. Castrum de Pignana et Badels dimitto Pontio filio meo et Ferrarius frater eius habeat per eum medietate de meo dominico. Castrum de Naga et Castelo dimitto Pontio filio meo ut habeat per episcopum de Roda et canonicis eius loci, cum medietate de meo dominico; et Ferrerius frater eius habeat per eum.

Mando ego Gerallus vicecomes Arnaldo Berengario de Anglerola ut teneat se tantum de Balagario cum Ferrario, usque concordet se Pontio cum Ferrario fratre suo de Artesa et quando de hoc se defuerint, concordat Pontium cum fratre suo, habeat Pontius Belegarium et Ferrarius per eum cum superius est scriptum et Arnallus Berengarii per eos in hoc pacto dimitto omnem meam honorem filiis meis ut si minus venerit de Pontio sine infante vel infantes de legitimo coniugio, remaneat honorem fratre suo Ferrario. Similiter si minus venerit de Ferrario sine infante vel infantes de legitimo coniugio, remaneat honorem ad Pontio, et de mobili meo rogo manumissores mei ut accipiant et donent pro anima mea in millis (?) et in pontis vel captivis aut ecclesiis et uti melius viderint, solutis meis debitis, et de illo explet qui venerit acci-

piant totum et dividant in duas partes, una pars dimitto filiis meis; alia donent manumissores ubi melius viderint, et est manifestum quod si ego aut aliquis homo vel femina qui contra hunc testamentum pro inrumpendum venerit, non hoc vindicet sed in quadruplo componat.

Factum est hunc testamentum II nonas iunii anno centesimo trigesimo primo post millesimum ab incarnatione domini. Signum Gerallus vicecomes qui hunc testamentum rogavi scribere et testes firmare=Signum Arnallus Abbas=Signum Raymundus Berengarii=Signum Alegret=Signum Berenguer Bertran=Signum Pontius filius vicecomiti=Signum Ferrarius frater eius=Signum Petrus Olivarii=Signum Raymundus Olivarii=Signum Gerallus Berengarii=Signum Guillelmus Raymundi Capellanus=Raymundus sacerdos rogatus scripsit die et anno quo supra».

Es de notar que en el testament el pare anomena als fills ab el nom propri o personal, sens posarhi el patronimich; però que quan els fills signen per si meteixos algún document, com se veu en els citats de 1129 y 1130, afegeixen a aquell el patronimich.

Creyem que dos o tres mesos després del testament encara vivía. A dos de les nones d'agost (1131) celebrà un conveni feudal ab Pere y Ramon Oliver germans y'ls encomenà'ls castells d'Ager, Bellmunt, Sant Llorens y algun altre (1). En aquest temps el vescomte Guerau-Pons I, el net d'Arnau Mir de Tost, devía comptar de 60 a 65 anys d'edat. No es posible que fós aquest el trovador per la rahó de que en la única composició coneguda es citat el rey Alfons de Catalunya-Aragó, qui no va naxer fins divuit o vint anys aprés la mort del vescomte Guerau-Pons I.

En Villanueva (2) trovà moltes dificultats per senyalar el successor d'aquest vescomte, perquè conexia documents dels anys 1158 y 1179 d'un anomenat Guarau-Pons y pensava bé que no podia esser encara el fill de Letgarda de Tost, que haguera arribat a mes de cent anys d'edat. Per consegüent, se decidí a considerar com a successor en els vescomtats al fill del testador del any 1131, al ja esmentat Pons-Guerau, el qual no enten que sia el gendre del comte Ermengol VII, el suposat trovador d'En Milà, sinó son avi. Apunta encara en Villanueva el dupte de si coexistiren pels anys de 1125 a 1145, dos Pons de Cabrera, un qui anà a Castella en 1128 ab el seguici de la filla del Comte de Barcelona y altre que visqué a Catalunya.

Per la nostra part havem trobat entre'ls testimonis de la carta de concessió de la administració dels bens de Pere, fill d'Udalart, vescomte de Bas, atorgada en 1126 per el Comte de Barcelona a favor de Guillem Ramón de Montcada, el *Signum Poncii de Capraria* (3); y en 1136, un Pons de Cabrera celebrà un conveni feudal ab el Comte d'Urgell. En la part important diu: «Hec est conveniencia quam faciunt inter se domnus Ermengaudus Dei gracia Urgellensis comes et Marchio et domnus Poncius de Cabrera; si dominus Comes vivente Poncio venerit in honorem Poncii faciat ibi totam voluntatem suam sicut in suo honore; similiter si domnus Poncius vivente Comite vene-

(1) Arxiu d'Ager, n.º 411, col. Moreau, vol. 55, fol. 20.
(2) *Viaje literario á las iglesias de España*, IX, 102.
(3) *Los Vescomtes de Bas en la illa de Sardenya*, per J. Miret y Sans, apéndix IV (Barcelona 1901)

rit in honorem eius faciat ibi totam voluntatem suam sicut in suo proprio honore... Quod si minus venerit de filio et filia Comitis sine infante legitime coniugii totus honor Comitis remaneat Poncio ad faciendum inde propriam voluntatem suam. Similiter si minus venerit de filio et filia Poncii sine infante legitimi coniugii totus honor Poncii remaneat Comiti ad faciendam inde propriam voluntatem suam... Facta conveniencia ista anno ab incarnacione Domini nostri Jhesu Xrispti MCXXXV°, III. nonas marcii» (1).

Surt encara un Pons de Cabrera entre'ls testimonis del conveni que celebraren en Carrion el Comte de Barcelona y Alfons, sobirà de Castella sobre la repartició dels territoris del rey Garcia de Pamplona, a 9 calendes març 1139 de la encarnació y 1178 de la Era, que devem reduhir a 1140 del istil modern y no al 1139 com s'ha fet equivocadament en la *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón* (2). ¿Era aquest el Pons de Cabrera que vivia en la Cort castellana hón havia sigut protegit y heretat segons recompta En Villanueva? Es possible. En 1152 un d'aquest nom obtenía encara del rey de Castella un privilegi *rodado*. Es la donació al *comte* Pons de Cabrera del llogaret d'Almonacid ab sos termes y pertinencies, feta a Guadalajara a 15 calendes novembre 1190 de la Era (19 octubre 1152). Llavors se trovaba també en Castella'l comte Ermengol VI d'Urgell.

Després d'aquesta data desapareixen dels documents els Pons de Cabrera y fins a 1170, divuit anys més ençà no torna a sortir un personatge d'aquest nom.

En cambi, desde 1145 trovem novament un Guerau de Cabrera. Vegis la escriptura de fundació del Monastir de Rocarosa, publicada per en Villanueva (3), que comensa axis: ...Qua propter sub sacro nomine sancte et individue Trinitatis ego Geraldus de Cabrera, Gerundensis ac Urgellensis vicecomes dono Deo omnipotenti...» Aquest vescomte se declarava fill de Sanxa y desde'l moment que's titulava vescomte *urgellense* no hi ha dubte que era descendent de Letgarda, de la filla d'Arnau Mir de Tost y de Guerau Pons I, del testador del any 1131. No havem trobat documents per deduir si era fill, net o nebot del darrer. Lo que si sabem es que al temps de la fondació de Rocarosa, en 1145, era jove y solter. En 1147, entre'ls testimonis de la concessió atorgada per el Comte d'Urgell als Templers, de terra suficient junt a Balaguer per construirhi molí, hi surt un Guerau titulantse *vicecomitis* (4). En 1149, Guerau de Cabrera y Gilabert de Cruilles fàn definició al Bisbe de Girona d'una part dels *placitos* de la Bisbal, part que dit Gilabert tenia en féu del primer (5).

Es quasi indubtable que aquest Guerau es el propri fondador de Rocarosa y que era net del testador del any 1131. Efectivament, en el Cartoral de la Seu d'Urgell (6) hi havem trovat la escriptura de 1157 en la que Guerau-vescomte de Cabrera, després de questions ab el bisbe y capitol de dita diò-

(1) Pergamí 55 de Ramon Berenguer IV, Arxiu de la Corona d'Aragó.
(2) Volum IV, plana 64, doc. 23.
(3) *Viage literario*, IX. apéndix 11.
(4) Cartoral dels Templers de gardeny, doc. 150, Arxiu del Gran Priorat de Catalunya.
(5) Cartoral de Cadesmany; Catedral de Girona, doc. 274.
(6) Volum I, doc. 971.

cesis, regonegué explicitament que son avi Guerau-Pons havia donat anys enrera a la canònica'l castell de Gavarra, donació que després recordà y mencionà en son testament, per quals rahons feya definició y evaquació del esmentat castell a la iglesia urgellense. Y com ja'ns consta que en el testament de 1131, Guerau-Pons I, confirma a la Seu'l castell de Gavarra, y conexem també la primitiva donació, del any 1095, que aquest meteix havía atorgat del propri castell a dita canònica, resulta justificat plenament que'l vescomte de Cabrera de 1157 era net del vescomte testador de 1131 y que aquest era'l net d'Arnau Mir de Tost.

Del mateix any 1157 tenim altre document del vescomte Guerau. Es la sentencia dictada per Artal, comte de Pallars, Pere, sacristà de la Seu de Barcelona y altres arbitres en la questió sobre'l castell d'Albesa, que sostenia'l Comte d'Urgell contra l'esmentat vescomte: «In causa quae ventilata est inter dominum Ermengaudum comitem Urgellensem et Geraldum de Cabraria, conquestus fuit predictus comes super Geraldo predicto de dominicatura sua de ipso castro de Albesa...» (1).

Diu en Villanueva que'l vescomte Guerau de Cabrera, que ha vist en documents de 1158 y 1179, estava casat ab Berenguela, qual senyora atorgà testament en juny de 1156, fent una dexa al convent de Sant Salvador de Breda, que per cert era del vescomtat. Creyem que'l nom de Berenguela fòu llegit per Villanueva en lloch de Berenguera o Berengaria. Consta que'l vescomte Pons, aquell qui després fou marit de Donya Marquesa d'Urgell, era fill de Donya Berenguera de Queralt y no es pas aventurat pensar que aquesta senyora era la muller del vescomte Guerau de que parla En Villanueva. En efecte, un document transcrit sens data en el *Llibre dels Féus*, del Arxiu de la Corona d'Aragó, però que està copiat en una colecció de documents feta en 1358 per orde del Rey, hon porta la data de abril 1196, comença axi: «Quod ego Poncius de Capraria vicecomes qui fui filius domne Berengarie de Cheralt libenti animo... promitto atque convenio tibi domino Petro regi Aragone et Comiti Barchinone... quod ab hac die in antea sim tibi et tuis bonus et fidelis homo de vita tua...» Aquest jurament feudal el presentarem en son lloch oportú. (2).

Diu En Villanueva que ha trobat encara en un document del any 1179 aquest vescomte Guerau-Pons II, marit de Berenguera de Queralt. Potser l'erudit historiador ha sofert error al pendre aquesta data. Tenim documents de 1170, en que ja hi figura Pons com a vescomte de Cabrera. En l'acta de sotsmisió y difinició que firmà al rey Alfons en Berenguer de Currisà, trobantse en la vila de Serós, en el mes d'octubre del dit any 70, hi llegim:

---

(1) Arxiu d'Ager; copia en coll. Moreau, vol. 68 y publicat en *Hilsoire générale de Languedoc*, edició Privat V. doc. 608.

(2) Hi havía tres distinctes families de Queralt. La dels senyors de Santa Coloma, en la Segarra, la del alt Pallars y Bardí y la de la plana de Vich. Creyem que la mare del vescomte Pons, del suposat trovador d'En Milà era de la darrera. Un document de 5 idus novembre any 14 del rey Lluis el jove (1151), diu: «Sit notum cunctis ...ego Berengarius de Cheralto et mater mea Sancia ac soror mea Berengaria nosparite recognoscimus... tibi Guillermo de Mecina uxorique tue Marie... ipsum alodium franchum quod tibi advenit per avum tuum Berengarium Rufum infra parrochia Sancti Andree de Gurbo...» De manera que aquesta familia possehía algun senyoriu feudal en terme de Sant Andreu de Gurb, prop de Vich. Vegis la monografia *Lo castell de Gurò y la familia Gurb en lo segle* XIII per Mossen Pere Bofill, publicada en el volum del Congrés Històrich de Jaume I, segona part.

«Hec omnia supradicta ego Berengarius de Curriano et omnes filii mei convenimus, juramus et hominium facimus domino Ildefonso regi ita attendere et complere; et etiam ut sic bene attendamus et compleamus facimus ei hoc jurare et hominium facere Arnaldum Mironis comitem palariensem, Poncium de Cabreria vicecomitem et Poncium de Sancta Fide atque A. de Angularia et G. de Jorba quod si ita ut superius dictum est supradictas conveniencias non atendimus vel supradictas fines fregerimus Poncius de Cabrera et P. de Sancta Fide auferant nobis et teneant sibi totum illum honorem quem per illos tenemus... Ego A. Mironis comes palariensis, ego Poncius de Cabrera et ego P. de Sancta Fide... juramus et hominium facimus vobis domino I. regi...» De manera, que en 1170, el vescomte Pons de Cabrera era ja ben prop de la major d'edat y se trovava a Catalunya. Havía nascut probablement entre 1147 y 1150. Com ja havem dit, en 1145, son pare no estava encara casat ab Berenguera de Queralt.

Era també per aquell temps, voltans de 1170, quan, segons en Milà, fou escrita la única composició coneguda del trovador Cabrera. El rey Alfons comptava quatre o cinch anys menys que'l dit vescomte.

En juliol 1175 continuava'l suposat trovador a Catalunya, car figura entre'ls testimonis de la donació de la torre de Vernet, prop d'Algerri, atorgada per Ramon de Vernet a favor dels Templers (1). També havem trovat el *Signum Poncius de Cabrera* al peu de l'escriptura de concessió als Hospitalers de Sant Joan de tots els drets feudals que tenia En Ramon de Currisà sobre certs vassalls del citat orde militar (*totos meos directos*—diu aquest senyor —*quos habeo in illis hominibus de Hospitali Jerusalem qui sunt in Algerre*), feta en primer setembre 1183 (2).

Es de creure, per consegüent, que'l vescomte Pons de Cabrera anà a Castella després d'aquesta data, potser dintre ja del any 1184 y que a poch de trovarse en aquella nació, degué agreujar o renyir ab el rey, essent empresonat. Lluny de la seva patria y familia, en aquella situació dificil y molesta no vegé segurament altra recurs millor que demanar ajuda o mediació a son propri y natural sobirà. Llavors el rey Alfons profitaria la oportunitat, sens dubte, per lligar en certa manera a aquell vescomte de esperit turbulent y variable al objecte d'evitar que promogués bregues dintre de Catalunya. Fruit d'aquesta consideració o necessitat fou el següent conveni de 1185: «Anno ab incarnatione Domini MCLXXXV°... hoc pactum et convenienciam factam est inter dominum Regem Arag. et Poncium de Cabreria. Convenit siquidem bona fide et promittit dominus Rex Arag. quod deliberavit P. de Cabreria ab hac capcione qua modo captus tenetur a rege Castelle. Convenit similiter idem P. de Cabreria et promittit bona fide... quod pro hac deliberacione tenebit a domino Rege sub hominiatico castrum de Artesia, castrum de Mamagastre et Castellone prope Balaguerium et Camporrellum et Torcafelone et Ostalricum cum omnibus eorum terminis... Promitit etiam dominus Rex eidem Poncio quod adiuveravit ipsum de guerra Ermengaudi comi-

(1) Cartoral dels Templers de Gardeny foli 59; Arx. del Gran Priorat de Catalunya.
(2) Pergamins del Arx. del Monastir d'Alguaire, del orde del Hospital, avuy a Sant Gervasi de Cassoles.

tis Urgelli bona fide et absque dolo... Si tamen guerram ei voluerit facere postquam fuerit deliberatus, facta vero pacis composicione inter eos si postea Comes ipsum inquietaret et guerram ei faceret. Propter hec etiam promitit dominus Rex quod adiuverabit eum de omnibus suis hominibus qui sunt de Cervaria usque ad Cinquam ita quod si directum nollet ei facere cogeret eos et constringeret dominus Rex facere sibi directum... Promito iterum ego Ild. Rex quod tenebo predictum Poncium et suos successores honoratos in Curia mea et terra tanquam unum de melioribus terre mee per me et per meos successores...» (1)

Sembla que aquest conveni fou fet ab anterioritat a la deslliuració del vescomte Pons. Emperò, consta que a primers de febrer de 1186 ja era lliure y dintre de Catalunya. Pons de Cabrera y sa muller Marquesa firmaren la donació de diferents castells per rahó d'esponsalici, atorgada per el Comte Ermengol VIII d'Urgell a favor de la seva esposa Elvira, ab data de 8 idus febrer 1185 de la encarnació, que devem reduhir a 6 febrer 1186, istil modern (2).

Dos mesos després, Pons de Cabrera comparegué a presencia del Rey Alfons en Lleyda, a ratificar aquell conveni que l'any abans havia signat per obtenir protecció y el deslliurement. Se feu la següent acta: «Clareat cunctis... quod propter pactum et convenienciam factam inter dominum Regem Ild. et Poncium de Cabreria anno ab Incarnacione Domini MCLXXXV. mense junio apud me scriptorum insertum ut videre est in ipsa carta idem Poncius de Cabrera deliberatus a capcione qua captus tenebatur a Rege Castelle per dictum dominum regem Ild. et positus ante presenciam ipsius domini Regis volens pactum et convenienciam inter ipsos factam servare in omnibus rebus expresis in ipsa conveniencia dixit idem Poncius paratum esse cuncta que promisserat... tenendum pro domino Rege... castrum de Artesa cum fortitudinis...» jurant fidelitat y homenatge per dit castell y'ls de Mamagastre, Torcafelló y Hostalrich; «et post hoc dominus Rex dicens quod placebat asecuravit per se et per omnes suos successores ipso Poncio de Cabreria quod adiuvabit eum de guerra Ermengaudi comes... Incontinenti idem prefatus P. de Cabreria coram probis hominibus infrascriptis prestit hominiaticum et fidelitatem domini Regi Ild. ore et manibus ad forum et consuetudinem Cathalonie... Acta apud Ilerdam in camera regia mense aprilis anno Domini MCLXXXVI». Firmes del rey, Pons de Cabrera, Guillem de Puig, Pere majordom, Bertran de Cruilles, Arnal de Boil, Guillem de Corró, escrivà del infant Pere (3).

Després d'aquesta concordia tornà En Pons de Cabrera a Castella, si es exacte lo que diu En Villanueva en les *Memorias cronológicas de los Condes de Urgel* (4), de que en febrer de 1187 (no sabem si es any de la encarnació, y en tal cas seria 1188 istil modern), se trovava a Valladolid ab son cunyat

---

(1) Varía 2 d'Alfons I, fol. 55, Arx. Cor. Aragó.
(2) Pergamí 405 d'Alfons I, Arx. Cor. Aragó.
(3) Pergamí 412 d'Alfons I. Arx. Cor. Aragó.
(4) *Manuscrits Espagnols*, n.º 520, Biblioteca Nacional de París. Végis l'article de J. Miret Sans en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras*, V, 415.

el comte Ermengol y que abdos celebraren un conveni en aquella ciutat. Afegeix En Villanueva que dit conveni'l va veure en l'arxiu del monastir d'Ager, senyalat ab el nombre 1582. Diu encara, que prompte retornaren a Catalunya y que aqui celebraren constitucions de pau y treva en Agramunt, a 19 maig 1187.

Malgrat la pau y treva signada no tardaren gaires mesos en presentarse noves questions y greujes entre abdós cunyats. Axis ho ta creure un conveni celebrat entre'l rey Alfons y'l Comte Ermengol a Targa, en novembre 1188, referent a les bregues promogudes per el vescomte Pons (1).

Calculem que per aquell temps fou capturat aquest bulliciós y sempre descontent personatge y que estigué près en poder d'Arbert de Castellvell fins que'l rey hi intervingué y pactà la deslliurança. Com es un epdisodi inèdit y desconegut convé transcriure aci la part essencial del conveni, que no té data: «Ad cunctorum noticiam perveniat qualiter Arbertus de Castro vetulo precepto et voluntate domini Ildefonsi Regis Aragone Comes Barchinone et Marchionis Provincie reddidit eidem domino Regis Poncium de Cabreria quem in sua tenebat capcione libere et absolute et sine omni conveniencia et redempcione. Et ipse quoque dominus Rex absolvit et liberavit ipsum Poncium nulla paccione et condicione retenta sive apposita. Et fecit eidem reddi quecumque prefatus Arbertus et sui coadiutores in illa capcione de rebus ipsius Poncii ceperunt. Hiis ita *peractio* prefatus Poncius habito et recepto consilio suorum amicorum propria et spontanea voluntate adhibito *eciam* assensu et voluntate domini Ildefonsi Regis per se et per omnes suos amicos et homines omni malo *exploso* ingenio atque enganno bona fide... dimisit et difinivit omnem clamorem, dampnum, injuriam et desonorem quemcumque poterat habere vel proponere adversus ipsum Arbertum occasione prefate capcionis ipsi Arberto et omnibus tam suis quam aliis qui in predicta capcione socii et coadiutores fuerunt... In super propter conservacione iamdicte diffinicionis prefatus Poncius obligat domino Il. Regi quecumque ab ipso domino Rege habet in feudum Castella videlicet et omnes alios honores sive possessiones et de suo proprio alodio III. castra videlicet Sanctum Acisclum, Brunnola et Angles cum omnibus terminis...» (2).

Tot seguit tornà En Pons de Cabrera a enemistarse ab el Rey y ab son cunyat, motivant un nou conveni d'aquests, signat a Lleyda en el mes de febrer 1189, istil modern (3). El comte Ermengol promet al sobirà no celebrar cap concordia ni pau ab En Pons sens prèvi consentiment y que estarà sempre preparat per combatre'l ajudant en aytal guerra al rey. Per altra banda y en altra escriptura que no porta mes data que la del any 1188 y per consegüent, que lo matex pot esser d'aquest any que del següent, si fou atorgada abans del 25 mars, el rey Alfons prometé ajuda recíproca al comte d'Urgell: «Valencia et adjutorium quod dominus Rex debet facere Comiti Urgelli talis est: teneretur enim ei hac vice tantum modo procurare homines Ilerde universos

(1) Pergamí 512 d'Alfons I, Arx. Cor. Aragó.
(2) Varia 2 d'Alfons I. foli 113. Arx. Cor. Aragó.
(3) Pergamí 507 d'Alfons I, Arx. Cor. Aragó.

in guerra ista quam habet contra Poncium de Capraria et adversos valitores eiusdem Poncii et debet ei tenere et habere XL. milites Aragonis per duos menses junium videlicet et julium proximos venturos sine missione Comitis...» (1).

Trovantse'l rey a Balaguer, en juliol 1190, tornà a convenir ab el Comte Ermengol que encara que tenien treuga ab Pons de Cabrera, desde la pròxima pasqua s'ajudarien novament en qualsevol brega o guerra que promogués aquest turbulent y ambiciós vassall (2).

Al cap d'un any continuava igual la insobordinació d'En Pons y ab data d'agost 1191 celebraren a Lleyda el rey Alfons y'l Comte d'Urgell dos diferents convenis contra aquell y contra'l vescomte de Castellbó, son nou y principal aliat. En l'un prometia'l sobirà a Ermengol VIII que tota sa vida l'ajudaría contra aquests rebetles y en l'altre pactaven la repartició dels estats y feus del vescomte Pons de Cabrera situats a Catalunya y Ribagorça. El rey adquiriria'ls castells de Pinyana, Zotana, Finestres, Bellmunt y Fedet y'l Comte Ermengol occuparia'ls de Sant Jaume, Artesa, Montmagastre, Ager, Castelló de Balaguer, Os, Montsor y Ibars (3).

La situació d'En Pons de Cabrera s'anà fent insostenible; cada jorn la lluita ab el rey y el comte son cunyat era mes costosa y dura. A la fi, a prechs de sa muller accedí a pactar la sotsmissió y la pau. Fou ella, Donya Marquesa la que anà a presentarse al monarca a Girona y allí signà el contracte preliminar de pau y avinença del vescomte que en la part principal diu axí: «Ad noticiam omnium hec est memoria qualiter Za Marchesia mittit se in posse domini Regis per Poncium de Capraria cum III^us^. castris videlicet cum castro Montis-Surici et Fenestris et Piniana super illo facto et controversia que est inter dominum Regem et Comitem Urgellensis et ipsum P. de Capraria tali videlicet modo quod incontinenti recipiat dominus Rex a Za Marchesia per se vel per suos nuncios dicta III. castra... et quando P. de Capraria venerit faciat ei dominus Rex suum mandamentum ex quo ab eo conmonitus fuerit infra III. menses et si P. de Capraria nollet venire... Similiter si P. de Capraria vel Za Marchesia vellet defferre ad audiendum mandatum domini Regis, dominus Rex possit ei facere suum mandamentum... Preterea sciendum est quod si P. de Capraria voluerit venire in guidaticum domini Regis, domino Rex debet eum guidare cum tot et tantis militibus et hominibus et tali apparamento quale habuit cum exivit de Catalonia et Aragone». Porta data de janer 1192, que es 1193 istil modern y les firmes del monarca y de Donya Marquesa (4).

Sembla que la sotsmissió era agradable al rey Alfons, qui desitjava acabar aquell perill tan durader de bregues ab el vescomte y no escatimà les facilitats que li demanava la muller del rebetle per dur a bon terme la negociació.

D'aquest document, com d'altres que seguexen, se deduex que Pons de Cabrera casà ab Donya Marquesa, filla del comte Ermengol VII d'Urgell y

---

(1) Pergamí 512 d'Alfons I. Arx. Cor. Aragó.
(2) Pergamí 551 d'Alfons I. Arx. Cor. Aragó.
(3) Pergamí 597 d'Alfons I, Arx. Cor. Aragó, publicat en *Colleccón de documentos inéditos*, volum VIII.
(4) Pergamí 646 d'Alfons I, Arx. Cor. Aragó.

no ab Donya Miracle, altra filla d'aquest. Diu Monfar que no havía pogut descobrir ab qui casà Donya Miracle. Nosaltres havem demostrat en *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó* que Ermengol VIII intentà'l casament de sa germana Miracle ab el fill del Comte de Foix, per un conveni del any 1203; emperò, el Comte de Foix eludí aquest compromís y son fill va pendre per muller la filla del vescomte de Castellbó, mentres que Donya Miracle d'Urgell va casar ab En Ramon de Cervera, viudo d'una senyora anomenada Timborgs. En 1227 encara vivia Donya Miracle, ja viuda, ab dos fills, Jaume y Guerau de Cervera y ab un fillastre, Guillem de Cervera.

No sabem si fou per entrebanchs que encara posés el vescomte Pons a les negociacions començades per sa muller o si per rezels y extraordinaria precaució del rey, lo cert es que la sotsmissió y presentació del vescomte tardà encara un any y mig desde la celebració del conveni previ del monarca ab Donya Marquesa en realitzarse. Finalment, a 28 agost 1194 en el Monastir de Poblet tingué lloch la conferencia y sostmissió. Heus açi l'acta signada aquell día:

«Ad noticiam cunctorum perveniat quod post multas et varias contenciones et guerras que diu fuerunt agitate inter domini Ild. regem... et Poncium de Capraria de quibus dominis Rex dicebat et asserebat se magnum jus habere et racionem tandem predictus Poncius habito consilio cum amicis suis et hominibus venit ante presenciam domini Regis rogans et supplicans ut eum sub mandamento suo reciperent quod quidem dominus Rex multociens tenuit ad ultimum vero dominus Rex motus precibus Ermengaudi nobile-comitis Urgellense et Marchesie uxore predicti Poncii et aliorum multorum tam laicorum quam religiosorum recepit predictum Poncium sub mandamento suo ita absolute quod pignora nec castra... quod si predictus Poncius estimaret vel sentiret se in ipso mandamento gravatum libere posset et absolute ad sua castra redire...» Afegeix que no acceptà Pons les primeres condicions de sotsmissió y que llavors el Rey «reddebat ei Poncio et Marchesie uxori sue et suis omnes terras, possessiones et honores et castra que in predicta guerra ei et suis abstulerat videlicet Castum Sancti Aciscli...» y Torchafellona, Argimón, Hostalrich, Avellana, Mediona, Os, Montsor, Zufera y Bellmunt, «tali pacto et condicione quod in istis castris destructis vel ex parte dirutis et in eorum terminis predictus Poncius neque sui successores possint aliquid edificare vel reedificare neque de novo aliquam fortitudinem facere sine consensu et voluntate domini Regis...» Ademés, el rey estipulà que quan un dels castlans dels citats castells tingui qüestió ab en Pons que'ls deurà fer justicia en la cort d'aquest y que si li ha comès alguna injusticia, llavors serà'l monarca qui conexerà de dita questió. «Et hoc secundum mandatum predictus Poncius concessit atque recepit. Preterea dominus Rex hoc concesso et recepto per se et per suos difinivit et remittit predicto Poncio et coadjutoribus suis et hominibus omnia malefacta que ei ab eo et suis hominibus fuerunt illata. Similiter predictus Poncius per se et per suos difinivit et remittit domino Regi et suis coadjutoribus et hominibus omnia malefacta que eis ab eo et suis fuerunt illata; hoc tamen ab utraque parte *retento* quod si forte aliqua querimonia *orreetur* inter eos de castro sive de honore aliquo in pose et in curia domini Regis suorumque successorum racionabiliter vel amicabiliter inter eos decidatur vel componatur. Et ut hec omnia supradicta melius et firmus

teneantur... ego prelibatus Poncius de Capraria et uxor mea Marchesia bono animo... promitimus vobis domino nostro Ild. regi... omnia supradicta... attendere et complere... et facimus inde homagium vobis... Si vero Gerallus filius noster aut alii filii nostri... nollet supradicta omnia attendere et fideliter observare infra spacium XXX. dierum post amonicionem a vobis vel a vestris successoribus factam nobis et nostri successoribus quinque castra videlicet S. Acisclus, Torchafelonum, Ostalrich, Avellana, Mediona deveniant in jus et dominium et potestatem vestram... per alodium franchum ad omnes vestras vestrorumque voluntates faciendas... Actum est hoc Populeto in plena curia quinto kalendas septembris anno dominice incarnacionis MCXC° IIII° prepresentibus R.° Terrachonensi ecclesie electo, R.° Barchinonensi episcopo. Ricardo Oscensi episcopo, Petro abbate Populeti, Ermengando Urgellensis comite, Raimundo Gaucerandi, Bernardo de Portella, Guilelmo de Cervaria, Arnaldo de Castrobono, Dalmacio de Palaciolo, Guillelmo de Granata, Garcia de Albero, Exameno de Rada, M. de Lusia, Petro Ausone sacrista, Berengario barchinonense sacrista, Raimundo de Calidis barchinonense decano et aliis quamplurimis viris re.igiosis et laicis in curia eadem existentibus».

L'acte de la reconciliació definitiva del vescomte de Cabrera ab son cunyat el comte Ermengol y ab el Rey se celebrà, donchs, de una manera solemne y pública. No resultà, ab tot, humiliant. Semblava que pactaven dos iguals, sens notarse gaire la superioritat del monarca. La escriptura que acabem de transcriure ens demostra que'l turbulent vescomte Pons va capitular després de sis anys de lluita ab les millors condicions y ab tots els honors de la guerra. Una nova prova de la extraordinaria debilitat del poder públich en el sigle XII^è (1).

En presencia de la Cort y a continuació de la firma del conveni y reconciliació, un cert nombre de senyors y cavallers vassalls y amichs d'En Pons de Cabrera, entre ells Berenguer d'Ager y Arnau Guillem de Cartellà, prometeren al Rey que quan En Guerau, fill del citat Pons, arrivaria a l'edat de vint anys, li farien complir els pactes y obligacions signats per son pare. De manera que, Guerau de Cabrera, el que nosaltres pensem si fou el trovador, era menor de vint anys en 1194 y per consegüent va naxer després de 1174 (2).

Passats prop de dos anys desde la solemne sotsmissió de Poblet, el vescomte Pons y son cunyat Ermengol VIII volgueren dexar també definitivament establerta la concordia ab tots detalls y signaren ab data de dos idus març 1195, encarnació (14 març 1196, istil modern) dues escriptures prometent el vescomte donar al Comte la potestat dels castells d'Ager, Montmagastre y Casserres y abdós se estipulen la difinició de totes les bregues y questions pasades: «venimus ad finem et concordiam in perpetuum de omnibus malefactis que fecimus nobis ad invicem in guerra preterita usque in hodiernum diem». Firmaren ademés del vescomte, sa muller Marquesa y son fill Guerau.

---

(1) El mateix día 28 agost 1194 celebraren el Rey y el vescomte Pons un conveni adicional pactant que el segon no faría guerra ni dany al primer desde'ls castells de Montsoris y Castelló de Farfanya y jura dit Pons y sa muller fidelitat y homenatge.

2) Pons de Cabrera concedí al seu parent Gombau de Ribelles tots els drets que s'havía reservat quan hipotecà'ls castells d'Artesa, Montsonís, Foradada y Montclar; y a 8 desembre 1194 dit Gombau se presentà al Rey a Perpinyà demanantli confirmació de l'esmentada concessió.

Segóns Zurita, el rey Alfons morí a Perpinyà'l dia 25 abril del matex any 1196. No comprenem com abans de finir el dit mes, es a dir, ab sols cinch dies, la nova de la mort arrivés a Osca y tingués temps el rey successor Don Pere I, de celebrar ab Pons de Cabrera un conveni que es el document que havem ja indicat, que prova que la mare d'aquest vescomte era Berenguera de Queralt. Creyem, donchs, que deu tenir equivocat dit conveni la data en el mes o en l'any. Potser es de 1197; però de totes maneres devem recordar lo que apuntàrem ja en el *Itinerario del Rey Pedro I de Catalunya II en Aragón* (Boletin de la R. Academia de Buenas Letras, volúm III, plana 81), de que l'infant Pere al moment de morir son pare's trovava en Aragó y que no's mogué de dit pays al rebre la nova.

Comença'l conveni axi: «Ad noticiam omnium... quod ego Poncius de Capraria vice comes qui fui filius domine Berengarie de Queralt libenti animo et spontanea voluntate per me et per omnes meos successores promitto et convenio vobis domino Petro regi... que ab hac die in antea sim tibi... bonus et fidelis homo de vita tua et corpore tuo... et de universis honoribus... quod faciam vobis hostes, cavalcatas, curias et placita et seguimenta...» Promet ademés darli la potestat dels castells de Girona, Argimon, Blanes, Montpalau, Cabrera, Mérida, Camarasa, Cubells, Estopanyà, Falset, Viacamp, Benavent y altres que ell y sos avantpassats tenien per els antecessors del rey nou. «Ego Petrus Dei gracia Rex Aragonum et Comes Barchinone habita deliberacione cum domina Sanccia regina matre mea et plena curia magnatum ac virorum nobilium Aragone et Cathalonie bono animo et bona voluntate suscipio te Poncium de Capraria vicecomite filium Berengarie de Queralt in militem et vassallum et hominem propriis manibus comendatum; et dono atque reddo tibi omnia supradicta castella et feuda... Preterea ego prefatus Petrus Dei gracia rex... facio tibi P. de Capraria et tuis omnibus successoribus plenam remissionem, diffinicionem et absolucionem super illis novis convencionibus quas dominus Ild. rex pater meus felicis memorie fecit tecum apud Populetum de quibus te asserebas fore agravatum hoc modo quod de illis convencionibus nunquam tu vel tui michi et meis teneamini sed plenam in perpetuum et liberam habeatis absolucionem et possideatis pro me et per meos successores... Datum apud Oscham mense aprilis per manus Johannis Beraxensis domini regis notarii et mandato eius scripta sub anno domini MCXC° sexto». Després dels signes del rey Pere y de la seva mare Donya Sanxa, seguexen els d'En Pons de Cabrera, de Donya Marquesa sa muller, de Pons de Concabella, Ramon Galceràn, Guillem de Castellazol, Pere Cornel, Uguet de Mataplana, Ramon Cornel, Guillem de Cervelló, Bernat de Benavent y altres cavallers.

Si aquesta escriptura no té la data equivocada com sospitem, es la primera que va signar el nou sobirà aprés la mort d'Alfons I y ens revea que Don Pere actuava ab concell de la seva mare y de certs barons. Indica encara que el diligent y ambiciós vescomte Pons profità tot seguit de les circunstancies per ferse amich del nou rey y arrancarli l'absolució de certes condicions oneroses que havía acceptat del rey vell en la solemne reconciliació de Poblet.

El darrer document atorgat per el vescomte Pons de que tenim noticia, es un codicil que diu En Villanueva (*Memorias cronológicas de los Condes*

de Urgel, fólis 142-147) haver vist original en el Monastir de S. Salvador de Breda, portant la data de 23 janer 1197 (potser Villanueva posa sens reducció l'any de la encarnació y en tal cas seria 1198, istil modern); fou dictat devant de cinch testimonis, dexant un cavall a Poblet, altre als Templers y altre als Hospitalers y elegint sepultura en la iglesia d'Ager. Si's complí sa darrera voluntat no es el seu sepulcre el que existia al costat de la Epístola en el Monastir de les Avellanes y que, segons Monfar (volúm I. plana 410) pertanyia al *comte* Pons de Cabrera.

Aquest turbulent personatge degué morir entre janer de 1198 y maig de 1199, a la edat de 50 anys poch més o menys. La seva esposa Donya Marquesa va sobreviure'l y son fill Guerau, el qui sospitem si fou el trovador, va succeirlo en els vescomtats de Cabrera y Ager. Va tenir un altre fill anomenat com ell Pons.

Ja havem dit que havia nascut En Guerau de Cabrera, fill de Donya Marquesa d'Urgell per los voltants de 1174 y que consta, que en 1194, no comptava encara la edat de vint anys. Al succehir al seu pare en la governació dels vescomtats en 1199 tindria donchs, de 22 a 25 anys. Monfar indica que Guerau fòu un home «muy bullicioso y de altos pensamientos», qualitats que no desdiuen gens de les del trovador.

El primer document que havem aplegat d'aquest vescomte es de 6 juny 1199, regonexentse vassall y validor del rey En Pere I: «...quod ego Geraldus de Capraria vicecomes qui fui filius dompne Marchisie libenti animo... promitto atque convenio tibi domino Petro regi... bonus et fidelis homo de vita tua... et fidelis adjutor et valitor...» Promet donarli les potestats dels castells de Girona, Argimon, Blanes, Montpalau, Cabrera, Mérida, Camarasa, Cubells, Estopanyà, Falç, Viacamp, Benavarre y altres. Y el rey en virtut d'aytal adhesió l'accepta com a «militem, vasallum et hominem propriis manibus comendatum» y li torna dits castells y li fa remissió de les condicions imposades per el rey Alfons al vescomte Pons en l'acte de reconciliació de Poblet (1).

L'any següent continuava ab bones relacions ab el sobirà y el trovem entre'ls signants de les constitucions de pau y treva fetes a Barcelona en juny 1200 (2).

També estava ab bona amistat ab son oncle'l comte Ermengol. A 16 agost 1201 celebraren un pacte de préstech sobre'l castell de Llordà, de la conca de Tremp: «Notum sit cunctis quod ego E. Dei gracia Comes Urgelli per me et per omnes meos convenio et promitto vobis Gerardo eadem gracia vicecomiti Caprarie et vestris atque vestre posteritati quod usque ad festum Pentecostes primum veniens reddam vobis potestatem et castrum de Sancta Leinia ut per me et meos habeatis... cum hac presenti carta impignoro vobis et vestris meam potestatem et omne jus meum castri de Lorda ita scilicet quod si ad predictum terminum non reddero vobis predictam potestatem et castrum de S.ª Leinia deinde persolvatis C. morabatinos Guilelmo de Anglerola quos ab eo manulevabi super potestatem et directa mea castri de Lorda

(1) Pergamí 66 de Pere I. Arx. Cor. Aragó.
(2) *Marca Hispanica*, apèndix 492.

et possideatis et expletetis potestatem et directa mea castri et villa de Lorda tamdiu donec ego vel mei reddamus vobis et vestris illos C. morabatinos... Ego siquidem G. de Anglerola solutus a domino comite convenio vobis Geraldo de Capraria et vestris reddere predictum castrum de Lorda de predicto termino in ante sicut supra scriptum est... (1).

Potser ja somniava en apoderarse del comtat d'Urgell axis que son oncle morís; però lo cert es que no havia encara romput en abril de 1204, quan signà'l conveni celebrat per el Comte ab Pere de Sanahuja y'ls habitants de Sanahuja, que's perdonaven reciprocament tots els greujes rebuts durant les anteriors qüestions.

Tampoch s'havia declarat enemich encara'l 2 febrer 1205, quan atorgà testament ab motiu d'anarsen a Castella. En aquella data era solter, car dexa tots sos bens a sa mare Donya Marquesa y parla de son germà Pons en sentit que indica que ja no existia. Encomana la protecció y defensa de sa mare y dels seus bens al Rey y al seu oncle'l comte d'Urgell, prova evident de bones relacions. Transcrivim aquest important document: «Quoniam nullus in carne positus mortem evadere potest. Id circo, in Dei nomine, ego Geraldus Dei gratia vicecomes de Capraria, volens ire in Castella, facio meum testamentum in quo eligo manumissores meos, videlicet, dominam matrem meam Marquesiam et Geraldum abbatem Sancti Salvatoris de Breda et Arnaldum Guillelmi de Cartiliano et Raymundum Berengarii de Ager et Gombaldum de Ripellis et Berengarium de Sarriano et Guillelmum de Peralta qui ordinent et distribuant res meas sicut inferius ordinavero. In primis volo et mando ut omnia mea debita sint soluta. Dimitto domino Deo et Sancto Salvatori de Breda animam ad regendum et corpus ad sepeliendum; et dimitto Sancto Salvatori jamdicto de Breda Castrum de Hostalrico cum omnibus suis terminis et cum potestatibus et militibus et hominibus et feminabus et omnibus eius pertinenciis et totum honorem de Vila selad et totum honorem quem habeo in Tordera per alodium cum omnibus pertinentiis suis et tenedonibus et hominibus et feminabus et cum omnibus ibi ad me spectantibus: hoc totum dimitto ibi per alodium francum. Dimitto Sancte Marie de Rocharossa totum honorem meum de Oliva per alodium francum cum omnibus pertinentiis... Dimitto Sancte Marie de Sancto Laurentio meam turrem de Algerre cum omnibus ibi ad me spectantibus, et Castrum de Claramunt cum omnibus pertinentiis... Et laudo et concedo ibi illum donum quod jam ibi feceram pro stabilitione unius presbiteri, et mando et rogo ut habitantes jamdicte Sancte Marie pro jamdicto dono teneant semper pro anima mea in perpetuum alium sacerdotem.

Dimitto Monasterio Sancte Marie de Franchedes illos duodecim solidos censuales quos accipio in turre de Verneto, *pos* obitum in die et illam partem meam quam accipio in decima de Os, et illum honorem de Camarasa totum ad integrum hoc dimitto jam dicto monasterio franchum et liberum, et castrum de Baels cum omnibus que ibi habeo et habere debeo. Dimitto Monasterio Sancti Petri de Ager illum meum Castrum de Bellmunt cum omnibus suis

(1) Pergami 117 de Pere I. Arx. Cor. Aragó.

pertinentiis... Dimitto Sancte Marie de Populeto Castellionem Stephani, totum et integrum cum omnibus terminis suis... preter illud quod jam ibi dedi et concessi Sancte Marie de Sancto Laurentio. Dimitto inter domum Hospitalis et domum Militie castrum de Feedt medium per medium, cum omnibus pertinentiis et tenedonibus et terminis suis et militibus et hominibus suis et omnibus mihi spectantibus. Dimitto Sancto Pedro de Montesoriu mansum de Ot de Orts et vineam... et sit ibi statutus semper in perpetuum unum presbiter pro anima mea. Et si ista lexa predicta non suficiebat ad jam dictum presbiterum tenendum, rogo et mando domine matri mee Za Marchesie in vita sua Castrum de Montesoris cum omnibus terminis suis et tenedonibus... tali pacto ut teneat et habeat potenter et integriter in tota vita sua, et post obitum suum remaneat jam dictum castrum de Montesoris Monasterio Sancti Salvatoris de Breda per alodium franchum cum omnibus terminis suis ibi ad me spectantibus; et propter hoc et per aliam lexam quam ibi superius feci, mando et stabilio quod duo presbiteri ibi semper *in* perpetuum pro anima mea statuantur.

Item dimitto domine matri mee Zamarchesie Castrum de Agger et Castellionem de Fartania et Castrum de Ivarz et Castrum de Pinana et Castrum de Valdelor et Castrum de Baels et Castrum de Camporellis et totum sponsalicium suum quod Pontius pater meus sibi fecit, et donum quod Pontius frater meus ei fecit, et totum alium meum honorem alodium et feudum ubicumque sit, tam in Ripacorcia, quam in Urgello, quam in Ausona, quam in Gerundes, quam in cunctis aliis locis, ubicumque sit, preter illud quod superius dimissi pro anima, et preter Castrum de Mediona quod dimitto ei tantum in vita sua; et post mortem suam revertatur Berengario de Queralto. Verumtamen si aliquam rationem deinde ibi habere debeo aliqua authoritate vel voce patris mei, illam rationem quam ibi habere debeam, dimitto domine matri mee Zamarchesie, ad omnes voluntates suas faciendas. Hoc totum quod superius dimissi domine matri mee Zamarchesie dimitto ei ut ita habeat et teneat potenter et integriter ad omnes voluntates suas faciendas per franchum alodium cum potestatibus et pertinentiis et terminis castrorum et cum militibus... et fortiis et toltis et adempramentis, sicut melius dici vel intelligi potest, ad suum bonum et sanum intellectum, sine omni enganno et sine ingenio sicut melius potest heredare matrem suam; preter Castrum de Montemagastre et de Artesa et de Commeols et Castrum de Avellana et honorem de Roda quod totum dimitto ut vendatur pro omnibus debitis meis persolvendis, cum omnibus terminis et pertinentiis earum, cum potestatibus... Et mando *rogans* Bernardo de Anglesola et Raymundo de *Anuia* et Bernardo de Rubione et Bernardo de Rocafort ut attendant domine matri mee Marchesie et aliis manumissoribus suis predictis de jamdictis castris; et hoc dico mando rogans ipsis et illis qui locum eorum tenuerint per fidem et naturalitatem et per homagium et convenientium que mihi facere debent. Dico etiam et mando rogans Raymundo Berengario de Ager et Berengario Mir de Stopanano et Arnallo Guillelmi de Cartiliano et Geraldo de Castellione et Guillelmo de Richsen et illis qui locum eorum tenerant ut attendant domine matri mee Zamarchesie de omnibus que ei dimissi et que per me tenent et tenere debent et portent ei bonam et legalem fidem per *natu-*

ralem et homagium et per fidem et convenientia que mihi facere debent.

Dico etiam et rogo et mando domine matri mee Zamarquesie quod si aliquis ex parentela mea in predicto honore sibi aliquid demandaverit, stet ei juri. Dimitto etiam dominam matrem meam Marquesiam *etotam* terram et homines meos et castra in manutenentia et protectione domini Regis et Comitis Vrgelli avunculi mei. Rogo et mando domine matri mee Zamarquesie et persolvat mille solidos Arnaldo Guillelmo de Cartiliano quos habet super mansum de Marroch et solvat et deliberat illum mansum ipsis feminis quibus pertinet; et post obitum meum et matris mee solvo et delibero Ermenguado Sineterra illum honorem de Torelone qui est in termino de Mediona. Rogo Zamarquesiam matrem meam ut stet juri Raymundo de Abela de illo honore quem mihi demandat. Similiter rogo et mando ut stet juri abbati Agerensi de illa demanda quam mihi facit. Adhuc dico et rogo dictam dominam matrem meam ut redigat totam illam predam quam habui de Bellvis et de Balesias et de termino de Todela et de Ballebrera in tres centos solidos quos habui de quodam homine de Bellvis et unam mulam quam habui de uno clerico de Anglesola. Quod est actum IV nonas februarii anno Domini MCCIV. Sig ✠ num Geraldi Dei gratia vicecomitis de Capraria Sig ✠ num Zamarquesie matris eius. Sig ✠ num G. abbatis Sancti Salvatoris de Breda. Signum Arnaldi Guillelmi de Cartiliano. Signum Raymundi Berengarii de Ager. Signum Gombaldi de Ripellis. Signum Berengarii de Curriano. Signum Guillelmi de Peralta. Signum Guillelmi de.... Signum Berengarii de *Evanilor*. Signum Raymundi de Basela. Signum Bernardi de Cion. Signum Magistri Guillelmi. Signum Deusde qui hoc scripsit die et anno quo supra» (1).

Poch temps degué permanexer a Castella'l vescomte de Cabrera, si prenem com a indici de son retorn a Catalunya un compromís que a 23 abril del matex any 1205 signà En Ramon Berenguer d'Ager, de feeltat y ajuda a Donya Marquesa contra tot-hom inclús contra son fill Guerau, fet a presencia del comte Ermengol (2). Sembla que per fer aytal promesa era precis que'l vescomte Guerau ja hagués començat a moure brega.

Ermengol VIII tampoch descuidava l'aplech de forces y lligaments per combatre al vescomte de Cabrera axis que començés la lluita armada. En 1206, segons indica Monfar, obtingué l'adjutori de Guillem de Cervera, un dels mes importants senyors del Baix Urgell. El Comte d'Urgell ja sabia que axis que ell moriría, En Guerau disputaria la successió a sa filla Aurembiax y no tenía gaire confiança en la intervenció del rey Pere, perquè llavors era molt amich del dit vescomte. En 23 febrer 1209, pochs mesos abans la mort del comte Ermengol, En Guerau de Cabrera figurava encara entre'ls personatges del seguici del monarca y firmava l'escriptura de la concessió d'exempció d'imposicions a favor de tots els homens de l'orde del Temple, feta per Don Pere I. També hi era present el comte Ermengol y els seus amichs Guillem de Cervera y Ramon Berenguer d'Ager.

---

(1) Arx. de la colegiata d'Ager; copia de la collecció Moreau. volum 106, foli 220, Biblioteca Nacional de París.

(2) Arx. de la colegiata d'Ager; copia en colecció Moreau, volum 107, foli 25.

El comte Ermengol VIII otorgà testament a 30 agost 1208, però no morí dintre l'any 1208, com afirma Monfar. Ja havem dit en *Investigación histórica sobre l V zcondado de Castellbó* (plana 174) que la seva mort occorregué entre 16 setembre y 31 octubre 1209. Ab la primera d'aquestes dates encara firmà la concessió del castell d'Aitona a sa esposa Elvira y ab la segona dita senyora, titulantse *uxor quondam E. comitis*, ja va cedir el comtat al rey.

Altres preocupacions y conflictes absorvien en aquells moments l'atenció del sobirà de Catalunya-Aragó. La questió del govern de la Provença per la menor edat de son nebot Ramon Berenguer y els preparatius de l'invasió del Llengadoch pels creuats de França contra'ls albigesos. De totes maneres, el rey Pere firmà'l matex dia 31 octubre 1209 un document declarant que al acceptar de la comtessa viuda Elvira la cessió del comtat d'Urgell, entenia dexar subsistents y sens perjudici'ls drets de la filla y llegitima successora Donya Aurembiax. En realitat tot allò significava que per por a les reclamacions de millor dret de Guerau de Cabrera, aquelles dues senyores posaven el comtat sots la protecció y guarda del monarca.

No tardà gaire, en efecte, en començar la lluita armada. En Guerau de Cabrera ab son exercit s'apoderà de Balaguer y altres llochs y castells. Llavors el rey Pere aplegà torçes y anà a combatre'l, sitiantlo en el castell de Llorens, hon En Guerau s'havia tancat ab sa esposa y fills. Al veure la resolució del sobirà considerà temeraria la lluita y capitulà'l 10 setembre 1211. El rey envià En Guerau presoner a Jaca y a sa muller y fills al castell de Loarre (1).

Segons Zurita, el vescomte Guerau estava casat ab Donya Elo, germana de Pedro Fernandez de Castro, senyor castellà; però, Salazar afirma que era filla d'aquest majordom del rey de Castella. El casament deguè celebrarse en 1205, quan Guerau anà a Castella, segons se despren del testament que havem transcrit, hon no parla encara de muller ni fills y institueix hereva a sa mare Donya Marquesa. En la capitulació citada del castell de Llorens y en el segon testament, que ja aportarem, el meteix vescomte dona'l nom d'Elo a sa muller. La seva mare Donya Marquesa, vivia encara en 1215 y ho provem ab l'acta del regonexement d'un deute de 400 sous atorgada pel preceptor de la comanda del Temple de Barberà a favor de *domne Marchesie vicecomitisse Caprarie.*

El vescomte Guerau estava conformat ab la resolució dictada per el rey després de la capitulació de Llorens. Assegura Monfar, que acompanyà al sobirà a la batalla de las Navas de Tolosa, en 1212; però no rès ho justifica. En *Itinerario del rey Pedro I de Catalunya, II en Aragón* (*Boletín de la R. Academia de B. L.*, volum IV, planes 33 a 35) havem donat a conèxer diferents documents del monarca signats en els moments de l'expedició a Castella y may figura'l nom del vescomte de Cabrera entre'ls senyors del seguici.

Lo cert es que'l vescomte estava esperant una oportunitat per tornar a moure brega y veure de satisfer la ambició d'adquirir el comtat d'Urgell. Y la guerra dels albigesos ab la mort del rey Pere en la batalla de Muret li oferí bona occasió. Desde setembre de 1213, Catalunya romaní aturdida,

---

(1) Pergamí 404 de Pere I. Arx. Cor. Aragó, publicat en *Investigación histórica sobre Castellbó*, plana 107 .

desorientada, sens govern y'ls senyors dividits en parcialitats. Llavors Guerau de Cabrera començà les violencies y s'apoderà de diferents llochs y castells del comtat, causant tans danys que'ls consellers del rey y barons, reunits en Montzó, en 1217, tractaren de posar a ratlla al agosat vescomte de Cabrera. Tement aquest la repressió accedí a sotsmetre la cuestió al arbitratge del vescomte de Cardona, y la concordia y difinició de greujes fòu signada a Montçó'l 19 juny del matex any 1217 (1).

Començà per En Guerau un nou periode de calma y sotsmissió, però no com definitiva renuncia a ses aspiracions. Formà en el seguici del jove rey y el trovem a Girona, el 23 setembre del dit any entre'ls testimonis de la permuta celebrada entre Don Jaume I y els Templers d'uns vassalls de Besalú (2); y també el 18 maig 1218 a Saragoça entre'ls de la concessió feta pel propri sobirà als pastors de dita ciutat per pendre y punir als lladres que'ls causessin danys (3).

En Villanueva, en les *Memorias cronológicas de los Condes de Urgel* cita alguns documents d'aquesta època, fets per el vescomte de Cabrera. Juntament ab sa muller Elo, donà al Monastir de Rocarosa'l llogaret de Sant Corneli de Montedells, el 8 janer 1217 (1218 istil modern?) y comença axi: «quod ego Gerallus Dei gracia Comes Urgelli et vicecomes Caprarie coniuxque mea Donelii comitissa et vicecomitissa...» La data d'aquesta escriptura diu: «Actum est hoc VI idus januarii anno Domini MCCXII. Signum Geraldi comitis Urgelli et vicecomitis Caprarie. Signum Donelu uxoris eius comitisse et vicecomitisse qui hoc firmamus firmarique rogamus. Sig. Bernardi de Basilia vicarii. Sig. Bernardi de Vilagelans. Sig. Raimundi de Basilia. Sig. Berengarii de Sancta Eugenia. Sig. Bernardi de Capraria. Sig. Guilelmi Bernardi de Vilagelans. Sig. Guilelmi de Bruio. Sig. Arnalli de Bruio. Guilelmus presbiter qui hoc scripsit» (4). Titolantse també *comte d'Urgell* otorgà donació, en 1222, als cònyugues Arnau Sales y Nina, de terres en terme de Clarmont. Igualment signà *G. comes Urgelli et vicecomes Caprarie* l'acta de la liquidació o computo de les rendes de la batllía de Lleyda feta al rey per son batlle de dita ciutat Ramon Ramon a 11 juliol 1222.

¿Què havia ocorregut desde la concordia y difinició celebrada a Montçó, en 1217, que's permetés En Guerau de Cabrera usar el titol de comte d'Urgell? La debilitat del poder reyal devant d'un agosat y poderós senyor protegit per alguns dels consellers del sobirà, feu que poch a poch s'anés oblidant que hi havia una llegitima hereua y filla del comte Ermengol VIII. Indica Monfar que Donya Aurembiax esperava que'l rey tingués alguna edat y acció més directa en el govern per reclamar el compliment dels pactes y adjutoris concordats y que'l vescomte Guerau estava sempre intranquil tementse dita reclamació de la llegítima comtessa d'Urgell, fins al punt de que provà

(1) Pergamí 78 de Jaume I, Arx. Cor. Aragó, publicat per Tourtoulon en *Histoire du roi Jacques le Conquerant* apèndix IV.

(2) Pergamí 81 de Jaume I, Arx. Cor. Aragó.

(3) Capbreu de la ciutat de Saragoça; copia en Arx. Cor. Aragó, Ms. 38 Mercé.

(4) Devem a Mossen Serra y Vilaró la cópia del document treta del Cartoial de Robarrossa (foli 85), conservat actualment en l'Arxiu capitular de la Catedral de Solsona.

de sorprendre la bona fè del jove monarca presentantseli en Daroca, a la primeria de 1222, demanantli que fos definitivament regonegut com a comte d'Urgell. El rey no accedí a pendre cap acort sens plè conexement del afer; transcorregueren alguns mesos durant els cuals En Guerau degué intrigar y insistir fortament en sa pretensió, car per fí, a 21 desembre del matex any (1222), trobatse'l monarca y'l vescomte en el llogaret de Tarrós (prop de Tàrrega) segons Monfar, o en Terrers (prop de Vimbodí) segons el document original celebraren un nou conveni, ab el que triumfava l'ambició y mala fè del vescomte de Cabrera. El rey perdonà al vescomte totes les malifetes y rebetlions y li concedí'l comtat d'Urgell ab condició de que, en cas de presentarse Donya Aurembiax demanant justicia, ell deuria estar a dret y si la sentencia fos favorable an aquesta malaventurada senyora, pagaria ella al vescomte son cosí 30.000 morabatins (1).

Diu Monfar que En Guerau de Cabrera romaní content y satisfet durant cinch anys després de aytal conveni, semblantli que ningú ja'l podria traure del comtat d'Urgell. Aquesta creencia optimista sens dubte li aconsellà atorgar un nou testament y disposar del comtat com d'un senyoriu propri ja indisputable. El segon testament, que reproduhirem mes avall, porta la data de 18 setembre 1223. Quan havia testat per primera vegada, en 1205, era encara fadrí y ara, passats dinou anys, tenia muller y quatre fills, Pons, Guerau, Alvar y Roderich.

Es cert que en aquests moments tot se li presentava falaguer. En abril del matex any 1223 el rey En Jaume li havia promés que quan fés concordia ab el senescal Guillem Ramon y ab Ramon de Montcada, li cediria lo que aquests retenien encara del comtat d'Urgell; y reciprocament En Guerau prometé esser valedor al rey en la guerra que semblava probable ab els Montcades y'l vescomte de Castellbó. Anà ab el rey a Aragó y el trovem a Daroca, en març 1224 en el seguici de Don Jaume, signant com a testimoni'l decret sobre la moneda jaquesa, titulantse naturalment G. *Comes Urgelli et vicecomes Caprarie.*

Apar que anaren junts després envers Ribagorça, perque En Villanueva (*Memorias cronológicas*) transcriu l'acta de concessió de exempció de cert impost sobre la venda de blat, atorgada a Barbastre, per Jaume I y el vescomte Guerau a favor dels habitants de Lleyda. La data es aquesta: «Datum apud Barbastrum V. idus aprilis Era MCCLX secunda, anno Domini MCCXX quarto».

La intimitat y lligament entre'l sobirà y En Guerau de Cabrera anaven cada jorn augmentant. Axis, quan els Montcades, Cerveres, Aguilós y altres families poderoses s'ajuntaren per dominar al rey En Jaume y establir una oligarquia per llur particular profit, En Guerau de Cabrera s'ajuntà ab Ramon Folch de Cardona per ajudar al monarca a combatre aytal lliga y

(1) Pergamí 205 de Jaume I, Arx. Cor. Aragó. Aquest document original diu *Datum apud Terrers XII calend. ianuarii anno Domini MCCXX secundo.* Potser devem reduir dit lloch a Tarrés, partit judicial de Lleyda, en la ratlla ab la provincia de Tarragona y no a Tarrós, partit judicial de Balaguer, agregat a Tornabous. Zurita creu es Terrer d'Aragó.

conjuració. La promesa d'adjutori està datada de 14 octubre 1224 (1).

En aquest any 1224 començà el vescomte de Cabrera a fer sortir son primogenit en alguns dels documents que atorgava. Axi, la confirmació als Hospitalers de Jerusalem del llogaret de Gatsullat feta a 8 juny 1224 deya: «Nos Giraldus Dei gracia Comes Urgelli et vicecomes Caprarie et Poncius eius filius confirmamus vobis Ugonis de Blumato et domui Hospitali...» El citat primogènit segurament contragué matrimoni poch després. En agost 1226 ja consta estava casat ab Maria Gozalvez, segons un document que havem aportat en *Investigacion histórica sobre el vizcondado de Castellbó* (p. 109).

Donya Aurembiax, filla única d'Ermengol VIII, cosina del vescomte Guerau de Cabrera, llegitima senyora del comtat d'Urgell, feya anys que no insistia en la reclamació de son dret, potser per veure dificil obtindre la protecció reyal mentres existis la gran amistat entre Don Jaume I y l'usurpador. Dita senyora vivia retirada a Castella y ja havem indicat en nostra citada obra (p. 110) un document atorgat per ella a Toledo, el primer de maig de 1226. Que'l vescomte de Cabrera era encara bon amich del sobirà ho demostra veure'l signar com a testimoni el regonexement del deute de cent morabatins, prèstech fet al rey durant el setge de Penyiscola, per Bartomeu Pellicer y Valenti Alaman, ab data de Barcelona, 10 abril 1226 (2) y també la confirmació de possessió d'un vassall a favor del Monastir de Sant Pere de Galligans per Don Jaume I, a 15 dels matexos mes y any (3).

Un rompiment o una enemistat silenciosa sobrevingué sens dubte entre Don Jaume I y Guerau de Cabrera poch després d'aquestes dates. Entre 15 abril y 23 setembre 1226, o sia dintre aquells cinch mesos, l'home ambiciós, agosat, tenaç en plena realització del seu somni daurat d'esser regonegut per comte d'Urgell, cambià repentinament de pensament, de voler y de conducta y decidí abandonar la posició enlairada y la vida opulent, renunciar sos Estats y bens en favor dels fills y pendre l'habit de Templer. No podem atribuir aytal resolució a un atach imprevist y formidable per part de Donya Aurembiax, de la seva rival, per què, com havem dit, vivia llavors retirada en Castella. La reclamació d'aquesta senyora al rey entenem que fou posterior a la resolució den Guerau de Cabrera de renunciar a la vida civil y política. Per axò pensem que la causa de tan radical variació dèu cercarse en les seves relacions ab el sobirà de Catalunya-Aragó. Perduda la amistat y consideració que desde 1217 li dispensava Don Jaume, degué compendre que s'acostava'l fantasma de la disort, que la filla d'Ermengol VIII, la llegítima senyora del comtat d'Urgell trovaria en avant bona acullida y decidida protecció per reivindicar el patrimoni. Un defalliment d'esperit, potser una soptada aparició enèrgica del remordiment y la vergonya el conduhí tot seguit a defugir la lluita y entrar en orde religiós. El document interessant que aportem diu ben clar que cedex el vescomte Guerau son castell de Mediona al Temple y al signar declara que la cessió la fa abans de pendre l'habit d'aquesta Milicia. La

---

(1) Pergamí de la colegiata de Cardona, publicat per Mossen Serra y Vilaró en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV, 303.

(2) Pergamí 288 de Jaume I. Arx. Cor. Aragó.

(3) *Memorias cronológicas de los Condes de Urgell* d'En Villanueva.

data es de 23 setembre 1226 y la part principal es del tenor següent: «In xrispti nomine. Notum sit... quod nos Gueraldus Dei gracia comes Urgelli vicecomes Caprarie per nos et omnes successores nostros vendimus in perpetuum... sive tradimus in presenti domino Deo et venerabili domui Milicie templi Salomonis... in manu scilicet et in pose fratris Archimbaldi preceptoris castri Monssonis et tenentis locum Magistri... castrum videlicet et villam que dicitur Mediona per mille centum morabatinis anfonsinis... cum omnibus castlanis et militibus... cum omnibus exercitibus et cavalgatis, redditibus, censibus... furnis et molendinis... Mandamus in super Guilelmo de Mediona et aliis castlanis et omnibus aliis hominibus de Mediona quod faciant vobis hominiaticum per dicto castro, villa et pertinenciis suis... Et ut hec firmius omnia teneantur damus domui Milicie templi... fidanciam salvetatis Poncium filium nostrum successoresque eiusdem qui dictum castrum et villam de Mediona... faciat vobis... semper integriter tenere sine dolo et diminucione... Sig ✠ num Gueraldi Dei gracia comitis Urgelli et vicecomitis Caprarie qui hanc cartam vendicionis et donacionis jussi scribere antequam votum facerem nec habitum domus Milicie templi reciperem testesque rogavi. Sig ✠ num Poncii filii supradicti Comitis qui hec laudo. Sig. Geraldi abbatis pulcro podio. Sig. Raimundi de Basella militis. Sig. A. de Basella testium huius rei. Actum est hoc VII kalendas octobris anno xrispti MCCXXVI°. Bernardi diachoni castri Montsonis signum ✠ qui hec scripsit (1).

El vescomte Guerau atorgà aquest document a Corbins. Ho savem per la data del manament signat y expedit el matex dia al castlà del castell de Mediona, per que regonexés als Templers com a nous senyors y'ls jurés fidelitat. Transcrivim la part important: «G. Dei gracia Comes Urgelli vicecomes Caprarie dilecto et fidelissimo Guilelmo de Mediona castlano salutem et graciam; noverit vestra fidelitas quod nos vendidimus in perpetuum et liberamus domino Deo et venerabili domui Milicie templi et fratri Archimbaudo de Sanis preceptori Montsonis et tenenti locum Magistri... castrum et villam de Mediona cum omnibus hominibus... unde vobis dicimus et mandamus quod visa hac escriptura... omnibus fratribus templi presentibus et futuris vos et successores et posteri vestri cum hominiatico et potestate dicti castri... et in perpetuum fideliter atendatis et hoc faciendo nos et successores nostri vos et vestros ab hominiatico et aliis que nobis tenebamini facere inde absolvimus in perpetuum... Data Corbins VII. Kalendas octobris anno xrispti MCCXXVI°» (2).

El 23 de setembre 1226, per lo tant, En Guerau de Cabrera, a Corbins, consignava solempnialment sa resolució de pendre l'habit de Templer. Poch degué tardar en portarla a efecte, perquè'l 8 febrer de l'any següent, al cap de quatre meses ja figurava son primogènit com a comte d'Urgell. En la escriptura del rey Jaume concedint 25.000 sous al vescomte de Cardona en remuneració de grans serveys, feta a Pertusa'l 6 idus febrer, any 1265 de la

(1) Pergamí 604, del armari 17, Vilafranca, Arx. del Gran Priorat de Catalunya.
(2) Pergamí 608, armari 17, Arx. del Gran Priorat de Catalunya.

Era (1227 istil modern) firmà com a primer testimoni *Poncius Comes Urgelli*. Axò pot indicar que satisfet el rey ab la renuncia d'En Guerau de Cabrera, havia tornat a acullir en sa amistat al fill y successor en el comtat d'Urgell y que, per consegüent, encara no havia Donya Aurembiax obtingut la decidida protecció del sobirà (1).

En un document atorgat per el nou comte d'Urgell en abril del citat any 1227, ja hi trovem la firma del seu pare titolantse frare del Temple. Convé transcriure'l:

«Sit notum cunctis, quod nos Poncius Dei gracia comes urgellensi vicecomesque Caprarie consilio et voluntate fratris Geraldi de Capraria patris nostris per nos et per omnes successores nostros... recognoscimus et confitemus nos bene et plenarie in perpetuum esse paccatis a vobis fratri Raimundo de Serra preceptori domus Gardeni (*casa de Templers*) et ab omnibus antecessoribus et successoribus... ab omnibus debitis et *comandis* omnium rerum mobilium et inmobilium et semovencium *que unquam* antecessores nostri vel domna Marchesia vicecomitissa Caprarie ava nostra bone memorie quondam defuncta vel patris nostri iamdictis vel nos usque hodie domui et fratribus Gardenii comandaveramus et nobis debueratis tam de auro quam de argento, tam de equibus quam de pullinis quam de omni blado... que vos fratri Geraldo pater nostre nobile quondam comes urgellensi vel domna Marchesia vicecomitissa Caprarie mater eius et ava nostra... unquam usque hodie domui et fratribus Gardenii fecimus et fecerent vel ipsi fratres debuerent racione debitorum et comandorum vel aliter totum integriter in perpetuum absolvimus vobis remittimus... Quod est actum IIII. nonas aprilis anno Domini MCCXX septimo. Sig ✠ num Poncii *dicti* comitis Urgellensis. Sig, ✠ num fratris Geraldi patris eius predicti quondam comitis urgellensis qui hec laudamus... Sig. Raimundi de Basilia. Sig. A. de Basilia (2).

Aquest document ens indica dues noves. La primera que En Guerau de Cabrera entrà de frare templer en la casa o comanda de Gardeny, junt a la ciutat de Lleyda. La segona que la seva renuncia y retirada no significà la inmediata aplicació de les disposicions testamentaries que veurem en son testament de 1223, o sia la repartició del seu patrimoni o Estats entre sos quatre fills, sino que de moment el primogènit el substituhí en tot y la divisió de bens romanguè aturada fins a la mort del testador. En el testament citat dexava el comtat d'Urgell al primogènit. Pons y el vescomtat de Cabrera al segon, Guerau. Y no obstant, per la rahó dita, en aquest document d'abril 1227 hi surt el primogènit titolantse comte d'Urgell y vescomte de Cabrera.

Tots aquests documents inèdits y noves que venim d'apuntar modifiquen notablement la narració que dels fets dels darrers temps d'En Guerau de Cabrera y de la reivindicació del comtat per Aurembiax dona la Crònica de Jaume I, narració utilitzada per Zurita y Montar. No estava millor enterat En Villanueva, quan diu en les tantes vegades citades *Memorias cronológicas* que aquest vescomte no volgué, en 1228, estar a dret devant del Rey per la

(1) Pergamí 342 de Jaume I. Arx. Cor. Aragó.
(2) Pergamí 461, armari 11, Arx. del Gran Priorat.

reclamació de Donya Aurembiax, per lo que fou desposehit dels seus Estats y llavors desenganyat prengué habit religiós y va morir dintre'l matex any. Acabem de demostrar que, en 1226, ja tenia presa la resolució de ferse templer y que a la primeria de 1227 ja havia près l'habit.

La questió que devem ara aclarir es quan començà Donya Aurembiax a reclamar y a guanyar la protecció del Rey. La haviem trobada en maig de 1226 a Toledo; ara surt, en juliol 1228 a Lleyda. Açi està tractant ab Don Jaume I de la reivindicació del comtat d'Urgell, d'acort ab les reserves que'l sobirà havia consignat en el conveni de 1217 ab l'usurpador Guerau de Cabrera. Per fi, el primer d'agost signen Donya Aurembiax y el Rey el conveni en virtut del qual ella cedeix a la Corona'ls drets que la casa comtal retenia en la ciutat de Lleyda, ofereix donarli la potestat en nou castells y esser feudataria per tot el comtat, axi com també s'obliga a no contraure matrimoni sens consentiment de Don Jaume. Aquest per sa part li promet donarli consell y adjutori per rependre'ls castells del comtat y perdonarli'l pagament dels 24.000 morabatins que per obligació estipulada per Donya Elvira, mare d'Aurembiax, devia cobrar el rey. Dintre d'aquest document hi ha un passatge que hauria d'haver cridat la atenció d'En Monfar y ferli veure que En Guerau de Cabrera ja estava retirat de la acció y que'l drama'l representava son fill. Diu Aurembiax: «Et hec omnia et singula irrevocabiliter firma permaneant in eternum, sub hac tamen condicione... quod vos reddatis... et reddi faciatis ea que Poncius de Capraria filius Geraldi detinet de comitatu Urgelli...» En Guerau, en 1228, al prepararse la reivindicació del comtat per Donya Aurembiax, ja no hi jugava cap paper.

Després del conveni Donya Aurembiax ja no's descuida de titolarse comtesa d'Urgell. Axi ho observem en l'escriptura de 10 novembre del matex any 1228, de la donació del castell de Santa Linya a Ramon Berenguer d'Ager (1); y en la de 27 juny 1230, de confirmació al orde del Hospital de Jerusalem de totes les concessions que li havien fet els comtes d'Urgell avantpassats seus (2).

Enterat Pons de Cabrera del conveni entre'l Rey y Donya Aurembiax començà la resistencia y la lluita armada. Don Jaume I anà personalment a sitiar la ciutat de Balaguer, occupada per la gent del usurpador. El 8 octubre 1228 el rey estava en el setge, com ho comprova la data de la donació dels molins de Matoses que atorgà a Bernat y Berenguer Dufort: «Datum apud exercitum de Balager VIII. idus octobris anno Domini MCCXXVIII°» (3). Zurita y Monfar, seguint feelment la *Crónica de Jaume I*, afirmen que dintre Balaguer hi havia'l vescomte Guerau y suposen que era aquest el cabdill de tota la resistencia contra Donya Aurembiax. No es possible que'l Mestre del Temple y'l comanador de Gardeny permetessin a un frare templer, encara que hagués estat vescomte y senyor poderós, sortir de la comanda o casa per anar a combatre contra'l Rey y promoure guerra civil. Zurita y Monfar van ressenyant la presa de tots els castells y llochs del comtat per l'exèrcit

(1) Pergamí 362 de Jaume I. Arx. Cor. Aragó.
(2) Pergamí 276, armari 12. Arx. del Gran Priorat de Catalunya.
(3) Pergamí 359 de Jaume I. Arx. Cor. Aragó.

reyal, fins a la occupació de Oliana, dient que tot axò occorreguè dintre l'any 1228 y afegint que Aurembiax «quedó en pacifica posesión de todo (el condado) el tiempo que vivió» y que Guerau «echado de su condado á punta de lanza, sin amigos y en desgracia del rey, conoció la vanidad de las cosas del mundo y se metió en la religión de los templarios». L'orde cronològich dels fets segons els documents autèntichs que havem presentat no es el matex que estableix la *Crónica de Jaume I* y que repetexen Zurita y Monfar.

Emperò, encara devem observar una error més grossa y visible en la Crònica reyal. Al començar la ressenya de la reclamació d'Aurembiax (cap. 34 edició Aguiló) diu que aquesta senyora se presentà al Rey a Lleyda, quan aquest feya ja any y mitg que hi vivia y axò fou a mitjans de 1228, com observa bé Zurita, perquè'l conveni entre Aurembiax y Jaume I per reivindicar el comtat s'atorgà precisament a Lleyda a primer d'agost de 1228. Donchs bé, al acabar la ressenya la matexa Crònica (cap. 45), diu que feya any y mitg que havia dexat arreglat l'afer del comtat d'Urgell y d'Aurembiax, quan el Rey trobantse a Tarragona ab molts cavallers en el convit d'En Pere Martell s'acordà la conquesta de Mallorca. El convit famós se celebrà a les darreries de 1228 o a la primeria de 1229 y la conquesta començà en setembre ¿Com es possible que començada y resolta la reivindicació del comtat d'Urgell dintre dit any 28, passés un any y mig fins a la reunió y convit de Tarragona o sia fins a l'iniciació de l'expedició de Mallorca? (1).

Tampoch es cert que ab la ocupació de Agramunt, Pons y Oliana, dintre l'octubre 1228, romangués pacificat el comtat d'Urgell y establerta Donya Aurembiax sens cap senyal de prolongació de la resistencia per part dels Cabreras. Tenim un document de març 1229, hon figura Pons de Cabrera, titolantse descaradament encara comte d'Urgell y concedint drets sobre'l castell de Llorens al seu gran amich y valedor Guillem de Cardona. Diu axi: «In Dei nomine, notum sit cunctis quod nos Poncius Dei gracia Comes Urgelli cum bono animo... per nos et per omnes successores nostros absolvimus... vobis Guilelmo de Cardona et omnibus successoribus vestris... peticiones et demandas... quas actenus vel deinceps movebamus vel movere poveramus vel possemus modo aliquo de castri de Lorenz et eius terminis... Ego itaque G. de Cardona recipiendo per me et per omnes meos supradictam definicionem... a vobis domino Poncio comiti Urgelli de predicto castro de Lorenz et eius terminis promito vobis sollempniter bona fide et sine enganno sub homagio... omnia supradicta et singula vobis domino P. comiti et omnibus successoribus vestris attendere et complere...» Ramon Folch, vescomte de Cardona, dientse germà del citat Guillem, promet complir y respectar per sa part aquest conveni feudal y signa també la escriptura datada de 7 idus any 1228 de la encarnació, 9 març 1229 istil modern (2). Es, donchs, innegable que en Pons de Cabrera, fill y successor del frare templer, continuava considerantse com a comte d'Urgell mig any després de l'instauració de Donya Aurembiax per el Rey.

---

(1) Per lletra de 23 desembre 1228 feta a Barcelona, Jaume I, ja prometia a prelats y senyors les remuneracions per la concorrencia a la pròxima conquesta de Mallorca (perg. 365 de Jaume I. Arx. Cor. Aragó).

(2) Pergamí 275, armari 2, Arx. del Gran Priorat de Catalunya.

Al matex temps aquesta senyora celebrava son matrinoni ab l'infant Pere de Portugal, ab consentiment del sobirà conforme a lo pactat l'any abans a Lleyda. Les capitulacions matrimonials consignaven que ella entragava'l comtat al marit y en el cas de no tindre successió, aprés la mort d'aquest, deuria pasar a la persona que ella designés en testament; per altra part Don Pere li senyalava com a arras 20 mil morabatins a fur de Barcelona «quod habeat illos in potestate Templi vel in Hospitale». Diu la data: «Actum fuit in Vallibus versus archiepiscopatu Terraconensis XV die julii sub Era MCCXL septima (1229)». Foren presents y signaren el Rey, Nunyo Sans, Guillem d'Anglerola y altres senyors (1). Quatre dies abans, trobantse en el lloch d'Espluga de Francolí, s'havia signat un altre document concertant les nupcies.

Pensem que poch després Donya Aurembiax tingué por de nova lluita ab en Pons de Cabrera, qui insistia en les antigues pretensions y que'l Rey també temia que sobrevinguessen noves bregues o que'l marit de la citada comtesa, s'entengués ab el pretendent Pons el dia que moris la muller sens fills y per aquestes rahons el rey y la comtesa acordaren la cessió del govern del comtat a cambi de la possessió y rendes de certes viles d'Aragó. Havem aplegat un document fet a Agramunt a 20 octubre 1229, per Donya Aurembiax entregant al Rey «totum comitatum Urgelli cum castris et villis, militibus hominibus et feminis... tenendum per vestrum proprium alodium... Hanc autem donacionem facio ego A. vobis domino J. pro donacione quam me ipsam facitis solum modum in vita mea de Vallobar et de Fraga, Villeda, Stada, Stadella, Albalato et Caicidino et Pomar et quod vos teneatis me honoratam et non possitis me relinquere nisi duceritis uxorem qua haberetis regnum vel tantam quantitatem peccunie quam comitatui Urgelli merito posset equiparari...» El Rey acceptà la donació y va posar a Donya Aurembiax sots la seva protecció; però, sembla que no hi era present y que jurà la acceptació del document el 29 desembre del matex any 1229, trobantse a Montçò (2).

Malgrat d'aquest conveni, Donya Aurembiax atorgà testament en 11 agost 1331 instituhint hereu del comtat d'Urgell al seu marit y morí pochs dies després.

El seu rival, el vescomte Guerau de Cabrera, frare del Temple, havia mort dos anys abans, mentre son fill continuant la pretensió inaugurada per l'avi, esperava moment oportú per rependre'l comtat, cosa que logrà en 1236 y aquesta vegada per bon dret y de conformitat ab el testament d'Ermengol VIII.

Pensam que'l vescomte Guerau morí a 54 anys d'edat poch més o menys, sens atorgar un tercer testament y per consegüent que el segón, fet a 18 setembre 1223, que ara transcrivim, es el verdader y vàlit:

«Quoniam juxta sapientia consilium qui *sapiens* est cum sit in tempore bono semper *reminiscitur malorum et iterum cum fuerit* in die malorum reminiscitur malorum; id circo ego Geraldus Dei gratia Vrgellensis comes et vice-

(1) Pergamí 381 de Jaume I. Arx. Cor. Aragó.
(2) Pergamí 389 de Jaume I. Arx. Cor. Aragó.

comes Caprarie, volens uti sapientis consilio, cum mea plena memoria et integra loquela, sanus et incolumis verum tamen *impositus* meum (facio) testamentum in quo eligio manumissores meos, scilicet dominum Nunum Sancium, Guillermum de Anglesola, Raymundum Berengarium Agerensem et dompnos abbatem Populeti et abbatem Bellipodii, quos instantissime deprecor, ut si mors mihi advenerit, antequam aliud testamentum faciam, ipsi sicut inferius invenerint scriptum, de rebus meis tam mobilibus quamt inmobilibus omnia compleant et compleri faciant.

In primis dimitto corpus meum Monasterio Sancte Marie Populeti; et dimitto prefato Monasterio et omnibus fratribus eiusdem loci presentibus et futuris, in perpetuum, Castrum de Mediona cum omnibus suis terminis e redditibus et exitibus, et cum omni jure fortia et posse quod ibi habeo et habere debeo ullo modo, ad omnes illorum voluntates perpetuo faciendas, sine omni meo meorumque retentu; rogo domine matri mee pro Dei amore concedat mihi dare dictum castrum prememorato Monasterio Sancte Marie Populeti, et illa habeat suum sponsalicium sicut dominus Poncius de Capraria pater meus ei fecit in tempore illorum connubii; quod concedo et laudo ei sicut instrumenta sua referunt, excepto castro de Mediona, quod dono pro anima sua et parentum meorum domino Deo et beate Marie Populeti et omnibus fratribus eiusdem presentibus scilicet et futuris; et dompnus abbas Populeti et omnis conventus eiusdem loci persolvat domino Priori Cartucensi maiori capiti ordinis, mille solidos barchinonenses de quaterno, quos pater meus dimisit ei pro anima sua; et trescentos solidos hominibus de Avinielo de litera militie templi, quos ab eis habui per violentiam; et trescentos solidos leprosis Ilerde, pro ipso malo quod eis fieri feci. Item quia sint integrata ipsa pignora que ego feci a turres Sancti Victoriani de Ribagorsa. Item quia faciant pausamentum cum hominibus Fontisclari; que malefacta non valeant ascendere ultra duo millia solidorum. Item dimitto centum aureos ad hospitale de Roncesvals. Item persolvant ducentos aureos Bernardo de Vilagerans de Osona, per restitutionem honoris et firmantie quam pro me fecit. Item persolvant mille solidos hominibus de hospitali Jerusalem, scilicet de turres Rubans de Vrgello, quos ab eis habui. Item persolvant Raymundo Calaf quingentos solidos jachenses. Item Bernardo de Cio mille solidos jachenses. Hoc totum scriptum persolvat dompnus abbas Populeti et conventus eius sine omni contradictione et retentu, ita ut anima mea non patiatur penam.

Dimitto filio meo Pontio totum comitatum Vrgelli cum omni jure et potestate, fortia et posse quod ibi habeo et habere debeo ullo modo et totam ipsam terram quam habeo et habere debeo ratione Pontii de Capraria patris mei de Mediona et suo termino. Item dimitto Geraldo filio meo Castrum de Montsoriu cum suis terminis et etiam ea que ad illud pertinent et pertinere debent; et totum vicecomitatum de Girones, cum omni honore quam habeo et habere debeo de Mediona et suo termino et extra ubicumque sit. Sed si forte, quod Deus avertat, Pontius filius meus obierit sine prole legitimi conjugii honor ipsius revertatur ad Geraldum filium meum; ita quod statim sine omni alio prolongamento et contradictione predictus Geraldus dimittat Alvaro filio meo vicecomitatum de Gerones et omnes tenedones quas ei dimitto, insimul cum castro de Monsoriu et ejus terminis; et si *noluerit* dimittere dictus

Geraldus Alvaro vicecomitatum de Gerones et omnes tenedones ut dictum est, habeat Alvarus jamdictus filius meus prememoratum Comitatum et omnes tenedones sicut ei dimisi. Similiter si iam dictus Geraldus obierit absque prole legitima, revertatur honor Geraldi ad Alvarum filium meum. *Dico* firmiter et mando Pontio filio meo quod si Geraldus se redemerit de ipsa captivitate in qua *misi* eum in manu et in posse Guillelmi de Cardona, quod persolvat illi quatuor millia aureos et non amplius. Dimitto Alvaro filio meo ipsum Castrum de Stopanya cum suo termino et Castrum de Falç cum suo termino, que habeat per partem divisam et fraternitatem; que castra non valeat vendere dare impignorare nec aliter alienare (quia pro domino Rege teneo ea) sine consilio et voluntate de jamdicto Pontio vel de Geraldo si suum locum tenuerit. Sed si forte vicecomitatum de Gerones reiterabat ad *dominium* Alvarium predicta castra videlicet Stopanya et Sales habeat Pontius filius meus sine omni impedimento et contradictio, vel qui suum locum tenuerit in dominatione Vrgelli.

Dimitto filio meo Rodrigo per clericum in ecclesia de Terragona cum mille aureis quos persolvat Pontius vel qui suum locum tenebit; et si noluerit esse clericus predictus Rodrigo, dimitto ei Castrum de Benevarre et de Viacamp, cum illorum terminis et omnibus pertinentiis, excepta ipsa almunia de Viacamp, quam quondam dedit pater meus ad Garces de Viacamp, quam jubeo dare et reddere heredibus de Garces quibuscumque ipse dimisit; que predicta castra cum illorum terminis habeat dictus Rodrigo per partem divisam et fraternitatem de bonis meis et teneat ea pro Rege; que castra non valeat dare vendere impignorare nec aliter alienare sine consensu et voluntate predicti Pontii vel Geraldi si suum locum tenuerit. Item dimitto ad jamdictum Alvarum totam ipsam fraternitatem et successionem quo pertinet et pertinere debet ullo modo ad Pontium filium meum in toto ipso honore domine Elo matris eius, quem habet in Castela et in ejus partibus, quod habeat pro parte divisa et fraternitate et successione de bonis meis mobilibus et inmobilibus, tali modo dono hoc ei quod deinceps non valeat amplius petere nec demandare in bonis meis, que modo habeo vel habere debeo in Comitatu Vrgelli sive in Vicecomitatus Caprarie vel in quocumque loco modo habeo et teneo vel habere debeo, ulla ratione et causa. Quod si forte predictus Pontius *contradicerit* vel impedierit predictam suam portionem honoris domine Elo matris sue quam dono et presentialiter trado ad Alvarum filium meum; jamdictus Alvarus habeat et teneat totum ipsum honorem quem habeo infra Vrgello et Ribagorça rationes patris mei, exceptis omnibus fevis Vrgelli comitatus que habeat dictus Pontius vel qui suum locum tenuerit. Item quod habeat dictus Alvarus potestatem Ageris liberam et quitiam absque omni contradictione Pontii et Geraldi vel qui suum locum tenuerit quod nunquam sit ei contradicta ratione comitatus, nec in alio modo. Et dictus Pontius filius meus habeat totum Comitatum Vrgelli cum suis fevis que ad ipsum pertinent vel pertinere debent ulla ratione nisi contradixerit suam portionem hereditatis honoris matris sue predicto Alvaro et *si ei* concesserit, habeat dictum comitatum cum suis fevis et cum potestate Ageris et cum vicecomitatu Caprarie ita ut supra scriptum et dictum est.

Item dimitto Raymundo de Bassela militi ipsum Castrum et *suum sole*

cum suo termino et cum omnibus exitibus et redditibus suis que mihi pertinent vel pertinere debent ullo modo, et medietatem de mea potestate de ipso *decimo* quod habeo et habere debeo in Vidreres in omnibus diebus vite sue; post obitum ejus revertatur ad Geraldum vel qui suum locum tenuerit. Et dimitto Bernardo de Basella militi locum Olive cum omni jure et ratione quod ibi habeo et habere debeo, in omnibus diebus vite sue, et post obitum ejus revertatur Geraldo vel qui suum locum tenuerit. Item dimitto ad Sanctum Salvatorem de Breda trecentos aureos. Et dimitto Sancte Marie de Rocarossa centum aureos. Item dimitto Sancte Marie de Mer centum aureos. Item ad Sanctum Felicem de Guixols centum aureos. Omnes hos aureos jubeo persolvi a jamdicto Geraldo filio meo vel qui suum locum temerit. Item mando ad Geraldum quod semper instituat unum sacerdotum cum suo scolario in ecclesia Sanci Petri de Montesoriu; et nisi fecerit, dimitto dicte ecclesie Sancti Petri ipsas duas vineas de Monsoriu et Riels et Viabrea et totum hoc quod ibi habeo et habere debeo, quia dimitto Geraldo filio meo cum omnibus predictis rebus in posse domini Nunii Sancii, et persolvat vel persolvere faciat dictum debitum sicut supra scriptum est. Item dimitto Sancte Marie Bellipodii ducentos aureos. Item dimitto Sancte Marie Franchedis mille solidos. Item dimitto Sancto Petro Agerensi duo millia solidos. Item mando et firmiter precipio dicto Pontio filio meo quod persolvat vel persolvere faciat ipse vel qui suum locum tenuerit omnia mea debita qualicumque modo debeo illa, que si noluerit facere dico et mando quod Berengarius, sub hominiatico et fidelitate qua mihi tenetur ut hec omnia predicta et singula impleat cum dicto Pontio ita ut dictum et *divisim*: quod si Pontius noluerit persolvere supradicta debita, presentialiter trado Berengario Castrum et villam de Acrimonte cum suo termino... et castrum et villam de Menargues cum suo termino et Castrum et villam de Pons cum suo termino et exitibus et redditibus et omnibus eorum pertinentiis, ut teneat... pace predicta castra possideat tantum donec planarie habeat persolutum supradictum debitum, ut anima mea non patiatur aliquam penam. Sed si forte jamdictus Pontius vel aliquis homo vel femina hoc quod suprascriptum est contradixerit vel impedierit vel in aliquo vim fecerit *obseero* dominum Regem et Reginam pro amore Dei et intuita caritatis, quod faciant teneri *sicut* (secure?) et possidere tantum predicta castra et villas cum omnibus terminis redditibus et exitibus eorum, a predicto Raymundo Berengario donec ipse vel Pontius filius meus vel ille qui suum locum tenuerit habeat persolutum totum predictum debitum quod debet persolvere Pontius et *quam* primo anno sit solutum debitum. Quod si forte jamdictus Raymundus Berengarius hoc facere vel implere noluerit vel non poterit, obsecro Guillelmum de Anglesola dilectum *meum*, quod ipse impleat et implere faciat omnia predicta et singula, et si forte Raymundus Berengarius et Guillelmus de Anglesola predicte in hoc defecerint per *ullam* intentionem, obsecro dominum apostolicum benigne et devotissime genibus flexis manus osculando, quod ipse faciat attendere et implere predictas *has res* et singula; quia hoc totum supradictum mitto et trado in protectione et defensione et in gubernatione et in sua custodia quia ipse est custos caritatis. Acto testamento XIV kalendas octobris anno ab incarnatione Chrispti MCCXXIII. Sig ✠ num Geraldi Dei gratia Vrgelli Comitis et vicecomitis Ca-

prarie qui testamentum hoc jussi scribi et firmavi et *a* testibus et manumissoribus firmari rogavi. Sig ✠ num Nunii Sancii. Sig ✠ num Guillelmi Anglesola. Sig ✠ num Raymundi Berengarii. Sig ✠ num dompni Arnaldi hostalrici abbatis Populeti. Sig ✠ num Geraldi abbatis Pulchripodii, manumissorum. Signum Bernardi de Cione bajuli Balagarii. Singum Raymundi de Basella militis. Signum Arnaldi de Basella testium. Carbonellus presbiter rogatus scripsit sub die et anno quo supra». (1).

En aquest testament disposava esser soterrat en el monastir de Poblet; però, havent entrat posteriorment en l'orde del Temple, sembla que degué tindre sepultura en alguna de les comandes catalanes, potser a Gardeny o a Corbins. Menciona els seus fills Pons, Guerau, Alvar y Roderich. Al primogènit li dexa'l comtat d'Urgell; al segon, el castell de Montsoriu y tot el vescomtat de Girona o sia Cabrera; a Alvar li asigna'ls castells de Estopanyà y Falç y tot el patrimoni que corresponia a la mare, Donya Elo, a Castella; y a Roderich el destina per clergue a la Seu de Tarragona; però si no vol pendre l'estat ecclesiastich li dexa'ls castells de Benabarre y Viacamp. Salazar, en *Historia geneológica de la Casa de Lara* y Monfar en la Crónica, afirmen donchs equivocadament que'ls vescomtes Guerau y Elo tingueren no més que dos fills, Pons y Roiz-Geralt (Rodrigo, segons Salazar). També devem observar que'l primer dels marmessors que nomena es Nunyo Sanç, comte del Rosselló y cosí del Rey Don Jaume, qui ademés signa'l testament.

Les noves y escriptures justificatives inèdites que havem aportat aixamplen y rectifiquen en molts punts lo que Monfar, Zurita y altres historiaires havien recomptat dels pare y fill Pons y Guerau, pretendents al comtat d'Urgell y permeten escriure ab major seguretat llur biografia. Per desgracia no donen llum per resoldre si'l trovador nomenat *Guerau de Cabrera*, l'autor de la poesia al joglar Cabra, fòu Pons, marit de Marquesa d'Urgell o'l fill d'aquests el vescomte Guerau, frare templer.

Però reconeguda l'impotencia per arribar a la desitjada determinació si ens limitem a un estudi purament d'investigació històrich-biogràfica d'abdós personatges, podem tindre la esperança de millors resultats acudint al estudi comparatiu de les noves y referencies que dona la matexa composició coneguda del trovador Cabrera y les consignades per altres trovadors coetanis, com ja feu en Milà. Els que tinguin competencia per semblant treball son els que ens hauràn de demostrar si, malgrat de citarse com a noves en la composició al joglar Cabra les poesies de Rudel, Marcabrú y Ebles de Ventadorn y sobre tot d'un Alfons, que es segurament el rey de Catalunya-Aragó, pot situarse a son autor, el vescomte Guirau de Cabrera, tan a la primeria com a la fi del regnat del esmentat princep.

JOAQUIM MIRET Y SANS

(1) Arx. de la colegiata d'Ager; copia en Colecció Moreau, volum 132, foli 131.

Gerbert (Silvestre II) y la cultura catalana del Sigle X

Nasqué Gerbert (1) de familia desconeguda y pobra, a l'Aquitania entre els anys 940 y 945. Prop d'Aurillac ? aixís sol afirmar-se, mes sembla contradir-ho ell mateix: *vestra lingua*, diu en una carta (2) a son Abat Giralt; lo indubitable es que en dit monastir benedictí y mentres aquell el regía, hi estudià desde molt jove la gramática, que li era ensenyada pel monjo Ramón, fill d'una noble familia del Quiercy. Segurament que llavors Gerbert pronunciaría sos vots monastichs.

Era el cenobi de Sant Pere y Sant Giralt d'Aurillac (3) un dels més renomenats y favorescuts en deixes y pelegrinatges; en aquesta qualitat de romeu, vers l'any 967 hi anà nostre Borrell II, y també es probable que llavors hi prengués muller. En efecte, la primera escriptura en que'l Comte ens apareix casat ab Ledgardis, y ab fills de la mateixa, es del día 6 de juny de l'any 969, (5) y segons indicis que tots els historiadors recullen (6) (un dels no menors l'introducció del nom de Ramon (7) en nostra dinastía) sembla la dita princesa filla de Ramon Pons y de Garsinda, Comtes de l'Auvernya. Sigui per lo que sigui, el fet es que Borrell anà a Aurillac, y una vegada allí (donant crèdit a Richer (8), com se'l mereix ja que fou contemporani y deixeble de Gerbert) li demanà l'Abat si a Espanya hi havíen savis coneixedors de les ciencies,

(1) De vides d'en Gerbert s'en han escrites moltes, de les quals tant sols dos son d'apreciar: la de Richer en sos *Historiarum libri quatuor*, y la de Mr. Julien Havet en ses *Lettres de Gerbert* (983-997) *publiées avec une introduction et des notes*. D'aquesta edició crítica, que forma part de la *Collection des textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire*, y que fou publicada a París (Alphonse Ricard, éditeur) en 1889, ne pendré el el text de les cartes que copii, y sa numeració.

(2) Carta 17 del recull de l'Havet.

(3) Fundà'l a les derreries del sigle IX y en honor de Sant Pere, un Senyor d'Aurillac anomenat Giralt, de qui per haver mort en fama de santidat prengué son nom el monàstir

(4) Regnà desde 15-X-954 fins a 30-IX-992.

(5) VIII Idus juny de l'any 16 de Lotnari fill de Lluis. P. de Boffarull. *Los Condes de Barcelona Vindicados* (Barcelona 1836); vol. I, p. 145.

(6) P. de Marca: *Marca Hispanica sive limes hispanicus* (París MDLXXXVIII), cols. 401-402;

(7) El primer princep dels comtats catalans que l'usà fou Ramón Borell o Borrell III, l'hereu de Borrell II, y a qui si es certa l'hipòtessi se li posaría en recort de son avi matern.

(8) L'obra d'en Richer fou escrita per encarrech de Gerbert—entre 992 y 995—y a n'ell va dedicada quan era Arquebisbe de Reims; el ms. autograf fou trobat per en Pertz y publicat en sas *Monumentae Germaniae Històrica.. Scriptores* vol III p. 561-657. N'es una bona edició: *Richer, Histoire de son temps, texte reproduit d'après originale donnée par G. H. Pertz avec traduction française, notice et commentaire par J. Guadet. Paris M. DCCC. XLV* 2 vols). Els capítols que'ns en interessen son: XLIII. *Adventus Gerberti in Galbiana* y XLIV. *Quod Atto Romae moratus decessit* en el llibre III.

—la música y l'astronomía eren desconegudes a Italia y França;) y (1) havent respost afirmativament el Comte, li fou pregat s'encarregués del jove monjo Gerbert, fent-lo-hi instruir degudament; mes com Borrell, home de combat y no de lletres, no podía directament cuidar-se'n l'encarregà, tornat ja a Catalunya, al bisbe de Vich Attón (2), puig no se sab que aquest l'acompanyés en son viatge.

Y som ja al punt més important y, com tal, més discutit: Gerbert estudià a l'escola d'Ausona o a les del Califat Andalús? per mí a tots dos llochs, y vaig a provar-ho. Richer (3) certifica que aprengué matemàtiques d'Attón: «*apud quem* (Attonem) *in mathesi plurimun et efficaciter studit*» lo propi repeteix l'Huch de Flabigny: *apud quem* (Attonem) *plurimun in mathesi studit*; la primera part per tant es induptable. Que Gerbert anés a Córdoba es lo més racional. Catalunya novament restaurada no podía tenir encara una cultura propia: fluctuava entre'l renaixement clàssich iniciat per Carlemany, que'ns acostava als demés pobles de l'Imperi Franco-germanich, introduint fins autors romans en nostres biblioteques, y la corrent de la ciencia oriental que floría llavors tant explendenta com may tornà a florir, y que donà a nostre poble segell de germanor ab els altres de la Península; devent-se afegir an això els restes, més esfumats cada vegada,de la tradició isidoriano—wisigótica, pera tenir cabal concepte de nostra civilisació intelectual. Quina d'aquestes tres cultures havía d'atraure a Gerbert y fer-lo sortir de França pera posseir-la? evidentment que no la primera, mes tampoch la isidoriana que tanta influencia exercía encara en els pensadors extrangers y quals obres en totes les biblioteques més afamades d'Europa s'hi trobaven; ademés que si pera això havía de venir a la Península, no s'haguera dirigit a nostra terra sinó als reyalmes d'occident que la guardaren com sagrat tresor y títol de noblesa de sa ascendencia gòtica, de la qual únichs representants y descendents s'en creyen. Gerbert aprendría, donchs, d'Attón tot lo que aquest en les noves ciencies coneixía, tot lo que de cultura oriental en nostra terra hagués penetrat, puig es això lo que ell hi cercava, com veurem ab les demandes de llibres que feu a sos amichs d'aquí; mes, tal volta per concell del mateix Attón, passà a Córdoba, al sol de la cultura quals raigs més llunyans, ja que no'ls més febles, a Vich havía conegut. No se'm digui que tot això es una mera suposició meva, car te tanta proba documental com l'ensenyança d'Attón: Adhemar de Chabannais, (4) l'historiador aquità contemporani de Gerbert, diu d'aquest: *causa sophiae, primo Franciam, deinde Cordubam lustrans* y la Crònica d'Aurillac hi afegeix que

---

(1) «*Musica et astronomia in Italia tunc penitus ignorabantur*» (Richer, III, 44) «*musicam multo ante Gallos ignotam*» (ibid., 49).

(2) «*In quo* (Coenobio Sancti Geralli) *utpote adolescens cum adhuc intentus morabetur, Borrellum, citerioris Hispaniae ducem orandi gratia ad idem coenobium contigit devenisse. Qui a loci abbate humanissime exeptus post sermones quo libet, an in artibus perfecti in Hispaniis habeantur, sciscitatur. Quod cum promptissime asseret, ci mox ab abbate persuasum est ut suorum aliquem susciperet, secumque in artibus docendum duceret. Dux itaque non obnuens, petenti liberaliter favit, ac fratruum consensu Gerbertum assumptum duxit, atque Hattoni episcopo instruendum commissit. Apud quem, etiam, in mathesi plurimum et efficaciter studuit.* (Richer l. III, cap. XLIII)

(3) Aquest autor del s. XII segurament conegué l'obra d'en Richer, com no dona a compendre la identitat de paraules ab que'ns donen abdós aquesta noticia. Diu el text sencer: «*ab Abbate loci Borrello citerioris Hispaniae Duci commissus ut in artibus erudiretur, ab eo Hattoni cuidam Episcopo traditus est instruendus, apud quem plurimum in in mathesi studit*».

(4) Nasqué en 988. El títol de la seva obra es: *Historiarum libri III.*

viatjà per instruir-se en diversos reyalmes; no aportaré com autoritat, perque realment no'n té, la *Crònica* d'en Malmesbury (escrita vers el 1150) (1) ni menys encara l'*Historia* d'en Bartomeu Platina, qui assegura anà a Sevilla.

Córdoba llavors, la capital del Califat d'Occident regida per Alhakem II (961-976), estava en la seva època d'or y ses grans biblioteques, entre elles la del Califa, qual catalech sol n'omplía 44 volums, y ses nombroses escoles, 27 de les quals a Alhakem eren degudes, tentaven als erudits que volguessin conèixer les ciencies que s'hi apreníen. Mes, era cosa inussitada y perillosa anar a Córdoba? de cap manera, díguint-ho sinó les embaixades d'Otó el Gran y de Constanti VII a Abderraman III, y el Rey Sanç I de Lleó acullint-se a la cort de son fill pera que sos metges el curessin; es més, nostra Marca tenía comerç ab l'Andalús: d'allà s'importaven, en aquell mateix sigle x^e^, les pells *espaneschas* y *alfaneschas* tan preuades, y d'un tal Ramió, mort en el siti de Barcelona, consta que havía estat a Córdoba, tal volta en calitat de mercader (2); ni calía una abjuració com se creya en Malmesbury: eren passats els dies d'Abderraman II y encara havíen d'arrivar els d'Almanzor; baix la tolerancia d'Abderraman III y d'Alhakem II era tan lícit a un cristià l'anar al Califat com avuy fer un viatge per Turquía.

Finits sos estudis, en 970, Gerbert emprengué son retorn cap al Imperi, aprofitant l'acompanyarse ab Borrell II y son antich mestre Attón al costat del qual poch temps podía haver-hi estat. Una de les primeres etapes d'aquest viatge fora Cuxà; allí hi coneixería, si no l'havía vist ja al palau comtal, a un dels homes més eminents de la Catalunya del sigle x^e^, Garí (*Guarinus* o *Warinus*), que ja n'era Abat, puig consta que precisament en aquell meteix any 970 assistí (com a tal Abat de Sant Miquel de Cuxà) a la translació de les reliquies de Sant Hilari, Bisbe de Beziers, anant-hi ab ell un manobre que fou qui'n descubrí el sepulcre (3). Els nostres anaven a Roma pera obtenir del Sant Pare Joan XIII (965-972) l'erecció interina (mentres estés Tarragona en poder dels sarrahins) d'Ausona en metropolitana de la Marca, separant de Narbona els bisbats d'Elna, Girona, Urgell, Ausona y Barcelona (4).

Llavors l'Emperador Otó (936-973) era a Italia y el Papa li recomenà la ciencia de Gerbert, obtenint que aquest se quedés en sa cort pera ensenyar de matemàtiques (971); però, curós ell més d'apendre ciencia que de donar-ne, quan Gerannus (?), embaixador de Lothari, tornà a França, ab ell anà cap a Reims, a apendre'n filosofía, car fama tenía aquell de savi en eixa materia, passant-hi dèu anys (972-982), al costat de l'Arquebisbe Adalberó, qui'l nomenà *escolasticus* de sa escola catedral. Tal volta ja's coneixien desde Roma, puig el día de Nadal del 971 aquell Metropolità havía celebrat la missa en presencia del Sant Pare. Les reformes que Gerbert introduhí en l'ensenyança,

---

(1) Vegis: Balari y Jovany: *Origenes históricos de Cataluña*. (Barcelona 1899) pàg. 604; y Carreras y Candi: *Relaciones de los Vizcondes de Barcelona con los árabes* en la pag. 209 de l'*Homenaje á D. Francisco Cadera en su jubilación del Profesorado*. (Zaragoza 1904).

(2) *Willelmi monachi Malmesburiensis de Gestis regnum Anglorum libri V.*

(3) *Historie da Languedoc*, livre XII, col. II. p. 99.

(4) L'Antoni de Bofarull *Historia crítica civil y eclesiàstica de Cataluña*. Barcelona MDCCCLXII; col. II p. 237—se pronuncia en contra d'aquest viatge de Borrell II per falta de probes: desconeixia donchs l'obra y el valor d'en Richer.

tant per la forma com pel fons (música, astronomía, geometría sobre tot l'*abacus*) mogueren la curiositat de tothom, arrivant son nom fins a Magdeburg a orelles de l'afamat Otric, y aprofitant la casualitat, tal volta prevista, de trobar-se a Ràvena d'una part Adalberó y Gerbert (qui's veu que ja li feya de secretari) y d'altra Otó II (973-983) y Otric, tinguè-hi lloch una disputa escolàstica (desembre del 980 o janer del 981) entre'ls dos rivals representants de les tendencies oposades dels dos mètodes, antich y novell. Triomfà Gerbert y ab ell la ciencia apresa a Espanya, y carregat d'imperials presents tornà-s'en a l'escola remense.

No hi sojornà gayre, puig el major present d'Attón el rebé quan en 983 l'investí de l'abadía de Bobbio (*Bobium, Ebobium* als Apenins), y desde llavors Gerbert ja no es francès, es un feudatari del Sacre Romà Imperi Germanich, servador de la fè jurada, ni que sigui favoreixent a Alemania contra'ls carolingis o'ls capets. Gran desorde y indisciplina, les rentes dilapidades, les terres establertes a preus infims y un nombrós partir hostil entre'ls meteixos monjos, capitanejat per Petroaldus (l'Abat que cessava en son carrech), això es lo que nostre Gerbert trobà en son monestir y les enemistats augmentaren quan tractà de restablir-hi l'obediencia: llavors la questió sortí del claustre, y Pere Bisbe de Pavia—més tart Papa Joan XIV (983-984)—y Adelaida l'Emperatriu viuda, foren sos enemichs; contava solzament ab la protecció d'Otó II, però aquest morí (1) y la grega Theophano, per més que igualment amiga de Gerbert que son espòs, altres negocis més apressats tenía ab la regencia de son fill Otó III.

Ja havía fet bé el nou Abat de no dur-se'n a Bobbio sos llibres, sinó tant sols la clau de l'arca hont els tancava (2): menys d'un any residí sa abadía y son *comtat*, conservant-ne no obstant el títol fins a pujar a la sèu papal; mes en sa curta estada hi rebía la visita del bisbe de Girona, de Miró cosígermá (3) de Borrell II, qui assistí en 983 al concili romà de Benet VII (975-983) y de retorn ne publicà'ls decrets contra la simonía: si d'abans no's coneixíen, llavors devíen contraure amistat.

Tornat Gerbert a Reims, encara que hagué de seguir més o menys de lluny la política alemanya posant-se al costat d'Otó III (982-1002) y de Theophano contra l'usurpador Henrich de Baviera, se dedicà principalment als afers intelectuals; aqui entra el periode de major producció en ses cartes: feya tant de temps que no s'havía comunicat ab els amichs! Reoberta l'arca dels mss. volgué completar sa llibrería: «treballo per fer una biblioteca,—escrivía a l'Abat de Tours (4) —recentment a Roma y a altres ciutats d'Italia, a Germania y fins a Bélgica, ab molts diners he pagat copistes y manuscrits d'autors, ajudat per la benevolença y el zel de mos amichs comprovincials...». No podíen faltar-hi els llibres orientals ni Gerbert podía deixar de

(1) Roma 7-XII-983.
(2) Vegi's la carta 8 del recull Havet a qual numeració sempre faré referencia.
(3) Era fill de Miró y d'Eva Comtes de Sardanya y germà d'Oliva Cabreta.
(4) Carta 44: «*Bibliothecam assidue compero. Et sicut Roma dudum ac in aliis partibus Italiae in Germania quoque et Belgica scriptores auctorumque exemplaria multitudine nummorum redemi, adjutus benivolentia, ac studio amicorum comprovincialium...*»

complir ab sos amichs de Catalunya, als quals envià, en els primers mesos del 984, aquestes dues cartes. Diu la primera:

«A Bofill, Bisbe de Girona, (1)

La molta autoritat del vostre nom mou-me, tant en veure y en parlar com també en obeir, mes aixo, per llarch temps impedit, ho deferí la negada llibertat. Aquesta ab el dolor concedida (mon senyor l'Emperador Otó ja no existeix) (2) m'es lícit parlar ab els amichs y sos manaments servir.

Si alguna cosa voleu encarregar-nos, fins al primer de novembre dirigiu-s-e a Reims, el 25 de desembre (3) a Roma, si podem fruir de pau (4).

El sabi Joseph algunes sentencies sobre la multiplicació y la divisió dels números ha publicat, les quals mon pare Adalberó, Arquebisbe de Reims, per vostra diligencia tenir desitja».

Era aquest bisbe de Girona, Bonfill, qui no apareix en cap Episcopologi ni firma cap escriptura, un desconegut pera els qui han parlat de Gerbert (5) y qual pontificat segons Büdinger (6) s'ha de colocar entre Miró y Godmar III; pero, cal indentificar-lo ab l'anomenat germà de l'Oliva Cabreta, car el prebere Guiscafret en una donació que, en terme de Volpellach, feu el 22 de febrer del 983 a la Catedral de Girona diu: *post obitum meum remaneat* (l'alou) *ad jam dicta ecclesia et Domino Mirone Episcopo, quem vocant Bonifilio, et sucessoribus suis*». (7)

El portador de la carta anterior seria-ho també segurament d'aquesta altra, ja que son de la mateixa època:

«A Llobet de Barcelona. (8)

Per mes que devant teu cap merit tingui, no obstant la teva noblesa y afabilitat en tu'm feu refiar y tenir esperança. Aixis donchs, el llibre d'as-

---

(1) Carta 25; Reims, primers mesos del 984.

«*Bonifilio Gerundesi Episcopo*

Multa quidem auctoritas vestri nominis me movet, cum ad videndum et alloquendum, tum etiam ad optemperandum, et hoc diu negatum distulit negata libertas. Ea cum dolore concessa domino meo Ottone Cesare jam non superstite, fas et amicis loqui, et eorum imperiis obsequi. Si qua nobis significare voletis usque ad Kal. novemb. Remis, VIII. kal. janr Romae dicetis, si pace uti poterimus. De multiplicatione et divisione numerorum, Joseph sapiens sententias quasdam edidit, eas pater meus Adalbero Remorum Archiepiscopus vestro studio habere cupit».

Com a text esculleixo el de Mr. Havet, despreciantne les lleugeres variants.

(2) L'Emperador Otó II que ja he dit morí el 7-XII-983.

(3) En aquell any 984 caygueren respectivament aquestes dates en dissapte y en dijous.

(4) Refereix-se a la sublevació d'Henrich de Baviera, cosí-germà d'Otó II, qui's feu coronar a Quedhimberg; continuant aquella ni pogué realisar Gerbert son projectat viatge.

(5) Vegis: Havet, pag. 19, nota 5.

(6) Max. Büdinger: *Ueber Gerbert's wissenschaftliche und politische Stellung. I.* (Chassel, 1851), pag. 21. nota 79

(7) *Vulpiliaco, VIII* de les kalendes de març de l'any XXXIX de Lothari Reg. fill de Luis. Cartulari de Carlemany, fol. III (text Villanueva, *Viaje Literario* XIII, p. 73).

El mateix Villanueva (vol. XV, doc. XXXIV) copia la sentencia que donà Oliva Cabreta ab sos jutges en un plet que tenien Dodo, Abat de Camprodon y el monjo Durán procurador de Seniofret, Abat de St. Llorenç de Bagà, sobre un bosch que donà a abdós monastirs *condam domnus Bonifilius comes et episcopus*, el qual no sab en Villanueva qui pugui esser. (Any 1 d'Huch Capet, 988, XII kalendes de juliol).

No fou el Bisbe Miró de Girona l'únich que tingué aquell renom: en 1019 tenim noticia d'un *Poncius cognomenato Bonus filius, clericus et judex doctorque parvulorum* (Arxiu Corona Aragó: document 8 de Ramon Berenguer I).

(8) Carta 24.

Lupito Barchinonensi

Licet apud te nulla mea sint merita, nobilitas tamen ac affabilitas tua me adducit in te confidere, et de te presumere. Itaque librum de astrologia translatum a te michi petenti dirige, et si quid mei voles in recompensationem, indubitate reposce»

tronomía traduit per tú envia-m'el, puig té'l suplico, y si de mi alguna cosa en recompensa vols, sense duptar demana-ho».

També aquest destinatari apareix desconegut a tothom (1); escepte als Maurins y sos seguidors, que'l fan Bisbe de Barcelona (2); mes no hi tal cosa, y faré lo possible per indentificar-lo. En el testament otorgat per Borrell II en 24 de setembre del 992 (3) apareixen nomenats sos marmesors pera'l comtat de Girona, entre altres, dos Llobets: *Lobeto*, *Lobatone archilevita*; y en un document del 1004, que copió (4) y al cual mes avall me referiré, s'obra ab concell de «Llobet, per altre nom Benet anomenat», plenament instruit en tota la ciencia de les lletres, Abat del monestir d'Arles». Tinguis present que en 994 encara regía *Sintillas* aquell cenobi del Vallespir (5), y se podrà admetre tal dignitat en qui Gerbert deu anys abans anomene's *barceloní*; l'elogi que an aquell se tributa, com no's fa a cap de les altres autoritats en el document alegades, fa creure-m que son una mateixa persona aquell *Abbas Arulensi coenobio* y el traductor del llibre d'astrología demanat en la carta transcrita. Quina sería la llengua de la primitiva redacció d'aquell? suposo que l'arábiga, en tot cas altra no podía esser que aquesta o la hebrea, que motivés la traducció—induptablement llatina—den Llobet (6).

De la mateixa època que aquestes es la següent carta de Gerbert a son antich superior y protector:

«A Giralt, Abat d'Aurillac. (7)

Mon pare Adalberó Arquebisbe de Reims desitja que esteu bò. Que a vostra presencia no hagin vingut els disturbis dels regnes, ho han causat especialment l'agressió contra sa iglesia, d'Heribert de Troyes y el Comte Odón fill de Teobald (8). L'estat del regne prop de vos desitja saber quin es y si

---

(1) Havet: *Op. cit*, p. 19, nota 3.

(2) *Histoire Littéraire de la France*: vol. VI.

(3) VIII kal. octubre, any VII d'Huch. Cartulari Catedral d'Urgell; *Marca Hispanica* ap. CXLI; *Condes Vindicados*, I, 175.

(4) Vegis al acabar, Document V.

(5) *Marca Hispanica*, ap. CXLIII.

(6) «El Obispo Vivas y el Cabildo conmutaron con el ardiano Lobeto, unos casales que tenían junto á la catedral, por otros de Lobeto, junto á la puerta de Regumir y una finca fuera de la ciudad en 1 de enero del año 21 de Lotario, que corresponde al año 975 de Christo» (*España Sagrada* XXIX, 203).—El mateix Bisbe Vivas, en son testament el nomena com ma messor. (Id. XXIX, 207).

(7) Carta 17. Mr. Havet s'imposà la feyna, pesada y necessaria, de calendar les epistoles de Gerbert que en els ms. no ho son; com totes les obres treballoses y complexes no resulta definitivament vençuda al primer esforç, y per això algunes vegades hauré de variar l'orde que ell dona: aqui mateix, la carta 17 es llògicament posterior a la 25 com se veu per son context.

«*Geraldo Abbati Aureliacensi*

Pater meus Adalbero Remorum Archiepiscopus vos bene valere cupit. El quia vestram praesentiam non adiit, conturbatio regnorum fecit, specialisque contra suam aecclesiam commotio Heriberti Trecassini, et Oddonis Comitis filii Tebdaldi. Qui status regnorum penes vos sit scire cupit, et an Hugo vestra lingua Abbicomitem dicitis uxorem duxerit. Quae sua sunt vestra putate, et ne vestra gratis appetat, quid sui vobis placeat significate. Hoc signo, sagum lineum operosum vobis mitti i sicut olim per vestrum Airardum alterum miserat sed planum. De multiplicatione et divisione numerorum libellum a Joseph Ispano editum abbas Warnerius penes vos reliquit, ejus exemplar in commune rogamus. Si limina beatorum Remigii vel Dionisii datur vobis copia videndi, nuntio praemisso vestris alloquiis poterimus condelectari».

(8) Personatges enemichs l'Adalberó o de sa familia: Odón o Eudes I Comte de Blois, fill de Teobald el Trampós y de Leutgarda que ho era d'Heribert de Vermandois, germana d'Heribert II Comte de Troyes; per tant els qui verificaren l'atach de que parla Gerbert eren oncle y nebot.

Huch, qui en vostra llengua l'Abat-comte nomeneu (1), ha pres muller.

Les seves coses com vostres reputeu: lo que del seu us agradi designeu, perque vostres serveys no desitja gratis. Aquesta demostració us envía: un cobre-llit de fil brodat; un altre abans us n'envià, mes era llis, per mans de vostre Airard (2).

El llibre de multiplicació y divisió dels números publicat per Joseph Hispà, l'Abat Guarneri vos deixà; d'ell una copia per nosaltres dos us demanem.

Si'ls dintells dels Sant Remigi o Dionis (3) us es donat visitar, havent-vos-en enviat un correu, ab vostres converses juntament podrem serne delectats».

Gerbert jà estava, donchs, a punt a punt de satisfer son desig de posseir el llibre de l'espanyol Joseph; d'aquell, com de son autor, no n'hi ha altra noticia que la donada en aquestes cartes; mes el nom de Joseph no usat llavors a Espanya per cristians ni sarrahins (*Jusuf*), y el calificatiu d'*Hispanus*, m'inclinen a creure que's tractava de l'obra d'un juheu no pas fill de la Marca; sería aquella originariament llatina, o traduida an aquesta llengua? El *Josephus* que apareix en el catàlech de Ripoll, del sigle XII, suposo que sería Flabius (4). No's diu si procedía del Bisbe de Girona l'exemplar que l'Abat Guarneri deixà a Sant Giralt d'Aurillac; jo crech que nó, puig ni temps tindría aquell de rebre-n la carta, havent-se mort el 22 de janer del 984 (5).

Per aquell temps l'historia de França ens nomena dos Warnerius, l'un qui en 980 era Bisbe d'Avinyó, l'altre Abat de Psalmodí en 1004; Mr. Barse (6) al nomenat per Gerbert l'identifica ab Garí de Cuxà qual nom li dona, mes això es inadmisible, en primer lloch perque aquell en els mss. no apareix d'altra manera que *Guarnerius*, o son equivalent *Warnerius*, y ademés no consta que'l segón per aquells anys se mogués de l'Abadía.

Era induptablement Gari l'home de més relleu llavors en nostra terra, y de qui's feya molt de càs dintre y fora d'ella: en 972 assistí a la dedicació de Santa María de Tremes Aygues, en el bisbat de Tolosa, la qual fou-li cedida (7); tenint lloch dos anys més tard la consagració de San Miquel de Cuxà, consta en l'acta la seva ausencia, y ab tan lloadores paraules: «*Idem quoque absentibus, locavit ibi Abbatem egregium nomine Guarinum, qui ceu ut sydus lucidum assatim vibrare satagit cosmum*» (8) Va establir Gari saludables reformes en son monastir, tant que logrà s'en extengués la fama, anant a reti-

---

(1) Probablement germà segón de Ramón II Comte de Rouergue fills de Ramón I: s'ignora quina fos l'abadía que posseis. Ja he fet notar l'importancia d'aquestes paraules per lo que's refereix a quina fos la patria de Gerbert

(2) Era un monjo d'Aurillac qui havía anat a Reims com se veu per altres cartes.

(3) *Dintells* o *sepulcres*. Sant Remigi y San Dionis eren dos monestirs de Reims.

(4) Villanueva: *Viaje Literario á las Iglesias de España* tomo VIII (Valencia 1121) apéndice IV.

(5) Fou enterrat a Ripoll hont més tart l'Abat Oliva nevot seu n'escrigué en son poema epitàfich:

Hic dominus patriae recubans praesulquae Gerunde,
Abdita felicis prodidit ossa pii:
Dictus in hoc aevo patris de nomine Miro
Perveat hunc regnum Xristo ad aethereum;
Hujus et annexo genitor tumulitor in antro,
Miro sed ipse Comes clara patrum soboles.

(6) *Lettres et discours de Gerbert, traduits pour la première fois, classés dans sa biographie, expliqués par l'histoire du X siecle... par M. Louis Barse.* (Riom, 1847). Obra voluminosa que sols té d'apreciable la bona voluntat de l'autor

(7) *Histoire de Languedoc*, livre XII, vol II, p. 102.

(8) *Marca Hispanica* ap. CXIX.

rar-s'hi Sant Romuald, fundador més tard dels Camaldulenses, Pere Urséol Dux de Venecia qui vers el 999 hi morí en olor de santetat. Marín y Joan Gradénigo. (1) En aquesta época sedistingía Gari per son zel en les qüestions de Palestina (2), y això fa creure a Mr. Havet (3) que a ses instancies compongués Gerbert el se güent tros d'eloqüencia la data del qual deu colocar-se entre març y maig del 984:

«EN NOM DE JERUSALEM DEVASTADA A L'IGLESIA UNIVERSAL (4).

Aquesta qui està a Jerusalem, a l'Iglesia universal qui impera sobre'ls ceptres dels regnes.

Com sia que bé floreixis immaculada esposa de Deu, de la qual esser membre'm reconech, la meva esperança es mes gran, ab l'ajuda teva, d'aixecar el cap ja casi atuit. Com desconfiar de tú, senyora de les coses? Si'm reconeixes teva, qui per ventura, dels teus deurà veure la terrible calamitat per mi soferta en res atanyer-li, y com d'ínfima cosa apartar-se'n? Mira, per mes que ara abatuda, l'univers de la terra'm té com óptima part seva: junt a mi els oracles dels profetes, les senyals dels patriarques, d'aqui sortiren els apostols, clares llums del mon, aqui de Jesu-Crist la fe trobà, ab mi son redemptor adquirí; y no obstant que a tot'arreu estigui per la divinitat, a pesar d'això, aqui per la humanitat nascut fou ,mortificat, sepultat, y d'aqui als cels ascendit. Mes, com el Profeta (5) hagués dit: «sa tomba será gloriosa», proba el diable tresbalsant els sagrats llochs per obra dels pagans, de tornar-la ingloriosa.

Esforçat, donchs, soldat de Crist, siguis porta-estandart y combatent, y a lo que per les armes no puguis, contribueix-hi ab tos concells y l'auxili de tes riqueses. Què es lo que dónes, y a qui ho dónes? certament poch entre molt y a aquell qui tot lo que tens gratis te donà, ni tampoch ingrat ho reb; sino que multiplica y temps a venir remunera, per mí te beneeix a fi de que donant prosperis, y els pecats perdona perque ab ell regnant visquis».

A tot això Gerbert, després que era tornat de Bobbio no havía escrit encara a son antich mestre Ramon, y entre'l desembre del 984 y el març del 985,

---

(1) *Histoire de Languedoc* livre XII, vol. II p. 117.

(2) Op. cit. pag. 23, nota 7.

(3) Le Comte Raul Riant. *La donation de Huges marquis de Toscane au Saint-Sépulcre et les etablissements latins de Jerusalem au X siecle* en les *Mémoires de l'Institut Academie des inscription et belles lettres*, t. XXXI 2on. II partie p. 151-195; vegis p. 169-183.

(4) Carta 28:

«Ex persona Jherusalem devastatae universali Aecclesiae.

Ea quae est Hierosolimis universali Ecclesiae sceptris regnorum imperanti

Cum bene vigeas, immaculata sponsa Dei cujus membrum esse me fateor, spes michi maxima per te caput attollendi jam pene attritum. An quoquam diffiderem de te rerum domina? Si me recognoscis tuam quisquamne tuorum famosam eadem illatam michi putare debebit ad se minime pertinere, utque rerum infimam abhorrere? En quamvis nunc dejecta, tamen habet me orbis terrarum optimam partem sui. Penes me, prophetarum oracula, patriarcharum insignia, hinc clara mundi lumina apostoli prodierunt, hic Christi fidem repperit apud me redemptorem suum invenit. Etenim quamvis ubique sit divinitate, tamen hic humanitatis natus, passus, sepultus, hinc ad caelos elevatus. Sed cum propheta dixerit: «Erit sepulchrum ejus gloriosum» paganis sancta loca subvertentibus, tamptat diabolus reddere inglorium. Enitere ergo miles Christi, esto signifer et compugnator et quod armis nequis, consilio et opum auxilio subveni. Quid est quod das aut cui das? nempe ex multo modicum et ei qui omne quod habes gratis dedit nec tamen ingratus recipit. Etenim hic multiplicat, et in futuro remunerat, per me benedicit tibi, ut largiendo crescas et peccata relaxat ut secum regnando vivas».

(5) Isaies, XI, 10.

pagà aquest deute ab una epístola més llarga que les acostumades, en la qual li explicava les penes que l'havien afligit:

«A Ramon, monjo d'Aurillac. (1)

Quant lligat estigui per vostra amor ho saben els llatins y els barbres (2) qui son particeps en el fruyt de nostre treball. Son desig demana la presencia vostra, com verdaderamente a vista de tots sigui que nos, de treballs plens, no per altra causa que l'amor de l'estudi som detinguts. Pera aquests afers sols la filosofía n'es l'unich remey trobat, de l'estudi de la qual certament sempre molts plaers hem obtingut, així com en aquest turbulent temps la volta de la fortuna contrarrestarem, greument embravida contra d'altres y contra nos. Puig com tal l'estat de la cosa pública a Italia fos, que o sota'l jou vergonyós dels tirans s'hagués d'anar si protestavem de nostra innocencia, o si intentaven refiar en la nostra força, clients a tot'arreu haviem de procurar, els castells fortificar, les rapinyes, els incendis y els homicidis exercir, preferim el repòs cert dels estudis a l'incert negoci dels combats.

Y perque'l rastre de la filosofía mentres que'l seguim no l'assolim, no tots els ímpetus alborotats de l'ànima hem reprimit y ens n'entornem a lo que abans haviem dexat: ara als principals d'Hispania volem arrivar-nos moguts per l'invitació de nostre amich l'Abat Gari, ara per les sagrades lletres de nostra Emperatriu Theophano, sempre augusta, sempre digna d'esser estimada y reverenciada, del primer pensament som arrencats. En mig de tanta inconstancia de les coses, de dolor, de por, de desig, del fidelissim pare Giralt al qui això no arriva, el fill Gerbert especialment demana el parer que s'hagi de seguir.

Adeu. Que vagi bé el pare Giralt, com el germà Ayrard, y també el santissim orde mon nodridor y instruidor; que de mi's recordi en les santes oracions y del pare Adalberó Arquebisbe de Reims, a ells per totes les coses devots».

Sembla despendre-s d'aquesta carta que Gerbert rebía noticies de Gari, ja per veure-s personalment (que aquest, en sos nombrosos viatges, s'arrivés a Reims) ja per cartes, o per altres pelegrins; de totes maneres les relacions seríen intenses: *familiaris nostri*, diu. Sabut es que nostres avis del sigle xe anomenaven *Hispania* la terra ocupada pels sarrahins, no comprenent-hi

---

(1) Carta 45:

«Raymundo Monacho Aurilliacensi.

Quanto amore vestri teneamur, noverunt Latini ac barbari, qui sunt participes fructus nostri laboris. Eorum votum vestram expetit praesentiam, quippe cum in propatulo sit, nos curarum plenos non ob alterius causam studii loco immoraturos. His curis sola philosophia unicum repertum est remedium, cujus quidem ex estudiis multa persepe commoda suscepimus, velut hoc turbulento tempore, motum fortune refregimus, cum in alios, tum in nos, graviter saevientis. Et nimirum cum is status rei publicae in Italia esset, uti sub jugo tyrannorum turpiter esset eundum si profiteremur innocentiam, vel si niti viribus temptaremus clientelae undique forent procurandae, castra muniendi, rapinae, incendia, homicidia exercenda delegimus certum otium studiorum, quam incertum negotium bellorum. Et quoniam vestigia philosophiae dum sequimur non consequimur, impetus tumultuantis animi non omnes repressimus. Modo recurrimus ad ea que reliquimus. Nunc Hispaniae principes adimus, familiaris nostri abbatis Guarini adhortatione commoti. Hinc sacris litteris dominae nostrae Teuphanu Imperatricis semper augustae, semper amandae, semper colendae prioribus divellimur ceptis. In tanta rerum inconstantia, doloris metus, gaudii, appetitus, fidissimi patris Geraldi, quem haec non tangunt, specialiter filius Gerbertus sequendorum deposcit sententiam.

Valete. Valeat pater Geraldus, valeat frater Ayrardus, valeat sanctissimus ordo, meus altor, informator meique memor in sanctis petitionibus ac patris Adalberonis Remorum Archiepiscopi sibi per omnia devoti».

(2) Francesos y alemanys.

may en ella els territoris reconquerits tant d'una banda com d'altra; això podría fer creure que Gerbert al expressar-se com ho fa en aquesta carta (y en la següent que veurem) indicava tant solsament son desig de tornar a Andalusía, mes nó, si pera'ls alabarbs nostra terra era l'Afranc, y sigles a venir el cantor del Mio Cid havía de nomenar encara *mal calzados francos* a les hosts de Berenguer Ramon II, els qui vejent-ho desde fòra ho veyen millor, y sobre tot els qui com Gerbert coneixíen els autors romans, donaven a *Espanya* son propi y verdader significat: el d'un nom geogràfich equivalent a l'actual de *Península Ibérica*, que han imposat les circunstancies.

No decreixía l'amor de l'escolastich de Reims pels llibres, y mercès a que obeint a n'ella en parlà molt en ses cartes, podem tenir bastant coneixement de la seva biblioteca: entre altres hi havía textes de Plinius, Eugraphius (1), Julius Caesar, Boetius (2), Statius (3), Suetonius, Symmachus (4), M. Tullius Cícero (5), en manuscrits que procedíen de Troyes (6), Roma (7), Gand (8), Tréveris (9), y que generosament eren deixats a sos amichs; fins sabèm d'un llibre que's feu copiar per l'Abat Remnulf (10) el preu que li costa: dos sous, en la moneda d'ara sis francs.

Aquest dato que'ns dona en Gerbert es preciós, servint-me pera destruir una falça apreciació que s'ha vingut perpetuant (11). Com ja es sabut en 1044 Gelabert Bisbe, y els Canonges de Barcelona compraren (el primer de desembre) a Ramón Simale, levita y censor, dos llibres de gramàtica—*Priscianus major* y *Constructiones Prisciani Grammaticae artis*—pel preu d'una casa al Call y d'una peça de terra a la Magoria, firmant l'escriptura Berenguer, Arnulf y Guillem, bisbes, l'Arquebisbe de Narbona Gaucefret, altres eclesiàstichs de dignitat y el jutge d'Ausona qui l'aprobà per ajustada als Canons (12). Aquest preu que s'ha trobat excessiu, s'ha tractat d'explicar dient que després de l'arrasament produit per Almanzor augmentà en gran manera el preu dels llibres; donchs be, no hi ha res d'això, els manuscrits costaven aquí tant com a França: tingui's present que el primer de novembre del 989 (13) un casal y un hort en l'arrabal de Barcelona, prop del mercat, foren venuts d'Elies a Vivas per la quantitat de *dos sous*; el tipo de cotisació, per lo tant, es el mateix: un llibre costa a Gerbert dos sous, en 988 dos sous valen a Vivas una casa ab un hort, en 989 una casa y un troç de terra se permuten al Cabilde per dos llibres en 1044. Lo que hi ha es que en els sigles x^è y xi^è la propietat tant rústica com urbana, pot ser encara més aquesta, estava

---

(1) Carta 7.
(2) Cartes 84, 123.
(3) Carta 148.
(4) Carta 40.
(5) Carta 167.
(6) Carta 44.
(7) Carta 71.
(8) Cartes 96, 108.
(9) Carta 154.
(10) Carta 116.
(11) Prosper de Bofarull, *Los Condes Vindicados*, I, 166; Balari y Jovany, *Orígenes Históricos de Cataluña*, p. 503.
(12) Escriptura 75 de Ramon Berenguer I, en Arx. Cor. Aragó.—kal. desemb. any 14 d'Henrich.
(13) Kal. novemb. any 3 d'Huch.

molt depreciada; el document aduit es de l'Arxiu de la Corona d'Aragó y pera acabar-ho de comprobar n'extractaré alguns de ma pertenencia, anteriors y posteriors a Almanzor: en l'any 924 Gotmar y la seva dona Ingiberga vengueren a Seniofret y Ermengada, esposos, els seus *cassalibus cum solos et ortis et ortalibus, terres et vineas cultas vel ermas cum illorum arboribus et carricis... propter precium solidos ij in rem valentem* (1); en 1040 el sacerdot Guadamir vengué a un altre Guadamir y a sa esposa Cla *pecia j. de terram cum parietes antigas... propter precium solidos vij. in rem valentem*» (2); y dos anys després (1042) Sunyer y María, esposos, vengueren a Arnal y Willa *semodiata j. de vinea... propter precium solidos iiij. et vij. denarios*» (3). Son innombrables els exemples que podríen afegir-s'hi.

Gerbert no abandonava (finint-ja aquesta digressió), per més que may s'en acabés de decidir, el projecte de tornar a veure sos coneguts de la banda d'ençà dels Pirineus, y escrivía a Nithard sobre aquest punt els mateixos conceptes que a son antich mestre, segons hem vist:

«A Nithad, Abat de Metlach. (4)

Que la vostra presencia moltes vegades no haguèm fruit a les turbulencies de la cosa pública deu imputar-se. Vos sol treballs ós penseu sofrir, ignorant els dels altres que son asprissims. Mes com els homes son tresbalsats per duptosa sort, y a mí, segons sabeu, vagarós se'm procura una seu fixa, còm deixant-me tant de temps vostre deposit per la malfiada fortuna atresoreu? ja que com fidelissim a fidelissim parlo, apresseu el camí, puig o l'imperial palau me cridarà o mes prompte tornarà a agrafar-me la Hiberia, deixada per llarch temps».

No podía realisar Gerbert son repetit propòsit: dos fets importantissims li ho impedien. L'estat de pau cessà en nostra Marca, morí el pacífich Alhakem Almostansir, aquell qui en sa ciutat tingué a Gerbert, succeint-lo el día 9 de la lluna de Safar del 334 (976 de nostra era) son fill Hiexem II de 10 anys d'edat y la mare d'aquest, la Sultana Sabehia entregà a Muhamed-ben-Abdalà el govern absolut del Califat; trencà inmediatament aquell les llargues paus que Alhakem tenía ab els cristians, y aviat ses victories li valgueren el renom d'*Almanzor*. Saquejades les terres de Castella, Lleó y Galicia, tocà son torn a la Marca Hispànica y entrant Almanzor per la frontera, que estava entre Tarragona—aràbiga—y el Penedés—reconquerit—, el primer de juliol del 985 assetjà Barcelona, barrejant-la a sanch y foch cinch díes mes tart. Ademes el día 2 de març del 986 morí a Laon el Rey Lothori, y la seva viuda, la mare de Lluis V qui llavors començava a governar (encara que associat al trono desde'l 979), el prengué per secretari. Per això Gerbert no podía més temps

---

(1) VIII. kal. abril any 26 *regem expectantem*, despres de mort Odón.
(2) II. kal. maig any 10 d'Henrich.
(3) Kal. març any 12 d'Henrich.
(4) Carta 72. Mr. Havet la fixa en març del 986, tal volta es anterior.

«*Nithardo Abbati Medelacensi*

Quod vestra praesentia interdum non perfruimur, turbulentae rei publicae imputatur. Vos solum gravia pati putatis qui quae asperrima caeteris sint ignoratis. Sed cum agantur homines sorte dubia, michique, ut nostis, incerto certa queratur sedes, cur tamdiu penes me deposita malefidae fortunae thesaurizatis? et quia utpote fidelissimus fidissimo loquor, maturate iter. Nam aut imperialis cito me recolliget aula, aut quantocius omissa diu repetet Hiberia».

guardar el diposit de son amich Nithard: de nou estava enterament ficat en l'agitada vida de la política; ja may més parlà de sa tornada. Vejent-lo personatge influyent, y per lo tant enterat, se li dirigiríen moltes preguntes, que ell, ab reserva diplomàtica, responía evasivament:

«A Giralt, Abat d'Aurillac (1).

Oh molt estimat per Deu! cremar en guerres l'univers de la terra veus, y al tot poderós no aixeques les mans per la conservació de les iglesies de Deu?

Certament camí agradable y plè d'amor desitjeu que nos fem als dintells de Sant Giralt (2), pera qual vot, que aixis sigui, ajudi la divinitat; mes quant dificil aquest sigui de complir facilment se comprèn, ni no es que vostres merits ho optinguin.

Del Rey Lluis que hi ha, me demaneu y si l'exercit franch socors a Borrell ha de portar. En quant a lo primer, preguntar-nos no es oportú, puig com diu Salustius: «Tot home a qui de coses duptoses consulten convé esser apartat d'ira, d'odi y de pietat» (3); lo altre per sa mateixa naturalesa a ser y a no ser igualment s'inclina, mes nostra inteligencia veu tendir mes a no ser.

Les orgues y les demés coses que manareu dirigir-vos, a Italia son conservades, feta la pau del regne a vostres ordes serán restituídes.

Les coses que de nostra propietat són com vostres judiqueu.

La desitjable presencia del piadós pare (ab excusa de Sant Remigi, (4) apostol dels franchs) als freturosos fills mostreu, perque de nosaltres lo impossible a vos es sortit possible» (5).

A França encara s'interessaven per nostra Marca, pero'l secretari de la Reyna acertava en sos calculs, ell prou que aconsellaría una expedició en favor de Borrell, son amich y protector, mes Lluis V veya, y ab molta de rahó, en sa mare, qui era tía d'Oton III, una amiga de l'Imperi més atenta a favorir aquest que als carolingis, per lo qual trencà tant ab ella com an son concellers, acusant al Arquebisbe de Reims de traidor al monarca: això ens explica la cita de Salustius que fa en Gerbert, y que l'auxili no fos dut al Comte de Barcelona.

Molt aviat, catorze mesos després que son pare, morí Lluis V, el día 21

---

(1) Carta 70. La data (janer-febrer del 986) que li dona Mr. Havet me sembla adelantada, jo la crech posteriò a la mort de Lothari, per sa mateixa redacció:

«Geraldo Abbati Auriliacensi

O nimium dilecte Deo, ardere bellis orbem terrarum vides, et ad Omnipotentem manus pro statu ecclesiarum Dei non erigis? Salutiferum quidem iter caritatisque plenum ad limina beati Geraldi nos habere cupitis, cui utinam voto faveat divinitas. Sed id quam difficile factu sit, facile intelligitur, nisi vestra optineant merita. De rege Lulov., quis habetur consulitis et an exercitus Francorum auxilium Borello laturus sit. Horum primum a nobis minime quaeri oportet quoniam, ut ait Salustius: «Omnes homines qui de rebus dubiis consulunt oportet esse remotos ab ira, odio, misericordia». Alterum suapte natura ed esse et non esse aequaliter vergens, nostra intelligentia magis videtur tendere ad non esse. Organa porro et quae vobis dirigi praecepistis, in Italia conservantur, pace regnorum facta, vestris optutibus repraesentenda. Quae nostri juris sunt ut vestra spectate. Desiderabilem praesentiam pii patris, vel causa beati Remigii Francorum apostoli, desiderantibus filiis exhibete ut nostrum impossibile vestro solvatur possibili».

(2) El monestir de Sant Giralt d'Aurillac.

(3) *«Omnes homines, patres conscripti, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet.* (*Catil.* 51).

(4) L'abadía de Sant Remigi, a Reims, contenía el sepulcre d'aquell sant.

(5) Aquesta es la derrera carta de Gerbert a Giralt, qui morí en aquest mateix any (918) succeint-lo el monjo Ramon en sa dignitat, al qual ja coneixem.

o 22 de maig del 987; no quedava successió al trono, car no hi havía Rey associat y coronat, que era lo únich que la determinava: no s'havía estroncat, emperò, la nisaga carolingia, la sanch cridava a regnar a Carles, germà de Lothari, Duch de la Lorena inferior; mes Gerbert, sota'l nom y autoritat d'Adalberó y pera protegir a l'Imperi, impedint que'l feude de Carles s'unis a la corona de França, separant-se aixís d'Alemania de la qual formava part, treballà en favor d'Huch Capet, cosi-germà del penultim Rey per part de les dones y Duch de França. L'endemà de les reyals exequies una assamblea de *principes* presidida pel Duch aixecà l'acusació que amenaçava al Arquebisbe, y en recompensa la mateixa assamblea presidida per Adalberó donà el trono a n'Huch: dèu díes després de mort Lluis V—el 21 de juny del 987—son sucessor era coronat a Noyon, y el 3 de juliol consagrat a Reims. Tal era l'obra de'n Gerbert: *qui reges deponerem, regesque ordinarem*, deya ell més tart. (1)

El Rey agrait a Gerbert y comprenent l'ajuda que li podría fer el tingué aprop d'éll, servint-se'n molts anys de secretari en els negocis compromesos, y aqui pot dirse que acava sa vida literaria, sa vida intelectual, pera consagrar-se totalment a la política.

Mes en els anys que estigué pacíficament a Reims seguint tant sols de lluny els afers públichs, no's consagrà únicament a l'ensenyança y a enriquir sa biblioteca, sino que se li deuen importantes obres: filosòfiques unes (De *rationali el ratione uti*), teològiques altres (*Sermo de informatione episcoporum, De corpore et sanguine Domini*), poètiques, y fins matemàtiques (2) que son les que més ens interessen, car deu reflexar-s'hi el fruyt de lo après en son viatge per aquestes parts. S'anomenen els tractats de referencia: *Regulae abaci*, *Geometria*, y *De numerorum divisione* (3), el qual per les materies que conté millor s'anomenaría *De multiplicatione et divisione numerorum* com el del savi Joseph que tant interès tenía en posseir del que'n sería un trellat bastant fidel; per això havent-se perdut aquell, valdrà la pena de parar esment en l'obra d'en Gerbert, que'ns donarà idea de lo que fos la d'en Joseph Hispà. S'es conservada deixant a part les edicions, en els mss. 6.620, 7.183 y 8.663 llatins de la Bibliothèque Nationale de Paris, 41 de la de Chartres, 511 de Rouen, 1.078-95 de Brusseles, y altres de Ratisbona, Leyde, etc. Comença per una Carta o prefaci a Constanci (4), y a continuació y molt suscintament exposa les regles, sens parlar dels fonaments del sistema ni de la taula en columnes que era indispensable, car ja ho dona per sentat en les *Regula abaci*, on llargament ne tracta. Indica les regles de multiplicació d'un número que expressi unitats, desenes, centenes, etc., per un altre que semblantment les contingui: Si's multiplica un número d'unitats per un altre que també ho sigui, donarem el *dit* (unitats) a la columna de les unitats, y l'*article* (desenes) a la columna de les desenes; si's multiplica un número d'unitats per un de desenes, donarem

(1) Carta 163.

(2) Una edició total de les obres de Gerbert: *Œuvres de Gerbert, pape sous le nom de Sylvestre II, collationées sur les manuscrits par A. Olleris.* Clermont-Ferrand Paris 1867; 1 vol en 4t.

(3) Sobre les matemàtiques en les obres de Gerbert, s'han de veure'ls estudis de Mr. Charles en els *Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des Sciences*, vol. XVI (any 1843) planes 156, 218 y 281. Dóna el text de les *Regula Abaci* (pl. 237-246) y del *Divisione Numerorum* (pl. 295-299), traduint-les y comentant-les.

(4) Edició Havet, apendix III, pl. 288.

el *dit* a la columna de les desenes y l'*article* a la de les centenes; com se veu es nostre procediment. Les 21 regles de multiplicació se contenen en 6 capitols innumerats, la derrera de les quals es la de multiplicar un número 100.000 per altre 100.000.

Si eixes regles son fàcils, les de la divisió son fosques en extrem y semblen completament extranyes a nostre procedir en el cálcul y fins al sistema actual de numeració. Refereixen-se a dos mètodes distints: en l'un s'opera per les *diferencies*, l'altre s'acosta més al actual, però Gerbert únicament ho aplica a casos particulars, donant-ne les regles en 10 capítols numerats.

Aquestos procediments aritmètichs sembla que ja'ls romans els coneixíen, però sería una de les tantes coses que, com la filosofía grega, l'occident mitjeval perdé, havent-ho de manllevar als mussulmans, qui d'aquells ho havíen après per intermedi d'Alexandría. S'extengué no obstant ràpidament el sistema de l'*Abacus*, com ho proven els coneguts versos d'Adalberó de Laon:

Quis signis Abaci numerando retexere possit
Servorum studium cursus tantasque labores (1)

Lo que tractaren de realisar, sens conseguir-ho, els derrers carolingis, l'ajuda a nostre Borrell II, intentava dur-ho a terme el primer Capet, empès segurament per Gerbert: ab mires als aconteixements de la Marca assegurà la successió en son fill Robert (del qual n'era mestre aquell)—coronant-lo a Orleans el día de Nadal del 987 y consagrantlo a Reims el 1.er de janer del 988— y pera'ls meteixos escrigué Gerbert la sigüent carta, interessantíssima per lo que's refereix a quan començà la soberania dels Comtes de Barcelona:

«En nom del Rey Huch a Borrell Marquès. (2)

Perque la misericordia de Deu prevenint, el regne dels franchs quietissim ens conferí, a vostra inquietut promptament subvenír determinarem ab consell y auxili de tots els nostres fidels. Si donchs, la fidelitat a nos y a nostres antecessors tantes vegades per internuncis oferta voleu conservar—a fi de que no per ventura a vostres parts entrant siguem burlats vanament per l'esperança de vostra ajuda,—tant bon punt l'exercit nostre per l'Aquitania escampat sabreu, apresseu-vos ab poca gent cap a nosaltres, pera que confirmeu la fidelitat promesa y al exercit ensenyeu el camí necessari. En la qual banda si preferiu ser-hi y a nos elegiu obeir ans que als alarbs, envieu-nos llegats abans de Pasqua (3) qui ens alegrin ab vostra fidelitat y a vos tornin certissims de la nostra arrivada».

Però l'ocasió ja havía passat: lo que era possible en temps de Lothari no ho era tres anys més tart; Borrell facilment havía recuperat a Barcelona y

---

(1) Poema al Rey Robert.

(2) Carta 112, janer-març del 988.

«*Ex persona Regis Hugonis Borello Marchioni*

Quia misericordia Dei praeveniens regnum Francorum quietissimum nobis contulit, vestrae inquietudini quanprium subvenire statuimus consilio et auxilio nostrorum omnium fidelium. Si ergo fidem totiens nobis nostrisque antecessoribus per internuntios oblatam conservare vultis, ne forte vestras partes aduentes, vna spe nostri solatii deludamur, more exercitum nostrum per Aquitaniam diffusum cognoveritis, cum paucis ad nos usque properate, ut et fidem promissam confirmetis, et vias exercitui necessarias doceatis. Qua in parte si fore mavultis, nobisque potius obœdire quam Hismahelitis, legatos ad nos usque in Pascha dirigite, qui et nos de vestra fidelitate laetificent, et vos de nostro advento certissimos reddant».

(3) Diumenge 8 d'abril d'aquell any 988.

restaurat la terra, puig les campanyes d'Almanzor no eren d'ocupació y conquesta sinó d'incendi y devastació; ademés, que si nostres Comtes no tenien prou força pera fer actes d'hostilitat o rebeldía contra França, tenien sobrada diplomacia pera no fer cap reconeixement explícit de vassallatge; per això no envià Borrell els diputats que'l Rey dels franchs li demanava, y aquell no pogué insistir sobre aquesta materia puig afers més imperiosos li ho destorbaren: hagué de defensar el trono y la corona contra'ls llegitimistes carolingis.

Efectivament, Carles de Lorena en la primavera del propi any 988 feu-se fort a Laon, la capital dels ultims reys d'aquella dinastía, hont fou sitiat —en juny—per n'Huch y son fill hereu, anant-hi també en Gerbert ab la gent que havía de tenir en peu de guerra, com a senyor del regne, l'Arquebisbe de Reims Adalberó. Aquest l'hivern següent se posà malalt, morint en 23 de janer del 989, y el Rey li donà per successor a Arnulf—bort de Lothari—creyent d'aquesta manera atraure-s a sa banda alguns dels carolingis; mes no fou aixís, sinó que presa Reims pel pretendent, si'n fugí el novell Metropolità fou pera passar-se al partit de son oncle, seguint-lo en aquesta defeccio el meteix Gerbert, qui continuava fent-li de secretari com a Adalberó. Després de la conferencia ab Prunón Bisbe de Langres, al castell de Roucy (990), Gerbert tornà a la dinastía constituida y a la confiança del Rey Huch, encarregant-se de la reunió d'un concili que havía del jutjar la traició d'Arnulf y d'una carta a Joan XV (985-996) demanant-li intervenció contra d'aquest; y efectivament, els 17 y 18 de juny del 991 se reuní a Vierzy el concili nacional galicà y, després de discutir-s'hi per alguns la legalitat de l'acte, fou degradat y empresonat Arnulf, y Gerbert elegit per Metropolità de Reims; tal concili va motivar-ne un altre dels bisbes que no admeteren aquella llibertat en la disciplina, el qual se reuní a Ingelheim (994), y fent-se forts en les Decretals dels papes demanaren a Roma la casassió de la sentencia y l'excomunió d'en Gerbert, qui en aquest intermedi havía perdut altres de sos millors amichs: Borrell II de Barcelona (1) son protector y Ramón el seu mestre de gramàtica, llavors Abat d'Aurillac. (2)

El Papa feu lo que se li demanava, però un segón concili galicà, el nacional de Chelles (995), declarà que no s'havía de tenir en rès lo fet per la Seu Romana y mantingué la sentencia contra Arnulf; pera salvar el cop y a fi de que'ls bisbes francesos se revotessin, el Sant Pare convocà (2-VI-995) un concili franco-germanich a Mauzon, (3) mes solzament hi assistiren els alemanys, y dels francesos en Gerbert que hi defensà sa propia causa; preteníen els Pares del Concili que aquell, en espera de sentencia definitiva, se considerés sospès del ministeri eclesiastich, mes accedí unicament a no celebrar missa fins al primer del mes següent. Continuant sospesa la causa, Gerbert aprofità (996) el viatge d'Otó III, qui anava a Roma pera rebre la corona imperial, unint-se al seguici en qüalitat de secretari, a fi d'exposar la qüestió personalment

(1) 30 setembre 992.
(2) Vers e 994.
(3) Els sucessos de Vierzy y de Mauzon venen contats pel meteix Gerbert en ses obres.

al Sant Pare; però morí aquest, succeint-lo Gregori V (998-999) fill del Duch de Carintia y per lo tant de la familia de l'Emperador: ningú llavors s'atreví a aixecar sa veu contra Gerbert qui, mancat d'acusador, restà sense sentencia. (1)

Morí també en aquell any—24 d'octubre—el Rey Huch Capet, entronisant-se son fill Robert, mes no podía esperar-ne res son antich mestre, car era amich intim d'Abbón, l'advocat d'Arnulf a Vierzy, y ademés que ell s'oposava, en nom de les lleys canóniques al casament del Rey ab sa parenta la Comtesa Berta: comprengé Gerbert que era arribada l'hora d'allunyar-se de França, y aixís no tornem a veure-li desde'l concili de Sant Dionis—a finals de març del 997— puig a Reims meteix voltaren-lo enemichs, y anà-s'en a la cort d'Alemanya prop de son constant protector l'Emperador Otó III, el qual, jove de 17 anys, era apassionat per l'estudi. Y al propi temps el Rey de França, conseqüent ab sa conducta, al treure de sa presó a Arnulf donava el primer pas en desposseir a Gerbert de sa metrópoli y restituir la an aquell: comprengue-ho l'Emperador y impedí que aixís se fés, recompensant a son amich—abril del 998—ab l'Arquebisbat de Ràvena, hont ja hi era conegut per sa victoria escolàstica sobre Otric. Vejent-hi en això el Papa una solució pera'l plet de Reims, ho confirmà de grat, juntament que autorisava a Arnulf pera rependre previsoriament—d'altra manera no podía esser sens condemnar Gerbert y el concili de Vierzy—ses funcions metropolítiques, esperant el judici de la causa.

Tingué per aquell temps Gerbert altra ocasió de posar-se en contacte ab els de la nostra terra: celebrava Gregori V un concili romà (998) al qual assistiren 28 Bisbes, el novell Metropolità de Ràvena y l'Emperador Otó III, y a ell se persentaren el Comte d'Urgell, el Bisbe de Vich y altres catalans pera que'l Sant Pare resolés sobre la intrusió de Guadaldus el qual, devent sa consagració al Metropolità d'Auch (Gascunya), volía apoderar-se de la seu d'Ausona desposseint-ne a Arnulf el successor d'Attón; Armengol I, fill segón de Borrell, segué als peus de l'Emperador coneixent llavors a Gerbert, puig quan aquest sortí de nostra terra encara ell no havía nascut. Com era de dret, el Papa y el Concili donaren la rahó a Arnulf y son contrincant fou deposat a presencia del propi Comte. (2) Mentres ocupava Gerbert la Seu de Ràvena tots sos esforços anaren al restabliment de la disciplina eclesiàstica en general, especialment a Bobbio d'hont continuava essent-ne Abat. Gregori V excomunicà a Robert de França per son matrimoni, y la primera firma que acompanya la seva es la de Gerbert Metropolità de Ràvena.

En el mes de febrer del 999 morí el Sant Pare, vacà el Pontificat, y Gerbert qui quatre anys abans no comprenía com havía ascendit a la Seu de Reims,

---

1) Una vindicació canónica de l'erecció de Gerbert a la Metropoli de Reims: *Gerbert, étude historique sur le x siècle* Aurillac, 1888) Tessis presentada a la Facu tat de Teología de Paris per Mr. l'abbé Lausser.

(2) Armengol I d'Urgell feu deixes testamentaries «*ad sancta Maria de Anicio et sancto Gerallo coenobio de Orligo*» com també sa marastra Aimerundis la segona esposa de Borrell II: «*coenobio sancti Petri et sancti Geralli*» d'Aurillac V. *Marca Hispanica* col. 401).

(3) Carta 217.

va sentar-se en la de Roma, mercès a l'Emperador, prenent el nom (1) de Silvestre II:

Transit ab R, Gerbertus ad R, sit Papa viges R...

Si haguessim de creure a l'Oderic-Vital, el primer qui d'això parla († 1141) s'havía complert la profecía del dimoni a l'escolar d'Aurillac.

Al cenyir la tiara Papa Silvestre hagé de solucionar, abans que tot, dues qüestions en les que hi havía sigut part interessada: l'abadía de Bobbio y la metròpoli de Reims, que de dret deixava vacants al ascendir al Pontificat. Embestí la primera conferint el carrech a Petoaldus, son antecessor, qui tan greus disgustus li havia donat; y no menys polítich se mostrà en l'altra resolució: tornà *per magnanimitat* y definitivament la Seu a Arnulf, mentres que *per justicia* li mantenía la sentencia de Vierzy, prohibint emperò que li fos retreta: la seva obra fou de pau y de concordia, com pertanyía al vicari de Jesucrist.

Els antichs amichs d'en Gerbert a Catalunya aquells a qui coneixería en sa vinguda s'havíen anat morint: Attón de Vich (971), Miró Bonfill de Girona (984), Borrell II (992)... y arrivà son terme a l'Abat de Cuxà. L'última data certa que'n tenim es del 993 en que Papa Joan XVI (no Joan XIX en 1008, com diuen Mabillon y Marca) (2) li escriu una carta com a Abat de Lézat (*Lesato*) (3) per la que's veu que li eren subjectes molts monestirs. A l'any 1000 Gari ja era mort y Guifre l'havía succeit en Sant Miquel de Cuxà; son elogi l'escrigué el monjo García en una carta a Oliva Bisbe de Vich: «*Quarto kalendas Octobris celebritas dedicationis sancti archangeli Michaëlis cœnobii Cuxanensis, quam etiam ad modum in rerum rebus prudens et ad docendam ex tempore plebem sufficiens in ornastique studiis perfacile lucens Warinus ejusdem fundi religiosus Abbas divina se docente manu...* (4)

Per dues vegades rebé encara Silvestre II la visita de princeps y magnats de nostra terra, si es que no hauriem de juntar en una sola abdues expedicions: d'una banda hi anaren Ramón Borrell de Barcelona y el Bisbe de Vich Arnulf ab els monjos de Bages Adroari, Feudalech, Baldemar, Armengol, etc., y d'altra Armengol Comte d'Urgell *cum plures fideles* y Salla, que n'era bisbe, *cum suis clericis*. Foren motivats aquets viatges pera solventar importantes questions de caràcter tant religiós com temporal y ens en parlen documents coetanis que transcriuré en l'Apendix.

Els monjos de Sant Climent de Codinet duyen una vida en excés relaxada, y enterant-se'n el Comte d'Urgell, en els dominis del qual aquell monestir entrava, pera remediar-ho anà a Roma ab el Bisbe Salla l'any 1001, a consultar ab el Papa lo que devía fer; aquest era Gerbert, al qual, com ja hem vist, tres anys abans allí mateix havía conegut, y, quina sería la tradició que en la familia comtal hi romanía de la ciencia del protegit par Borrell, que en el document a que'm refereixo se'l cita pel nom de fonts y calificant-lo de glorios y sapientissim: «*gloriosum sapientissimumque Papam Gerbertum, alio nomine Sylvestrum nuncupatum*». Aconsellà-li aquest que als tals monjos

---

(1) Día 2 d'Abril, Diumenge de Rams.
(2) *Marca Hispanica* col. 420.
(3) Abadía desde'l 840 en territori de Foix. Document CLVII de la *Marca*, col. 966.
(4) *Marca Hispanica*, ap. CCXXII.

qui exercíen negocis seculars els fes viure, car fora gran servey de Deu, recullits en comunitat y observant la regla de Sant Benet. Del mateix parer fou el Bisbe Salla, per lo que ja de retorn, tractà Armengol de convencer al Abat de Sant Climent, de la necessitat d'abandonar la milicia secular, en la qual formaven sos monjos, *et a maligno opere cessare*; aixís per espay de dos anys, ja en un tò jà en altre, l'exhortà a reformar son estament, però l'Abat excusava al monestir dient que era pobre y no podía viure d'altra manera: *nequeo aliter vivere*; mes no hi valgué, calía restablir la disciplina, y per tal que les posessions y fins els llibres, tot era malvenut y enagenat, determinà el Comte de seguir el consell del Sant Pare, y observant com el monestir de Sant Andreu de Centelles anava rectament, y enrobustint-se ab el parer del Metropolità de Narbona Armengol, dels bisbes Salla d'Urgell, Odón de Girona y Arnulf de Vich, ab consell també dels més prudents que trobà, els abats Seniofret de Ripoll— *sciencia et sanctitate fulgentis*,—Llobet d'Arles—tal volta com ja he dit més amunt, aquell ab qui Gerbert va cartejar-se, *alio nomine Benedictum muncupato, omni sciencia litterari pleniter instructo*,—Guadamir de Banyoles y Ponç de Tabernoles; d'acort ab ells, Armengol I y sa esposa Feudeberga donaren aquell lloch de Sant Climent al cenobi de Sant Andreu, com a propi alou, ab tots els seus termes y fites, *quid quid dici vel nominari potest in omnia et in omnibus*, el día 27 d'abril del 1004. (1)

Del mes de maig de l'any 1001 tenim una confirmació que fa Silvestre II dels béns y posessions de la iglesia d'Urgell al Bisbe Salla *perque li havía demanat*; jo crech que aquesta butlla ens porta la data exacta de quan fou el referit viatge, y que sería donada a Roma quan el Bisbe y el Comte hi eren, portantla ab ells a Catalunya. (2) Pera compendre a que venía la susdita confirmació tinguis present que en 991 s'hagué de reunir un concili a Urgell pera posar en entredit les iglesies de Cerdanya y Bergadà, excomunicant a sos habitants, car amparats per Ermengardis, la viuda d'Oliva Cabreta, s'havíen apoderat de molts béns eclesiastichs y negaren el seus a la sèu urgelitana.

Y anem ara a la causa del viatge del Comte de Barcelona.

Era fundada l'abadía de Sant Benet de Bages pels esposos Salla y Ricarda, qui moriren sens veure'n acabada l'obra de l'iglesia ni del monastir; continuaren-la llurs fills Isarn y Guifret, en tal manera que'l día 7 de desembre del 972 fou consagrada. Per condició, que ja feya preveure dissencions, imposaren els fundadors que l'Abat hagués de sortir sempre de sa familia, com el primer que elegiren nomenat Abbón; mes sucessivament s'en apoderaren els intrusos Adalbert (vers el 985) y Seniofret, qui morí l'any 1000 quan els ismaelites perturbaren els llochs y castells d'aquesta terra. Le gestió d'aquestos abats fou desastrosa: «*omnia prelibato cenobio dissipavere, linteamina vel palios, atque volumina librorum vendidere vel inpignoravere*», lo qual mogué als monjos a demanar a Ramon Borrell—al qui hauría recaigut el patronat—que hi posés remey. Anà aquell a Roma, abans de que morís el susdit Seniofet, ab Arnulf de Vich, y seguint les indicacions de Gerbert elegí

(1) Vegis en l'*Apendix* el document V.
(2) Vegis en l'*Apendix* el document I.

abat al que li demanaren els monjos (27 d'abril any 1004), Ramió Canonge de Vich, adornat de totes les virtuts, qui en poch de temps reposà el monestir a son primitiu estat de riquesa. (1)

Finalment, del desembre de l'any 1002 hi ha una confirmació dels bens de Girona feta per Silvestre II a favor d'Odón qui'n'era bisbe; no se si aquest l'obtindría directament puig no consta que anés a Roma: poch càs s'ha de fer de que la butlla digui «*et ideo quia postulasti nobis...*» puig, a més de no determinar si fou personalment, es una formula com totes les altres, igual, lletra per lletra, a les de la confirmació dirigida a Salla. (2) Recordi's, no obstant. que'l día 3 del referit desembre del 1002 Papa Silvestre tengué concili a Roma,

Morí Silvestre II en aquesta ciutat el 12 de maig del 1003. S'ha atribuit an ell y a son amich Otó III el somni de fer de l'univers cristià una gran monarquía que de comú acort l'Emperador y el Papa haurien governat; es a dir, la restauració de l'Imperi de Carlemany, o millor, de l'Imperi Romà dels Cessars batejats, ja que no vanament Gerbert havía triat el nom de Silvestre, el Papa del Concili de Nicea dels temps de Constantí el Gran. Dóna certa confirmació an això el que, parlant d'una lletra del Rey Robert de França, digués que *apostolicis et imperialibus oblata est manibus*, y moltíssimes accions en que s'hi veu l'obra mancomunada de les *dues espases*.

Ja hem vist la merescuda fama de savi que en vida tenía Silvestre II *gloriosum sapientissimumque Papam*, y lo mateix testimoniejen els cronistes que'l conegueren o li foren contemporanis: Richer, Adhemar de Chabannais; pero deseguida sorgí la llegenda, el procés de la qual pot veure's pàs a pàs: mort Gerbert al començar el sigle XI^è^, sense que aquest finís ja trobem a Ascelinus tractant-lo de màgich, y en 1080 el Cardenal Brennon hi afegeix que'l dimoni li havía promès que no moriría fins a dir missa a Jerusalem; augmenten aquesta falça anomenada Sigibert qui morí en 1113, Oderic-Vital que es el primer en dur el vers cabalistich que més amunt he transcrit, y Gondell que en sa *Crónica* publicada vers el 1170 refereix com el sepulcre de Gerbert anuncia la mort del Papa regnant. Això en el sigle XII^è^, y en el XIII^è^ veyem-ho repetit y augmentat per Giralt, Vicens de Beauvais, Martí de Polonia, etc., essent l'última evolució de la llegenda—referida encara per autors greus del sigle XVIe, com Gonzalo de Illescas (3)—la manera com la conta l'*Alphabetum Narrationum*, treta de les *Cróniques dels Papes*: «Papa Silvestre II fo primerament monge, e no podent apendre sciencia, que era pobre, aparegueli lo diable, e promis-li que li mostraria moltes sciencies, e que'l faria muntar a gran estament si li havía homenatge que fos son vassall. La qual cosa feu e compli lo monge Silvestre, e axi parlava lo diable ab ell, e lo endreçava en totes les coses que havía mester com ell volia e demanava. E feu-lo ten gran doctor que ach per deixebles e fou mestre del Emperador de Roma e del Rey de França. E apres per procuracio del diable fo arcabisbe de Raims, e apres

---

(1) Vegis en l'*Apendix* de documents III y IV.

(2) Vegis en l'*Apendix* el document II.

(3) *Historia Pontifical y Catholica, en la qual se contienen las vidas y hechos notables de todos los Sumos Pontífices Romanos. Con el discurso de la Predicación Apostólica y el estado de la Iglesia Christiana Militante: dende que Christo nuestro Señor nascio, hasta nuestros tiempos... por el Doctor Gonçalo de Illescas Abbad de Sant Frontes.. Quinta impression en Barcelona en casa de Jayme Cendrad. Año* M. D. LXXXIX, fol. 185.

cardenal e apres Papa. E stant Papa demana un dia al diable tro quant viuria. E lo diable respós que tro que digues missa en Jherusalem. E ladonchs lo Papa Silvestre fo molt alegre per tal con el no tenía en voluntat de anar en romeria en Jherusalem, e axi que viuria longamnet. E un die anant lo papa per terra de Roma, entra a una sgleya qui havia nom Jherusalem, e apres que hagué dita missa oyi gran brogit e crits, e stech molt maravellat, e demana con havia nom aquella sgleya, e digueren-li que Jherulsalem. E quan lo papa sabe que aquella sgleya havia nom Jherusalem, hague molt gran ira e tristor en lo seu cor, e ab molts e grans suspirs e contricció de cor demana merce a nostre Senyor Deus que li perdonas; e feu-se tallar tots los membres del cos seu, pero confessa abans tots los seus pecats. E quant se feya tallar los membres, reebia-ho en paciencia per tal con ab ells havia servit lo diable. E apres mana que'l cos que'l posassen sobre una carreta, e que alli on los bous lo levassen ab la carreta que alli lo soterrassen. E aixi confiant de la misericordia de Deu fina. E apres les bous levaren-lo a un loch assenyalat en Roma, e soterraren-lo alli. E de aquell die a ença en aquella sepultura fau gran brugit los ossos, e fuma tota la sepultura quant algun papa deu finar». (1)

LLUIS NICOLAU Y D'OLWER

Janer 1908

APENDIX DE DOCUMENTS

I

Any 1001, maig

Silvestre II escriu a Salla Bisbe d'Urgell, pera confirmar an ella y sos successors tots els bens y posessions d'aquella iglesia.

Silvester Episcopus servus servorum Dei reverentissimo Sallae sanctae Urgellensis Ecclesiae Episcopo tuisque successoribus in perpetuum. Desiderium quod religiosorum praepositorum ordinatione et sanctorum locorum stabilitate permanere monstratur sine aliqua est Deo auctore dilatione sustentandum et quotiens in suae utilitatis commodis nostrorum assensus et sanctae apostolicae auctoritatis exposcitur praesidium, ultro benignitatis intuitu nos convenit subvenire et rite pro integra securitate ex ratione solidare, ut ex hoc nobis quoque potissimum praemium a conditore omnium Deo in sidereis arcibus conscribatur. Et ideo quia postulasti a nobis ut praefatum episcopatum sanctae Urgellensis Ecclesiae apostolicae autoritatis serie muniremus, et omnia ei pertinentia, quae juste et legaliter habere vel tenere videtur, perenni jure ibidem inviolabiliter permanenda confirmaremus, propterea

(1) Vegis *Recull d'Exemples e Miracles, Gestes e Faules ordenades per A. B. C.* (Barcelona 1873-1904): I, 41, eximpli 43.

tuis flexi precibus per hujus nostrae auctoritatis privilegium statuentes decernimus ut cuncta loca urbana vel rustica, id est, cortes, masos, salas, castella, casales, vineas, terras, diversaque praedia, culta vel inculta, cum decimis et primitiis suis, colonis vel colonabus suis, et ancillis et aldionibus quae ab aliquibus fidelissimis christianis eidem episcopio concessa sunt, sive in comitatu Cerdaniensi pagus Libianensis, Bergitanensis, Paliarensis, Ribacurcensis, Iestabiensis, Cardosensis, Anabiensis, Turbiensis, et locum sanctae Deodatae cum finibus suis, castrum quoque Sanaugia cum finibus suis, Calbiciano, Feners, Submonte, Letone, Clopedera cum silvis et finibus earum. In pago Ausonensi Castelleto et Turrizella cum finibus suis. In Marfano ipsum alaudem qui fuit de Guisado Episcopo. In Gerundense villa Adeiz cum omni alode vel ipsa parrochia. Item in Urgello villam quam dicunt Bascharam cum finibus suis, et ipsam parrochiam de Alasse, et ipsam villam de Boxedera, Nocolone, Sardina, Sallellas, cum fevo et alode comitale. In valle Andorra omnes alodes comitales et ipsam villam de Montanicello vel de Cubilare cum finibus eorum. Castrum de Cartobite cum finibus suis, et ipsum fevum de Archavelle, etiam et monasterium sancti Petri in Scalas cum omnibus suis pertinentiis. Et ipsam turrem quae fuit de Marchuz, atque aliam turrem in fines Celsona, quae fuit de Bellone, sive tertiam partem telonei cum pertinentiis mercati, vel omnia quae per aliqua munimina ad eundem pium locum pertinere videntur, et quod amodo et in antea tu tuique successores legaliter adquisituri fueritis, cum magna securitate pacifice et quiete habere vel tenere et possidere debeatis in perpetuum, ita ut nullus Rex, nullus Princeps, nullus Comes, nullus Marchio, nullus judex, neque ulla magna parvaque persona aliquam vim aut invasionem in eodem episcopio neque in suis pertinentiis unquam facere praesumat. Si quis autem temerario ausu, quod fieri non credimus, contra hujus nostrae apostolicae confirmationis seriem venire tentaverit, sciat se Domini nostri Apostolorumque principis Petri anathematis vinculo innodatum et cum diabolo et ejus atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi in aeternum ignem concremandum, simulque et in voragine tartarea demersum cum impiis deficiat. Qui vero custos et observator hujus nostri privilegii extiterit, benedictionis gratiam et vitam aeternam a Domino consequatur. Scriptum per manus Petri Notarii et scriniarii sanctae Romanae Ecclesiae in mense Maio, Indictione quarta decima.

Cartolari de la Catedral d'Urgell. (1)
Marca Hispanica, apendix CXLIX (cols. 957,958).

---

(1) Solzament inc oeixo aqui les fonts bibliogràfiques que poden radicarse en nostra terra, o les d'obres an ella referents: rès per lo tant de registres vaticans: altrament, com a butllaris, no crech que cap altre dugui aquesta confirmació y la següent mes que la continuava per Samuel Loessenfeld y Ferran Kaltenbrunner del de Felip Jaffé, *Regesta Pontificum Romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum M. C. XCVIII*, en sa segona edció de Berlin (1885-1888, 12 vol. in 4.º)

II

Any 1002, desembre

Silvestre II fa a Odon Bisbe de Girona una confirmació semblant a l'anterior.

Silvester Episcopus servus servorum Dei dilecto filio Odoni Episcopo sanctae Gerundensis Ecclesiae tuisque successoribus in perpetuum. Desiderium quod *etc.* Et ideo quia postulasti a nobis ut praefatum episcopatum sanctae Mariae Gerendensis Ecclesiae apostolicae auctoritatis protectione muniremus, et omnia ei pertinentia perenni jure ibidem inviolabiliter permanenda confirmaremus, videlicet quantum habere videtur infra muros civitatis Gerundae vel in ejus comitatu, una cum Ecclesia sancti Felicis martyris et sancti Narcissi quae est juxta portam civitatis Gerundae, cum omnibus eorum pertinentiis, et Ecclesiam sanctae Mariae quam dicunt Episcopalem simulque cum ipso alaude vel fiscus quem dicunt Fontanetus et Fonte Edeta et Apiliares et Ventinaco, et muro et murello de Palatiolo, et ipsam Fontem. Haec omnia cum decimis et primitiis et oblationibus, et servitium fiscale et ipsum alaudem quem dicunt Parietes Rufini cum terminis et adjacentiis suis, et omnes Ecclesias parochiales vel appendicios qui sunt in omni comitatu Gerundae et cum decimis et primitiis et oblationibus fidelium et alaudes quae ad ipsas Ecclesias pertinent vel habere videntur, et tertiam partem de ipsa moneta de civitate Gerunda, simul cum censu de ipsis Iudaeis, atque tertiam partem de ipso teloneo de ipsis mercatis de praedicta civitate vel de ejus comitatu, et tertiam partem de ipsis pascuariis de praedicto comitatu. Et in comitatu Bisuldunensi ipsam alaudem quem dicunt Bascara, et ipsum alaudem de Crispiano, cum eorum terminis et adjacentiis. Et cellam sancti Laurentii quae est super castrum Bebeta, quemadmodum Fredolo per praecepta regalia detinet. Et Ecclesiam sancti Martini quae est in locum quem dicunt Calidas, cum omnibus quae habere videtur. Et omnes Ecclesias parochiales vel apendicias quae in praedicto comitatu Bisuldunensi sunt, qui sunt de praedicta sede vel esse debent, cum decimis et primitiis, et oblationibus et alaudes quae ad ipsas Ecclesias pertinent, cum tertia parte de teloneo, et mercatos suos, et ipsos pascuarios. Et in civitate Empurias omnia quantum ibi praedicta sedes habet, cum ipso censu de ipso mari. Et in comitatu praedicto Empuriense ipsum alaudem quem dicunt Uliano, cum terminis et adjacentiis suis, et cum servitio fiscale, et Ecclesias quae ibi sunt fundatae cum decimis et primitiis et oblationibus qua ad eas Ecclesias pertinent. Et Ecclesiam sancti Johannis quae est in Bederga cum decimis, et primitiis, et oblationibus. Et omnes Ecclesias parrochiales cum earum apendiciis quae in praedicto comitatu Emporitanense sunt, una cum decimis et primitiis et oblationibus quae sunt de ipsis Ecclesiis. Et in Petralata Ecclesiam sancti Martini cum decimis et primitiis et oblationibus suis. Et in comitatu Petralatensi Ecclesiam sanctae Mariae cum decimis et primitiis et oblationibus et alaudibus suis. Et omnes Ecclesias parrochiales cum earum appendiciis quae sunt in comitatu praedicto Petralatensi cum earum decimis et primitiis et oblationibus et alaudibus. Et tertiam partem de teloneo de ipsis mercatis, et tertiam partem de ipsis pascuariis. Et ut absque jugo seu ditione

cujuscumque personae cum stabilire nostri privilegii pagina corroboraremus. Propterea tuis flexi precibus per hujus nostrae auctoritatis privilegium statuentes decernimus ut cuncta loca *etc.* ita ut nullus judex, nullus Marchio etc. Qui vero custos *etc.*

Scriptum per manum Petri Notarii et scriniarii sanctae Romanae Ecclesiae, in mense Decembri, Indictione prima. BENEVALETE.

Arxiu de la Catedral de Girona, Llibre vert, fols. 198 y 202.
Marca Hispanica, apéndice CL (cols. 958 ,959).
Florez: *España Sagrada:* vol. XLIII, doc. XXV, pág. 419.

III

Any 1002, octubre día 13

Elecció del Canonge de Vich Ramió pera Abat de Sant Benet de Bages.

Annuente divina pietate, cujus olimpi hac telluris titanis atque rerum aeriis patrator hujus vibrantissimus numinis celicole cernere queunt rutilantiaque protalata palmo concludit matherie. Hys nempe humane fictor sua eis nimirum cornu jubar conspicit profectibus eniterii. In hoc ab annis incarnationis ejusdem patrator domini nostri Ihesu Christi revolutos temporis post anno II. millessimo, era millessima XL., indiccione XV., tertia Idus October anno VII. regnante Raguaberto Rege imperante Francia. (1) Ob hid enim in plagis nostrae partibus in cenobio beati Benedicti, qui est situs in comitatu Ausona in terminos de Minorisa justa amno Lubricato. Fuit quidam defuncto abbatis Seniofredi in anno quod Ismaëlite perturbarunt castella vel loca hujus regione. Antea enim fuit princeps Raimundo Romam ab apostolica sede beati Petri apostoli principem apud pontificem Ausonensis nomine Arnulpho, et fuit ibi altercatio de predicto cenobio pro fundatores ecclesiae. Apostolicum autem quod eodem die regebat sede romulea in suis responsis coram cunctis dixit: Prisca legum statuta preceptum est, ut regia potestate seu in principibus monasteriis aut majori gradu episcopali in illorum arbitrio cui placuerit in Dei honore donacionis opus perficiat. Tunc vero Raimundo comite dixit ad prelibato pontifice: quid facimus de hoc? Ille autem inquit: Iterabo domui prememorato cenobio, exquiram eorum volunptates quod voluerint, aut quod eligerint patronem. Ita et fecit. Illi autem respondentibus, Adroarius monachus et Teudalecus monacus, et Baldemarus monachus et Ermengaudus monachus cum coeterorum congregacione famulantibus Deo de praedicto cenobio cum consensu presbyterorum et diachonorum, et subdiachonorum vel universorum laichorum, omnes unanimiter aiunt: Domine in

(1) Les dates d'aquest document, com es de quasi tots els d'aquella època que'n duen moltes, no concorden

3 idus octubre	1002,	Encarnació	=	13 octubre	1003,	Nativitat
» »	1040,	de l'Era	=	»	1002,	»
» »	7,	de Robert	=	»	1002,	»
» »	XII,	Indicció	=	»	1002,	»

voluntate Dei est vestra est, non in nostra. Qui enim Domino dederit et placuerit nos volumptarie elegimus in obsequiis Dei. Scimus enim in vestra sede virum bonum qui nobis complacuerit, nomine Ramio, nobilem, a edificatorem, bonis moribus, et secundus, suam utilitatem sapientem, in elemosinis promptum, in vigiliis assiduus, in oracione iugi, et pro his et aliis bonis, quod scimus, vestram precamur clementiam ut concedatis illum in Dei opera et servitio, et beati Benedicti cenobio. Et nos suprafixi monaci cum caterva clericorum vel consensu fratrum nostrorum sic proclamamus et eligimus eum ad abbatem, si Domino placuerit, dignus est ut obtineat hanc dignitatem.

Adroarius monachus, qui pro†pter aegritudinem corporis mei scribere non potui sed signum † crucis impressionis feci.=Baldemares monachus S S.=Orucius monachus S S.=Todalecus † monachus=Ermengaudus monachus S S.=Auduagrio monachus S S.=Argericus monachus S S.=Willelmus monachus S S.=Wifredus monachus S S.=Viventius monachus S S.=Ansolphus monachus S S.=Stephanus monachus S S.=Miro monachus S S.=Sendredus monachus S S.=Ausulphus sacer S S.=Pontius levita.=Badelevus sacer S S.=Arnulphus, hac si indignus gratia Dei Episcopus et Abba.=Raimundus comes qui ista electione fecit fieri, et firmavi, et firmare rogavi †.=Sendreus †=Wifredus †.=Gombaldus †.=Nos omnes unanimiter qui hanc electionem proclamamus, et firmare rogavimus.

L'original era al Arxiu de Sant Benet de Bages.

Facsimile, en el lligall de papers històrichs de l'any 1786 en l'Academia de Bones Lletres.

Prosper de Bofarull: *Los Condes de Barcelona Vindicados*, I. 223-225.

Villanueva: *Viaje Literario*, vol VII, ap. XIII

IV

Memorial sobre l'elecció del propi Abat Ramió.

Providentia est Dei omnipotentis, ut per cuncta mundi climata construeretur aecclesia. Igitur ad laudem et honorem patrator omnium Deus fabricavere viri laudabili condam Sallani, et propter eius discessu sobolem eius Isarni aeclesiam in nomine Sancti Benedicti confessoris Xri. iusta alveum quod ab antiquis accepit nomen Lubricatus, prope planicie urbis Minorisa, quem ad cenobiticum honorem cum magno sudoris laborem perduxere, favorem ab ipso Domino accipiant suam promissionem atque retributionem. Ubi demum elegere abbatem cognominatus Abboni, qui ibi iugiter Dei precepta absque prigritia in quantum valuit, adimplevit. Eo vero obiente, atque defunctos predictos constructores, surrexere et illorum stirpe tam filias quam neptis, qui non tam recte cavere culminam predicti cenobii; et ibi putavere constituere rectores, qui pocius fuere predicti loci desertores. Ex quibus unus fuit Adalbertus, qui inde vivens fuit expulsus. Alius vero Seniofredi, qui opus Dei neglegenter ad facultantem predicti loci ad nichilum reduc. Eo vero obiente, surrexit omnis katerva monachorum proceden-

tes in presentiam inlustrissimi comite Raimundo, implorantes eius clementiam ut eis dedisset patrem vel rectorem, qui egecisset iam dicto cenobio de egestate vel paupertate, quia nimio aflicti erant: omnia necessaria deficiente per distructionem histius loci. At prephatus comes misericordia motus in consilio pontificum ceterorumque virorum nobilium, secundum voluntatem vel adclamationen monachorum, qui peciere vel adclamavere virum Deo timoratum levita Ramione cannonicus alme sedis sancti Petri Ausonensis, ditatus opibus, bonis, vel locupletem facultatibus, cum illorum consensu hac pontifices et seniores, absque munera sibi promissa vel dotata, constituit illis in prephato cenobio hac benedixit ad abbatem vel rectorem prelibato Ramione, eo nolente, et nulla sua suplicia intercedente; quia necessarium previdebat talem patronum a predictum monasterium aptum vel congruum. Fecit hoc predictus princebs Romana autoritate accepta, sicut in prelibato abbate resonat in sua aclamacione. Obinde nos monachi vel famuli Sancti Benedicti cum magno desiderio suscepimus predictum abbatem, qui nobis ex sua substancia contulit victum et vestitum, et munifivenciis predicti monasterii elevavit nobis ad nostra necessaria exhibenda, quia eremum vastatum vel destructum erat; et exaravimus hanc paginolam memorialem, ut notum sit hoc ignorantibus, vel posteris nostris: quia talem beneficium et nos et nostro monasterio impercit. Reliqui vero in cuius potestate nostro cenobio fuit post discessum prelibatos cultores omnia prelibata cenobio disipavere, linteamina vel palios, atque volumina librorum vendidere vel inpignoravere. Quem postea supra scriptus abba Ramione adquisivit vel redemit. Patenam et kalicem argenteo in husu illorum expendere: bubus ex agris nostris eiecere et extraneos dedere simul et omnia alia animalia et comedere et abstulere: panem et vinum nobis diripuere, et hunc cenobium vel cellaria vaccua relinquerunt: terris et vineis atque molendinis eremis vel desertis dimisere, et ad culturam remine perduxere: quousque prephatus princebs sedem Romanam apostolicam perrexit, et sua potestate ad regendum vindicavit, et hunc abbatem nobis concessit, qui nobis omnia perdita recuperavit, et deserta construxit, insuper et sua omnia suprascripta monasterio et nobis largivit.

Facto memoriale hac testimoniale firmo perpetuale anno VIIII. regnante Roberto rege, die XIII. Kalendarum Aprelium.

Conservava's l'original en l'Arxiu de Sant Benet de Bages.
Villanueva: *Viaje Literario*, vol. VII, ap. XIV.

V

Any 1004, abril dia 27

Unió del Monestir de Sant Climent al de Sant Andreu, en el Comtat d'Urgell.

Aetherei regis regnantis cum Patre Sanctoque Flamine in perpetuam aeternitatem. In illius glorioso nomine, qui pro homine diruto vestiri se voluit amicto corporeo, ego Ermengandus, proprio... quam merito Christi, verum Comes, pio aminiculo, una cum uxore mea nomine Feudeberga, donatores per

hanc scripturam donationis nostrae donamus Ecclesiam Sancti Climentis, qui vocatur Cotinensis, in alodem proprium ad coenobium Sancti Andreae, qui est situs in comitatu Urgellensi infra congusto qui nominatur Interpontones, in loco qui fatur Sintilias. Ego igitur suprascriptus Ermengaudus Comes, cum animadverterem cunctorum hactu, eorum monasteriorum degentium in tellure Christi nutu dicioni meae subjectae, quosdam conspexi in recto tramite stantes, et quosdam conspexi a recto itinere ita deviatos, ut prae nimia inopia vix in ipsis regulariter unus habitare potuisset monachus. Et cum nimie trepidus sub hac cogitatione aestuarem, Romam petii, ibique gloriosum sapientissimumque Papam Gerbertum, alio nomine Sylvestrum nuncupatum, reperi: cui ego pro tali facto consilium inquisivi: At ille mihi continuo dulcifluo afatus est eloquio: gratissimum, inquid, Christo exibe (*f.exibebis*) servitium, si illos qui monachili censentur nomine, et qui varia exercent secularia negotia, quoadunatos eos communiter facias vivere sub Benedicti Patronis regula. Haec eo mihi dicente una metcum adstabat Salla Praesul cum suis clericis, et plures fideles mei, et ipse cum eis suis adfirmabat consiliis. At ubi ut ego reversus sum in domum meam, arcessito Abbate supradictae Ecclesiae Sancti Climentis, cepi eum arguere, ut ipse jam secularem militiam deberet relinquere, et a maligno opere cessare. Sicque multis verbis a me increpatus, ad propia est reversus: et ita per biennium eum semper aliquando suasionibus, aliquando increpationibus, arguerebam, ut diligenter Ecclesiam sibi ad regendum comendatam in statu proprio reformaret, et ipse a pravis operibus cessaret, Christoque studuisset militare, ut omnibus hominibus exemplum, et viam salutis potuisset prebere. Qui nequaquam adquiescens consiliis meis, semper resistendo agebat mihi: nequeo aliter vivere, quia tam mihi pauper... regendum locus est traditus, quod nec mihi... preberem. Idcirco ego, cum conspexissem omnes possessiones, et praedia monasterii ex toto alienatas, et venundatas, insuper libros pene abstractos, et venundatos, consilio inito cum Pontificibus vel Abbatibus, ceu coeterorum bonorum hominum nostrarum regionum, malui adquiescere consiliis pradicti Papa Romensis, quam sinire sub tali ruina monasteriis nomine Christi consecratis, et dicioni meae subjectis. Consideransque actu duarum Ecclesiarum, scilicet, Sancti Clementis, de quo nunc loquimur, et Santi Andreae Sintiliensis, aspexi quod locus Sancti Andreae ad habitandum regulariter monachis fierit aptus. Et ideo cum consilio Domni Ermengaudi Pontifi Sedis Narbonensis Metropolitanis nostri, seu etiam cum consiliis nostrarum regionum Episcopis, id est, Domino Sallano Sedis Urgellensis Episcopo, necne Domno Oddone Sedis Gerundensis Episcopo, seu etiam Domino Arnulfo Sedis Ausonensis Episcopo, etiam et cum ipsis adhibitis ad consilium sive testimonium sapientiores, quos invenire quivi, Abbates, id est, Domno Soeniofredo Abbati monasterii Rivipollensis, scientia et sanctitate fulgentis, atque Domno Lupino, alio nomine Benedictum nuncupato, omni scientia litterali pleniter instructo, Abbati Arulensi coenobio, sive Domno Wadamiro Abbati Ballneolensis, cum Domno Pontio Abbati Santi Saturnini Urgellensis, donamus ego, et supradicta uxor mea hunc locum Santi Clementis ad coenobium Sancti Andreae Sintiliensis in alodem proprium, ut perhemniter in eo regulariter degentes monachi ipse sit advocatas proprie coenobius. Et ut nulla in perpetuum Abbatibus et monachis Deo

in Sancto Andreae servientibus de hoc remaneat ambiguitas, donamus hunc locum ad Sanctum Andream cum suis terminibus atque finibus, quidquid dici vel nominari potest in omnia et in omnibus. Et heae sunt affrontationes Ecclesiae Sancti Clementis, quae vocatur Cotinensis, hoc est, de parte Orientis afrontat in ipsa roca alba de Anseredo super ipsa sisca vel in ipso Castollone, et de parte Occidentis habet afrontationem in flumine subtus se discurrente, qui nominatus dicitur Segre, et de meridi afrontat in ipsa serra quae dicunt in Vilanova, vel in ipso puio de Centullo, et descendit in ipso gradu de Quolinules, et de parte circi afrontat in ipsa guardia, et descendit in ipso gissero. Quantum resonat, aut continetur, aut concluditur inter has quatuor afrontationes heremum vel cultum, hedificatum vel hedificandum, constructum sive destructum, aqueductibus vel reductibus, molendinis, molendinariis cum sua piscatione, donamus hunc supradictum locum cum omni integritate ad Coenobium Sancti Andreae Sintiliensis cum decimis et primiciis et oblationibus fidelium propter Deum, et remedium animarum nostrarum ut a praesenti die usque in perpetuum Abbates et Monachi Dei in Sancto Andreae servientibus ita obtineant hunc supradictum locum cum omnibus rebus... seu alodiis atque Ecclesiis, sicut scriptum invenitur in eiusdem scripturis, vel cum omnibus quod adquisivit, vel adquisiturus erit iste locus, sicut coetheris alodibus Sancti Andreae. Ita tamen, ut pro animabus nostris exorare non pigeant ut veniam et remedium a Domino Jhesu Christo adipisci mereamur. Amen.

Si quis sane quislibet homo aut quaeibet ulla subrogata persona, qui contra ista carta donationis venerit ad inrumpendum, non hoc valeat vindicare, sed sciat se in primi iram Dei incurrere, atque a Papa Sedis Romanae Ecclesiae sive a suprascriptis Pontificibus vel Abbatibus vinculis anathematis henodare. Insuper et ipse quohactus quatuor libras auri sciat se pro hac proesumptione exolvere, et in antea ista carta donationis firma permaneat modo vel omnique tempore.

Facta carta donationis V. Kalendas Madii anno Trabeationis Domini nostri Jhesu Christi Millessimo IIII. Indictione secunda, Era Millessima Quadragessima III, ano VIII, regnante Rodberto Rege. (1)

Salla gratia Dei Episcopus subsc°.=† Ermengaudus Chomes subsc°.= Poncius Abba subsc°.=Isarus clericus vel Iudice subsc°.=Sig † num Reinardus.=Sig † num Oliba.=Sig † num Willelmus.=Sig † num.....=Argiricus Levita qui ista karta donatione scripsi et subscripsi die et anno quod supra.

Pergamí original en l'Arxiu de la Catedral d'Urgell.
Villanueva: *Viaje Literario,* vol. XII ap. III.

---

(98) Tampoch concorda la multiple calendació:

5 kalendes maig	1004,	Encarnació	=	27 aoril 1003,	Nativitat
» »	1043,	de l'Era	=	» 1005,	»
» »	8,	de Robert	=	» 1004,	»
» »	11,	Indicció	=	» 1004,	»

Evolució històrica dels juheus y juheissants barcelonins

VIII

LLUYTES DEL ELEMENT CIVIL AB LA INQUISICIÓ

(SEGLES XVI Y XVII)

(Acabament)

Los representants de Barcelona a les derreríes del segle XV, mostraren, en llurs actes, esser previsors y bons estadistes, molt més que lo Rey y son alt Consell.

La oposició a dexar introduhir una Inquisició d'assistents y oficials propris, la clarividencia que tingueren de les controversíes a que donarían lloch fins al derrer moment, amparats en les lleys de la terra que no ho consentíen, sigueren fets ab un alt esperit de protecció a la Ciutat, que lo temps ha justificat de sobres. Avuy ningú pot dexar de convenir en que la rahó estava de la seva part al oposarse resoludament a la Inquisició desarrollada segons la faysó castellana.

Se entendrán millor les conseqüencies devallants d'aytal fet, recapitulant somerament alguns dels conflictes motivats per aquesta jurisdicció tant privilegiada los quals devalláren, unes vegades del orgull o poca cordura dels seus oficials o ministres, altres de la sua obsessió en pretendre implantar açi práctiques forasteres y les més de les vegades, per excedirse en les seves veritables atribucions. (1)

La nova Inquisició barcelonina, dels primers jorns del seu implantament, començà impopular, y no dexá d'esser impopular ni un sol instant.

En lo propri 1487, foren nombroses les protestes, que, per trepitjar antichs drets de la terra, hagueren de formular los Concellers de Barcelona, poch

---

(1) Per los qui vullan tenir altres antecedents y proves documentals del interesant tema, que aquí desenrollem a la lleugera, poden consultar nostre trevall monográfich que figura en lo *Anuari del Institut d'Estudis Catalans* per l'any 1909-1910, plana 130, sots lo títol de *La Inquisició barcelonina substituída per la Inquisició castellana* (1446-1487).

acostumats a ingerensies de jurisdiccions estranyes, dintre los termes de la privilegiada Capital Catalana.

Quexárense al Rey en 27 de Juliol de 1487, de que per los carrers y llochs públichs de la Ciutat, los Inquisidors fessen crides ab só de trompes, prescindint de tota altre autoritat, ab imposició de penes no sols eclesiástiques, sí que també pecuniaries; que fora Ciutat, apresonaven persones per los camíns, sens dubte fugitius; que requeríen als argenters los entregassen l'argent comprat al encant y pertanyent als conversos; que comminaven als notaris a ensenyarlos los manuals y contractes per ells fets. Tot lo que lesionava privilegis y llibertats de la Ciutat.

Pró a totes les protestes, quexes y reclamacions, responíen los Inquisitors, ab noves violacions de privilegis de Barcelona. En lo Novembre de 1487, no dubtaren en ficarse a les interioritats, de la fins llavors inviolable taula de cambi. Axís manaven al tauler major de la metexa, la sequestració de determinats bens d'heretges.

No trovem que les protestes de les autoritats de la terra donguessin resultat. En cambi, si resulta patent, que, desde son comens, la Inquisició funcioná autoritariament, prescindint y trepitjant la jurisdicció de la Ciutat y sos privilegis, sentant continuats precedents d'actes d'aquexa naturalesa, ab lo beneplacit del Rey y dels seus representants.

Més avant, en 1492, la Generalitat de Catalunya, te d'entaular al Rey, serioses reclamacions. La Inquisició s'entrometè en declarar sobre la pertinencia de tenir de satisfer los drets del General, de robes extretes del Principat per conversos fugitius. Questió que resolgué, Ferran II, encargant al Inquisidor de Barcelona (7 d'Abril de 1492) que, en avant, no dongués cap empaig als diputats en les dites y altres coses que sigan d'aquesta naturalesa, ans revoqués dita inhibició *porque los dichos diputados puedan exercer su jurisdicción liberamente* (1).

Les discrepancies entre les autoritats locals y la Inquisició, foren, com era natural, portades a les corts. D'aquí que, en quasi totes elles, se tractin d'abusos dels inquisidors, se trevalli per tréurelshi atribucions y se prenguin acorts en tal sentit.

Junt a la actitut dels representants dels tres brassos, hi ha la dels inquisidors, los quals posen en mohiment son gran poder e influencia per neutralisar los trevalls y acorts d'aquelles y defensar les sues atribucions més o menys legals.

Les corts de Montçó del 1512, y les de Barcelona del 1520, tragueren de la jurisdicció dels inquisidors lo conexement de les causes dels qui s'hagues-

---

(1) «El Rey—Deuoto padre inquisidor: por letras de los diputados del general desse principado de Cathalunya hauemos entendido que vos les hauriades mandado no proceyessen en vna causa ante ellos a instancia del procurador del dicho general intentada contra el duque de Cardona e Jayme Veruegal olim arrendadores del dicho general sobre la exaccion de los drechos que sedezir ser indeuidamente fecha de las ropas que los conversos fugitiuos han sacado del dicho principado. E pretendiendo la dicha inhibición no proceer de justicia, nos han homilmente suplicado fuesse de nuestra merced proueer en esto de manera que la jurisdiccion de su officio quede illesa atendido que a ellos pertenece conocer si la tal exaccion es deuida o indeuida,ente fecha. Por ende, queriendo vos sobresto deuidamente proueer, entendida bien la cosa e hauiendo por claro pertenecer la cognicion del dicho negocio a los dichos diputados, vos dezimos y encargamos muy strechamente, que, daqui adelante no deys empacho alguno sobrestas cosas otras que sean desta suerte a los dichos diputados, antes reuoqueys luego la dicha inhibicion, porque los dichos diputados puedan exercer su jurisdiccion liberamente... Dat en la Ciudat de Granada a VII de abril año de mil CCCCLXXXXII—Yo el Rey» (Registre 3569 foli 133, Arxiu de la Corona d'Aragó.)

sin casat dugues vegades, com també posaren fi a alguns actes abusius executats per ministres del Sant Ofici. Tot lo qual per menut se veurá, fullejant les Pragmátiques y altres drets de Catalunya, en los trenta cinch *Capítols concedits y decretats per lo Reverendissim don Joan bisbe de Leyda e inquisidor general a supplicació dels tres estaments de Cathalunya convocats en les Corts de Montçó ha 2 de Agost* 1512, en la butlla de S. S. Lleó X confirmantlos (Roma, calendes Agost 1516), en los vuyt *Capítols concedits y decretats per lo rey don Ferrando segon a supplicatió dels tres staments convocats en las Corts de Montsó del any* 1512 y en los *Capitols concedits per la Catholica Majestat del Rey don Carles a supplicació dels tres staments de les Corts per ell convocades a Barcelona Any* 1520.

Lo resum d'aquests acorts lo compendía en la següent forma lo volum de les Constitucions de Catalunya:

«Inquisidors de la herética pravitat no's poden entrametre dels que son casats ab dos mullers, sino en cas que sentissen mal del sagrament del matrimoni, o fossen suspitosos de la fé; ni vexar las guardas de vinyas, sequias o bans ni altres officials si prenen, o desarmen crim fragant algún official familiar, ó ministre del sanct offici; ni de crim de blasfemia que no sapia manifestar horesim; ni de cosas tocants al General de Cathalunya, ni de las impositions de las ciutats, vilas, y lochs; ni molestar algú que haja comprat alguna cosa de algú que fos heretge, pus fos reputat per catholic; ni assumirse causas per virtut de la clausula de rénuntiatió de propri for, y submissió de qualsevol altre; son empero obligats per son mer offici priuar de lurs officis los officials qui exercitan art mercantivol y fer restituir lo dot a la muller del condemnat per heretge, sí, al temps ques celebrá lo matrimoni ere reputat per catholic; y lo preu de las cosas comprades de algun heretge pus fos reputat per catholic al temps de la venda; son també obligats jurar la extravagant de Papa Joan 22. comensant, *execrabilis*, y las cosas atorgadas, en los capítols del any 1512.»

Be va demostrantse, com, en lo segle XVI, en ple exercici dels nous inquisidors, la institució no ha pogut arrelar.

La gran novetat introduhida per Ferran II de subgectar nostre tribunal de la fé al gran Inquisidor castellá lo propri sobirá, als derrers temps del seu regnat, morta la reyna Isabel, comprengué no podía subsistir y confesà lo seu erro. Zurita, refereix, que, al retorn de Napols, Ferran II separá la Inquisició d'Aragó de la de Castella, posanthi aquí de gran inquisidor a Fra Joan d'Enguera «y no quiso, que lo destos Reynos, siendo él Governador de los de Castilla, se encargasse a Prelado extrangero dellos, en negocios tan graves y de tanta importancia, y no siendo súbdito suyo; y assi estuvieron divididos aquellos cargos hasta el fallecimiento del Rey y del Cardenal y se tornaron a juntar, siendo inquisidor general el Cardenal Adriano de Trageto obispo de Tortosa.»

A aquesta subgecció al gran inquisidor castellá y a la manera d'obrar dels seus delegats, ab tota independencia del brás seglar, s'hi ajuntan altres dugues circunstancies que manteníen la impopularitat de la Inquisició.

Los delegats tramesos per lo gran Inquisidor, eran quasi sempre gent forastera, desconexedors y poch aymants de nostres privilegis y llibertats.

Tant aquests delegats, com les persones de que's voltaven, no tenían respecte algú a les institucions de la Ciutat y provocaven prou sovint tota mena de conflictes, per abús d'autoritat o de força. Los predits capítols de cort del 1512 tampoch se guardaren per la Inquisició, qual tribunal, conegué en les causes dels casats dugues vegades (1).

Sense tenir intent de fer cap estudi del Sant Ofici en los seus efectes socials, al sintetisar los conflictes que originá a Barcelona, nos vegem obligats a manifestar, que, ell evitá prenguessen peu en nostra terra, les gravíssimes guerres civils dels luterans y hugonans, que tant dampnificaren a França, Anglaterra y Alemanya. Lo benefici social de la Inquisició lo han constatat autors catalans que militen en la escola lliberal, com Antoni de Bofarull en sa *Historia de Catalunya,* Joseph Coroleu al publicar los *Dietaris* de la Diputació, y altres.

Fetes aquestes consideracions generals, indispensables perque no's puga tergiversar nostre criteri, ressenyarem breument alguns fets perturbadors, motivats per la Inquisició castellana al posarse en pugna ab l'element civil de Barcelona.

1532.—Gran rebombori a causa del apresonament dels blasfemos per la Inquisició.

L'esplica Esteve Bruniquer dient, que «los Diputats vingueren ab massas altas a Casa la Ciutat (20 Agost 1532) per tractar de la captura de alguns ciutadans per blasfemos presos per la Inquisició, de que la Ciutat y Diputats estaven alterats».

En diferents Concells de la Ciutat, del 31 d'Agost de 1532, en avant, se tractá del fet d'haver capturat, l'Inquisidor, a molts Ciutadans «segons diu, á titol de blasfemos y eren Christians de natura y de bon nom, a que la Ciutat y Deputats se oposáren, pretenents que era contra las Constitucions de la Inquisició, confirmadas per la Sede Apostolica y deliberaren se embiassen embaxadas ys fes tot esfors en defensa y si era menester per pagar los gastos, si noy havía diners, se prenguessen a censal; y lo Bisbe com a Delegat Apostólich, fulminá procés contra lo Inquisidor».

A 5 d'Octubre de 1532, Diputats y Concellers obtingueren del Bisbe elet Don Joan de Cardona que incoés procés als Inquisidors. A quin efecte exhibiren les butlles apostóliques de Lleó X, dades a Roma en 1528, confirmant los articles de les corts de Ferran II a Montçó y de Joana y Carles a Barcelona, limitant l'exercici de la Inquisició (2).

«A 20 de Noembre 1532 (segueix referint Bruniquer) los Concellers no volgueren prestar lo jurament de que eran requests per lo inquisidor Ferrando de Loazes ab manament a 19 y prestarenlo en ma del official del Bisbe: y per

---

(1) Vegis lo *Manual de Novells ardits*, en jornades de 1 Juliol y 21 de Desembre de 1603.

(2) Lo comencament d'aquest procés fet per lo bisbe Cardona als inquisidors está integrament conservat en lo *Diversorum* V foli 99 del A. M. de B. També se trova copiada al peu de la lletra, la butlla de Lleó X, sobre la inquisició catalana dada a Roma a les Kalendes de Setembre de 15 8.

lo Sindich ne certificaren al dit Inquisidor, escusantse y apellant: *est ad longum juramentum ibí insertum*: lo Inquisidor volgué procehir ab censuras y los Consellers també incoaren procehiments y Consellers y Deputats portaven causa contra lo Inquisidor per la observança dels Capitols de la Sta. Inquisició devant lo Bisbe com a delegat y comissari apostolich y embiaren embaxada al Rey y Sa Magt. del Emperador y la Emperatriz, que vns y altros sobreseguessen tota cosa fins que Sa Magt. fos assi, com se veu en lo Concell celebrat a 3 y 4 de Janer 1533 y a 14 scriuen largament a la Emperatriz tot lo cas».

1561.—Conflicte de preeminencia en seure entre Inquisidors y Concellers.

Ja s'iniciá aquest conflicte en 1558 (8 de Setembre) «sobre lo sitial y coxins del inquisidor bisbe de Storga qui digué la missa de pontifical en la Lotja y la Ciutat restá ab sa honor; ab las cartas de la Princesa Governadora General notadas a 3 de Noembre» (1).

Al cap de tres anys (1561) esclatá de nou la vanitat de la preeminencia en lo seure, en les funcions de la Catedral. Lo 23 de Març pretengueren los Inquisidors ocupar ab ses cadires, lo lloch destinat al Rey. Oposárensi los Concellers moventse tal controversia y escandol, que sols acabá ab la intervenció del Virrey. Aquest maná als seus servidors, que treguessin les cadires dels Inquisidors, del lloch ahont estaven posades. Mes tampoch los feu cedir, puix ells hi restáren allí mateix, si be a peu dret.

Encara que poch val la pena, no dexarém de continuar, que, en lo propri any 1561 y a 10 de Juny «los Inquisidors y Capitol de la Seu tingueren debat sobre la clau de la tribuna» (Dietari).

1568.—La excomunicació dels Inquisidors.

Lo Sant Pare Lleó X dictá a Roma en l'any 1520, una molt notable butlla hont se compté la creació de *conservadors* contra los inquisidors, per lo cars en que aquests s'excedissin en los límits de la sua jurisdicció.

Corría l'any 1568 quan ocorregué un de tants conflictes jurisdiccionals, qual importancia y desenrotllo desconexem. Sabem tant sols que lo motivá la exacció dels drets de la Generalitat.

Foren los seus efectes, lo nomenament d'un *conservador*, d'acort ab lo preceptuat en dita butlla. Obtingué tal cárrech lo canonge Brunet de la Seu de Barcelona, quí,procehí seguidament contra los inquisidors, fins a excomunicarlos.

Tot lo qual pará en concordia y uns y altres revocaren los procehiments comensats a incoar (2).

---

(1) *Rubrica de Bruniquer* vol. I, f. 256
(2) *Manual de novells ardits*, v. X, p. 108

A dit propósit nos fá encara a saber Gilabert Bruniquer en sa *Rubrica* (v. I f. 257 y 295), lo seguent:

«A 29 de Noembre 1569 per las diferencias que havia entre Deputats y Inquisidors de que penjava causa en Roma, fou dat per part del Fiscal de la Inquisició un memorial al Papa contenint grans quexas dels Cathalans, notantlos de cosas de la fe á son Deu y á son Rey y sobre assó lo Rey embiá á cercar als Consellers hont se veu la resposta breu, emperó molt savia, que feu lo Conseller en cap».

«A 13 de Desembre 1569 foren deliberades embaxadas al Papa y al Rey»: «partiren a 24 de Janer 1570 y á 17 de Setembre lo Embaxador de Roma tornat, feu relació y aquí son insertadas dos letres del Papa».

Precisament son d'aquesta época, ço es, del any 1568, los interessants capítols de la manera de regularse los actes de la Inquisició a Catalunya, ab fixació del nombre de familiars que podíen tenir en cada població, segons fos la sua importancia, etc. (1). Lo Rey los estatuí com a consequencia de la informació especial, girada a Barcelona per delegats del Inquisidor general de Madrid.

Resistencia dels Concellers a concorre als actes publichs de les sentencies de la Inquisició.

Es aquest un fet prou curiós, que mereix no pasarse per alt y destinarli aquí un petit lloch, encara que no hi estiga del tot apropriat, puix que no portá conflicte, semblant retraiment.

Esteve Bruniquer, quí escrivía sa famosa e interessant Rubrica en temps de la Inquisició, fá notar, com los Inquisidors invitavan als Concellers a assistir als actes publichs que's realisaven en la Ciutat. Y que aquests dexaren d'anarhi, alegant per tota rahó, no esser practica o costúm. Y axó ho fá notar ab referencia á les jornades de 18 Juliol 1524, 26 Octubre 1525, 15 Juny 1528, y 25 Setembre 1531.

Emperó al arrivar al acte de fé del 9 Agost 1570, també hi fá constar la assistencia a ell dels Inquisidors, com semblantment a altres actes d'aquets efectuats en temps posterior.

1585 y 1599.—Actes contra la Inquisició en les Corts.

La enemistat dels barcelonins ab la Inquisició, torná a patentisarse en totes les corts celebrades en los segles XVI y XVII. En les de Montçó del 1585,

(1) Aquests capítols estan publicats en lo dit vol. X, p. 563. Foren estampats en la matexa época, existintne un exemplar d'aquest imprés en lo *Diversorum quintus* foli 153 del A. M. de B. Son onze planes impreses de gran foli, que no porten ni títol, ni peu d'estampa.

se preceptuá en una constitució, que, los oficials, familiars y ministres del Sant Ofici, no s'admitissen a exercir cárrechs, ni de la Diputació, ni dels municipis de Catalunya. Acort que causá gran rebombori entre los interessats.

Al any següent (1586) la Ciutat pretengué, que los relaxats per lo tribunal de la Inquisició a la cort seglar del Governador de Catalunya pera esser castigats, deguessin jutjarse per lo *Juy de Prohomens* o tribunal de ciutedans barcelonins. Mes no ho lográ, puix lo Tribunal Superior de greuges de les corts sentenciá en contra de tal pretensió (1).

Més avant en les corts de Barcelona del 1599, se decretaren nous actes o constitucions que no volgué confirmar lo rey Felip I, ni tampoch la Seu Apostólica, a la que sigueren remesos.

Es que la Inquisició tenía grans elements de defensa y no dormía davant la activitat agresiva de les corts. Axís ho prova la exposició del 1626, de que donarém compte més avant, feta ab motiu de noves regulacions y capitols ab que pretengueren les corts de dit any, enfrenar la superbia y poca estima que feya, la Inquisició, de les autoritats seglars.

1597.—Indegut apresonament de dos carnicers.

Lo conflicte se promogué lo 2 de Setembre, motivantlo l'encarcerament d'aquests dos carnicers per la Inquisició.

Ne protestaren les autoritats civils, tota vegada que la causa d'haver sigut ficats a la presó, no fou per actes contraris a la fé, sino per mera questió d'aprovisionament de carns als inquisidors.

La controversia sigué d'alguna durada, en tant que un any després encara prosseguía.

Los inquisidors tenien molt orgull y quasi se conceptuaven invencibles, després del fracás dels tres brassos de Catalunya, en los acorts que prengueren les Corts derreres y que no's vegeren sancionats.

1611.—Gran conflicte per desarmament d'un criat del Inquisidor, decretantse la expulsió dels inquisidors

Lo cas present prou ensenya quan cert es, que, de petites causes ne devallen grans efectes, puix començá ab poch y acabá en molt. Fet curiós que, retratant a la nostra gent y a la época, detallarem tant, quan nos será possible.

Explica lo *Manual de novells ardits*, que, lo 16 d'Agost de 1611, al fer, lo Veguer, sa acostumada ronda nocturna, a cosa de les deu, «arribats al cap de la plaça de Sta. Anna, deves la font, en una raconada, trobá un home que hanave en cos armat ab una rodella y una spasa alta desenbeynada o sens beyna de mig en avall, al qual dit Salvi Boy, per son orde, doná una llanternada:

(1) *Sentenciarum* v. II f. 133, arxiu Municipal de Barcelona.

y acudint allí dit Senyor veguer, ventlo així armat y occasionat, lo maná desarmar: lo qual desarmat apres digué que be li tornarien les armes: y a les hores ell, dit veguer, digué que nol coneixía y que sempre y quant per part dels molt reverents pares inquisidors les demanaríen o entendría fos criat dells, que ell faría lo que tenía obligació».

Al endemá «a les sis hores de la tarda, estant ell dit vaguer en lo teatro de les comedies y dit Salvi Boy, son lanterner, de fora, sentí crits y eixit de fora viu que les havien ab dit Salvi Boy son criat y acostat a ells entengué com Sebastian Salazar, que diuen esser criat o parent de algu de dits molt Rnts. pares inquisidors, en companya de altres, havien dit a dit Salvi Boy:

—«*Porqué havia él quitado las armas al criado del Sr. inquisidor su amo y que si no las bolvía, le echarían en la cárcel.*

A la resposta de Boy de que «ell havía fet lo que lo veguer son amo li havia manat y que allá lo tenien, senyalant devés hont dit veguer era y que a ell porque lo havia de hechar en la carcel» hi respongué Salazar.

—«*Solo por mí gusto.*»

Lo Veguer, sortí e increpá a Salazar dientli «no avalotás ni inquietás la gent, que, si alguna cosa tenia que dirli, que anás al carrer de la Mercé a hont tenia sa casa, que sabia lo respecte ques devía als Srs. inquisidors y allis tractarie. Y vent dit regent la vegaria lo avalot que dit Salazar movía, sen aná de allí aportantsen ab sí son criat, per obviar a que nos seguís algun scandol».

Y «lo endemá publicament, en lo mig de la Lonja de la present ciutat, fonch, ab effecte, capturat dit Salvi estant ab companyia y seguint a dit veguer y aportat a las presons de la casa de la inquisició».

Los Diputats y los Concellers elevaren lo cás a conexement d'advocats per veure «lo que de justicia devien aconsellar», dictaminant los assessors dels primers en 25 d'Agost, «no havien trobat fins en aquella hora, quey hagués contrafacció de constitucions, pero que ells ho mirarien molt exactament y tornarien resposta del apuntament que pendrien».

En cambi los cinch advocats Dalmau, Fivaller, Aymerich, Nogués y Mohet, digueren als Concellers «que poden y deuhen advertir y aconcellar a dit regent la vegueria de Barcelona, que de justicia pot procehir de la manera se acostuma procehir contra de les persones que danyen o torben la jurisdicció real ordinaria, ço es, o per vía de captura contra les persones procehint legittima informació de dita real jurisdicció ordinaria, o ab altres remeys de justicia en semblant cas applicables, segons la calitat del cas requereix» etc.

Al endemá 27 d'Agost, lo regent la veguería Magí Grau, enterat del dictamen dels assessors lo possá en práctica encarcerant a «Francisco de Asavedo, alguasil del St. ofici, devés la font de Sant Honorat, lo qual fonch lo qui prengué a dit Salvi Boy».

Los Inquisidors escomulgaren al Veguer en lo meteix día, aplegantse lo Concell de Cent y aprovant «tots los procehiments fins assi fets, aixís per dit magnífich veguer, com per dits Srs. Concellers sobre lo present negoci: y que la present Ciutat faça costat en tot y per tot al dit Sr. veguer y a sos officials y ministres».

Los Inquisidors també excomunicaren a tres dels Concellers, a quatre advocats y als oficials que intervingueren en la captura de Azevedo armantse

tal bullit a Barcelona, que no fou cosa fácil d'arreglar. Per manera que dos anys més tart, en 1613, encara durava la controversia (1).

Lo Concell de Cent, preveyent desseguida que anava a esser llarch lo conflicte ab la Inquisició, acordá, en 29 d'Agost de 1611, aplegarse setmanalment per dit efecte.

La Generalitat de Catalunya, lo 10 de Septembre de 1611, trameté una embaxada al Concell de Cent «offerint de part de tot aquell consistori tota favor y ajuda a la ciutat». Y lo 12 li feu consemblant oferiment lo Brás militar. De manera que totes les autoritats de la terra se posaren enfront la Inquisició. Aquesta esgrimí llavors la gran arma espiritual del *entredit* sots lo que hi fou posada Barcelona, lo 20 de Setembre de 1611. Mentrestant passaren a la presó a fer companyia a Azevedo, altres dos familiars del Sant Ofici, dits Pere Mollet y Antoni Joan Vinyes.

La Ciutat instá del Virrey *lo bandeix* dels Inquisidors: lo reyal consell hi deliberá alguns dies y per fí determiná bandejarlos de Catalunya (20 d'Octubre de 1611), trevallant los Concellers ab lo Bisbe y Capitol, per evitar que, en represalies, los Inquisidors decretassen la cessació *a divinis*. Unes lletres *absolutories* molt contraries als Concellers foren publicades per los Inquisidors lo 5 de Novembre de 1611: pró no pogueren deturar que lo 8 del mateix mes, se publicás la crida del reyal consell en que bandejaven als Inquisidors, document plé de doctrina contra los abusos d'aquests. Acabava, entre altres prescripcripcions, «manant ab lo mateix tenor de la present pública crida, als dits venerables Diego Fernandez de Heredia, don Xptofol Bernat de Quirós y don Fernando de Baldés y Cano jutges delegats dalt dits, aixís com al present sels mana, que isquen dels dits principat de Cathalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya, altrament, si lo contrari farán, será procehit ab los deguts termens de justicia, segons será trobat esser fahedor».

Al endemá, los Inquisidors tancaren les portes y posaren al seu damunt un drap negre y un Sant Christ y en altre lloch l'estandart vermell ab les sues armes. Mes a la nit per manament del Bisbe, tregueren la Santa Imatge ab gran irreverencia. Com obrisen la portella del palau de la Inquisició, los barcelonins vegeren «com dins del pati eo entrada de dit palau y junt de la porta, staven molts homens armats ab alabardas y pedrenyals que tenían en la sinta y pitral que aportaven».

Lo 3 de Decembre de 1611 encara no s'havían mogut de Barcelona los bandejats inquisidors.

Ab tot axò lo Sant Ofici no funcioná: sols se cuidava de sa forta contenció ab la Ciutat. Lo Rey hi intervé y fá dilatar la solució, pretextant estudiar lo fet. Concellers y Diputats, demanaren continuament al Virrey se cumplimentas lo decret d'expulsió dels inquisidors; responent aquest «que sa Magt. tenía la má, per lo que havía manat sobreseurer en dit negoci per tres mesos;

---

(1) En 1613 (9 d'Agost) encara escrivía lo Rey al seu Llochtinent a Catalunya, entre altres coses, que« contencines y diferencias que ha havido y ay entre mi jurisdiccion R de vna parte y los dichos Inquisidores de otra, comenzadas en razon de auer desarmado el Veguer de essa Ciudad al Cochero de vno de los Inquisidores ellos auer hechado presso un Ministro del Veguer y otras cosas que se han seguido y el desasosiego que en esto ha resultado a todos hasta agora» (*Memorias o Memorials Pertanyents al St. Tribunal de la Santa Inquisició*, doc. 27, Biblioteca Provincial Universitaria 8, 1, 26).

fins a tant vingues orde de sa Magt. no pot ni deu fer cosa alguna». (9 de Decembre de 1611).

Durant aquest *statu quo* los Inquisidors suspengueren les censures en que tenían posats als Concellers y lo Virrey semblantment diferí donar cumpliment a la sentencia d'expulsió, Al 15 de Maig de 1612, lo Rey en lloch de rematar dit fet en forma, que «en lo sdevenidor noy haje més contencions entre la ciutat y pares inquisidors», se limitá a prórrogarlo per altres tres mesos y a aquesta se seguí una tercera próroga de sis mesos. Per ultim acabá anulantse tots los procehiments actuats per la reyal jurisdicció per ordre del Sobirá (9 d'Agost de 1613) y fent lo mateix l'Inquisidor general, manant als seus subordinats «que absolvan ad cautelam los descomulgados y alçan las censuras.» Al ensemps se maná a abdues parts que, «al principio de las competencias y antes de entrar en ellas, unos y otros deis quenta a los conseyos a quien stais subordinados, para que, sin llegar a rompimiento, se compongan por via de los mesmos conseyos».

No plagué als Concellers aquesta solució tant poch conforme a equitat. Mes tingueren prudencia y dexáren de prosseguir la controversia.

1624.—Los Concellers soliciten que siga catalá l'Inquisidor.

Molts d'aquests conflictes jurisdiccionals entre Barcelona y la Inquisició, segurament no s'haurían succehit, si los Inquisidors haguessin sigut catalans y per tant conexedors de les llibertats y costums de la terra y interessats en lo seu manteniment.

Convençuts d'axò, los Concellers, y ab la mira d'estalviar conflictes, sempre perjudicials ala bona marxa administrativa de la ciutat de Barcelona, en 1624 (10 de Febrer) se determináren a enviar al Rey una rahonada súplica demanantli que procurés trametre per inquisidor,a un natural del Principat de Catalunya. Existeix sobre aquesta petició, una interessant correspondencia dels Concellers, que's guarda en l'Arxiu Municipal de Barcelona, colecció de Cartas Comunas folis 57 y 58.

No sabem que dongués resultat la rahonada petició dels representants de la ciutat de Barcelona.

1626.—La presó d'En Santa Cilia.

A les derreríes del any 1626, los inquisidors capturaren a Pere de Santa Cilia, «no per delictes contra la Sta. fe cathólica, ni contra dit Sant offici, sino per exequtió de unes lletres requisitories ques diu ser emanades del tribunal del Illim. y Rim. Sor. inquisidor maior». Com los inquisidors no tenian jurisdicció en la persona d'En Santa Cilia, los Diputats reclamaren havent de resposta que «servirien a dits deputats en tot lo que serie possible y se allargarien y stirarien les lleys conformantse ab lo de justicia, conforme a son temps se experimentará».

Pró passaren los díes y tot seguía igual. No sperant los diputats cap esmena

dels Inquisidors, acudexen a la Ciutat demanantli coadjuvés a evitar les «dites contrafactions (1) en particular la dita extradictió», d'En Santa Cilia. Aquest escapá de la presó (20 de Decembre de 1626) y los Inquisidors hagueren de contentarse ab excomunicar a tots quauts intervingueren y facilitáren la sua fuga.

1626.—Les Corts, novament contra la Inquisició.

Tornem donchs a les corts del 1626, ahont se referiren agravis contra lo Sant Ofici tractant d'enfrenar les sués demasíes. A aquest efecte s'acordá reduir lo nombre dels seus familiars, treyentloshi les exempcions civils de que pretenien disfrutar; limitant al Sant tribunal la sua esfera d'acció; fent servar la concordia del 1512; y acordant que lo Concell Reyal admetés recursos de seglars contra procehiments de la Inquisició (2).

---

(1) Los Inquisidors en defensa del encarceramert den Santa Cilia aduhíen entre altres moltes rahons, que, los tribunals de Sa Santedat no tenían concedit lo privilesi militar «y no es cosa nova star presos en la inquisitio y castigar militars sense instantia de part, ans te cosa molt antiga»... «majorment que dit don Pedro de Santa Cilia no tenen notitia, ni saben los Sors deputats, que stigue pres per instantia de part ni los Sors. inquisidors tenen obligatió de dirho» (*Manual de novells ardits* x. X p. 123).

(2) Totes aquestes limitacions, que, a la Inquisició pretengueren imposar les Corts de Barcelona del 1626, les havem trovades en lo segúent escrit de defensa que presentá al Rey, oposantse al acort de les Corts.

«Papel que escrivió el Dr. Juan Riuera respondiendo a las pretensiones que tenian contra el Sto. Oficio los tres Brazos en las Cortes de Barcelona de 1626.

«Señor—En todas las Cortes Generales que los Reyes Cathólicos y predecesores de V. M. han tenido a los cathalanes, han procurado con todo esfuerzo los Tres Braços Eclesiástico Militar y Real, diminur y limitar la jurisdiccion de los Inquisidores de este Principado y los priuilejios y exempciones suyos y de sus ministros, como se echa de ver en los Capitulos de concordia de las Cortes de Monçon del año 1512 y en las Cortes de Barcelona del año 1520, quitando al Santo Oficio el conocimiento de causas que eran muy propias de la Santa Inquisicion, como el conocer de los casados dos veces viuiendo la primera muger los quales son suspectos de la fe porque se presume sienten mal del sacramento del matrimonio y otros casos semejantes y no menos propios de la Santa Inquisición; y en las Cortes de Monçon del año 1585 hicieron vna constitucion que dispone que los oficiales familiares y ministros del sancto oficio no sean admitidos a oficios reales, ni de la diputación, ni de las ciudades y villas que en este Principado son honrrosos y prebechosos contra la Pragmática de la Cesarea Magestad de Carlos 5º Emperador que dispone todo lo contrario y es conforme a derecho y razon Y en las Cortes últimas de Barcelona del año de 1599, pidieron se decretasen otros actos y constituciones muy perjudiciales a la Sta. Inquisicion y sus ministros, las quales, ni la Magd. del Rey nuestro Sr Phe. Padre de V. M. no quiso authorizar, ni decretar, remitiéndolo a su Sant d. ni por la Sede Appca. han sido jamás confirmadas, aduirtiendo a V. M. que, de los capítulos de concordia favorables, a los Inquisidores y sus ministros no se han guardado algunos y siempre han instado se guarden los que son perjudiciales, como se declarará en este discurso.

Las causas y razones que mueben a los Tres Braços y en particular al militar, a procurar con todo esfuerço la diminucion y restriccion del Santo Oficio, es por hauer en este Principado mas que en otros Reynos, pueblos y lugares de jurisdicion de Barones y esta jurisdiccion mas extendida y grande que suelen tener los Barones y titulares en Castilla y otros Reinos y assi sienten mas que tengan vasallos exemptos de jurisdicion. La segunda causa y razon es por que como en este Principado hagan leyes y constituciones los Tres Braços con decreto y authoridad de V. M. les parece que también pueden disponer en las cosas de la Inquisicion: y como en Castilla y otros Reinos han procurado por medio de concordias evitar contenciones entre las dos jurisdiciones seglar y del Santo Oficio, acá intentan desde las cortes del año de 1585, asentar y disponer sobre lo mismo por medio de leyes y constituciones, como si las dos jurisdiciones no fuesen distintas y separadas, como lo son y que la del santo oficio estubiese dependiente y con sujeccion a la seglar. Y es cosa muy cierta que si se diese lugar a que se hiciesen semejantes leyes en perjuicio de la Inquisicion y sus ministros quedaria del todo la inquisicion perdida, a lo qual no han dado lugar los antecesores de V. M. antes bien con privilegios y de su Patrimonio Real, han favorecido siempre a la Santa Inqon. y sus ministros Y el rey Phe. nuestro Sr. y Padre de V. M. en las cortes de 1599, no decretó alguna de las leies que los tres Braços havian hordenado, sino que lo remitió todo al Inqor. General y a su Santd. y sede appca. y esperando lo mismo de V. M. como tan Catholico Principe y protector de las cosas de la religion arrodillados a los Pies de V. M. los Inqres. de este Principado suplican les ampare y defienda y a sus ministros pues amparandolos quedará de Dios premiado con acrezentamiento de Reinos y Estados que suele dar Dios a los defensores de su causa y Iglesia.

Y para referir a V. M. en breves palabras las quejas y pretensiones de los Tres Braços contra los Inquisidores y sus Ministros, parece que se pueden reducir a los capítulos siguientes.

Primeramente se han procurado que el número de familiares sea corto y tam poco como sea posible.

Segundo: que los familiares pocos que señalan, no gocen de exempcion in ciuilibus que hasta oy jamas se hauia intentado.

Tercio: que en lo criminal no gocen sino quando sean reos, de suerte que si matan o dañan a un ministro del Santo oficio no puedan castigar a los malhechores los Inquisidores.

Quarto: que dado caso gocen de la exempcion in ciuilibus, que no se ha de permitir salgan por apelacion las causas de Cathaluña, sino que se cometan a los Jueces de la Rl. audiencia siendo maiores de 500 libras.

Quinto: que se abrian de guardar los capitulos de concordia del año 1512, confirmada por la Sede Apostólica.

Sexto: que se admitan recursos al consejo Real de Barcelona por forma de derecho de los seglares que pretenden no proceder los Inquisidores. En su caso o que es hacen agravios.

Segueix ara una serie de rahonaments ahont se contradiu punt per punt tot quant pretenian los tres estaments de Catalunya en les Corts del 1626, contra la Inquisició, los quals, per la sua prolixitat, creiem innecesari reproduhir

A continuació vé un altre important document dela Inquisició barcelonina, senyalat 31 lo nombre 30 y que segons 'index del llibre es lo *Memorial que se dió al Rey, por parte de la Inquisición, respondiendo a todas las pretensiones de los*

Desconexem lo resultat d'aquests acorts dels tres braços: pró tenim motiu de pensar que la Inquisició trovaría manera d'entorpir la acció de les corts y evitar la merma en les facultats més o menys abusives, que s'havía abrogat per lo profit d'ella y per lo dels seus familiars.

Los Diputats, per sa part, porfiáren en voler restringir les atribucions dels inquisidors y en 1628 trameteren un *Memorial* al Rey sobre la jurisdicció d'aquests, del qual se'n feu una edició impresa, (1).

1633.—Los familiars de la Inquisició entorpint lo comerç maritim.

Consta en lo Dietari del Concell barceloní, en jornada de 14 d'Abril de 1633, que, los inquisidors feyan impediment al lliure comerç «ab una novedat han introduhida de poch temps ensá, que es, ordenar que ningun vexell done cartes ni despaigs, ni se li done pratiga, ni desembarch ningu, que primer no pressehesca lo enviar alla en son nom y fer regonexensa per part sua dels vexells, rebent dels patrons, y fentse pagar algun dret, fent detenir los vexells: y mes, se fan saludar, los oficials qui fan dita regonexensa, ab tirs de canó» (2).

Volem creure, que, en lo cas present, fós un abús dels molts que's trova haver portat a terme los familiars o subordinats, ab los qui cap, o molt poca participipació hi tenia l'Inquisidor de Barcelona, puix cessá desseguida y no se'n torna a trovar rastre.

A mida que ha anat crexent la importancia de la Inquisició, mercés a la aquiescencia dels Reys d'Espanya que permeté solidar a Barcelona, les practiques de Castella, abusivament introduhides, se nota una diminució en les execucions. Causa natural d'aquest fet es la desaparició casi total, en lo segle XVII, dels juheissants. No devem oblidar, que, ells foren lo principal contingent dels actes de la Inquisició en los segles XV y primers anys del XVI. Y si be en lo segles XVI y XVII venen a reemplaçarlos luterans y hugonaus,

---

tres Brazos. Tant per la forma com per son contingut, encara que no porta data's veu que es continuació del anterior de que s'acaba de fer relació.

Comenca axis:

«Señor:—No se han celebrado cortes eu Cathalunya que casi en todas ellas no hayan procurado los tres braços Eclesiastico, Militar y Real, limitar estrechar y extenuar la jurisdiccion del Santo oficio de la Inquisicion, sus gracias priuilegios y exempciones: en las últimas de 1599 pidieron se decretasen muchos y differentes capitulos tan perjudciales a la jurisdiccion del Sancto Oficio y exempciones de sus ministros, que ni la Magd. del Señor Rey Dn. Phelipe el 3.º los quiso auctoricar ni decretar, remitiéndolos a Su Santidad, ni por la Sede Appca. (no obstantes las viuas y costosas instancias del Principado) han sido jamas approbados ni confirmados.

«En las Cortes de Monzon del año 1585 hizieron una constitución que dispone que los oficiales familiares y ministros del sancto officio no sean admitidos a oficios reales? a los de la Diputación y Ciudad de Barcelona ni a los de las demas ciudades y villas de Cathaluña (que son los mas proyechosos y honrrosos) contra todo derecho, raçon ni equidad, justicia y contra la pregmática del Señor Emperador Carlos 5.º de 30 de Mayo de 1529».

. . . . . .

«Continuan lo mismo en las presentes Cortes que se empeçaron en el año 1526 (*) con que V. M. se ha dignado favorecer y honrrar a este Principado de Cathaluña en que se hallan ideados y formados 12 capitulos en disminución de la autoridad, jurisdiccion, privilegios, prerrogativas y exempciones del Sancto Officio y de sus officiales y ministros».

Seguexen ara 45 capitols ahon se defensa y rahona en pró dels privilegis y jurisdiccions de la Inquisició per contradir a les pretensions dels estaments de Catalunya, los quals, per sa extremada prolixitat y falta d'interés históric dexám de copiar.

(*) Es un error de pluma: l'amanuense de tant escriure dates del segle XVI, equivoca aquesta, que ha d'esser 1626 y no 1526.

(1) Un exemplar d'aquesta publicació dels Diputats contra la Inquisició, está cusit en los *Dietaris del Concell barceloní*, en jornada de 20 de Maig de 1628.

(2) Quan los Concellers posaren aquest fet a conexement dels diputats per arbitrar la ajuda llur, «respongué lo Sor deputat ecclesiastich, que, eix negossi ere de molta consideratió y que nos podia presumir que los sors. inquisidors sabessen cosa alguna de axó, sino que devie ser dels officials inferiors y que ells ho tractarien y que acudirien axi en servir a la Ciutat, com en fer tot alló que convindrie fer per sa part en benefissi del negossi». (*Manual de novells ardits*, v. XI p. 115).

son nombre no té importancia a Barcelona. Comparat ab lo dels juheissants en lo segle XV, podem dir que no li arrivaría a un 15 per 100.

En cambi aumentan los acusats de fetillería y bruxeria en forma alarmant, durant la segona meytat del segle XVI, precisant disposicions de caracter general al iniciarse lo segle XVII, ab la mira d'acabar ab lo que esdevenía veritable plaga social.

1632.— Les corts de Barcelona contra la Inquisició y treva subseguent.

Sobrevingueren les corts de Barcelona del 1632, y, a semblança de les precedents, los representants dels tres estaments s'aparellaren a restringir les facultats de la Inquisició. Es possible que no'ls donés lo resultat que desitjaven, puix no sabem haguessen obtingut res (1).

Les guerres del 1640 y los dotze anys en que la casa d'Austria no regná a Barcelona, donen per resultat una total carencia d'actes y conflictes inquisitorials. Aquesta falta de funcionament de la Inquisició, s'explica, no oblidant que ara es una institució castellana y per conseguent que dexá de funcionar per la separació de Castella y Catalunya.

1686.—Decret reyal contrari a la Inquisició.

Despues del 1652 o siga en la segona meytat del segle XVII, prenen, los conflictes de la Inquisició ab les autoritats locals, un caracter de generalitat. No corren, en les altes esferes del govern, vents tant favorables a ella, surgint algunes disposicions encaminades a tallar semblants actes abusius. Val la pena de retreure lo famós decret reyal del 1686 ordonant la creació d'una Junta suprema, encarregada d'examinar los abusos comesos per la Inquisició al aplicar la jurisprudencia

1687.—Conflicte de la Inquisició ab lo Bras Militar.

Exaccions legals que's patentisan encara a Barcelona en 1687 (3 de Juliol) y 1688 (20 de Juny) motivaren una controversia de la Inquisició ab lo Bras Militar de Catalunya. Aquest hagué d'oposarse ab energía a una condemna que los Inquisidors féren, a galeres, d'un jove burgés, per veure violats y menyspreuats en la dita sentencia condempnatoria, los privilegis y exempcions del Brás Militar.

---

(1) Los inquisidors tampoch s'adormiren en la defensa de llurs prerrogatives, segons es de veure del interesant *Memorial que hizo el Sr. Inqr. Cotoner el año de* 1632, *para las Cortes y en favor de esta Inquisición*, y que comença ab aquestes paraules:

«Señor—Publico es en este Principado lo que se ha procurado, assi en ocasiones de Cortes, como en todas la que ha parecido podian ser aproposito limitar la jurisdicción del Sto. Oficio aún en las cosas dependientes de la Santa Fé, como se experimentó en las Cortes de Monzon de los años de 1512 y 1520 donde con todo esfuerzo intentaron quitar el conocimiento de los casados 2 veces. Y lo mismo han continuado y se jactan que han de continuar en estas Cortes» etc. (*Memorias ó Memorials Pertanyents al St. Tribunal de la Santa Inquisició* doc. 28).

En jornada de 3 de Juliol de 1687, se consigna en los Dietaris del Brás Militar (1):

«Haventse tingut noticia per lo Protector y officials de V. S. que los Venerables Pares inquisidors havien manat se posas en execució lo die present la sentencia de cent assots proferida contra la persona de Francisco Cases, Burgés de Perpinyá, se ha resolt recorrer com se ha recorregut a Sa Exa. suplicantlo, que, a vista de que segons disposan las Generals Constitucions de Catalunya en personas militars no se executan ignominiosas penas de plebeyo fos seruit intercedir ab dits venerables Pares inquisidors pera que manen suspendrer la execució de dita sentencia a vista del que Sa Exa. ha obtingut de dits Srs. Inquisidors la suspensió de aquella. Pero com en aquell tribunal se executen las sentencias ab lo secret que es notori a V. S. y podría ser que en altra ocasió se executás dita sentencia sens que V. S. ne tingues noticia lo que seria prejudicial a V. S. Per ço se proposa lo sobredit a V. S. pera que sia servit resoldrer lo que li aparega convenir».

Se acudí a la Generalitat de Catalunya perque se servís «afavorir la pretenció del present Bras, com ho espera de sa grandesa».

Lo burgés de Perpinyá no fou llavors assotat: pró en cambi prosseguí en les presons de la Inquisició y vingué sobre d'ell altre condempna, un any més tart, que promogué en lo Brás Militar de Catalunya, noves protestes y reclamacions, les quals axís constan en lo seu Dietari, en jornada de 20 de Juny de 1688.

«Hauentse tingut avis que francisco casas, burges, se troba condempnat per los Pares Inquisidors, a servir remant en las galeras de sa magt. que deu guarde, y que la dita sentencia y la execució de ella se oposa als privilegis y exempcions que gosan los particulars del Bras que per lo reparo de est inconvenient, se recorre a Sa Exa. donantli una embaxada en escrits del tenor seguent:

«Exm. Señor

«Lo Bras Militar del present Principat de Catalunya Diu que Francisco Cases es persona del estament militar Y que estant capturat en les carcers de la Inquisició de la present Ciutat se volgué executar contra dit Cases una sentencia contenint pena que no se acostuma imposar a altre que a plebeos. Y acudint lo Bras al antecessor de V. Exa. en jornada de 4 Juliol proxim passat, per lo medi de dit tunc llochtinent y Capitá General no se executá dita sentencia.

«Vuy ha tingut noticia dit Bras que los Venerables Pares Inquisidors en virtut de altra sentencia haurien condempnat lo mateix cases a seruir a Sa Magt. Deu lo guarde remant en sas galeras y per dit effecte lo haurían entregat o posat en las carcers reals de la present ciutat perque desde aquellas fos entregat en ditas galeras, lo que, per lo menos, nos pot executar sens permició de V. Exa. E com los Exms. llochtinents Generals antecessors de V. Exa. en totas ocasions hajan afauorit al Bras Militar no menos se promet de la

(1) *Dietari 3 de Deliberacions y de Negocis del Molt Ille. y Fidelissim Bras Militar desde 3 de Maig 1683 fins a 3 de Maig 1693* folis 385 y 408 (A. C. A.).

grandesa de V. Exa. honrrantlo en manar suspendrer la execució de dita sentencia per contenir pena que no se acostuma imposar sino es a plebeos com en orde als delictes que pot hauer comes dit Cases lo Bras no se interessa en cosa alguna sino tant solament que se observe la forma estilada y que las Generals Constitucions de Catalunya disposan en orde a procehiments contra personas militars com ho suplica a V. Exa. no ab altre animo que de la conseruació de las reals prerrogatiuas ab que los Sms. Senyors Reys lo han decorat y se promet conseguir de la merce que V. Exa. se serueix ferli. Pera reportar la qual embaxada dit Sr. Protector nomenà los Srs. Ramon Castelló y Miquel Carreras».

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

El volum del Congrés de la Llengua Catalana

Primer Congrés de la Llengua Catalana—Barcelona 1906—acabat d'estampar en 1908 sots la cura d'Emili Vallès. 701 pl.—Conté aquest volum tots els discursos, els temes y comunicacions que varen esser pronunciats, discutits o presentats al Congrés. Va dividit en tres seccions contenint els estudis referents a la secció filológica, literaria y jurídica. D'aquesta última hi ha una serie de temes y comunicacions destinades a fer regonexer la llengua catalana devant dels poders publics (1), *la seva importancia en l'escola* (2), *la necessitat de que l'estat regonexi l'ensenyança en catalá* (3); *la manera de consolidar els vincles de solidaritat entre'ls pobles que parlen catalá pel pervindre de nostra literatura* (4); *l'importancia de la llengua dins el concepte de la nacionalitat* (5); *l'us de la llengua propia com a dret y la necessitat de respectarlo i garantirlo totalment en la vida jurídica integral dels catalans* (6); *la defensa de la llengua y la revindicació de tots els seus drets* (7); *sobre les fronteres de la Llengua Catalana* (8) *de la necessitat de reconstruir el llenguatge jurídich catalá* (9). Aquestes comunicacións, si no tenen importancia filológica, revelen l'estat del esprit catalá no disposat encara a morir ni a cedir poch ni molt a l'influencia d'una llengua forestera, ab tot y tenir privat el seu us en l'escola y en els actes oficials. Son un clam de justicia per la nostra llengua axecat als qui dirigexen els destins de l'Espanya pels juristes de la terra catalana.

Al entussiasme hi anava acompanyat el trevall, part dirigit a investigacions dialectals y part a cuestións sintáctiques, part a documents historich-literaris y part a estudis literaris.

El catalá de l'Alguer interessant per haver conservat una etapa del catalá del sigle XIV va esser estudiat detalladament anys ha per E. Guarnerio (10); aquest contribuex al Congrés ab uns *Brevi Aggiunte al lessico algherese* (pl. 165-167) poca cosa diu de nou sobre l'alguerés que no ho digués en son interassant trevall publicat al *Arch. Glott.* E. Guarnerio creu poguer senyalar la patria dels colonisadors de l'Alguer, al domini catalá oriental pel tractament

---

(1) *La llengua catalana y'ls poders públics* de J. Bertrán y Musitu.
(2) De J. Bardina.
(3) De F. P. Maspons y Anglassell
(4) De J. Casas-Carbó.
(5) D'E. Prat de la Riba.
(6) De F. Albó y Martí.
(7) De J. Franquesa y Gomis.
(8) De Mn. J. Aguiló.
(9) De J. Pella y Forgas.
(10) *Archivio Glottologico Italiano* IX.

de la *a* y *e* atones en un so comú tirant a *a*, que li sembla esser el metex descrit per Milá y Fontanals, (1) Mn. Alcover, (2) Mn. Grandia, (3) y el de la *o* átona y *u*. Schädel (4) creu també ab Guarnerio qu'els colonisadors procedien de la regió catalana oriental, tot malparant als que fins ara s'han dedicat a estudis sobre'l catalá. La procedencia dels catalans del Alguer pot duptarse molt que sigui de la Catalunya oriental. Al interessant trevall de Guarnerio publicat al *Arch. Glott.* IX s'hi trova tot una serie de criteris que no poden pas contarse al catalá oriental: 1) la falta de *y* < LI. CL. 2) la metátesis qu'es coneguda en el catalá occidental *drumiu, craba,* (*Arch. Glott.* IX, 346); 3) imperfectes d'indicatiu ab la desinencia—EBAM: *cunaeeva* (ib. 350) *feva, vajeva* (ib. 352) (aquest cas pot ser influencia sarda o italiana); 4) les formes *cunçapí* (ib. 344) *reçibí* (ib. paragraf 47); *polça* (ib. 91) *ans* cat. oriental *añis* (ib. IX, 349) 5) els documents antichs algueresos publicats per Guarnerio no presenten may —*as* en el plural, sempre —*es*; els plurals en —*as* aparexen en el *Breve Compendi de la Doctrina Christiana* de 1790: *obras bonas; actas de fe; mes perfecta de totas, totas las donas; de las entranyas tuas* (ib. 290-291). El tractament de la —*a* —*e* átones doncs no té valor suficient per localisar als algueresos; els cinch criteris que's senyalen pertanyen al catalá occidental, que sens dupte hi estava representat en la colonia algueresa, A més d'un estudi del alguerés y del catalá d'avuy pot donar molta llum un estudi sobre'ls llinatges dels algueresos. (5)

El renaxement catalá també ha fet sentir la seva influencia al Alguer y en parla A. Ciuffo; *Influencies de l'italiá y diferents dialectes sards en l'alguerés.* (pl. 170-182) Ciuffo fa una descripció externa de la vida del catalá del Alguer per cert ben migrada y en condicions tristíssimes. Aquesta colonia sense relacions ab Catalunya, tencada entre'l mar y'ls pobles dels diferents dialectes sards, y l'influencia italiana al metex temps, va dexant y abandonant sa llengua dia per dia. Per mostra se dona en la comunicació tot una série d'italianismes o influencies sardes qu'han d'acabar ab el catalá del Alguer. Un estudi del catalá del Alguer y dels dialectes vehíns, que pel seu isolament representa una etapa del catalá antich, se fa neccessari y cal atendre-hi, mentres s'hi es a temps. *Sobre los límites del Valenciano* del Dr. Ramón Menéndez Pidal. (pl. 340-344) La crítica acertadíssima sobre'l trevall de J. Hadwiger: *Sprachgrenzen und Grenzenmundarten des Valencianischen* (6) posa de relleu com no son els impediments ni les facilitats de comunicació'ls factors que condicionen la frontera valenciana-castellana o valenciana-aragonesa, ni tampoch els límits polítichs sinó l'historia de la colonisació y sobre tot els límits eclesiástichs qu'en el bisbat de Segorbe coincidexen ab la frontera llinguística. Com observa Menéndez Pidal, la frontera ja's conexía per detalls donats per en Nebot y Pérez y per en

---

(1) *Obras completas* III. 511.
(2) *Qüestions de Llengua y Literatura* pl. 415.
(3) *Gramática preceptiva catalana* pl. 11.
(4) *Bulletin de Dialectologie Romane* I. 20.
(5) A. Rubió y Lluch en la Recensión de las publicaciones sobre lengua y literatura catalana en 1890. Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie I 552 escriu: La actual ciudad de Alguer es una antigua colonia fundada con gente del Panadés... un escritor sardo que vivió en la mitad de siglo XVI, asegura que entre los ciudadanos estaba en uso la lingua Hispanica, Tarraconensis.
(6) *Zeitschrift für rom. Philologie* XXIX, 712-731.

Milá y Fontanals y en el sigle XVIII ja'ls havia donat Cavanilles. L'esser la frontera llinguística'ls límits del bisbat de Segorbe fa pensar si la frontera valenciana-castellana, valenciana-aragonesa s'ha d'anar a buscar avans de la dominació mora. Els límits de bisbats responen a límits primitius ben sovint. No cal olvidar aqui tampoch l'aljama de qu'ens parlen els historiadors árabes (1) y que s'extenía de vora Saragossa fins a la jurisdicció de Valencia.

La *ó* i la *é* son criteris importants perono suficients per senyalar la frontera catalana-aragonesa. Millor que parlar de catala de transició pot emplearse l'extensió de criteris o fenómens.

La comunicació de D. Francesch Carreras y Candi (pl. 511-515) es de les més interessants. Sense tenir una idea de lo que constituex la base de la Geografia llinguística ni del l'estudi geográfich de les paraules, el penetrant historiador demana l'estudi de la llengua, com auxiliar per resoldre'ls problemes prehistorichs.

Quan en sa creensa en els regnes de Valencia, Lleyda y Tortosa en el sigle gle VIII ja s'hi parlava romans, y l'árabe no va tenirhi més importancia que la del castellá d'avuy sobre'l catalá, bé poden exigirse altres raons que la reconquesta per explicar la frontera llinguística. D'on provenen els límits geográfichs del catalá? L'historia preromana es ben fosca, dels limits administratius dels romans poca cosa s'en sab; Philippon (2) ni Gibert (3) no han pas fet donar gaires passos endevant en lo referen a la llengua preromana de nostra terra. En Carreras y Candi diu qu'ls signes d'inscripcions ibériques també surten en el nort d'Italia en monedes y inscripcions similars a les nostres «No es hipotesi absurda, la de voler cercar en la similitut de llenguatge, avalorada per l'igualtat de caracters escripturari:, l'existencia d'aquestes vastes nacions ante-romanes, qual extensió y límits son objecte de continuades controversies históriques». «Avuy la proto-historia de la llengua catalana no existex» creu qu'aquesta s'ha de fer sobretot en la fonética.

L'emissió d'aquest criteri propi del penetrant historiador es importantíssim. Si fets confusos de l'historia semblen portar a la creensa d'una unitat ab els pobles del nort d'Italia en una época preromana, la proto-historia de la llengua, en cap manera la fonética, está destinada a fer descubriments importants en aquest punt. Mon Professor J. Jud ha demostrat l'existencia d'una serie de paraules preromanes que sols surten al nort d'Italia, domini dels Alps y tornen a reeparexer als Pirineus. L'estudi de l'extensió de les paraules preromanes ha de venir a donar llum al problema apuntat per en Carreras y Candi; a aquest estudi han d'acompanyarlo l'estudi de les tradicions que surten en els Alps y reaparexen en els Pirineus, l'estudi a fons del basch, una replega de tots els materials dialectals, empresa del Diccionari de la Llengua Catalana, l'arqueologia, l'historia, la geología, la prehistoria. Molta llum y materials a resoldre aquest problema pot portarhi l'historiador F. Carreras y Caudi.

El catalá del Pirineu, a la ratlla d'Aragó de Mr. J. Saroïhandy. Es un resum

---

(1) Ibn Buclarix citat per Simonet: *Glosario...*
(2) *Les Ibères* 1909.
(3) *Tarragona prehistórica* 1910.

dels criteris fonétichs característichs del catalá de la ralla d'Aragó fet ab tota precisió y exactitut; la falta de la *d* de passatge entre *nr*: *cenre*, *divenres*; la cayguda de la *d* en els grupos *ndr*: *tonre*, *venre*, la *t*X=*g*, *s*=*z* del catalá orien tal; —*s*—=cat.—*z*—; CE—, CI, TI=rib. *c*, cat. *s*; TS=rib.—*ts*, *c*, cat. *u* perdua de la —*o* al costat de la diptongació de *ę ǫ* en Benasch *cien*. *puen*; l'extensió de *pl' bl'*; els participis en —*et* y en —*iu* en l'alt Aragó, l'atracció de la *r* en *craba* constituexen els tipos característichs del catalá del Ribagorsa.

El catalá an el Ribagorça de Mossèn Antoni Navarro (pl. 221-231); aquest fill del metex Ribagorça, en son trevall demostra un verdader conexement del ribagorsá, del qual senyala les diferencies ab el catalá oriental; entre altres son 1) *pl- bl-* = *pl' bl'*: *pllassa bllanch*; 2) cat. *gei* =*tx* 3) cat. *tx* = rib. cat *rotx-* ribagorsá *roy*; 4) conservació de les terminacions -EBAM ,-IBAM *feba diba*; 5) *be*, *me*, enclitichs al ribagorsá son *ti*, *mí*; 6) participis en *-et*: *perdet*; 7) conservació del ISTIC- *asti*: *astidalt*, *astibaixo*; 8) presencia d'un *enta* de INDE+AD que dona una forma tot especial a la frase *enta hont vas* 9) l'existencia d'un *ye* enclítich molt semblant al *-ge* del castellá antich: *daloye*; (1) 10) -TS= cast *z fez*, *anaz*, *veniz*; 11) la conservació dels plurals en *-as*; dona a més un parell de poesies del dialecte de la ribera del Cinca o Essera y més de cent paraules característiques del Ribagorsa. Respecte a l'extensió del catalá fins a Graus en el sigle XV per trovari escrits en catalá no es una raó suficient; s'ha de tenir present qu'els clergues del bisbat de Lleyda no usaven altra llengua y els que regentaven parroquies dintre la part aragonesa podien esser molt bé procedents de Catalunya.

Documents sobre'l catalá parlat a Sopeira de V. Oliva (pl. 421-435). Dugues comunicacions tenia V. Oliva al Congrés, una *Sobre procedencia l'ortografia de la* x *catalana* pl. 150-164 y la del catalá de Sopeira. A lo que atany a la grafia de la *x*, no hem de donarnos el luxe d'admetre noves grafies per els sons *gz ks* que sols surten en un escás nombre de paraules sabies.

Sopeira es un lloch molt adaptat per un estudi dialectal si a més del seu allunyament de centres culturals se recorda qu'es un centre de reconquesta on hi havía'l famós monestir d'Alaó. El trevall del V. Oliva es una espigolada lexicográfica, on se porten més de 700 paraules *característiques* de Sopeira; en elles ja dexen entreveures algunes evolucions característiques del ribagorsá; contribuexen a la replega del léxich catalá. També tenen molta importancia'ls noms de lloch que dona d'aquella regió escrits tal com els pronuncien. Els tres documents A. de 1206, B, 1232 C, 1249 son molt interessants ab tot y contenir poques formes catalanes. Son cartes on surten característiques dialectals com la conservació de *a*+*palat.* = *ei* : *feitas*; *-as* y *-es* : *as*.

La publicació de documents dialectals es necessaria per la Gramática histórica catalana.

Diferencies més notables que hi ha entre'l català parlat a Barcelona y'l català parlat en el Russilló y especialment en el Vallespir de Mossèn Esteve Casaponce

(4) Sembla que *ye* cast. antich *ge* procedexen de *illu illi* vid. sobre'l particular: Zauner: *Literaturblat für germ und rom. Philologie* 1909. Hansen: *Spanische Grammatik* 1907. R. Menéndez Pidal: *Revue de Dialectologie Romane* II 124.

(pl. 325-330) Es un dels pochs rossellonesos qu'escriuen en dialecte, essent els seus escrits una font per la gramática del catalá; fill del Vallespir on ha passat casi tota sa vida conex com ningu la riquesa de la parla catalana de l'altra part dels Pirineus. Si prenem l'*Atlas linguistique de la France* de Gilliéron naturalment qu'ab les 9000 formes qu'ens dona, podrem conexer molt millor els distintius entre'l rossellonés y 'l catalá de Barcelona; no obstant no dexen d'esser molt interessants les diversitats que nota Mn. Casaponce.

1) *ó*, y *o* átona devé *u* : *culur flur*. 2) l'article masculí en el Vallespir es *el els* en el Rosselló i Cerdanya *lo los*; el femení *la, les*. 3) el Rosselló pert la *-n* móvil *pa, pas*, el Vallespir la conserva *pans, hortulans*; 4) el pronom de tercera persona áton es *lu, lus* femeni *le, les*; *le* per analogía a *les*? 5) En el posessiu usen sempre la forma tónica *meu, teu, seu*; 6) Els verbs tenen la -i en la primera persona del present d'indicatiu, subjunctiu y en els dos imperfectes *canti, cantavi, cantasi*; 7) -ATIS pren una forma analógica ab -ETIS *-en* sempre. 8) son característiques pel verb esser *sum, sun* (1.ª), *sem* (1.ª pl.), *seu* (2.ª pl.). 9) El pronom reflexiu sempre va després del altre pronom may va devant com en catalá: *me s'amaga, me se'lse volia menjar*. L'influencia francesa dexá sentirse fortment a n'el Rosselló molt més que la castellana a Catalunya.

La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional del Dr. Fritz Holle (pl. 335-339) Ens diu que la frontera senyalada per Hovelacque (1) es exacte en genera; y qu'el catalá no va més enllá de la ralla en que's troven Salces, Opoul, Vingrau, Tantaull, Estagell, Montner, Millás, Nefiac, Illa, Tarerach, Arbussols, Comes, Catllar, Molitx Morset, arrivant ab aquest fins al Coll de Madres y al Capcir. En Tarerach y Vingrau que segons Hovélacque son catalans s'hi parla catalá y gabatx al metex temps. Montalbá també es mitx catalá mitx gabatx, Fullá, que Hovélacque dona com a provensal, es catalá. Els criteris que separen el catalá del llengadociá poden estudiarse comparativament de la manera més complerta ab l'Atlas de Gilliéron; no's presenta en les seves cartes en aquesta frontera aquella zona de que parla Jaberg y que constituex una parla comuna als pobles de una frontera per mantenir les seves relacions a l'una y altra part usant a vegades formes exclusives de la zona; la frontera catalana-llengadociana aparex neta y'ns permet senyalar perfectament els criteris distintius entre les dugues llengues. (2) La perdua de la *-r* ni'l mot *fems* son d'influencia provensal.

Apreci en que es tinguda a Eyvissa la llengua propia del M. I. D. Vicens Serra y Orvay (183-185). L'autor se quexa de que dintre Eyvissa predomini'l castellanisme arreconant el bell parlar qu'encara's conserva pur en les llars des pagesos. En sa *Ullada dalt de dalt a algunes questions illades de gramàtiga eyvissenca* ens diu 1) que *-rl- -tl-* venen -ll- *buscal-lu, mell-lles*; 2) *-a* y *-e* átones se confonen; *o* atona devé *u*; 3) usen *es, sa* com articles : *es* y *s'* devant de nom que comensa per vocal; *s'ome*; que *el* y *la* també s'usen y li sembla qu'es

(1) *Bulletiv de la Société d'Antropologie de Paris* 1879 pl. 68-69.
(2) K. Salow y F. Krüger preparen un trevall sobre aquesta frontera-llinguística de la que en 1879 el citat Hovelacque n'havia dressat una carta no publicada fins avuy.

allá on se vol fer resortir una idea; no pot fixarse regla en el seu empleu. 4) l'us del pronom *yo* en forma oblicua. 5) *mus, ems, vus eus,* en el plural 6) per la tercera persona *el, lu, li, els lus* pel masculi y femeni. Lo que fa més interessant aquesta comunicació es l'esset escrita en *eyvissench* on poden observarse tota una serie d'evolucions especials de las que l'autor metex no'n parla.

Rastre que varen deixar en el llenguatge menorqui les dominacions ingleses de D. Angel Ruiz Pablo (pl. 345-349) La nostra llengua ha estat continuament en contacte ab altres pobles, el vocabulari ens ho demostra. Si de bon principi ja hem de contar ab l'influencia grega y dels gots, més tart l'árabe, després la castellana y la provensal, la francesa en el Rosselló aquí s'ens presenta una replega del vocabulari dexat a Menorca pels inglesos. Al fer l'inventari de les paraules forasteres no caldrá olvidar la llista den Ruiz Pablo; algunes d'elles com *arri*, crit d'arriar al bestiar, *quitat*, deute que s'ha pagat, *juli* y alguna altra sembla duptosa la seva procendecia inglesa.

Ullada general a la fonètica catalana. El seu caracter propi dins la familia novo-llatina, de D. Joseph M.ª Arteaga Pereyra de Barcelona (pl. 445-465) L'Arteaga es el primer que s'ha preocupat per la fonética en Catalunya. En el *Congrés de la Llengua Catalana* hi presenta una prova de la seva competencia en cuestions fonétiques. Empleant el sistema de l'*Association phonétique* dona una classificació de les consonants catalanes segons el sistema de Jespersen y les vocals segons el sistema de Bell y Sweet. La divisió de vocals arrodonides no cuadra al catalá. Si'ls fonetistes inglesos, francesos o alemans qu'han escrit fent observacions en les seves llengues han trovat les vocals arrodonides, no es raó suficient per dividir les vocals del catalá en arrodonides y no arrodonides com fan Arteaga y Schächel (1). Les vocals posteriors catalanes no son arrodonides. Aquesta observació la tinch feta en catalans de la ralla d'Aragó, mallorquins y de Catalunya oriental.

La caxa de ressonancia y les vibracions de les cordes vocals varien en cada individuu en totes direccions. Sols podem obtenir apreciacions relatives. La divisió de la caxa de ressonancia per les vocals en tres parts, segons la flexibilitat de la llengua y la seva posició es arbitraria, per variar de poble a poble, com no menos arbitraria es la del relaxament o tivantor dels muscles en el so de les metexes vocals. L'importancia cau més qu'enlloch en la posició dels llavis; el seu avansament o tracció, la seva forma arrodonida, la seva forma ovalada determinen en part el so de les vocals. Aquests metexos sons com la llargada o curtedat no son més que coses relatives que suposen un punt de comparació, que si'l primer pot obtenirse facilment no dexa d'esser menys arbitrari'l segón.

L'observació de les consonants es molt mes fácil sempre y ha un terminus de fricció o oclusió; aquest dexa fer les observacions tal com convé per apreciar el valor de cada una d'elles. La divisió de Jespersen aplicada al catalá abandonant les transcripcions analfabétiques resulta ben complerta per les consonants. L'Arteaga porta exemples per cada vocal y consonant del catalá

---

(1) *Manual de Fonética catalana* 1908 .

de manera qu'es una apreciació molt complerta de la fonética catalana. Els cuadros de les vocals y consonants franceses, portugueses, castellanes, italianes, junt ab les catalanes formen un estudi comparatiu de fonética románica ben interessant.

Oracions condicionals del Rent P. Ignasi Casanovas (pl. 139-149) tracta del tema enravessat de les condicionals en catalá; es un dels capítols més difícils de resoldre; distingex dos periodes un real y l'altre irreal. Ha estudiat els cassos de la colocació del verb en el *Romancer del Aguiló, Comedia de Dant* (traducció d'Andreu Febrer); *Tirant lo Blanch*; *Obres poetiques de Jordi de Sent Jordi, Somni de Bernat Metge*; *Tractat de Regiment de Princeps del Eximenis*; *Felix de les maravelles del mon den R Llull* y *Costums de Tortosa.* Cuan el primer periode es directe, no dependex d'altre verb, la proposició sobordinada, en l'estadística dels exemples trovats en les obres citades, varía entre subjunctiu y indicatiu; les *Costums de Tortosa* tenen casi sempre indicatiu; en els autors moderns trova casi constantment subjunctiu qu'atribuex a l'influencia de la renaxensa y a la llengua castellana escrita y parlada. D'aquí que pot deduirse la regla: període directe real indicatiu, període indirecte real indicatiu; període directe irreal en catalá antich té indicatiu, modern imperfecte de subjunctiu; període indirecte irreal subjunctiu. El trevall del P. Casanoves es un dels més metódichs y més interessants del volum del Congrés.

La preposició a en l'acusatiu per Mossèn Costa y Llobera (pl. 119-123). S'atribuex a un castellanisme l'empleu de la preposicio *a* en acusatiu devant de persona. La preposició *a* en l'acusatiu empleada en les altres llengues romanes, com observen P. Fabra y Guarnerio, es una prova que no s'ha d'atribuir a l'influencia castellana. L'influencia de la sintaxis castellana al catalá no pot senyalarse facilment. La sintaxis dependex més de fets psicológics que de factors externs y'ls catalans no han pas dexat encara sa manera d'esser y pensar. La preposició pot haver entrat molt bé mercés a factors subjectius que desconexem. Allá on tením una relació, allá on hi ha certa dependencia d'esprit trovem sovint la preposició: *m'en posic a reclamar a l'humil Verge Maria, amarás al proxim com a tu metex.* S'ha de tenir en comte'l passatge dels verbs de transitius a intransitius per medi d'un reflexiu y al revés; lo que pot haver influit en l'introducció o conservació de la *a* en l'acusatiu.

Concordansa del participi ab el terme d'acció del Dr. Antoni M.ª Alcover. Es un punt de sintaxis catalana que ja l'autor feu notar en ses *Qüestions de Llengua y Literatura* y qu'enrobostex ab tot una riquesa d'exemples de totes les époques de la llengua catalana fins als dialectes d'avuy (vid. *La Llengua Catalana té sintaixs propia* pl. 372-383); fins al sigle XVI son escassos els exemples que falten a la regla de concordansa del participi, precedexi aquest al terme d'acció o'l seguexi.

La concordansa del participi que va després del terme d'acció encara es avuy molt estesa en els dialectes catalans. Quan entre'l terme d'acció y en el participi hi ha un relatiu la concordansa no s'observa pas; aquest fet y la falta de concordansa frecuent quan el terme d'acció va després del participi pot haver influit en trencar la concordansa quan el participi va després del terme d'acció. La falta de conciencia quan parlem, respecte al terme d'acció, si es masculí

o femení, singular o plural ha trencat la concordansa. Aquesta evolució deguda a una manca de conciencia dupto que s'hagi d'atribuir a l'influencia castellana y allá on l'evolució entra espontaneament cap traba hem de posarli.

La regla de la vitalitat de la concordansa fins als temps moderns Mn. Alcover l'ha formulada y es certament una característica del catalá; la seva tendencia a desaparexer pot estudiarse en els escriptors catalans menys influits del castellá. Aquest capítol de la sintaxis catalana Mn. Alcover l'ha fet ressaltar y li ha donat l'importancia deguda.

Us dels verbs auxiliars catalans de Bernat Obrador (pl. 130-138). Se formula una regla per l'us del aussiliar *esser* cuan el participi qu'acompanya al auxiliar sia una adjectivació del dubjecte, y *haver* quan el participi sigui adjectivació de l'acció o pura desinencia verbal. Segons Mn. Alcover prenen l'auxiliar esser: a) els verbs reflexius b) certs verbs intransitius: *naxer, morir,* etc. c) certs verbs de moviment local *anar, venir,* etc.

Sempre qu'aquests verbs passen d'intransitius a transitius prenen *haver* per auxiliar.

Fabra distingex 1) verbs els participis dels quals poden unirse a *habere* y a *esse* 2) verbs els participis dels quals no admeten sinó *habere* 3) verbs que no admeten sinó *esse*; per tot s'observa una tendencia de fer passar els verbs del tipo 3) al tipo 2). Fabra formula en regles lo que n'Obrador diu en general y Mn. Alcover en particular. La conclusió d'en Fabra es: llivertat absoluta es la norma. Desde'l moment que *haver* ha passat a intransitiu pot substituir perfectament a *esser* sens atendre si son verbs intransitius o reflexius els qu'acompanya. Allá on *haver* no ha passat a intransitiu, allá tenim l'us distint entre *haver* pels transitius y *esser* pels altres cassos. De cap manera pot atribuirse a influencia castellana l'us del *haver* per *esser* com auxiliar.

Relatiu possessiu catalá equivalent al llati cuius quorum quarum de D. Bonaventura Riera y Veisse (pl. 115-118).

El catalá que té *quin quina* interrogatius y en admiració, va introduirlos al genitiu del relatiu possessiu qu'el castellá conserva en *cuyo, cuya*; també's considera com a forma no menys viciosa l'us de *qual* en el metex cas qu'han introduit alguns escriptors moderns. La llengua antigua no presenta may *quin, quina* sino *del qual de la qual*; aquest fet se comprova ab una serie d'exemples procedents del *Manual de novells ardits, Paris y Viana, Tirant lo Blanch, Bernat Metge* etc. fins als temps moderns. *quin* interrogatiu y en admiració porta en son sí una determinació *quin home has vist? quina casa mes gran!* El genitiu *del qual cuius, quorum* es determinatiu, d'aquí l'aplicació del *quin* interrogació y admiració al *cuius, quorum,* está en les metexes condicions de *qualis.*

Pronoms y *adjectius pronominals.—Us recte del «llur»* de Joseph Rigol (pl. 106-112). L'estudi del pronom catalá es molt interessant; aqui sols s'hi donen les formes literaries, sense fer atenció a cap de les moltes formes dialectals. No tots els cassos del llatí s'han conservat al passar a les llengues romanes com se suposa aquí; ni es té en comte l'analogía; que *hi* procedexi de HIC y *ho* de HOC no pot acceptarse desseguida. Al parlar dels possessius no's diu si *teu* y *seu* es analógich o producte d'evolució; en *ningun* hi ha un NEC+UNU; que *quisvulla* procedexi de QUIVIS QUILIBET s'ha de refusar;

tothom es una formació romana; *massa* no pot explicarse per MAGIS, en cambi *cop* esta ben acertat.

La continuació del ILLORUM acaba de desaparexer a Catalunya sols viu a la Plana de Vich y al Vallespir, antiguament s'extenía per tot Catalunya y l'Aragó on encara viu segons Hansen (1) usantne com a possessiu y pronom en vell catalá i aragonés. El restabliment del *llur* sense viure en la conciencia del qu'el emplea es difícil. Es molt segur que de la seva confusió ab el possessiu y'l pronom n'hagi vingut la seva desaparició; sovint soch observat les frasse: *en Pere s'en va a casa llur; en Josep fa la llur feyna*, on manca la concienica de la pluralitat al metex temps que hi entra la confusió; *seu, seus, seves*, arreconen cada dia més la forma interessant *llur*.

Particules pronominals HI, EN, HO de C. Felix Vergés (113-114). Aquest tema no porta cap solució. Una enquesta sobre l'origen d'aquestes nomenades partícules pronominals y l'us que s'en feia en antich catalá devía donarnos el autor axis com ens en porta exemples del Cid. Si *hi* procedex de IBI o de *hic* o un resultat del pronom *illi* es duptós; lo metex respecte *ho* HOC o *lo*; les combinacions pronominals *loli, lilo*, tant frecuents en catalá antic han d'haver tingut la seva importancia en l'historia de les partícules pronominals. (2)

Els relatius QUE y QUI de D. Ramon Miquel y Planas (322-324). Perque en catalá antic s'usava constantment *qui* com a subjecte vol que'l *que* d'avuy sigui d'influencia castellana y per conseguent introduir la reforma del *qui* escrivint totom *l'home qui camina* etc. Cuan parlem no fem comte del *que* cuan esconjunció, ni cuan es relatiu; el relatiu com a tal es mort, no te vitalitat, no es mes qu'una conjuncció de l'oració d'aquí l'extensió del *que* y la pérdua del *qui*. No hem de volguer atribuir als altres lo que no'ls toca ni complicar una simplificació que l'evolució de la llengua ens ha portat.

Etimologies catalanes del Dr. Angel Sallent y Gotés (pl. 232-234) Dintre la reserva y humilitat qu'el caracterisa'l Dr. Sallent fa obra positiva y profitosa. Es una llástima que no s'imprimexin les seves etimologíes. Té tota la raó de demanar bones edicions dels antics textes catalans y cal afegirhi ab glosaris que facilitin el seu us. L'estudi de les etimologíes tal com el considera'l Dr. Sallent y la tendencia d'avuy no convenen ben bé. No son suficientes les obres de consulta qu'aconsella. Convé sapiguer primer si una paraula es hereditaria o sabia, hem d'empendre l'historia de cada paraula en l'extensió y en el temps, s'ha de conexer la vitalitat de la paraula. Una paraula conforme a totes les evolucions fonétiques pot ser molt bé una introducció relativament moderna. S'ha de tenir present el *viatjar* de certes paraules, sobre tot les que designen conceptes de cultura, L'historia de la paraula ha d'anar acompanyada ab l'historia del obgecte *Wörter und Sache*; s'han de tenir presents les diverses capes socials com la dels pescadors, cassadors, etc. L'obra de gran preu comensada pel Dr. Sallent ab tanta penuria podrá avensar cuan pel catalá posseím materials suficients que permetin un trevall a conciencia vertical y horizontal-

(1) *Spanische Grammatik.* Halle 1910 pl. 164-166.
(2) vid. P. Nonell: *Estudis Gramaticals* pl. 18.

ment. L'etimologia d'*eyna* se fa més palpable si no s'olviden formes dialectals com *eyína* (Plana de Vich).

Necessitat de redimir la prosòdia catalana de l'influència castellana del P. Jaume Nonell S. I. (pl. 288-299) El degá dels gramátics del renaxement catalá y'l que fins al present ha publicat més importants estudis gramaticals diu referintse a la diptongació que propiament falta en catalá; en cast. É vé *ie* ó vé *ue*; diu qu'ls diptongs castellans *ia, io, ie* no tenen importancia en catalá per procedir de paraules sabies. En cambi tenim diptongs procedents de LI̯,-CL- *vey, fuya, miray* de l+cons. en alguns cassos *auba, bauma,* de -V *nau,* -CT- *feit, vuyt*; -TI̯ *palau*; -C *feliu*; -TS *cantau*; fa ressaltar l'abundancia de diptongs en castellá devant la seva escasedat en catalá, a causa de la diptongació en la sinalefa mentres el catalá per la perdua de la vocal final, fora la *-a*, y per la cayguda d'una de les metexes ab el toparse ab una altre, casi ni tenim diptongs.

Axis com en els polisílabs tenim en llatí un accent secundari, qu'ha condicionat la cayguda de la contrafinal en les llengues romanes, axis també, tenim un accent secundari al costat del principal que contribuex a constituir el ritme de la frase. Aquest accent rítmich en el vers pot trovarse son íctus principal en la penúltima sílaba, per on pot descomposarse el ritme reculant i trovant un descens i un ascens que s'alternen y que de nou se dividexen en grupus ritmichs. (1) Accentuant els versos citats del P. Nonell tenim:

5 4 3 2 1
Si fós amòr substáncia ràhonáble
Als náturàls no pár que fèr sa púsquen
Molts déls secrèts que lá dei tàt s'estója

AUSIAS MARCH.

d'aquí que l'accent dependex més del ritme que de la fusió de dugues vocals forta+debil o débil+débil.

Respecte a *ia, ie, io* que sempre hagin de ser *i-a i-e, i-o* allá on la I vé K qu'es avans o després de la tónica, paralela a *u*, es dir una vocal mig sorda y fricativa, no pot admetrers, aquests grupos *ia ie io* siguin un castellanisme.

Critica d'algunes formes errònies del llenguatge escrit de Gabriel Nogués y Garcia (pl. 300-308). Les formes sabies per raó d'esser sabies han entrat posteriorment en la llengua ja sigui per conducte de la cultura, vida religiosa, pel comers, viatges, exercit, etc. Els exemples que porta per senyalar alguns exemples d'assimilació de consonants no son pas molt acertats, tots son mots sabis *dissapte, dupte* = *dissabte dubte*, propiament no son assimilacions en cambi en *dissatte dutte* tenim assimilació.

Formació de la paraula catalana SUFIXOS GUTURALS del Dr. Marián Grandia. (pl. 283-287). El fragment que dona'l Dr. Grandia del seu llibre constituex una replega de les paraules catalanes acabades en *-ach, -ech, -ich, -òch,*

(1) Sahran: *Deutsche versiehre* 1906.

-uch. Respecte a la seva procedencia no'n dona pas cap idea. No s'hi fa cap classificació de les diferentes porcedencies del *-ach, -ich -och -uch.*

Ullada general sobre la Morfología Catalana del P. Lluis Fullana (pl. 249-282). Un trevall fill de l'observació y de la paciencia qu'ab les quatre lleys fòniques vol explicar la fonética histórica del catalá: lley d'escursament, lley de distinció, lley d'estalvi de forsa, lley d'eufonia: aquestes lleys no donen cap idea clara de la fonética histórica del catalá; contenen una barreja de fonética y morfología que donen un caracter rudimentari al trevall. Una erudició com la que demostra l'autor, acompanyada de métode y posada a l'altura de les investigacions d'avuy, podría fer avensar molt els trevalls d'investigació sobre el catalá. La part de la flexió del verb está molt millor ordenada. Junt ab al material que dona Hadwiger en l'estudi *Sprachgrenzen und grenzenmundarten des Valencianischen* (1) constituexen una verdadera replega del verb valencià.

La llengua catalana té sintaxis pròpia de Mossèn Antoni M.ª Alcover (pl. 350-399). Aquest trevall constituex una serie de capítols de la sintaxis catalana. L'us del aussiliar *esser* en lloch d'*haver* en els reflexius y en els intransitius; la concordansa del participi ab el terme d'acció; la preposició *a* acompanyant l'acusatiu de persona d'influencia castellana; la supressió de *quin, quina* = castellá *cuyo, cuya* son lo capital del trevall de Mossén Alcover. El catalá antich presenta ab molta més frecuencia qu'el modern l'aussiliar *esser*, com o proven l'abundancia d'exemples que de l'antigua literatura catalana y dialectes d'avuy se citen; encara tenim dialectes come'l ribagorsá qu'usen constantment l'aussiliar *esser*. En cambi les altres regions catalanes tendexen sempre més a fer us del aussiliar *haver*. La constancia d'*esser* en la llengua antigua y en alguns dialectes no es raó suficient per poscriure l'aussiliar *haver* en els intransitius o reflexius, ni per atribuir aquesta frecuencia a l'influencia castellana. La perdua de vitalitat de HABERE transitíu y actíu, com hem dit, y el passar a intransitíu pot esser suficient per arreconar a *esser*. Hem de contar a més ab el petit número d'intransitíus en comparació dels transitius que també pot contribuir a l'arreconament d'*esser*. L'aussiliar *esser* entra sobretot en la primera persona; si tením en comte la fonética de la frase yo he = *gé* on no's te conciencia del *he* com aussiliar, pot ser tenim una explicació com *esser* aussiliar queda en la primera persona: *soc, som*, etc.

Ab una abundancia d'exemples de totes les epóques de nostra llengua escrita y dels dialectes catalans d'avuy demostra *la perseverancia de la concordansa del participi ab el terme d'acció.* Aquesta concordansa no s'observa pas ab fidelitat en el catalá d'avuy, s'ha disolt en part, es més constant quan el terme d'acció va devant del participi; molt poch quan va després. Un estudi dels autors catalans moderns posaría de relleu la manca d'aquesta concordansa tant si'l participi va devant del terme d'acció com derrera. Tampoch pot atribuirse a l'influencia castellana'l mancar la concordansa. Quan parlem no tenim conciencia de si es un masculí o femení'l terme d acció, d'aqui la falta

(1) *Zeitschrift ür rom. philologie* XXIX pl. 712-731.

de concordansa, l'idea y'l concepte predominen no la forma externa. Un cop perduda la conciencia d'aquesta concordansa es inútil volguerla reintroduir.

Un altre punt ben important es la *a* del acusatiu terme directe; ja s'ha parlat sobre'l particular anteriorment Mn. Alcover porta exemples de tots els sigles de la nostra llengua escrita per provar la falta de la *a*. Aquesta questió es difícil de resoldre; empleem la *a* en certs casos guiats per un cert instint no per influencia castellana. Si s'aduexen exemples per provar la falta de *a* no seria menys interessant veure'ls exemples en que surt *a* en catalá antich: *ne la frau a Deu et al bispe* 1/3 sigle XII. (1)

Quan tenim dos pronoms que suplexen els termes d'acció directe y indirecte l'acusatiu va devant. Aquesta regla si bé fonamentada ab exemples desde'l catalá antich es ben interessant: *donarlali*, (vid. exemples 392-394) Respecte al catalá modern la majoria dels dialectes tenen la forma átona devant. El Rosselló els coloca devant del verb: *se la menjar*. L'enclisa del pronom com ja s'observava en llati, y que s'ha trencat en francés, sembla que s'observa en catalá desde'l moment en que'ls pronoms prenen forma átona. Es també arriscat l'atribuir tal colocació a l'influencia castellana. S'ha de tenir en comte també quín pronom pertany al verb propiament; es una questió de sintaxis de les mes enreversades. *En* y *na* no son articles ni pronoms, son formes átones de DOMINU, DOMINA que per esser proclítics han sufert una evolució especial. L'extensió que dona de les formes del article es interessantíssima *la*, *les*, per tot el territori de la llengua; *so*, *sos*, *edz* a les Balears; *s'sa*, *ses* Balears y Costa de llevant; *es*, *ez* (m.) trovat a S. Pola y al Ribagorsa; l'extensió de *lo*, *los*, *lo*, *les* (m.) *el*, *els*, etc. son detallats en tota sa extensió geográfica. *an-axó an-aquella* es una extensió de *en* de DOMINU, *anen* la primera *n* es una influencia de la segona (2). En els possessius hi falten les formes interessants *toa soa* del Alguer (3) on no s'ha verificat l'analogia ab *meu*. Una comunicació de les més interessants es aquesta de Mn. Alcover l'iniciador del Congrás de la Llengua Catalana. Es una contribució importantíssima a la Sintaxis catalana, la primera que s'ha escrit y que s'haurá de tenir sempre en comte en els vinents estudis.

La llengua catalana a Grecia del Dr. Antoni Rubió y Lluch. (pl. 235-248). La comunicació del historiador de la dominació catalana a Grecia es un capítol interessantíssim de l'historia de la llengua catalana.

La vitalitat del catalá a Grecia resalta del fet que durant la dominació catalana (desde 1311-fins a fins del sigle XIV) la nostra llengua devingué la llengua de la cancillería durant tres generacions. Quan trovem un bisbe catalá establert en aquelles regions y la dominació dels nostres colonisadors a Atenes, Salona, Tebes, Cassandria, bé pot creures que la nostra parla va tenirhi tota vitalitat. La transcripció de les últimes frases dels capítols d'Atenes plenes de patriotisme, que tant acertadament ha transcrit el Dr. Rubió, revelen l'anyorament d'un poble que no s'ha identificat ab l'excelsa terra grega y que

(1) J. Miret y Sans: *Documents en langue catalane*: *Revue Hispanique* 1908. (Extrait pl.. 6.)
(2) vid. H. Schuchardt: *Zum Nasaleinschub*: *Zeitschrift für rom. Philologie* XXXV 72 ss.
(3) E. Guarnerio, *Arch. Glott.* IX pl. 34.

scspira per Catalunya; aquest fet comprova la conservació de la parla catalana íntegra no sols *escrita* sino *parlada*. La colonia catalana era suficientment numerosa per no omplir la seva parla de grecismes. Si tant forta hagués sigut l'influencia grega en la llengua parlada se revelaría en la llengua escrita y de restes d'una *llengua franca* no s'en veu rastre. Qu'entre'ls catalans y'ls grechs existía una parla especial que pot ser no va arrivar a sa plena formació no pot duptarsen; n'es una prova'l nomenar a la companyia catalana : *Felis excercit dels franchs que regnen en Romania.* Aquesta denominació la rebien per la llengua com segurament reberen el nom de *franch* els italians que seguiren en la dominació catalana, com els francesos que la precediren; la llengua franca en els ports del Mediterrani no significa castellá, ni francés, ni italiá es la llengua que s'ha format per facilitar l'inteligencia entre'ls árabes, grechs turcs y'ls romans, (1) llengua de vestidura romana ab manera de pensar, árabe o grega. Durant la dominació catalana a Grecia havía d'existir una llengua franca que conexíen pochs o molts catalans y grechs per facilitar les relacions. Axis com el catalá del Alguer fins avuy s'ha conservat, es cert ab influencia italiana y dels dialectes sards, si tenim en comte el temps de la dominació catalana a Grecia, y'l topar ab una llengua no romana, bé pot dirse que «Tres generacions de catalans sens cap vincle de dependencia ab la mare patria... mantingueren ferma a pesar de tot, la parla d'origen». pl. 241.

Els documents escrits en catalá per la colonia catalana de Grecia son un monument al esplendor de la nostra parla d'aquella época. Aquesta capítol de l'historia de la llengua catalana l'ha escrit ab tot detall y crítica'l Dr. Rubió y Lluch.

Patrius sermo. Documents en català vulgar del temps del rey En Jaume I de D. Joaquim Miret y Sans. El successor d'Alart a n'aquesta part dels Pirineus porta una nova serie de documents catalans molt importants per la gramática histórica del catalá. La lectura rigurosa d'en Miret y Sans es una base assegurada per descansarhi'ls despullaments de la llengua com ho comproven els facsimils qu'acompanyen als documents transcrits. Fins al present casi no tenim documents dialectals escrits en catalá que s'hagin publicat. El primer d'aquesta colecció es un de 1247 el testament d'una sabatera, probablement de Graus, riv. d'Esera. Pot deduirse pels detalls de les dexes. *a la obra de Sant Nicholay. Et laissa et manda a la obra de sancta Maria de sus lo Castel, et manda als frayres de la predicaçion*, y'ls cinch *solidos per pitança als frayres menors*; en cap població de la regió on podía esser escrit el document hi havía frares menors ni de la predicació ni la confraría de Sant Nicholau fora Graus y tampoch hi ha pobles a l'alta ribera del Isabana y Esera per poguerhi haver una sabatera tant ben *enraigada com dona Milia.* En lo que atany al llenguatge no crech que sigui una reproducció fidel del parlar de Graus. Els documents d'aquesta regió no poden esser *fidels* perque'ls clergues tenien la seva formació catalana a Lleyda y'l esser el catalá la parla oficial s'ha de creure que voldrien acostar els seus documents al catalá tant com podrien; en aquests

(1) H. Schuchardt: *Zeitschrift für rom. Philologie* XXXII.

documents hi hem de veure com a certs y'l minimum tots els aragonismes que hi campen; basta comparar aquest document al *Llibre de la Confraría de S. Nicolau*, aquest molt més catalá, o ab las *Ordinacions de Barbastre* (1) per trovarhi una diferencia gran de fenómens. Característichs son encara avuy de Graus la conservació de la -n *poblacion*; *cabeçales* per marmessors; *vendissen*, *venquis*, *ans*, *con* per *ab*; *-z*, *-tz*, *aquetz*, *juratz*, etc.

També son molt interessants: el contracte celebrat en Alacant per catalans en 1279, el cambi de cartes entre P. de Tous y Bernat de Centelles llochtinent de Catalunya de 1251; el *memorandum* de les cuestions y reclamacions existents entre'ls Templers de Tortosa y En Ramon de Moncada, els dos documents del Urgellet de 1252 l'un y l'altre d'avans de 1250. De passada pot ferse nota aquí dels documents publicats pel metex Sr. Miret en la *Revista de Bibliografía Catalana* (2) com a introducció a *El Mes antig text literari catalá* qu'el formen un fragment d'unes Homilies de Quaresma, sense data però que sembla s'han de fixar entre fins del sigle XII. El metex Sr. Miret ha publicat en la *Revue Hispanique* 1908 *Documents en langue catalane* (*haute vallée du Sègre*), XIe, XIIe, *siècles*. Aquests documents ab els dos publicats de 1252 y avans 1250 constituexen una rica colecció de material per l'estudi del catalá antich y a mes de son carácter dialectal (tots de l'alta Vall del Segre) constituexen el terminus *aquo* y *ad quem* per la datació de les *Homilies d'Organya*.

En la secciL literaria hi ha trevalls tant interessants com el d'en Ruyra: *La nostra llengua y les obres literaries* (pl. 477-484) plé d'orientacions; si *La literatura catalana ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut demunt de tots els altres*? *¿ha d'utilisar y mantenir les variants dialectals*? (pl. 489-493) del literat Joan Maragall; *La Versificació catalana* (pl. 494-499) de Mn. Viladot; un altre de Ll. B. Nadal sobre la *Necessitat urgent per empendre'l camí de la perfecció del llenguatge escrit, de la publicació de l'inventari general del idioma català format per D. Mariàn Aguiló y Fuster* (pl. 500) al qual s'haurien d'ajuntar les papeletes del Dr. Balari y Jovany. Aquests materials dels dos lexícografs catalans qu'ha quedat sense publicar y que s'ha arreconat sense que puga utilisarse sería hora qu'els qu'en disposen tinguessen el patroitisme de posarlo a la disposició de l'obra del Diccionari de la Llengua Catalana.

També hi ha una comunicació del que fou director de l'*Edició completa* de les obres del Beat. R. Llull Mateu Obrador y Benassar sobre'l plan d'aquesta edició (pl. 501-506) altra de Mr. Amadée de Pages: *Observations sur l'utilité d'une édition critique d'Auzias March pour l'étude de la langue et l'ortographe catalane* (pl. 519-521) edició qu'el metex Mr. A. Pagès va a publicar; altra sobre *La Bible en catalan* de Mr. Foulché Delbosc (pl. 538-540) de la qual també en prepara una edició; la del penetrant critich historich Mr. L. Barrau-Dihigo Bibliotecari de la Soborna de Paris: *Les manuscrits latins et le texte catalan des Gesta comitum Barchinonensium* (pl. 574-576) qu'en altra part ha demostrat qu'el redactor d'aquesta famosa cronica va tenir devant com a font principal els Anals de Sant Victor de Marsella; *Las novelas catalanas de Caballerias y*

---

(1) *Ordinaciones y Paramientos de la ciudad de Barbastro* Zaragoza 1905.
(2) Any VII (1907) pl. 1-47, 211-220.

«*Tirant lo Blanch*» (pl. 577-583) del conegut professor Adolfo Bonilla y San Martin; la de Mr. Joseph Calmette *Les documents épistolaires d'archives et l'histoire de la langue* (pl. 545-549) que demana la publicació d'un *Corpus* d'epistolaris catalans. L'historia de la llengua sense la publicació de documents es impossible; la majoría de documents en llengua catalana s'han de publicar, els inventaris, monuments no menos interessants, s'han de publicar per poguer despullar el material llinguístic, fonts molt més importants qu'els monuments literaris. El Diccionari catalá sense la replega dels materials que dormen en epistolaris, registres, inventaris será incomplert. Les observacions tant acertades de Mr. Calmette y'ls seus desitjos haurien de tenir ressó y acceptació. Lo que ha fet el Dr. Rubió y Lluch ab el notable volum dels *Documents per l'Historia de la cultura catalana mitjeval* convindria que s'extengués a tota classe de documents de nostres arxius sobre tot als escrits en catalá; la publicació metódica de documents formant un *Corpus* o un *Monumenta Cataloniae* pels avensos de l'investigació histórica-filológica y literaria es necessaria. Les investigacions históriques no estan pas gens enrera per empendre la continuació de l'obra d'en Pujades P. Villanueva, Ripoll y Campmany.

Qüestions d'ortografía catalana de D. Pompeu Fabra (pl. 188-219). I LA LLETRA *h*; II LA *l palatal*; III LA *r* MUDA; IV L'ACCENTUACIÓ GRÁFICA; V LA LLETRA *ç*; VI VARIA.

En P. Fabra es el qui més s'ha preocupat per l'unificació de l'ortografía catalana. (1) En el Congrés de la Llengua hi assistí senyalant marcades orientacions y presentá la comunicació del títol precedent. L'ortografía y la lógica no poden arrivarse a entendre, una o altra ha de transigir. La fonética y l'etimología no poden aprimarse fins al derrer fil en cuestions ortográfiques. La *h* no representa cap so, si volem una grafia purament fonética l'hem de suprimir. Si volem agermanar l'ortografía ab l'etimología y la fonética l'hem de conservar; com la Tradició la conserva. Si's va a la supressió de la *h* topem ab la tradició tant arrelada en el renexament metex. El tenir l'escola castellana y'l castellá que conserva la *h*, la manca d'ensenyansa en catalá dificulten aquesta supressió que si es lógica foneticament no ho es historicament.

Axís com no podem senyalar una etapa on s'acabi'l llatí y comensi'l romá sinó qu'es una successió continua; tampoc hem de voler trencar aquesta tradició tant arrelada; en aquest cas fem injusticia a la fonética y donem raó a l'historia y a la tradició.

Allá on la *h* no es etimológica té tota la raó en P. Fabra de rebutjarla i s'ha de procurar desterrarla. Per denotar la pronuncia dissilábica no's fa necessaria ni l'accentuació ni la colocació del guiónet com observa en Fabra. Conservació de la *h* incial, supressió de tota altra *h* per no esser ni etimológica ni fonética, aquesta ha d'esser la reforma.

II LA *l* PALATAL. No hem de quedar de subjectar a la fonética la grafia d'una paraula sabia per havero fet el castellá. La -LL- devé *l'* en catalá; en una serie de paraules sabies ha vingut *l*: *colegi inteligencia*; no *-ll-* com creu

(1) *Ensayo de catalán moderno. Contribució a la Gramática de la Llengua Catalana* 1898.

en Fabra; d'aquí que no tenim cap necessitat d'introduir la grafia -l-l- *col-legi intel-ligencia.* D'aquí una simplificació en la cuestió de la l palatal.

La *l'* procedex ademés de LI -CL- PL- GL- y d'aqui va comunicarse a -LL- y L- la palatalisació dels dos primers cassos es comú a les llengues romanes, GL- PL- pot ser també. -LL- > *-l'-* es propi del catalá y castellá L- > *l'* del catalá y lleonés. La *l'* qu'en antic catalá ens surt ab la grafia *gl, yl, ly, il, li l* pot quedar molt bé ab la grafia *ll* sense que s'origini confusió si representem la -l- y -LL- en paraules sabies per *l.* L'analogía ab la grafla *ny* no té res que veure llavors tambe hauriem de representar *gei* per *dy,* o *gy* lo que continuaria les complicacions.

Si i han dialectes que tenen *y* CL, LI, no es raó suficient per desterrar la *ll* com a signe de *l'* mes que més cuan la parla de Barcelona no té aquesta (1) *y* CL, LI com tampoc el francés ha substituit per *y* sino que guarda una grafia molt més inconsecuent que la nostra si bé més conforme a la proposada per en Fabra. La nova grafia devindría una complicació, més a més de no esser un signe fonétic ni etimológic. Si les altres llengues romanes distingexen els resultats de CL LI de -LL-L- es que son diferents cuan en catalá son iguals. El so *l'* no pot tenir una grafia histórica perque'l llati no'l conexía, ens queda pendre una grafía tradicional o fonética, aquesta no pot ser per haver d'inventarse un signe, de les grafies tradicionals la més raonable es la *ll.* El poble que té en part *y* CL - LI té encara conciencia de la procedencia de la *y.*

III LA *r* MUDA. La *r* propiament no es muda. A més de les diverses classificacions que fa en Fabra 1) mots que no tenen *-r.* 2) mots ab *-r* en uns dialectes i en altres no. 3) mots ab *-r* per tot, convé no olvidar la fonética de la frase que conserva sovint la *r* que devé *-r-* cuan si es final se pert. Aquest fenómen pot observarse en el catalá de Barcelona *anarəkázə mənjarayóli* al costat de *bul'aná, tincdefé.*

IV L'ACCENTUACIÓ GRÁFICA. Aqui entra la cuestió si l'accent ha d'esser expiratori o destinat a senyalar el só de les vocals, o una barreja dels dos. Pendre l'accent en catalá per senyalar l'overtura de les vocals porta una serie de dificultats qu'en Fabra metex regonex. El tractament diferent de la del É y Ó en catalá oriental del occidental y valenciá, es un obstacle molt fort per l'introducció justificada del accent com a medi de senyalar l'overtura de les vocals. Llavors no tindriem l'unitat, ni sería possible la lectura de textes en altres dialectes y difícil per l'us del accent metex. Si podiem parlar d'un centre d'on surtin la vida nacional catalana, com a Fransa tením Paris, sería fácil introduir aquest sistema ab l'auxiliar de les escoles, altre capítol difícil de resoldre mentres no siguin bilingües o millor catalanes. Valencia y Mallorca son avuy nuclis de vitalitat propia que tenen la seva esfera d'acció. En Fabra diu qu'está estudiant fondament aquesta cuestió de l'accentuació referent al senyalament de les vocals overtes i tencades, pugui trovar una solució difinitiva ben aviat.

V LA LLETRA *ç.* L'introducció de la *ç* en l'ortografía catalana es la creació

---

(1) *l'* *-cl- li* en catalá sembla qu'es una regressió.

d'una dificultat ortográfica més. El tractament de -TI-, -CI-, CI-, CE-, -CI, -CE es molt diferent del castellá; aquest tenía tota la raó de conservar una grafia histórica si bé encara no esta resolt el seu valor, probablement el de *d*, en els antichs documents (1), Aquesta grafía el castellá no l'ha conservada sinó que ha prés la *z* per representar el seu resultat. Si en catalá de les fonts de la *z* castellana (antich catalá y castellá *ç*) tenim com evolució *u* o res, no hem de volguer introduir una grafía qu'historicament ha perdut la seva justificació i foneticament equival a la *s*. aquest ja'l tenim, en els cassos que no devé *u ce- ci-*, en el sigle XIII com pot comprovarse per les grafies equivocades abundants per cert a n'aquesta época. La conservació de CE- CI- no es fonética pero es etimológica sensacionada per la tradició y comú a les llengues romanes.

VI VARIA. Es molt clara y interessant l'exposició que fa en Fabra sobre la grafia de la *b* y *v* en catalá. (2) La distinció entre paraules sabies y hereditaries y es indispensable com també les noves formacions; aquí ni's pot esser solament fonetista o etimologista; s'han d'agermanar.

Les grafies *-tj*, *-tg*, *-tx*, *-ig* representen un so solament aquestes grafies ni son históriques, ni fonétiques ni etimológiques. En antich catalá la *g* havía de representar aquest so. Perqué no pot admetrers la grafía *tx* paralela a *x* = *ch* francesa que totom admet. Aquesta grafia no porta cap complicació en el seu us.

L'habitut de posar *i* entre *a*, *e*, *o*, *u* y *x* = *ch* francesa es una dificultat més per la grafia del catalá, qu'en la major part del seu domini té *x* y no *i*b, y qu'allá on entra no es més qu'un so de passatge a la *x*; cuan tenim *x-* no s'escriu pas may la *i* y tenim el metex so en *xay*, *xato*, *xinxó*. Les regions que tenen *ix* de -ps- -cs- al usar la grafia sola *x* ja pronunciarán *-ix* p*éix*. La substitució de X per *gz* cau sobretot en les paraules sabies, d'aqui que no sembla raonable l'introducció d'una nova grafía *egzemple egzercit*, etc. Em cambi allá on devé *x* (devant consonant y en alguns altres cassos podem admetre be la grafía *ss aussiliar*, etc.

Sovint els estranges ens han criticat per la falta d'unitat en l'ortografía, per no poguerse apreciar el valor de les grafies. Cada día hi han discussions entre nosaltres sobre l'ortografía que s'ha d'emplear, lo que retreu a molts d'escriure en catalá. Una reforma es indispensable y ningú com en Fabra l'ha sentida aquesta necessitat y ningú com ell ha contribuit a satisferla esmersanti bona part dels seus trevalls llingüístics. Una unificació on se solventin les principals cuestions s'imposa. Una ortografía unificada qu'acceptin incondicionalment els peridóics qu'han de ser els portaveus de l'ortografía per anar diariament a caure a mans del lector y que pugui ensenyarse a les escoles on avuy hi té entrada'l catalá, es indispensable. Ha d'esser cuestió de sacrifici y bona voluntat per part de totes les tendencies, bona voluntat de tots. Com ja s'ha dit, ab la redacció d'unes regles d'ortografía clares y senzilles, sacrificant opinions oposades (ja que tota ortografía ha de tenir inconsecuencies) acompanyant a aquestes regles un diccionari ortográfic y ab una edició d'uns cents mils exemplars per posarne un en cada casa catalana el problema de l'ortografía catalana quedaría resolt.

ANTONI GRIERA.

---

(1) vid. Subak: Zeitschrift für rom. Philologie XXX, 161; Horning: *Ib* XXIV; Ford; Sibilanten 1900; Sarolhandy: Bulletin Hispanique IV, 213; Hansen: Spanische Grammatik pl. 55.
(2) vid. Parodi Romania XXVII 178-240.

Flors o autoritats tretes de les Epístoles de Sèneca (1)

De les *Epistolae ad Lucilium*, sens dubte l'obra més escampada de totes les de Lucius Anneus Seneca, se'n conserven a la Biblioteca Provincial y Universitaria de Saragoça dos Mss. catalans.

L'un, que pertany al xv^en^ segle, es descrit a la pag. 206 del «Anuari del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Anticuarios» (any 1882) com se segueix:

«*Epístolas de Séneca en lemosin* (!)—Folio perg. (num. 1279) Manuscrito de la segunda mitad del siglo, con 70 hojas sin foliar de pergamino y papel, escritas á una columna en bellísima letra redonda. Las rúbricas son rojas, y de colores varios las iniciales. Comienza el códice con una hoja en blanco de papel y después sigue otra de pergamino, en la cual empieza ya el texto, sin título alguno, con las siguientes palabras. «Aquesta es la primera letra que Seneca fa a Lucil lo qual era stat tramès per la cosa publica de Roma, a regir, Sicilia» Y después de algunas reflexiones que ocupan los tres primeros fólios escritos (á la vuelta del último también hay algunas apuntaciones posteriores al códice) comienza en el cuarto fólio la primera epístola de Séneca, continuando los demás hasta la XXIX inclusive (*De Marcellino nostro*) con que da fin la obra del filófoso cordobés. Pero como aun restaban cerca de seis fólios en blanco, se han llenado con la «carta del Rey D. Juan á su hijo el rey de Castilla cuando estaba muriendo» y con varias sentencias notabilísimas de escritores sagrados y profanos. La encuadernación es moderna y sumamente bien tratado el volumen».

Aquest Ms. havía sigut proprietat de la casa del marquès d'Aytona segons tradició conservada a l'esmentada Biblioteca, sense que altrement hajam pogut obtenir cap comprovació escrita de tal procedencia.

L'altre Ms. qual text presentem are imprès per primera vegada, es un aplech de «FLORS O AUTORITATS» tretes de cascuna de les 124 epístoles que formen el total de les trameses per Seneca a Lucil. El codex relligat en moderna y vulgaríssima pasta ,y registrat: N. 1122—n.º 147, 6-2, consta de XXXVII folis numerats de paper de fil (filigranes de *la ma y l'estela* y del *cap de bou*)

(1) Reproduim la nota bibliogràfica, deguda al Sr. D. Lluis Faraudo, d'aquest text publicat en el nostre ultim número, y del que va tenirse que suprimir per excés d'original. D'una y altre plegats, s'en ha fet un tiratge de bibliofil en 15 exemplars de paper Japó.

mesurant 275×195 m/m escrits a dreta ratlla de lletra de bell tall de les primeries del XVen segle o de les derreries del XIVè. Al devant del volum hi figura enquadernada una fulla de paper ab la següent certificació:

«Nos Don Gaspar de Castro y Pinos Conde de Guimerá, Vizconde de Evol y Alquerforadat por la gracia de Dios Hacemos Fee y Verdadera Relación que este libro manuscrito de Papel que son flores de las Epistolas y Provervios de Seneca traducidas en Catalan y primero de latin en frances el qual aunque esta imperfeto por faltarle algunas ojas le estimamos en fin como cosa de tal fuente como la de Seneca y decimos que le hallamos en nuestro Castillo de la Villa de Guimera entre las escrituras que se hallaron en el Archivo que alli tenían los Señores de nuestra Casa y porque se tenga noticia de su Principio mandamos hacer la presente Relacion de mano agena firmada de la nra. en Frescano a 16 de Mayo 1621. *Signat y rubricat*: El Conde de Guimera».

Abdos Mss. no obstant llurs diferencies d'édat, de contingut y de procedencia, tenen de comú l'identitat absoluta dels epigrafs que encapçalen cascuna de les epístoles de les que venen a constituir-ne sengles arguments, y això fa creure que puguin dits epígrafs esser copiats de l'un Ms. a l'altre o abdos d'un tercer, naturalment més antich, entre'ls molts que no es aventurat de suposar que's degueren confeccionar en aquell temps. Efectivament, fou Seneca un autor que meresqué sempre l'estimació de la gent savia fins en el període més tenebrós de l'edat mitja, essent honorat a tot arreu quan els altres, comptant-hi al mateix Ciceró, se veien obligats esperant les lluhors de la Renaixença que devía incorporar el classicisme grech-llatí a les literatures nacionals de l'Europa. D'aquest fet y pertocant les lletres patries y el text de les EPISTOLES, sens comptar altres obres de Seneca, en son bona prova ademés dels dos Mss. descrits, el conservat a la Biblioteca Nacional de Paris (Morel-Fatio, n. 82 (1)) y els fragments que se'n troben al Ms. Burney (n. 252) del Museu Britanich. La noticia que de la versió catalana de les EPISTOLES dona l'Ot Denk (2) (pag. 157) se refereix ben segur al text de Paris.

El nostre Ms. malgrat la declaració del comte de Guimerá, no está mancat d'un sol full com podem constatarho per la foliació sens solució de continuitat, per la numeració de les epistoles, per la redacció del començament, y encara més per la de l'acabament clos ab la traducció gaire be literal de la derrera sentencia de l'original llatí. De lo que si está mancat, es d'un criteri uniforme en la notació dels primets mots de cascuna de les epístoles llatines al costat dels numeros respectius de les traduides. Aquesta notacio cessa a la LXª per rependre-la a la CVIIª cessant novament a la CXXIª no sens suprimirla a la CVIIIª; emperò al rependre la colocació dels mots inicials atribueix a la XCVIIª (*Erras, mi Lucile, si existimas*) els de la LXXXIXª (*Rem utilem desideras*), seguint ja ab l'ordre transmudat an aquesta tenor fins a la CXXIª. Les epístoles LXXXVIIIª y la següent tenen, per semblant, entrecambiada

(1) *Bibliothèque Nationale—Catalogue des Manuscrits Espagnols et des Manuscrits Portugais* (Paris 1892).
(2) Einführung in die Geschichte der altcatalanischen Litteratur (München 1891).

llur numeració. Com tals coses, no afecten a l'essencia de l'obra, ho deixem tot en la confusa faisó que ho havem trobat.

Mes sensibles son els defalts intrinsechs del text. Abans de tot val a dir que la tria de les sentencies dins de cada epístola, decela en el traductor francès una gran desigualtat de propòsit, car moltes vegades no fa sinó retallar fragments merament descriptius y desproveits d'una conclusió moral o filosòfica netament formulada com cal en un sapienciari com el present. El desconegut traductor catalá, si be té en sa favor la modestia quasi humil palesada al pròlech, encara pitjora l'obra del francès al qui no sempre ha comprès bé, composant sovint frases absolutament buides de significació, y deixantse influir prou servilment per arrivar a cometre algún galicisme sintáxich aital com: *Que's que tu fasses, guarda't...* etc.

Quant al lèxich del Ms. es molt pur y de bona sabor de l'edat d'or de la llengua; per això solament mereixería d'esser conegut el nostre text si no hi hagués a afegir l'interés que enclou per interpretar els principis d'un gran clássich de l'antiguitat.

Les errades de tota mena formiguejen per mig el Ms. tant les d'ortografía com les de puntuació. Aquésta es tan irregular que'ns havem vist obligats a reformarla de cap y de nou per fer possible la lectura; no així l'ortografía que respectem en tota sa arbitraria varietat, limitant-nos, això sí, a tancar dins parentesis o claudators respectivament segons fan a suprimir o adicionar, aquelles letres y paraules indispensables per obtenir una mínima lliçó intelligible sens en rès desfigurar el text.

F.

Versos catalans inèdits

Com a tals considerem els que's transcriuen a continuació, vistos en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de Paris (Nouv. acq. lat. 200) de 34 folis de paper de 217×140 mms, y lletra de comenaçment del s. XVI, que comensa en son foli primer ab un: *Tractatus de cerimoniis in celebracione misse necessario observandis.* (1)

Ocupen desde'l foli 14 v. fins al 17 recto.

En els fulls següents, s'hi troben diversos tractats en llatí.

Fol. 17 v.: *Quomodo potest fieri deprecatio in primo memento canonis misse pro vivis...*

Foli 18: *Cum universa sacramenta tempore interdicti sint proibita per canones et constitutiones sacri concilii Terrachone, et sit dubium an liceat clericis hec que sequntur exercere et ministrare, dico quod sic. .*

Foli 19: *Ammonicio beati Ancelmi ad mortem propinquis* seguit, de diversos tractats en llatí.

Foli 30 vº: *Incipiunt multi versiculi boni.* (Pera donarne una mostra n'extreyem d'entre ells els següents: «Si vis habere pacem, refrena lingua locaucem—Est homo morósus, sapiens, dives et generosus.—Non esset fortuna, si semper remaneret una»).

Fol. 34: *A dona qui vage de part, quant haura durat massa, algun prevera digali a la orella dreta aquests versos ab bona devocio.*

La primera de les tres obres que publiquem, es un conjunt de máximes desigualment versificades (unes en noves rimades) de carácter popular o millor dit vulgar.

La segona, es una curiosa classificació dels fruyts, escrita en versos que volen ser apariats de 14 sílabes, encara que a voltes resulten més llarchs. Finalment la derrera composició sembla un fragment d'una obra de major extensió. Está escrita en versos de 5 sílabes, contant a l'italiana, rimant els parells, que son tots aguts.

No per el seu valor poètich, sinó més aviat pera proporcionar materials pera l'estudi de les nostres poesíes populars, en la época de la decadencia, es que publiquem aquests versos.

---

(1) Manuscrits latins et français ajoutés aux fonds de nouvelles acquisitions pendant les années 1875-1891. Inventaire alphabétique par Léopold Delisle—Paris 1891—p. 412.

Foli 14 v.º Bona fe es morta
Veritat se deporta
Ja may no fare be
Pus es morta bona fe.
Capella sens scientia,
Aduocat sens consciencia,
Jutge sens raho,
Porten lo mon a perdicio

Lo que haure dat per amor de Deu
Se sera meu;
Lo que haure menyat e begut
Me haura sostengut;
Lo que m haure vestit e calsat
Me haura honrat;
Lo qui m romandra
No m se de qui s sera

L ome joua qui molt procura
A son cors a delitar,
Raho es segons que m par
Que quant es vel que pas fretura.
E cell qui ab bona cura
Com ho pora sostener
Lo treball li n es plaser,
Pot montar en honor pura.

ELS FRUYTS SABOROSOS

Fol. 15 Deu ha creat e fet tot quant es de nient
compost e ordonat ab cascun alament
Aygue, terra, foch e ayre per ver
en totes creatures ha de aquests quotra auer,
Cor viure no porian ne gens profitar
si y falia la hu, axi ls fa deu obrar
Per iiiij. temps del any que axi son ordonats
los dos son calt e fret e los dos son temprats.
Al calt diu hom stiu e al fret hyuern
en lo qual molta pobra gent de fret desteny.
Dels temprats primauera es lo comensament,
l eltumpna ve derrera l estiu per compliment.
Tot aço ha Deu fet per que hom se n seruis
mes ha fets molts bens fruytes per indiuis
Los quals volc que en sert nombre fossen posats
e ab moltes natures composts e ordonats
De diuerses sabos per mostrar son saber
per que hom deu a tal mester loar e son poder
Totes voltes que hom ne menge e ls vol odorar
o que ls vulla tenir o ls vulla mirar,
car tot quant ha creat es merevellos
don son de tal senyor ell veure desiyos.
Perço a laor sua vul alre a tuyt dir

com li plague los fruyts en xxx.ta diuisir
So es tres dezenes qui denotan trinitat
e en caschuna dezena ha rey per dignitat.
Les .x.u an tal natura que n pot hom tot menyar
lo dins e lo defora que no n cal res lensar
E les .x.u lo defora e lo dintra lexam
e les x.u menyam dintra e lo defora lensam.
De les primeres .x. la figa borguissot es la Regina
que es saborosa fruyta e molt plasent e fina
Les .viiij. apres son axi com ben porets veser
la pera que es fort bona e de molt gran plaser
E la poma ben dolça que es ben odorant
lo ponsem qui es molt cordial e flayrant
E limons qui son bons a crexer l epetit
e rahyms per menyar e fer vi per profit
Codonys per fer confits que es cosa medecinal
serues axi meteix es fruyta cominal
Mores son assats bones en pocha quantitat
arbosses sian dades al pages anerbat
Car lo fruyt e la fulla son bons contra veri
en temps de pidemia, que vn metge ho dix a mi

Dels fruyts que menyen de fora e lexan lo pinyol
lo rey es lo precech car Deu aixi ho vol
En apres lo datil qui es fort saboros
es amich de natural calt e profitos
Albercoch ben madur es bo que ve en lo Maig
sa qui l pren en deju ab vin grech que io se quin sab
Cireres de sabia e les mes son garrofals
son molt bones car lo fahenes ne perden los iornals
Poma precech es bell e prou bo a menyar
e prunes son bones e sanas a malalts a dar
Oliua es bon fruyt de que hix gran profit
e serueix a menyar e a cremar de nit
Ginjols veig que es fruta prou jolia
e lo lado es dolç si pinyol no hauia
Le nespla no val res sino quant es podrida
(fol. 16) le guille le descloha quant no u troba per la vida
Dient no mi do pus que mala viandasse era,
mas si ni hagues ella n menyare volentera.

Dels x que hom menge lo gra dins per lo millor
e lansa lo defora que ha molt mala sabor
Es lo cap de tots e regina la urelgrana
fruyta de gran profit saborosa e sana
E amelles que be n puch dir e no fan oblidar
car en diuerses causes hauem de ellas a vsar
Les nous en medecina molt bona fruyta es
mas segons que m declina mes val .j. que tres
Pinyons son saborosos e plasens a menyar
los festuchs son calts que venen d altra mar,
Auellanes torrades fan bona retentina

Castanyes molt vsades lo ventrell se n squiua,
Glans natura humana les menge ben atart,
als porchs a qui son bones io ls leig la mia part,
Teronges han bon such e es a tuy plasenter
que n mengen Rey, Comte, baro e caualler,
E trobe n hom d estiu e d iuern atratal
perque m plau tal fruyt car es cominal
Mes que vn altre que n es de que no mengi may
ço es fage de bosch que mes menyar ay
No m es fruyt agrados perque sert no m plau
si may de aquest ne trobes mengelte si t plau
Car io m vul ab los altres fruyts deportar;
Deu me n tinga bastat puys me vulla donar
De aquell fruyt saboros appellat fruyt de vida
e m do en paradis la sua gloria complida
AMEN

fol. 16 v.º Si be t mires be t veuras
Si be t veus conexer t as
si be t coneys saui seras
Si saui es tu pensaras
En temps passat com viscut has
E pense be de pas en pas
La gracia que haguda has
Del garreyar que tu fet has
En lo teu temps segons dit has
Loant te fort de molt trespas
Que en la guerra tu sert fet has
Molt hom nafrat per lo teu bras
Merexent ne portar vn las
En lo teu col qui alt penyas
E vehent te en tal trespas
Lo sant Benet inuocat has
(col. 2.ª) Ell aiudant tu portaras
habit negre e sostendras
A Monserrat molt poch solas
E per semblant votat li has
Que per tostemps aqui viuras
E nostra dona hi seruiras
E castadat li votaras
Per que de fet jurada l as
Pregant molt hom per tu pregas
Que professio en tu passas
Per amistats gonyat ho has
Que professio haguda has
Perço portas lo teu cap ras

Lo primer any humilitats
ffeyes tantes que ls contentas
(fol. 17) Semblant anyel suau e las
Mas ara es vn leonas
En tots tos gests e tot quant fas

Breueyant fort tot la hon vas
Don diu tot hom veus quin porcas
E reganyant com vn cauas
Cert no m content del que tu fas
Per no mes dir tu seruaras
Tot lo meu dit que trobaras
De qui auant tu t lexaras
Del moteyar que n lo cor fas
E scilenci tu hi tendras
E de negu no t curaras
Si no n l ofici que fer has
(2ª col.) Aço fahent cert tu hauras
En lo dit loch pau e solas
En paradis tu entraras
Si no n infern ab satanas
Ali sera lo teu cap mas
Mes si tu t vols castigar t as
Don per tot hom ben dit seras
Si creurem vols no arraras
Amen

F. V. T.

Inventari dels bens que foren de la marmesoria del rey Martí II de Sicilia

(† 25 JULIOL 1409)

Entre'ls fons manuscrits ingressats darrerament en la Biblioteca de l'*Institut d'Estudis Catalans*, hi figura un quadern de paper de 16 pp. (300 × 225 mm.) que conté l'inventari que's publica a continuació dels bens de la marmesoría del rey Martí II de Sicilia, mort sense legítima successió, com es sabut, a Caller, el 25 de juliol de 1409.

L'inventari careix de lloch y data y sols en el full 1 porta aquesta inscripció, que'ns aclareix la procedencia dels objectes que s'hi anoten: *Hec enim bona fuerunt manumissorie illustrissimi domini Martini bone memorie regis Sicilie»* A peu de plana, y en lletra molt petita, s'hi llegeix: «*Debetur salarium huius translati per venerabilem Ferdinandum Dominici, Galcerandum Sabaterii et Raymundum de les Planes, qui ipsum requisiverunt fieri*».

El rey Martí de Sicilia feu testament a Caller el 24 de juliol de 1409, que's conserva en el nostre Arxiu de la Corona d'Aragó (pergamí n.º 454 de D. Martí I), y en ell nomena hereu universal al seu Pare, el rey d'Aragó. En una cláusula d'aquell document, se declara especialment que les joyes han d'entregarse ab inventari an aquell rey.

El que publiquem es molt més modest que'l que va ferse a la mort de l'ultim sobirá de la nostra dinastía. Per altra part, segurament que la major part dels objectes que se detallen en el nostre, se trobarien també compresos en l'altre, publicat com es sabut pel S. Massó y Torrents (*Revue Hispanique*, XII).

Robes y objectes de capella y copes, pitxers y altres recipients d'argent, ricament decorats molts d'ells, constitueixen el nucli principal d'aquest inventari. Les descripcions de les peces d'orfebrería es bastant detallada y permet ferse cárrech de l'importancia d'algunes d'elles, adornades ab esmalts de les armes de Sicilia. El rengle de robes liturgiques (casulles, capes, dossers, frontals, etc.) es també considerable.

Hi figuren també, en petita quantitat, una serie d'utensilis d'us doméstich que no deixen de fer efecte pintoresch al costat dels richs objectes que's detallen en el mateix inventari.

No més s hi troben tres draps historiats: un ab les histories de Judith y Holofernes; l'altre ab les de Godofré de Bouillon y un tercer ab *istoria de un torneig e de una dansa,* aquest últim de considerables dimensions.

Finalment hem de fer menció dels llibres que apareixen en aquest inventari. Hi son en primera linia els llibres liturgichs (missals, oficiers, antifoners, etc.) Hem de senyalar una *Suma* de S. Ramón de Penyafort; una *Suma de colacions* en catalá; unes *ordinacions de casa del rey* y un llibre anomenat *Cansoner,* sense que l'inventari dongui cap llum sobre la llengua en que estava escrit. Dos llibres figuren ab aquest títol en la Llibrería del rey Martí d'Aragó:

N.º 165: «Item un altre libre appellat *cansoner* scrit en pergamins ab posts de fust cubert de cuyro vermell sens tancadors, lo qual comença en una carta qui es scrita de vermello «et dicit philosophus» en lo negre «si totes» e faneix «merça mercejan».

N.º 200: «Item un altre libre appellat *cansoner* en francés scrit en perga mins ab posts de fust cubert de drap de seda morisch en que havía pintat alguns cans ab tancadors d argent sobredaurat ab parxa blau de fil d aur, lo qual comença: «qui que faça» e faneix «Jehiro».

Es difícil de saber si algún d'aquests es el que havía pertenescut al rey de Sicilia.

Per fi, ab els llibres s'hi ha d'incloure un cuadern contenint la *manera de la consagracio dels reys* y *una carta que conté la manera de fer cavallers.*

R.

Traslatum est in posse Johannis Ferrarii, notari publici Barchinone

Primo un parell de lansols de li prim sendats acascun cap daur, e de seda.

Item una linia daltar tota listada.

Item una tovallola tota obrada de seda vermella e negra.

Item una vanova de .VII. telas feta a ondes grans sotil.

Item .i. coxi de fluxell cubert de fustani vermel olda.

Item una vanova leuorada ab diverses obres manudes de .VI. teles.

Item un parell de coxins de fluxell ab cubertes de drap daur domasqui oldans.

Item un altre parell de coxins de fluxell cuberts de semblant drap ab altres obratges.

Item una vanova de .V. teles feta a bastes.

Item un coxi semblant dels prop dits.

Item un altre coxi de fluxell ab cuberta de drap daur domasqui olda.

(*fol.* 2 v). Item una vanova de .IIII. telas e miga de li leborada a lausanges el mig delas quals ha rosas e flors de lirs, e dos lahons en la orla de la dita vanova a rondanxes e ha de lonch .II. canas, e dample una cana .V. palms.

Item .I. coxi de fluxell ab cuberta de velut morat sotil.

Item una vanoua de .v. telas stacada.
Item una folradura de cobertor de bordat oldana.
Item un camis de drap de li de prevera ab passament de drap daur veil devant e detras e en los punjets.
Item .I. altre camis de prevera semblant del prop dit.
Item dos canalobres de lauto de altar.
Item dos altres canalobres de lauto de altar.
Item dos canalobres petits daltar.
Item .I. parell de cofres de vet cuberts de drap vermell.
Item un drap de seda blancha en forma de dosser brocat dor.
Item .I. *missal* poch roma ab armas reyals en la primera carte del dit *missal*.
Item .I. llibre poch apellat *missal roma* scrit en pergamins.
Item .I. *psalteri* ab les *ymnes* notat de cant scrit en pergamins de gran forma.
Item altre llibre appellat *officier*.
Item altre llibre apparellat *collector*.
Item altre libre apellat *respons* de gran forma.
Item una capseta dargent daurada en lo cubertor de la qual ha nudrit .I. pera en qui ha stat una crucheta dargent daurada ab cruxifix petita feta a tronchs, e pesa a march de Barchinona .IIII. onzes .III. quarts, .I. argens.
(*fol.* 3) Item una tauleta dargent esmaltada de blau on es lo crucifix qui serveix a dar pau, e pesa al dit march .I. march .III. onzes .II. argens.
Item vna capseta dargent daurat dins e defora en lo cobertor de la qual ha .I. smalt a senyal de Sicilia la qual serueix per tenir hosties, e pesa a dit pes .VII. onzes .I. quart .II. argens.
Item I calzer dargent ab sa patena daurat dins e defora ab .VI. smalts de vert clar en lo boto del mig, e en lo peu altres .VI. smalts, qui pesa al dit march .III. marchs .I. onza, .I. quart .III. argens.
Item una crismanera dargent daurada feta a manera de caxeta ab .IIII. peus en lo cobertor de la qual ha .I. smalt a senyal de Sicilia qui pesa al dit march .II. marchs .VI. onzes .I. quart .II. argens.
Item vn calzer plegadiz ab sa patena de argent deurada de pes de .II. marchs .I. onza .III. quarts, e dos argens a marcha de Barchinona.
Item vna casulla de seda verda ab fresedura daur e ymages.
Item .I. pali e rerapali de seda vert tot brocat daur.
Item .I. frontal de seda verda brocat daur.
Item .III. capas de seda verda ab ymages.
Item .II. delmatiques de drap de seda verda.
Item vna stola de seda verda folrada de terçanell negre brocada daur.
Item dos maniples de seda verda.
Item .I. colar de seda verda.
(*fol.* 3 v.) Item .I. sobre pellis petit olda.
Item I libre scrit en pergamins, e en pla apellat *suma de collacions*.
Item I pitxer dargent daurat ab tres sercols ço es .I. en lo peu, e laltre en lo mig, e laltre en lo cubertor ab .V. torres en cascun sercol en cascuna deles quals torres ha sengles angels daurats ab les ales dargent blanchs, en lo cubertor del qual ha vna aguila dargent daurada ab smalt dintre [a] senyal de la ciutat de Barchinona, que pesa a march de Barchinona .XV. marchs, tres onzes, e .II. quarts.
Item vna cupa ab sobra cop dargent daurat dins e de fora ab semblant obratge del dit pitxer qui pesa a march de la dita ciutat .XI. marchs .IIII. onzes.
Item .I. pitxer dargent daurat ab tres sercols ço es la .I. al peu laltre al mig, e laltre al cubertor, fets a manera de corones, e ha en lo cubertor .I. pinyo de

smalt blau ab .III. senyals de orifayn vermel en camp blanch, qui pesa al dit march sis marchs, vna onza e .III. quarts.

Item vna copa dargent daurada dins e defora ab semblant obratge e senyals del dit pitxer qui pesa al dit march cinch marchs, vna onza, e .III. quarts.

Item .I. confiter dargent daurat dins e defora ab servidora, e ab peu ab .IIII. smalts darmes de Sicilia, ço es vn en la servidora e .III. en lo peu, qui pesa al dit march .X.marchs .II. onzes, e dos quarts.

(*fol.* 4). Item .I. altre confiter dargent daurat ab servidora al peu, e cano de obra embotida ab diuersos smalts, e ha en lo mig del cano .I. pom redo tot leuorat de obra embotida, e ha en la dita servidora .VI. senyals so es .I. ab les armes d Arago, e altre de Sicilia, e altre de Navarra e tres de Palerm, qui pesa al dit march .VII. marchs .III. onzes, e .III. quarts.

Item .I. confiter dargent daurat ab seruidora, e ab peu e cano de obra enbotida, al mig del qual ha .I. pom ab .VI. çanyals smaltats, e en la seruidora ha diverses smalts entre los quals .III. ha .III. ço es de armes de Arago e laltre de armes de Sicilia, e altre de armes de Navarra, e deius cascu dels dits senyals ha dos senyals de Palerm, e ha en lo mig dela dita servidora vna rosa smaltada qui pesa al dit march .VI. marchs .VI.onzes.

Item .I. altre confiter dargent daurat ab servidora, e ab peu gallonat ab .I. pom al m g en lo mig de la qual servidora ha .I. senyal de armes de Sicilia e de Navarra, e en lo peu es smaltat, en lo qual smalt es scrit *Jhesus ante transiens* etc. qui pesa .V. marchs... onzes, e dos quarts qui a rao etc.

Item .I. flasch dargent smeltat entorn e en lo peu de diverses smalts. E ha en lo mig a cascuna part sengles smalts ab ymage de Sant Jordi a caval matant la vibra, e ab lo cubertor smeltat qui pesa ab una cadeneta e ab vna correia de parxe vert platonada dargent daurat qui tot pesa al dit march vnze marchs.

Item .I, gotera dargent daurada dins la qual stan .VII. gots daurats, e ha en lo cubertor dela dita gotera .I. smalt ab armes de Sicilia, qui pesa al dit march .X. marchs .I. onze, e .III. quarts.

Item .I. saler dargent daurat dins, e defora gollonat e smaltat en les vores en lo peu de smalts vn ha scrit *Si ergo me querite sinete eos abire* en lo mig del qual saler ha .I. smalt vert sobre lo qual sta vna ymage nua ab alas qui te .I. (*fol.* 4 v.) pano ab armas de sant Jordi, qui pesa al dit march dos marchs, e quatre onzes.

Item vna cetre de porcellana al peu, nansa, e cubertor dargent sobre daurat sobre lo cubertor de la qual sta vna aguila petita dargent sobre daurada, qui pesa al dit march .I. marc.

Item .I. flasco patit dargent blanch entorn daurat al mig del qual en cascuna part ha sengles smalts ço es armes de Sicilia, e laltre de Fransa ab .I. restell qui pesa al dit march .I. march .III. onzes, e dos quarts.

Item vna copa de crestay quaix redona ab peu dargent daurat en lo qual ha diverses fulles, e flos smaltades, orlada la dita copa dargent daurat en que ha .IIII. figures de homens nuus e es lo sobre cop de porfi orlat dargent daurat e picat ab .I. spico fet a manera de ram de fulles dargent daurades, e flors smeltades, vn ha .VIIII. patronostres de coral fermats, qui pesa al dit march .VIII. marchs ... onzes e dos quarts.

(*fol.* 5) Item dos gorniments dargent daurat per fornir copes de vidra ab les armes de Cabrera, qui pesan al dit march .I. march, quatre onzes e dos quarts e mig.

Item .I. altre forniment de copa ab .III. peus dargent daurat per fornir copes de vidra ab .I. smalt deles armes de Arago, e de Sicilia qui pesa al dit march... marchs, quatre onzes, e .III. quarts.

Item .VIII. culeres dargent blanch qui pesen al dit march... marchs, .VII. onzes, .II. quarts, e mig.

Item vna proaraba de maura ab peu, cercha dargent daurat granat de lletres e ab .I. tinent dargent smeltat en lo qual ha scrir: *Ecce agnus Dei* e en lo sobre cop de la qual ha vna orla dargent daurat, e de sobre ha vna muraya dargent ab smalt vert, en lo qual sta .I. servo dargent daurat,qui pesa al dit march .VII. marchs, sinch onzes, dos quarts e mig.

Item vn tallador gran dargent daurat dins e defora qui pesa al dit marchs .VIII. marchs, vna onze, e dos quarts.

Item vna coltellera ab quatre coltells e .I. ganiuet ab sa beyna gornida dargent daurat en lo qual ha quatre smalts ab les armes de Bages, cascuna de les quals te senglas angells en les mans ab .I. cordo daur e de seda, e en lo cubertor ha .I. smalt ab les armes de Bages, la qual beyna gornida pesa sensa los dits coltells e gavinet al dit march .VII. marchs, vna onze.

Item vna spasa darmas ab pom, manti e erchera de ferro cuberts daur. E ha en lo pom senglas smalts ço es (*fol.* 5 v.) .I. ab les armes dArago ab lo camp blau, e ab la croheta blancha, e laltre ab les armes dArago ab barres vermelles, e grogues. E en lo manti ha dos senyals semblant dels dessus dits, la qual fo astimada per los dits argentes que y havia entorn (sic) sinch marchs daur de ley de .XX. quirats.

Item vna creu dargent daurada ab diverses smalts ab .I. crucifix qui pesa sis, marchs, e .IIII. onzes encamerat ab lo fust. E fo stimat per los dits argentes a .IIII. marchs e .VI. onzes dargent.

Item vna custodia dargent daurat ab peu e cano ab .I. pom al mig. E ha sobre aquella vn pinyo smaltat de vert ab .III. senyals de les armes de Sicilia en lo qual sta vna creu poque tota plana qui pesa al dit march dos marchs .VI. onzes, e dos quarts.

Item I ansenser ab cadenes fornides dargent blanch qui sens lo grasol de leuto un sta la brasa, e abatuda la ronya, pesa al dit march tres marchs, dues onzes, e dos quarts.

Item vna naueta dargent blanch ab les suatgeres daurades ab dos smalts deles armas de Arago e de Sicilia qui pesa ab la cullera dargent .I. march .VII. onzes, e .III. quarts.

Item .II. canadelles dargent daurat ab nanses e cubertos qui pesa al dit march .II. marchs .III. onzes, .I. quart.

Item .I. canolobret dargent blanch qui pesa al dit march .I. march e .IIII. onzes.

Item .II. canadeles dargent blanch ab nanses (*fol.* 6) e cubertos qui pesan al dit march .I. march vna onze, e .III. quarts.

Item vna scalleta dargent ab batall de ferro qui al dit march pesa, abatudes dues onzes per lo dit batall de ferro, .II. marchs, .VI. onzes, e .III. quarts.

Item .II. taules dargent en cascuna deles quals ha .V. ymages embotides ço es en la vna de sants, e en laltre de santes. Es stat stimat largent de abdues les dites taules .XX. marchs.

Item .VI. taules de fust obrades de obra de musica antigues planxades en les orles daquelles dargent daurat ab armes de Arago e de Sicilia, es stat stimat lo argent de totes unes ab altres .VII. marchs e .IIII. onzes.

Item vna ara de pedra orlada dargent lo qual argent es stat stimat .IIII. onzes.

Item vna caldereta ab .I. salpesser dargent blanch pesa .I. march e vna onze.

Item una paleta dargent qui servia a canalobre, pesa vna onze e mige.

Item pesa largent qui fo lavat de les cubertes de cuyr qui eran parament de dos cavalls .XV. marchs.

(*fol.* 6. v.) Item .I. copa ab sobre cop de crestay gornida daur en lo sobrecop de la qual ha .VIII. balaixs e .VIIII. saffirs, e .LXVIIII. perles. E en lo peu de la dita

copa ha .xv. balaixs, e .xv. safirs, e .xxxxiiii. perles la qual copa stá en .i. stoig de cuyr.

Item dos libres, lo hu dels quals es appellat *officier* scrit en pergamins lo qual comensa: Recordare domine, e faneix: intima celesti; e laltre ha nom *officier* scrit en pergamins e comensa: salva sancta parens, et finit: pro nobis.

Item .i. parament de cambra ço es dosser, sobre cel, cortina de paret e cubertor fet ales armes de Sicilia de valut de grana e de fres dor de Colunya, e ab les aguiles de volut negre perfilades de fil del dit aur en camp de fill de argent de Colunya, e ab .ii.es cortines corradisses de terçanells vermells e grochs fets alas dites armes ab les aguiles de terçanell negre perfiladas del dit fil daur en camp de terçanell blanch, tot folrat de canamas blau, e .iii. cubertes de coxins semblats dels dits paraments.

Item duas cubertes de coxins de seda en camp blau fets a .iiii. vies, les dues divisades aguiles dor, e les altres dues vies sembrades de roses de fil dargent.

Item vna (*fol.* 7) alquela de drap de managues de alcandora de seda blancha barreiada per lonch e per traves de altre seda pus blancha brodada de diuerses brots, papallons, legostres e clavells, orlada de terçanells vermells ab diverses fullatges ab la divisa del rey Martí dArago, ab corones dobles ab floquedura de seda de grana ab senyals ales armes de Sicilia, e de Arago.

Item .i. parament de lit fet de drap de seda lauorat a diverses obratges de diverses colors, en qui ha algunes vies de letres grogues morisques en camp vermell, son dosser, sobre cel, cortina de paret e cubertor folrat tot de canamas vert, ab dues cortines corradisses fetas de tafatans grochs e vermell a manera de reyal.

Item .i. casula de velut blanch forlada de terçanell vermell ab fresadura de savastres dor ab senyals dArago, e de Sicilia.

Item .ii. dalmatiques semblants de la dita casula.

Item .ii. stoles e dos maniples e dos colas del dit velut folrat tot de terçanel vermell.

Item .i. frontal daltar de drap de seda blava ales armes de Sicilia, e altres obratges dor ab floquedura de seda blancha, verda, vermella, groga e negra.

Item .ii. cortines de seda de diverses colos poques de oratori, leuorades de diverses obratges.

(*fol.* 7 v.) Item .ii. altres cortines de drap de seda listades dor, squinsades, ab les orles de atzaytoni blau del tauris, sembrades de diuerses steles de fill daur.

Item .i. dosser de oratori de drap de seda vermell ab les orles de sendat vert folrat de canamas blau tot olda.

Item .i. capa de velut blanch orlada de seuastres daur ab senyals de Sicilia e de Arago.

Item vna altre capa semblant dela prop dita.

Item vna altre capa semblant de les dessus dites.

Item vna altre capa de velut blanch menys dorles de fres daur, exceptat lo capero daquella en lo qual ha orles daur.

Item vna capa daur ab fresada un ha figures de apostols, e alguns fullatges.

Item .i. grimial de domasqui blanch ab .iii. senyals al mig, ço es dos de armes de Arago e vn de Sicilia ab floquedura baix tota daur.

Item .i. ara de altar, e dos stoigs de corporals obrats daur e de seda de diverses obratges, e en la .i. ha dos senyals armes de Sicilia. E sis corporals e .i. cobertor qui sta demunt los dits corporals, en lo qual ha .i. aucell dit pellica.

(*fol.* 8) Item .i. camis de drap de li ab pasaments vermells.

Item vna capa de drap daur ab lo capero vermell.

Item vna touallola per feristol de drap blanch de seda brocat daur, folrada de tela verda.

Item vna capa de drap daur vermella ab floquedura de seda de diverses colors entorn peus.

Item .I. pali de drap daur luques ab lo camper blau folrat de canamas blanch.

Item .I. frontal de seda, e daur ab .XXI. ymages de sants e ab floquedura de seda de diuerses colors.

Item .I. pali de velut blanch ab senyals reyals de Arago e de Sicilia folrat de tela blancha.

Item .I. altre pali o repali semblant del prop dit.

Item .I. frontal de seda e daur ab floquedura de seda vermella, blancha, verda, e groga ab .XV. figures dangels, e de leons, e de grius.

Item .I. altre frontal de seda e daur ab flocadura e botonadura instoriat de .XII. instories de Jesucrist.

Item vna casula de velut datxe negra ab vna fresadura dor de Colunya folrada de cotonina blaua.

(*fol.* 8 v.) Item vna capa de mito blau folrada de tela blaua ab fresedura dor e de seda.

Item vna capa de diasprer blanch o porpra ab fresadaur dor e de seda ab .I. poch dargent dauant, e es oldana.

Item .I. pali de velut negra datxe ab orles de velut morat ab listes blanchas, e vermells, e vna creu en lo mig de fres daur.

Item I casula de drap daur ab lo camp blau ab fresadura de seda ab flors de liris daur, folrada de tela blaua.

Item vn dosser de drap daur ab lo camper blau folrat de tela verda be olda.

Item dues dalmaticas de drap daur ab lo camp blau ab fresadura de seda de diuerses colors, ab flos de llir daur folrades de cotonina blava.

Item duas dalmaticas de drap demito blau ab fres daur folrades de cotanina blava.

Item .I. capa de drap de mito blau ab fresedura dor e de seda, folrada de cotonina blau.

Item .II. stoles, e .III. maniples, e dos collars dels dessus dits vestiments blaus de mito.

Item .II. stoles, e .III. maniples, e dos collars de (*fol* 9) drap daur tot folrat de terçanell vermell e dos sinyells de camis de fil blanch, e es tot olda.

Item .I. touallola de feristol feta de velut vermell desfolrada sens gorniment.

Item .I. pali de drap dor en camper uermell orlat de terçanell negre ab corones dobles, e senyals reyals folrats de tela blaua.

Item .I. sitial de drap de seda morisch ab letres grogues, orlat de terçanells groch e vermells a manera de reyal, folrat de tela negra.

Item vna touallola de feristol de tafata uermell listat daur per lonch folrat de tela uermella.

Item .I. satial de drap daur domesqui en camper vert orlat entorn de atzaytoni blau desfolrat.

Item .I. dosser de capella de drap daur luques ab orles de sendat uert folrat de tela blava sotil.

Item .I. pali daltar de drap de seda blaua brocat de steles e pagos, aguiles e lehons de fil dor luques desfolrat.

Item .I. altre pali semblant del prop dit.

Item .I. gramial de drap de seda en camper negra orlat de blanch ab los caps de velut negra, listes de seda blancha e vermella ab flocadura negra, folrat de terçanell blau.

(*fol.* 9 v.) Item .I. sitial de drap de seda de Spanya sens gormiment.

Item .I. touallola de feristol feta tota de seda blava ab .III. listes de fil dor ala .I. cap.

Item .I. sitial de velut carmesi auelutat brocat daguiles dor, e delguns pichs de fil daur orlat de atzaytoni blau, ab .IIII. senyals reyals dArago ab fullatges de fil daur folrat de tela blanc.

Item dos coxins patits per tenir *missal*, fets acayrons de fil daur e de seda morada blaua e verda ja oldans.

Item .I. dosser de drap de seda de Spanya ab orles entorn de terçanel uermell e groch reyals folrat de canamas negra.

Item touallola longa de seda blancha de obra siciliana ab sengles listes als caps de fill daur.

Item vna touallola de seda cruha, fogada, domasquina orlada de seda blaua.

Item .I. touallola de seda blancha, stacada, brodada als caps de sengles serments ab flocadura de seda negra e dor.

Item .I. touallola de seda stacada manut amanera de bordat ab los caps listats dor, e de seda blaua.

Item .I. touallola de seda vermella color de roja, listada per tot de fil daur.

(*fol.* 10) Item vnas cubertes de caval de cuyr cubertes de vellut vermell e blanch fetes abarres ab flocadura entorn vermella e blancha ab testera de cuyr.

Item I^es^ altres cubertes de cauall semblants deles predites ab testera.

Item vna manta de ressaga de cauall de velut vermell e blanch fetes a barres ab diuises de corones dobles dargent, ab flocadura de seda uermella e blancha.

Item vna altre manta o ressaga de caual de uelut uermell e blanch stacat ab boletes dargent daurat a .III. marchs dargent qui hi era.

Item .I. testera de ferro abta a cauall.

Item vna altre testera de cuyr ab senyals reyals de Arago e de Sicilia daurada ab lo camper blau.

Item vna casula, duas tunicelles, .I. pali ab frontal fet de drap dor de Spanya ab camper de diuerses colors folrats, ço es los dits uestiments de terçanell uert, e lo pali, e frontal folrats de tela blancha.

Item .II. collars, vna stola, e .I. manipla del dit drap folrats de terçanell uert.

Item .I. dosser de capella fet a vies, ço es les unes de drap dor luques de Spanya, e les altres de velut uermell orlat entorn de tafeta cendros ab senyals de Sicilia folrat en tela dert.

(*fol.* 10 v.) Item .I. casula de drap de seda uermella lauorat de si mateix ab fresedura de sevastre ab senyal de Sicilia.

Item .I. pali, e repali dei prop dit drap sens folredura.

Item vna dammatica de diaspre blau ab los peraments de drap dor vert.

Item .I. camis ab paraments de drap daur ab camper blau ab son sinyel de fil.

Item .I. altre camis semblant del prop dit ab son sinyell de fil.

Item .I. altre camis ab parament de velut morat listat de blanch ab son sinyell.

Item .I. altre camis semblant del dessus dit.

Item .I. altre camis ab parament reyal de velut groch e vermell, e en los punyets de velut morat listat ab son sinyell.

Item .I. camis de drap de li sens parament.

Item vna linia de altar de drap de li.

Item vna altre linia de drap de li.

Item vna altre linia de drap de li.

Item vna altre linia de drap de li.

(*fol.* 11) Item vna altre linia de drap de li.

Item vna altre linia de drap de li.

Item vna altre linia de drap de li.
Item vna altre linia de drap de li squinsada.
Item .VIII. amits los quals son e deuen anar ab los camis.
Item .I. tros de drap dor blau sotil.
Item .I. touallola de seda blancha squinsada ab listes daur als caps.
Item .I. catiffa rasa leuorada a scachs de diuerses obres e colors arnades.
Item vna altre catiffa de semblant obratge major de la dessus dita, arnada.
Item .I. altre catiffa rasa tota arnada.
Item .I. tapit arnat.
Item .I. altre tapit sotil en camper blanch ab .V. obres vermelles als caps.
Item .I. altre tapit sotil en camper blanch ab diuerses obres entrecrohades de diuerses colors.
Item vna caxa en qui stauen los dits tapits.
Item .I. toualla de obra francesa foradada en diuerses lochs ab listes blaues als caps.
(*fol.* 11 v.) Item dues toualles quis tenen en .I. passol de semblant obratge ab listes blaues als caps.
Item una tela de canamas qui tira .IIII. canas o entorn qui servia per toualla.
Item .VI. canes e mige de tela de canamas qui servia per toualla squinsat.
Item .I. altre tela de canamas qui podia esser .V. canes o entorn qui servia per toualla, squinsat.
Item .I. altre tela de canamas qui podia esser .V. canes e mige, o entorn qui servia per toualla.
Item vna altre tela de canamas qui podia esser .III. canes e mige, o entorn, qui seruia per touallola.
Item vna altre tela de canamas qui podia esser .V. canes o entorn, qui seruia per toualla.
Item .I. altre tela de canamas, qui podia esser .VI. canes e mige, o entorn, qui servia per touallola.
Item .I. altre tela de canamas qui podia esser .VI. canes o entorn, qui servia per tovalla.
Item una altre tella de canamas qui podia esser .VII. canes e mige o entorn, qui servia per tovalla.
Item .I. altre tela de canamas qui podia esser .IIII. canes o entorn, qui seruia per tovalla.
Item .V. toualloles per axeugar mans sotills.
(*fol.* 12) Item vna caxeta en qui stauen les dites robes.
Item .I. dressador de canamas de .III. telas.
Item dos altres dressadors de canamas cascu de .II. teles.
Item .I. brandonera de fust en qui stauen los dits drassadors.
Item .VIIII. plats, e .VIII. scudelles de piltra e de stany.
Item.I. morter de coure ab dues mans de ferro.
Item .II. romanes, .II. pilons, dos perells de balanses, .III. coltells de cuyna de ferro, vna masura de oli de coura, .I. cadenat, e .IIII. pesals de ferro sicilians.
Item .I. cofre dolent en qui stauen les dites coses.
Item .II. palles grans de aram ab .II. de ferro sotills de aram.
Item vna caldera trencada ab .I. cercol, e dues anances de ferro.
Item .II. olles de aram, vna gran e una pocha
Item dos canters de aram.
Item .I. ferrada o cetra, e dues mesures de aram.
Item .I. sarria.
(*fol.* 12 v.) Item .I. caxa de poll sotill.

Item vna altre caxa semblant.

Item .I. cofre dela capella.

Item .II. cubertes de cauall de cuyr pintades ales armes de Siiclia gornides de drap vermell e blanch trepat.

Item vnes altres cubertes de cauall gornides de velut vermell, e blancha pintades ales armes de Sicilia.

Item .I. dosser e sobrecell en vna pessa de drap de seda de Spanya velat de groch e vermell, folrat de tela verda squinssada ab .III. cortines corradisses de terçanell groch e vermell reyal.

Item vna caxa en que stauen les dites coses.

Item .I. parel de bancals de drap de ras ab .VI. figuerres (sic) en cascu ab camper blau qui tiran cascu .III. canes e mige, o entorn.

Item .I. cofre vell en qui stauen los vestitments de la capella.

Item dues caxes de vet cayrades sens payns, en que stauen los cortinatges.

Item vna caxa de vet en que staua largent ab .II. tancadures.

Item .I. cofre forrat en que stauen los libres.

Item .I. drap de ras vell e squinsat ab les istorias de Judith e Alofernes.

(*fol.* 13) Item .I. drap de ras appellat de Godofre de Bulon.

Item .I. drap de ras ab istoria de .I. torneix, e de vna dansa qui ha de lonch .X. canes, e de ample .III. canes sembrat per tot daur.

Item vna spasa turquesca gornida dargent.

Item dos carcaixes ab llurs fletxes ab .I. stoig de portar larch gornit de velut e brocat dor, gornit dargent.

Item vna spasa darmes de dues mans ab pom de forma de pere e crohera tot daurat e ab sa beyna de cuyro negra.

Item .I. altre libre appellat *antifaner* scrit en pergamins ab cuberts, e posts cubertes de pell blancha qui comensa: «christus natus est», e feneix: «muniamur aduersus».

Item .I. altre libra appellat *Diornal* scrit en pergamins ab posts cuberts de vermell, e ab tancador de seda gornit dargent qui comensa: «Sabbato primam dominiam», la qual carta ha dues armes reyals de Arago e feneix: «seculorum amen».

Item .I. libre petit scrit en pergamins ab posts appellat *Suma de Penafort* qui comensa: «Quoniam ut ait Jeronimus» e feneix: «non subeat efectum».

Item .I. libre appellat *ordinari* scrit en pergamins ab posts cubertes de vert ab .I. tencador de seuastre reyal, qui comensa: «Incipit benedictio salis passe», e feneix: «custodias per».

Item .I. cohern de pergamins scrit, qui conte la manera de la consagració dels reys, e vna carta qui conte la manera de fer cauallers.

(*fol.* 13 v.) Item .I. libre appellat *cansoner* scrit en pergamins ab posts cubertes de vadell palos.

Item .I. altre libra scrit en pergamins appellat *pontificial.*

Item .I. altre libra appellat *ordinacions de casa del rey* scrit en pergamins.

Item .I. mitra de drap de seda sembrat de algunes perles ab titols de Jhesus Christus.

Item .I. altra mitra de drap de seda blanch.

Item .I. altre mitra de drap de seda ab algunes ymages brocadas vell.

Item dues cirotecas ab senglas smalts.

Item .I. stug de cuyr en qui stan les dits mitres e cirotecas.

Copia de RAFEL CLOSAS.

Notes sobre la formació de les compilacions de "Constitucions y altres Drets de Catalunya" y de "Capítols de Corts referents al General"

Quan les Corts generals de Catalunya convocades per Ferrán primer el d'Antequera, se reuniren a Barcelona en l'any 1412, els braços presentaren a l'aprobació del rey, entre d'altres, un capítol que havía de tenir una importancia gran en la fixació del dret catalá.

Es tractava de reunir y ordenar sistemáticament tots els elements dispersos y donarloshi nova força y autoritat a fi d'acabar ab la confusió y desordre que en l'administració de justicia necesariament portava un conjunt de disposicions legals acumulades desde el sigle XI sense mètode ni concert.

Clarament ho explica el dit capítol.

«VIIII. Item, Senyor, con los Usatges, constitucions de Cathalunya e capitols de Cort sien stats ordonats en lati e per ço les persones legues han ignorancia de aquellas e facilment fan e venen e poden venir contra aquellas, de que s susciten questions e plets en gran dan de la cosa publica e dels singulars de aquella: per ço, la present Cort supplica molt humilment a vos, Senyor, que los dits Usatges, constitucions e capitols sien tornats de lati en romanç e aquells e aquellas sien reglats, posats sots degudes materies e titols, tota vegada guardant los drets vostres, Senyor, e de la terra e lo profit e ben avenir de la cosa publica del dit Principat; e sobre les dites coses fahedores e spatxadores sien eletes dues bones persones abtes e sufficients per vos, Senyor, ab consentiment de la dita Cort, les quals per manament vostre continuament entenguen en lo dit fet per bon spatxament de aquell; e que los dits Usatges, constitucions e capitols de Cort axi aromançats hagen aquella efficacia, força e virtut es hagen a praticar segons per vos, Senyor, ab voluntat e consentiment de la Cort sera acordat e ordonat.—Plau al Senyor Rey.» (1)

Pera el compliment d'aquest capítol les mateixes Corts s'apressaren a donar una constitució en la que's detallaven tots els extrems de la reforma y es prevenía la manera de realisarla; diu aixís:

«Per tal que les leys del Principat de Cathalunya per nostres illustres predecessors promulgades sien pus manifestes e intelligibles a tots nostres

(1) Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y principado de Cataluña publicadas por la Real Academia de la Historia—Tomo XI—Madrid 1907—pàg. 245.

sotsmeses, axi letrats com no letrats e mes lechs e per conseguent mils puxen saber lur dret e justicia en les causes que s manaran: provehim e ordonam a supplicacio de la Cort general e de assentiment de aquella, que de present sien elegides per nos ab assentiment de la Cort tres bones e ydoneas persones e un abte notari les quals comproven de uns Usatges o libre dels Usatges de Barchinona e les constitucions generals de Cathalunya apres dels dits Usatges tro ara promulgades en lati e capitols de Cort, segons vuy stan, no mudant substancia, diccio, seny o letre, ans los dits Usatges constitucions e capitols stiguen purament e simpla segons los antichs e vertaders originals de aquells: e apres los dits Usatges e constitucions comprovats e comprovades a fi que sien be vertaders e vertaderes, reduesquen de lati en lenga vulgar cathalana lo pus propriament que poran e sabran, sens mudar ne alterar lo seny e sentencia de aquells; e axi matex colloquen e ordonen aquells e aquelles axi de lati con de cathala en e per propris titols o rubriques a fi que sien mils collocats e collocades: e que dels dits Usatges e constitucions, axi de lati com de cathala o lengua vulgar haie e dege esser jutjat d aci avant en les Corts e Audiencies nostra e de nostre Primogenit e en les altres Corts e juys del dit Principat de Cathalunya: e que sien enteses parcticats e practicades segons lo vertader e bon seny de aquells, e aquelles tota calumpnia, capcio e cavillacio apart posades, e que aquells e aquelles axi comprovats e comprovades sien hauts e haudes per originals, e sien meses e recondits en lo archiu del nostre Palau maior de Barchinona, dels quals encara axi comprovats sien fets translats vertaders e antentichs, los quals sien recondits en la casa de la Diputacio de Cathalunya. E si per ventura de les paraules, seny o sentencia dels Usatges o constitucions, reduits o reduides en lengua vulgar cathalana, sera dupte entre les parts o cntre los jutjes o jutjans o altres, en tal cas sie recorregut per aclariment del dupte als dits Usatges e constitucions del lati constituits e constituides en lo dit archiu nostre per original segons dit es. E si dels dits Usatges e constitucions reduits e reduides en lenga vulgar cathalana, per deffalliment de mots o altre vici sera dupte o questio ab altres ja explanades abans o apres o en altra manera, en tal cas sia recorregut als originals explanats del dit nostre archiu e si aquells facilment no s podien haver sia recorregut als translats autentichs que seran en la casa de la Diputacio.» (1)

Anem a veure com se compliren les prescripcions de l'anterior constitució prescindint d'aquelles que, com la de donar forsa legal a la Compilació un cop llesta y la de fixar els originals del Arxiu reyal y les copies de la Diputació com a autèntichs en cassos de dupte, se resolíen ab el sol manament. Y resten aixís les següents:

1.ª Elegir el rey, ab consentiment de la Cort, tres bones y idònees persones y un apte notari.

2.ª Que aquestes comprobin y reuneixin els Usatges y les constitucions y capítols de Cort promulgats desde aquells.

---

(1) Cortes de los antiguos reinos... Op. cit. 218.

3.ª Que'ls tradueixin al catalá.

4.ª Que'ls ordenin y coloquin per propis títols o rubriques.

5.ª Que'ls originals siguin dipositats al Arxiu del Palau reyal y s'en treguin copies autèntiques pera la Casa de la Diputació.

Primera: elegir el rey, ab consentiment de la Cort, tres bones y idònees persones y un apte notari.

L'acta d'aquesta elecció, si es que hagi existit may, no consta ni en el procés de les Corts de Barcelona de 1412-13 publicat per l'Academia de la Historia, (1) ni entre'ls acorts que, com a interesants pera la Diputació, es reuniren en la secció dedicada a dites Corts ditre de la Compilació que conté el manuscrit n.º 4 de la «Colección de Códigos» del Arxiu de la Corona d'Aragó de la que parlarem més avall. Y a pesar d'això en totes les obres modernes de dret catalá y en les mateixes bibliográfiques referents a Catalunya, com la d'en Torres Amat, es donen els noms dels tres elegits, en Jaume Callís, en Bonanat Pere y en Narcís de Sant Dionís, sense indicar may n'obstant d'ahont ha sortit aquesta nova: la seva procedencia resta també per nosaltres desconeguda.

En cambi investigant minuciosament els Albarans de la Generalitat, que's conserven també en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, hem pogut arribar a obtenir uns resultats que si bé s'aparten en detall d'aquella afirmació, demostren una relativa bondat de la font que la origina.

Aixís una promesa de pagament fet a en 17 de juny de 1418, ens parla de les Constitucions de Catalunya «sots certa regle e forma posada e ordenada per mossen Jacme Caliç e micer Bonanat Pere a aço ordonats per la Cort General de Cathalunya»: (2) altre, de 19 de desembre del mateix any, de les «constitucions e usatges e capítols de Cort arromençats e arromençades e posats e posades en degut orde per títols o epitaffis per mossen Jacme Caliç e micer Bonanat Pere, als quals era stat comenat per la Cort General de Cathalunya derrerament celebrada per lo senyor rey don Ferrando en la ciutat de Barchinona»: (3) y per fi altre, de 29 de mars de 1420, ens fa sapiguer com la dita obra «era stada ja esplanada per mossen Jacme Calliç, cavaller, jurista e per micer Bonanat Pere, licenciat en decrets, elets per la dita Cort a arromançar e reduhir en pla los dits usatges, constitucions e capitols de Cort». (4) D'aquestes cites en resulta clarament que'ls elegits per la Cort no foren tres y un notari, segons prometía la constitució que comentem, sinó solsament dos, conformantse això ab la petició de «dues bones persones abtes e sufficients» que's feya en el capítol de Cort presentat per els braços.

Però la Diputació, com a corporació executiva que era dels manaments de la Cort, al donar compliment a n'aquesta constitució y tenint ja enllestida la feyna els dos juristes nombrats en Corts, encarregá pera la millor

(1) Ob. cit.
(2) Vid. Apx. IV.
(3) Vid. Apx. V.
(4) Vid. Apx. VII.

perfecció del treball una nova correcció y arreglo a Francesch Basset y Narcís de Sant Dionís.

La promesa de pagament feta en 29 de març del 1420 a n'aquests dos doctors ho explica ben clarament: «com sie cert... que los deputats e oydors dels comptes del dit General pus prop precessors nostres, comenaren e donaren carrech de paraula a vosaltres micer Francesch Basset, doctor en decrets, e micer Narcís de Sent Dionís, doctor en leys, que veessets, arreglassets e corretgissets la dita obra, la qual era stada ja splanada per mossen Jacme Callíç, cavaller, jurista e per micer Bonanat Pere, licenciat en decrets, elets per la dita Cort a arromançar e reduhir en pla los dits usatges, constitucions e captiols de Cort, e que nosaltres, vists los dits arreglaments e correccio ifse per vosaltres, dits micer Francesch Basset e micer Narcís de Sent Doníts en la dita obra e informacio dels treballs per vosaltres de aquen sostenguts vos haiam taxats... dozents florins d or d'Arago...» (1) Y ho repeteix altre promesa de pagament feta a Sant Dionís en 9 janer de 1422 al dir: «com vos per ordinació nostra hajats molt treballat en les constitucions de Cathalunya, usatges e capítols de Cort arromançades e arromançats per micer Bonanat Pere e micer Jacme Calliç donant fi e acabament que n son stats fets dos volums, ço es, un en lati e altre en romanç...» (2)

En resum: les persones que portaren a efecte les demés disposicions donades en la constitució tantes vegades citada foren quatre: dos nombrades per la Cort y altres dos directament per la Diputació; y aixís pogueren dir ja els diputats en 5 desembre de 1421 parlant de una copia de la Compilació: «libre en romanç segons e en aquella forma que per mossen Jaume Calliç e per lo dit micer Bonanat Pere e apres per micer Francesch Basset e micer Narcis de Sent Dionis, havents de aço carrech, es stat ordonat...» (3)

Segona: que aquestes persones reuneixin y comprobin els Usatges y les constitucions y capítols de Cort desde aquells promulgades.

Si com hem vist, al ser nomenats per la Diputació en Basset y en Sant Dionís, la obra encarregada per la Cort a n'en Callís y en Pere era ja acabada, necessariament devem excloure als dos primers dels treballs de rebusca que suposava la formació de la Compilació: aquests treballs, consistents en reunir tot el cúmul de lleys que teníen vigencia y que deuríen conservarse en l'arxiu del Palau reyal, deuen atribuirse per complert a n'en Callís y en Pere que s'ajudaren d'altres subalterns pera enllestir tant llarga feyna.

També d'això n'hem pogut destriar algún dato gracies als Albarans de la Diputació: en 24 de juliol de 1419 es fa promesa de pago a Joan de Bellmunt «scriva de letra rodona e badell de la Seu de Barchinona», de «cinch florins d or d Arago en remuneracio de diverses treballs per vos sostenguts sobre certes cerques per vos fetes... de les constitucions generals de Cathalunya en lati, les quals nosaltres de ordonacio de les dites Corts hauem fetes transla-

(1) Vid. Apx. VII.
(2) Vid. Apx. X.
(3) Vid. Apx. IX.

dar e posar en degut orde». (1) Y en 15 de març del 1418 també es prometíen 10 florins a «Diego Garcia, escriva del senyor rey e tinent les claus del archiu de Barchinona del dit senyor» per els «treballs per vos sostenguts en lo dit archiu a instancia per part de nosaltres a vos feta per mossen Jacme Calliç es a saber en cercar ensemps ab lo dit mossen Jacme molts e diverses capitols de diverses Corts celebrades per lo senyor rey en Pere... e fer translat d aquells...» (2) fet que encara que no's refereixi directament a la Compilació, sinó a un altre treball del que parlarem després, permet per analogía ferse cárrech de com fou desempenyat per en Callís y en Pere son comés de rebusca.

Per altre part la feyna de compilar resultava tant més senzilla en quant la major part dels translats podíen passar directament y sense necessitar reforma de cap mena a engroixir la obra definitiva, perque cada Cort tinguè el bon compte de manar que totes les disposicions per ella donades fossin inmediatament arreglades y posades en forma clara y legal. Es curiós llegir en aquest punt el document que insertem entre els apèndixs per els detalls que dona referents al modo de ferse aquesta redacció definitiva. (3)

En quant a la comprobació y correcció manada «a fi que sien be» «segons los antichs a vertaders originals de aquells» (Usatges y constitucions), creyem que aquesta fou la feyna principal pera la que foren nombrats en Basset y en Sant Dionís y que la compliren segons l'encárrech y a satisfacció de la Diputació: vegis com ho expliquen els mateixos diputats: «com... sie cert axi mateix que los deputats e oydors... comenaren e donaren carrech de paraula a vosaltres micer Francesch Basset, doctor en decrets, micer Narcis de Sent Dionis, doctor en leys, que veessets, arreglassets e corretgissets la dita obra, la qual era stada ja splanada per mossen Jacme Calliç... e per micer Bonanat Pere... e que nosaltres, vists los dits arreglaments e correccio fets per vosaltres... en la dita obra e informacio dels treballs per vosaltres d aquen sostenguts vos haviam taxats... dozents florins d or d Arago...». (4)

Tercera: que'ls tradueixin al catalá

La feyna de traducció fou complida per en Calliç y en Pere si donem crèdit a un document de 19 de desembre de 1418 que'n parla com de cosa ja enllestida al manar, referintse a una copia, que's fassi segons les constitucions, usatges y capítols de Cort «arromençats e arromençades... per mossen Jacme Caliç e micer Bonanat Pere...» (5) Però de totes maneres també aqui s'extengué la comprobació y correcció posteriors encarregades a Basset y a Sant Dionis per la Generalitat: un albará de 5 de desembre del 1421 ens parla del «libre en romans segons e en aquella forma e manera que per mossen Jacme Calliç e per lo dit micer Bonanat Pere e apres per micer Francesch Basset e micer Narcis de Sant Dionis... es

(1) Vid. Apx. VI.
(2) Vid. Apx. III.
(3) Vid. Apx. XI.
(4) Vid. Apx. VII.
(5) Vid. Apx. V.

stat ordonat...»: (1) y altre promesa de pagament a Narcís de Sant Dionís feta a 9 de janer de 1422 es justifica aixís: «com vos per ordinació nostra hajats molt treballat en les Constitucions de Cathalunya, usatges e capitols de Cort arromançades e arromançats per micer Bonanat Pere e micer Jacme Calliç donant fi e acabament que n son stats fets dos volums ço es un en lati e altre en romanç... e en donar compliment a les dites coses hajats sostenguts molts treballs axi en comprovar lo arromançament dessus dit com en regonexer si y romania algun usatge o constitucio que no fos arromançat...» (2)

Quarta: que'ls ordenin y coloquin per propis títols o rubriques.

Aquí, com en els anteriors treballs que acabem de veure, s'hi destríen dos moments consecutius, de formació y de correcció, portats a efecte per Callís y Pere y per Basset y Sant Dionís respectivament. Que la ordenació per títols fou obra dels primers ho diuen repetidament diversos albarans: de 17 juny 1418: «les constitucions de Cathalunya... sots certa regle e forma posada e ordenada per mossen Jacme Caliç e micer Bonanat Pere a aço ordo nats per la Cort general de Cathalunya»: (3) de 19 desembre del mateix any: constitucions, usatges y capítols «posats e posades en degut orde per títols o epitaffis per mossen Jacme Caliç e micer Bonanat Pere, als quals era stat comenat per la Cort General...»: (4) de 29 de març de 1420: «...la dita obra (de les constitucions) la qual era stada ja splanada per... Jacme Calliç... e... Bonanat Pere...». (5) Y que'ls segons tingueren en això una part activa, que no podía ser altre que la correcció ja que intervingueren ab posterioritat a la finalisació de l'obra per els primers, surt clarament del pasatge ja citat que diu: «continuant aquells e aquelles per títols e rubriques... ...segons e en aquella forma e manera que per mossen Jacme Calliç e per lo dit micer Bonanat Pere e apres per micer Francesch Basset e micer Narcis de Sant Dionis es stat ordonat...» (6)

Lo que no s'explica ab la mateixa facilitat es altre pasatge de la promesa de pagament a Sant Dionís, del janer de 1422, quant parla dels treballs sostinguts «en fer diverses taules per ço que en la dita ordinacio sots certs titols, los dits volums poguessen esser scrits e posats...» (7) La forma com fou complert el manament d'ordenar les constitucions per títols y la rahó perque s'adopta aquesta forma, les explica detalladament en Sant Dionís en el pròlech que posa a son Compendi, el qual pròlech encara que directament no's refereixi a la Compilació hi pot ser indirectament aplicat com veurem.

Diu Sant Dionís:

«Com les constitucions generals de Cathalunya en llur primitiva ordinatio sien estades en diversos temps e per diversos reys de Arago, princeps de Cathalunya, sens horde e sens consequencia de titols fetes e promulgades, e per ço senyor rey en Ferrando en la Cort de Barchinona haie ordonat que les

(1) Vid. Apx. IX.
(2) Vid. Apx. X.
(3) Vid. Apx. IV.
(4) Vid. Apx. V.
(5) Vid. Apx. VII.
(6) Vid. Apx. IX.
(7) Vid. Apx. X.

dites constitucions e altres drets de la terra fossen aromançades de guissa que per tots letrats e no letrats sien mils enteses e que per degut orde fossen sots congruus titols collocades: Conciderant yo Narcís de Sent Dionis, doctor en leys, canonge de Barchinona, que per la dita forma se haurien a destruir quasi infinits libres segons les antigues compilacions ja scrits e altres no sens grans treballs e despeses haver de nou a fer e scriure, car cascun advocat abans que hus del offici de advocat en Cathalunya es tengut de haver les dites constitucions e altres drets de la terra com segons aquells e aquelles se haien a decisir e determenar totes questions e pleyts en Cathalunya, per ço he encercada e ab lo divinal adjutori trobada doctrina molt breu ab la qual sens res innovar en les antigues compilacions de les dites constitucions, cascun pora, sens alguna dificultat, trobar en promptu tot quant en les dites constitucions es determenat e compres. E ço que los antichs juristes, jatsie ben pratichs, ab gran affany e ab dilacio de lonch temps apenes podien trobar, cascun per novel juriste que sie e encara tot altre ab aquest present tractat, lo qual per ço car en breus paraules conten en summa lo effecte de les dites constitucions vull esser appellat conpendi, soptament hi puxe trobar tot quant vulle. En lo qual compendi, per ço que l haie pus familiar cascun juriste, he volgut seguir l orde dels titols del Codi e de la divisio dels libres. Es donchs divisit lo present tractat en deu parts e cascuna part en rubriques e les rubriques en parrafos: e a la fi de cascun parraf sera scrit lo nom del rey qui ha statuit ço que en lo dit parraf es contengut e en qual Cort e a quants capitols de la dita Cort fou feta la dita constitucio en aquell parraf contenguda, de guisa que qui no sera content haver lo effecte puxe recorrer al dit capitol hon la dita constitucio estesament esposada. Empero en aquest tractat no son posades totes les rubriques del Codi sino solament aquelles de la materia de les quals se troba esser feta alguna constitucio. E per ço que ab lo dit present tractat se puxe haver noticia de tots los drets de la terra, no solament de les dites constitucions mas encara dels capitols de cort e dels usatges de Barchinona, he volgut designar en cascuna rubrica tots los dits usatges qui fassen a la materia de aquella rubrica en alguna manera, posant solament lo començament dels dits usatges e lo nombre de cascun d ells. E a la fi de aquest tractat he posats los començaments de tots los usatges per alfabet a ffin que pus prestament se demostren, com los dits usatges, per la forma que son stats posats, no s puxen axi facilment sumar com les dites constitucions son sumades. E deu haver cascun ben per mans l orde de les rubriques o titols per ço que sapie si la rubrica en que vol trobar alguna constitucio es situada en la primera part o en la segona e axi de les altres». (1)

---

(1) Aquest pròlech es copiat del manuscrit del Compendi que forma part de la Colección de Códigos de l'Arxiu de la Corona d'Aragó signat ab el nombre 11.
Veus aquí sa descripció:
Arxiu de la Corona d'Aragó.
Colección de Códigos: n.º 11.
Escrit a dos cols. sobre pergamí. Format 288 × 213 mms. Sense foliar. Rubriques vermelles. Capletres ornade en blau y vermell: la primera conté una miniatura representant al rey qui te a sos costats un cavallery un canonge (N. de Sant Dionis?). El fol. primer esta en blanch. Al fol. segon comensa el prolech: bona portada de la que ha sigut rascat l'escut central. Al fol. 3 v. venen les rubriques. El 7 en blanch. Al 8ornat també ab una magnifica portada. «Comença lo compendi de les constitucions de Cathalunya». que acaba al 124. Fol. 124 v. «Seguexen se los usatges de Barchinona segons orde del aphabet»: es solsament un index que acaba al fol. 127. El manuscrit fineix ab quatre folis blanchs. Es del sigle xv: de la mateixa epoca es tambe altre exemplar que poseeix en l'actualitat el Museu Episcopal de Vich y que fou regalat per D. Anton d'Espona y Muix. En G. M. de Brocá en sa «Taula de les Stampacions...—Barcelona 1907» diu: «Sembla esser que D. Theodor Creus de Vilanova y Geltrú te un altre exemplar». (pln. 6; nota). Aixis serien tres els coneguts fins are.

Allò de que «per ço que l haie pus familiar cascun iuriste, he volgut seguir l òrde dels titols del Codi e de la divisio dels libres» es una veritat a mitjes: ahont se segui primer aquest procediment fou en la Compilació y Sant Dionis no feu mes que ajustar son Compendi a n'aquella, ab molt poques variacions y donant aixís, com era sa intenció, un gran valor práctich a son treball: per això y per els demés detalls que dona, seguits ja al redactar la Compilació, hem dit que aquest pròlech podía aplicarse perfectament a n'aquella. Vegis l'aplicació d'aquest procediment explicat per S. Dionís en el següent quadre comparatiu; y aixís al mateix temps que's facilita el ferse cárrech de quin fou el treball d'ordenació dels compiladors y de son resultat, pot comprobarse lo que acabem de dir referintnos al Compendi.

Constitucions de Catalunya	Codich de Justinia	Compendi d'en Sant Dionis
	LLIBRE I	
De la sancta fe catholica e privilegis del sanct babtisme.	De summa Trinitate et fide catholica, et ut nemo de ea publice contendere audeat. 4-I.	De la sancta fe catholica e de baptisme e que negun no guos publicament disputar d aquella. (1)
Que algu no gos publicament contendre de la sancta fe catholica ne tenir libres del veyll o novell testament en romanç.		
De les sanctes Esgleyes e de lurs coses e privilegis.	De sacrosantis ecclesiis et de rebus et privilegiis earum. 5-I.	De les sacresantes esgleyes e coses e privilegis d aquelles. (2)
Dels bisbes, prelats e clergues e persones religioses e coses e privilegis lurs.	De episcopis et clericis... et monachis et de privilegiis eorum... 6-I.	Dels bisbes, prelats e clergues e de llurs coses e privilegis. (3)
De les coses que son prohibides als clergues.		De les coses prohibides als clergues. (4)
De la audiencia e titol del princep.	De episcopali audiencia... 7-I.	De la audiencia de. princep e de son titoll (5)

De heretges e excomunicats.	De haereticis... 8-I.	De excomunicats. (6) De heretges. (7)
Dejuheus e sarrahins.	De iudaeis... 12-I.	De juheus e sarrahins. (8)
De celebrar corts e en quin temps e lochs e ab quines persones se deu fer. E com lo juhi de cort se deu esser observat.		De celebrar cort general. (9)
De reparacio de greuges en cort e per quals persones sie fahedora.		———————
De leys, capitols de cort e constitucions.	De legibus et constitucionibus principum, et edictis. 17-I.	De leys e constitucions e de la interpretacio e observacio d aquelles. (10)
De interpretar constitucions.		
De observar constitucions axi per officials reyals com de la senyora reyna.		
De explanar constitucions e collocarles sots congruus titols.		———————
De manaments del princep.	De mandatis principum. 18-I.	———————
Si contra dret o utilitat publica sera alguna cosa impetrada.	Si contra ius, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum vel impetratum. 25-I.	Si contra dret o utilitat publica sera algun rescrit impetrat. (11)
De diverses rescrits o alongaments.	De diversis rescriptis, et pragmaticis sanctionibus. 26-I.	De diversos rescrits e alongaments. (12)
De privilegis, inmunitats e guiatges.		De privilegis, inmunitats, guiatges e salvaguardia. (13)

De dret de sagell e que no s puxe alienar.		De dret de sagell. (14)
Que tots los officials en Cathalunya e en Mallorques sien cathalans si no canceller o vice canceller.		Que tots los officials de Cathalunya sien catalans. (15)
De offici de canceller e de vice canceller e que l rey no signe provisions de justicia o tocants interes de part.	(Comensen els oficis en el títol 29 y continúan fins acabar el llibre primer).	De offici de canceller, vicicanceller o regent la cancelleria. (16)
De offici de camerlench, prothonotari e secretari.		De offici de camarlench, secretari e de .i. prothonotari. (17)
De offici de governador e de batle general, de procurador reyal e de lurs assessors.		De offici de governador e de batlle general, de procurador reyal e de llurs assessors. (18)
De offici de jutges de cort e que no prenguen salari ni servey.		De offici de jutges de la cort del senyor rey. (19)
De offici de veguer, sotsveguer, batl e, sotsbatle e capdeguaytes e d altres officis triennals.		De offici de vaguer e de batles. (20)
De offici de consellers pahers, consols e jurats e administradors de la cosa publica.		De offici de jurats, consellers o pahers e administradors de la cosa publica. (22)
De offici de jutges ordinaris e de assessors.		———
De offici de jutges delegats e de comissaris. E en qual manera se puxen recusar.		De offici de jutge delegat e de comissaris. (21)

De offici de inquisidors o jutges de la taula e de lur salari. E quins officials deuen tenir taula ni quant.	De offici de inquisidors e jutges de la taula. (28
De offici de advocats del fisch e de procuradors fiscals e cullidors de terces.	De offici de advocat e procurador fiscal e de cuyllidor de terços. (23)
De offici de sags, bastoners, correus e troters e de lur salari.	De offici de saigs. (26)
De les coses prohibides als officials. E primerament que no entren en jurisdiccio d altre juhi ni y posan ban.	De les coses prohibides als officials. (27)
Que ls officials no prenguen servey ne acapte ni s agabellen ni s asscusen uns ab altres.	
Que ls officials reyals no tenguen offici ni procuracio d alcun altre.	
Que ls officials facen personal residencia en lurs officis.	
Que ls officis triennals no sien atorgats a cert temps ne a violari.	
Que ls officis no sien continuats e que .i. hom no tenga sino .i. offici de jurisdiccio en .i. loch.	
Que ls officis no sien atorgats per propris prechs, ne per diners, ne sots assignacio alguna.	De offici de posander. (24)

De les persones prohibides regir officis.		De offici de porter e de azembler. (25)
Que ls officials no puxen comprar ne adquirir les coses de lurs sotsmesos.		

LLIBRE II

De mostrar e exhibir notes e cartes.		De monstrar e exhibir cartes. (1)
De donar libell.	De edendo. I-II.	De donar libell. (2)
De pactes, covinenças e transaccions.	De pactis. 3-II. De transaccionibus. 4-II.	De pactes e transsaccions. (5)
De empreniments e treves convencionals.		———
Que advocats, metges e notaris sien examinats abans que usen.	De advocatis... 7-8-II	Que advocats e metges sien examinats abans que usen de llur offici. (6)
Que no sia legut transferir o cessionar alguna cosa en altres persones pus potents.	Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus praestare, vel actiones in se transferre· 14-II.	Que no sia legut cessionar accions en pus potents. (7)
Que no sie legut a algu posar senyal per fer terror o manassar al poseydor d alguna possessio.		Que negun privat no pos senyals en camps d altres per fer terror o menassar al posseydor. (8)
De dol mal e engan.	De dolo malo. 21-II.	———
De jurament de calumpnia.	De iure iurando propter calumniam dando. 59-II.	De jurament de calumpnia. (4)

	De in ius vocando. 2-II.	De citar e vocar en juy. 3
	De receptis arbitris. 56-II.	De arbitres. (9)

LLIBRE III

De juys e fermes de dret axi en plet com en batalla.	De iudiciis. 1-III.	De juys e fermes de dret. (1)
De les reptats de bahia o traycio com se deuen excusar.		———
Del orde que deu esser observat en juys.	De ordine iudiciorum. 8-III.	De orde de juys. (2)
De dilacions.	De dilationibus. 11-III	De dilacions. (3)
De jurisdiccio de tots jutges e de for competent.	De iurisdictione omnium iudicum, et de foro competenti. 13-III.	De iuridiccio de tots jutges e de for competent. (4)
De for dels homens de paratge e de lurs domestichs e officials reyals.		De for de homens de paratge e de officials domestichs e familiars del rey. (5)
Que l impetrant privilegi de generositat se haia fer cavaller dins l any.		———
Quant sera legut a cascu venjarse sens jutge.	Quando liceat unicuique sine iudice se vindicare... 27-III.	Quant sia legut vengar se sens jutge. (6)
Quant lo princep entre pubills e vidues e miserables persones puxe conexer.	Quando imperator inter pupillos, vel viduas, vel miserabiles personas cognoscat et ne exhibeantur. 14-III.	Quant lo princep entre vidues e miserables persones puxe conexer. (7)

En quin loch deu esser convengut algu de crim o de ban ni a qui pot esser imposat ban.	Ubi de criminibus agi oportet. 15-III.	En quin loch per crim o per ban haie hom a pledejar. (8)
De legittima e divisio de aquella.	De inofficioso testamento. 28-III.	De inoficios testament e legitima. (9)
De servituts e emprius, de pastures, de aygues, de rius e de ponts.	De usufructu... 33-III. De servitutibus et aqua. 34-III.	De us de fruyt e de servituts. (10)
De dan donat que sia esmenat e ans de remissio.		De dan donat com sia smenat. (11)
De jugadors e de taffuraria prohibida.		De jugadors e tafureria. (12)

LLIBRE IV

De jurament axi voluntari com necessari com encara de faeltat.	De rebus creditis et iure iurando. 1-IV.	De jurament. (1)
De salaris de jutges e de advocats, de notaris e de procuradors e de capitans e domestichs.	De suffragio. 3-IV.	De salaris. (2)
Que lo fill no sie convengut per lo pare ne lo pare per lo fill.	Ne filius pro patre vel pater pro filio emancipato.... conveniatur. 13-IV.	Que lo fill no puxe esser convengut per deute del pare ne lo pare per lo fill . (5)
De accions e obligacions e que neg u sie pres per deute civil sino per pura carta de comanda.	De actionibus et obligationibus. 10-IV. De condictione indebiti. 5-IV.	De accions e obligacions e que per deute civil negun sia pres. (3)

Que per deute civil negu sia tengut de fer homenatge e que l creedor puxe alongar son jurament e terme de pagar a son deutor.		Que per deute civil no sia fet homenatge e cascun puxe prorrogar son deutor sens prejudici del contracte. (4)
De proves.	De probationibus. 19-IV.	———————
De testimonis.	De testibus. 20-IV.	De testimonis. (6)
De fe e auctoritat de kalendari de cartes.	De fide instrumentorum... 21-IV.	De fe e auctoritat de cartes. (7)
De notaris e scrivans a que son tenguts.		De notaris e scrivans. (8)
De usures e barates.	De usuris. 32-IV.	De usures. (9)
De deposit e cambiadors.	Depositi vel contra. 34-IV. Mandati vel contra. 35-IV.	De deposit, comandes e cambiadors. (10)
De compra e de venda.	De contrahenda emptione et venditione. 38-IV.	De comprar e vendre. (11)
Quines coses no s poden vendre o alienar e quals persones no poden comprar.	Quae res vendi non possunt: et qui vendere, vel mercari vetantur. 40-IV.	
De vectigals, leudes, gabelles, peatges e quals ne son exempts e de seguretat de camins.	De vectigalibus et comissis. 61-IV.	De victigals, gabelles e leudes e de seguretat de camins. (12)
De la revocacio del destreniment de Tortosa.		———————
De dret emphitheotich e de loismes e forescapis.	De iure emphiteutico. 66-IV.	De dret emphiteotich, de loysme e foris capi. (13)

LLIBRE V

De sponsalles e matrimonis.	De sponsalibus et arrhis. 1-V. De nuptiis. 4-V.	De sposalles e matrimonis. (1)
De promissio de dot e de donacio per noces.	De dotis promissione et nuda pollicitatione. 11-V.	De prometença de dot. (2)
Dissolt lo matrimoni quin dret se pertany a la dona vidua.	Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. 18-V.	Disolt lo matrimoni, quin dret ha la vidua. (3)
De tudors e curadors e de lur administracio.	De testamentaria tutela. 28-V. De legitima tutela. 30-V. De administratione tutorum vel curatorum... 37-V.	De tudors e curadors. (4)

LLIBRE VI

De sclaus e acordats de armades fugitius.	De servis fugitivis... 1-VI.	De furts e sclaus fugitius. (1)
De furts.	De furtiis... 2-VI.	
De pupillars e altres substitucions e vincles.	De impuberum et aliis substitutionibus. 26-IV.	De substitucions pupillars e d altres. (3)
De fills e pares preterits e desheretats.	De liberis praeteritis vel exhaeredatis. 28-VI.	De fills e pares preterits o desheretats. (4)
D aquells qui com a indignes la heretat es tolta.	De iis quibus ut indignis haereditates auferuntur:... 35-VI.	D aquells a qui com indignes la heretat es tolta. (6)

De significat de paraules duptoses e declaracio d aquelles.	De verborum et rerum significatione. 38-VI.	De significacio de paraules. (7)
De successio ab intestat.		De successions ab intestat. (5)
		De arbres furtats tayllats. (1) (2)

LLIBRE VII

De adquirir senyoria de les coses.	De acquirenda et retinenda possessione. 32-VII.	———
De prescripcions.	De praescriptione..... 33-VII. 39-VII.	De prescripcions. (1)
De fruyts e despeses de pleyts.	De fructibus et litium expensis. 51-VII.	De fruyts e despeses de plets. (2)
De averies de les composicions.		De averies e composicions. (3)
De fer execucio de la cosa jutjada.	De executione rei iudicatae. 53-VII.	De fer execucio de la cosa jutgada. (4)
De appellacions e nullitat de sentencies.	De apellationibus et consultationibus. 62-VII.	De apellacions e nullitat de sentencies. (5)
De aquells qui fan cessio de bens.	Qui bonis cedere possunt. 71-VII.	De cessio de bens. (6)

LLIBRE VIII

De violencia o força e restitucio de despullats.	Si per vim alio modo absentis perturbata sit possessio. 5-VIII.	De violencia e restitucio de spullats. (1)

(1) Aquest títol no existeix en el manuscrit de Vich.

De deseximents e de guerra permesa.		———
De deffensio permesa a cascu de si e d altre.		———
De obres publicas e dret de castells.	De operibus publicis. 12-VIII.	De obres publiques. (2)
De penyores e ypothecas.	De pignoribus et hypothecis. 14-VIII.	De penyores. (3)
De marchas e pignoracions e de fadigues en certa manera fahedores.	(Els títols 16 y següents tracten de les pignoracions)-VIII.	De represalle e fadigues. (4)
De coses littigioses.	De litigiosis. 37-VIII.	De coses litigioses. (5)
De fermances e pliuis.		De fermançes e plivis. (6)
De emancipacio de fills.	De emancipationibus liberorum. 49-VIII.	De emancipatio de fills. (7)
De costuma e de stils de diverses corts.	Quae sit longa consuetudo. 53-VIII.	De consuetut e stills de diverses corts. (8)
De donacions.	De donationibus. 54-VIII.	De donacions. (9)
De revocar donacions.	De revocandis donationibus. 56-VIII.	De revocar donacions. (10)
Que lo Regne de Mallorques ab ses illes e la ciutat de Tortosa no s puxen separar de la corona reyal.		———

LLIBRE IX

De accusacions e denunciacions.	De accusationibus et inscriptionibus. 2-IX.	De accusacions e denunciacions. (1)

De inquisicions axi de trencaments de constitucions com de altres crims.		De inquisicions. (2)
De custodia de presos e de carcellers.	De custodia reorum. 4-IX.	De custodia de presos. (3)
De algutzirs e de lur salari.		De algutzirs e de llur salari. (4)
De maldients e blasfemants Deu e la verge Maria e los sants.	Si quis imperatori maledixerit. 7-IX.	De blasfemadors e jurador de Deu. (5)
De adulteris e de vils fembres que no stiguen entre bones gents ni en hostals publichs.	Ad legem Juliam de adulteriis et stupro. 9-IX.	De adulteris. (6)
De homicidis.	De iis qui parentes vel liberos occiderunt. 17-IX.	De homicidi. (7)
De crim de fals.	Ad legem Corneliam de falsis. 22-IX.	De crim de fals. (8)
De moneda, valor e forma de aquella.	De falsa moneta. 24-IX.	De falsa moneda e de valor de la bona. (9)
De crim de sacrilegi.	De crimine sacrilegii. 29-IX.	———————
De injuries.	De iniuriis. 35-IX.	———————
De no trencar la cequia dels molins de Barchinona.	De Nili ageribus non rumpendis. 38-IX.	De la cequia dels molins de Barchinona. (10)
De aquells qui los criminosos acullen e sostenen e de sometent e de sacramental.	De iis qui latrones vel aliis criminibus reos occultaverunt. 39-IX.	D aquells qui recullen e amaguen los criminosos e de sometent e de sagramental. (11)
De penes axi corporals com peccuniaries.	De poenis. 47-IX.	De penes corporals e de exili. (12)

De bandejament.		
Dels bens dels condempnats a mort.	De bonis proscriptorum seu damnatorum. 49-IX.	————————
		De pena de privacio del offici. (13)
		De pena de infamia (14)

LLIBRE X

De dret del fisch e de les sues regalies.	De iure fisci. 1-X.	De regalies e d aço que s pertany al senyor rey. (4)
Del bovatge e remissio d aquell.		————————
De remissio del monedatge, de cenas, de albergas, de questias e lexes pias.		————————
Que lo rey faça la messio e esmena a aquells qui seran ab ell en host e que no y men negun per força.		————————
De homens propris amasats o borders, sien de reemensa o no, quin dret han los senyors en aquells e en lurs bens.		De pagesos e homens propris. (3)
Que los homens propris no s puxen mudar en altres lochs ne sien desfesos contra lurs senyors.		

De feus e apostats e empares reyals.	De feus e empares reyals. (2)
De confirmacions e approvacions, de constitucions e capitols de cort.	———
De prohemis e conclusions e fermes de corts.	———
	De bataylla e desafiaments e coses pertanyents a cavalleria. (1)
	De les coses que l senyor rey deu fer. (5)
	De les coses que l rey no deu fer. (6)
	De pau e de treva. (7)

Quinta: que'ls originals siguin dipositats al Arxiu del Palau reyal y s'en treguin copies autèntiques pera la Casa de la Diputació.

Dels originals que devíen dipositarse en el Palau reyal desgraciadament no'n sabem rès: en cambi, en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, es conserven en estat inmillorable dos códis, de principis del XV, que no son altres que les copies autèntiques, llatina y catalana, manades fer per la Generalitat «ab bells pergamins e ab bones capletres» pera ser guardades en sa casa. Anem a descriurels:

Arxiu de la Corona d'Aragó. Colección de Códigos: n.º 1. (1)

Escrit a dos cols. sobre pergamí. Format 382 × 276 mms. Bella portada. En llati. Al començament diu ab lletra posterior: «Del Real Archivo» no creyem que'n procedeixi perque es germà en quant als caràcters paleografichs, dels n.os 2 y 4 sortits de la casa de la Diputació.

Comença al fol. 2, sense numerar, ab l'index dels títols que comprenen els dèu llibres de les Constitucions y altres drets de Catalunya. Al fol. 1, numerat, comença el text del primer llibre ab les paraules: «De fide catholica»...

(1) El Sr. G. M. de Brocà, l. c., descriu breument aquest Ms. y el següent. Creu que'l n.º 1 de la *Colección de Códigos* procedeix de l'Arxiu Reyal y va ser el qui serví pera la traducció.

Fol. 36 v.—«Explicit liber primus. Incipit liber secundus». Fol. 39.—«Explicit liber secundus. Incipit liber tercius». Fol. 47.—«Explicit liber tercius. Incipit liber quartus». Fol. 66.—«Explicit liber .IIIJ. Incipit liber quintus». Fol. 68. v.—«Explicit liber quintus. Incipit liber sextus». Fol. 69. v.—«Explicit liber .VJ. Incipit liber septimus». Fol. 72 v.—«Explicit liber septimus. Incipit liber octavus». Fol. 78. v.—«Explicit liber octavus. Incipit liber nonus». Fol. 89. v.—«Explicit liber nonus. Incipit liber decimus». Fol. 107.—Acaba el llibre dese y últim. Fol 108.—Els casos en que'l senyor no deu retornar la potestat presa.

Fol. 108. v.—Les consuetuts de Catalunya.

Fol. 112.—Les Commemoracions de Pere Albert: acaben al fol. 124. Segueixen 2 fol. en blanch. Fol. 127.—«De pace et treuga». Usatges, acorts y constitucions que acaban al fol. 153. v. 3 fol. en blanch.

Fol. 157.—«Sequentes constituciones sunt temporales quarum tempus iam est elapsum». Fol. 160. v.—«Sequencia capitula curiarum sunt temporalia quarum temps iam est elapsum». Acaben al fol. 165.v.

Segueixen 4 fols. sense numerar en el primer dels qual hi ha una nota firmada per en Prosper de Bofarull en 1817 que fa referencia al cambi d'enquadernació: l'antigua era ab «cubiertas de madera forradas de vaqueta carmesí con conteras de laton, muy apolilladas y maltratadas»; l'actual es de pergami sencill.

Arxiu de la Corona d'Aragó. Colección de Códigos: n.º 2.

Escrit a dos cols. sobre pergami. Format 386 × 272 mms. Bona portada En catalá. Al començament diu ab lletra posterior: «De la antigua Diputacion». Es idèntich, en quant a les circunstancies paleográfiques, ab els codices 1 y 4 de la dita «Colección»: y en quant al contingut es la traducció catalana del primer ab els afegits que's notaran. Comença al fol. 2, sense numerar, ab l'índex dels títols. Al fol. 1, numerat, comensa el text del primer llibre: «De la sancta fe...». Fol. 38. v.—«Libre .IJ.....» Fol. 41. v.—«Açi feneix lo libre .IJ. comença lo libre terç...» Fol. 49.—«Libre quart....» Fol. 67.—«Libre quint....» Fol. 69. v.—«Libre .VJ...» Fol. 70. v.—«Aci feneix lo libre .VJ. E comenca lo .VII.» Fol. 73. v.—«Libre .VIIJ.» Fol. 79. v.—«Libre .IX.» Fol. 94. v.—«Explicit liber nonus.Incipit liber decimus».

Fol. 112. v.—Els casos en que'l senyor no deu retornar la potestat presa.

Fol. 113.—Les Commemoracions de Pere Albert.

Fol. 125.—Les Consuetuts generals de Catalunya.

Fol. 128.—«Pau e treua». Usatges, acorts y constitucions. Fol. 158.—«Aquestes constitucions foren temporals duradores a cert temps lo qual es ja passat». Fol. 161.—«Aquests capítols de cort foren temporals duradors a cert temps ja passat». Acaben al fol. 165. v. 3 fol. en blanch. Fol. 169.—«Proces fet en la cort de Perpenya per lo Rey en P. sobre la mort del abbat de sanct Cugat de Valles». Acaba al fol. 172. v.: segueix 1 fol. en blanch. Fol. 174.—«Pere terç en la cort de Perpenya». 2 folis mes en blanch y son els ultims.

Aquests codis, escrits y adornats luxosament, son deguts, com un altre del que parlarém més avall, a la má d'aquell Joan de Bellmunt, escriba de lletra rodona y badell de la Seu de Barcelona, a qui hem vist ja fent recerques

de constitucions pera la Compilació. Tenim els següents detalls sobre la seva historia, cronològicament ordenats:

9 julio 1418—Promesa de pago a Guiraut de Pojas, mercader barceloní, natural de Carcasona, de 78 sous barcelonins per sis dotzenes de pergamins de cabrit lliurats a mestre Joan de Bellmunt pera escriure els dos llibres llatí y catalá, de la Compilació. (1)

8 agost 1418—Es manen pagar 20 florins d'or a Joan de Bellmunt per el treball d'escriure dits dos llibres. (2)

19 desembre 1418—Promesa de pago d'altres 20 florins a Bellmunt per el mateix treball. (3).

20 desembre 1420—Promesa de pago d'altres cinch florins a Joan de Bellmunt «per accorriment a vos fet axi de scriure e continuar les constitucions de Cathalunya en lati... com per illuminar aquelles dites constitucions en lati...» (4)

22 desembre 1421—Altre promesa de pago de 20 florins pels dos llibres. (5)

14 agost 1422—Altre promesa de pago de quaranta florins pel treball d'escriure tres llibres, dos dels quals son la Compilació, en llatí y en catalá. (6)

24 maig 1424

A n'aquest manuscrit podría referirse molt bé la compra «de .XIJ. dotzenes de pergamins de forma maior rasos y «de dos troços de girasol a ops de capletrar e rubricar» feta per «Jacme Seguer deputat local en la vila de Perpinyá e bisbat d Elna», en 1424, «per fer scriure en continuar... en forma de libre totes les constitucions e capitols fets e fetes en Corts generals de Cathalunya, segons ordinacio d aquen feta en les dites Corts...» (7)

27 juliol 1425—Altre promesa de pago a Bellmunt, de 20 florins, per escriure els dos llibres. (8).

Aquesta última parla del treball donant a entendre que no estava encara enllestit: la feyna era llarga!

La Diputació no's va limitar a fer treure les copies de la Compilació de que acabem de parlar y que venien obligades per el manament de la Cort, sinó que n'encarrega d'altres de les que també ens en han quedat recorts. Ja en 17 de juny del 1418 es promet pagar a Bartomeu Texidor «beneficiat en l asgleya de madona sancta Maria del Pi de la ciutat de Barchinona» 100 sous barcelonins que li eren deguts «per salaris e traballs per vos sostenguts en scriure e continuar en paper, ab voler nostre, totes les constitucions de Cathalunya e sots certa regle e forma posada e ordonada per mossen Jacme Caliç e micer Bonanat Pere...» (9) Mes tart, en 5 de desembre de 1421, es fa promesa de pago de trenta florins al «discret en Gil de Cases, notari e ciutada

(1) (Arxiu Corona Aragó)—Arxiu de la Generalitat—Albarans 1412-09. Fol. 94
(2) (A. C. A.)—Arx. Generalitat—Albarans 1413-09. Fol. 94. v.
(3) Vid. Apx. V.
(4) Vid. Apx. VIII.
(5) (A. C. A.)—Arx. Generalitat.—Albarans 1413-09. Fol 204. v.
(6) (A. C. A.)—Arx. Generalitat.—Albarans 1422. Fol. 1.
(7) Vid. Apx. XIII.
(8) (A. C. C. A.)—Arx. Generalitat—Albarans 1422. Fol. 152. v.
(9) Vid. Apx. IV.

de Barchinona» que sumats ab els vint que li foren pagats en 20 de desembre de l'any anterior donen els 50 promesos «en paga y satisfacció dels treballs per vos sostenguts en scriure e transladar en paper los usatges de Barchinona e constitucions de Cathalunya e capitols de Cort, axi de lati com de romans, continuant aquells e aquelles per titols e rubriques fahent ne libre en romans segons e en aquella forma e manera que per mossen Jacme Calliç e per lo dit micer Bonanat Pere e apres per micer Francesch Basset e micer Narcis de Sent Dionis, havents de aço carrech, es stat ordonat...» (1)

Encara en 14 març 1424 es prometen pagar 168 sous barcelonins a «en Martí Misna, escrivent nadiu de Alamanya, ara habitant en Barchinona» per compra de paper, per «salari e paga de scriure e fer un libre en que son scrites e continuades totes les constitucions en lati», y per «lo cost de illuminar e rubricar lo dit libre...». Aquest fou entregat «de voluntat e ordinacio» dels diputats «en mans del discret en Barthomeu Ripoll, notari de Barchinona, sindich e procurador nostre a defendre les constitucions de Cathalunya e capitols de Corts...» (2)

Cap d'aquests encárrechs que acabem de citar, que son de llibres en paper; pot referirse a la luxosa copia llatina que sobre pergami y ab carácters de la primera mitat del XV es conserva avuy encara al Arxiu de la Corona d'Aragó y que també procedeix de la Generalitat: aqui va la descripció:

Arxiu de la Corona d'Aragó. Colección de Códigos: n.º 3.

Escrit a dos cols. sobre pergamí. Format 384 × 279 mms. Explendida portada, ab les armes del General com els altres. En llatí. Al començament diu ab lletra posterior: «De la Antigua Diputación». El contingut es exactament el mateix que el del n.º 1 de la mateixa «Colección».

Comença al fol. 2, sense numerar, l'index dels títols que acaba al fol. 4, no numerat. 1. fol. en blanch. Al fol. 1, numerat, comença el text del primer llibre: «De fide catholica...» Fol. 43. v.—«Explicit liber primus. Incipit liber secundus». Fol. 47.—«Explicit liber secundus. Incipit tertius». Fol. 56.—«Explicit liber. III. Incipit liber .IIIJ.» Fol. 77. v.—«Explicit liber .IIIJ. Incipit liber quintus». Fol. 80. v.—«Explicit liber quintus. Incipit sextus». Fol. 82.—«Explicit liber .vj. Incipit liber .VIJ.» Fol. 85. v.—«Explicit liber septimus. Incipit liber. .VIIJ.» Fol. 93.—«Explicit liber octavus. Incipit liber nonus». Fol. 106. v.—«Explicit liber .IX. Incipit liber decimus». Fol. 126. v.—Acaba el llibre desè.

Fol. 128.—«De pace et treuga». Usatges, acorts y constitucions que acaben al fol. 160. Segueixen 5 fols. en blanch. Fol. 166.—Els casos en que'l senyor no deu retornar la potestat presa. Fol. 166. v.—Les consuetuts de Catalunya. Acaben al fol. 136 y van, sense separació ni indicació, junt ab les Commemoracions de Pere Albert. 3 fols. en blanch. Fol. 190. —«Sequentes constituciones sunt temporales quarum tempus iam est elapsum». Fol. 194. v.—«Sequencia capitula curiarum sunt temporalia quarum temps

(1) Vid. Apx. IX.
(2) Vid. Apx. XII.

iam est elapsum». Acaben al fol. 200. Segueixen 11 fols. en blanch que son els ultims.

Es compren perfectament aquesta activitat de la Diputació en obtenir copies de les Constitucions, que necesitaría per sos múltiples serveys, després del cambi originat per la constitució del rey Ferrán en la forma de la llegislació catalana: precisament a evitar aquesta molestosa y cara necessitat es dirigía el Compendi d'en Narcís de Sant Dionís.

Paralelament als treballs de Compilació de les Constitucions de Catalunya, la Diputació, moguda segurament per l'exemple que li donaven les Corts y animada per el mateix esperit, emprengué la recopilació de totes les disposicions legals, (com «capitols de Corts generals celebrades als cathalans, letres, confirmacions e altres concessions»), «fetes e atorgades en favor del General de Cathalunya...» La finalitat era clara; els mateixos diputats l'expliquen ab senzillesa: «e aquell dit libre façam fer per myllor veure e conservar los privilegis e libertats del dit General». (1)

Era natural que per portar a efecte una obra de tanta importancia es nombrés un home suficientment práctich en aquestes empreses jurídiques pera poder assumirne la direcció: y així es pensá ab el vigata Jaume Callís, qui per ser un dels compiladors de les constitucions estava bregat ja en aquests afers. Tal es la deducció que pot ferse de la promesa de pago de dèu florins a «Diego Garcia scriua del senyor Rey e tinent les claus del archiu de Barchinona del dit senyor» quant pera justificarla parlen els diputats dels «traballs per vos sostenguts en lo dit Archiu a instancia, per part de nosaltres, a vos feta per mossen Jacme Calliç es a saber en cercar ensemps ab lo dit mossen Jacme, molts e diverses capítols de diverses Corts celebrades per lo senyor rey en Pere, de gloriosa memoria, axí generals com particulars e fer translat de aquells...». (2) Pera la recerca en Callís, a més del dit García, s'ajuda també d'en Joan de Bellmunt segons explica altre promesa de pago feta a n'aquest en 24 de juliol de 1419, de «cinch florins d or d Arago, en remuneració de diverses treballs per vos sostenguts sobre certes cerques per vos fetes... dels capitols e ordinacions toquants lo dit general, fets e fetes en Corts generals de Cathalunya...» (3)

El mateix Joan de Bellmunt fou l'encarregat d'escriure luxosament l'obra aquesta y son manuscrit, en perfecte estat de conservació, es guarda avuy encara junt ab els de la Compilacio sortits també de ses mans. Es el següent.

Arxiu de la Corona d'Aragó. Colección de Códigos: n.º 4.

Escrit a dos cols. sobre pergamí. Format 382 × 292 mms. Bona portada. Al començament diu ab lletra posterior: «De la Antigua Diputacion». Es idèntich, en quant a les circonstancies paleografiques, ab els codis 1 y 2

(1) Vid. Apx. I.
(2) Vid. Apx. III.
(3) Vid. Apx. VI.

de la dita «Colección» El contingut es el següent: Fol. 1.—Corts de Montçó de 1376: rey Pere. Capítols de Cort ab les rúbriques corresponents en vermell: redactats en catalá. Ocupen fins al fol. 39. Fol. 40.—Corts de Barcelona de 1378: rey Pere. Capítols de Cort: no hi han rúbriques però s'ha deixat el corresponent espay en blanch pera posarles; lo mateix passa en lo restant del manuscrit. En catalá. Fins al fol. 49.

2 fols. en blanch. Fol. 52.—Corts de Barcelona de 1380: rey Pere. Capítols de Cort en catalá, fins al fol. 68. v. 1 fol. en blanch. Fol. 70.—Corts de Cervera de 1359: rey Pere. Capitols de Cort en catalá. Fins al fol. 79. v. 2 fols. en blanch. Fol. 82.—Corts de Barcelona de 1368: rey Pere. Capítols de Cort en catalá: fins al fol. 87 en que segueixen unes ordinacions donades en la mateixa Cort també en catalá. Fins al fol. 93. v.

Fol. 94.—Corts de Barcelona de 1373: rey Pere. Capítols de Cort: fins al fol. 101. v. y al següent una cèdula donada en la mateixa cort: tot en catalá. Fins al fol. 103. 2 fol. en blanch. Fol. 106.—Corts de Lleyda de 1375: rey Pere. Capítols de Cort: fins al fol. 114 en que segueix una ordinació donada en la mateixa Cort: tot en catalá. Fins al fol. 116. v.

Fol. 117.—Corts de Barcelona de 1365: rey Pere. Capítols de Cort en catalá. Fins al fol. 157. v. 1 fol. en blanch. Fol. 159.—Corts de Barcelona de 1368: rey Pere. Capitols de cort en catalá. Fins al fol. 174. Al fol. 175. uns capítols sobre fogatges de la mateixa cort. Fol. 175. v.—Corts de Barcelona de 1364: rey Pere y personalment la reina Elionor. Capítols de Cort en catalá. Fins al fol. 188. v. Fol. 189.—Corts de Barcelona de 1365: rey Pere y personalment la reina Elionor. Ordinacions y capítols de Cort en catalá. Fins al fol. 218. v. 2 fol. en blanch. Fol. 221.—Corts de Barcelona de 1413: rey Ferrán. Confirmacions en llatí. Fins al fol. 239 v. 3 fol. en blanch blanch. Fol. 243.—Corts de Barcelona de 1422: rey Alfons y la reina María. Constitucions en catalá. Fins al fol. 154. Segueixen 4 fols. en blanch que son els ultims.

Els detalls sobre l'historia d'aquest manuscrit que'ns ha sigut posible arreplegar son els següents:

22 maig 1415.—Promesa de pago de 10 florins a Joan de Bellmunt per gastos a fer en compra de pergamins y per treball personal d'escriure'l. (1).

30 octubre 1415.—Promesa de pago de 126 sous a Joan de Bellmunt per compres de 8 dotzenes de pergamins fetes a Salvador Abadal estudiant y a Jaume Carman mercader, pera el dit llibre. (2)

13 març 1416.—S'asignen 15 florins a Joan de Bellmunt en pago prorrata del treball d'escriure aquest manuscrit. (3)

27 juliol 1416.—S'acorda donar an Bellmunt 15 florins, a més dels altres 15 que ja l'hi han sigut donats, a compte del dit treball. (4)

14 agost 1422.—Altre promesa de pago de 40 florins per el trevall d'es-

---

(1) Vid. Apx. I.
(2) Vid. Apx. II.
(3) (A. C. A.)—Arx. Generalitat—Albarans 1413-19. Fol. 22. v.
(4) (A. C. A.)—Arx. Generalitat—Albarans 1413-09. Fol. 46. v.

criure el present manuscrit y els dos de la Compilació dels que ja hem parlat. (1)

27 juliol 1425.—Altre promesa idèntica a l'anterior però sols de 20 florins. (2) Aquesta es l'última noticia que tenim del manuscrit y d'ella no'n surt pas ben clarament si estava o no acabat encara.

Resumint aquesta última part: dels 4 mss. que hi ha a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de les Constitucions y Capítols de Cort, n'hi ha tres (els n.os 1, 2 y 4 de la *Colección de Códigos*) ab les Constitucions en llatí y vulgar y els Capítols en vulgar, respectivament, deguts a una mateixa mà y d'igual aspecte paleogràfich. Com que la Diputació va encarregar an en Bellmunt tres manuscrits d'aquell mateix contingut, no vacilem en atribuirli la paternitat dels Ms. 1, 2 y 4 de l'esmentada colecció.

R. D'ABADAL Y VINYALS

JORDI RUBIÓ

---

(1) (A. C. A.)—Arx. Generalitat—Albarans 1422. Fol. 1.
(2) (A. C A.)—Arx. Generalitat.—Albarans 1422. Fol. 152. v.
Al foli 9 dels mateixos Albarans, ab data de 24 mars de 1423, es decideix que'ls 100 florins que havien de partirse entre en Vicens Padriça y en Johan Cavall ho siguin en aquesta forma: 70 florins a n'en Padriça y 30 als hereus d'en Joan Cavall.

DOCUMENTS

I

Barcelona, 22 maig 1415

Nosaltres frare March abat del monestir de madona santa Maria de Muntserrat, en Gilabert de Sentelles e en Johan Ros ciuteda de Barchinona, deputats del General de Cathalunya, residents en Barchinona, reebedors e distribuidors ensemps de les peccunies del dit General; en Johan de Prades canonge e enfermer en la seo de Tortosa e en Francesch de Sant Celoni ciutada de Gerona, oidors dels comptes del dit General, ensemps ab lonrat en Ramon Berenguer de Lorach donzell ara absent de la dita ciutat de Barchinona. Com nosaltres hayam ordonat que vos maestre Johan de Bellmunt, scriva de letra rodona, scrivats e continuets en .j. libre de pergamins certs capitols de corts generals celebrades als cathalans, letres, confirmacions e altres concessions fetes e atorgades en favor del General de Cathalunya e aquell dit libre façam fer per myllor veure e conservar los privilegis e libertats del dit General: emperamor d aço ab e de consell de micer Ffrancesch Ça sala e de micer P. Dez-coll, advocats del dit General, vos atorgam que en paga prorata del salari a vos pertanyent de scriure lo dit libre e de compres de pergamins a ops d aquell, vos sien accorreguts de les pecunies del dit General deu florins d or d arago, atorgants vos ab aquest mateix albara que, vos restituint nos lo present ensemps ab apoca, nosaltres dits deputats vos pagarem los dits .x. florins integrament e complida. Scrit en Barchinon a .xxij. dies de maig en l any de la nativitat de Nostre Senyor mil quatrecents quinse. M. abbas Montisserrati.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-19 f. 10. v.

II

Barcelona, 30 octubre 1415

Nos en Johan de Prades canonge e enfermer en la Seu de Tortosa, succehint en loch e per absencia del reverent frare March abat de Muntserrat, deputat del General de Cathalunya, en Gilabert de Sentelles, cavaller e en Francesch de Sent

Celoni, ciutada de Gerona, succehint en loch e per absencia del honorable en Johan Ros, ciutada de la dita ciutat, deputats del General de Cathalunya, residents en Barchinona, com vos maestre Johan de Bellmunt scriva de letra redona, qui de nostra ordinacio scrivets ara de nou per servey del dit General un libre de pergamins on havem ordonat sien continuats tots c a p í t o l s fets en corts generals de Cathalunya, letres e poders de deputats e altres scriptures toquants lo dit General, haiats comprat ara derrerament d en Salvador Abadal studiant en Barchinona per ops del dit libre dues dotsenes de pergamins rasos per preu de trenta dos so.idos, a raho de setse solidos la dotsena: item d en Jacme Carman mercader habitant en Barchinona sis dotsenes de pergamins rasos per preu de noranta quatre solidos, a raho de .iiij. sous .vj. la dotsena, ab .v. solidos que costa la tela ab que vengueren enserpellats de Perpinya con lo dit Jacme Carman los feu venir de nostra ordinacio e ab .ij. sous que costaren de port, les quals quantitats munten cent e vint e sis solidos barchinonesos, per ço ab e de consell de micer Francesch ça Sala e de micer P. dez Coll, ara advocat del dit General, vos atorgam que vos restituint nos lo present ab apoque, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies del dit General los dits .CXXVI. sols ultra deu florins que ja us havem pagats per compra de altres pergamins feta per aquesta matexa raho, cessants tots dubte e dificultat, scrit en Barchinona, a .XXX. dies de Octubre en lany de la nativitat de Nostre Senyor .MCCCCXV Johan de Prades.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-19 fol. 13.

III

Barcelona, 15 *març* 1418

Nos en Ffrancesh Basset, doctor en decrets, ciutada de Leyda, deputat del General de Cathalunya, residents en Barchinona e reebador e distribuidor de les peccunies del dit General ensemps ab lo reverent senyor n Andreu bisbe de Barchinona e lo noble mossen Ramon de Perellos vescomte de Perellos e de Roda ara absents de la dita ciutat de Barchinona, en Narcis de Sent Dionis, doctor en leys, ardiacha de Ribagorça en la Seu de Leyda, en Bertran de Vilafranca, donzell, e en Johan dez Vall ciutada de Barchinona, oidors dels comptes del dit General e succehints jo dit en Narcis de Sent Dionis en loch del dit reverent bisbe, e jo dit en Bertran Vilafrancha en loch del dit mossen Ramon de Perellos, deputats e reebedors e distribuidors e absents segons es dit; com a vos en Diego Garcia scriva del senyor Rey e tinent les claus del archiu de Barchinona del dit senyor sien deguts deu florins d or d Arago valents cinch lliures, deu sols. Barchs., les quals vos havem tatxades ab e de consell de micer Vicens Padriça, advocat del dit General, per satisfacció dels treballs per vos sostenguts en lo dit archiu a instancia per part de nosaltres a vos feta per mossen Jacme Calliç, es a saber, en cercar ensemps ab lo dit mossen Jacme molts e diverses Capitols de diverses Corts celebrades per lo senyor Rey en Pere de gloriosa memoria axí generals com particulars e fer translat daquells e en fer encara un translat de la concessio feta per lo senyor Rey en Marti de loabla recordacio als Consols de la mar de Perpinya de imposar cert vectigal sobre la mercaderia, los quals translats son venguts en nostres mans e poder, segons de la dita tatxacio appar en lo peu de una supplicacio daquen per vos a nos donada, on es continuade per ma del dit micer Vicens

Padriça, per ço ab e de consell del dit nostre advocat vos atorgam que vos restituint nos lo present ab apoca e ab la dita supplicacio, nosaltres dits deputats e succehints vos pagarem de les peccunies del dit General los dits deu florins de la dita ley, cessants tots dubte e difficultat. en testimoni de la qual cosa manam lo present esser a vos fet segellat ab lo segell del officio de nostra deputacio. scrit en Barchinona, a .xv. dies de març, en lany de la nativitat de Nostre Senyor .mccc. XVIII. vidit Narcissus,

Arx. Generalitat. Albarans 1413-19 Fol. 88.

IV

Barcelona, 17 *juny* 1418

Nos en Ramon de Perellos, vescomte de Perellos e de Roda e en Francesch Basset doctor en decrets, ciutada de Leyda, deputats del General de Cathalunya residents en Barchinona ensemps ab lo reverent n Andreu bisbe de Barchinona, ara absent de la present ciutat de Barchinona, en Narcis de Sent Dionis, doctor en leys ardiacha de Ribagorça en la seu de Leyda, en Bertran de Vilafrancha, donsell, e en Johan dez Vall, ciutada de Barchinona, oydors dels comptes del dit General e succehint jo dit en Narcis de Sent Dionis en loch del dit reverent bisbe deputat e absent, segons dit es; com a vos en Barthomeu Taxidor, beneficiat en l esgleya de madona sancta Maria del Pi de la ciutat de Barchinona, sien deguts cent solidos barchinonesos, los quals vos haviem tatxats per salaris e traballs per vos sostenguts en scriure e continuar en paper ab voler nostre totes les constitucions de Cathalunya e sots certa regle e forma posada e ordonada per mossen Jacme Calliç e micer Bonanat Pere a aço ordonats per la Cort General de Cathalunya, per ço ab e de consell de micer Bonanat Pere e de micer Vicens Pedriça, advocats del dit General, vos atorgam que vos restituint nos lo present ensemps ab apocha, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies del dit General los dits cent solidos integrament e complida. En testimoni de la qual cosa manam lo present a vos esser fet, scrit en Barchinona, a .xvij. dies de juyn en l any de la nativitat de Nostre Senyor mil .cccc. dehuyt. Vidit Narcissus.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-19, f. 93.

V

Barcelona, 19 *desembre* 1418

Nos n Andreu per la divinal miseracio bisbe de Barchinona, en Ramon de Perellos, vescomte de Perellos e de Roda, e en Francesch Basset, doctor en decrets, ciutada de Leyda, deputats del General de Cathalunya residents en Barchinona, reebedors e distribuidors de les peccunies del dit General, en Narcis de Sent Dionis, doctor en leys, ardiacha de Ribagorça en la seu de Leyda, en Bertran de Vilafranca, donzell, e en Johan dez Vall, ciutada de Barchinona, oydors dels comptes del dit

General; com vos mestre Johan de Belmunt, scriva de letra rodona, scrivats de nostra ordinacio e voler dos libres o volums en pergamins, en la un dels quals seran continuats los usatges e constitucions fets e fetes axi en lati com en pla, en Corts Generals de Cathalunya, e en l altra seran continuats e continuades les dites constitucions e usatges e capitols de Cort arromençats e arromençades e posats e posades en degut orde per titols o epitaffis per mossen Jacme Calliç e micer Bonanat Pere, als quals era stat comenat per la Cort General de Cathalunya derrerament celebrada per lo senyor Rey don Ferrando en la ciutat de Barchinona, per ço ab e de consell de micer Vicens Padriça e de micer Bonanat Pere advocats del dit General, vos tatxam que us sien acorreguts en paga prorata del salari qui a vos pertanyeran per scriure los dits dos libres o volums, vint florins d or d Arago valents onze lliures barchinoneses, ultra aquells altres vint florins qui us foren acorreguts ab altre nostre albara o cautela per la dita raho, atorgants a vos ab aquest mateix que vos restituint nos lo present ensemps ab apoca, nosaltres dits deputats e oydors de comptes, vos pagarem de les peccunies del dit General los dits vint florins en acorriment del dit salari a vos pertanyent integrament e complida; en testimoni de la qual cosa manam lo present a vos esser fet segellat, ab lo segell acustumat del offici de nostra dita deputacio. Scrit en Barchinona, a .xviij. dies de deembre en l any de la nativitat de Nostre Senyor mil .cccc. .xviij. Andreas episcopus Barchinone.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-19, f. 83.

VI

Barcelona, 24 juliol 1419

Nos n Andreu per la divinal miseracio bisbe de Barchinona, en Francesch Basset, doctor en decrets, ciutada de Leyda, deputats del General de Cathalunya, residents en Barchinona, reebadors e distribuidors de les peccunies de dit General ensemps ab lo noble mossen Ramon de Perellos, vescomte de Perellos e de Roda, ara absent de la present ciutat de Barchinona, en Narcís de Sent Dionís doctor en leys, ardiacha de Ribagorça, en la Seu de Leyda, en Bertran de Vilafrancha, donzell, e en Johan dez Vall, ciutàda de Barchinona, oydors dels comptes del dit General, e succehint jo dit en Bertran de Vilafrancha en loch de mossen lo vescomte deputat e absent segons es dit; attenents que nosaltres ab e de consell de micer Vicens Padriça, advocat de dit General, havem taxats a vos maestre Johan de Bellmunt, scriva de letra rodona e badell de la Seu de Barchinona cinch florins d or d Arago en remuneracio de diverses traballs per vos sostenguts sobre certes cerques per vos fetes axi dels capitolls e ordinacions toquants lo dit General fets e fetes en Corts Generals de Cathalunya com de les constitucions generals de Cathalunya en lati les quals nos altres de ordonacio de les dites Corts hauem fetes transladar e posar en degut orde, segons que'ls dits treballs son pus largament expressats en una supplicacio daquen per vos donada devant nosaltres, per ço us atorgam que vos restituint nos lo present ensemps ab apocha e ab la dita supplicacio en lo peu de la qual es continuada per ma del dit aduocat la dita tatxacio a vos feta dels dits cinch florins, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies del dit General la prop dita quantitat a vos tatxada per la dita raho, integrament complida en

testimoni de la qual cosa manam lo present a vos esser fet segellat ab lo segell acostumat de cauteles del offici de la deputacio del dit General. Scrit en Barchinona a .xxiiii. dies de juliol en l any de la nativitat de Nostre Senyor .mcccc. deenou.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-19, fol. 124.

VII

Barcelona, 29 *març* 1420

Nosaltres en Galceran de Sentmenat, cavaller ,deputat del General de Cathalunya, resident en Barchinona, reebedor e distribuidor de les peccunies del dit General, ensemps ab los honorables frare Johan Destarigues, cavaller del orde de sent Johan de Jherusalem, comenador del Masdeu, e en Lorens Redon, burges de la vila de Perpenya, ara absents de la present ciutat de Barchinona, en Narcis Struç, ardiacha maior de Terragona, en Guillem de Masdovelles donzell e en Johan del Bosch, ciutada de Leyda, oydors dels comptes del dit General e succehints es assaber jo dit Narcis Struç en loch del dit frare Johan Destarigues e jo dit en Johan del Bosch, en loch del dit en Lorens Redon, deputats e absents segons es dit, com sie cert que la Cort General de Cathalunya celebrada per lo senyor Rey en Ferrando de gloriosa memoria en lo monestir de frares Preicadors de Barchinona, ha ordonat que los usatges de Barchinona e les constitucions generals del principat de Cathalunya e capitols de Cort, sien reduits en pla e collocats e collocades sots deguts titols, e que los deputats del dit General encontinent com la dita obre sera splanada, arreglada e corregida, axis de lati com de romans, per aquells a qui sera comenat les fassen metre en forma ab bells pergamins e ab bones capletres e les posen en la casa de la Deputacio ensemps ab tots los capitolls de Cort o privilegis comuns fahents per lo dit principat, segons son stats obtenguts e sie cert axi mateix que los deputats e oydors dels comptes del dit General pus prop precessors nostres, comenaren e donaren carrech de paraula a vosaltres micer Francesch Basset, doctor en decrets, e micer Narcis de Sent Dionis, doctor en leys, que veessets, arreglassets e corretgissets la dita obra, la qual era stada ja splanada per mossen Jacme Calliç, cavaller, jurista e per micer Bonanat Pere, licenciat en decrets, elets per la dita Cort a arromançar e reduhir en pla los dits usatges, constitucions e capitolls de Cort, e que nosaltres, vists los dits arreglaments e correccio fets per vosaltres, dits micer Francesch Basset e micer Narcis de Sent Dionis en la dita obra e informacio dels treballs per vosaltres d aquen sostenguts vos haiam tatxats e ab la present vos tatxem ab e de consell de micer Vicens Padriça, advocat del dit General, dozents florins d or d Arago, valents cent e deu lliures Barchinoneses en total paga e satisfaccio dels dits treballs per vosaltres sostenguts, es assaber: a vos dit micer Francesch Basset, cent florins e a vos dit micer Narcis de Sent Dionis altres cent florins de la dita ley, per ço ab e de consell del dit advocat vos atorgam que vosaltres restituint nos lo present ensemps ab apoca o apoques, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies del dit General los dits dozents florins, es assaber a cascun de vosaltres los dits cent florins a vosaltres tatxats per la dita rao, cessants tots dubtes e dificultat. En testimoni de la qual cosa manam lo present a vosaltres esser fet segellat ab lo sagell acustumat de cauteles del offici de la Deputacio del dit General. Scrit en

Barchinona a .xxix. de març en l any de la nativitat de Nostre Senyor. m. cccc. vint. Ardiacha de Terragona maior.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-1419, f. 143.

VIII

Barcelona, 20 desembre 1420

Nosaltres frare Johan Destarigues, cavaller del orde ds sent Johan de Jherusalem, comanador del Masdeu, e en Galceran de Sentmanat, cavaller deputats del General de Cathalunya, residents en Barchinona, reebedors e distribuidors de les peccunies del dit General ensemps ab lo honrat en Lorens Redon, burges de la vila de Perpenya, ara absent de la present ciutat de Barchinona, en Narcis Struch ardiacha major de Tarragona, en Guillem de Masdovelles, donzell, e en Joahn del Bosch, ciuteda de Leyda, oydors dels comptes del dit General e succehint es assaber jo dit en Johan del Bosch en loch del dit honrat en Lorens Redon, deputat e absent, es dit: attenents que a vos mestre Johan de Bellmunt, scriptor de letra rodona son stades tatxades per nosaltres ab e de consell de micer Vicens Pedriça, advocat del dit General, cinch florins d'or d'Arago valents cinquanta cinch solidos barchinonenses per accorriment a vos fet axi de scriure e continuar les constitucions de Cathalunya en lati, qui en les Corts del senyor rey en Ferrando de gloriosa memoria, foren ordonades esser escrites en bona forma, aço es unes en lati e altres en romanç com per illuminar aquelles dites constitucions en lati, segons que aquestes coses apparen pus largament en una supplicacio d aquen per vos donada devant nosaltres en lo peu de la qual supplicacio es continuat per ma del dit advocat lo dit accorriment a vos fet de la quantitat damunt dita; per ço ab e de consell del dit micer Vicent Pedriça, advocat, vos atorgam que vos restituint nos lo present ensemps ab apocha e ab la dita supplicacio, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies del dit General los dits cinquanta cinch solidos a vos acorregut per la dita rao integrament e complida en testimoni de la qual cosa manam lo present a vos esser fet segellat ab lo segell acustumat de cauteles del offici de la deputacio del dit General. Scrit en Barchinona, a .xx. dies de deembre en l any de la nativitat de Nostre Senyor .m.cccc.xx. Fra Johan Destarigues comanador de Masdeu.

Domini deputati et auditi compotorum de consilio advocatorum in presenti nominatorum, mandaverunt mihi Petro Ramis.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-1419, f. 157 v.

IX

Barcelona, 5 desembre 1421

Nosaltres frare Johan Destarigues, cavaller del orde sent Johan de Jherusalem, comanador del Masdeu, en Galceran de Sentmanat, cavaller, e en Lorens Redon, burges de la vila de Perpinya, deputats del General de Cathalunya resi-

dents en Barchinona e reebedors e distribuidors ensemps de les peccunies del dit General, en Narcis Struç, ardiacha major de Terragona, e en Guillem de Masdovelles, donzell, oydors dels comptes del General damunt dit, ensemps ab lo honrat en Johan del Bosch, ciutada de Leyda, ara absent de la present ciutat de Barchinona: com sia cert que nosaltres ab e de consell de micer Bonanat Pere e de micer Francesch ça Sala, advocats del dit General, havem tatxats e ab la present tatxam a vos discret en Gil de Cases, notari e ciutada de Barchinona, cinquanta florins d or d Arago valents vint e set lliures, deu solidos Barchinonesos en paga e satisfaccio dels treballs per vos sostenguts en scriure e transladar en paper los usatges de Barchinona e constitucions de Catahlunya e capitols de Cort axi de la ticom de romans continuant aquells e aquelles per titols e rubriques fahent ne libre en romans segons e en aquella forma e manera que per mossen Jacme Calliç e per lo dit micer Bonanat Pere apres per micer Francesch Basset e micer Narcis de Sent Dionis havents de aço carrech es stat ordonat e sia cert encara que ab altra nostre albara o cautela scrit en Barchinona a .xx. dies de deembre del any prop passat son stats bestrets de les peccunies del dit General a vos dit en Gil de Cases vint florins d or de la dita ley en acorriment dels dits treballs per vos sostenguts, per ço ab e de consell dels dits advocats vos atorgam que vos restituint nos lo present ensemps ab apoca, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies del dit General trenta florins d or de la dita ley, compliment dels dits cinquanta florins a vos tatxats en total paga e satisfaccio dels treballs damunt dits, en testimoni de la qual cosa manam lo present a vos esser fet segellat ab lo segell acustumat de cauteles del offici de la deputacio del dit General. Scrit en Barchinona, a .v. dies de deembre en l any de la nativitat de Nostre Senyor .m.cccc.xxj. Fra 30. Desguerigues comanador del Masdeu.

Arxiu Generalitat. Albarans 1413-1419, f. 193 v.

X

Barcelona, 9 janer 1422

Nosaltres en Galceran de Sentmanat, cavaller, e en Lorens Redon, burges de la vila de Perpenya, deputats del General de Cathalunya residents en Barchinona; reebedors e distribuidors de les peccunies de dit General ensemps ab lo honrat frare Johan Destarigues, cavaller del orde de Sent Johan de Jherusalem, comanador del Masdeu, ara absent de la present ciutat de Barchinona, en Narcís Struç ardiacha major de Terragona, en Guillem de Masdovelles donzell e en Johan del Bosch, ciutada de Leyda, oydors de comptes del General demunt dit, e succehint jo dit en Narcís Struç en loch de dit honrat fra Johan Destarigues, deputat e absent segons es dit, com per vos micer Narcís de Sent Dionís, doctor en leys, nos sia stada presentada una supplicacio la qual conte en acabament que com vos per ordinacio nostra hajats molt treballat en les constitucions de Cathalunya. usatges e capitols de Cort arromançades e arromançats per micer Bonanat Pere e micer Jacme Calliç donant fi e acabament que n son stats fets dos volums ço es un en lati e altre en romanç collocant les sots cougruus titols e en donar compliment a les dites coses hajats sostene guts molts treballs axi en comprovar lo arromançament dessus dit, com en regonexer si y romania algun usatge o constitucio que no fos arromançat, com en-

reduir de romanç en lati los capitols de Cort e algunes constitucions del senyor Rey en Ferrando de loable memoria, com encara en fer diuerses taules per ço que en la dita ordinacio sots certs titols los dits volums poguessen esser scrits e posats, vos deguessem dels dits treballs condescentment remunerar segons que en la dita supplicacio es pus largament contengut, e sia cert que nosaltres vista la dita supplicacio e vist que les coses en aquella contengudes son veres, hajam tatxats a vos, dit micer Narcís de Sent Dionís, ab e de consell de micer Bonanat Pere e de micer Vicens Padriça, advocats de dit General, cent sexanta cinch florins d or d Arago valents noranta lliures e quize solidos barchinonesos ultra cent florins d or de la dita ley que ja us son stats tatxats e pagats per raho dels dits capitols e constitucions es assaber .c. .l. florins en total paga e satisfaccio dels dits treballs per vos sostenguts e los restants xv. florins per les despeses que havets fetes e bestretes axi per los escrivents com per altres qualsevol coses per raho de les dites constitucions e capitols; per ço ab e de consell dels dits advocats, vos atorgam que vos restituint nos lo present ensemps ab apoca e ab la dita supplicacio en lo peu de la qual es continuada per ma del dit micer Vicens Padriça la dita tatxacio a vos feta dels dits .clxv. florins, nosaltres dits deputats vos pagarem aquells de les peccunies del dit General per la dita rao integrament e complida, en testimoni de la qual cosa manam lo present a vos esser fet, segellat ab lo segell acustumat de cauteles del offici de nostra dita deputacio. Scrit en Barchinona a 1 ou dies de janer en l any de la nativitat de Nostre Senyor .mccccxxii. Ardiacha de Tarragona.

Arx. Generalitat. Albarans 1413-19 Fol 216.

XI

18 *desembre* 1422

Nosaltres frare Dalmau abat de Ripoll, en Ramon Ça Garriga, cavaller e en Johan Ros, ciutada de Barchinona, deputats del General de Cathalunya, residens en Barchinona, reebedors e distribuidors ensemps de les peccunies del dit, com per part de vosaltres mossen Narcis Struç ardiacha major de Terragona, mossen Berenguer de Muntrana, official en la Seu d Urgell, mossen Bernat de Vilagaya cavaller, micer Anthoni Torres, micer Vicens Padriça e de vosaltres hereus de micer Johan Çavall quondam, nos sia stada donada una supplicacio la qual conte en acabament que com la Cort de Cathalunya de prop celebrada en Barchinona hagues donat carrech a nosaltres de remunerar los .vi. doctors o joristes als quals per la dita Cort, fou donat carrech singular de ordonar les leys qui eren atorgades en la dita cort e de redigir en forma de textura de leys los capitols atorgats; e vosaltres qui sots stats los dits .vi. doctors haiats en fer les dites leys sostenguts diverses affanys e treballs e sobre la ordinacio de aquelles hauts diverses colloquis e moltes disputas, com encara e tal .i. tan gran carrech en lo qual penge lo be publich e bon stament del dit principat no dege passar sens gran e condigna remuneracio, e ja que en semblants coses es acustumat en altres Corts passades fer grans e condigues remuneracions, vos deguessem dels dits treballs fer remuneracio condigna, segons que en la dita supplicacio es pus largament contengut, e sia cert que nosaltres vist lo dit carrech donat a nosaltres per la dita Cort, lo qual es mencionat en una letra a nosaltres per part de la dita Cort dessada e dada en Barchi-

nona, sots los segells del reverend patriarcha e administrador general de la ecclesia de Barchinona, del egregi comte de Pallars e de la ciutat de Barchinona a .xxi. de agost del any de la nativitat de Nostres Senyor mil .cccc.xx.ii. e informats dels treballs per cascun de vosaltres per la dita rao sostenguts e quals de vosaltres havets mes cabut en aquests affers e mes sostenguts dels dits treballs, havem tatxats a vosaltres ab e de consell de micer Bonanat Pere e micer Ramon dez Papiol, advocats del dit General, trecents florins d or d Arago, valents cent sexanta cinch lliures barchinoneses en total paga e satisfeccio dels treballs demunt dits, distribuidors e divisidors entre vosaltres en aquesta manera, ço es a vosaltres dits mossen Narcis Struç e mossen Berenguer de Muntrana, qui fos alets en aquest acte per lo braç dret de la sgleya cent florins, los quals plau a nosaltres, com ne haiam hauda nostra entencio, que sien divisits entre vosaltres, ne haiats cinquanta florins, e a vosaltres mossen Bernat de Vilagaya e micer Antoni Torres, qui fos alets en lo dit acte per lo braç militar, altres cent florins los quals decleram ab e de consell dels dits mossen l ardiacha de Terragona e del dit mossen Berenguer de Muntrama, los quals havem preses en aço per consellers per tant com ells saben en aquests affers e han tota vegada vaguada e entes en aquells, que sien divisits en aquesta manera: ço es que n sien delliurats a vos dit mossen Bernat de Vilagaya setanta florins, e a vos dit micer Anthoni Torres los remonents trenta florins, e aço per tant com vos dit micer Anthoni Torres no entenets en aquests affers sino en la primera eleccio, car en la segona eleccio fo alet lo noble mossen Francesch d Arill, ensemps ab vos dit mossen Bernat de Vilagaya, qui ja axi mateix haviets entes en la dita primera eleccio ensemps en lo dit micer Anthoni Torres en los affers sobre dits; e a vosaltres micer Berenguer Padriça e hereus del dit micer Johan Çavall qui fos elets en lo dit acte per lo braç de les ciutats e viles reyals, los restants cent florins compertidors entre en aquell forma que apres sera per nosaltres desliberat: per ço ab e de consell de ls dits advocats vos atorgam que vosaltres restituints nos lo present ensemps ab apocha o apoques e ab la dita letra de la dita Cort e de la dita supplicacio, nosaltres pagarem es asaber a vos dit mossen l ardiacha de Teragona los dits cinquanta florins e a vos dit Berenguer de Muntrana los dits altres cinquanta florins, e a vos dit mossen Bernat de Vilagaya los dits setenta florins e a vos dit micer Anthoni Torres les dits trenta florins e a vosaltres dits micer Vicens Padriça e hereus del dit micer Johan Çavall, los dits cent florins divisidors per nos entre vosaltres segons demunt es dit, cessants tots dupte e dificultat; en testimoni de la qual cosa manam lo present esser a vosaltres fet, segellat ab lo segell acustumat de cauteles del offici de la diputacio del dit General. Scrit en Barchinona, a .xviii. dies de deembre l any de la nativitat de Nostre Senyor .m.cccc.xxii. Dalmau abbat de Ripoll.

Domini deputati mandaverunt mihi Petro Ramis.

Arx. Generalitat. Albarans any 1422, f. 15.

XII

Barcelona, 14 *març* 1424

Nosaltres frare Dalmau abbat de Ripoll, en Ramon Çagarriga cavaller e en Johan Ros, ciutada de Barchinona, deputats del General de Cathalunya residents en Barchinona, reebadors e distribuidors ensemps de les peccunies del dit General, en Francesch dez Pla, doctor en decrets, ardiacha de la Seu de Vich, e en Marti

Gavella, burges de la vila de Perpinya, oydors dels comptes del General damunt dit, ensemps ab lo honrat en Jofre de Sentmanat, donzell ara absent de la present ciutat de Barchinona: com a vos en Marti Misna, escrivent nadiu de Alamanya, ara habitant en Barchinona, sian deguts cent sexanta huyt solidos barchinonenses per salari e paga de scriure e fer un libre en que son scrites e continuades totes les constituciens en lati, es assaber: .viii. solidos per lo cost de .vi. mans de paper que occupa lo dit libre: item .cxxv. solidos per scriure cinch mans o entorn que occupa la scriptura del dit libre a rao de .xxv. solidos la ma: item .xv. solidos per cornar lo dit libre: item vint solidos per lo cost de illuminar e rubricar lo dit libre, lo qual libre de voluntat e ordinacio nostra havets deliurat en mans del discret en Barthomeu Ripoll, notari de Barchinona, sindich e procurador nostre a defendre les constitucions de Cathalunya e capitols de Corts; per ço ab e de consell de micer Bonanat Pere e de micer Ramon dez Papiol, advocats del dit General, vos atorgam que vos restituint nos lo present ensemps ab apoca, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies del dit General los dits .clxviii. solidos a vos deguts per la dita rao, cessants tots dubte e difficultat; en testimoni de la qual cosa manam lo present a vos esser fet segellat ab lo segell acustumat de cauteles del offici de la deputacio del dit General, scrit en Barchinona a .xiiii. dies de març en l any dela nativitat de Nostre Senyor. m.ccccxx.iiii. Dalmau abbat de Ripoll.

Domini deputati et auditi compotorum in presenti nominati de consilio advocatorum mandaverunt mihi Petro Ramis.

Arx. Generalitat. Albarans de 1422-1425; f. 71.

XIII

Barcelona, 24 *maig* 1424

Nosaltres frare Dalmau abbat de Ripoll, en Ramon Çagarriga cavaller e en Johan Ros ciutada de Barchinona, deputats del General de Cathalunya residents en Barchinona, reebedors e distribuidors ensemps de les peccunies del dit General, en Francesch Despla, doctor en decrets, ardiacha de la Seu de Vich, en Joffre de Sentmanat, donzell, e en Marti Gavella, burges de la vila de Perpinya, oydors dels comptes del General demunt dit; com a vos en Jacme Seguer, deputat local en la vila de Perpinya e bisbat d Elna, sien degudes per lo General de Cathalunya set lliures deu solidos e .vi. diners barchínonesesl es quals de ordinacio nostra havets bestrets, es assaber .vii. lliures, e .xi. solidos en compra de .xii. dotzenes de pregamins de forma maior rasos, a raho de .xii. solidos .ii. diners la dotzena, per fer scriure en continuar en aquells en forma de libre totes les constituciens e capitols fets e fetes en Corts generals de Cathalunya, segons ordinacio d aquen feta en les dites Corts, e los restants .iiii. solidos e .vi. diners en compra de dos troços de girasol a ops de capletrar e rubricar les dites constitucions, per ço ab e de consell de micer Bonanat Pere e de micer Ramon dez Papiol, advocats del dit General, vos atorgam que vos restituint nos lo present ensemps ab apocha, nosaltres dits deputats vos pagarem de les peccunies de dit General les dites set lliures, .x. solidos .vi. diners integrament e complida: en testimoni de la qnal cosa, manam lo present esser a vos fet, segellat ab lo segell acostumat de cauteles del offici de la deputacio del dit General. Scrit en Barchinona, a .xxiiii. dies de maig, en l any de la nativitat de Nostre Senyor mil .cccc. xxiiii. Dalmau abbat de Ripoll.

Arx. Generalitat. Albarans de 1422, f. 83.

Un altre incunable català

Els nòstres incunables van surant del oblit y de la pols en que jèuen al fons de les nòstres bibliotèques, esperant una má pietosa que'ls abasti y, posantlos a bòna llum, els salvi d'una pèrdua irreparable.

Ara'n reaparèx un altre de notable, la versió de les Antiquitats de Josèp, que crèyen perduda els qui han estudiada la nòstra bibliografia antiga.

La única clarícia que'n teniem era la nòta donada pe'l P. Caresmar al P. Méndez: «11. (1482). » Comença lo Pròlech de sant Hieronim sobre lo Joseph en lo libre de les antiquitats Judaiques.

Y acaba:

«Traduit distilat lati en nostre vulgar lengua catalana. La qual obra es stada emprètada per lonar mestre Nicolau Spindeler emprentador e habitant en la ciutat de Barcelona per voluntat dels honorables Nandeu Mir Notari de Barcelona, e Johan çacoma librari conciudadans de la dita ciutat a pgarias dels quals es la psent obra corregida lo millor ha pogut per frare Pere lopis etrels menors lo menor e indine profesor en la sacra theologia facultat en lo pmer de Abril acabada any de la encarnacio del fill de deu e salvador nostre Jesus MCCCLXXXII. Deo gratias.» fol. Noticia del reverendo padre Caresmar». (1)

En Brunet, parlant d'aquèst llibre, escrigué: «Un llibre, sèns dubte, mès preuat encara y de no mènys rarèsa, es la versió d'aquèsta història (de Josèp) en llengua catalana, o llemosina, imprèsa a Barcelona per Nic. Spindeler, en 1482, in-fol.» (2).

Haebler, després d'havèr posat erradament en castellà el títol del llibre y de copiar la nòta del P. Caresmar, afegèx: «Desde que el R. P. Caresmar envió al P.Méndez la noticia arriba copiada nadie ha vuelto á ver este libro que por entonces debió haber existido en la libreria de la Catedral de Barcelona. (3) El mismo Volger tan infatigable escrudriñador (sic) de las bibliotecas del Este de la Península no ha logrado encontrarlo, y en el día de hoy nadie sabe en donde pudiera existir un ejemplar. Pero las particularidades que

---

(1) Méndez-Hidalgo; *Tipografía...* (Madrid, 1861) pl. 49.

(2) Brunet; *Manuel...* (París, 1842) «Un livre, sans doute, plus précieux encore et non moins rare c'est la version de cette histoire en langue catalane ou limousine, imprimée a *Barcelone* par Nic. Spindeler, en 1482, in-fol».

(3) L'eczemplar que presentem no té cap mostra d'haver pertenescut a la llibreria de la catedral.

micia Emperador. e any dela mia natiuitat. lvi. E he pposat scriuř a vosaltřs les nřes sectes ço es a saber dels iueus en quatre libres de deu e dela sua substancia e dles leys: e perque segons aquelles poden algües coses esser honor.

Acaba la hystoria del elegantissim Joseph en lo libre dles ãtiquitats.

L gran e infinit deu per mesa gloria: qui es donador d gracia: al qual sol se deu referir honor: perme tent ell per sa solita e acostuma da bondat esser donada si ala e legantissima e singular obra dl grã hystoriogroph ioseph ẽ los libres dela iudayca ãtiquitat diuisit per libres e capitols ab singular orde: segons clar se amostra en lo proces de sa gloriosa scriptura: traduit d stilat lati en nostre vulgar lẽgua catalana.

La ql obra es stada emprẽpta da per lonrat mestre Nicholau spindaler empremptador e habitãt en la ciutat d Barcelona per volũtat dels honorables Nian dreu mir notari d Barcelona e Joban çacoma librari conciutadãs dela dita ciutat: a pgaries dls quals es la psent obra corregida lo millor ha pogut per frare Pere lopis ẽtrels menors lo menor e indigne professor en la sacra theologica facultat. e lo pmer de Abril acaba any dla incarnacio dl fill d deu e saluador nostre Jesus. Ad. cccc. Lxxxii.

Deo gratias.

JOSEPH; *Antiquitats judaiques* (Barcelona; Spinder, 1482)

refiere el colofón son tantas y tan concordantes con lo que se sabe de la antigua imprenta de Spindeler en Barcelona que de su existencia no se puede dudar».(1)

El Sr. Sanpere y Miquel, al parlar rápidament d'aquèst llibre, es dòl de la desaparició y d'u: «Spindeler no aparece en 1482 hasta el primero de abril, que es cuando da por terminada la impresión de *Les antiquitats judaicas*, obra que no sabemos por qué Haebler da el título en castellano y de la cual no consta sino lo que Caresmar dijo al P. Mendez (HAEBLER, número 343).

Muy de sentir es la desaparición de esta obra, *emprentada per lonorable mestre Nicolau Spindeler emprentador e habitant en la ciutat de Barcelona per voluntat dels honorables Nandreu Mir, Notari de Barcelona, e Johan ça coma, librari, etc.*, por lo mismo que se trata de la doble cooperación editorial de ça Coma y Mir, pues entendemos que el que se diga impresa la obra *per voluntat* de los dichos no significa sino que fué ó pudo ser impresa por haberse hecho a sus costas la edición». (2)

Malgrat axò, el llibre eczistèx y en magnífich estat de conservació, llevat del últim full un xich malmès, conservantse en la llibreria d'una distingida família de Barcelona. Passèm a descriure'l.

JOSEPH, *Antiquitats iudaycas*—Barcelona, Nic. Spindeler, 1482 1.er d'Abril—Format 257 × 186; fulls no folts. 425; sign.: a, a″ a‴, a, a⁗, aᵛ,. , b.., c..., d..., e..., f..., g..., h..., i..., k..., ... u..., x..., y..., z...; aa .., ... uu... lletra gòtica d un tipo; el pròleg de St.Geroni a ratlla tirada, lo demés a dos corondells; minúscules en mitx del buit per a la capital; filigranes: cap ab cabellera y estrella; (3) crèu de terme o ab pilar. Enquadernació en pergamí, posterior, a lo que sèmbla, y descusida.

Fol. 1.er rècte en blanc, sènse títol del llibre.

Fol. 1.er vèrs: «Comença lo prolech de sant Hieronim / sobre lo Joseph en lo libre deles anti / quitats iudaycas.

i Oseph fill de Matthia sacerdot de Hierusalem pres / per Vespesia Emperador Roma lexat ab son fill Ti / to venint a Roma presenta. VII. libres dela iudayca / captivitat als Emperadors: ço es a pare e fill deso / bre nomenats..... E fins al dia de vuy la gent christia / na per sguard dell axi nomenada: lo vocable de Christ no ha le / xat».

Ve després el pròlech atribuit a Josèp; acabat, la taula del llibre primer y després: «LIBRE PRIMER / Capitol primer / e NLO co / mençament / crea

(1) *Bibliografía Ibérica del siglo* XV (1904) pl. 160, n. 343 Cfr. també Haebler, *Tipografía ibérica*, (1902) pl. 16.

(2) Sanpere y Miquel, *De la introducción y establecimient de la* IMPRENTA *en las coronas de* ARAGON *y* CASTILLA *y de los* IMPRESORES *de los* INCUNABLES CATALANES. (Barcelona 1909) p 163.—Sobre qui era'n Ca Coma, vègis lo que diu Sanpere y Miquel, o. c. pl. 148.

(3) La varietat que més s'hi acòsta es la dels núms. 15679 y 15681 de Briquet, *Les Filigranes* (Genève 1907) tom. 4. Aquèst tipo de filigrana ab les seves variants, enclou una durada de prop de 80 anys (Briquet, o. c. tom. 4 p. 80); y la variant de les antiquitats es precisament la matexa, o molt semblant a la del paper de la *Enéida* de G. Pou. Ab això, ens refermem en la creença que ja esposàrem (*Razón y Fe*, Madrid, 1909, Matx, de que no pot deduirse res en favor de la data 1505 pera l'*Enéida*, fonamentantse en les filigranes; tota vegada que una cosa semblant pot dirse de l'altra consistent en la mà y estrella que ostenta'l paper de la obra d'en Pou. Ni es argument el que la filigrana del paper del *Confessionari* d'Eximenis impres per G. Pou en 1507 (com pot veure's en l'eczemplar que pertenesqué a n'Aguiló y ara es al *Institut d'Estudis Catalans*) duga la metexa filigrana del cap humà, puig, com hem dit, abdós filigranes tingueren una llarga durada en els segles XV y XVI. Per altra part, l'hermosa impresió del *Confessionari* guanya de molt a l'*Encida*. Abans d'acabar aquesta nota, volem advertir que la escrita per nosaltres pera *Razón y Fe* (nombre citat) va restar escapsada per error de caxa (pl. 72).

Deu / lo cel e la / terra. Mas / com la ter / ra no vin / gues a vistes: e .os cuberta / dela profunditat de tenebres: / e lo sprit de deu se portas de / sobre // deu mana; que fos fet lum. La qual cosa feta conside / rant tota la materia: departi / ell lo lum deles tenebres: e al / primer mes nom nit. e al al / tre appella dia // appellant ves / pre e mati lo començament del / lum e la fi. E aquest fo lo pri / mer dia. E diu Moyses: que / era un dia. E iatsia que yo po / gues dir la rao perque lo ap / pella un dia. Empero com yo he promes a part: que dire les raons de cascuna cosa. ne / cessari es ami la interpretacio / de aço alongar fins en aquell temps....»

Abans de cada llibre hi ha la seva taula.

Acaba: «Recapitulacio de / tota la obra.

conte aquesta obra la / tradicio dela primera / nativitat del home fins / al. x. any del imperi e senyoria / de Nero. e totes aquelles coses / que esdeuengueren anosaltres Ju / eus en Egipte en Siria e Palesten e en Babilonia.....»

El colofó, ineczactament copiat en l'obra de Méndez y en les dels qui l'han seguit, (1) pot veure's en l'adjunta làmina ab tota la fidelitat possible.

També s'hi pòden estudiar els tipos y compararse ab els usats per Spindeler y publicats per Haebler, Tipografía. Com es fàcil de reparar, el tipo de les *Antiquitats* es el petit esmersat en *Libre del Consulat* y també en *Manipulus curatorum* del metex impressor, faltant l'altre mès gròs y les capitals d'imprempta que adornen aquèst hermós llibre del *Consulat* y les belles inicials del *Manipulus*.

D'aquí's deduèx l'aclariment de vàries qüestions y hipòtessis posades pe'ls bibliògrafs. No es ecxacte lo que diu Haebler que «*poco* tiempo después (de 1482) Spindeler cambió los caracteres que usaba en su imprenta», (2) putx ja'ls havia cambiats en 1482 any de l'impresió de les *Antiquitats*. Per tant, cau a terra també, al mènys parcialment, el dubte de si'l cambi de llètres coincidí ab el trallat de domicili de Spindeler a Tarragona, ja que les llètres de Tarragona havien, en part, servit a Barcelona per les *Antiquitats*, còm acabem de vèure. En cambi, pòt refermarse'l fet presentat per el Sr. Hurtebise de que «nuestro primer incunable (el *Manipulus curatorum*) no fué estampado con tipos nuevos, sino con caracteres empleados en *varias* impresiones anteriores»; (3) tota vegada que ja havien servit pe les *Antiquitats*, llibre ben ecstèns per enclòure'ls vint llibres en que's dividèx l'òbra.

El Sr. Haebler pènsa que'l *Libre del Consulat*, que no té indicacions d'imprempta, es anterior al *Manipulus curatorum* y aixís ho indica a la *Tipografía*, donant al *Monipulus* la data de 1484. Mès, aquèsta opinió queda contradita

---

(1) Axis, per eczemple, no es *per lonar mestre Nicolau*, còm escriuen Méndez-Hidalgo y Haebler, ni *lonorable mestre*... com posa'n Sanpere, sino *per lonrat mestre Nicholau*..., etz.

(2) *Tipografía*, pl. 16.

(3) Hurtebise, *El arte tipográfico en Tarragona durante los siglos* XV y XVI (Tarragona, 1903), 9, 10.

per el metex ilustre escriptor en la *Bibliografia*; putx aquí dona ja còm a data del *Manipulus* la de 1483 y al *Libre del Consulat* la de 1484. Si axò es axís, no pòt ja afimar que siga anterior el llibre del *Consulat* al *Manipulus*. Mès aviat creuria el qui axò escriu que'l *Manipulus*, ja que a semblansa de les *Antiquitats* té'l metex y sòl tipo petit del *Libre del Consulat*, es anterior a n-aquèst *Libre del Consulat*. Les filigranes llurs donarien, pòt ser, llum a la qüestió; mès, desgraciadament, l'Haebler no'ns les diu les del *Libre del Consulat*.

Cal, de totes maneres, alegrarnos de la reaparició del famós incunable qui conté la versió, cèrtament bellíssima, de les Antiquitats Judaiques. Grans y corals mercès als distingits posseidors, qui ens han permès de ferne l'estudi y trèure fotografia del últim fòli. La Bibliografia catalana els hi'n sabrà grat perdurable.

JOSEP M.ª MARCH, S. J.

Huch de St. Victor. De arrha animae

TRADUCCIÓ DE FRA ANTONI CANÁLS

De la producció literaria en prosa de fr. Antoni Canals, que per força hagué d'esser molt abundosa, no ha arribat a nosaltres, que sapiguem al meyns, cap obra original, com no considerem com a tal el *Rahonament fet entre Scipio y Anibal,* traducció més o menys lliure o parafrasis de l'*Africa* del Petrarca. (1) Rès més que'l record en antichs inventaris ens ha quedat del *llibre de confessió* dedicat a la reina Violant d'Aragó (2) y dels tres llibres de l'*Escala de contemplació,* endreçats al rey Martí (3). En cambi tenim d'ell una serie de traduccions fetes per encàrrech dels princeps o grans senyors que sovint el qüestionaven sobre punts als quals, com ell deya, *soptosament respondre es cosa molt difícil* (4). Un día es el Valeri Maxim, llibre *pelegri e poch comunicat en lo regne d'Aragó,* el que porta escrupulosament a la seva materna llengua per encàrrech del cardenal de Valencia Jaume d'Aragó; (5) un altre, es el tractat de *Modus bene vivendi,* atribuit a S. Bernat, dedicantlo a Mossen Galceràn de Sentmenat, camarlench del rey Martí. (6) El desig de respondre degudament a les *questions que fan los homens seglas clamantse de la providencia divinal,* el mou a endreçar a mossen R. Boil, governador general de Valencia, la versió del llibre de *Providentia* de Séneca (7) que li fa ocupar un bon lloch

---

(1) Publicat en les Memories de la *Real Academia de Buenas Letras,* (II, 53), per D. Antoni de Bofarull d'un ms. que s'en conserva en la Biblioteca de la mateixa Academia. N'hi ha un altre a la Universitaria de Barcelona (21, 1-2), que ha estat reproduit darrerament ab les variants del primer per el Sr. D. R. Miquel y Planas en el seu *Novelari Catalá dels segles* XIV *a* XVIII (1910). Sobre les correspondencies entre l'*Africa* y el text den Canals, V SANVISENTI, *Y primi influssi di Dante, del Petrarca e del Boccaccio sulla Letteratura Spagnuola* (Milan, 1902). p. 382; y també NICOLAU, *Apunts sobre l'influencia italiana en la prosa catalana,* en ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS, II, 306.

(2) «Item un altre libre de la dita forma en paper: *Confessio de mestre Anthoni Canals drecat a la Reyna Dona Jolant,* ab cobertes blaves de fust ab .v. bolles e gafets: *A la molt excellent e alta S.,* etz. e feneix: *beneyts sants de paradis alegratme per gloria Amen,* segons pus larch en libre de scrivà de ració es pus larch continuat. (*Inventari dels libres de Dona Maria reyna Darago e de les Sicilies*; (Barcelona, 1907); n.º 22. v. també les notes que sobre aquest llibre se troben en XIMENO, *Escritores del reyno de Valencia,* (Valencia, 1747): I. 33.

(3) TORRES AMAT; *Memorias.,* (Barcelona, 1836) p. 13. Entre'ls nostres papers hem trobat una nota presa massa ràpidament d'un ms. del s. XV, que no sabem ont para, y en el que figura aquest llibre. Conté els següents tracats: *Doctrina de la contemplació de Jhesu Christ,* per S. Bonaventura (6 fols.): *Revelacions de Santa Angela de Fulgino per Deu a ella donades e manifestades* (86 fols.); *Exclamació al Salvador e Senyor nostre stant ligat en lo carcer* (5 fols.); *Scala de contemplació,* dedicada al rey Martí per fra Antoni Canals, frare predicador, mestre en teologia y rector de la Curia reyal (en tres llibres; 77 fols.).

(4) v. *Prolech* de la traducció de *Seneca,* de *Providentia* (*Memorias de la R A. de B. L.,* II, 561).

(5) v. MOREL FATIO; *Catalogue des manuscrits espagnols de la Bibliothèque Nationale* (Paris, 1881); p. 42. Publica un fragment de la dedicatoria al cardenal. Se conserven diversos manuscrits d'aquesta traducció, y demunt d'ella va ser feta una de castellana (SCHIFF; *La bibliothèque du marquis de Santillana*; p. 133).

(6) Publicat segons un ms. del monestir de St. Cugat del Vallès en la *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*; XIII, 416.

(7) Publicada, com se diu en la nota 4, en les *Memorias...* II, 561, també del manuscrit de l'*Academia* que conté'l *Raonament.*

entre'ls nostres primers senequistes. Un día el bon mossen Pere d'Artés, el lletrat mestre racional del rey Martí, amich també de l'Eximeniç, li dona a conèixer unes Contemplacions d'autor desconegut, y al punt s'entusiasma el fervorós dominicà y es posa a traduirles, cridant a llegirles a tothom qui vulgui *queucom sentir de la dolçor del spirit e de la suavitat de la altra vida, car alli pora contemplar cosas molt pus altes que sol ne luna ne steles* (1). Y aquest matéix impuls de generosa predicació, tan propi en un dominicà, que'l decideix a anar a l'encontre ab els seus llibres de les malicies dels temps, es el que'l porta a fer la versió del tractat *de arrha animae* d'Huch de St. Victor, que avuy se publica per primera volta.

Però aquestes versions no son les úniques que va fer fr. Antoni Canals.(2) Esceptant el *llibre de confessió* y la versió del Valeri Maxim, totes les que han arribat fins a nosaltres perteneixen, segons se pot veure per les dedicatories, als regnats de Martí I per amunt, es dir als últims anys de la seva vida (3). Y en cambi sabem que Joan I l'havía fet treballar per compte seu, en la època en que'l nostre dominicà devía ser encara relativament jove. El 18 d'Agost de 1391 comunicava aquell rey, tan afectat a les lletres, al prior del convent de Predicadors de Valencia, que volent donar mostra de la seva cordial afecció a fr. Antoni Canals, li havía encarregat *axi com aquell qui majors affers sabria portar a conclusio*, que li traduís del llatí en vulgar català alguns llibres, *los quals nos*, (deya'l rey) *qui'ns delitam molt en ligir, puguessem sens gran difficultat e studi entendre* y en consecuencia D. Joan manava al Prior que pera que fr. Canals pogués treballar més diligentment en tal encàrrech, li donés una celda situada en el segón claustre del monestir, *la qual es apte a estudiar e a relevar los anuig del traball* (4); aquesta celda era, segons el document, l'anomenada *cambra de maestre Joan de Muntso*, del nom del célebre dominicà impugnador de l'Inmaculada Concepció (5). De la tasca literaria que va produir aquest encàrrech no'n sabem rès. En cap dels tractats que tenim d'en Canals, hi ha dedicatoria o s'hi fa menció del rey Joan y no hi ha dubte, donada la costum que aquell segueix sempre, que en un lloch o altre no haguera deixat d'esmentar la circunstancia d'esser traduit per ordre del sobirà.

Durant el regnat de D. Martí varen ser estretes les relacions entre fr. Canals y els alts dignataris de la Cort (6) o'l rey mateix. Aquest en 1398 al crear una càtedra de teología en la Cort reyal, cridava tot seguit a regentarla an aquell dominicà, que llavors n'era professor a la Seu de Valencia. (7). No

---

(1) Rubió y Lluch; *Documents per l'historia de la cultura catalana mig-eval.* (Barcelona, 1908). I, 437. El ms que també es propietat de l'Academia de Bones Lletres titula aquest tractat *Exposició del ave maria, pater noster y salve regina.* Se troba ab el n.º 43 en l'inventari citat dels llibres de Dona Maria d'Aragó.

(2) Nicolas Antoni (*Bib. Vetus*, II, IX, VII, n.º 396, nota 137) cita encara una *espositio libri Raymundi Lulli De Memoria, fratris Antonii Canals ordinis Predicatorum, lingua provincialis.*

(3) Segons en Ximeno (l. c.) morí en 1419.

(4) Rubió, op. cit. doc. 407.

(5) V. sobre aquest dominicà, també valencià, y el rebombori que les seves ensenyances promogueren a l'Universitat de Paris, Denifle; *Chartularium universitatis Parisiensis*, III, 229.

(6) Així veyem que dedica la *carta de S. Bernat* a mossen Galceràn de Sentmanat, camarlench del rey Martí; l'*Exposició del Pare nostre*, al seu mestre racional mossen Pere d'Artés, y el llibre *de Providentia* a Mn. Ramon Boil governador de Valencia (1395-1406). El *Rahonament*, endreçat a D. Alfons duch de Gandia, ha de ser posterior a 1410, data en que va serli conferit aquest títol (Zurita, *Anales*, II, fol. 431 v.).

(7) Rubió; op. cit doc. CCCCLI.

sabem si aquesta ensenyança, mostra interessant del curiós esperit religiós de D. Martí, va durar gayre, perque un any després, veyem al rey en correspondencia ab en Canals que segons se desprén del document, escrivía algún llibre per encàrrech seu (1). Y la solicitut del rey per nostre dominicà, segueix després demostrantse lo mateix en la proposta pera que s'el nomeni Inquisidor General de Valencia (2) que en l'interés ab que reclama la seva traducció de les *Exposicions del Pare Nostre*, d'un llegidor poch diligent en retornarles (3). Cap llibre, emperó, d'en Canals figura en l'Inventari de la Biblioteca del rey Martí, y entre'ls llibres de la reina María, en cambi, ne trobem tres que porten els n.es 10, 22 y 43: el *De arra animae*, el llibre de *Confessió* y la *Contemplació sobre lo Pare Nostre* (4).

Fra Antoni Canals no era una traductor d'ocasió, com tants d'altres que apareixen en les literatures mig-evals, sino que les seves versions ocupen alt lloch en l'historia de la nostra tant pel seu valor literari, com per els prolechs o llargues dedicatories originals ab que solía encapçarles. Com ja s'ha dit en altre lloch (5), en aquelles planes viu el tresor de la prosa eloquentíssima den Canals. L'ordenada exposició de les raons que'l mouen a empendre el seu treball, y de la que no prescindeix en cap llibre, podrà recordar tal volta la seca quadrícula escolástica, però la vibració d'esperit, lo mogut y fogós de la frase, lo inesperat de les seves exclamacions, ens convencen de que'ns trobem devant d'un escriptor del Renaixement. Quina brillantor la del seu estil, comparat ab el del seu contemporani l'Eximeniç, l'últim dels nostres tractadistes mig-evals! Y per damunt de tot, en la maravellosa carta a mossen Galceràn de Sentmenat, en la que fins l'atropell de cites d'erudició se redueix discretamente devant l'empenta d'aquell calit panegírich de l'amor als llibres, ennoblidors dels linatges humils y tabernacles de la saviesa! (6)

Mentres arriba l'hora de procedir metòdicament a la publicació dels escrits de fr. Antoni Canals, creyem que no ha de deixar d'interessar la seva traducció del místich tractat *de arrha animae* d'Huch de S. Victor (†1141), tan popular a l'Edat Mitjana, y al que l'escalfada prosa del sabi dominicá conserva tota la seva efusió. Va dedicat a *dona María regina d'Aragó*, a la que demana que'l llegeixi y faci recomptar a les seves donzelles, en lloch del *tractat de Venus*, tan llegit en *diverses corts de grans senyores*. Ab semblant argument recomanava a mossen Galceràn de Sentmenat la lectura de l'anomenada *epistola de S. Bernat*, en un passatge que ha sigut molt reproduit per l'interés que

---

(1) Ibid. doc. CCCCLXIX.
(2) Arx. Cor. Aragó; reg. 2211 , f. 182.
«Quia heretice pravitat s inquisitoris huiusmodi regni officium jamque ob ipsius ultimi possessoris decessum seu obitum plene vaccat, exigentibus meritis numerosis religiosi atque dilecti consiliarii nostri fratris Anthonii de Canalibus pagine sacre eximii professoris etiam et magistri vestri de ordine, vos rogamus attentius et ex corde ferventi quatenus nostri honoris intuitu et virtutum quamplurium turba perlucida dicti fratris Anthonii, de jamdicto ofifocio ipsi et nemini alio illico providere velitis; nam ipse ut scitis, sciunt et etiam universi, eidem officio et prereesse plnarie et prodesse valebit quem nos in eodem et ipsum propter eum favoribus opportunis indubie prosequamur, et nobis inmensum ex isto certissime placitum impendetis: sciturus quod aliam provisionem quamcumque de dicto officio facienda n, quod minime credimus, non absque maxima nostri animi displicencia pateremur. datum Valenci a .VIII die septembris anno a nativatite Domini .MCCCCII, rex Martinus.
Dirigitur fratri Johanni de Podionucis, totius ordinis Predicatorum generali magistro.»
(3) Rubió; op. cit. doc. DII.
(4) *Inventari...*; p. 10, 13 6 17.
(5) Rubió y Lluch; *El Renacimiento clásico en la literatura catalana* (Barcelona, 1889) p. 29.
(6) *Colección de documentos...* XIII, p. 416.

té pera l'estudi de la nostra novelística mig-eval (1). El Sr. Morel Fatio (2) diu que aquesta Dona María es l'esposa del Magnànim y veyem que efectivament el nostre tractat figura, com ja hem dit, entre'ls seus llibres; en cambi en una nota de la coberta del manuscrit que reproduim, se diu que'l traductor se refereix a Dona Maria de Luna, muller de D. Martí l'Humà (3). Certa afectació que s'observa aquí en l'hiperbaton y que recorda lo que després s'anomenà *estil de valenciana prosa,* ens fan pensar que'ns trobem més aviat ab una obra dels últims temps y per lo tant ens decantem cap a l'opinió de Mr. Morel Fatio.

El text que segueix a continuació se troba en un manuscrit procedent de la Biblioteca Aguiló, actualment en la de l'*Institut d'Estudis Catalans* de Barcelona (n.º 41). Es un quadern de 38 folis en paper (309×241 mms.) de lletra de principis del s. XV ab rúbriques vermelles y espays blanchs pera les caplletres. El nostre text arriba fins al foli 24 v. y segueix a continuació un altre tractat anònim. Per la nota que hem transcrit més amunt, se veu que aquest llibre va perteneixer durant algunes generacions a la familia Fontanals. No tenim noticia d'altre manuscrit d'aquesta obra den Canals.

En la transcripció s'ha seguit fidelment el text, reproduintlo ab tota exactitut, salvant sols alguna errada indubtable y sense més diferencies que puntuarlo, regularisar l'us de les majúscules, posar *v* per *u* y *j* per *i* alli on correspongui, y accentuar parquissimament en els llochs en que ha semblat més necessari. Evidents incorreccions del manuscrit en molts passatges, ens donen algun dubte sobre si hem encertat sempre en la puntuació.

J. R. y B.

P. S.—Al fer la última correcció d'aquestes probes, hem sapigut que'l Ms. contenint l'*Escala de Contemplació* de que's parla en la nota 3 de la pàgina 450, figura en la Biblioteca Dalmases de Barcelona (n.º 59 del Catàlech imprés).

---

(1) Ibid. p. 420. «Aci pot entendre vostra devoció que hom deu legir libres aprovats, no pas libres vans axi com les faules de Lançalot e de Tristany, ni'l romans de la guineu, ni libres provocatius a cobejança, axi com libres de amor, libres de art de amar, Ovidi *de vetula*, ni libres que son inutils, axi com de faules e de ronda es, mes libres devots, libres de la fe crstiana hon sta nostra salvació, sabents que sant Jeronim fou agrament açotat per ço com ligia los libres de Tulli de apparent eloquencia..»

(2) *Grundriss der romanischen Philologie* (Strassburg, 1897); II, 2, p. 96 «Ein Bruder Antoni (vielleicht Antoni Canals?) hat der Koenigin, Maria von Aragon eine Uebersetzung des Traktates Hugo's von St. Victor *Soliloquium de arrha anime* gewidmet, welchen wir in dem Inventar der Bücher dieser Koenigin, unter n.º 10 beschrieben finden.»

(3) Según la presente Dedicatoria este mano escrito fue dedicado a la Reyna D. María de Aragón, que como esposa y lugar-theniente del Rey Don Martín asistió al Parlamento celebrado en Barcelona el año de 1396.

Mi Padre respetava con veneración este quaderno como una antigüedad de sus Visavuelos paternos, que se servían de él para sus ratos de meditación á Dios y propagándose la voz de padres á hijos se ha creido siempre que esta obra fue escrita por uno de mis Visavuelos.

Yo tengo presente de haver visto este quaderno con cubiertas de madera dorada clavateada de bronce, y he procurado remendarla como me ha sido posible, pues que es la única memoria que he encontrado de mi casa, después de haver sufrido las fatalidades de la guerra (de Napoleón) por la Francia y de mi ausencia de diez años. Barcelona año de 1815.—Francisco Fontanals y Ruvirosa (rubricat).

Sobre aquest Fontanals y Rovirosa, conegut gravador català v. Elias de Molins *Diccionario de escritores y artistas catalanes* (Barcelona, 1889) I, 610.

Comença lo llibre de Hugo de Sent Víctor de la arra o dot de la anima

A la molt excellent e molt alta senyora la senyora dona Maria regina d'Arago, ffrare Anthoni Canals, del orde dels frares prehicadors; mestre indigne en la sancta theologia humil, inclinade e devota subjeccio.

Molt excellent senyora.

Com en los nostres temps per la malicia dels vinents universalment infeccionats, seguint la major part de les gents la cobejansa excessivament imflamada, en diverses corts de grans senyores se lige lo tractat de Venus per los amados carnals follament deificat, en lo qual tractat se mostran paraules suggestives, tocants, provocatives, sguarts desonests, gests dissoluts, arreaments excessius a fayts illicits e massa studiosos, lexar la vida a profit de la anima, procurar imfamia, anticipar [fol. 1 v.] la mort corporal; entant que Venus e veri, que en semblants començaments son axi com pare e fill, car del dit Venus hix lo veri de folla amor qui infecciona e corrump la fama, mate e tol la vide spiritual, procura perdua de bens, entristeix lo cor, multiplica sospir, cativa l'esperit, debilita la memoria, enfolleix la discrecio, desfrena la voluntat, nafre l'enteniment, encen la efecció indiscretament, lo qual Venus, segons posicio de mestre Ala, mescle ensemps pau ab hoy, fe ab engan, esperança ab temor, raho ab furor, al qual Venus lo peradis es trist, l'infern delitable, lo carcer plesent, ab lo qual segons que diu sent Gregori la juvenil edat folla fa companyia no pas ab lo Venus, que es stella matutina, car en lo mati del jouent los qui seguexen lo Venus de cobejança no resplendexen per obres virtuoses, no son illuminats ab aquella lum que depura l'anima de peccats, no cerquen Jhesu Christ seguint l'estela d'orient ab los tres reys, ans seguexen aquella stela de la qual diu sent Johan en lo VIII capitol del apocalipsi que caygue del cel en los flums e en les fonts, e per ço com la dita stela era ab absinti amarch, les dites aygues se convertiren ab sinti amargos e gran multitud de gent que'n begue mori, certes la folla e inflamada amor que cau en les aygues de vicis carnals se converteixen ab sinti de amargor, car no es major amargura segons sent Ambros que captivitat de sperit, de la qual aygue aquells qui'n beuen morent, car molts ne perden la vida corporal, innumerables son privats [fol. 2] de la gratia de Deu qu'es vida de la anima tresorejants se l'amagor del infern intollerable; e molt alte e excellent senyora, com la vostra cort, da que devets fer gracias a Deu, sia tostemps en vera honestat fundada, ordonada a virtuts e axi com una religio a Jhesu Christ per devocio singularment dedicada, volent jo qui son d'estament de religio a la dita honestat donar alguna consolacio spiritual ab la qual resebe perseverança virtuosa, he curat ab aquella pocha

sufficiencia que he, d'offerir a vostra altesa lo tractat que feu Mestre Hugo intitulat de arra de anima, en lo qual se tracta de la amor de la anima en que ne quina deu esser, en guisa que conexent la vera e honesta amor, sia squivat lo Venus ardent e inflamat, ple de mala cobejança. E supplich, alte senyora, vostre merce que aquest tractat sia comunicat singularment a vostres donzelles per ço que axi com vostra altesa lurs es aximpli de honesta vida, per semblant forma lo tractat a vostre altesa endreçat los sia informacio de nostra doctrina, lo qual a castes obres e amor singular de Jhesu Christ es molt imflamatiu. E per tal, Senyora, que hajats devocio en lo Hugo qui feu lo dit tractat, sol un breu miracle ne recitara a vostre senyoria. On alte senyora sepiats que aquest Hugo fou mestre de Peris, monge negre del Monastir de Sent Victor, e hac.1. germa [fol. 2 v.] prior de aquell Monestir apellat Ricart. E lo dit Hugo era molt imflamat en devocio de la verge Maria, per reverencia de la qual feu una prose que comense: Saluatoris mater pia, e un jorn apres vespres a ell li ve l'ardor de devocio e vasent devant una ymatge de la verge Maria de pedre que ere en la sglesia e comensa a cantar la dita prosa, al qual cant vench una multitut de gent que acas ere en la dita sglesia e cant hac termenat son quant de la prosa, la ymage de pedre, vehents tots quants eren presents, se inclina e dix en franses: E hire grant merci. E encare sta la dita ymage inclinada e yo la he vista. Adonchs la veu de ten gran miracle perve fins al prior lo qual toca a capitol e repres fort lo dit frare Hugo e diciplinal dient per que com a foll cantava tot sol fore les ores canoniques, feu lo tancar en la cella de la qual per tres dies no isques e aço feu tement se que vana gloria no tolgues lo merit a son germa. E lo dit prior fou mogut de fer aço per una paraula que diu l'apostol sent Pau de si mateix: per tal, diu ell, que la excellencia de les revelacions que son fetes no'm fassa presumptuos e altiu, m'es donat .1. estimol qui'm don de grans bufets per ço que'm conegue. E sapies, alte senyora, que'l dit tractat es ordonat a forma de dialago axi com aparellament de dues persones, car lo dit Hugo informa la sua anima ab la qual ha parlament d'amor, la anima interrogant a ell, responent segons appar en lo seguent [fol. 3]

HUGO

Jo perlare secretament a la mia anima e ab un amigable rehonament li demanare aço que he gran desig de saber. No sera admes nagun estranger en nostre perlament, mas ab clara, uberta e manifeste conciencia nos rehonarem, e axi no haure jo temor de fer inquisitio de coses amagades ni a la mia anima fa vergonya de respondre manifestament e clare, per que comensa axi: Digues me, prechte anima mia, quina cosa es aquella la qual sobre tota res ames; yo se be que la tua vida es amor e se de cert que no pots esser sens amor, mas volria que postposada tote vergonya, confessa quina cosa es aquella la qual as eleta amadora sobre totes coses. E per tal que pus clarament entengues de que t'interroga, dir t'o he manifestament; veges lo mon en totes quantes coses en aquell son, moltes coses belles e delitables hi trobes, les quals tiren les affeccions humanals e encenen los desigts, segons moltes e diverses

delectacions de quells qui usen de les dites coses; havent (?) aquell aur e les pedres precioses en lur resplendor ha lo cors humanal se bellesa, los tapits pintats e les vestidures tenyides en lur color. Infinides son aquestes e semblants coses; mas per que't recite aquestes tantes coses? tu matexa ho coneys tot, has les vistes en major part moltes de les quals has sperimentades. Be't membre en quine forma moltes coses as vistes e encare ne veus de present en les quals poras provar e sperimentar aço que dich [fol. 3 v.) e parle. Digues me donques, prechte, totes aquestes coses quina n'as eleta singularment sobre totes, la qual vulles abrassar, per tostemps amar ab ardent fruhicio Cert son yo que alguna cosa ames de totes quantes na veus, ho si has postposades totes les dites coses, altre cosa es menys d'aquestes la qual ames sobre tota res.

ANIMA

Axi com no pusch amar ço que null temps he vist, per semblant, de totes quantes coses veig no es que no'n haje amada alguna. Empero encare no he trobade cosa alguna entre tantes la qual dege sobre totes esser amada, car ab molts speriments he apres la amor de aquest segle esser enganable e fugitiva car covem de pendre la cosa d'aquest mon com perex de mudar la, com m'a corre cose que'm plau mes e'm par pus delibtable. Perque de present axi com a incerta estich vellant en mos desigts, com no pusque esser sens amor e no trop la vertadera amor e pura.

HUGO

Gran goig he que al menys no es re [fol. 4] higada en l'amor de les coses temporals, mas he dolor com encare no't reposes en l'amor dels bens eternals. Miserable series e depnade si del exili fahies terra propia, empero com de present vages errade en lo exili, deus esser retornade a vide. On sapies que tu faries del exili terra propia si en aquesta vida transitoria volias haver eternal amor. E ara erres anant vagabunda en lo exili, car com enportada per la cobejansa de les coses temporals no trobes amor dels bens eternals. Empero gran principi de salut as en aço que t'studies de mudar la tua amor en millor, car axi poras esser desrehigada de tota amor temporal, com te sera mostrade major bellesa la qual graciosament abrasses

ANIMA

E com pot esser mostrat aço que no pot esser vist, e com aço que no pot esser vist no pusque esser amat, certes si en les coses temporals, les quals poden esser vistes, no es vera e permanent amor e la cosa que no pot esser vista no

pot esser amada, segueix se que la eternal miseria seguex al hom vivent si null temps trobe amor vera e permanent e stable. No es qui pusque esser beneventurat sens amor, car en aço mostre esser [fol. 4 v.] miserable com no ame ço que ha esser vertader. E com qui dira aytal hom esser beneventurat, hoc encare qui dira aquell esser hom qui lexant e oblidant la humanitat, postposant la pau de unitat e conversacio de companyia amas si mateix solament an una solitaria e miserable amor? Necessaria cose es donchs que tu aproves l'amor de les coses que son vistes en lo mon o si tols e reproves aqueste amor, ops es mostres altres coses les quals son amades pus plasentment e ab major suavitat e profit spiritual.

HUGO

Si aquestes coses temporals e visibles te penses que degen esser amades, per ço com veus en aquelles una bellesa que'ls cove per lur natura, per que no ames molt mes tu matexa, qui ab la tua bellesa sobres tota bellesa e ornament de totes quantes coses vulles son en aquest mon? O si veyas tu matexa o si miraves la tua fas! Certes levors coneixerias de quante reprensio en [ets] digna qui't pensaves altre cosa fora de tu matexa esser digna de esser amade.

ANIMA

L'ull veu totes coses e si mateix no veu, e ab aquella lum ab la qual vehem [fol. 5] totes coses, no podem veure la nostra fas posade en la dita lum; beig que'ls homes ab testimonis d'altres persones e juys stranys venen en conexença de llurs cares, e mes conexen la semblança e bellesa de lur fas hoynt que vehent. Si ja tu no'm portes devant un spill en lo qual pusque mirar la fas del meu cors la qual conega e ham. E com qui dira aquell esser savi qui per pexer la sua amor consideres e mires continuadement en lo spill la ymage e semblança de la sua care? certes per foll seria tengut. Adonchs com jo no pusque contemplar ni considerar la bellesa de la mia care quina es ne quina no, pus facilment mostre l'affeccio de la mia amor en les coses forenes del mon que son vistes belles e merevelloses; mes que mes com l'amor no pusque esser solitaria car tentost cessa de esser amor si no scampe lo seu amor en aquella persona qui li fa companya en paragnal amor.

HUGO

No es solitari aquell ab qui es Deu e la virtut de la amor no s'apaga perço con lo apetit es refrenat da amar coses vils e menyspresades. Certes aquell fa gran injuria a l'amor qui reeb en ça companya coses desonestes o coses qui no son dignes d'esser amades. Adonchs necessaria cosa es primerament [fol. 5 v.]

conega si mateix, e com haura coneguda se dignitat que no ham cosa valent menys que si mateix e aço per no fer injuria a la sua amor, car moltes coses son les quals considerades en lur natura son belles, mas comparades a les coses pus belles e pus excellents son vils e menys presades; e axi com es cosa inepte e grossera les coses leges ajustar ab les belles, per semblant forma es cosa impertinent e illicita ajustar e comparar les coses que an una minva e ymaginaria bellesa ab aquelles que son singularment belles. O anima, dius me que no vols haver amor solitaria, prechte que no l'aies prostituida o corrumpuda e cerques vna cosa singular la qual ames; precte que sies singularment elegide; saps que l'amor es foch e lo foch a mester materia la qual crema ab la qual dura. Guardet que no ajustes materia al dit foch que gita dessi fum o fem o corrupcio; sapies anima mia la virtut e vigor de la amor esser ten gran que't cove d'esser aytal e semblant de la cosa que tu ames. Guardet a qui't conjunyas per afeccio, car cove't de transformarte en la sua semblança per la conjunccio e companya d'amor. O donchs, anima, aten a la tua ballesa e entendras en quina bellesa deus amar. No t'es pas invisible la tua fas, lo teu hull no veu be cosa que sia en lo mon si si mateix no veu, car com es ben clar acontemplar si mateix, no'l pot enganar naguna forana [fol. 6] semblança o peragrina ni'l pot enfosquir colorade e ombrosa ficcio de veritat, e si per ventura aquella tua intrinseca visio s'es scurida per ten gran necligencia e no es suficient a contemplar tu matexa axi com t'es necessari perque almenys per juy d'altri no perceps quina cosa deus stimar de tu matexa. Espos has, e no u saps, lo pus bell es que puga esser e no has viste la sua fas. Ell t'a viste car si no t'hagues vista no t'amara. No s'es volgut encare presentar a tu mas ha't enviats dons, ha't donat l'arre qu'es penyora d'amor, senyal de dileccio; si'l podies conexer, si veyes la sua bellesa, no dubteries en res de la tua, car sebries que aquest ten bell, ten gracios, tan plesent, ten singular no fore pres en lo teu sguart, si no l'hagues tirat la tua singular bellesa sobre totes coses admirativa. Adonchs, anima mia, que faras? No pots veure de present aquest spos car es absent e per tal tu no temps ne has vergonya de fer li injuria, menys presant la tua singular amor, prostituhint te desonestament e lexa a cobejansa vil, sutza, maculada. No vulles fer aço per res e si encare no pots saber ni qual es aquell que tu ames, considera al menys l'arra que t'ha donada, per ventura en lo seu do lo qual posseheix poras conexer [fol. 6 v.] ab quina afeccio lo deus amar, ab quin studi e ab quina diligencia deuras tu matexa a ell conservar. Generosa e molt preciosa es la sua arre, fort es notable lo seu do car no pertanya a ell, qui es ten gran do, donar poca cosa ni la persona savia per pocha cosa hagre fets grans donchs. Gran cosa es donchs la que t'ha donade, anima mia e que t'ha donat lo teu spos. Mira la universitat d'aquest mon e considera si y ha cosa que no't servesque. Tota natura dressa son moviment e tot son treball a aquesta fi per tal que sia obedient a tots manaments e servescha a ton profit e que socurrega a tes delectacions e a tes necessitats ab tota se abundancia, la qual null temps deffalleix. Aquest cel, aquesta terra, aquest aer, aquestes mars ab totes les coses que en ells son no cessen de servirte; aquesta diversitat de temps ab les renovacions dels anys ab generacions successives renovellant les coses antigues, refermant les coses destrouides, restaurant les coses perdudes, te administren les necessitats ab past perpetual. E qui't

penses que tot aço haje instituhit? Qui ha manat natura que axi ab un consentiment te servescha? Reebs lo benefici e no coneys lo benefector, lo do es manifestat e l donador es amagat. Empero la tua raho no lexa duptar aço no esser deute teu, ans benefici d'altri; molt donchs t'a donat, qui's vulla que sia aquell qui tot aço e ten grans coses t'a donades. Molt deu esser amat aquell qui tant t'a pogut donar e molt te ama aquell [fol. 7] qui tant t'a donat. Adonchs ab lo seu do te demostre com te ame e com deu esser amat, e axi com seria cosa folla no cobejar volenterosament l'amor del spos ten poderos, per semblant es cosa perversa e pega no amar aquest ten gran amador. O anima mia folla e orada, veges e que fas com en aquest mon desiges de amar e de esser amada! Tot lo mon t'es subjugat e tu no avorreys de admetre en la companya de la tua amor, no dich tot lo mon ans una cosa la qual abvides sobrepuja en perfeccio una minua partida del mon, car no es bella en figura, ne en profit necessaria, ni en quantitat gran, ni en bonesa marevellosa. Certes, anima mia, si aquestes coses ames, ama les com a subjugades, ama les com a serventes, ama les com a dons, com a arra del spos, com a joyes del amich, com a benificis del senyor; axi empero que tots temps hajes en memoria que deus e quant al teu spos e que no ames aquestes coses contra ell, ne egualment ab ell, ne sens ell, ans les amaras per amor d'ell e per ell, e ell sobre totes aquestes coses. O anima, gardet que ja Deus no u vulla, ne sies dita avoll fembra e no sposa, amant mes los dons del donador que la afeccio de la amor, car major injuria fas a la sua caritat si reebs sos dons e no li rets gardo e retribucio a la sua amor, perque't cove de repudiar o menys presar los seus dons, si fer ho pots o si no ls pots repudiar, retribuex [fol. 7 v.] li amor per la amor que't porte. Ama doncs aquell, ame tu matexa per amor de aquell, ame sos dons per amor d'ell, ame'l perque hages fruycio, ama tu matexa per ço com en [ets] per aquell amada, ama'n sos dons per ço com te son donats per ell, ame tu a aquell e aquell a tu, los dons del qual procehexen d'aquell per amor de tu. Aquesta es pura e casta amor, no havent nenguna cosa lege ne amarga ne transitoria, la qual bella castadat, plasent en dosor, [es] estable en eternitat.

ANIMA

Les peraules tuas m'an tota inflamada e he concebuda ardor e crem tota dins mi. E jassia que encare no haje vist aquell lo qual afermes esser ten amable, empero confes que tu ab la dolsor de la tua paraula e ab la suavitat de la tua admonestacio m'encens en la sua amor. E forsen me les tues rahons de amar aquell sobira tote res, del qual ma veig haver reebudes totes les coses en senyal e penyora d'amor. Empero encare resta una cosa la qual diminueix en mi la beneventurança d aquesta amor, si ja la ma de la tua consolacio no la depura, levant la de la presencia del meu dupte.

HUGO

Promet te fiançosament que en aquesta amor no ha cosa que't dege desplaure, [fol. 8] empero perço que no aparegués que volgués mes enganar

la tua credulitat que donar te testimoni a la veritat, vull que manifestes aço que't mou la pensa, per tal que com mes seras reformada ab les rahons, mes aprofites e cresques en la dita amor

ANIMA

Prechte que't membre, ni'm pens que't sia oblidat, aço que un poch abans has dit, car com loasses aquesta axi com a honesta e aprovade, diguist que la dita amor no solament deu esser singular, hoc encare singularment eleta, ço es que sia sola amor en lo amat e solament constituhida per amor; e aço per tal com no es perfetament loable la amor si algu es amat ab aquell qui sol deu esser amat, o com aquell qui no deu esser amat sobiranament solament es amat. Avet donchs que jo am aquell qui es singularment elet e singularment amat, mas jo en aquesta mia amor sostench gran injuria com jo ham un sol, e no son solament amada, car aquesta arra d'emor la qual ma proposes devant e de que'n fas tantes noves, tu mateix sabs quantes son e pres e quals qui han rebuda e reeben axi com jo la dita arra, e com que'm presta mes a mi la lum del sol que a les serps e als vermens de la terra, totes viuen, totes spiren un mateix past, un [folio 8 v.] mateix abeura es dels animals. E dons quina cosa es aquesta ten singular? Tu veus tot aço axi com jo dich, perque no proves assats legudament que esser amat singularment axi com vol esser amat. E certes yo confes e atorch que aquestes coses que ha donades foren grans e dignes de singular amor, si singularment fossen donades.

HUGO

No'm desplau en res aquesta tua diligencia, car en aço appar que desiges amar perfetament com ab tanta diligencia encerques la causa de perfeta amor, perque bonament e graciosa entench a disputar e rahonar ab tu no prenent ho ab colara ni ab fellonia, per tal que defene de injuria la amor tan maravellosa de la qual fas querimonia. Ensemps restituire tu a te fortalesa per tal que de qui anant no vetles en la dita amor. Tres coses son en les quals trobaras so que't mou. Considera quins dons has reebuts del teu spos e fe differencia entre los dits dons, car uns dons comunament te son donats, altres specialment, altres singulars; los dons son donants comunament los quals servexen a totes coses per amor de tu; specialment son donats los dons qui son atorgats per amor de tu a molts ab tu matexa, no pas a tots; singularment son donats los dons qui son donats solament a tu. Que diras dons, e diras que per tal te ame menys com t'a [fol. 9] atorgat alguns dons los quals ha donats generalment a tu e a les altres creatures? E digues me, agrat feta pus beneventurada si a tu sola hagues donat tot lo mon? e imetginet que no sien creats homens sobre la terra e que no y haje besties ni nagun animal vivent e que tu sola possehesques les riqueses del mon. Digues me, un es aquella graciosa e profitosa companya de la humanal conversacio, hon son los solaços, hon les

dilectacions en les quals as de present ta fruhicio o delectacio. Considera donchs que en aço t'a molt donat, car totes coses per ton solaç ab tu ensemps ha creades. E si'l mon serveix a totes aquestes coses e aquestes servexen a tu, dir m'as que tot quant es no sia creat e fet a te servitut, e dir m'as que lo senyor de grans companyes menge lo seu pa sol sens companya e que bega sol lo seu vi e que sol s'escalfe al seu foch e que sol habita en la sua casa, certes no ans ho fa ab la sua companya; empero tot quant han aquests qui per amor o per subjeccio lo servexen tot es dit dretament esser del dit senyor. Adons si's vulla sien aquelles coses que a tu servexen, si's vulla les que son necessaries a les dites coses, totes son donades a tu, car totes te servexen

ANIMA

Lo dupte que'm movia has tallat no pas de tot arrenquat e desrehigat car jo d'aço'm clamave per so com jo ame lo meu spos solament per que sola son amade, car [fol. 9 v.] veig que'l senyal e la penyora de la mia amor es atorgat e donat als altres, axi com a mi les tues rahons han declarat, solament no informant a mi que yo crehegues que aquestes coses les quals son dades comunament e general a us de aquells qui'm servexen son dades a mi singularment. En la qual cosa atorch que hassats has parlat de ço que'm comovia, mas no u has determanat sufficientment e plena. Car per les tuas paraules son informade e adoctrinada que totes quantes coses son ab les quals la vida de les besties es conservade, son assignades e ordonades a la mia senyoria, e que totes quantes coses viuen per conservacio lur son deputades a us meu. Empero per tot aço no's mostra a mi privilegi de singular amor, car les dites coses no son solament subjugades a mi, ans encare son dades semblantment a tots los homens e veig que a molts son mes subjugades que a mi, car mes ne han que jo. Adonchs en les coses que son comunament atorgades a us de tots los homens si alguns se atribuexen alguna cosa, injustament erren en aço que s'usurpen singularment ço que es de tots en general. Adonchs special es la amor que ha lo creador als homens, de la qual se poden gloriajar mes que les besties, no pas mes un hom que altre; car aço que tu dius en provacio de la singular amor, a mi esser donada entre les altres coses la companya dels homens, com la mia companya [fol. 10] sia atorgada a ells axi com la lur a mi, no pusch yo en aço trobar nenguna cosa singular. Item en la dita companya no solament ma tocha e'm nafre la singularitat de la gloria que y pert, ans encare la viltat e menys preu de la participacio, e com e quantes increduls, quants inichs e quants sutzeus son qui en aquesta companya se poden semblantment gloriajar

HUGO

No't deus en res torbar per tal com lo us de les coses temporals dona semblants coses als mals com als bons, ni't deus pensar que Deus los ame egual-

ment, per ço com en aquestes coses los veus comunicar o perticipar ab tu; car axi com les besties no son creades per a ci mes per l'om, per semblant forma los mals homens no viuen per a ci meteys, ans per la bona vida serveix profit dels bons; e axi com lur vida serueix a profit dels bons, per semblant tot quant sustenta lur vida sens tot dupte deu esser reduhit a subjeccio dels bons, e'ls mals viuen entre ls bons Deus permetent per tal que lur companya exercita la vida dels bons. Car los mals ab la beneventurança que posen en aquest mon, amonesten als bons que serquen majors bens d'aquests en los quals no poden los mals participar ab los bons, e'ls dits mals ab lur iniquitat [fol. 10 v.] forsen los bons destrenyer e abraçar e pus fortment amar la virtut, e com behen los mals destituits de la gracia divinal, cahents e allenegants d'un vici en altre, levors aprenen quantes gracies deuen fer a lur creador per la salut en que'ls conserve. La raho de la divinal dispensacio a creximent de nostra salut e instruccio de nostra glorificacio, requiria aço, que axi com en la vida de les besties dehim esser sobirana gloria no usar de lur vida, axi aprengam en la vida dels mals homens no esser sobirana gloria esser lur senyor, ço es dels bens temporals los quals son senyorejats axi per mals com per bons. Adonchs aquestes coses devien esser comunicades als bons e als mals, car en altre guisa los bons no porien creure que'ls fossen reservades e stojades pus excellents e majors coses d'equestes, sino veessem aquestes esser comunicades o dades axi als mals com als bons. No't clames donchs de qui anant de la companya e de la beneventuransa dels mals, ni't penses aquests homens mals esser acceptats en tu ab privilegi de singular amor, per ço com son fets pars e companyons teus en us e en la possessio e senyoria de les coses temporals transitories, car axi com t'e dit en aço aprofiten a la tua salut, com no solament usen en tu de les dites coses temporals ans com les senyorejen. Mas que't dire de la companya dels bons? Car aço solament resta que tu considers e ja si no't pots gloriejar de la singular amor del teu [fol. 11] spos, per ço com no est amade per ell sens companya de bons homens. Per que't requir que't membre de una sentencia en la mia provacio demunt dita, la qual jutgist esser poch rehonable per la materia de la qual tractave e are de present ab gran diligencia vull disputar davant tu. E ja si ajudera la sua veritat de la dita sentencia per demostrar aço que'ns sforçam a declarar. Diguit Deus haver donade a tu là companya dels homens, per tal que de aquella companya reebes consolacio e pleer de viure, per tal que no't envecesques ab vida solitaria e pereosa. Adonchs axi com la vida dels mals t'es exercici, per semblant la vida dels bons t'es solas e consolacio, los quals son aytals que no'ls deus menys presar d'esser participants ab tu en la tua beneventuransa, no d'esser companyons de la tua amor, car si tu ames los bons, ab veritat de tots quants benifets los feras la caritat que es en tu se'n alegre, no pas axi com de cosa d'altri, ans axi com de ben propi. Posat donchs que beneventurada cosa fos haver fruycio de questa amor solitariement e separade, molt pus beneventurade cosa es delitarse en la dita amor ab goig e consolacions de moltes bones persones, car com l'afeccio de la amor sosten als qui ab hom perticipen, levors se exempla lo goig de la caritat e la spiritual suavitat. E la spiritual amor cellevors es a cascun mils e pus singular com a tots es comuna, car no's minva per participacio [fol. 11 v.] de molts, com lo fruyt se'n sia trobattot entegre en cascu dels singulars. Adonchs

la companya dels bons no tol res del privilegi de la amor singular, car lo teu spos en tots aquells ame a tu, los quals ame per amor de tu, e per aço ame tu singularment, car no ame res sens tu. E no temes lo seu coratge, per tal com ame molts ensemps casi per una efeccio, esser separat de tu e per tal esser menor la sua amor a tots amar, axi com si fos partida e separade en molts amats, car sapies que la tua amor es tota en cascu e tota en tots los amats, car no ha major afeccio d'amor a molts que a .i. ne a .i. que a tots. Adonchs tots amen .i. unicament e singular, car no pot esser amat sino un, ni es qui pusque amar tots ab unica e singular amor sino .i., donchs amen se tots en .i. axi com una cosa, per tal que per un sien fets una cosa. Aquesta amor es unitat e singular, privada e sola, mas no solitaria, es participada de molts mas no divisida, es comuna e es singular de tots e tota dels singulars, la qual no diminueix per esser participada de molts ni defall com tots jorns e per tots sia usade, ni s'envelleix per infinida duració de temps. Es entiga e novella, desiderable en la sua afeccio, dolza en la sua experiencia, eternal en lo seu fruyt, plena en la sua delectacio, complint e sedollant, per null temps engendrant festig [fol 12]

ANIMA

Les tuas informacions me son assats delitables e confes que ja comens a desijar la dita amor ab gran ardor, com empero la comensas da hauer en gran festig e auorricio, empero una cosa defall encare al meu desig, la qual si per tu pusch aconseguir, no duptare que no m'hages satisfet en totes coses; la cosa que desig es si'm poria esser mostrat en quina forma aquest spos de castedat es ab aquells qui ame e com s'a ab ells en afeccio e en obre. Es be ver que de la afeccio no'm qualra duptar, si la puch conexer esser vertadera per obra.

HUGO

O anima mia! si tu has perseveransa en la obre que has comensada e jutges que no't sia satisffet, dich te que si no has conexença del singular benifet que t'ha donat lo teu spos, jo mateix son participant en la tua peticio car conech que aquesta tua instancia mes hix de devocio que de importunitat. El teu amador marevellos en aço ha provehit que no fos cosa de la qual no't pogueses gloriajar en lo teu spos, e axi com te ha donades coses comunes e specials, axi te ha dotada de coses singulars. Les coses comunes son aquelles que venen en us de tots axi com es la lum del sol, lo respirar del aer; los dons [fol. 12 v.] specials son aquells qui no son atorgats a tots en general sino a alguna gent, axi com son fe, doctrina e seviesa; los singulars son aquells qui a cascu en singular son donats, axi com a sent Pere lo principat entre'ls Apostols e a sent Pau lo apostolat entre los gentils, a sent Johan privilegi d'amor. Considera donchs, anima mia, com has rebuts dons comuns ab tots dons specials ab alguns dons singulas tota sola; en totes aquestes coses [t'a] amada aquell qui t'ha dats dons comunts

ab tots specials ab alguns e singulars a tu e no a altri; ab totes aquestes coses t'a amada a les quals t'a acompanyada ab participacio del seu do; sobre totes aquestes coses t'a amada aquell qui ab singular do de la sua gracia a totes les dites coses t'a sobrepujada. En tote creatura es amada ab tots los bens e amada, sobre tots los mals homens e amada e prehada, e per tal que no't dons vijares esser pocha cosa de esser sobre tots los mals amada, considera e quants bons son qui han rebut menys que tu. Mas com jo't veie inclinada assaber les coses qui't son singularment donades ab la singular amor del teu espos e com moltes coses poguessen encare esser dites de quelles en les quals e ab les quals es amada, yo vull que't baste a sufficiencia aço que n'es dit. No vull pas que tingues en poch de esser amada e ab aytals hon as tots los bons per companyons, als mals ab totes les coses creades sotz ta subieccio. Adonchs anima mia, has vist quantes coses son en les quals es amada. Has vist quins son aquells [fol. 13] ab qui es amada; considera, donchs, considera ara tant com pots sobre qui est amada tu per la anima mia. Tu sabs be que has rebut o necessari t'es que u sapies millor, per tal que [no] presumesques attribuhint te les coses que no has rebudes o que no erres, no faent gracies d'aço que t'es donat, plagues a Deu que no'm pogues recordar d'aço que t'es donat axi com es a tu expedient e axi com es plasent a aquell qui'ls benifets t'a donats. Car per ço diu continuadament que tu ho hages per tots temps en la tua memoria e que per oblit no si es feta tebea en la sua amor. Anima mia, cogita primerament en quina forma tu no eres e reebist per lo do del teu espos que començasses de esser, per que donchs lo seu do era que comensasses de esser, e digues me, havies li tu donade alguna cosa ans que fosses feta, per la qual meresquesses reebre que fosses feta? Certes, abans que fosses feta no li donist res, com res no li podies dar ans que fosses, per que graciosament has rebut que fosses feta per ell. Adonchs qui ha pogut mes reebre que aquell que ha rebut que fos fet? Empero si no fos aquest reebre de esser, aquell qui no ere no podía comensar de esser, e si no fos millor cosa esser que no esser, aquell qui es no hage reebut res per lo esser e axi tant li fore esser com no esser; perque donchs, Deu mon Senyor meu, com m'as donat esser, lo qual es bo e gran be, has dat lo teu be molt bell e molt bo; e com me donasses aço, has ma sobrepujada a totes les coses a les quals has volgut donar aquest teu be. O anima mia, e dien nosaltres res com dien aço al Deu nostro, per lo qual [fol. 13 v.] som fets, fets som qui no erem e havem rebut mes que totes les coses que son fetes. Certes en aço dien queacom e molt diem dient aço e aço deven dir per tots temps, per que no oblidem aquell del qual havem reebut ten gran be, lo qual posat que no'ns hagues mes donat, empero per aquest do, deu esser per nosaltres en per tostemps amat e loat. Empero sapies que mes t'a donat, car no solament t'a donat esser encare bell e gracios, esser lo qual jatsia que no sobrepuja nagun esser en aço que es, sobrepuja empero tot corporal esser en bellesa e singular perfeccio, en la qual es molt plasent aço que es e molt pus plasent com aytal est. En les quals coses veges e considera, anima mia, tu esser sobre pujade a totes les coses que son fetes e guarde quantes creatures son que no han rebut tan excellent ni ten marevellos esser. Mas sapies te que no poch haver terme ni fi en aço la liberal magnificencia de ten merevellos donador. Encare nos ha dat mes, car mes nos ha tirats a la sua semblança, ha volgut a si mateix tirar nos per semblança sua, los quals

tirava per amor e dileccio sua. Ha'ns donat donchs esser, bell esser, ha'ns donat viure; per tal que sobrepujen ales coses que no son, nos ha dat esser, e per ço que sobrepugen a les coses mortes, nos ha dat vida. O anima mia, gran deute est obligada, molt has rebut e res de tu matexa no has hagut e per totes aquestes coses que has reebudes no has res ab que puxes satisfer sino solament que ames. Car la cosa [fol. 14] que es donada per sola amor no es millor cosa ni pus covinent per satisfer que's amor; e sapieste que tot quant has reebut, tot t'es donat per sola amor, car poderos era Deu en donar vida a les altres creatures, mas en aquest do ha volgut mes amar tu. Ni't penses que hage mes amada perque trobes en tu major raho de amor, mas per tal com graciosament t'a mes amada, ha't feta aytal que rehonablement per te perfeccio te ham mes.

ANIMA

Tant con mes te hoyg, tant he major desig de hoyr te mes, per que prech te que continues e vages avant e recomtem lo que's segueix

HUGO

Sapies, anima mia, que apres que'l teu spos t'a donat esser e bell esser, t'a donat viura, a't donat sentir, ha't dada discrecio e tot aço t'a donat per la amor precedent que't havia, car sens la dita amor no't fora res donat per lo donador ni hagra acceptat res del teu lo sobiran contemplador. O anima mia, e com est feta merevellosa e com est feta bella e graciosa! E que vol dir aquest axi gran, axi bell ornament si no que aquell qui't te'n ha vestit te apparella [fol. 14 v]. esponsa per al seu thalem? sabia be per aço't feya, sabia be quin ornament havies mester e per tal t'a donat aço que't pertany. E tant te pertanyia, que aquell qui t'ho ha dat, ensemps ab tu ho ha amat, ha't ordonada de senys forans, ha't illuminade de seviesa donant te los senys axi com una saviesa forana a la seviesa, axi com un ornament de la cambra secreta, ha't donat los senys axi com unes pedres precioses posades en lo front de la tua casa, e ha't la seviesa axi com una natural bellesa la qual orna la fas de la tua fas dins lo secret de la tua anima; vejes que'l teu ornament venç tota bellesa de pedres precioses. Certes aytal devia esser la tua bellesa pus que tu devies esser introduhida al thalem del Rey celestial. O anima mia, e quant est amada e sobra quantes coses est elete, amada e prehada, con tan bella, tan graciosa e ten excellent sies creada, e com has reebut singular do lo qual pas no es atorgat a tots sino als singularment amats. Molt te pogres gloriejar da aquesta bellesa e molt ta devies gardar per que no perdesses tan gran do, per que no ensutzises tan gran e tan bell ornament, per que no corrompesses ten gran bellesa, per ço que no fosses feta pus vil e pus miserable perdent e diminuint tan gran do, que no fores si no l'haguesses reebut tan perfetament e ten acabada. E guardet de perdre lo dit do per ço que en lo dempnatge que hauras reebut de la bellesa que hauras perduda, no't turmenta la confusio de la tua [fol. 15] legea, car sapies te que lavors series feta pus vill que si null temps fosses per sposa de Deu

reebuda e acceptada. Aço donchs devies gardar e allo esquivar per tal que aço que gardares e conservares duras en sa perfeccio e allo que ab ta cautela esquivares null temps se sdevengues. Mas, anima mia, veges que has fet; has derrenclit lo teu spos, e ab gent vil e stranya has prostituida o corrumpuda la tua amor, has corrumpuda la tua integritat, has corrumpuda e ensutzida la tua bellesa, has scampat e dispergit lo teu ornament. Sapies te que ten vil e ten lege e ten sutzea est feta, que no est digna d'aqui avant dels abraçaments d'aytal spos. Oblidat has donchs aquest spos e no li has retudes gracies de tants e ten grans beneficis. Est feta vil fembre comuna e per les moltes e innumerables fornicacions tues, los teus pits se son lexats, afluxats, decaents, lo teu front se's tot rugat, les tuas gualtes se son secades e amagrides, los ulls son fets laganyosos, los labis grochs, lo cuyro dessecat, la virtut debilitada per que est feta odiosa als teus amados.

ANIMA

Ay lassa, e quines noves son aquestes! Altra fi pensava yo haguessen les ten grans laors que demunt has dites de mi, mas segons que veig, tot aço s'es dit a major confusio mia, per que'm mostrasses mi esser tant mes digne de hoy com mes benificis he rebuts e proves que no'ls gardats e conservats axi com deguera. Perque certes volguera que no fos fet aço que [fol. 15 v.] s'es dit o al menys que no fos dit aço que es stat fet, per ço que si la mia presumpcio no ha squivat de fer lo mal, que al menys lo oblidament cobris la confusio

HUGO

Sapies te, anima mia, que tot aço no t'es dit per confusio ans per te instruccio, per tal que't tingues mes per oblidada a aquell qui t'ha feta de no res com no fosses, e t'a remuda com fosses perduda. Car tot quant he dit en provar e manifestar l'amor de aquell spos, per tal ho he racitat que prenent d'alli occasio, ta comensa de recomptar en quina forma lo dit spos, qui aparech ten gran e ten excellent, com te crea e'n quina forma s'es humiliat en la tua reparació; veges en la creacio ten alt, en la tua redempcio ten humil, empero no es menys amable en la redempcio que en la creacio, car no es menys merevellos en la dita redempcio que en la creacio. En la creacio t'a donades moltes coses ab lo seu gran poder, e en la redempcio ha sostengudes cruels penes ab la sua infinida misericordia, lo qual que't levas del barranch hon eres cayguda, en propia persona es devallat en lo loch on tu jahies, e per tal que't retes justament ço que havies perdut, ha volgut piadosament sostenir lo mal que tu passaves. Es donchs devallat, ha reemut, ha sostengut, ha restaurat. Es devallat al mortal, ha rehemut mortelitat, ha sostenguda pessio, ha vensuda la mort ha restaurat l'om. Veges donchs, anima mia, quanta amor, merevellet de tantes merevelles, de [fol. 16] tants e de ten grans dons que't son donats, considera quant te ama aquell qui tantes coses ha volgudes fer per tu. Belle eres feta ab lo seu do, leja est feta ab ta iniquitat, mas altre vagada est deverada e enballi-

da ab la sua pietat, empero la pietat acompanyada ab caritat. Com de primer no fosses, a't amada per tal que't fes; enapres com fosses leja, a't amada per tal que't fes bella, e per ço que's mostras quant ta amava, no t'ha volguda deliurar de la tua mort sino ab la sua; perço que no solament ta donas offici de pietat, ans encara ta mostras afeccio de caritat, te ama com si per tostemps fosses stada ab ell, e no't retrau lo peccat ni inpropera lo beniffici, e si tu de qui avant vols faelment perseverar ab ell e amar lo axi com sa pertany, servantli la tua amor pura, sens corrumpcio, sapies te que molt majors coses ta promet.

ANIMA

Ja quaix comens de amar la mia culpa, car segons que veig no m'aprofita poch haver fet mal, com per aço ma sia manifestada una cosa que jo desijava saber e'm sia feta pus clara que la lum. O beneventurada culpa mia, car com per elevar e destruhir la, es tirat ab les cordes e ligams de caritat lo sobiran spos! Cellavors es uberta e mostrada a mi aquella caritat la qual ab totes les mies afeccions desijava saber. Null temps agra tan be conaguda la sua amor, sino la hagues sperimentada en tans e ten grans perills. E com son cayguda beneventuradament com apres del decayiment ma sia levada! [fol. 16 v.]. Ten beneventurada no pot esser major amor, ne es amor pus sencera, no es caritat pus sancta, no es afeccio pus ardent que aquesta. Mort es per mi lo innocent, com empero no trobes en mi res que dagues amar. O senyor e que havets amat en mi e tant amat que mort sotz [per] mi! E quina cosa tan gran havets trobada en mi, per la qual havets volgudes sostenir coses tan dures e ten cruels per mi!

HUGO

O anima mia, repren tu matexa devant lo teu senyor, per ço com fins al present dia li est stada desconexent de tants benificis, e per tal com no has volgut conexer les sues tantes obres de misericordia. Mas per tal que mils conegues quant li deus e en quant li est obligade, yo vull proseguir los seus benifets segons l'orda per mi començat, per tal que pus diligentment ho entengues he u scoltes.

ANIMA

Aço es que per tostemps desig hoyr, e esma ten dolça cosa, que incessantment voldria que m'o repetices sino hagues a pessar cuytadement les coses que resten per tu recitadores.

HUGO

Eres ten amada e eres ten perduda [fol. 17] hoc hi eres perida. E per tal quom en los peccats eres venuda, es vengut aquell detras tu per que't remes

e a't tant amada que'll preu de la sua sanch ha donat per tu, ha't reduhida del exili e ha't reemuda de la servil captivitat

ANIMA

No he sabut fins aci que tant me amas Deus, per que no deig esser vil a mi matexa pus que he tant plagut a Deu que n'ha elegit mort per mi per ço que no'm perdes

HUGO

O, e si tu volies pensar quants e quins en comparacio tua han reebut repulça no podent aconseguir aquesta gracia que t'es donada! Cert son que be has hoit dir e quantes generacions del mon son stades passades fins al jorn de vuy, les quals totes son perides sens conexensa de Deu e sens preu de la sua redempcio. Sapies que l'amador e redemptor teu t'a preposada a totes aquelles. E digues ma: est tu pus fort pus, savia, pus noble e pus rique que totes les dites generacions com tu hages marescut haver reebuda major gracia sobre totes aquelles? O, e quants forts, quants savis, quants nobles, quants risch son stats en les dites generacions, empero tots derenclits, tots menys prehats son perits e tu sola sobre [fol. 17 v.] tots aquests est eleta. O digues ma per que es fet aço en tu. No veig altra raho ne y pots trobar altre causa sino la present e graciosa charitat del teu salvador. Ha't elegida en totes les dites nacions, a't presa de les dites nacions e ha't amada sobre totes, ha't appellada ab lo seu nom per tal que'l seu memorial fos per tots temps ab tu participant ab lo nom, participant en la veritat del nom, car ha't untada ab aquell oli de goig ab lo qual ell es stat untat per tal que aquell qui de Christ es dit christiá, del untat reebes uncio.

ANIMA

Atorch te que molt m'es estat donat, mes prechte que si es axi com tu dius que jo so reebuda e aleta per sposa, per que's fa ten gran triga, car veig que no puch pervenir encara als abraçaments del spos.

HUGO

O anima mia, e com est stada leja, sutza, desfigurada, descolorida, esquivada decipada, plena de tota error e abominacio. E per que donchs demanes esser tantost entroduida en aquell de ten pura bellesa e vergonyosa castedat, si ja primerament ab algun estudi e diligencia no est reparada e reduyda al primer estament de ten singular bellesa? Car aço es que tu est sperada, aço es la raho perque aquest [fol. 18] spos teu te sostrau o't tol la sua presencia e per tal no t'admet e t'acull als dolsos abrassaments seus, car la sutzura no deu tocar l'espos pur e nedeu ne la lege deu veura l'espos bell e gracios. Mas com seras

apparellada e legudament onrada, cellevors sens tot carrech de consciencia e sens tota confusio entraras en aquell talem del celestial espos. Ne hauras levors vergonya de la conversacio de la primera mala vida, com no hajes nenguna cosa lege ne digna de vergonya ne de confusio. Estudiet donchs primerament ornar la tua bellesa, levar la tua fas, honestar lo teu habit, depurar les tues maculas, reparar la mundicia, corregir les costumes, servar la doctrina, e axi mundant tu matexa en millor vida, retras te al digne spos digne sponsa. E sapies que encare't vull dir una cosa d'on ta reta mes prea perque en aço que tu hous qu'est axi eleta, la superbia no t'inflas o la necligencia no't retes dissoluta. Digues ma, hoyst nultemps so que feu lo rey Asuer com repudia la reyna dita Vasti e aço per tal com era folla e indiscreta? O fet singular, exemple profitos, perill molt greu! foragitada fou aquella donchs per raho de la sua superbia e fon fet manament de part del rey que fossen ajustades infantes vergens, belles e gracioses e que fossen manades a la ciutat dita Susau o fossen posades en la casa de les fembres del rey sotz ma de Egeo, hom castrat qui era gardia de le mullers del rey, e que aqui reebessen les coses que son necessaries a us de fembre. E que axi abondosament fossen ornades segons que's [fol. 18] pertanyhia a ponpa reyal. E que per .VI. meses sa untassen d'oli de murta, e que per altres .vi. meses usassen d'aygues fragants destillades. E que axi ornades e abuforades pasassen a la cambra secreta del rey, que aquella que als ulls del rey sera vista pus e mils ornada, los ministres o servidors del rey ne alegexen moltes e'l rey una al seu thalem. La primera eleccio fon feta de moltes dones a manament del rey, la segona eleccio, que fon feta de una sola, es stade feta segons la voluntat del dit rey. Considerarem si per ventura aquest aximpli poria esser adeptat al negoci del qual tractam. Sapies te que'l rey fill del rey sobira es vengut en aquest mon, lo qual ell matex crea e es hi vengut per sposar a si una muller eleta sposa singular e unica esposa digna de noces reyals Mas per tal com Judea no volch reebre aquest qui aparech en forma de humilitat, es stada repudiada la dita Judea e son estats tremeses los servents del rey, ço es los Apostols, per tot lo mon per ajustar animes per portarles a la ciutat del rey, ço es a la santa esglea, la qual es habitacio de les mullers del rey, ço es de les animes santes, les quals animes conceben e engendren fills no per a servitut ans per esser reys. E per tal com les dites dones no servexen a Deu per tamor ans en vera caritat, perexen los fills en libertat de bones obres. Adonchs molts appellats entren per la porta de la fe dins l'esglesia e aqui reeben los segraments axi quasi [fol. 19] com uns enguents e perfums e medecines apparellats per raparacio del ornament de les dites animes. Mas com ab la bocha de la veritat sia dit que molt son los appellats, pochs los elets, sapies te que de tots aquells qui son admesos e reebuts al dit ornament, son elets no ten solament aquells qui's saben ornar e devejar en tal forma que com seran manats denant la presencia del dit rey, serien trobats aytals que mes los ham elegir que reprovar. Veies donchs, anima, hon est sposada e entendras que deus fer. Car lo teu spos t'a posada en la cambre on les dones esposes suas se ornen, ha't dades moltes e diverses especies fragants e aromatiques, e ha manat que't sien administrades viandes reyals de la sua taula e ha't donat tot quant pot valer a sanitat e societat e reparar la bellesa e acrexer la graciositat. Guardet donchs ab grans

cautela que no sies necligent a ornar tu matexa, per ço que com en lo derrer die teu, en lo qual seras presentada devant la presencia de quest espos, no sies trobada indigna de la sua companyhia, la qual cosa Deus no vulla. Apparellet donchs axi com sa pertany a sposa del spos inmortal.

ANIMA

Sapies te que molt m'as amargada e m'has sposada en gran por, car tant com tu dones entendre en tes paraules yo he mudat lo mal proposit, mas no son scapade [fol. 19 v.] al perill; he mudat lo preposit car ab amor singular me son girada e convertida a l'amor de quell del qual m'a lunyada l'amor de quest mon vagabunda e instable. E veig que no scaparia al perill, car segons que tu dius, si jo no'm studiu a ferme digne en totes guises, no pore pervenir al fruyt de aquesta amor. Resta donchs que tu ab major diligencia ma declares quina es aquesta cosa en la qual les dites dones reyals viuen e de la vianda que'ls es donada e dels anguents ab que s'unten e de totes les altres coses que'lls son donades per lur ornament e per reparar lur bellesa. Car sapies te que molt son provocada a la amor de aquell, per que'm vull studiosament donar a totes coses, les quals veig que no pusch pervenir a la fi e a la obra de la mia amor. E ja plagues al meu senyor que yo meresques esser aquella una, la bellesa e graciositat de la qual lo rey tant ama e loha. O, e com es beneventurada aquella e com eleta sobra tots los elets la qual portara a aquesta fi lo seu studi! O, e com reputaria esser breu e poch tot mon traball, si yo podia portar tot lo meu studi a aquesta fi! Adonchs precte que no sies pereos a dirma distinctament e signade quins son aquells remeys ab los quals puxa reformar e adobar la mia cara per tornarla a la bellesa tan gran, car molt desig de complaura a aquell, la caritat del qual conech en vers mi esser tan benigne e l'amor ten plasent.

[fol. 20] HUGO

Axi es necessari que u fasses, perque prech a aquell qui t'ha dada voluntat de fer aço, que ell te do força e vigor de aportar ho a perfeccio. Demanes me cambra en la qual stan les sposes del Rey; demanam dons per conseguent quin es lo thalem e llit del dit rey. Posat denant aquests dos lochs, car necessari t'es de considerar aquestes coses. Es donchs lo triclini o la cambre del rey e es lo seu talem. En la cambre se apparellen les sposes a les noces e en lo thalem se celebrem les dites noces; la esglesia jusana present, qu'es dita esgleya militant, es la cambre on les sposes se apperellan per a les noces esdevenidores. E la ciutat de Jherusalem celestial es lo thalem del rey en lo qual les dites noces sa celebren. Apres donchs del temps en lo qual se ornen, passen al thalem de les noces. Car apres temps de les bones obres, ve lo fruyt del ben obrar. E la present sgleya es dita triclini, casa divisida en tres parts per tres ordens de faells que comte en si, ço es orde de conjugats e de continents qui viuen castement e de vergens. E vejam, anima mia, quins son los anguents, quins son los perfums, quines son les viandes, quins son los vestits apperellats per orna-

ment de la dita sposa. E no deu esser oblidat en quina forma aquest spos axi per son plan voler, qui en una manera ama les sposes leges e desformades [fol. 20 v.] axi per ça voluntat propia los fa tota ajuda, perque cobren lur ornat e bellesa, car no han res de ci sino reben d'ell coses ab les quals li sien plasents e acceptables, perque sapies de cert que a la dita amor pertany que tu sapies e conegues les coses ab les quals te pots ornar les quals no has de tu matexa ni les pots haver sino les reebts de aquell. Lo primer anguent e aygue es la font babtismal ab la qual ha levament de regeneracio on laves los crims de les tues sutzures passades. Apres has l'oli de crisma en lo untament de la qual est untada del sperit sant. Apres donchs que ab aquestes coses est untada e levada, vens a la taula e alli reebs vianda del cors e de la sanch segrada de Jhesu Christ ab la qual ta sedolla dins tu matexa, foregites de tu aquella magrea noible dels dejunis passats e reparant en tu la primera plenitut de fortelesa, rejoveneys altra vagada. E apres vista les vestidures de bones obres, ornant e enbellint te ab un ornament verjajat e pintat ab fruyts de almoynes, dejunis, de oracions, de santas vigilies e d'altres obres de pietat e de justicia. A la derreria seguexen sa los perfums de las virtuts, la odor de las quals suau e fragant, foragita tota aquella corrupcio e pudor de las sutzures e legeas antigues, en tant que't dona vijares que tota te mudes e transformes en altra de tu matexa e que sies feta pus alegra, pus gojosa e pus savia. Es ta donada la santa scriptura per spill en lo qual mires la tua fas, per tal que no haja en la tua composicio del teu ornament cosa que y defalga ne que mal [fol. 21] hi stiga. Que diras donchs anima mia? Saps si has rebuda alguna cosa dels demunt dits? Certes en la font del babtisme fuist denajada. Certes en la taula del rey has menjat de la sua vianda e begut del seu vi. Mas si per ventura t'est ensutzida altre vegada, has les lagrimes ab que't laves, la uncio roman ab tu ab la qual ab bona e ab piadosa devocio te untes altre vagada. E si altre vagada t'est amagrida dejunant en les obres de Deu, tornar pots altre vegada a ta refeccio o sadollament lavada ab les lacrimes de contriccio e renovellada ab la uncio de piadosa devocio vejes e contes en tot loch soccorregut ab piadosa e misericordiosa dispensacio del teu spos. No havies res e ha't donat paradis e aço restaurat null temps enderrenclida, tant t'a amada. No't vol pendre, per tal te spera ab tanta paciencia, e perdona piadosament les tues necligencies una e moltes vegades, si tu els vols reparar. O, e quants son morts qui aquestes coses reeben ab tu e com les hagren perdudes no meresqueren de rebre les altre altre vegada! Més est donchs amada que tot aquells, car a tu es retut benignament aço que havies perdut, la qual cosa es stretament denegada a quells qui la havien perduda. E diras per ventura que no t'es donada gracia per a be obrar, empero saps que no t'es negada la bona voluntat donant le't lo donador de tots bens. Si fas grans obres, misericordiosament est exalsada. Si no fas grans obres, per ventura est misericordiosament humiliada. Més sap lo teu spos que t'es necessari, que tu matexa. O si vols haver bona conexensa de quell [fol. 21] enten e creu que tot quant be fas pertex d'ell, per ventura no has gracias de virtuts. Sens dupte sapies que com est tabustada ab los vents dels vicis, mills est refermade en humilitat. E sapies que major o pus suau fragancia gita la baxa humilitat que la virtut elada. No vulles donchs prejudicar en res a la disposicio o ordinacio del teu spos. Mas tostemps lo prega e'l supplica ab te-

mor e reverencia dientli que't subvenga axi com a tu es necessari, e que si alguns mals de la vida passada romanen en tu, que piadosament los distrihesque. E si alguns bens has comensats, que benignament los port a acabament e que't men per aquella carrera per la qual ell vol que tu vajes. E, anima mia, que't dire mes? romandrie y res encare que puscha dir per mostrar aquesta axi gran dileccio? A tu ho dich, anima mia, resta y res a dir? Que diras, si dius coses tues, no poras dir coses d'altri, e si dius coses tues e d'altri, no diras totes coses. E qui es que pusque dir totes coses? empero sabem que caritat es rayll e comensament de totes coses. Havet que dos seran mas d'un ventre: han una noblesa de linatge, han una hora de lur nativitat, la un es lexat e posat en la crua pobrea a l'altre es elevat en grans riqueses e cascuna de questes dues coses fa la caritat car la un omelia en pobresa e l'altre consola [fol. 22] ab habundancia. Aquest es flach, aquell es fort, aquell es retengut que no acaba lo mal que vol fer, aquest es fortificat per que sia ajudat a fer bones obres, Cascuna de aquestes prove la caritat e no les reprove; la .i. es illuminat per seviesa, l'altre es laxat en la simplicitat del seu senyor per tal que'l primer aprenga de menyspresar si mateix e l'altre s'estudiu de conexer lo seu creador, empero ab cascu de aquest vol esser la caritat; aytal es l'amor de Deu en nosaltres e no es res que la frevoltat sostenga, que ell quant es en la sua bonea no'n dispona a be nostre.

CONFESSIO DE HUGO

Confes a les tues miseracions, senyor Deu meu, que no m'has derrenclit. O dolor de la mia, vida lum dels meus ulls, e que't retre per totes aquestes coses les quals m'as donades, senyor, vols que jo t'ham? E com te amare, senyor e qui son jo per amar tu? Empero amar t'e, senyor fortalesa mia, firmament meu, refugi meu, desliurador meu, Deu meu, ajudador deffensador meu, fortalesa e virtut de la mia anima, salut e reemador meu. Tu est senyor e Deu meu. O anima mia, e que ferem al senyor Deu nostre del qual havem reebuts tants [fol. 22 v.] e ten grans bens? No fou content de donarnos aquells bens que ha donats a les altres creatures, ans encare lo conexem singular amador en los mals nostres, per tal que en nostros bens e en nostres mals, axi dels mals com dels bens, lo loem e l'amem. Tu, senyor, m'has donat tu mateix a conexer e entendre moltes coses secretes mes que a moltes d'altres, has lexats molts companyons meus en tenebres de ignorancia e has dat a mi mes que a ells lum de la tua seviesa. Tu has dat a mi pus verament amarte, pus purament creura en tu e pus sencerament, saguirte pus ardentment. Has me donat, senyor, seny adoctrinat, enteniment facil, memoria durable, lengua diserta, paraula graciosa, doctrina clara, eficacia en la obra, graciositat en la conversacio, aprofitament en los studis en les coses comensades, consolacio en les adversitats, cautela en les prosperitats e en tot loch un ma girava, la tua gracia e misericordia me anaven denant. E moltes vegades ma tenie per mort, me deliuraves soptosament del perill, com errave lo cami ma reduies a la carrera, com ignorava ma adoctrinavas, com peccava ma corregies, com ma entristia ma aconsolaves, com ma desesperava ma confortaves, com cahia ma dressaves, com stama ma tenies, com anave ma portaves, com venia ma

reebies. Totes aquestes coses has fetes a mi, senyor Deu meu, e moltes altres coses de las [fol. 23] quals ma sera dolça cosa per tots temps parlar, tots temps fer gracies, per tal que loe e beneesque per tots los benifets que m'has donats, senyor Deu meu. Havet, anima mia, que has la arra tua e en la tua arre coneixs lo teu spos. Servet per aquell intacta, servet pura, servet entegra, servet inconteminada o sens corrupcio, e si en temps passat est stada avol fembre, sies are verge axi com la amor del teu espos ha acustumat retra integritat a les animes corrumpudes e conservar la castadat a les que han integritat. Penset tots temps quanta misericordia t'a feta e en aço enten quant est amada per ell, com conegues quels seus benificis null temps te han derenclida

ANIMA

Are conech per veritat que aquesta amor es singular, la qual com se scampe en molts, empero abraça cascun de aquells en singular. O, e com es bell e merevellos aquest be lo qual es comu de tots e tot de cascu de aquells, senyorajant a tots, complint a cascu present en tot loch, avent cura de tots, provehint a cascun de aquells axi com a tots. Certes am dona vijares com ma pens en les obres de la sua misercordia, que si cosa es leguda de dir, quasi Deus no fa res en aquest mon sino [fol. 23 v.] provehir a la mia salut. E axi tot lo veig occupat en mi, quaix que oblidant totes les altres creatures, sol vulla atendra a mi. Tostemps sa mostre present, tostemps se offer apparellat, hon sa vulla que'm gir no'm desempara, hon sa vulla que yo sia sen pertex, que's vulla que jo ffasse ab mi esta e no se'n perteix e es perpetual mirador e contemplador de totes les mies cogitations e de totes les mies accions. E tant com pertany a la sua bonea, es inseparable cooperador o fahedor; segons que mostre manifestament en la obre que fa, per que appar que jatsia la sua fas no puxa esser viste de present per nosaltres, null temps en pero pot esser esquivada la sua presencia. E jo confes considerant aço ab gran diligencia e ab temor e vergonya ma confon dins mi, com veig que aquell a qui desig ten ardentment complaure m'es en tot loch un yo son e veu totes les mies obres per amagades que sien. O, e quantes coses ha en mi per les quals yo he gran confusio e vergonya d'estar devant los seus ulls e tem ja mes desplaura li per les dites coses, en tant que jo no confiu que li puxa esser plasent per les obres bones si nengunes son en mi. O plaguers a Deu que ja'm poguers jo amagar un poch dels seus ulls fins que hagues levades totes estes macules e que axi apparagues neta e pura sens macula devant la sua presencia. Car com li pore yo complaure en aquesta legea en la qual son feta desplasent a mi matexa singularment, en tant que [fol. 24] ab vides ma vull miral? O macules veyes, macules sutzeas, e per que romanits tant en min? pertits vos ne, anats vos ne, no presumats a fendre de qui avant los ulls de l'amat. No vullats enganar vosaltres matexes. Sapiats que ajudant ma lo meu senyor no romandrets tots temps ab mi, cor encare no m'havets pogut exterminar o dissipar posat que yo sia estada pereosa. E yo he jurat sobre vosaltres que no us tendre ni us amare pus, car de tot avorresch, de tot prench en abominacio la vostre legea e d'aqui avant, com me covengues d'emagar me o

de morir no vull esser mes infeccionada per vosaltres. E donchs quant mes are que so presencialment denant Deu e com ma turmenta mes la sua offensa que la mia legea. Anatsvos na donchs, anats vos en, de qui anant no us acostets a mi car posat que stigats ab mi, de qui anant no sotz mies, jo us jutge esser stranyes de la mia companyhia, E de qui anant no vull haver consorci ab vosaltres. Altre exemplar he al qual desig de resemblar e aquell continuadament mire e tant com puch mes e mes trach de lli semblança, de la qual cosa he apres que yo us desig enterminar e ja conech en quina forma o desig fer.

HUGO

O maravellosa cosa es aqueste que's tracte entre nos, de la qual per ventura tu no't merevelles, car no saps encare jo que vull dir. Sapies te que jo considere en quina [fol. 24 v.] forma en lo comensament de nostre perlament portits moltes coses les quals te donave vijares que contrariassen a la dita amor e que are no sia aflaquida ans es pus refermada e fortificada la virtut de quella amor. Item diguist que la dita amor merevellosa no podia esser comuna e singular e per aço mateix t'es provada esser la dita amor merevellosa, com te sia demostrada esser comuna e singular. Item diguist apres tu no esser perfetament amada, per ço com havies hoit dir tu esser eleta per esser sposa sua ornada e apperellada, com empero no't sies viste encare en lo talem. Empero altra vagada t'es mostrada tant esser major envers tu la sua dileccio, quant la sua potencia o paciencia es mes sperada la tua reparacio. Are a la derreria es comensat de dubtar e ja en aquesta tua letgea la qual sostens forsadement si pories esser amada per aquell, e com aço duptist, no't membre d'esser stada en temps passat lega e amada? si donchs cellevors te ama, com eres tote lege e cellavors no havies nenguna bellesa, quant mes te ame are, com comenses de embellir te e deposar l'entiga legea abhominable. E aço pertany molt a laor de la sua amor, tu stant axi imperfecta. E jatsia que encare veje en tu algunes coses les quals no li plaen, ama empero com tu en tu matexa comesses de haver en hoy les coses que a ell desplaen. Car Deu mes guarde lo profit de la intencio que lo fet e no aten tu quina est mas vols esser, empero enten si tu te forses tant com pots, que meresques esser ço que no has comensant esser.

[fol. 25] ANIMA

Prechte que benignement prengues aquesta derrera interrogacio que te fare. Digues ma, si't plau, quina cosa es aquella ten dolça la qual com me recorda de quest spos, ma sol tocar avegades, acorant me ab tanta de suavitat que tota hisch fore de mi matexa alienada de mon sentimet e no'm se quin arrapament es aquest que axi'm trau de mi matexa, car soptosament me muda e tota'm renovella e en aquell stament ma comensa de esser ten be, que no u poria splicar. Car sellavors se alegra la consiencia, ve'm en oblit tota miseria de les dolor passades, alegres lo coratge, depures l'enteniment, illumines lo

cor, los desigs se consolen, veig me no'm se com esser en altre loch de quest un so, e tinch en mi un abraçament d'amor. E no se qu'es allo que tench, empero treballe ab totes mes forses de retenir ho e de null temps perdre'l luny de lo meu coratge delitablement, per ço que no's luny de mi aço que desige abraçar. E com troba en aquell que abrassa totes fins dels seus desigs alegrant se'n tant que no u poria dir; en tant que mes m'o demane, mes de qui anant no desige, mes no vol. O digues, seria per ventura aquest lo meu amat? prechte que m'o digues per ço que jo sapia si es aquell, en guisa que si altre vegada venia a mi, que'l prech ab tota ma instancia que no's pertesque de mi e que romanga per tostemps ab mi.

HUGO

Anima mia, sapies en veritat que aquell es lo teu amat qui't visite, mas ve in [fol. 25 v.] visible, ve amagat, ve incomprensible. Y per tal que t'amoneste ve, no pas per tal que't reprengue, ve no per tal que't confona, mas per tal que's do a testar a tu. No ve perço que açi complesque lo teu desig, mas per ço ve que's tira la tua affeccio, unes premicies te dona de la sua amor e no presente plenitut de sadollament. E aço pertany singularment a la arra de la tua desponsacio, que aquell qui en la vida sdevenidora liurará a tu per esser vist e possehit perpetualment, are's done aci a testar per tal que conegues com es dolç. E per tal que t'aconsols de la sua absencia, est complide incenssantment de la sua visitacio per ço que no defalles. O anima mia moltes coses havem dites! d'una cosa te prech: que aquest solament conegues, aquest solament ama, aquest sol segueix, aquest sol pren, aquest sol posseheix.

ANIMA

Aço vull, aço desig, aço cobege ab totes les mies entremenes e aço amare per secula seculorum. Amen.

Documents de Cultura del regnat de Jaume I, en l'Arxiu de Poblet [1]

I

1231, *28 d'Abril* - [Lleyda].

Testament del jurisconsult de Lleyda Guillem Botet, qui ordena's venguin els seus llibres y del preu se'n comprin o se'n fassin escriure d'altres de caràcter religiós a utilitat del Monestir de Poblet.

Arxiu Històrich Nacional (Madrid).—Cartulari major de Poblet (992-B) fol. 208 v.º

Quoniam omnia mundana transitoria sunt et labilia, et quod scripto comititur memorie tenaciter comendatur. Idcirco, ego Guillelmus Botetus, sanis mente, in mea plena memoria et in meo pleno sensu, cum loquela integra facio meum testamentum. In quo eligo mamunissores meos dominum fratrem Arnaldum Abbatem Populeti, et fratrem Guillelmum Savartes, cellararium maiorem, et Arnaldum de Valseger et Rotbertum de Martello, ut ipsi habeant licitum et plenum posse dividendi et distribuendi omnium mearum rerum mobilium et inmobilium ubicumque sint, sicut in hoc testamento scriptum invenerint, si obiero ante quod aliud testamentum faciam, sine dampno quod eis non eveniat aliquo modo; et credantur in simplici verbo eorum, sine testibus et sacramento, et absque aliqua alia calumpnia. In primis mando quod reddantur Raimundo de Mediano, de Almenar, quadraginta solidos iachensium quos ab eo habui. Et dimitto operi sancte Marie sedis Ylerde .XXXXX.ª solidos iachensium. Et operi sancti Johannis Platee .XX. solidos, et unicuique hospitalium Ylerde .X. solidos. Et dimitto Arnaldo Oldomar quinquaginta so-

---

(1) Els documents que publico son els primers de Cultura que apareixen entre els pergamins de Poblet, avuy conservats en l'Arxiu Historioh Nacional de Madrid. La escassetat de documents d'aytal classe en la època d'aquets, els hi dona més interés. Cal mencionar aquí y relacionarlo ab ells, per ser de la mateixa època, el testament de Bernat, Bisbe d'Elna, de 18 Febrer 1259 (analisat en la p. 15 del *Inventaire des Archives departementales—Pyrenées Orientales.*—Serie G.—Archives ecclesiastiques». Perpinyà 1904). El Bisbe, a mes d'altres donacions y llegats, deixa als Frares Menors de Perpinyá son Psalteri glosat y sa Biblia gran, a condició de que ells tornin a l'Iglesia d'Elna les Sentencies y Homilies de S. Joan Crisostom; a sa mare, Esclarmonda, son anell de diamant, y a sa germana Elisenda, la seva copa gran de plata qu'haviat dut d'Anglaterra, a Berenguer de Santa Fe, arcediaca d'Elna, nebot seu, sa Biblia petita y les Homilies de Mestre Ot, y a Huch, nebot seu tots sos llibres de dret canonich y civil. Se reserva de disposar de «scripta mea divinitatis minuta». Deixa a son successor, sandalies ornades de perles, dos mitres, un bacul de plata, etc.; y ordena que's torni al monestir de Fontfreda un retaule d'or ab pedres precioses, qu'havia comprat sots condició, a dit Convent, per mil cinquanta sous.

F. VALLS Y TABERNER.

lidos, et Arnaldo de Ortibus. XXX. solidos, et nutrici qua fuit filiee mee .XXX. solidos. Et dimitto Bernardo, filio meo naturali, quinquaginta mazmutinas in auro, bonas, pulcras directas, iucifias, ad omnes suas voluntates faciendas. Et dimitto Amate, uxori mee, suum exovarium et sponsalicium sicut instrumentis suis continetur; et medietatem omnium pannorum camere mee, et copam meam argenteam maiorem. Et dimitto Marie, filie mee, duo milia mazmutinas in auro, directas, iucifias, boni auri, rectique pensi; tali modo et condictione, quod dicta uxor mea, consilio predictorum manumissorum meorum, nutriat eam de exitibus meis donec virum ducat. Et dimitto predictam uxorem meam, dominam et potentissimam de hospicio meo dum sine marito manere voluerit pro bono et non pro malo; et volo et mando quod predictam filiam meam maritetur consilio matris sue et predictorum manumissorum meorum. Item mando quod predicte. MM. mazmutinas quas predicte Marie filie mee dimitto, et exovarium et sponsalicium predicte Amate uxoris mee, et omnia predicta legata, paccentur de exitibus et redditibus domorum mearum et balneorum meorum et operatoriorum meorum et vinee mee, de omnibus censibus et redditibus meis quos habeo et accipio intus Ylerdam et extra, donec plenarie sit totum solutum. Item dimitto predicte Marie filie mee, lectum meum pictum meliorem munitum, et... lectum munitum, et duos cifos argenteos, unum scilicet magnum et alium parvulum. Et sif orte dicta Amata uxor mea duxerit maritum, nutriat teneat predictam Mariam filiam meam avia sua, consilio predictorum manumissorum meorum, donec virum ducat. Et si interim ipsa avia predicte filie mee obierit, teneat nutriat prememoratam filiam meam Raimundus de Martello cum omnibus rebus suis, donec virum ducat consilio ipsius Raimundi de Martello et predictorum manumissorum meorum. Et mando et volo quod si predicta Maria filia mea obierit sine infante legitimi conjugii, omnia predicta et singula que ei dimitto revertatur monasterio sancte Marie Populeti, sine omni impedimento alicuius persona. Item dimitto filie mee de Valbona et monasterio eiusdem, centum mazmutinas in auro, directas, jucefias, boni auri rectique pensi, cum illis quinquaginta mazmutinis et viginti quinque morabetinis et octaginta solidos iachensium quos et quas in monasterio Vallisbone cum illa filia mea ibi quondam dedi, quos et quas volo sibi computari parte sua et legitima. Et dimitto Ellene, filie Petri de Maderis, decem mazmutinas directas. Et solutis predictis .MM. mazmutinas quas predicte Marie filie mee dimitto, et soluto exovario et sponsalicio predicte Amate uxoris mee, et solutis omnibus predictis legatis et singulis, dimitto et dono domino Deo et monasterio sancte Marie Populeti omnes domos meas cum balneis et furno et operatoriis qui sunt in Ylerda coram Romeo, et alias domos quas pro eodem monasteri o teneo in Ylerda, et omnes census et exitus et redditibus quos habeo et accipio et habere et accipere debeo intus Ylerdam et extra, et omnia alia bona mea et iura mobilia et imnobilia et semovencia, ubicumque sint; volens et precipiens quod statim post obitum meum vel religionis habitum sum[p]tum vel aliter ordinavero, dominus Abbas et monasterium Populeti habeant, teneant, possideant et expleteant omnia supradicta et singula quam superius eis dimitto, et ad maiorem firmitatem eos incontinenti in tenedonem et corporalem possessionem mitto et induco, et nomine eorum me possessorem interim pro eis confiteor et constituo.

Volens et mandans quod uxor mea, Amata, et filia, mea Maria, maneant in hospicio meo pro predictis Abbate et conventui Populeti, et per manum eorum habeant sua necessaria de redditibus meis sicut eos decet, secundum formam superius compre[h]ensam. Verum, si aliquis dominorum pro quibus aliquid teneo nolierit hoc laudare et concedere Populeto, mando quod vendantur, et precio honores emantur, qui sub dictis conventionibus teneantur. Et quicquid inde Abbas et conventus Populeti fecerint, firmum concedo tamquam a me factum. Ad ultimum comendo animam meam domino Deo et beate sancte Marie Populeti et conventui eiusdem loci presenti et futuro. Rogans ut fratres eiusdem loci presentes et futuri, sint semper memores anime mee; et specialiter intercedant ad Dominum pro anima mea et patris et matris mee et parentum meorum et omnium fidelium defunctorum, et eorum a quibus pater meus aliquid iniuste habuit, quod ego forte postea accepi, in die videlicet aniversarii mei. Et volo quod ipsa die Abbas Populeti, qui pro tempore fuerit, omni anno faciat pitanciam conventui eiusdem ipsa die, ad quam faciendam assigno viginti mazmutinas in auro, directas, jucefias. Mando etiam quod Abbas Populeti omni anno accipiat terciam partem omnium redditum et censum et proventuum meorum predictorum; de qua tercia parte donet medietatem in captivis redimendis, et aliam medietatem eiusdem tercie partis in pauperum vestimentis et victualibus. Omnia vero alia mea habeat prefatum monasterium ad omnes suas voluntates perpetuo faciendas. Preterea rogo dominum Abbatem et conventum eiusdem loci, quod si prefatus Bernardonus, filius meus naturalis, voluerit esse conversus ipsius monasterii, cum fuerit etatis convenientis recipiant eum amore Dei. Item mando quod omnes libri mei vendantur, et precio eorum scribantur vel emantur libri de divinitate ad honorem Dei et utilitatem monasterii prememorati. Et quam plenam fiduciam gero de Abbate et conventu Populeti in onmibus, animam meam et omnia que in hoc testamento continentur pono et constituo sub fide et legalitate ipsorum, ut ea omnia et singula custodiant et custodiri faciant pro posse suo fideliter; et precipue quod de anima mea sint semper memores prout eos decet et sicut de ipsis confido. Quod est actum. .IIIJ. kalendas Madii, Anno Domini M°CC°.XXXI.° Ego G. Botetus subscribo. Signum Arnaldi Abbatis Populeti. Ego frater Guillelmus Savartensis, cellararius, subscribo. Signum Arnaldi de Valseger. Signum Rotberti de Martello; manumissorum predictorum qui hoc firmamus et concedimus, sine dampno nostro et nostrorum. Signum fratris Guillelmi de Camporels, cantoris Populeti. Signum Stefani de Saragosza fisici Signum Raimundi Tolsani, filii Ferrarii Tolsani de Acrimonte; testium. Signum Poncii de Claris Vallibus qui hoc scripsit.

II

1232, *1 de Juliol*

Tomás, capellá de Tamarit, reconeix tenir en préstech, del Monestir de Poblet, tres llibres de Teología.

A. H. N. (Madrid).—Documents particulars de Poblet de 1232.

Notum sit cunctis. Quod ego Thomas, cappellanus de Tamarit, confiteor et recognosco in veritate me habere et tenere in prestitum a domo Populeti et conventu, tres libros Theologie qui fuerunt Arnaldi Poncii avunculi nostri, scilicet Psalterium glosatum, et distinctiones Abel, et homilias Odonis. Hos tres libros promitto et convenio reddere monasterio Populeti in obitu meo, vel si forte intravero ordinem, sine omni condictione et alienatione. Et hoc quousque dompnus Abbas sciat veritatem quorum debentur esse, dum intelligatur. Actum est hoc kalendas julii. Anno domini, M.º cc º.xxx.ij.º

Ego Tomas hoc laudo confirmo et meum signum appono. Signum fratris P. de Sancto Jacobo. Signum fratris Martini de Almenar. Signum Magister Ordonii Testium.

Frater Bernardus Torro, Monachus Populeti, hoc scripsit die et anno predictis, et suum signum fecit.

III

1232, *26 Octubre* - Poblet

Fra Pons, Abad de Poblet, promet a Mino de la Seda, argenter de Barcelona, pagarli les imatges y calcers de plata, y el tabernacle que feu per encárrech seu.

A. H. N. (Madrid).—Documents particulars de Poblet de 1232.

Noverint universi. Quod Nos frater Poncius, Dei gracia abbas monasterii Populeti, attendentes quod vos en Mino de la Seda, argentarius civisque Barchinone, de voluntate et assensu ac mandato nostro fecistis nobis et dicto monasterio duas ymagines argenteas, alteram sub invocatione beate ac gloriose Virginis Marie Matris et Advocate nostre, et alteram sub invocatione beate Columbine virginis et martiris, ponendas supra altare maiori dicti nostri monasterii ad honorem Dei et beate Marie Matris Eius ac beate Columbine predictarum; attendentes etiam quod fecistis ad opus nostri et dicti monasterii calices argenteos; attendentes insuper quod super predictis operibus et super tabernaculo supra altare maiori dicti nostri monasterii modo de novo ad honorem Dei et beatarum Virginum predictarum constructo multo tempore laborastis et opera vestra impendistis, nec non de vestro metallo argenteo in dicto opere seu operibus posuistis. Considerantes a predictis omnibus

vos servare indempnem et vobis debita racionibus predictis et quibuscumque aliis usque in hunc presentem diem finali compoto ad veritatem devenire. Ideo facto vobiscum compoto super predictis omnibus et singulis, scilicet tam super operibus predictis quam super salario et salariis vestris per nos vobis debitis quibuscumque racionibus sive causis usque in hunc presentem diem quam super argento per vos in dictis operibus ponito et peccunia super eisdem operibus fieri faciendis per vos de vestro proprio soluta, quam racione quorumcumque operum per vos usque in hunc presentem diem pro nobis et dicto monasterio factorum et quibus cumque aliis racionibus, nobis in aliquo teneremur. Invenimus et in veritate confitemur et recognoscimus nobis debere sex milia solidos Mu barchinonensium de terno, restantes tantum vobis ad solvendum de operibus et salariis et aliis superius speciffi-catis. Quos firma et sollempni stipulacione promitimus solvere vobis et vestris in primo venturo festo Nativitatis Domini, sine omni dampno, gravamine et missione vestri et vestrorum Quod nisi fecimus, promitimus solvere vobis et vestris omnia dampna, gravamina et missiones, quas vos seu vestri pro predicto debito exhigendo et habendo contingerit facere seu etiam sustinere. Et pro predictis attendentis et complendis obligamus vobis et vestris nos et omnia bona dicti monasterii habita et habenda, notario infrascripto hec a nobis nomine nostro et dic ti conventus pro vobis et vestris et omnibus illis quorum interest intererit et interesse poterit legitime stipulante pacistenente et recipiente. Renunciamusque errori calculi, beneficio restitucionis in integrum, doli clausule factique iuris ignorancie, actione instrumentum et onmi alii juri, usui privilegio et consuetudini venientibus contra predicta. Quod est actum in monasterio Populeti, septimo kalendas Novembris Anno Domini. Millessimo .cc°. Tricesimo secundo. Signum nostri fratris Poncii, dei gracia Abbatis monasterii Populeti predicti. Qui hec laudamus concedimus et firmamus. Testes huius rei sunt venerabiles Petrus de Copons et Petrus de Monte falchone filii, militum; et Petrus deç Coyl argentarius ac civis Barchinone.

Signum Petri Fuster de Monte albo, Illustrissimi domini Regis Aragonum auxtoritate per totam terram et dominacionem eiusdem notarii publici. Qui predictis interfui et hec scripssi cum literis rasis et emendatis in linea .xiiij.ª ubi dicitur dicti; et clausi.

IV

1237, 26 *Juny*.

Pere de Puig y Bernat Carbonell reconeixen haver sigut expulsats justament del Convent de Poblet per haver robat un llibre de lleys, unes Decretals, etz.

A. H. N. (Madrid).—Documents particulars de Poblet de 1234.

Notum sit cunctis. Quod nos P. de Podio et Bernardus Carbonel de Vallibus, quondam Dei in domo Populeti recepti in novicios, nos insimul et unisquisque insolidum, per nos et per onmes nostros inperpetuum, nec vi

aut dolo coacti aut circumventi, sed gratis et spontanea voluntate absolvimus, diffinimus omnino et remitimus in perpetuum vobis domino. S. (Abbati) et monasterio et fratribus Populeti, si quas forte questiones vel demandas facere aut movere unquam possemus contra vos et monasterium Populeti, quolibet nostro jure vel ratione; confitentes nos juste et merito de monasterio eiectos prope furtum quorum librorum valentium centum morabetini, quod comnissimus scienter in eodem loco, scilicet, unum librum legum. et Decretales bonas et papira et quadam alia minuta (scilicet .i. Psalterium et Pastorale. et unam cucullam. et scapulare) Idesque scienter et consulte bona fide promitimus vos et monasterium Populeti semper pro posse nostro servare indemnes; et hoc viva voce super .IIIJ^{or}. Evangelia coram nobis posita, juramus ita atendere et complere. Sic nos Deus adiuvet et hoc Evangelia a nobis propria manu tacta.

Actum est hoc vi^{o} kalendas Julii, Anno domini M.^{o}CC.^{o}XXX.ºVIJ.^{o} Signum. P. de Podio. Signum Bernardi Carbonel; nos qui hec omnia et singula laudamus, concedimus et firmamus, et testes firmare rogamus.

Signum Berengarii de Valclare. Signum. P. baiuli de Menresana. Signum. P. Guardiola de Avinaxa. Signum Sancii Vaccarii. Signum Johannis de Velosel. Isti sunt Testes.

Frater Bernardus Torro hoc scripsit die et anno predictis, et suum signum fecit.

(cum literis suprapositis in .uj.^{a} et .vi.^{a} linea) (1)

V

1242, *6 de Novembre.*

Vidal, Abat de Poblet, presta a Bernat d'Anayario, Canonge de Lleyda un llibre del Decret, per tota sa vida.

A. H. N. (Madrid).—Documents particulars de Poblet de 1242.

Notum sit cunctis Quod nos Vitalis Dei gracia Abbas populeti, consilio fratrum nostrorum, per nos et totum conventum nostrum presentem et futurum acomodamus et tradimus vobis Bernardo de Anayario canonico Ilerdensi et vestris in tota vita vestra tantum, quedam Decreta, et promitimus vobis et vestris quousque tunc nos et conventus noster faciemus vos et vestris ea habere, tenere, possidere et expletare potenter in pace. Et quod interim ea nobis nec vestris non aufferemus nec aufferre valeamus per nos vel per aliquam aliam personam quocumque modo, jure, racione, nec occassione vel causa usque ad diem obitus vestri. Set tunc ea nobis et nostris reddatis non in aliquo deteriorata. Et si forte, quod absit, ea aliquo casu deperirent, nobis et conventui nostro pro eis donetis et solvatis triginta morabetinos in

(1) Tot lo que va entre parèntesis està en el document afegit per altra ma.

auro alfonsinos, bonos et boni auri rectique pensi, in fine vestro; sine omni contradictu et prolongamento in pace. Sub hiis itaque modis omnibus et condicionibus supramisis, ego Bernardus de Anayario predictus per me et omnes meos recipio gratanter dicta Decreta a vobis domino Vitali Abbate predicto et conventu vestro, promitens quod ea vobis et vestris reddam et tradam in diem obitus mei non deteriorata, et quod si forte ea aliquo casu deperirent vel deteriorarent dabo vobis et vestris pro ea .XXX.ª morabetinos in auro, bonos, pulcros, directos, alfonsinos boni auri rectique pensi, sine omni contradictu et prolongamento in pace. Unde titulo vestri firmi pignoris returni obligo, et cum hoc presenti instrumento in tenedonem et corporalem possessionem vestram et vestrorum mitto et trado vobis et vestris omnia mea et cuiusque mei et meorum, mobilia, et inmobilia habita et habenda, ubicumque sint specialiter et generaliter, vestro bono intellectu et vestrorum. Qod est actum .VIIj.º idus. Novembris. Anno domini .M.ºCC.ºxL.Ijº.

Signum fratris Vitalis Abbatis Populeti. Signum fratris .P. de Montsar cellararii. Signum fratris B. vestiarii.

Ego Bernardus Anajarii Ilerdensis canonicus subscribo. Signum Jacobi domini Archiepiscopi Signum Petri scribe Populeti. Signum Berengarii de Gerunda. Testes.

Guillelmus Gazol hoc scripsit et hoc signum fecit.

Nostra Dona de la Claustra [1]

El Sr. Folch, ab l'article publicat en la revista d'*Estudis Universitaris Catalans*, ha tornat a remoure la qüestió de l'època a que pertany l'artística imatge que porta aquest títol y es venerada en la ciutat de Solsona.

En els meus treballs d'ordenació de l'arxiu episcopal d'aquesta ciutat, ab una cura singular, he mirat si rès podía traslluhir sobre tant notable obra d'art y imatge, tradicionalment, tant miraculosa. No han sigut infructuosos en el milé de documents que tinch llegits dels sigles X al XIV; mes, volía esperar a donarlos a conèixer fins y a tant que tingués acabada l'encara llarga tasca de llegir y ordenar tot l'arxiu; pero no puch resistir a confirmar històricament les apreciacions arqueològiques de tant il-lustre escriptor, que son un apoyo de lo que vaig a exposar.

També'm retenía un xich la bella tradició solsonesa y la por de ferir la piadosa susceptibilitat d'alguns. Mes, ara ja no'm cal, ja que m'han passat al devant el Sr. Folch, y en el mateix cambril de la Verge está en venda una monografieta, esmentada per aquest senyor, y escrita per una digníssima y en gran manera erudita autoritat ecclesiástica, que fa aquesta esculptura obra del sigle XIII.

*
* *

Diferents son els autors qui han escrit sobre aquesta imatge. El mes antich (1657) es el P. Camós en sa obra *Jardín de María plantado en el principado de Cataluña*, qui ns fa d'aquesta imatge una relació que, com moltes d'altres del seu llibre, més que historia podría nomenarse Folk-lore Marià, y, ab tot y ser aixís, en ell está basada tota l'historia de la Madona de les Claustres. ¿Quína fè'ns pot merèixer el P. Camós quan ens equivoca lo més modern que narra en el seu llibre, succehit cinquanta anys avans, com es la construcció de la, allavors, nova capella, més ben dit restauració, feta en 1606, y que ell posa en 1592 o 1598? Això proba que prescindeix dels arxius, ahont hauría trobada tota la documentació pera historiar aquest fet, y s'acontentave ab les rondalles del primer que se li ofería.

(1) Aquest es el nom ab que als sigles XVII y XVIII era coneguda y també ab el de *Les Claustres*. L'anomenarla del Claustre o Claustro es degut a l'influencia del castellá en la nostra llengua; de manera que encara avuy del claustre de la catedral el poble'n diu les claustres.

En l'arxiu de la Vintiquatrena s'hi conserven varies histories manuscrites, la més vella del 1701, quals autors estaven del tot mancats de crítica y escrivien moguts més bé pel cor y l'amor, tan comú en aquell temps, de fer grans y velles les tradicions de la terra, que no pas per l'enteniment. El compendi y recopilació de totes elles es l'obra *Memoria de la prodigiosa Imagen de María venerada en la Iglesia Catedral de la ciudad de Solsona bajo el título de Ntra, Sra. del Claustro, por el Iltre. Sr. D. Juan Torrabadella, Canonigo de la misma. Sta. Iglesia,* que fou imprèsa per la *Academia Mariana* de Lleyda l'any 1873.

En quant al sermó del Dr. Plens, imprés a Barcelona per Rafel Figueró, en 1712, el seu sol titol «*CLAUSTRO CELESTE, REGOSIJO DEL CIELO EMPYREO, ORACIONES PANEGYRICAS, EN LAS PRODIGIOSAS FIESTAS, QUE CON FESTIVA Pompa se celebran cada Año en la muy Ilustre Ciudad de Solsona! AL MARAVILLOSO HALLAZGO, é INVENCION de la Prodigiosa Imagen de MARIA SANTISIMA DEL CLAUSTRO, HALLADA, Y APARECIDA en el Poço y Claustro de su Cathedral Iglesia...*» dona sobradament a coneixer el seu estil gerundiá y inutilitat del mateix, com a document históric.

El bisbe de Solsona, Fr. Rafel Lasala comissioná al seu familiar Fra Llisterri, al notari major de la curia ecclesiástica, Joseph Ceriola Font y a Domenjo Costa y Bafarull, estudiant, pera investigar els arxius y fer l'historia de la diócesis. Tenint ja grans materials preparats, els dos primers moriren sense haver pogut terminar l'empresa que, impulsat pel P. Risco, qui li volía fer historiar la diòcessis de Solsona, segons l'orde de *La España Sagrada,* completá'l darrer, en 1779. Esmento per separat dels altres manuscrits aquest autor, a qui'm referiré sovint en aquest estudi, per ser l'únich que mereix l'atenció pel seu bon intent de subjectarse a la rigurosa crítica y exposar netament el seu pensar; empero dos esculls el feren perdre: El creure a ulls cluchs al P. Camós, sobre qual relació apoya tots els seus raciocinis, puig diu: «La relacion de nuestra Señora de la Claustra por el P. Camós es sin duda la primera que se ha publicado impresa, la más circunstanciada, la más conforme á lo que se tiene recibido por tradición, y la que sirve de texto todos los años á los predicadores de su solemne festividad, que se celebra en los días 8, 9 y 10 de Septiembre. Por tanto mientras no se descubran documentos más antiguos y auténticos, es necesario referirse á ella» (1). Y l'altra es la manca de coneixements arqueològichs, en proba de lo qual basta dir que suposa l'actual temple gòtich del sigle XI, y les absis romániques del temple consagrat en 1163 les suposa del sigle X de manera que diu: «....Tomaría tanto incremento la población en los años siguientes—se refereix als successius al comte Sunyer, 906-950,—hasta la mitad del siglo XI, que fué forzoso proyectar otra (iglesia) más suntuosa y magnífica. Esta que es la que hoy sirve de Catedral... fué concluida al año 1079» (2) y suposa que en 1163 el comte Ermengol no va fer

(1) *Episcopologio de la santa Iglesia de Solsona,* pag. 317. M. S. que's conserva en la biblioteca del seminari de Solsona, VI. F. 23.

(2) *Memorias de la ciudad de Solsona.* Vol. I, pag. 61. M. S. existent en l'Arx. Mun. d'aquesta ciutat, plechs 63, 64 y 65.—Ha de notarse que en el text diu que fou acabada l'any 1079 y en les lliçons que copia textuals diu 1069 y aquesta será la veritable, puix el P. Villanueva posa aquesta data al 1070.

altra cosa sinó que «...alargar la nave, añadió una capilla por parte y mandó hacer el magestuoso presbiterio, todo obra de sillería como lo era la nave principal» (1). Ab tot y la seva falta d'estudis arqueológichs arribá a raciocinar que «Esta santa y devotísima Imagen está fabricada con un estilo muy semejante al del siglo XII en que se hicieron los claustros por el Propósito Bernardo de Pampa, cuya estructura tiene mucha similitud con la Imagen por lo bien perfilado y rematado de los pliegos de los ropages. Aun se conservaba este hermoso estilo á principios del siglo XIV, como se observa en los sepulcros de los Vilarones, superior al del siglo XI en que se labró la iglesia, pues se ve por los fragmentos de su puerta principal que se deshizo en el año 1780 para mejorarla, que estaba tan poco cultivado el arte de la escultura, que sus imágenes lejos de excitar devoción mueven á risa» (2). Pero no sapigué sustraures a la relació del P. Camós.

En 1880 Jaume Dachs y Sabatés, qui havíe sigut Degá del cabildo de Solsona, publicá una *Monografia de la Imagen de Nuestra Señora del Claustro* (3) que havíe llegida'l 24 de febré del mateix any en la *Sociedad Arqueológica Tarraconense.* Consisteix en un empenyo crítich-arqueològich de fer l'imatge premoruna vinguda d'orient

Dèu anys més tart Ramón Riu y Cabanas, l'ilustre fill d'aquesta ciutat qui de 1895 a 1901 ocupá la Seu Solsonina, presentá a l'*Academia Mariana* de Lleyda la seva *Memoria histórica de la Imagen de Nuestra Señora del Claustro* (4). Aquesta obra en la seva part més interessant es una copia de'n Costa y Bafarull, ja que aquell al escriúrela no va veure ni un sol dels documents antichs que aduheix; puig que fins que fou bisbe de Solsona's creia perdut tot l'antich arxiu, y la part que avuy roman ell mateix va trobarla en un recó de la golfa del seu palau, molts anys després de la publicació de la seva obra; y en la part de crítica artística segueix al Dr. Dachs a qui abandona pera seguir al primer al volguer precisar la tradició. Al bisbe Riu se li veu continuament el dubte en la seva obra, y va seguint la seva relació com si caminés per damunt d'espines, com vulgarment se diu, trobantshi a faltar arreu la franquesa y sinceritat propies d'un historiayre. Totes les cites que faig d'ell poden referirse també al treball den Costa y Bafarull, preferint aquel en molts cassos per ser publicat.

Ab lo que diuen aquests historiadors y ab documents inèdits, trobats al arxiu episcopal, vaig a veure de precisar l'historia d'aquesta imatge.

* * *

Fins als temps moderns dues imatges de María únicament se troben en el monastir de Solsona: la principal y primitiva *Sancta María* y la de la *capellae Beatae Mariae.* Aquesta apareix a la primera meytat del sigle XIII.

L'havía construída el clergue Berenguer de Font, qui en 1272 era Cellerer

(1) Ob. cit. vol. I. cap. IX, pag. 52.
(2) Episcopologio de la santa Iglesia de Solsona. pag. 337.
(3) Tarragona—*Imprenta de Cugat y Sugrañes*, 1880.
(4) Lleyda—*Imprenta Mariana*, 1891.

del monastir (1), segons ens consta de la donació que, en 1248, Pons de Cervera, senyor de Riner, feu del delme de pa, vi, carn, llana y demés fruyts delmables del mas que'l difunt A. d'Ots havíe posseit al lloch d'Ortoneda a l'imatge de la gloriosa Verge María, *edificada* de nou dintre l'iglesia de Solsona, y a més de ferla a l'imatge fa la donació *uobis berengario de fonte qui dictam ymaginem hedificastis*. Es aquest document (2), que copio íntegre, de l'any 1248, y jo'm creie, tot satisfet, haver trobat, a més de la data de la construcció de l'Imatge, el nom de l'artista que tanta vida y perfecció sapigué donarli. Pero posteriorment m'ha entrat el dubte, en quant a la segona part, per un altre document el qual ens diu, no que en Berenguer de Font sigués l'autor de l'imatge, sinó qui va ferla construir. Consisteix aquest en una donació feta'l mateix any per Guillem de Calders a l'imatge de Santa María situada dintre l'iglesia de Santa María de Solsona y al clergue Berenguer de Font, qui dita imatge feu edificar y construir, vuit sexters de forment a la mesura de Barcelona, que rebie en cens del castell de Para (3). El bisbe Riu fa cas omís d'aquest document, que coneixía, segurament, perque contradeix'ls seus arguments.

Aixís tenim dos documents d'un mateix any que'ns diuen que l'imatge havía estada construída de poch, puix Berenguer de Font encara era viu en 1272, y ens mostren que ja desseguit seria molt venerada per aquestes donacions dels nobles de la terra y que Berenguer de Font ne fou l'autor, segons l'un, y qui la feu construir, segons l'altre; encara que l'honorarlo an ell mateix ab aquestes donacions fa creure més que es una mostra d'admiració a l'artista que no pas a l'opulent qui fa treballar a altri. Pons de Cervera y el notari

---

(1) Arx. Epal. de Solsona, plech de Riner, num. 1197.

(2) «Notum sit cunctis quod ego. Poncius de aceruaria per me et per omnes meos natos et in posterum nascituros auctoritate presentis publici instrumenti perpetuo ualituri. dono concedo et semper inter uiuos deo aspiranteob Remedium anime mee et parentum meorum trado domino deo et ymagini gloriose virginis marie. que hedificata est de nouo intus ecclesiam celsone coram altare beate anne. et uobis. berengario. de fonte qui dictam ymaginem hedificastis et omnibus illis qui dictam ymaginem tenuerint usque in finem seculi. Totum decimum panis uini carnis et lane et de omnibus alüs fructibus siue exitibus que decimari debent siue consuetum est decimari in toto. Manso. qui fuit A. d'otes condam in loco quod dicitur ortoneda. quem Johannes blanch solebat tenere pro Johanne. et Martino de otes et tenet eum modo per Ermessen filia dicti Martini. Dono eciam semper et inter uiuos trado domino deo et ymagini predicte et uobis. Br. de fonte et omnibus illis qui dictam ymaginem tenuerint vnum par gallinarum quas accipio in ipsis vineis que fuerunt de boneto. de clota. quas. Johannes de otis debebat facere pro predictis vineis mihi et antecessoribus meis et alias dictas gallinas quas accipio pro censu in ipso a'audio que dicitur feragina'. sicut ac frontat ex una parte in aera. R. miro .II. in carraria que uadit uersus cardone. ex III. in ortollo de Guilelmo. predictum uero decimum de toto iam dicto. Manso. et de omnibus terminis suis tam de vineis quam de alaudus de lino et canabo de carne et lane et de omnibus alüs que consuetum est decimari sicut ego uel antecessores mei accipimus et accipere solemus in totoa iam dicto Manso. et in terminis suis et pertinensis longe uel prope cum decima eciam quod accipio et accipere debeo in alaudio predicto de feregenallo. predictas. Quatuor. gallinas cum omni pleno dominio et iure meo meorumque successorum quod racione dicte decime siue racione censi dictarum gallinarum habeo nel habere debeo' dono dicte ymagini et uobis. Bro. de fonte et successoribus uestris. omni ac quibus uolueritis in perpetuum sine aliquo meorumque et meo retentu quod ibi in omnibus dictis et singulis non faciam ad habendum semper et possidendum in pace et sine aliquo contradicto promito eciam uobis et omnibus successoribus uestris facere iegalem guarentiam contra ceteros et quod nunquam ego uel successores mei contra hec non ueniemus nec uenire faciemus Immo obseruabo et successores mei obseruabunt in omnibus et per omnia ut superius dictum est. et eciam per franchum alodium uestri et uestrorum.=Actum est hoc. III. Idus. Marcü. Ann domini. M. CC. XL. VIII. Signum Poncii de ceruaria qui hec laudo et firmo. Signum A. de ioual. Signum. G. Dargensola. Signum R. de sub uia.=Bernarduo capellanus de riner qui hoc scripsit et hoc signum aposuit».

Arx. Epal. de Solsona plech d'Ortoneda num. 1213.

(3) «Notum sit cunctis quod ego Guillelmus de Calders ob remedium anime mee ac parentorum meorum presentium preteritorum atque futurorum et perme et omnes successores presentes atque futuros dono concedo et in perpetuum in presentibus trado Dño. Jesu Christo et imagini beate Marie que sita est intus ecclesiam sancte Marie Celone et uobis Berengario de Fonte clerico qui dictam imaginem edificare et construere fecistis in ecclesia supradicta et cui ac quibus volueritis scilicet omnibus illis successoribus qui dictam imaginem tenuerint et gubernaverint per vos usque in finem seculi VIIII sextaria frumenti mensure Barchinone pulchra et recipientis que novem sextaria dono Dño. Deo et dicte imagini et vobis dicto Berengario de Fonte et successeribus vestris omni anno in festo beate Marie Augusti censuales usque in finem seculi super meos molendinos de castro de Para quod de meo blado que accipio et accipere debeo in dictis molendinis vos et successores vestros habeatis et teneatis libere et quiete dictis firmamus in pace . *Continua la escritura ratificando la obligación; y concluye así:* Actum est hoc VI idus Januarii anno Dni. M. CC. XLVIII. Signum Dni. Guillelmi de Caldarüs qui hoc laudo et firmo et firmare rogo. *Firman los testigos esta escritura, la cual escribió Guillermo de Marcalac Presbítero en dicho día y año*».

Arx. Epal. tit. de Solsona. num. 459, cit. per Costa y Bafarull, *Episcopologio* cit. pag. 330 y 331. Avuy no existeix aquest doc. en l'arxiu, almenys en el plech de Solsona.

qui autorisá'l document podien estar ben enterats, per quant residíen al castell de Riner, distant set quarts de Solsona, y el capellá de Riner, qui feu el document, era considerat com un vicari de l'iglesia d'aquesta ciutat. Ademés el lloch d'Ortoneda, del qual també ere senyor en Pons de Cervera, es vehí de Solsona, y era tanta la relació d'aquest noble ab el monestir de Sta. María, que més tart fou donat d'ell, y gayre bé en totes les seves qüestions va intervenir el pabordre (1). A Guillem de Calders el judico un sobrevingut a n'aquestes terres enmurellant ab la pubilla dels Vilarons, senyors de Llanera, y encara que en aquesta data ja residís a Llanera com a senyor, es aquest lloch distant unes quatre hores de Solsona, y, per lo tant, el crech menys informat pera saber si en Berenguer de Font fou el qui construí o feu construir l'imatge.

Ara bé ¿es aquesta l'imatge que avuy se venera baix el títol de la Mare de Deu del Claustre?

Segons els arqueòlechs, y segons el mentat article del Sr. Folch, es aquesta obra del sigle XIII, o sía del temps que Berenguer de Font construí l'imatge de que'ns parlen els dos referits documents.

En la catedral hi ha encara una capella ben marcadament, per sa volta ojivada, carreus y finestres espillerades, del sigle XIII, en la qual fins al sigle XVIII fou venerada aquella imatge que prengué'l títol de la Claustra a últims del mateix sigle XIII.

Corrobora això una altra noticia històrica de l'imatge que, al mateix temps, ens ajuda a fixar el lloch de la capella. El martirologi antich d'aquesta iglesia deya, que'l pabordre Berenguer de Vilabernat comensá en 1316 unas obres de voltes juntes al dormitori del monestir, pera fabricar cera, y que aquesta obra fou perfeccionada ab quatre voltes més fins a les graus del altar de Santa María essent terminada en 1343 (2). Per la situació del monestir y del temple no pot ser altre aquest altar que la capella en la qual avuy hi ha l'orgue o sía la que més avant he referit del sigle XIII. Algú podría dubtar si aquesta capella seria la que es avuy de la Soletat, mes, no pot ser. El claustre del monastir com gayre be tots ells, ocupava la part de mitj día del temple o sía la de l'epístola y al entorn d'ell estava'l monastir. Per l'ala O. no podía trobar les graus de la capella de Sta. María, per quant no hi havía cap capella. La que hi ha avuy es moderna. El temple no arribava més que fins ahont avuy arriba la volta ojivada y al indret d'ahont comensa la capella de la Soletat hi havía la portada románica que no va ser destruída fins al 1780 (3) en qual data fou allargada al estat d'avuy la catedral y feta la capella de la Soletat. Tampoch pot referirse a l'altar de Santa María, titular del monastir, perque, aquí'l nom d'altar s'usa com a sinònim de capella y, a no usarli, tampoch es possible apropar el monastir cap a les absis del temple, puig la'n separava'l campanar ab la seva artística fatxada que no podía tapar ningú més que'ls barbres del Renaixement, qui no respectaren res més que lo seu, y el gran creuer del temple. Aixís

---

(1) Arx. Epal. de Solsona. plech de Riner.

(2) «III Kal. Madii anno Dñi. MCCCXVI Dñus. Berengarius de Vilabernat Prepositus Celsonensis incipit facere unam voltam in ecclesia Celsona iuxta dormitorium pro cera facienda et quia opus non constat cum alio fuit opus prosecutum per IIII voltas usque ad gradus altaris sancte Marie quod opus fuit factum et perfectum anno Dñi M.CCC.XLIII».
Costa y Bafarull, ob. cit. pag. 328.

(3) Costa, ob. cit. pag. 338.

resulta, donchs, que sols per l'ala E. del claustre podía'l monastir trobar la capella de l'imatge esculpida per Berenguer de Font. Encara avuy hi ha dintre de la paret de la catedral feta a últims del sigle treze o a principis del següent, al costat d'aquesta capella, una escala de caragol aparedada, que bé podía a n'ella referirse'l document, y esser fetes les obres demunt de les claustres. En Costa y Bafarull, qui vegé'l document den Guillem de Calders, ja dubta si l'imatge titulada de la Claustra es la mateixa que la den Berenguer de Font; però la relació del P. Camós el fa tornar als seus equivocats raciocinis, dihent que'ls miracles de la troballa de l'imatge al pou faríen que l'altra quedés oblidada, contradihentse a sí mateix; perque aquest document, que'ns ofereix el martirologi y que aduheix en Costa, es més modern que altres que ja donen a l'imatge'l títol de Claustra.

Aixís tenim que l'imatge den Berenguer de Font es la mateixa que més tart fou venerada baix el títol de la Claustra, per lo que'ns diu l'arqueología y per haver una y altra sigut venerades en la mateixa capella, fins al sigle XVIII, com més extensament veurem. Pero, ademés, hem vist que Guillem de Calders feu una important donació a l'imatge den Berengure de Font y, com veurem més endevant, els Vilarons, senyors de Llanera y parents d'aquell, foren sebolits en la capella de la Mare de Deu de la Claustra y un seu descendent, Carles de Calders y de Vilaró a principis del sigle XVII (1) reclama lloch ahont colocar els artístichs sarcófechs dels seus passats, qual art relaciona també'l Sr. Folch ab el de l'Imatge, al ferse obres a la capella: lo que confirma també ser una mateixa l'imatge de la Claustra y la feta per en Berenguer de Font.

*
* *

¿Còm succehiría l'adquisició del nom de Claustre? Un cognom aixís no's pren com en un batisme; es cosa d'anys y circunstancies múltiples que moguin al poble a péndrel de mica en mica.

En l'any 1163 va ser consagrat el temple románich de Santa María de Solsona. Les immenses riqueses de la canònica d'aquest monestir permetíen seguir els novells progressos de les arts. La ojiva s'alsava orgullosa sobre les ruines de l'art genuinament catalá y aplastava també l'obra del comte Ermengol de Valencia, que un sigle avans havía estada l'admiració de tothom y encara avuy, per lo que'n resta, pot judicarse una de les més singulars de Catalunya de l'art románich. La capella ocupada avuy per l'orgue —fasses cárrech que actualment hi ha doble volta—es obra de la primera meitat del sigle XIII, com se prova ab lo que acabem d'exposar. En temps del pabordre Pons de Vilaró (1265-1302) es comensà l'obra de l'actual temple gòtich, com consta per la carta d'indulgencies del bisbe d'Urgell, Guillem, que copio per ser inèdita, (2) s'estava construint en 1299. La paret románica de la part de

(1) Costa y Bafarull ob. cit. p. 340 y Riu, ob. cit. p. 100.
(2) «Frater Guilelmus miseratione diuina orgellen. Eps. Uniuersis xpi. fidelibus per orgelln. Ciuitatem et dioc. constitutis ad quos presentes peruenerint. Salutem et bonis operibus abundare. Gloriosus deus in Sanctis Suis de ipsorum glorificatione gaudens in uenerationem Beate. M. Semper virginis eo iocundius delectatur que ipsa utpote Mater eius effecta meruit altius Sanctis ceteris in celestibus collocari. Cupientes itaque venerabilem Ecclesiam Sce.

mitjdía, en la que estava aquesta capella, fou conservada, com pot veures pels restes que hi ha en la part exterior de la mateixa. Per mentres durarien les obres d'enderrocament y construcció aparedaríen l'entrada a la capella donantli accés pel claustre y d'aquí pendría'l nom, com el prengué la de Guissona y tantes altres pel lloch que ocupaven y ocupen. Aquesta natural suposició's desprén y tot dels documents. Ab tants com n'existeixen als arxius de Solsona no se'n troba ni un que'ns parli de la Mare de Deu de les Claustres fins a l'any següent a la mort del pabordre Pons de Vilaró, y l'imatge tant venerada, com suposen les dúes cartes de Pons de Cervera y de Guillem de Calders, desapareix dels documents a principis del sigle XIV, que es quan comensa a trobarse referida l'altra. Al principi d'aquesta centuria, quan comensaren a cambiar el nom, encara's troben mentats tots, de manera que'l primer cop que's troba'l nom de Claustra es en 1303 y l'última referencia de l'imatge sense aquest títol es en 1316-1343, desapareixent per sempre més y quedant fixo'l de la Claustra. Ab tot, encara no queda universalment consagrat aquest nom, ja que l'historiador de Vich, Pere Joan de Meranges, de principis del sigle XVII, l'anomena capella de Santa María situada en les claustres y no de la claustra. «Pontius Vilarus Praepositus Ecclesiae Coelsonensis electus fuit a Capitulo 3 Idus Februarii anno 1302 et prudentissime rem gessit. Humatus creditur in sacello Beatae Mariae in Claustris Coelsonensibus» (1).

*
* *

Tots els historiadors d'aquesta imatge diuen, seguint al P. Camós, que la primitiva capella fou construída junta al pou al mitj de les claustres, mes es l'opinió més improbable per ser contra'l gust y costums de l'època, contra l'art y contra l'utilitat, ja que, segons els mateixos autors, hi havía altar de pedra, retaules, els sepulcres dels Vilarons, y el den Pere Cirera, per lo que no podía ser massa reduhida y havíe d'ocupar la major part de l'area del claustre. El bisbe Riu se equivoca palesament ja que diu d'aquesta capella que «podemos calcular que su extensión no excedería de tres metros cuadrados» (2), cosa físicament impossible no sols pera cabrehi els referits sepulcres, sinó tant solament pera contenir altar y espay pera celebrarhi'l sacerdot.

M. de Celsona nostre diocesis in qua magnum et necessarium ac ualde Sumptuosum opus lapideum est inceptum donis celestibus comunire ut potius a xpi. fidelibus dignis ac congruis honoribus frequenter de omnipotentis dei misericordia et Beatorum petri et pauli apostolorum eis auctoritate confisci omnibus uere penitentibus et confessis in predictam Ecclesiam causa deuocionis et orationis precipue in.IIII.or festiuitatibus ipsius Gloriose Semperqne virginis Marie et per omnes octabas Sequentes ipsarum festiuitatum personaliter uisitauerint. uel eius fabrice Sine tam pio et tam necessario atque Sumptuoso operi ipsius Ecclesie Suas duzetint elemosinas transmittendas cum ad eiusden consumationem operis proprie Sibi non Suppetant facultates. Quadraginta dies de iniuncta Sibi legittime penitencia per gratiam Sci. Spiritus misericorditer relaxamus. Vobis autem uniuersis et Singulis. Abbatibus prioribus dechanis vicariis ceterisque Ecclesiarum nostrarum Rectoribus uel locum uestrum tenentibus ad quos presentes peruenerint in uirtute Sce' obediencie firmiter precipiendo mandamus. quatinus cum predicte Eclesie fabrice nuncius Siue nuncii nostras indulgenciarum litteras deferentes ad uos Seu ecclesias uestras uel earum alteram pro petendis et colligendis ad opus predicte Ecclesie fabrice elemosinis declinauerint ipsos intuitu pietatis benigne recipiatis et caritatiue tractetis eosdem. et necessitatem ipsius operis atque indulgencias nostras et aliorum prelatorum eidem operi concessas quas nos in quantum nostre dignitati congruit ex certa Sciencia confirmamus in uestris ecclesiis et earum qualibet populo nobis comisso per eos exponi libere permitatis et plebes nobis comissas ad benefaciendum eisdem benignis exortationibus et Salutaribus monitionibus inducatis sperantes inde ab eo prenium qui in Centuplum remunerat omne bonum. Dat. in Sede orgellen. Septiano. kls. junii. Anno Domini Millo. ducentesimo nonagesimo nono».

Arx. Epal. plech de Solsona. No es numerat encara.

(1) Constitucions del Bisbe Pere Magarola, 1628, pag. XII.

(2) Ob. cit. pag. 96.

En Costa (1) diu que tenie uns quinse palms en quadre y això es lo que va fer equivocar al Dr. Riu, ignorant del significat de la frase; pero aixís y tot, encara que tingués quinze palms en quadre no era capás d'estotjar l'imatge ab son retaule, altar y sepulcres.

A ser veritat s'hi trobaríen els fonaments. Els senyors Costa y Riu (2) contra aquesta objecció de tanta forsa, que ells mateixos se fan, diuen que la causa de no trobarlos es per haver sigut rebaixat el paviment, a principis del sigle XVIII, cosa d'un parell de metres. Totes les parets del voltant, les més del sigle XII, s'enfonsen molt més avall del paviment actual. La de la capella dels Sants Martris, obra del pabordre Bernat de Pampa—1161-1195—, baixa a buscar la roca bon tròs més fondo de l'actual sol de les claustres, com pot veures desde'l celler del Palau.

La causa d'haver judicat que la capella estava al mitj de les claustres es, segurament, perque en l'expedient que's formá en 1593 pera demanar l'erecció del bisbat de Solsona s'hi llegeix: «En la iglesia de Solsona y en su claustro está la Capilla de Nuestra Señora de la Claustra, Imagen encontrada en el pozo que está al lado de dicha capilla...» (3) y en que en un pergamí atribuit al bisbe Joan Alvaro es llegeix que l'imatge «...sent ans estada moltíssims anys en una capella junt en aquest pou no prou gran pera sa devocio, fonch solempnement transferida als XXIIII del mes de desembre del any 1606 a la nova capella hon vuy es venerada» (4). El dir que la capella estava al costat o junta al pou no s'ha d'entendre materialment, sinó que de les capelles de la catedral ocupave'l lloch més aprop possible del pou. Això's confirma ab altre document del 1589, el qual, després d'explicar la secada que flagellava la terra, diu: «...tenint tot est poble molt gran devocio y esperansa ab Nostra Señora de la Claustra insti. y fundada en la present Iglesia de solsona, etc...» (5). De manera que aquest, que ho veya, no tenía'l concepte de que estava materialment junta al pou, sinó en l'iglesia de Solsona.

Del mentat document sobre l'erecció del bisbat de Solsona n'he trobat, suscrit pels consols y notari, l'original en catalá al arxíu episcopal, y diu el paragraf referent a n'això: «Te la dita Iglesia —la catedral— son claustro molt ben obrat en lo qual es la capella ha hont esta la Imatge de nostra sora. de les claustres la qual fonch trobada dins lo pou que esta al costat de dita capella molt poch abans que fos trobada la Imatge de nostra sora. de montserrat y que per esta Imatge ha hobrat nostra sora. molts miracles y encara hobre...» Adhuch que les paraules «fonch trobada dins lo pou que esta al costat de dita capella» volguessen significar el sentit que aquells autors li donen, serien de ningún valor històrich, per les ridícules y exagerades alabanses que'ls consols fan de la ciutat, pera decidir a Felip II a establir en ella la capitalitat de la diócessis, que volia fundar al principat de Catalunya. Vegis com a mostra: «Es terra molt sana y no ocupada de bromes ni males influencies del cel de tal manera que per tenir bona y trempada

(1) Ob. cit. pag. 335.
(2) Costa. pag. 324. y Riu pag. 94.
(3) Arx. Mun. cit. per Riu, pag. 53.
(4) Aquest doc. es publicat pel Dr. Riu en el núm. 9 del apéndix de la seva obra.
(5) Arx. del Claustre *Llibre de Memories* fol. 73.

cerena se ha vist en ella caure *manna*.—Es la dita vila circuida de una muralla de pedra y cals de gruxa de deu palms de cana y altaria de mes de 80 pams ab vint y una torra sens altres toratxes y son vall molt ben obrat y en dita murrlla y a nou portals...—Te la dita vila de Solsona una Esglesia molt gran adornada de mes de coranta altars». L'actual temple té tretse altars dins onse capelles. Es el mateix d'aıeshores, ab la díferencia que ara es mes gran, per haver-s-hi afegit les capelles de la Mercé y de la Soletat.

El referit document del bisbe Alvaro m'ha fet rumiar molt en els meus judicis sobre lo que vaig a exposar; pero, ben examinat aquest pergamí, he vist que no era autèntich, puig no es aquesta la forma que usaven els bisbes de Solsona pera concedir indulgencies y, com a proba, basta dir que no porta data, firma ni segell, y el judico de temps posterior al del govern d'aquest bisbe en la sèu solsonina, y per lo tant prescindeixo d'ell, y per haverhi altres documents arqueològichs y històrichs de més forsa que l'anulen.

En temps den Costa y Bafarull se conservave encara la laude del mercader Pere Cirera en la qual se llegíe «Sepultura del honrat en Pere Cirera, Mercader, he dels seus, lo qual feu fer aquesta Capella, he fou acabada ha XXIV del mes de Abril, any M. CCCC.XVIIII, pregats Deu per la sua anima» (1) Aquesta capella ere la de la Mare de Deu del Claustre. Ho trobem en l'acte de visita feta a l'iglesia de Solsona pel canonge y Vic. Gral. de la mateixa, Pere Joan de Llobera, per comissió del seu abat, en Pere de Cardona, feta l'any 1486. Diu: «...visitavit Capellam sancte Marie vulgariter dictam de Claustro fundatam in Claustro dicte ecclesie per honorabilem Petrum Cirera, mercatorem dicte ville...» (2). Aquesta capella, o les construccions ordenades pel devot mercader, consistiren en lo que es avuy capella del Roser, o sía en el tros de capella que hi ha més enllá de sota l'orga. Estudiada arqueològicament aquesta obra pels seus archs, arxivoltes, claus y l'armariet que hi ha a l'esquerre del altar pertany al sigle XV, y may al 1606, com volen els seus historiadors.

En aquesta data hauría sigut una mengua pera'ls administradors del Claustre construir en l'estil gòtich. La febre del Renaixement era ja arribada a Solsona al sigle XVII, com ho proba l'iglesia del Seminari-vell, feta en la primera meytat d'aquesta centuria y un retaule del Museu, datat al 1592, procedent d'una iglesia vehina de Solsona, ab tots els montants d'aquest estil. No es probable, donchs, donats els gustos de l'època, que aquella gent destructora de totes les arts no inspirades en el classicisme construíssen al estil ojival, essentlos coneguts els nous gustos importats d'Italia.

El judicar aquesta obra de l'any 1606 es degut a que en ell fou feta una nova capella, o millor dit, fou restaurada de nou. L'any 1600 els priors de la confraría de Nostra Dona de la Claustra obtingueren del Cabildo el permís pera fer les obres, que s'acabaren d'executar l'any 1606, puix al 20 de desembre ja fou disposat lo relatiu a la translació solempne de l'imatge (3). Veritat es que'ls documents diuen «perfecta finita et fabricata fuit capella nova», pero

(1) Riu. ob. cit. pag. 96.
(2) Idem. id. 97.
(3) Riu. ob. y lloc cits.

això no dèu entendres que's construissen les parets y tot de nou, sinó que, almenys quan hi ha altres datos que ho confirmin, no té altre significat que la frase vulgar l'han posat, l'han fet nou, aplicada a un objecte o edifici restaurat. Ab aquest sentit escribíen els documents en aquell temps. En l'arxiu parroquial de Muntclar, diócesis de Solsona, hi ha un document d'aquesta època, segons el qual un fulano va construir y edificar de nou l'hermós temple románich de Sant Quintí y no feu altre cosa que arrebossarlo y ferhi una mala cornisa. Aixís, també, deu entendres que sols fou una restauració lo obrat en la capella de la Mare de Deu del Claustre, en 1606.

Consistí aquesta, al meu semblar, en fer la segona volta que hi ha en el tros ocupat per la primitiva capella del sigle XIII, feta al objecte de colocarhi l'orga de la catedral. Tenen lloch aquestes obres en el precís temps en que Solsona pot gloriarse de tenir entre'ls seus fills un dels més célebres organers de Catalunya, en Francesch Bordons. Acaba de lligar aquest rahonament el que'l mateix diu que s'acordá la solempne translació de l'imatge a la capella nova, el Cabildo concedí gratuitament dret de sepultura en la mateixa al referit mestre organer y a la seva familia, per haverse aquest compromès a construir y colocar a les seves expenses, una orga en dita capella. En la banda de la volta nova que mira a la Catedral s'hi farie l'orga gran, com avuy hi es, y en l'altra que mira a la Capella s'hi feu l'orga pera aquesta segons consta de l'inventari fet en 1681, que diu: «Item lo orgue ab sos registres situat sobre la porta gran de la capella...» (Arx. Epal. plech Claustro.).

En les obres esmentades ja apareix, com correspòn, l'estil del Renaixement en les dúes grans columnes dòriques y el cornisament, que, volent imitar la fatxada d'un temple grech, donen entrada a la capella del mercader Pere Cirera, constituint la porta gran que menciona el referit inventari.

Ab aquestes obres va quedar tot molt fosch, va obrirse en altre lloch la porta que comunicave ab les claustres y, fos per lo primer o perqué ocupaven el puesto ahont s'obrí la porta, o, lo més probable, l'absés de la capella, el descendent dels nobles Vilarons, senyors, com aquest, del castell de Llanera, Carles Calders y de Vilaró suplicá al Cabildo que'ls sepulcres den Pons de Vilaró y del seu germá siguessen colocats en el vuit de la porta vella que cegaren, segons consta per resolució capitular de la mateixa data (1).

En Costa y en Riu suposen que aleshores comensá a existir aquesta capella de Nostra Dona de la Claustra y que fou quan del mitj de les claustres va ser trasladada dintre l'iglesia catedral. L'acta de consagració de l'altar, feta a 7 de janer de 1607, contra aquests senyors, ens diu que la capella nova ocupave'l mateix lloch de la vella y que, mentres se feyen les obres, la imatge va esser colocada a l'altar major (2). Es natural que aixís ho fessen, puix

---

(1) Riu. ob. cit. pag. 100.

(2) «...Postquam perfecta, finita, et fabricata fuit capella nova in honorem ipsius sacratissime Virginis Marie constructa et edificata sub titulo et invocatione antiqua de Claustro Cathedralis Ecclesie Civitatis Celsone in loco ubi et in quo antiquitus erat Capella Sanctorum Francisci, et Bernardi Eulalia, et Chaterina, et Imago ejusdem SSma. Virginis posita in medio retabuli Capella veteris in eadem Capella nova posito, que Imago ex altari majori ejusdem Cathedralis in quo dum dicta Capella nova fabricabatur custodita, et conservata erat, cum solemni processione apportata fuit die Dominica qua computabatur Vigessima quarta mensis Decembris proxime preteriti post Vesperas in ipsa Capella nova decantatis quam plurimis Hymnis ad ipsius Virginis Marie laudem et decorem...».

Llibre de Memories. fol. 44. Riu copia íntegre aquest document en l'apendix núm. 10.

Aquest document es una copia del sigle XVIII y tal volta, mal traslladat, puix aquest punt es algo confus. Jono, fiantme de mi mateix, l'he mostrat a alguns llatinistes y tos han convingut en que se'n desprenie clarament que les capelles nova y vella eren en un mateix lloch, essenthi en la mateixa venerats altres santa.

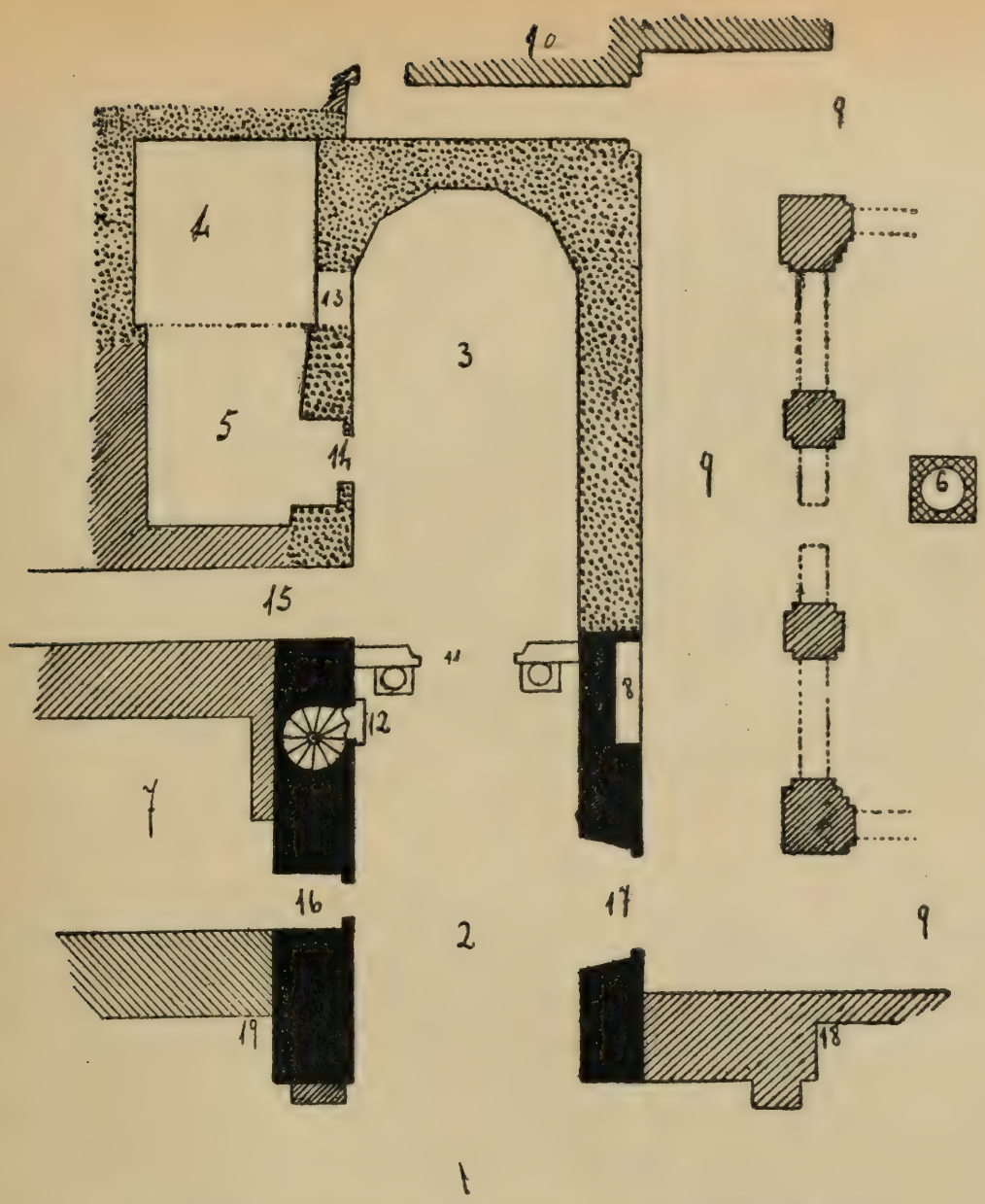

EXPLICACIÓ DE L'ADJUNTA PLANTA PERA ACLARACIÓ DEL TEXT

1 Temple catedral construit a ultims del sigle XIIIe y principis del XIVe.
2 Capella obrada per Berenguer de Font, a mitjans del sigle XIIIe. Lo que en la planta es negre es lo que romàn de la mateixa.
3 Nova capella, o engrandiment de l'anterior, fet pel mercader Pere Cirera en 1419. Compren tot lo puntat.
4 He puntat també lo senyalat ab aquest número, encara que ho judico més modern, per ser la sacristía que'n Costa diu ser l'obra den Pere Cirera y que del mitj de les claustres, en 1606, a n'aquest lloch va esser trasladada. La volta havía estat estrellada ab nirvis y punts de guix.
5 Engrandiment de la sacristía, fet, probablement, al construirse la capella actual de la Mare de Deu del Claustre.
6 Pou en el qual un noyet miraculosament va salvarse.
7 Campanar, sigle XIIIe.
8 Sepulcres dels Vilarons.
9 Claustres de la catedral.
10 Parets del palau del bisbe.
11 Pilastres y columnes que sostenen la volta de l'orgue, obra de 1606.
12 Escala de l'orgue y campanar.
13 Antiga porta de la sacristía, avuy tapiada.
14 Porta actual de la sacristía.
15 Corredor que comunica aquesta capella ab l'actual de la M. de D. del Claustre.
16 Porta dels baixos del campanar.
17 Porta del claustre.
18 En aquest lloch se troben restos d'una escala de caragol, a la qual pot referirse el document den B. de Vilabernat.
19 En aquest lloch, avuy capella de la Pietat, hi havía hagut la primitiva escala del campanar.

Els passos senyalats ab els núms. 13 y 16 son fets ab posterioritat a l'obra den B. de Font.

les bastides pera fer la volta de l'orga havíen d'impedir el pas a l'altar. Aquets autors suposen que la translació al altar major va esser feta pera aprofitar els materials de la capella vella. Es del tot inversemblant ja que els materials d'una capella de *tres metres quadrats*, y encara que siguin en quadre, de cap apuro trauen pera construir una gran capella, y menos havent de portar l'imatge a l'altar major. Es donchs ,lo més propi que, si hagués existit aquesta capelleta, no l'hauríen tocada fins y a tant que s'hagués terminada la nova.

Mossen Costa y Bafarull diu, trayentho del P. Camós, que la capella vella, o sía la feta, segons ell, al mitj de les claustres pel mercader Pere Cirera tenía la volta de cinch claus y que se'n feu la sacristía de la capella feta en 1606. ¿Còm es possible, a no ser fet a tall de joguina, que una capelleta de tres metres en quadre tingui la volta de cinch claus? Veritat es que la capella feta per en Pere Cirera tenía cinch claus, pero encara subsisteixen en la que avuy existeix baix el títol del Roser y que jo suposo feta en 1419. Avuy sols ne té quatre perque l'una va esser treta, en 1630. al obrirshi un cimbori pera donar llum a la capella (1). Ademés si de la capelleta-oratori va fersen la sacristía no hi havía cap necessitat de tentar a Deu trasladant l'imatge al altar major, ahont no volía estar, per mentres feyen la capella nova. Es de creure que no la comensaríen per la sacristía.

***

Resulta de tot això que l'imatge no ha estada may al pou. Essent aquest de forma cilíndrica, si hagués estada al fons s'hauría vista, com avuy se veuen les pedres, y del ninxo o capelleta, de que'ns parla'l P. Camós, no se'n coneix ni rastre. Lo que sí, es de creure, puig casi sempre les tradicions tenen un fons de veritat, es que, probablement al sigle XIV, un noy va caurehi essent tret sense cap dany per miracle de María, que, pintat en els retaules ab la Verge al brocal del pou, en senyal de sa interecssió, ocasionaría la llegenda. Aquest aumentá'l culte a l'imatge, s'aná propagant de generació en generació y al cap d'una centuria, en aquells temps cavallereschs en que'ls pobles no sabíen estar sense tradicions premorunes, judicantho manca de virilitat, arrodoniren el miracle en la forma en que'l perpetuisá'l P. Camós.

Aixís, en resum, al meu semblar, l'història de l'artística imatge de Nostra Dona de la Claustra es aquesta: En la primera meytat del sigle XIII la construí o feu construir en Berenguer de Font, com també la capella, que estava situada entre'l campanar y les claustres, no ocupant més espay que'l que hi ha avuy pera les manxes de l'orga, llevat el sostre que hi ha.

Al ferse a finals de la mateixa centuria l'actual temple catedral va esser tapada la capella, obríntseli únicament entrada per les claustres, lo que motivá que l'imatge prengués aquest nom.

En el sigle XIV succehiría'l que un noy caygut al pou se salvés per miracle de Nostra Dona de la Claustra, lo que motivá l'aument de la veneració y

(1) Riu, ob. y lloch cits.

culte dels solsonins a la seva patrona; de manera que ja a principis del sigle XV el devot mercader en Pere Cirera li engrandeix la capella afeginthi lo que avuy es capella del Roser, la qual fou novament restaurada y embellida en 1606, y, al 1727, fou trasladada a la rica capella ahont avuy ab tanta veneració y esplendor es pels solsonins honrada.

J. SERRA VILARO

Colecció de documents relatius a Arnau de Vilanova

(*Continuació*)

XIX

Murcia, 2 janer 1301

Jaume II concedeix un salconduyt a March Renard procurador d'A. de V., a instancies d'aquest.

Jacobus etc. fidelibus suis justicie de Burriana et universis aliis officialibus nostris ad quos presentes pervenerint salutem etc.; cum nos contemplacione dilecti fisici et consiliarii nostri magistri Arnaldi de Villanova, Marcho Renardi vicino Burriane procuratori in dicto loco, ad negocia dicti magistri Arnaldi licenciam ut possit redire ad propria de presenti exercitu regni Murcie graciose duxerimus concedenda, vobis dicimus et mandamus quatenus dicto Marcho vel bonis suis racione dicti reditus sui nullum impedimentum vel contrarium faciatis. datum Murcie IIII.º nonas januarii anno predicto.
Bernardus de Aversone mandato regis.

Arx. Cor. Aragó, reg. 293. f. 33.

XX

Anagni, 14 setembre 1301

Guerau d'Albalat escriu a Jaume II parlantli d'A. de V. que está en la Cort de Bonifaci VIII.

Ceterum sciatis, inclite domine, quod cum in mense julii pape multa sinistra sue contraria voluntati de facto Sicilie nunciata fuissent, ex hoc vultum tristissimum ostendens magister Arnaldus de Villanova dixit; pater dicunt medici nostri, quod iste haeree tempestates multum nocent animo et corpori et voco haereas tempestates accidentia et exteriora pericula, set tu, pater,

qui olim Frederico aperuistis viam caritatis, quare non perseveras in eis? Non, inquit papa, plus possum, quia iam misi episcopum Sabinensem ad eum et nunquam potuit sibi loqui ad partem. dominus tamen tuus rex Aragonum me decepit in duobus, primum est quia potuisset Fredericum induxisse ad pacem et reduxisse, si voluisset; secundum est quia potisset, si voluisset, cepisse eundem.....

.....Denique de facto magistri Arnaldi de Villanova regie magestati significo, quod X die intrante julio de Agnania recessit ad quoddam castrum pape La Scorcola nomine et ibi in solitudine taliter se locavit quod aliquis ad eum non poterat habere accessum, et ibi quendam libellum de *regimine sanitatis* ad opus pape composuit. quem cum papa vidisset et legisset coram quibusdam cardinalibus exclamavit: iste homo maior clericus mundi est et hoc fatemur et adhuc per nos non cognoscitur! dixerunt michi predicta, etiam aliqui cardinales, cum revelarentur michi predicta, quod papa etiam dixit eis quod magister Arnaldus modo mense julii preterito, dum sol esset in signo leonis, fecit quendam denarium et quodam bracale pape, que cum portaret, malum lapidis amodo non sentiret.

De quo dicti cardinales valde mirati fuerunt, tum de magistro, qui se talibus immiscebat, et de papa, quomodo poterat talia publicare vel etiam sustinere. et dixerunt isti cardinales; magister Arnaldus utinam non venisset! Fama enim est hic et est verum, quod iam papa fuisset sepultus, nisi magister, et quod maledicciones sibi (di) cunttur propterea, scribere non valerem. Papa enim non curat nisi de tribus et circa hoc totalis sua versatur intencio, ut diu vivat et ut adquirat pecuniam, tercium ut suos ditet magnificet et exaltet. de aliqua autem spiritualitate non curat.....

.....sciatis inclite domine quod alia die duxi Berengarium de Monte Alacri ad locum ubi magister Arnaldus de Villanova patitur dolorem magnum in capite propter solem qui mense julii capud et eius cerebrum perforavit ac etiam penetravit. Et cum sibi de factis vestris quomodo se habebant redderem rationem et dolerem de modico favore, quem habetis in curia, respondit magister in presentia dicti Berengarii: Non sitis tristis propter aliqua que videatis vel audiatis quia pro certo constet vobis quod status ecclesie cito mutabitur et cicius quam credatis. Et cavete de nimia diligentia in factis domini regis Aragonum adhibenda, quia sitis certus, quod rex noster habebit in curia romana maiorem potentian et favorem quam aliquis princeps habuerit, de quo hominum existat memoria. Nec desperetis, quia videbitis mirabilia in brevi. et illi, quos modo rogatis, vobis suplicabunt pro certo. et taliter, domine ista affirmat quod, cum audio eum loquenten et sic fortiter affirmantem predicta videtur michi, quod omnia die crastina debeant evenire. et moveor ad predicta, quia nuper dixit refferendario: vos diligitis me, ut cognosco, et sic, quia similiter diligo vos, volo volo dicere aliqua utilia: primum est quod habeatis curam de vobis, secundum est ut queratis locum vobis et ubi possitis esse tutus et securus, quía nescitis ubi tenetis pedes. refferendarius autem fuit totus stupefactus et de verbis predictis magnas magistro gratiarum retulit acciones.....

.....nuper dixit papa regi Karulo: invenisti unquam Catalanum benefacientem et qui bona operaretur? respondit rex: pater, multi catalani sunt

boni. dixit papa: immo est magnum miraculum, quod aliquis catalanus faciat bonum et ego non inveni unquam, qui faceret, nisimodo (?) inveni enim unum catalanum facientem bona, scilicet magistrum Arnaldum de Villanova qui fecit michi sigilla aurea et quoddam bracale que deffero et servant me a dolore lapidis et multis aliis doloribus et facit me vivere. ista fuerunt nuntiata per referendarium secrete magistro et in crastinum fui ad eum et dixit michi....

....Datum Anagni XVIII kalendas octobris.

Arx. Cor. Aragó, cartes reals sense data, de Jaume II.
Finke, Aus den Tagen Bonifaz VIII, pag. XXVI.

XXI

Montfalcó 11 març 1302

Jaume II envia a buscar a A. de V. perque'l necessita veure per alguns negocis.

Discreto et dilecto consiliario et fisico nostro magistro Arnaldo de Villa Nova, salutem et dileccionem. licet pluries vobis per litteras nostras affectuose scripserimus quod cum vos ad quedam negocia et servicia nostra multum necessarium habeamus, personaliter veniretis; quia tamen vos ad dicta negocia et servicia nostra presentem hic volumus et necessarium plurimum reputamus, iterato vos attente rogamus ac vobis expresse mandamus quatenus ad curiam nostram pro predictis quam citius procuretis venire, si nobis placere cupitis et servire et cum super hiis quedam comiserimus discreto Petro de Vallesenis archipresbitero Cesarauguste consiliario nostro, vobis pro parte nostra oretenus referenda, rogamus et dicimus vobis quatenus dicto archipresbitero de hiis que vobis pro parte nostra verbotenus retulerit, indubitanter credatis ut nobis, eaque curetis omnino efectui mancipare. datum in obsidione Castri de Monte Falchono, quinto idus marcii anno quo supra (1301)

Bernardus de Aversone, mandato regis facto per Bernardum Boneti.

Arx. Cor. Aragó, reg. 123, f. 41.

Passió, mort, ressurrecció y aparicions de N. S. Jesucrist

(Acabament)

E cremaral encontinent
2010 Ab foch graesch lo mal fadat
Car preicava gran falsadat,
E puy elies i ennoch
Apres iii jorns en aquel loch
2014 Suscitaran en nom de xst,
Sus en layre seran vist
Apres la mort daquest malvat
Qui anti xst es apelat
2018 Auran les gents veramens
Quaranta e set jorns
Per entener veramens
Que tornen a la fe de ieshu xst
2022 E que reneguen la fe de ante xst
E cels qui a xst tornaran
Sapiats per cert ques salvaran.
Apres daco no es hom nat
2026 Qui pusca dir la veritats
Lo segle puys cant durara
Ne a qual fi de puys vendra
Car deus lo payre veramens
2030 Aço volc retenir solament.
E com elies ach parlat
Tot a la sua volentat
Enoch confirma mantinent
2034 Sens nuyl altre reteniment
Tot cant elias a comtat
E dix que tot es veritat.
Les prophetes an encontrat
2038 Apres -i- home despulat

Qui parech ladre horibarit
Els cridarenli: benit
E qui es tu sit plau amic
2042 Qui no portes res qui tabrics,
Tu pars ladre ho malfeytor;
El li respos ver es senyors
Que yo fuy ladre i malestruch
2046 E fuy en la forca pendut
En aquel jorn que los jueus
Pengaren ieshus senyor meus
Cant lageren crucificat
2050 E viu que era gran pecat
Car no meria mal en res
E yo mantinent clamili merces
Que majudas de cel turment
2054 Em perdonas mos falimens.
En continent ieshus parlet
E de ves mi se regiret
E dixme que en paradis
2058 Seria sempre que moris
E donamen si deus me sal
Aquesta creu que es son senyal
E dixme que encontinent
2062 A sent miquel anas breument
E quel diges que en paradis
Ab los altres me metis dins
A sent miquel jo men ane
2066 E manves jo li demane
Que en paradis el malbergas
El me respos noy entraras
Si no portes lo senyal de deu;
2070 E yo resposli aytan leu:
Vet lo senyal de ieshus xst
Lo qual morie e yo ny vist
Sus en la creu per los yueus
2074 Que molt mal los confone deus.
Con langel la creu ve
Encontinent me rehebe
Em paradis me feu entrar
2078 E vam en loch amenar
Qui ere loch de greus delits
E negun temps noy ere nits
E dixme langel en continens:
2082 Sapies amich breument
Adam et eva çay vendran
E tots los fiyls qui auts an
E tots los vists amichs de deus

2086 Que a senyor et amichs meus
Lo cal per el es estat mort
Per los yueus a gran tort.
Ço lo layro oy gran crit
2090 Tost los prophetes a un crit
Lausen ieshus lo salvador
Quils a feita gran honor
Qui en paradis los a pasats
2094 E de les penes deliurats
Hon per jese seran jausents
E no auran mays falimens.
Arens avets tot ço ausit
2098 Que nos avem aci escrit
Deus dirael nos dona
Cant est loc nos amena
Ces axi en veritat
2102 Com nos a vos avem recontat,
Datli gloria i honor
A deus ieshus lo salvador
E penedits vos dels pecats
2106 E ayats pacio de ieshus xst
Lo qual vos altres avets vist
E crets nos certanaments
Que deus nos calra salvaments
2110 Axi com a donat a nos
Qui som venguts axi a vos
Per mostra estes raysons
E comanat vos a deu nos.
2114 Ab tant anna i cayfas
E nicodemi tot i vaç
Josef ab animacia
Qui jostats son aycel dia
2118 Legiren manves los escrits
E com los ageren ausits
E so qui ey eren entenduts
E tengerense per confonduts
2122 E lonci i car açi
Transfigurats foren aqui
E anc de puys no foren vist
Don los jueus foren tots trists
2126 E van dien tots los jueus
Que malayts sien de deus
Que tot aço es veritat
Que aquests frayres an mostrat
2130 De deus ho an si deus majut
Que els non pogeren aver sabut.
Barons avest aquest escrit

Legist i entenets i ausist
2134 Tots ieshus veraymens
E fil de deu omnipotens
Mas nosaltres nou atorgam
Ans sus axi renegam .
2138 Apres aço tots los jueus
Foren tots plens de maltalens,
Exiren del temple despagats
E tots dolens i malfadats
2142 E donense gran colp el pits
E criden tuit com a mesquins
Car an sabut per veritat
Qul ieshus es resucitat
2146 E an temensa i payor
Qui no muyren a desonor
Car els nageren merce
A ieshu xst de nula re
2150 Ans fo per els leg aontat
Segons que yous aure contat
E an payor certanament
Que nols ho paruenes breument.
2154 Apres aso los escrits tots
Que foren feyts de ieshu xst
Foren el temple per ma fe
Be estojats i be gardats
2158 Que no pusquen eser enblats
Cant foren tuyt posts daqui
Den josep i nicodemi
A ponç pilat se son venguts
2162 El los a gint reebuts
E mantinent vanli contar
De mot a mot tot cel afar
Que en lo temple an ausit
2166 E la veritat de quel escrit
Que aquels frayres an amostrat
A tots cels qui lay eren ajustats
E per aço en ponç pilat
2170 Feu escriure per veritat
Cars tot lo feyt de ieshu xst
En un bel libre li a mes
Que verament no fali res.
2174 Apres aço pilat mana
Que tots los savis len dema
Els princeps dels capelans
E los doctos e los escrivants
2178 Fosen el temple ajustats
Car el vol parlar de celat

Ab tots aquels en lo secret
E per aço sonsen entrats
2182 En lo secretari qui lay es
E puys los portes tancaren ferres
Mantinent el va parlar:
Barons, ausit ay recontar
2186 Que una viblia avets
Dins en aquest temple i sabets
Tot aço que es pasat inesdevenidor
Tot es al meu albir
2190 Vul la veure y sus ades
E els la van traurer y sus ades.
Quatre misatges mantinent
La van a portar honradament
2194 Cuberta es daur i dargent.
Apres pilat van conjurar
Per deu del cel i de la mar
Trastots aquels justats
2198 Quels diges de tot veritat
De ço que los vol demanar
E no lin deuen res negar.
Jon pens que vos altres sabets
2202 Tot quant en la biblia es
Per que vul que ades me digats
Si per nul temps aquí trobats
Neguna res de ieshu xst
2206 Lo qual nosaltres avem vist
Ne si el era fil de deus
Quil trames del regne seu
En aquest mon per dar saluts
2210 A totes gents per sa virtuts;
Encara vul mes que digats
Ades dient breu la veritat
En cant de temps
2214 Ne en quants anys
Venir devía com a forts
Aquest jeshus qui a gran tort
Jo per vos tots liurat a mort.
2218 Apres anna i cayfas
Con foren axi conjurats
Dixeren que jeshu xst tot breu
Que creem que fil de deu perdeu
2222 E aço com fo pensats
E que fo resucitat
Mas no saviem res dabans
E per aço anarem duptans
2226 Mas ara deim que nostra fe es

Que ieshu xst fil de deu es
Testimonis y a asats
Qui lo an vist per veritats;
2230 E ab los apostols el parlet
E en apres el cel muntet
Encaras deym que ho creats
En testimonis que navem
2234 Ab ieshu xst ensemblamens
E veus tot aço que a nos an dit
En aquests oir (?) tan grans escrits
Enperho avem ho trobat
2238 En la viblia per veritat
Setanta generacions
Dayga parla (?) langel verament
Al tercer fil que fo dadam (1)
2266 Fo ieshu xst fil de deu viu
Ans es cert que deus forma
Cel i terra i puis crea
. . . . . .
2270 E vol que ages.....
D adam dura lo mon apres
Tro diluvi (?) i no mes
E ech i temps (?) que fo bastans
2276 Tro (?) a doa milia anys
Del diluvi de noe
Dura lo mon (?) entro a abram
Hon (?) nou cens hans
2278 E foren hi ha bastants
D abram entro.....
Un.....
E de moises.....
2282 Salvatges son i nascuts
En loc de servos lay estan
E de les erbes van menyant
Altres ni an qui no an icans (?)
2286 Poques gens son i no son grans
De iiii palms es lur estat
Escrit es tot i mesurat
Ab les grues an gran contrast
2290 Que no lexen per eles lur pexer
La grua e son companyo
Auran gran contenço
Aytans per tans se combatran
2294 Y a lur pexer no lexaran

(1) Aquí venen 28 versos ilegibles.

Aquestes gens no an vigor
Als xv ans son moridos
E les fembres als x ans
2298 La mort deles se va aproisman
A v. ans volen enfantar
E al quart an lo marit dar.
Sent benet ne sap la veritat
2302 E sabia so quey parlat
La dida val dic (?) que estan grans
Car no es home consemblant
Qui en xxx jorns fos asi nast:
2306 Hon es lo cap daqela val
Aysela gens mala avinens
Delay estan enves orient
El cap de la val de crians
2310 Cascu per si an lus regnans.
Dayso no vul huy mes parlar
Que sibilla na dit lo ver
Perque tot aço e esplanat
2314 De lati en Romanç tornat:
Mas los bels verses sibillins
No son pas lo cap enclins
Que parlen dels avenimens
2318 Qui son pasats i son vinens
Sent jeroni lo treladet
D abrayc en lati mudet
Per tot lo mon fo preicat
2322 Lo seu saber i demostrat
De sibilia (?) nous o cal dir
Profetizet ço ques ver
De priaclis fila fo
2326 Qui fo cortes Rey i molt bo
Sa mayre fo molt bona reyna
Daquesta nobla sibilia
Axi com o profetiza
2330 Vos contaray la veritat.
Tot co de deu ela profetizet
Que anç -i- mot noy lexet
Lay en roma fo esprovat
2334 Lo seu saber i demostrat
L enparador lay fu venir
E de prop si las feu seir
Aqui fo gran desputacio
2338 Dun somni de visio
Que li romans auien feit
Aqui davant los fo retreit
Lo somni (?) hac gran espaven

2342 Car lexus alt el firmament
Veren ix. senyals formats
Cascún foren de color nudats
Lo somni es mals ho bons
2346 Car de ix. generacions
Los mostret figuramens
Tot com an profetizat
Vos contaray sius sab bo
2350 Mas damunt nave gran contenço.
Encar mas sibilia dist
Segons que dien los escrits
Dels nou signes mortals
2354 Qui mostren senails mortals
Car dels aurem la vist
E noy aura gens falsedait
Ans del yudici xv. jorns
2358 Si parira sapiats lo mon
Lo primer yorn seran amast
xl. colçs muntara la mar
Car tota layga de la mar
2362 Sobre el pus alt puig que sera
Estara ferma com amus,
Els peys tots estaran segus,
Veyast les gens qui glay auran
2366 Qui aycel temps tan pelos veuran;
El segon yorn sen tornara
La mar pregon aytan com pora
Que apenes dins la veuran
2370 Ayseles qui damunt estaran
Ay ieshu xst i li staran
Los qui aqui present estaran.
Lo iii yorn tuit li dalfi
2374 E les balenes atresi
Molt altament els cridaran
E coreran sobre la mar
Si ya poran consel trobar
2378 Tant altament els cridaran
Que sus alt el cel la soyran,
Veyats nos altres pecados
Si devem ave grans dolos
2382 Car les coses que no ausen
Ver deus horan regonexens.
Lo quart jorn puis ceca la mar
E les ayges veuran cremar
2386 Aysels qui en aycels temps viseran
E yats viva langoxa auran
Ne qual paor dins en lur cor

Cant veren lo mon en tristor.
2390 El v. jorn tuyt li auces
Exiran defora
En i gran pla sayustaran
Per natura axi com deuran
2394 Adoncs moran lus parlamens
E faran mol gran dol ensems
Del temps perilos que veuran
Nostra fe es que ploraran.
2198 Lo VI. yorn flames de foch
Per layre coreran a flochs
De sol ixent entro a ponent
Tot bulira lo firmament.
2402 Pensat vos qual dolor auran
Tost aquets qui aço veuran.
Lo VII. jorn es molt salvay
Vergues de foc am mol gran ray
2406 Semblant desteles coreran
Lo firmament demostraran
Sobre la terra fort corens
Hiran esteles luens
2410 En la tera iran falir
La nostra mort sentran venir.
Lo VIII. jorn senyal de mort
La tera coreran tan fort
2414 Com noy pora en peus estar
Per res que hom hi sapie far
Car terratremol fara gran
Qui semblara encantamens.
2418 Lo IX. yorn les pedres
De les poques seran t.....
En iiii parts se trencaran
Les unes ab les altres ensem.
2422 Gran es aquesta contenso
Senyal sera de fienio
Nem moravel si espavent
Auran en aquet jorn les gens:
2426 Lo deen jorn es fort cruel
E pus a mas que nengu fel
Erbes arbres decoreran
De ros de sanc que gitaran
2430 Jorn sera de..... stivada
Car sera aspra...
La nostra sanc veg que reger
Aquest senyal que es mai fet
2434 Lo XI. yorn los bastimens
Qui foren feyts manualmen

Tuit li gran puig saplanara
La doncs seran tuyt..... legats
2438 ...er cend... is...
...nes jor...
Que noy seran menyats tost
E pa i vi i carn y pex
2442 Tot falira aqui matex.
Aquest jorn dic que les dolos
Car tot lo mon sera a plos
Car los albercs i els bels estas
2446 Veuran davan si aplanast
Ne pa ni vi no trobaran
Ne per nul temps no menyaran
Car tuit sera tornat en.....
2459 Com fi lo fum contra lo vent.
Lo XII. jorn es de mariment
E de dolos ver.....
Les fembres qui seran prins
2456 El ventre cridaran linfant
Merce hoy deus omnipotens
Que mays nolgra esmens
Ques venien a neximens
2458 Veyast aquel es aquest mariment
. . . . . .

FI

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

König Robert von Neapel (1309-1341), *seine Persönlichkeit und sein Verhältniss zum Humanismus.* Von WALTER GOETZ. Universität Tübingen, Doktorenverzeichnis der philosophischen Fatultät 1908. Tübingen, Mohr. 1910. 72 pp.—Preu: 2 M.

En la revista de Munich *Historische Zeitschrift* (vol. 107, p. 137) y firmada per el Sr. K. Wenck, de Marburg, s'ha publicat una nota bibliográfica d'aquest estudi sobre la personalitat d'un rey tant relacionat ab la nostra historia, de la que n'estractem lo següent:

«El llibre de Goetz podría preparar un oportú judici del rey Robert, y sobre tot promoure més amples investigacions. El seu punt de partida no es l'historia de Robert, sinó la questió de si únicament s'ha de celebrar al Petrarca com al fundador de l'Humanisme, oblidant els seus predecessors y mestres; més concretament: si el Petrarca va ser el primer en guiar al Humanisme el rey Robert y al seu cercle, o bé si'l nou esperit se trobava ja en els sabis de la Cort napolitana. Desde aquest punt de vista, la qüestió adquireix alta importancia en lo que fa referencia al rey Robert. G. procura esplicar la seva personalitat, devant de les contradictories opinions dels investigadors moderns, per les vicissituts de la seva joventut y les seves relacions matrimonials; l'examina com a home de govern, en la seva religiositat y en ses relacions ab les ciencies y l'art. Aprofita poch material documental, tret en sa major part dels nombrosos sermons del rey Robert, dels que fa unes comunicacions que hem d'agrairli. Altre tant n'hi oferien els richs materials trets per en Finke de l'Arxiu de Barcelona. L'autor ens mostra com en les complexes aptituts de Robert, el piadós amich dels Franciscans y predicador escolástich podía ajuntarse ab el celebrat Mecenes que encoratjá a tants sabis y artistes, abans y contemporaniament al Petrarca y Boccaci».

El Sr. Wenck anuncia en aquesta nota que té preparada una monografía que's relaciona molt ab aquest punt. Y termina dient: «En aquesta questió trobo a faltar (per part del Sr. Goetz) l'aprofitarse d'altres treballs, antichs y moderns, com per exemple una biografía del rey Robert per Murena (1770), que va utilizar l'Arxiu de Napols, y una altre de Mauoro (1894), les dugues desconegudes per Goetz; pero això no disminueix el mèrit d'un treball que'ns ha ofert el plantejament d'una qüestió d'excitant interés pera'l moviment cultural en el sigle XIV y sobre'l fet de que «l'escolástica dels antichs, va obrir la porta a la Renaixensa».

REGIMENT DE PRESERVACIÓ A EPIDIMIA O PESTILENCIA E MORTALDATS. EPISTOLA DE MAESTRE JACME D'AGRAMONT ALS HONRATS E DISCRETS SEYNNORS PAHERS E CONSEYLL DE LA CIUTAT DE LLEYDA. Ab entraments de l'*Enrich Arderiu* y d'en *Joseph M. Roca*.—Lleyda. Estampa de Joseph A. Pagès. 1910-XVI-37 pp. (Tiratge apart del «*Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda*»).

En Jaume d'Agramunt, mestre en arts y medicina y professor de l'Estudi de Lleyda, escrigué aquest curiós Tractat, rich en observacions de valor local, del que s'en conserva un manuscrit del XIV^en^ sigle, publicat per el Sr. Enrich Arderiu, en l'arxiu parroquial de Verdú. Diu l'*explicit* que el tractat fou acabat en l'any 1348. En els preliminars de l'editor se publiquen quatre notes tretes de l'Arxiu municipal de Lleyda, que fan referencia a l'autor del *Regiment*. Una d'elles (pág. X) de data del 13 de novembre de 1349, sembla referirse a una quantitat que els Concellers y Pahers de Lleyda, als quals va dedicat el llibre, concediren en agrahiment d'aquest a la viuda de l'autor.

Es verament d'agrahir s'ens hagi donat a conèixer aquest escriptor, que per l'erudició de que dona mostra y lo pintoresch de les seves observacions que abarquen una aria geográfica bastant extesa, se veu no podía ser un metge vulgar. L'haver sigut mestre de l'Estudi de Lleyda, el fa doblement interessant.

El Dr. J. M. Roca fa ademés unes observacions sobre'l valor medich del tractat. Acompanyen finalment a l'edició, tres fac-simils del manuscrits.—J. R.

Fr. José M.ª de Elizondo, menor capuchino. LA LEYENDA DE SAN FRANCISCO SEGUN LA VERSIÓN DEL «FLOS SANCTORUM». FRAGMENTOS Y NOTAS SEGUIDOS DE UNAS COPLAS DE FR. AMBROSIO MONTESINO EN HONRA DE SAN FRANCISCO. Barcelona, Fidel Giró. 1910.—Fasc. de 47 pp.—Aquest treball es estracte d'un número extraordinari de la «*Revista de Estudis Franciscanos* (abril-maig 1910)

L'objecte de l'autor es oferir una bella mostra d'aquells trets més característíchs y representatius de l'ánima del *Poverello* tal com ens les reconta la seva *Llegenda* que va interpolada entre les vides de Sants de la compilació de Voragine. Adopta com base dels passatges triats la lliçó catalana trescentista d'un *Flos Sanctorum* de la Nacional de París, donant al meteix temps les variants d'altres Mss. y Impresos. Ab això té ocasió de fer un interesant estudi bibliográfich, que ha d'esser de gran utilitat per la nostra hagiografia, de la familia catalana dels Flos Sanctorum. Son 7 els manuscrits dels sigles XIV y XV (Paris, Barcelona, Escurial y Vich) de que ha tingut noticia y que descriu y altres tantes son les impresions (Barcelona y Valencia) que cita, malgrat afirmar que en les seves recerques no ha sortit fora de la nostra ciutat. Observem que tant dels primers com de les segones hi ha exemplars que encara may havían sigut descrits. Retreu, a més a més, totes les noticies que's tenen del famós Santoral en la nostra historia literaria, degudes principalment als antichs inventaris y agota gayrebé la materia.

Ab aquest estudi el P. Eizondo que demostra estar enterat perfectament de la nostra bibliografía catalana tant com dels derrers treballs de crítica franciscana, ve a inaugurar a Espanya, al menys d'una manera seriosa, els estudis franciscanistes que fins ara han estat entre nosaltres bon xich enderrerits si'ls comparem

an els que'ns venen diariament de fora, en un gran estol de llibres y revistes tractant de la *Questió franciscana*. Y ens plau per això meteix que l'autor que no es catalá hagi publicat en una revista de la nostra patria aquest interessantíssim estudi, l'importancia del qual no sabriem com ponderar. Fem vòts perque l'erudit Menoret no deixi may de banda el tema que ha emprès de la Llegenda de S. Francesch y dels nostres Flos Sanctorum, com també per veure publicada aviat la comcompilació castellana del xv^en^ sigle, *Floreto de San Francisco* que prepara de fa algún temps.

Els fragments y notes sobre la Llegenda de S. Francechs van seguits entre altres coses, d'uns comentaris a l'hermosa reproducció que'ns dona l'autor d'un fragment del retaule pintat en 1415 per Lluis Borrarsa representant el Sant Fundador y les seves tres ordres y de unes *Coplas* de fra Ambros Montesinos tretes d'un raríssim incunable espanyol.

A. y D.

Rossend Serra y Pagès. La festa del Bisbetó a Montserrat y origens de la meteixa. Barcelona. Tipografía «*L'Avenç*»... 1910. Fasc. de 47 pp. Varies fototipies.

[Lluis Faraudo de St. Germain]. *Sermó del Bisbeto compost en lo XV^en^ segle*. Barcelona MCMX (Tipografía «*L'Avenç*») Fasc. de 41 pp.

El text cinchcentista del «Sermó del Bisbetó» no's pot dir que fos desconegut fins ara. En Puiggarí n'havía donat a conèixer una bella mostra y en Milá y Fontanals més tart ne publicá també un fragment acompanyanthi comentaris que'ns estalvíen el parlarne en aquest lloch. Malgrat això s'ha publicat novament dit text que's troba mancat de començament en un Ms. de la Biblioteca Universitaria de Barcelona.

El conegut folklorista Sr. Serra y Pagès, en el seu fascicle, que forma part de les publicacions de la Secció de Folk-lore del «Centre Excursionista de Catalunya» fa precedir el text del «Sermo» d'un interessant estudi sobre la popular festa del Bisbetó montserratí. Aquesta no es sinó un record d'antigues costums pietoses avuy quasi totalment desaparegudes de la nostra terra y de pertot, d'un primitiu origen religiós però que devegades originaven en els temples irreverencies a les quals havíen de posar remey les autoritats eclesiástiques, sense que perxò, may s'hi arrives a les profanacions y escándols de tota mena que teníen lloch durant altres festes també molt generalisades en els paíssos europeus, com era les anomenades *llibertats de desembre* (*la festa dels boigs*, la de l'*ase*, etc), les quals malgrat llur filiació pagana se barrejáren freqüentment ab aquelles altres destinades a commemorar diades con la dels Sts. Ignocents y la fugida de la Sgda. Familia al Egipte.

A Catalunya consta que ja en els sigles xiv, xv elegíen bisbeto o abato les iglesies de Lleyda y Girona, segons mss. retrets pel P. Villanueva. Lo meteix sería a Barcelona atenent a algún document derrerament trobat en l'Arxiu de la Seu, que hi fa referencia. En el Monestir de Montserrat la festa data també de molt antich encare que les noticies que'n tenim no son moltes, el seu arxiu havent sigut cremat durant la guerra dels francesos. Sols consta d'una manera certa que en el s. xviii va deixar de celebrarse per la diada del Ignocents, treslladantse a la de St. Nicolau de Bari (6 Desembre) tal com ve repetintse cada any.

A l'extranger l'elecció d'un bisbe infant també la feyen una pila d'iglesies. Derrerament en un article sobre l'Escola de St. Pau de Londres en la «Archaeolo-

gia or Miscellaneous Tracts relating to Antiquity» (vol. LXII,) de la Societat d'Antiquaris de Londres, s'hi pot veure algún document sobre «The Boy-Bishop's celebration» en l'any 1263.

Poch després del treball del Sr. Serra y Pagès, el Sermó del bisbetó s'ha publicat novament, per D. Lluis Farando en el seu «Recull de textes catalans antichs» del qual constitueix el vol. XIII. El Sr. F. hi posa una discreta nota preliminar.

Porta equivocada la signatura del Ns. de l'Universitat, que es 21-4-11 y no 31-4-11.

A. Y D.

NOTES VARIES

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. — Durant l'estiu, y aprofitant les vacaciones universitaries, han sigut varios els profesors nacionals y extranjers que han treballat a la Biblioteca del Institut. Entre ells figuren el Prof. W. Piskorski el qual ha consultat alguns dels pergamins que poseeix l'Institut, per a sos estudis sobre les servituts a Catalunya; el Sr. Conrat Ernst, qui forma part d'una comisió berlinesa que prepara la bibliografía general dels incunables d'Europa; el Prof. Merimée, de Montpeller; el P. Esteve Babin, dels Benedictins de Cogullada (Saragossa); el Sr. Gimenez Soler, y D. Gabriel Llabrés.

Ab motiu dels treballs de desmont que's realisen en el Pati dels taronjers, del Palau de la Diputackó s'han trobat numerosos fragments de cerámica—alguns d'ells molt interessants y bastant complets—l'estudi detingut dels quals pot proporcionar nous datos per a'l coneixement dels tipus (supervivencia o transformació d'altres més antichs) adoptats en la decoració de la cerámica del país. Tots aquests restes se troben dipositats al local del Institut, hont han sigut examinats per el Sr. Font y Gumá.

La Biblioteca del Institut s'ha enriquit ab varios donatius y ab un manuscrit, de principis del s. xv, que conté'l text catalá dels *Furs* de Valencia, de Jaume I.

EL CENTENARI DEN BALMES. — A son degut temps donárem compte dels preparatius que's feyen en la Ciutat de Vich per celebrar ab pompa el Centenari del naixement del gran escriptor Jaume Balmes y Urpiá, que vegé la llum en la referida població, en una modestísima casa del carrer anomenat dels Serrallers, el día 28 d'Agost de 1810. La commemoració d'aquest succés no s'es, ab tot, localisada a Vich y, acadèmicament al menys, s'es feta en diverses poblacions espanyoles, considerant en Balmes com una gloria indiscutible de l'Iglesia Catòlica y de tot Espanya, consideració que fins prengué carácter oficial, puix les Corts votaren sens discusió un crèdit de 50.000 pessetes aplicables a la commemoració de Vich y, quan vingué l'hora, la familia reyal enviá l'Infanta Isabel per que la representás en les festes de dita Ciutat y el govern hi enviá el Ministre de Gracia y Justicia, qu'era aleshores D. Trinitari Ruiz Valarino.

Ademés, el fet d'aqueixa commemoració es dels pochs que's poden marcar en l'historia ab pedra blanca, perque no sabem que hi hagués nota discordant per cap cantó, ni tant sloament per el del apassionament polítich; lo qual era ensemps una justificació de l'idea de celebrar tant notable aniversari y una especie de tribut universal al talent del celebrat filosoph catalá.

Les festes de Vich, celebrades durant la primera quinzena de Setembre, correspongueren a la general espectació, vegentse molt concorregudes y animades; el programa revestía un carácter artistich y popular de bon gust, pagantse tribut a tots els ideals patriòtichs que informen avuy la vida catalana. Com actes especialment

memorables cal citar en primer lloch l'estreno de la Misa del Centenari en la Catedral, el día principal de les festes (8 de Setembre), missa escrita espressament pel Mestre de Capella d'aquella Basílica, el llorejat compositor Mossèn Lluis J. Roman, ab la qual se feya entre nosaltres la primera tentativa solemne d'unir el tradicional cant popular religiós ab la música polifònica moderna, empresa que, realisada ab una pompa excepcional, en una funció a que assistíen una Infanta ab la seva cort, tretze Prelats de l'Iglesia, les autoritats superiors del Principat y gran nombre de representacions oficials, ademés dels personatges estrangers que havía cridat a la Ciutat la celebració d'un Congrés internacional, tingué un èxit superior a lo que s'esperava y marcá una fita en l'historia de la nostra música religosa. A aqueix èxit contribuí poderosament el concurs del Orfeó Catalá, que havia anat a Vich cridat pels organisadors de les festes, principalment per assegurar el bon resultat d'aqueixa cerimonia.

Altre acte religiós digué de recordació fou la Processó Eucarística celebrada el diumenge, día 11, quan ja les festes tocaven a llur conclusió. Aquest acte fou solemníssim, assistinthi en sa totalitat les personalitats distingides que hi havía a Vich aquells díes, y fou grandiós, dintre d'una suprema senzillesa, el moment de la benedicció ab el Santíssim en la Plaça Major (o Mercadal) vistosament empaliada.

Entre les festes profanes se'n emportá el primer lloch la *folklòrica*, reproducció d'un casori de pagès en aquella comarca a les primeríes del segle XIX. Això vingué a esser com una cavalcada de gust indígena, molt atractiva y moguda y que doná peu a desenrotllar en la meteixa grandiosa Plaça Major atapahida de gent, un interessantíssim programa de dances populars executades per colles reclutades *ad hoc* en les meteixes contrades ont encara se conserven les dances que's ballaren. Aqueixa original y superba festa fou una mica contrariada pel mal temps, però pogué esser finalment celebrada en tota sa integritat y tal com estava pensada.

Però, naturalment, l'acte capdal fou la celebració del Congrés internacional d'Apologètica, ab assistencia del moltíssims congressistes espanyols y bon nombre d'estrangers, servintli de solemne preparació l'adhesió esplícita del Papa, del Episcopal de totes les nacions y de les personalitats més oviradores de la ciencia catòlica de tot el mon. En aquest sentit l'historia de la preparació de dita assamblea será verament interessantíssima.

El Congrés se celebrá en l'espaciosa iglesia del antich convent de Dominichs, empaliada ab riquesa y bon gust, y la sessió inaugural, fou honrada ab la presencia de l'Infanta Isabel y del Ministre de Gracia y Justicia, qui, en nom del govern, pronunciá un notable y hábil discurs que meresqué un aplaudiment unánim. L'Orfeó Catalá, situat en el chor de l'iglesia, iniciá les tasques del Congrés cantant el famós *Credo* de la Missa del Papa Marcel, de Palestrina, que fou admirablement executat y entusiasticament rebut per l'auditori.

Farem gracies al lector de la ressenya de les sessions ordinaries de l'assamblea, l'historia de la qual tenim entès que omplirá dos nutrits volums que son ara a l'estampa. Moltes de les coses que's digueren o llegiren en aqueixes sessions foren en gran manera aplaudides y fou reconegut per la generalitat l'èxit de l'assamblea. Cal fer constar, no obstant, que alguns dels congressistes durant aquells díes y després varies de les revistes que s'ocuparen en las tasques de dit Congrés notaren en el meteix la falta d'una ampla deliberació sobre les diverses materies que formaven el programa, l'esposició de les quals pels respectius ponents tothom convingué en que havía sigut brillant y propia. Nosaltres creyem qu'en la ment dels iniciadors y organisadors de l'assamblea ja no hi entrava de bon principi aqueixa deliberació y probablement per varies rahons entre les quals podía havernhi dúes de molt importants: primera, l'evitar l'inconvenient d'haver d'allargar més de lo

convenient el temps dedicat a la celebració del Congrés (y ja, aixís y tot, s'hagué de suprimir la lectura d'alguns notables treballs), y, segona, fugir del perill d'enxiquir el tribut que's tractava de rendir a una gloria tant indiscutible com en Balmes ab les menudencies d'una discusió de la qual sempre resulta una mica difícil esclouren en absolut l'apassionament personal. El Congrés fou donchs, no una assamblea deliberativa sinó la reunió de gran nombre de personalitats distingides y eminents per contribuir a fer un grandiós homenatge a la memoria del autor del *Protestantismo* y del *Criterio*.

Y en això sí que tothom hi estigué conforme: que, com homenatge, el Congrés internacional d'Apologètica fou complet y enlluernador y deixará llarga memoria, havent superat les esperances dels organisadors, que sapigueren en veritat elegir un moment oportú per la realisació de llur pensament.

Esperem ara els volums que s'han de publicar contenint les tasques del Congrés per judicar de la trascendencia d'aquesta obra. Els noms que hi han de figurar y les mostres que ja se'n son vistes formen una gran esperança.—H.

Impremta de Joaquím Horta Méndez Núñez, 3 y 5.—Barcelona—Teléfono 2326

TAULA

ARTICLES GENERALS

PAG.

*** Tresors perduts 120
Abadal y Vinyals (*Ramón*).—(Vide: *Rubió y Balaguer*).
Carreras y Candi (*Francesch*).—Evolució histórica dels juheus y juheissants barcelonins 45,359
Eldredge (*Zoet S.*).—La marxa de Portolá y'l descobrimenit del golf de California 81
F.—Flors o autoritats tretes de les Epístoles de Sèneca 391
Finke (*H.*).—Relacions dels Reys d'Aragó ab la literatura, la ciencia y l'art en els segles XIII y XIV (*Trad. de J. R. y B.*) 66
Folch (*Ll.*).—La Verge del Claustre, de Solsona..... 26
Griera (*Antoni*).—El volum del Congrés de la Llengua catalana..... 374
Mas (*Joseph*).—El fossar de la Seu de Barcelona y ses incsripcions funeraries 32
March (*Joseph M.*).—Un altre incunable catalá 446
Miret y Sans (*Joaquim*).—Notes per la biografía del trovador Guerau de Cabrera 299
Nicolau y d'Olivier (*Lluis*).—Gerbert (Silvestre II) y la cultura catalana del sigle X 332
Rubió y Lluch (*Antoni*).—Ramón Lull en els Estudis Universitaris Catalans 281
Rubió y Balaguer (*Jordi*) y *Abadal y Vinyals* (*Ramón*).—Notes sobre la formació de les compilaciones de «Constitucions y altres Drets de Catalunya» y de «Capítols de Corts referents al General»..... 409
Serra y Vilaró (*Joan*).—Origen d'algunes localitats catalanes..... 4
Serra y Vilaró (*Joan*).—Nostra Dona del Claustre..... 483
Vinyolas (*P.*).—Capellades. Origen etimológich 249

NECROLOGIA

El doctor Mossen Norbert Font y Sagué (*La Redacció*) 1

TEXTES

Colecció de documents relatius a Arnau de Vilanova (*Ramón d'Alòs*).. 110,496
Documents de cultura del regnat de Jaume I. en l'Arxiu de Poblet (*F. Valls y Taberner* 476
Flors o autoritats tretes de les Epístoles de Sèneca (*F.*) 193

PAG

Fragment d'un manuscrit luliá (*Jordi Rubió y Balaguer*) 124
Huch de St. Víctor: «De arrha animae». (Traducció catalana de fra Antoni Canals) 450
Inventaris de castells catalans (sigles XIV-XVI).—(*Ramón d'Alòs*)..... 129
Inventari dels bens que foren de la marmesoria del rey Martí II de Sicilia (*R.*) 399
Passió, mort, resurrecció y aparicions de N. S. Jesucrist (*E. M. y B.*) 99,499
Treva de Jaume II d'Aragó ab el Rey de Mallorca (*Joaquim Sarret y Arbós*) 247
Versos catalans inèdits (*F. V.*) 394

RESSENYES DE LES CATEDRES

Dret civil catalá 251
Historia de Catalunya..... 251
Literatura catalana 252
Tècnica d'análisis químich 260

NOTES BIBLIOGRAFIQUES

Arderiu (Enrich) y Roca (Joseph M.). «Regiment de preservació a epidemia ...de Jaume d'Agramont» (*J. R.*)..... 510
Boccaci (Johan). «Decameron. Traducció catalana publicada... per J. Massó y Torrents» (*A. y D.*) 265
Botet y Sisó (Joaquim). «Les Monedes Catalanes» (*A. y D.*) 269
Elizondo (Fr. José M. de). «La Leyenda de San Francisco» (*A. y D.*).... 510
Goetz (Walter). «König Robert von Neapel». (*A. y D.*)..... 509
Keicher (Otto). «Raymundus Lullus und seine Stellung zur arabischen Philosophie». (*R. y B.*)..... 270
Miquel y Planas (R.) «Nova Biblioteca Catalana. Novelari Catalá dels segles XIV a XVIII» (*A. y D.*) 268
Serra y Pagès (Rossend). «La festa del Bisbetó a Montserrat y origens de la meteixa». (*A. y D.*). 511

Notes varies 272,513

DP
302
.C57
E7
Whitehill
v.4
IMS

Barcelona. Estudis universitaris catalans.
[Revista dels]
Estudis Universitaris Catalans. --

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA